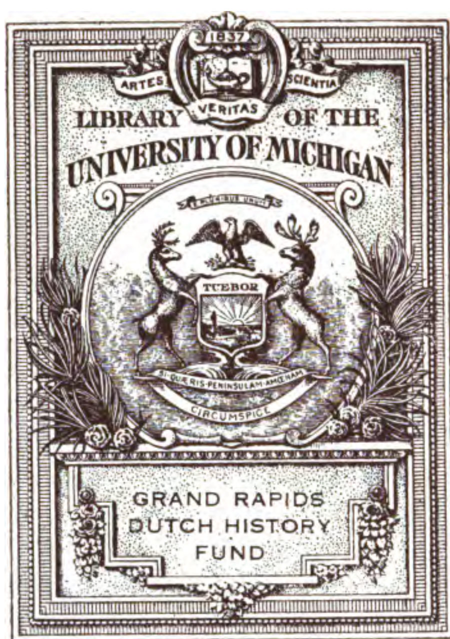

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE
GRAND RAPIDS
DUTCH HISTORY
FUND

BIJDRAGEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS VAN HET BISDOM

VAN

HAARLEM.

VEERTIENDE DEEL.

HAARLEM,
W. KÜPPERS.
1887.

SNELPERS-DRUKKERIJ SINT JACOBS-GODSHUIS TE HAARLEM.

INHOUD.

—

Bladz.

Uit de Akten van het Haarlemsche Kapittel (Vervolg van blz. 265, X[de] Deel). J. J. GRAAF 1

Brieven van Baljiuwen enz. ten antwoord op een aanschrijven of eene missive der Edel Mogende Gec. Raden van Zuid-Holland. 1730. A. V. LOMMEL, S. J. 41

Limmen. (Vervolg en slot van Deel XIII, blz. 352). L. SCHOLTE, Pastoor. 99

Pastoors van Schagen. (Vervolg van blz. 410, Deel XIII.) CHR. PHILIPPONA. 123

Naamlijst der Roomsche Priesters te Amsterdam door den stedelijken Raad toegelaten tusschen 1730 en 1794. A. V. LOMMEL, S. J. 177

Naamlijst der Oud-Roomsche Priesters te Amsterdam door den stedelijken Raad toegelaten tusschen 1730 en 1794. A. V. LOMMEL, S. J. 195

Zedenspiegel. C. J. GONNET 199

Geschiedkundige schets van Wassenaar. A. V. LOMMEL, S. J. 225

Bijdragen voor de kerkelijke geschiedenis van Oudewater uit de 16[e] en 17[e] eeuwen, in het Stedelijk Archief verzameld (Vervolg van Deel XIII, bladz. 251). J. PUTMAN. 247

Blz.

Uit de „Handelingen der particuliere Synodi van Noord-Holland" 1657—1671. CHR. PHILIPPONA 268

Mededeelingen 286

Uit de Acten Classis Amstelodamensis. 1646—1656. CHR. PHILIPPONA. 288

Uit de Annales Belgici van Franciscus van Dusseldorp. . J. H. HOFMAN, Pastoor. 334

De kerk der Roomsch Katholieken „op de Cingel" en die der Jansenisten „op de Nieuwe Zyts Agterburgwal bij de Korte Lynbaensteeg" te Amsterdam. BERNARD J. M. DE BONT. 450

Alphabetisch Register. J. J. THUNNISSEN, Rector. . . . 458

UIT DE AKTEN
VAN HET HAARLEMSCHE KAPITTEL.

(Vervolg van bladz. 265, X^de^ Deel).

Capitulum Extraordinarium.

A° D^i^. 1632, die 29 Julij. Amp. D. Decanus convocavit Capitulares Harlemi residentes cum Amp. D. Praeposito, adfueruntque RR. DD. BUGGAEUS, BLOMMERTIUS et BANNIUS, in causa vacantis curae et Archipresbyteratus *Alcmariani* per obitum Adm. R. D. M. QUIRINI COSTERI, 25 hujus defuncti. Pag. 39.

1° Exposuit Amp. D. Praepositus acta a se cum collega D° Buggaeo in exequiis R. D. defuncti supradicti *Alcmariae*, die 28; enz. (Deel III, bl. 308–310).

5° Exhibuit Amp° D° Decano idem D. PAUWIUS [1]) translationem *Notarum Spongiae* Eximii D. JANSSENII [2]) in linguam Belgicam, quam D. Decanus tradidit confratribus examinandam ut prelo committi posset. Partes legendas assumpserunt Amp. D. Praepositus, DD. BUGGAEUS, BLOMMERTIUS et BANNIUS, cui insuper commissum, ut transferret ea quae adhuc desiderarentur. [3]) Pag. 40.

6°–7° *Alkmaar*. (D. III, bl. 310).

8° *Schagen*. (D. VII, bl. 177).

9° Denique oblati sunt hac Congregatione per Amp. Decanum, catalogi recenter impressi de Festis et Jejuniis Dioecesis Nostrae et Ultrajectensis, secundum ordinationem Capituli correcti et jam Amstelodami impressi ex directione Amp. D. Praepositi nostri. Extant 5000, ex

1) *Pauw*. Kapelaan van Pastoor Coster te Alkmaar.

2) Vergelijk: De Katholiek D. LX (1871) bl. 62.

3) Later is ter zijde bijgeschreven: Defensionem scilicet Janseuii contra Rivetum.

quibus tria recepit D. Decanus confratribus destinata tam sacerdotibus saecularibus et regularibus quam laicis. Item Decreta Illustrissimi pro Dioecesi nostra suppleta prelo rursum commissa Archipresbyteris et sacerdotibus distribuenda exhibita.

Capitulum Extraordinarium.

Pag. 41. A° D[l]. 1632, die 23 Aug. excurrente Harlemum Amp. D. Praeposito MARIO, convocavit residentes confratres Amp. D. Decanus, actaque sequentia. Art. 1–2. *Alkmaar* (D. III, bl. 311).[1]) Art. 3. *Schagen* (D. VII, bl. 177–79).

Pag. 42. Art. 4. Exposuit Capitulo D. Praepositus querelas Dni EBBII et quorumdam fidelium contra P. LAURENTIUM, Societatis J. *Amstelodami* residentem, de casula Dno Ebbio extorta, de testamento Christinae Joannes, annorum 14, quod ipsa manu propria confecerat; et legata aliquot millium florenorum ipse a legatariis repetebat scriptis chyrographis quasi illis esset satisfactum; de ficto matrimonio quod instillaverat cuidam virgini, ut materteram suam inquietaret vel tali astu sibi devinciret; de consilio eidem dato ut mutato nomine alio se transferret, ne redire cogeretur; de quibus aliisque instructiones a partibus scriptas praelegebat D. Praepositus. Et saepius in fide sacerdotii affirmaverat P[r], se nihil plane istorum conscium esse. Denique quod dixerat magistrae cuidam, Amstelodamum a se evocatae ex Breda, et volenti uti consilio D. Praepositi, et ludum communem omnibus filiabus Catholicis aperire, se in hoc nolle consentire.

Et haec est illa matertera, cui legata facta et cujus neptem jure vel injuria ad supradicta consilia instigavit P[r], quae pariter querelas suas D. Praeposito attulerunt.

Art. 5. *Alkmaar* (D. III, bl. 311).

---

1) Wij maken hier van de gelegenheid gebruik, om een woord dat ons indertijd onleesbaar voorkwam, in de Noot op bl. 311, thans aan te vullen. Er staat: ad evitandam inquisitionem, *negotium* fluxit.

Capitulum ordinarium.

A° D[i]. 1632, die 12 Octob. Convocati ab Amp. D. Decano CATZIO, convenerunt Dni Capitulares omnes, excepto Amp. D. Praeposito MARIO, qui Trajectum excurrerat pro advocando ad Capitulum Illustrissimo D. Vicario Apostolico; deditque hodie Trajecto litteras excusatorias ad Decanum et confratres, quae postridie lectae sunt.

Et 1° relectis iis quae tribus Capitulis, uno ordinario aliis extraordinariis conclusa erant, casus *Persinae* [1]) commissus est examini R. D. CATERI, Pastoris *Alcmariani*, qui ab Amp. D. Decano hoc tempore evocatus fuerat; et intellectum, eam proh dolor, in apostasiam prolapsam esse et maritum haereticum sequi, cum quo coram ministro haeretico juncta erat, cum tamen haberet viventem matrem Catholicam, sub intersignio Aethiopis Alcmariae.

Art. 2. Libellus D *De Sales* [2]) necdum recusus, sed continuo invigilat D. BLOMMERUS.

Art. 3. *De Streek* (D. IV, bl. 449).

Art. 4. Catechismus compendiatus a D. BUGGAEO et Amp. Decano traditus necdum repertus, fuerat; (later bijgeschreven) sed 15 Oct. repertus examinatus est ab Illustrissimo V. A. qui taliter edi posse censuit.

Art. 5. Translatio *Spongiae* D[i]. JANSSENII revisa erat per D. BUGGEN quantum ad decem sex terniones, alios sex nuper hinc D. PAUWIUS secum assumpsit a D. BANNIO, revisurus eos et correcturus.

Art. 6. Catalogi festorum etc. [3]) item supplementa decretorum Illustrissimi jam impressa, praesentata sunt a D. Decano Dominis Capitularibus et maxime Archipre-

---

1) Zie D. X, bl. 261.

2) Zie D. X, bl. 258.

3) Later is bijgeschreven: Scedulae pro mortuis sacerdotibus, Imagines 8 patronorum nostrorum. Van deze plaatjes is nog een exemplaar in het *bisschoppelijk Museum* voorhanden.

sbyteris, ut ea tempestive confratribus communicarent et fidelibus. Supplendus erit catalogus festorum de jejuniis praeoccupandis quando in Dominicas incidunt.

Art. 7. Ab Urbe nihil rescriptum fuit, neque ad eam adhuc scripserat Amp. D. Decanus; quod propediem facere proposuit, inquisiturus, 1^{m} quid scripti receperit Illustrissimus D. et egerit cum D^{o} MEYSIO et WOLFGANGO GRAVIO 1) in honorariis assignandis.

Pag. 43. Art. 8. Pro Gradualibus et Antiphonariis recudendis, ad petitionem Capituli composuit R. D. COSTERUS p. m. tractatum de musica, in cujus parte tertia late explicat ea quae ad cantum Gregorianum pertinent. Hunc ex domo mortuaria accepit D. BUGGAEUS, et partem tertiam tradidit D. BANNIO, ut ex eo utilia edendis cantualibus insererentur Egregiam certe hac in parte operam praestiterat D. COSTERUS, et ad ultimum vitae suae isti labori insudaverat, propriaque manu ad nitorem descripserat, ut isti operi quasi immortuus fuisse videatur. Deus omnipotens sit ipsi merces. — Typographus Borcelo in Graduali pervenerat ad propria sanctorum, et partes imprimendas a D. Bannio expectabat. Visumque fuit confratribus ut Missae Sanctorum Archidioecesis Trajectensis et nostrae Harlemensis ad calcem libri apponerentur, ne turbaretur ordo Romanus et liber iste aliis etiam dioecesibus commodiori usui esse posset.

Art. 9. De Visitatione P^{ris} BOUTERI facta A^{o} 1628, Amp. D. Decanus egit cum Illustrissimo Nuncio, qui significavit nihil secum de ea communicatum; sed petivit, ut notabilia ex illa describerentur et ad ipsum destinarentur, omnem operam addicens pro tuendo ordine nostro Hierarchico. Multa circa illam jam conscripserat D. Confrater BLOMMERTIUS 2), quae Amp. D. Decanus suscepit sup-

---

1) De agenten te Rome. 2) Medegedeeld in D. X, bl. 272—81.

plere et ex iis Illustrissimum D. Nuncium informare. Et reliqua de Sociis qui novit addat.

Art. 10. *Alkmaar* (D. III, bl. 312). Art. 11. *Hoogwoud* (D. I, bl. 442). Art. 12. *de Rijp* (D. VII, bl. 161). Art. 13. *Alkmaar* (D. III, bl. 312).

Art. 14. Ad Carthabellam pro sequenti anno conficiendam, vota data sunt a Capitulo D^no^ J. A. Bannio tamquam magistro caeremoniarum (cui istud quasi ex officio competat). Et excusanti se suggestum, ut istud efficiat per sacellanum suum D. Wijhe, qui illius conficiendi peritus aestimabatur.

Art 15. Statutum, ut Eximio D^no^ H. Paridano [1]) praesidi Seminarii transcribatur status Ecclesiae nostrae, ut desuper studiosos informet ad petitionem ejus; proinde mittantur ei per D. Decanum Bulla Apostolica concordatorum, Decreta Illustrissimi, casuum resolutio ex praxi nostra, mappa terminorum Dioecesis nostrae et Archipresbyterorum (a D. Bannio conficienda); item concordata cum Illustrissimo a Capitulo nostro.

Art. 16. *Waterland* (D. VII, bl. 161). Art. 17. *Werfertshoef* en *Ursem* (D. I, bl. 443). Pag. 44.

Art. 18. Petitum fuit a consultissimo D. J. A. Bannio, ut placeat Amp. D. Decano et confratribus curare effigies suas pingi pro memoria; ad quod consenserunt praesentes.

Art. 19. Petitum fuit a D. confratre Blommero, ut placeat describere pro archivo ea quae circa ipsum acta sunt a Patribus Societatis, unde petierit dimissionem a Generali ejusdem, et quatenus eandem Romae obtinuerit; denique quae gesta fuerint in nupera hujus anni captivitate Expertissimi D. Plassii, in cujus examine multa permixta sunt quae pertinent ad molimina Patrum Capu-

---

1) President van het Hollandsche Collegie of *Pulcheria* te Leuven. Zie D. VIII bl. 268.

cinorum in nostris partibus; quae praestare suscepit D. BLOMMERUS.

Art. 20. Occasione libelli precationum, editi Amstelodami anno 1628 a P. AUGUSTINO TEYLINGIO Societatis, et approbato ab Eximio D. G. Fabritio Lovanii, disputatum fuit: an non sit necessaria approbatio alicujus facultatem habentis in his partibus, quando liber aliquis de novo hic excuditur? Et responsum fuit, quod sic; vel saltem si alibi approbatio obtenta sit, debeat alicui hic facultatem habenti insinuari, ut et ipse manum apponere debeat. [1])

Art. 21. Intellectum quoque fuit, Patres Discalceatos conqueri, quod ex partibus nostris excludantur, et jam nuper emisisse principis Portugalliae filium, qui ejusdem ordinis est, ut modum inquirat quomodo huc admitti possint, vel favorem fidelium ad ingressum obtinere.

Art. 22. A. Disputatum quoque fuit, an Religiosi in partibus nostris pro tempore absentes possint socium aliquem sibi substituere sine consensu ordinarii, qui eodem in loco residet? Et responsum fuit, non licere religiosis ubi duo resident, sed tum ordinarius loci vel alius ejus socius vices absentis supplere debeat, et pro tertio etiam in his partibus approbato consensus ordinarii vel superioris accedere debeat. Si autem unus tantum ejusdem ordinis residet, posse per Superiorem missionis ordinis in absentia provideri de altero, ut habet Bulla Apostolica concordatorum ad § 3. Quandocumque, art. 6.

---

1) Bij dit Artikel is ter zijde eene noot aangeteekend, blijkbaar in de haast en daardoor onvolledig. Indien ik goed lees, staat er het volgende: Idem curavit imprimi post obitum *Spitholdii* ...... (?) cum ejus approbatione, *Pet. Laurijss Spiegel.* Spitholdius of Spithout was kanunnik en plebaan der kathedraal van Antwerpen en heeft ook een paar godvruchtige werkjes uitgegeven nam.: Pia precationum et contemplationum Exercitia, Antv. 1604, 16° en: Meditationes in passionem et resurrectionem J. Ch. Antv. 1612. 16°.

B. Item ventilatum fuit, an Religiosi possint passim dispensare in festis et jejuniis sine scitu ordinarii? Et responsum fuit, non licere, sed istud ad ordinarios facultatem habentes pertinere, uti habet praxis partium Catholicarum. [Later is bijgeschreven] nisi in casu necessitatis, quod postea referant ad Vicarium. Pag. 45.

Art. 23. Intellecto consensu Illustrissimi Domini de assumptione M. JOANNES CATERI ad numerum confratrum Capituli nostri Graduatorum per Amp. D. Decanum, processum fuit ad electionem ejus; et omnes pariter elegerunt eumdem in locum M. QUIRINI COSTERI p. m. petentes ut intra annum promoveatur ad gradum Licentiae in S. Theologia. Introductionem vero ipsius distulerunt in aliud tempus, quando plenior consensus Illustrissimi Vicarii Apostolici intellectus fuerit, ad quem denuo de hoc scripserat Amp. D. Decanus.

Art. 24. Agitatum quoque fuit, an non expediret statum Ecclesiae nostrae Harlemensis insinuare regiae majestati, ut nobis propitius in Ecclesiasticis negotiis esse velit; idque eo magis quod per Religiosos de Societate et alios, in sinistram partem multa de nostris rebus et personis perscribantur? Et visum fuit quod sic, si persona extra provincias nostras idonea ad hoc inveniri posset. [Later bijgeschreven] v. g. Exim. D. Janssenius. [1])

Art. 25. *Alkmaar*. (D. III, bl. 313).

Art. 26. Lectae quoque sunt binae litterae Amp. D. LUDOLPHI BRUNESII, Decani Daventriensis, quibus mittit ad D. Buggaeum pro Capitulo nostro notata sua et reperta in Ecclesia *Aldenzaliensi*, de Sanctis patriae nostrae, promittens bibliothecam patrui [2]) sui, p. m. Daventriae perqui-

---

1) Aan den kant is later ook bijgeschreven: Ultrajecti negatum fuit expedire.

2) Hier is later een naam tusschengevoegd, doch voor mij onleesbaar.

rere, et ea quae de Antiquitatibus Ecclesiasticis reperire possit etiam transmittere.

Art. 27. Lecta quoque fuit ab Amp. D. Decano series visitationis districtus sui *Kenemariensis* hoc anno factae cum confratre BLOMMERO. Et quia raptim scripta fuerat, retinuit chartas, ut nitidius describeret et quaedam praetermissa de *Assendelpho* suppleret.

Art. 28. Indiculus pro Archipresbyteris a D. BANNIO necdum perfectus erat, sed addixit propediem absolvere et tradere, [later bijgeschreven] uti nec mappa terminorum.

Art. 29. Propositum quoque fuit, an non conveniret sacrum unum de Sanctissimo in congregatione capitulari coram confratribus celebrare; itemque unum de Defunctis pro animabus praedecessorum. Et visum fuit istud praetermittere ad evitandum conspectum et rumores fidelium curiosorum et pericula inde forte nascitura. Et statutum, ut saltem in Introductione novi alicujus capitularis primum fiat et post obitum confratris secundum.

Art. 30. Propositum item fuit, proxima congregatione agere de dispensatione, quae dicitur facta *Amsteledami* in *jejunio vigiliae S. Matthaei* propter tempus dedicationis, in quod incidit hoc anno et fere semper solet cum eo concurrere. Et visum fuit, istud propter novitatem et consequentias aliorum locorum inconvenienter factum fuisse. [Later bijgeschreven] Respondit D. Vicarius, D. SIXTIUM semper ita fecisse *Amsteledami* et *Abcoude*.

Art. 31. Denique propositum fuit sequenti Capitulo tractare materiam jurisdictionis Capituli Ecclesiae Cathedralis sedis vacantis, ut quisque ex confratribus interea isti materiae studeat, et quae opportuna erunt in medium adferat.

Art. 32. Ventilatus quoque fuit casus iste, an expediret bona quaedam feudalia hactenus ignota aperire cum innotuerint. Et responsum fuit absolute, quod non liceret

propter speciem proditionis et difficultates verosimiliter orituras contra eos qui innocenter iis usi fuissent.

Art. 33. Venit ad Capitulum R. P. ARNOLDUS, die 13 Octobris, acturus de *reliquiis S. Bonifacii et sociorum*, de quibus habetur supra 7 Julii N. 23, p 38 [1]), instructus desuper litteris hoc anno die 8 Aug. ad ipsum datis, a P. R. BERNARDINO WETWEIJS, Provinciali suo ordinis Pag. 46. S. Francisci de Observantia in districtu Coloniensi, ad olivas Coloniae residente, sic habentes: „quoad casulam „(S Bonifacii) attinet, libenter consentio ut R V. concedat „illam D. Decano, et Capitulo (Harlemensi) offerat eo„rumque fidei et custodiae commendet." Et obtulit idem Pr. Arnoldus, supradictas reliquias cum adjunctis Amp. D. Decano et Capitulo nostro, quas etiam gratanter acceptavimus secundum eandem formam ad custodiam. Et suscepit in se Amp. D. Decanus satisfacere Pri Arnoldo pro molestiis et sumptibus impensis in acquisitione earum.

2° Idem Pr Arnoldus [rogavit] ut placeret Amp. D. Decano et Capitulo nostro dare ipsi litteras de traditione et acceptatione reliquiarum supradictarum, ad conventum S. Francisci Coloniensem supradictum, quibus posset se defendere apud eos, quibus ipse tradidit litteras promissae restitutionis, quando ab eo repetentur per illos qui conventui tradiderunt. Tradidit autem Pri Arnoldo pro conventu supradicto nobilis Domicella van der Meulen, uxor generosi viri Peijma habitantis in Dongerdeel, municipio prope Dockum sito in Frisia, anno D. circiter 1612; cui Pr. Arnoldus supradictus dederat chyrographum manus suae nomine conventus praedicti; illudque dicta Domicella dedit in manus Amp. D. Praepositi MARII, apud quem adhuc modo existat. Et promisit Amp. D. Decanus et

1) Zie Deel X, bl. 264.

Capitulum litteras tales ad conventum saepedictum scribere. [1])

Nota. Et quia Amp. D. Decanus negotiis impeditus orationem ad confratres non habuerat, petebat idem ut ea haberetur ex scripto et componeretur ad utilitatem et custodiam in Archivo.

Capitulum extraordinarium.

A° D^i 1632, die 26 Oct. Praesentibus Harlemi Illustrissimo D. ROVENIO, Vicario Apostolico et Amp. D. Praeposito MARIO, convocavit Amp. D. Decanus confratres Harlemi residentes et R. D. Magistrum J. CATERUM, pastorem Alcmarianum, ad instituendum eundem in Canonicatum Graduatum Ecclesiae nostrae.

Art. 1. Primo itaque Illustrissimus Dominus hora circiter decima ante meridiem, in sacello Amp. D. Decani, accepta fidei et fidelitatis professione a D. Catero, assistente Amp. D. Decano itidemque librum ex quo legebatur tenente, investivit eundem per impositionem byrreti, traditionemque almutii, praesentibus confratribus supradictis et testibus ad hunc actum specialiter vocatis spectabilibus viris *Florentio van Dijck* et *Gisberto Nicolai van Kampen*, civibus Harlemensibus.

Art. 2. In loco capituli ordinario, ad petitionem Amp. D. Praepositi, Illustrissimus Dominus constituit D. CATERUM Archipresbyterum districtus Alcmariani, loco D. Costeri defuncti et praedecessoris ejus in Pastoratu et addixit desuper eidem tradire litteras manus suae.

Art. 3. *Purmerend* etc. (D. VII, bl. 161–163).

Pag. 48. Nota. Art. 8. Illustrissimus D. ROVENIUS, Vicarius Apostolicus Harlemum excurrens, ad petitionem D. Decani concessit, ut Facultates Amp. D. Decano extraordinarie da-

---

1) Aan den voet der bladzijde is later aangeteekend : Factum est anno 1638, 25 Febr. Vide Archivum.

tae communicentur, in absentia ejus a civitate Harlemensi, canonico seniori residente; sicut etiam Visarii Generalis Harlemensis Facultates cedant in potestatem Decani, illo absente. Ita declaratum 8 Nov. 1632. Vide Archivum.

Capitulum ordinarium.

A° D[i] 1633, die 26 Januarii, ad evocationem Amp. D. Decani J[udoci] C[atzii] convenerunt Harlemi Amp. Domini Decanus, et RR. DD. MARIUS, BUGGAEUS, BLOMMARTIUS, CATERUS, absentibus clarissimo D. ALKEMADIO seniore, clarissimo D. BANNIO, (qui serius advenit et mulctam solvit) Adm. R. D. WOLFFIO (qui se excusari curaverat, eo quod a cura sua abesse non posset) et R. D. BENIO (qui valetudinis causa Hagham excurrerat et litteras citationis non acceperat). R. D. senior, quia excusationem non fecerat, mulctam incurrisse judicabatur. Deinde praelecta sunt acta ultimae Congregationis tam ordinariae quam extraordinariae; ex quibus haec notabilia acta sunt.

Art. 1. De *libello Sales* necdum excuso curat adhuc D. BLOMMERTIUS.

Art. 2. *De Streek.* (D. IV, bl. 450).

Art. 3. De quarto articulo Catechismi compendiati, retulit D. BUGGAEUS, illum datum Henrico Bernardi. Curabit Amp. D. MARIUS ut quamprimum imprimatur, uti et de *Spongia Eximii D. Janssenii,* quam Ampl. D. tradidit Jac. Carpenterio typographo, curaturus ut correcte prelo edatur; petitque scire numerum exemplarium imprimendarum, quot numero quisque ex confratribus desideret, ut de pretio cum typographo transigatur.

Art. 4. Notata articulo sexto impleta sunt. Curandum erit Amp. Decano et Archipresbyteris, ut Catalogi festorum ad sacerdotes et laicos quam primum destinentur. Imagines quoque 24 Patronorum Ecclesiae nostrae excusae

sunt; et petitur quo pretio illae sacerdotibus aliisque requirentibus sint communicandae.

Art. 5. De articulo septimo respondit D. Decanus, quod Illustrissimus D. Nuncius litteras a Capitulo nostro desideret, offerens consilia et auxilia sua pro ordine Hierarchico, et nominatim ut ei transscribantur notata nostra contra Visitationem Bouterianam, de qua in actis Ultrajectensibus anno superiori. Scribet ad eum Amp. D. Decanus, uti et ad WOLFGANGUM GRAVIUM de quo in iisdem actis.

Art. 6. In Graduali pergit typographus Borceloo et expectat addenda per Clarissimum D. Bannium. [1])

Pag. 49. Art. 7. In nono, qui concernit relationes Visitationis Bauterianae, renovatum est, ut post Decani relectionem singulis confratribus exemplar exhibeatur, et ipsi addant pro experientia sua quae judicant pertinere ad causam.

Art. 8 en 11. *Alkmaar* (D III, bl. 313–14. Art. 9. *Hoogwoud* (D. II, bl. 140–41). Art. 10. *de Rijp* (D. VII, bl. 163).

Art. 12. Articulum 15: scribendi ad Eximium D. PARIDANUM curabit Amp D. Decanus, missurus eidem mappam majorem Hollandiae.

Pag. 50. Art. 13, 14. *Werfertshoef en Ursem* (D. II, bl. 141).

Art. 15. Articulus 18 de picturis confratrum, tacite tunc admissus, jam reclamatus fuit.

Art. 16. Articulus 19 quantum ad scriptum contra Visitationem Bouterianam a Clarissimo D. BLOMMERO impletus est; pro altera parte quoad captivitatem D. PLASSII implebitur per eundem. Similiter acta fratris ejusdem Capucini describet Amp. D. MARIUS.

Art. 17. Articulus 20: placuit ut indicetur typographis Catholicis ne ullum libellum imprimant sine approbatione dioecesana.

---

1) Later is in margine bijgevoegd: Carpenterius edidit in Majo.

Narratum quoque fuit, quod P^r. TEYLINGIUS, Amsteledami curaverit imprimi libellum..... [1]) sub approbatione D. SPITHOLDII, cum is aliquot annis jam esset mortuus, ex relatione Petri Laurentii Spiegel.

Art. 18. In articulo 21 responderunt Domini Ultrajectenses, se indulsisse Discalceatis habitationem Leydensem et operationem in duobus pagis vicinis, non in civitate; et narraverunt conversationem Patris Emmanuelis Portugalli periculosam.

Art. 19. Ad articulum 22. B. Narratum fuit, Religiosos in casibus dispensationis raro superiores consulere, sed sibi fere arrogare, nisi cum notorii sunt vel tales quibus occurri non possit.

Art. 20. Articulus 24 negatus est, et quod expediens videbitur transigendum erit Hagae-comitis vel Bruxellae apud Serenissimam Isabellam. De quo vide acta Ultrajecti hoc mense, an. 5.

Art. 21. Articulus 28 de Indiculo pro Archipresbyteris impletus est per Clarissimum D. BANNIUM, datus scilicet Domino WOLFFIO et Archivo; dabit quoque Amp. D. MARIO, Decano et CATERO, et supplebitur.

Art. 22. Ad articulum 30 respondit Amp. D. MARIUS qui tunc aberat, Amp. D. SIXTIUM dispensasse Amstelodami et Abcoude in jejuniis incidentibus tempore dedicationis et fori publici. Quaeritur ulterius, si alia loca similiter requirant, an etiam dispensandum erit?

Art. 23. Articulus 31 ob temporis brevitatem impletus non fuit, sed praestari debet de jure Capituli sede vacante. Huic studio servit Praxis Zerolci, Barthol. Quaranta, Paulus Piaserius, L. Zecchius et Rebuffus. [2])

---

1) De titel is niet genoemd. Er staan slechts puntjes. Deze plaats heldert echter eenigszins het vroeger vermelde duistere nootje op. Zie boven, bl. 6.

2) Er volgen nog een paar tittels; en er is blijkbaar plaats opengelaten, om nog andere canonisten in te voegen.

(Artt. 24–27. *Schagen*, *Purmerend*, *de Streek*, vroeger medegedeeld). Die 27 haec infrascripta tractata sunt.

Pag. 51. Art. 28. Occasione *Bogardorum* Trajecto ad Mosam excurrentium per dioecesim nostram sine venia, passim audacter mentita venia per aliquot menses emendicantium, conclusum fuit, ut per DD. Vicarium et Archipresbyteros moneantur sacerdotes omnes secundum decreta Illustrissimi Vicarii Apost., ne ullos deinceps extraneos admittant ad eleemosynas colligendas nisi visa manu et approbatione D. Vicarii. In quo, ex relatione Pastores *Schagensis*, narratum est deliquisse subditos ipsius, qui eosdem Bogardos admiserunt ad sacrum et eleemosynas colligendas sine scientia et consensu pastoris.

(Art. 29. *Hoorn*, enz.; Art. 30. *Wieringen* en *Ilpendam;* Art. 31. *Enkhuizen*, vroeger vermeld).

Art. 32. Circa exorcismos energumenorum relati sunt abusus religiosorum: 1° quod P. PLEMPIUS eos adhibuerit sine debita inquisitione vel insinuatione apud Vicarium vel Archipresbyterum aliosque sacerdotes peritiores; ita factum ut et ipse postea dixerit se dubitare, an habita persona pro energumena revera talis esset; de quo monendus est in Visitatione per Vicarium; 2° P. JOANNES TIJRAS, Minorita *Amstelodami*, in exorcismo proposuit diabolo energumenum obsidenti ut putabat: num in eum ingressus sit cum culpa aut sine culpa energumeni. Hi boni viri et alii in casibus similibus remittendi sunt ad regulas Ritualis Romani, quibus tales praxes improbantur.

Art. 33. Petitum fuit ab Amp. D. Vicario, ut placeat ipsi describere acta nuper cum P. LAURENTIO de quibus supra p. 42 [1]), aliaque pro memoria in Archivum referre. Quod suscepit Amp. D. Vicarius.

Art. 34. Propositum quoque fuit, an non expediret

---

1) Zie boven, bl. 2. Art. 4.

libellum Illustrissimi D. Vicarii Apostolici in linguam belgicam transferri ut communicari pluribus possit [1]); item Bullam Concordatorum et decreta Illustrissimi primariis fidelibus notificare, ad stabiliendam magis authoritatem illorum contra nascentia obloquia Enchusanorum et similium. Et placuit, rem hanc proponi Illustrissimo.

(Art. 35. *Huysduinen*, onder het Dekenaat Schagen, vroeger vermeld; item Art. 36. *Bergen*, onder Alkmaar).

Art. 37. Denique ob varia incommoda, proposita est quaestio de usu superpellicei in congregationibus capitularibus. Et placuit Amp. Canonicis capitulariter convenientibus superpellicea usurpari 1° quoties Illustriss. D. Vicarius Ap. in capitulo comparet, 2° quoties res aliqua majoris momenti transigenda est; 3° in congregatione prima post festum S. Bavonis annuum. Manebit interim Decano potestas, si alia aliqua notabilis causa occurrat, congregationem cum pleno habitu indicendi. Extra hos casus convenietur in toga cum byrreto et almutio. Pag. 52.

Capitulum extraordinarium.

Anno 1633, die 19 Febr. facta extraordinaria Capituli congregatione, praesentibus RR. DD. Decano, Praeposito, Buggaeo, Bannio, Blommertio et Beenio.

1° praeposita est causa *Graftensis* (D. VII, bl. 164).

Art. 2. Proposita est causa *Groningana*, ubi petitur sacerdos in auxilium Magistri Theodori, S. Th. L. pastoris. Et placuit scribi ad magistrum Allardum ab Alma et ad Illustr. D. Vicarium Apostolicum.

Art. 3. Proposito est causa *Worcomiensium*, qui offerunt sacerdoti ipsis deservituro 200 fl. annue. Et placuit magis huc mitti Mag. Eilardum de quo supra [2]), tamquam

1) Later is ter zijde aangeteekend: R. licere sed non vederi necessarium.

2) Hier moet worden aangemerkt, dat de schrijver, even te voren in dat voorgaande artikel ook *Eilardum Vreese* geschreven had, maar het later veranderd had in *Allardum ab Alma*.

viciniorem, qui loco *Molquerum* aliisque Worcomio vicinis [1]); magistrum PHILIPPUM, *Campensem*, ad agrum *Groninganum*, Magistrum WEIJERIUM, *Campos*.

(Art. 4–6. *Enkhuizen*, *Hillegom*, *Heemstede*, *Ouderkerk* en *Abcoude;* reeds vroeger opgenomen).

Capitulum ordinarium.

Pag. 53. Anno 1633, die 5 Aprilis ad convocationem Amplissimi D. Decani J. CATZII, comparuerunt cum eodem Amp. D. Praepositus MARIUS et WOLFFIUS, RR. DD. BUGGAEUS, BANNIUS, BLOMMERTIUS, BEENIUS et CATERUS; factaque S. Spiritus invocatione, relecta sunt acta ultimae congregationis ordinariae.

In articulo praesentiae solvit D. BANNIUS serovenientiae mulctam. D. BEENIUS est legitime excusatus; D. Senior de novo judicatus est debitor mulctae etiam hujus absentiae.

Art. 1. De prelo *libelli Sales* dictum, quod retardetur per inopiam typographi; et invigilabit D. BLOMMERTIUS.

Art. 2. In articulo 5 et 7 data est Consultissimo D. BANNIO cura, ut fiant duo exemplaria Visitationis Bouterianae pro Amp. D. Praeposito.

Art. 3. De articulo 10 et 1 congregationis extraordinariae etc. (*Purmerend*, D. VII, bl. 164).

(Art. 4–6. *Bergen*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, vroeger medegedeeld).

Art. 7. Post meridiem relatum est, quod *Spongia* Eximii D. JANSSENII translata, propediem prelo emanatura sit per Jac. Carpentier, Amstelodami; petitumque ut D. BANNIUS ad vesperam procuret ea quae operis ad perfectionem necessaria sunt, videlicet praefationem et *Corni-*

---

1) Hier schijnt uitgevallen: *deserviet*, of een dergelijk woord.

culam contra *Rivetum;* quae Amp. D. MARIUS eidem addi curabit; vide supra pag. 42. [1])

(Art. 8–12. *Ilpendam*, *Hoogwoud*, *Amstelland*, *Wieringen*, *Enkhuizen* en *Hem*). Pag. 54.

Capitulum ordinarium.

Anno 1633, die 27 Julii, ad convocationem Amp. D. Decani J. CATZII convenerunt Domini Capitulares omnes hora 9 ante meridiem (excepto Amp. D. Praeposito MARIO qui circa prandium advenit [2]), et D. Seniore ALCEMADIO qui excusationem non fecit) et post invocationem S. Spiritus, relectis iis quae proxima congregatione acta fuerant, 1. ad primum articulum de *libello Sales*, respondit D. BLOMMERTIUS, impressum esse pro media parte, supersederi a typographo propter inopiam; sese jam 300 fl. illi operi impendisse et curaturum se, ut opus perficiatur quantum fieri poterit per inopiam typographi.

Art. 2. Ad 2dum dixit D. BANNIUS, exemplaria Visitationis Bouterianae descripta esse; expectabit Amp. D. Praepositus.

(Art. 3–6. *Graft*, *Bergen* en *Limmen* en omstreken van *Hoorn* en *Enkhuizen*). Pag. 56.

Art. 7. Ad 7m relatum, quomodo *Spongia* JANSSENII prelo emissa sit per Carpenterium, vitiis referta; item inordinatus agendi modus typographi ejusdem contra D. Praepositum, qui sumptibus ipsius 800 exemplaria vult committere, eo quod careat modo divendendi libros; unde D. Praepositus *Corniculam* prelo illius excudi nolit, sed curabit illam transferri per consultissimum D. PLEMPIUM vel alium et excudi, et recudi prologum vitiosum.

(Art. 8. *Ilpendam* en *Hoogwoud*).

---

1) Zie boven bl. 1 en 2.

2) Later is hierbij aangeteekend: qui se juste excusavit Papenbroeck impeditus.

Pag. 57. Art. 9. D. ALKEMADIUS per Praepositum monebitur ne excurrat in Amstelandiam, et ut caute agat in negotio veneficiorum.

(Art. 10-13. *Monnickendam, Wieringen, Enkhuizen, Hem*).

Art. 14. Proposita est impressio antiphonarii per Carpentier, qui praetendit se habere consensum D. Praepositi, cum tamen ea cura data esset Dnis COSTERO p. m. et BANNIO. Respondit Praepositus, Carpentier non sincere agere; nam et in Graduali imprimendo dolo usus est, imo audaciam dolo tandem adjunxit. Et in Jansenio [1]) ingrate et dolose egit. Adeoque nunc in Antiphonali consultum, ut ab usu operae illius abstineamus. Exemplar Dominorum COSTERI et BANNII dabitur solitis nostris typographis, ut illud imprimant cum volent, curante D. BANNIO; (ad marg.) et saltem appendicem.

Art. 15. Repetitum est statutum anni hujus, mense Januarii N. 33 [2]) ut examinetur et describatur potestas Capituli sede vacante.

Art. 16. Statuto Capituli de exequiis confratrum canonicorum solemniter celebrandis, de anno 1631 in Januario, nunc additum est, ut idem fiat in primo eorum anniversario; prout hac vice die 28 factum fuit ad memoriam R. D. COSTERI p. m. anno 1632 die 25 Julii defuncti.

Additum est, ut simile sacrum anniversarium fiat singulis annis in Capitulo ad festum S. Bavonis, pro omnibus defunctis confratribus Capitularibus.

Art. 17. Petiit D. Praepositus, ut sacerdotes ruri laborantes, quantum fieri potest, habitent in parochiis suis, ac singulis sui limites praescribantur.

Pag. 58. (Art. 18–20. *Jisp, Enkhuizen, Noordwijk* en *Schagen*).

---

1) Namelijk in het drukken van de *Spongia*. Zie hierboven bl. 17.

2) Zal moeten zijn N. 23. Zie boven bl. 13.

Capitulum ordinarium.

Anno Domini 1633, die 11 Octob. in aedibus Amp. D. Decani J. C[ATZII] Capitulariter convenerunt Adm. RR. DD. Decanus, Praepositus ac reliqui confratres, excepto Seniore et WOLFIO, qui per litteras se excusavit, et acceptata fuit excusatio; factaque S. Spiritus invocatione, relecta sunt acta postremae Congregationis; atque in his

Art. primus de *libello Sales* rursum assumptus est a D. BLOMMERO, suppeditatis mediis typographo ad perficiendum prelum.

Art. 2. Visitatio Bouteriana descripta, propediem exhibebitur Amp. D. Praeposito per consultiss. D. BANNIUM.

Art. 3. De absentia D. Senioris propositum fuit, ut ipse propter continuatas nunc per annum integrum absentias, sine ulla facta excusatione vel insinuatione, a Praeposito moneatur, ut cum Capitulo componat et scripto declaret mentem suam; ac si comparere deinceps non possit ob aetatem, indultum absentiae requirat.

(Art. 4. *Monnickendam* en *Graft*. Art. 5. *Bergen*. Art. 6. *Hoorn en omstreken*. Art. 7. *Enkhuizen*).

Art. 8. De 7° [articulo] relatum, quod *Cornicula* [1]) pro defensione Eximii D. JANSSENII fere translata sit; et commissum D. BEENIO, ut epistolam dedicatoriam ad senatum Sylvaeducensem transferat de novo; quod suscepit facere.

Art. 9. *Ilpendam*. Art. 10. *Hoogwoud*.

Art. 11. Circa 13^{m} [articulum] statutum est quod, cum continget deinceps in pagis erigi novas ecclesias, ut sa- Pag. 59.
cerdotes locorum non prius inchoent opus, aut materiae

---

1) Een strijdschrift (*Cornicula nudata*), naar aanleiding van eene controvers tusschen Jansenius en den predikant Voet, door eenen ongenoemden auteur geschreven en door Bugge vertaald met den titel: *Het ontpluymde Craytje van Andreas Rivetus Professeur tot Leyden enz.* Zie ook boven bl. 1, noot 3.

coëmptionem, quam ideam ecclesiae D. Decano, aut Vicario, aut Capitulo Harlemensi obtulerint. Quod speciatim nunc deducetur ad opus in ecclesia *Texaliensi* et *Slootana*, in qua D. Praepositus aget cum D. HOFLANDO.

Art. 12. *Amstelland* et *Hoogwoud.* Art. 13. *Jisp.* Art. 14. *Noordwijk* en *Leiden.*

Art. 15. *Enkhuizen.*

Art. 16. Directorium anni 1634 conficiet M^r^. THEOD. WIJHE. Art. 17. *Hoorn.*

Art. 18. Proposuit Amp. D. Decanus promulgationem *Sodalitatis Sanctorum Willibrordi et Bonifacii*, ad instantiam frequentem Illustr. Vicarii Apostolici. Et declaravit, se eam proximo festo S. Willibrordi promulgaturum, quem deinde alii sacerdotes pro sua discretione sequentur. Exemplaria latina distributa sunt Capitulo, et Flandrica supplenda sunt, prelo committenda Henrici Bernardi; quod procurabit Amp. D. Decanus. Vide acta Trajectensia hoc anno in aestate.

Art. 19. *Alkmaar*, *Enkhuizen*, *Amsterdam* en *Texel.*

Art. 20. Postremo relatum est, quod Illustr. Vicarius Ap. dispensaverit cum D. CATERO super dilatione promotionis intra annum propter legitima impedimenta, quam anno sequenti Deo dante suscipiet.

Art. 21. Ultimus articulus 15 de potestate Capituli Sede vacante, tractabitur in conventu hebdomadali.

Capitulum ordinarium.

Pag. 60. Anno 1634, die 7 Febr. in domo Amp. D. Decani instituta est Congregatio praesidente Illustrissimo Domino Vicario Apostolico et praesentibus omnibus, excepto Seniore D. ALKEMADIO (de quo infra ad art. 3) et Domino WOLFFIO, qui se excusavit.

1° Relecta sunt acta ultimi Capituli trimestris.

Ad 1^m^ Retulit D. BLOMMARTIUS, *Sales* ad 1575 exemplaria esse impressum, exemplar compactum vendi 10½ stuf.

Ad 2. D. BANNIUS jam traditurus est.

Ad 3. D. ALKEMADE renunciavit Canonicatui suo pure et simpliciter die 19 Octob. 1633, ad manus Amp. Decani et Capituli, data potestate eligendi successorem. Eaque renuntiatio hic acceptata est ab Illustr. Domino et Capitulo (post relectas renuntiationis litteras et examinatam D. Alckemadii manum ad subsignationem) hac ipsa die.

Ad 4^{m}. Over *Monnickendam* en *Graft*.

Art. 5. *Alkmaar*. Art. 6. *Hoorn* en omstreken. Art. 7. *Enkhuizen*.

In articulo 8 relatum est, quod D. BEENIUS transtulerit prologum Eximii D. Janssenii ad senatum et populum *Sylvaeducensem*. Suscepit idem translationem de *Spongiae Cornicula*.

Art. 9. *Ilpendam*. Art. 10. *Hoogwoud*. Art. 11. *Slooten*. Art. 12 en 13. *Amstelland* en *Jisp*. Art. 15. *Enkhuizen*. Art. 16. de directorio, completus est.

Art. 17. *Hoorn*. Art. 18, de Fraternitate SS. Bonifacii et Willibrordi, impletus est Harlemi per Decanum et BANNIUM. Henricus Bernardi imprimit exemplaria.

Art. 19. Impletus est, excepta Alcmaria, quae quamprimum visitabitur per deputatos, uti et nunc Harlemum per Illustrissimum visitatur, et Amstelodamum per eumdem.

2°. Relecta sunt Acta Archiëpiscopalia, Amstelodami hoc anno die 25 Januarii.

3°. *Schagen*. 4°. Inde delapsi sumus in materiam de erectione novorum Episcopatuum; et petitum fuit, ut Coloniam scribatur ad Priorem Regularium: num aliquid supersit ex monumentis Rmi CUNERI PETRI quoad Episcopatum Leovardiensem. Quod praestare suscepit D. Praepositus. Iterum ut Lovanium scribatur ad Eximium Dominum BEUSEKUM, num aliquid supersit ex monumentis Reverendissimi STRIJEN, Episcopi Middelburgensis. Quod procurabit Amp. D. Decanus. De Groningensi inquiretur Pag. 61.

Ultrajecti et Linghe per D. FOLCQUERUM; de Daventriensi per D. BRUNESIUM.

5°. die 10 Febr. repetita est causa *Schagensis*, enz.

Capitulum ordinarium.

Pag. 62. Anno D^i^ 1634, die 26 Aprilis, ad convocationem Amp. D. J. C[ATZII] Decani, instituta est congregatio capitularis omnibus praesentibus; factaque S. Spiritus invocatione relecta sunt 1° acta praecedentis congregationis trimestris in quo

Articulus 2^dus^ de Visitatione Bauteriana necdum expeditus erat per consultissimum BANNIUM.

[Articulus 3 wordt niet vermeld]. Art. 4. *Monnickendam*.

[Art. 5 niet genoemd]. Art. 6. *Hoorn* en omstreken.

Art. 7. de itinere Brabantico expedietur per consultissimum D. BANNIUM.

Art. 8. expeditus est per DD. Confratres BUGGAEUM et BEENIUM, quorum ille *Corniculam* pro Eximio D. JANSSENIO, hic praefationem *Spongiae* transtulit, et destinaverunt ad manus Amp. D. Praepositi, qui diriget impressionem.

Art. 9. *Purmerland*. Art. 15. *Enkhuizen*.

2°. Omnibus relectis redivimus ad articulorum necdum completorum propositionem. Et in Articulo 3^io^, ad Canonicatum et Praebendam ex resignatione D. ALKEMADII vacantem, per secreta vota singulorum confratrum in scripto tradita, concorditer electus est omnium suffragiis R. D. M^r^. JOANNES NICOLAI BANNIUS, sub onere suscipiendi gradum Licentiae aut Doctoratus in jure intra annum, prout statuta Capituli requirunt. Missus fuit nomine Capituli R. D. BALDUINUS CATZIUS ad evocationem Domini Electi, ut ei per deputatos e Capitulo, duos juniores Dominos BEENIUM et CATERUM, indicaretur ipsius electio; qua indicata per modestam excusationem curavit is Capi-

tulo agi gratias per deputatos, petivitque absolvi. Placuit Capitulo modestia, sed (remissis deputatis) voluit ei electionis continuationem proponi de novo. Hac facta acceptavit electionem, ingressus est Capitulum; ac mox ex ore D. Decani ei electionis insinuatio facta est, cum promissione petendi confirmationem electionis ab Illustrissimo Vicario Apostolico; quam curam suscepit in se Amp. D. Decanus.

3°. Actum est de Visitationibus totius Episcopatus nostri pro anno currente distribuendis. Itaque Archipresbyteratum quem D. Praepositus sibi reservavit, *Amstelandiae* et *Waterlandiae* scilicet, visitabunt D. Praepositus et Clar. D. BANNIUS; nisi quod *Amstervena* evocandi videantur Domini NESSAEUS, HESIUS et EBBIUS junior Harlemum, occasione finium de quibus controvertunt. Archipresbyteratum *Rijn-* et *Kermerlandiae* visitabunt Amp. D. Decanus et BLOMARTIUS et BEENICS respective, uti et oppidum *Alcmariae*; nisi quod *Nortwijcam* simul cum eis visitabit D. Praepositus. Archipresbyteratum *Enchusanum* visitabunt D. Poenitentiarius WOLFFIUS cum D. J. A. BANNIO; nisi quod in Visitatione *Hornana* prius scribetur ad Illustr. Dominum, quid de ea placeat ipsi fieri, praesertim cum Illustr. Sua Gratia nuper articulo 17 [1]) obtulerit se paratum ut pro hac vice in propria persona visitet. Quod si vero Visitatio ea Illustr. Domino futura sit omnino incommoda, rogabit Capitulum sibi ab Illustrissimo concedi duplices litteras, nempe generales quibus Illustrissimus Pag. 63.
declaret, Visitatores Capituli etiam visitare nomine suo tamquam qui sit caput Capituli, secundo speciales quibus hoc anno constituat Visitatores Hornanos DD. WOLFFIUM et BANNIUM, una cum instructione articulorum, secundum quos visitabunt, et mandato parendi. His relectis, placuit petitionem priorum litterarum generalium differri usque dum Illustrissimus in persona nobis praesens sit.

1) Zie boven Deel IV, bl. 454.

Archipresbyteratum *Alcmarianum* visitabunt DD. CATERUS et BUGGAEUS; nisi quod de *Schaga* Capitulum prius informabitur. Laborabunt singuli Visitatores, ut eorum visitationes absolvantur ante festum Assumptionis B. Virginis atque ad proximum tunc Capitulum trimestre exhibeant acta Visitationis suae.

4°. *Hoogwoud. Jisp. Assendelft. Schagen. Purmerend.* 5° *Rijp* en *Beemster.*

Capitulum Hebdomadale.

Pag. 64. A° 1634, die ultima Junii in congregatione Capitulari ordinaria, praesentibus Amp. Dominis Decano, Praeposito, BUGGAEO, J. A. BANNIO, BLOMMARTIO et BEENIO.

Art. 1. *Amstelland.* Art. 2. *Schagen.* Art. 3. *Hoogwoud. Wieringen.*

Capitulum ordinarium.

Anno D[i] 1634, die 1 Augusti, comparentibus omnibus Capitularibus, excepto D. WOLFIO legitim eexcusato, post invocationem Spiritus Sancti, praelectae sunt litterae D. WOLFFII de lite quam Zellius Enchusano Praetori intentat de stipulatione cum Catholicis.

2° Praelectae sunt acta ultimae Congregationis. Et in primo articulo adhuc desiderantur exemplaria visitationis *Bauterianae.* Et petitur descriptio profectionis Brabanticae. Item pro D° J. N. BANNIO petet D. Decanus litteras justificationis ab Illustrissimo D. Vicario Apostolico. Item pro Dominis CATERO, BALD. CATZIO et STEENIO litteras tuti itineris in Brabantiam, quae hactenus per Henricum Bernardi impetrari non potuerunt.

Acta quoque Visitationum, N° 4 et 5 notata, describet Amp. D. Praepositus.

Capitulum ordinarium.

A. D. 1634, die 10 Oct. evocati ab Amp. D. Decano RR. DD. Capitulares comparuerunt omnes, exceptis Do-

minis Poenitentiario WOLFFIO et BEENIO legitime excusatis, ubi post invocationem S. Spiritus, Art. 1. relecta sunt acta prioris Capituli, in quibus Acta *Bauteriana* et iter Brabanticum necdum scripto tradita erant.

Art. 2. Relatum et notari jussum primo, quomodo 23ª Sept. praeterita, per Amp. D. Decanum introductus fuit et institutus in Canonicum Graduatum Capituli nostri R. D. M^r. J. N. BANNIUS, jam etiam praesens pro prima vice, cum scientia et consensu Illmi D. Vicarii Apostolici, litteris desuper ab ipso missis; in quibus quaedam erant praejudicabilia electioni canonicatuum nostrorum, de quibus particulatim cum ipso Illustrissimo aget Amp. D. Decanus.

Item narratum. quod litteris tuti itineris per Amp. D. Decanum procuratis muniti, feliciter iter suum absolverint et gradum Licentiae in Theologia susceperunt RR. Domini J. CATERUS confrater noster, BALDUINUS CATIUS et JOANNES STEENIUS.

Art. 3. *Hoogwoud.* Art. 4. *Schagen.* Art. 5. *De Rijp.* Pag. 65.
Art. 6. *Assendelft.* Art. 7. *Enkhuizen.* Art. 8. *Monnikendam* en *Wieringen.* Art. 9. *Enkhuizen* en *Hoorn.* Art. 10. *Noordwijk.* Art. 11. *Ilpendam.*

Art. 12. A prandio relecta sunt secundum ordinationem Capituli nostri Statuta generalia, Concordata cum Illustrissimo Vicario Apostolico, aliaque particularia Capituli nostri decreta; et conclusum, ut fiat extractum ex illis omnibus per D. Secretarium, quod examinabitur in Congregatione hebdomadali et referetur ad commune Capitulum, ut ab eo approbetur et confirmetur et in Visitatione adhibeatur. Et quia hactenus omissum erat statutum de habenda oratiuncula initio congregationum ordinariarum, statuta est mulcta pro omittente, videlicet unius medii imperialis pro prima vice et quatuor imperialium pro secunda.

Art. 13. Directorium pro legendis horis in annum sequentem committitur R. D. THEODORO WIJHE.

Art. 14. In congregatione hebdomadali perficientur officia Sanctorum Bavonis et aliorum nostrae dioecesis; examinabuntur facultates Capituli sede vacante, speciatim Archidiaconi; de quibus relatum quod quidam sacerdotes *Amstelodami* contra adhuc murmurent.

Art. 15. Die 11 Octobris celebratum est solemne Sacrum anniversarium pro defunctis confratribus, item aliud gratiarum actionis pro assumpto in confratrem nostrum Domino J. N. BANNIO; illud celebravit Amp. D. Decanus, hoc Amp. D. Praepositus. Quoad defunctos intellectum, nuper, Gandavi in collegio Societatis, ex peste, pie in Domino obiisse P. JOANNEM FONCQUIUM, olim confratrem nostrum, qui resignato canonicatu, Societatem ingressus fuerat Treviris et translatus in Provinciam Belgicam.

Capitulum ordinarium.

Pag. 66. A° 1636, die 9 Aprilis, Harlemi convenerunt Illustrissimus et Reverendissimus D. Vicarius Apostolicus et Capitulares omnes, numero 8, eo quod D. WOLFFIUS Poenitentiarius obiisset. Et facta Spiritus S. invocatione, relecta sunt acta ultimae Congregationis. In quibus declaratum est:

ad Art. 3, over *Hoogwoud;* ad Art. 4: *Schagen;* ad 5: *Rijp* en *Graft;* ad 6: *Assendelft* en *Jisp;* ad 7: *Enkhuizen;* ad 8: *Monnikendam;* ad 9: *Hoorn;* ad 10: *Noordwijk;* ad 11: *Ilpendam.*

Pag. 67. Quoad noviter agenda, Art. 1, proposuit Illustrissimus de testamentis defunctorum sacerdotum sibi communicandis; et statutum est, ut si quis, sive ex Canonicis sive ex aliis sacerdotibus, deinceps fiat Executor sacerdotalis testamenti, ejus copiam Illusstrissimo Domino communicet.

Art. 2. Proposuit Amp. D. Decanus de Capitulo sup-

plendo, cui propter obitum D. WOLFII, Canonicus unus deëst. Propositi fuerunt Mr. FABIANUS BLOCLANT, et JOANNES STEENIUS, S. Th. L. Et quia D. WOLFIUS simul erat Poenitentiarius et Scholasticus, plurium votis ad haec nominatus et propositus est D. JOANNES BUGGAEUS, cui officia et dignitates istas jam contulit Illustriss. D. Vicarius Apostolicus.

Art. 3. *Nubbixwoud*, *Wognum* en *Zwaag*.

Art. 4 en 5. *Texel* en *Wieringen*.

Art. 6, ad Art. 14. Post meridiem. In officio S. Bavonis haec sunt facta. A° 1632 Amp. D. Decanus ivit in Brabantiam atque inde Gandavum; quo jam anno antecedente 1631 missum erat officium, Harlemi compositum mense Aprili, cum notis historicis difficultatum occurrentium. Placuit totum officium.

Data est tamen commissio R. D. ANTONIO SMIDTS, Archipresbytero eique assignato collegae, per Episcopum et Capitulum, ut si quae ipsis occurrerent difficilia, notarent et nobis communicarent. Et priusquam Decanus discederet, approbarunt officium, petentes ut tantum adderemus in lectionibus ea quae Gandense Capitulum et civitatem concernunt; hymnos quoque ex toto aut parte mutaremus, cum promisso ratihabitionis et literariae approbationis.

Interea lapsi sunt anni 1633–34 et maxima pars 1635, quo mense Septembri consultissimus D. JOANNES BANNIUS Gandavum profectus, 21 Septembris officium jam plene formatum Capitulo reddidit; et deputati fuerunt tres Capitulares ad examen officii. Cumque die 30 D. BANNIUS Gandavum revertisset, per duos Capitulares D. Officialem OOMS et DEYNSIUM invitatus est ad comparendum in choro cum habitu canonicali; ubi datus est ei, tamquam confratri, locus post Archipresbyterum. Ad mensam invitatus a Reverendissimo Gandavensi, ivit ad aulam in eodem habitu. Postridie, quae erat 2 Octob. convenerunt ex

canonicis D. SMIDTS et OOMS et PETRUS MATTHIAE, S.
Pag. 68. Th. L. cum D. BANNIO. Laudaverunt officium nostrum cum cantu; questique sunt, sibi ad istum diem usque a Decano suo nihil de hac re communicatum, spondentes se operi isti diligenter incubituros.

Ab eo tempore coeperunt ipsi componere officium diversum a nostro, data commissione D. SMITSIO, qui et absolvit, et Episcopo Gandensi obtulit. Post oblationem, mense Januarii anno 1636 die 23 defuncto SMITSIO, rescripserunt, ut a nobis ad ipsos transmitteretur officium elevationis S. Bavonis, quod incidit in 1^am^ Augusti. Usque nunc officium istud non est transmissum sed quiescit apud D. BANNIUM, qui spondet quamprimum mittere, uti et chronicon tam Gandavensis quam Harlemensis historiae, a S. Bavonis nativitate usque hoc tempus praesens. Rogarunt praeterea Domini Gandenses ad pleniorem confraternitatem utriusque Capituli cathedralis, ut quemadmodum isti inchoant computum fructuum suorum a Kalendis Augusti, ita et nos eum incipiamus, qui solemus inchoare a Kalendis Maji.

Post haec annotata consensit Illustrissimus Vicarius Apost. ut ita fiat ac deinceps observetur ac in libro Statutorum Capituli nostri annotetur: neque ullus canonicorum excepit.

Ultimo addidit D. BANNIUS, Dominos Gandenses nobis missuros literas plenae confraternitatis ad normam a nobis missas ad ipsos, quas reponemus in Archivo.

Art. 7. Citati sunt omnes confratres in habitu ad horam 10^am^ in crastinum, ad sacrum pro defunctis confratribus p. m. AUGUSTINO WOLFFIO, Harlemensi et ANTONIO SMITSIO, Gandensi Canonicis.

Art. 8. Die decima celebravit Illustrissimus D. Vicarius Apost. exequias praedictas pro RR. Dominis confratribus defunctis coram Capitulo.

Art. 9. Idem Illustrissimus introduxit Dominum BUGGAEUM in possessionem Poenitentiariae et Scholasteriae Capituli nostri, praesente Decano et Capitulo nostro, post factam fidei Catholicae professionem etc. more solito, adhibitis testibus specialiter ad hoc vocatis RR. Dominis M^ro^. JACOBO EVERDINGIO, Curato in *Haga-comitis* et ENGELBERTO [1]), Vicario Ossnaburgensi, deservitore in *Warmondt* et locis vicinis.

—

Anno Domini 1641, die 24 Maji convenerunt Amstelredami Amplissimus D. Praepositus, Eruditissimique DD. CATTERUS, STENIUS, VERWER; ac invocato S. Spiritu decreverunt. Pag. 1.

I. Expedire ut certus aliquis statueretur Capituli Secretarius; quem voluerunt esse D. NICOLAUM VERWER [2]), saltem provisionaliter.

II. Registrata deinde sunt ea, quae D. Decanus p. m. discedens in Brabantiam, per Cuneram [3]) cistulae inclusa Capitulum concernentia curaverat Amplissimo D. Praeposito tradi. Erant autem haec:

---

1) Hier is plaats opengelaten voor een woord, om den naam in te vullen. De plaats is echter oningevuld gebleven. Ook zijn deze regelen de laatste welke door Buggaeus, den Secretaris, geschreven zijn. In September van datzelfde jaar bezweek de ijverige priester aan de pest. Met zijne laatste notulen eindigt ook het eerste boek der Acta Capituli. Verg. Bijdr. I bl. 440.

2) Pastoor te Amsterdam.

3) Uit eenen brief dd. 11 Nov. 1639 van Jud. Catz, den „Decanus p. m." (Biss. Archief te Haarlem), blijkt dat deze *Cunera* eene der „Maagden" uit den Hoek te Haarlem is, die door klopje Catharina Jans Oly (Zie over hare Levens van die Maagden het maandschrift *De Katholiek* D. LXI, 1872 bl. 284) op hare gewone, levendige wijze aldus geteekend wordt. „CNIERTGE DIRKS DOCHTER. Desen is van Delft van goede Catholike ouwers: „seer Godsvruchtich en devoot; cleyn van tijdliche middelen maar rijk van „duechden... De vader heeten Dirk Bavense, de moeder Neeltge Cornelis .. „Dese bruit Christi heeft veel gaven van haeren hemelschen Bruidegom „ontfangen, dien seer vorderlich waeren tot den dienst Gods ende haers „even naesten maer besonder van de priesters Gods, daer se bijnae een

1. Scripta politiam, pacem, bellum etc. concernentia, signata littera A.

2. Scripta contingentia fundationem beneficii M[ri] JOHANNIS TEYLINGII. B. Inquirendum de ordinario ejus collatore, uti et de duobus aliis scedulis C. et D., fasciculo eidem adjunctis.

„veertich jaeren, tot het eynde haers levens in volhert heeft, dien selfde „bedienende met een oprechte ghetrouwe liefde. Sij hadt van Godt ontfangen „een kloek, proffitich, voorsichtich verstant; heeft dat niet ghebruikt tot „werckelicheyt, eygen wijsheyt, oordeel, curyuesheyt oft hoochvliegentheyt, „maer tot een simpel ontvallen onder haer vier E. overstens: m[r] Bernardus [pastoor van het Beggijnhof] „te Delft, m[r] Cornelis Arentsz Lichthart, m[r] Joost „Cattius, m[r] Boudewijn Cattius, alle drie overstens van dese H. vergade „ringhe.... Hoe wijs en voorsichtich heeft zij gheweest in haeren dienst, „tot hulp van de priesters Gods. Hoe wel gheordineert in de huyshoudinghe, „alles doende met een goede regel ende orberlik. Sij hadt een vaste me- „morie, wel onthoudende 't geen haer te doen stont; wist seer perfect de „bootschappen aen haer E. oversten te doen dien haer bevolen waeren.... „Haer vromicheyt ende onberoerlicheyt des ghemoets heeft sonderling ghe- „bloncken in swaere persecutie ende vervolginge van de dienaers Gods, haer „E. overstens, dien sonder beswijcken ghetrou sijnde, dat ook in vremde „landen. Desgelyks haer getrouigheyt vertoont aen beyde haer E. overstens „in langduerige sware siekte, dach ende nacht helpende met waken en „braken, soo dat se in veel nachten geen rust mocht hebben. Jae eens in „veertien weken niet uut haer kleren quam, dede het selfde met grote lief- „den ende getrouicheyt. Beyde haer overstens stirven aen't water, dien sij „alleen bediende met een grote liefde ende getrouicheyt.... Door dese liefden „heeft haer seer gheoeffent in de lichamelicke ende geestelicke wercken van „barmherticheyt. Ten eersten de hongerigen te spijsen, soo de gemene „armen. Maer principael de priesters Gods: hoe besorcht was sy om de „spijs te coopen, te draegen, te koocken, in een goede order de taeffel „te besorgen, daer sij dicmaels seer van vermoeyt was, om de priesters „Gods dien hongerich waren te spijsen, ende haer bequame onderhout „moesten hebben, ook somtijts met verrecreëren (want de booch niet altijt „mach gespannen staen). Gunden't haer liever als haer eygen selven..... „De naekten ghecleet soo d'armen als de priesters; sienden eenighe dien „sy wist geen middelen hadde, en sober waeren in't habijt, seyden tegens „haer E. oversten: „ik heb wat leggen, mach ick dien priester van een „„cleet besorgen; ick sie, hij het van doen heeft". Desgelyks siende dat „de oversten weynich was besorcht voor sijn zelven, seyden: „ick sien UE. „„wel een nieu cleet van doen heeft", vresende oft sijn E. niet wel soude

3. Jubilaea universalia diversa et indulgentiae particulares Ecclesiae Harlemensis. E.

4. Causa HAGII. F.

5. Fundationes Harlemenses et Amstelredamenses, notatae littera G.

6. Coloniensia quaedam. H.

7. Acta Romana ab anno 1530 usque ad 1600, et ab illo usque ad annum 1640. I.

„begeeren, quam soo met een soetelicheyt seggende: „S. Niclaes sel een „„nieu cleet in de schoen geven; belieft u wel te laten meten van de snijer." „De pelgrims gheherbercht. Wat liefden sij haer in vertoont heeft, weten „se best dien't selfde gheniet hebben, welcken dageliks met sulcken menich„ten over quaemen, dat haer huys was als een hospitael, daer de geeste„licke pelgrims in ontfangen worden. Den taeffel was dicmaels van twaleven „tot vier uren ghedect: als den eene gegeten hadt quam wederom den „ander. Als sij meenden altemets maer twe heeren te hebben, kreech sij „er wel tien. Wat heeft se bij avont ende bij nacht ook de selfden ontfan„gende, haer nachtrust daer dicmaels om moeten derven. Sij droech tot „alle tijden sorch, ende dede alles met goede order, datter was geen over„vloet oft armoet. Noch de E. oversten en behoefden hem met de huys„houdinge niet te moeyen int minst, want sij alles orberlik, getrouelik, „eerlik ende vriendelik besorchden, soo dat een iegelik een goedt vernoegen „hadt. De ghevangen verlost; welk (zij) hier in heeft beoeffent dat sy met „haer voorsichticheyt heeft de perikelen voorcomen van haer E. overstens, „waer uut de ghevanckenisse had cunnen volgen. Ook met haer E. over„sten ghesworven langs de weghen, vreesende zijn E. in perikel soude ghe„weest hebben in sijn huys. Jae in andere stede ende plaetsen gereyst, „vliedende die perikelen, in alles de barmherticheyt bewesen. De siecken „besocht oft bedient, soo aen haer twe E. overstens, ende verscheije pries„ters dien in haer huys siek tuys gecomen sijn, welcken sij met liefden „bedient heeft. De dooden begraven, als haer twe E. overstens, haer mede „dienstmaecht Annetge Jans, Mr. Jan Coets, sorchvuldich sijnde dat alles „Godsvruchtich, devoot ende eerlik mocht sijn, 't geen diende tot de be„graeffenis.... Aldus ons E. godtvruchtige medesuster heeft haer gheoeffent „in veel H. wercken van lichamelicke ende geestelicke barmherticheyt, waer „door sij ongetwyffelt de barmherticheyt Gods verdient heeft. Ghecomen „synde tot een hoge ouderdom van seeventich jaeren, is van haer Brude„gom besocht met een sware siekte. Ghebruict hebbende die H. Sacramenten „met devotie, is opten achsten December een duysent seshondert seven en „veertich in den Here gherust; ende in de grote kerk int graf van Machtelt „Bickers begraven."

8. Acta Romana ab anno 1622 usque ad annum 1640 per Illustrissimum ROVENIUM et Decanum NOMIUM. K.

9. Causa Streekana. L.

10. Acta Enchusana. M.

11. Acta contra Regulares. N.

12. Catalogus Canonicorum Harlemensium. O.

13. Diarium Capituli Harlemensis, continens ejusdem acta ab anno 1617 usque ad annum 1636, 9 Aprilis; item resignationes Canonicatuum DD. BANNII et BLOEMER. P.

Pag. 2. Desiderantur autem ex Capitulum concernentibus, quantum memoria Domini BANNII nobis potuit suggerere:

1. Originale exemplar Statutorum Capituli, cum Sigillo Reverendissimi Mierloo.

2. Copia Statutorum Capituli cum registro visitandorum pagorum, et copia Concordatorum Capituli cum Vicario Apostolico.

3. Mitra, pedum et quaedam ornamenta episcopalia.

4. Reliquiae SS. Jeronis, Adelberti, Engelmundi.

5. Bulla erectionis Episcopatus Harlemensis sub plumbo data. De quibus inquirendum.

III. Rogati deinde clarissimi DD. BLOEMARTIUS et BANNIUS, Canonicatuum acceptationem constantissime renuerunt, Capitulo omnem operam consiliumque spondentes.

IV. Eruditissimus Dominus CATTERUS, in causa Provisoratus ab Illustrissimo Domino requisitus rescripsit; ac si quid ea de re accipiat responsi, ad Capitulum referet.

V. Actum est de eligendo Decano, sed pro tunc nihil potuit concorditer concludi.

Anno 1642, die 2 Aprilis convenerunt in Domino RR. DD. LEONARDUS MARIUS, Praepositus, JOHANNES BEENIUS, Senior, JOANNES CATTERUS, JOHANNES STEENIUS ac NICOLAUS VERWERUS; ac post invocationem S. Spiritus:

I. Proposuit D. Praepositus de confirmanda electione D. Balduini Catzii in Canonicum.

II. Deinde quia vacabat locus secundus, communibus suffragiis electus est D. Guilielmus Coopallius.

III. Quia RR. DD. Bloemartius et Bannius scripto renuntiaverant suos Canonicatus, placuit renuntiationem non acceptari per dissimulationem, sed duos mitti, qui Pag. 3. eis proponant, utrum placeat comparere in conventibus capitularibus sine publico gravamine nominis canonicorum. Deputati autem sunt DD. Marius et Catterus.

IV. Confirmata est electio D. Verweri in Capituli Secretarium.

V. Constitutum est de faciendo Archivo.

I. Postridie ad concordem Dominorum Capitularium praeëlectionem factam in personam Eruditissimi D. Balduini Catzii, installationem ejusdem petiit ac impetravit Consultissimus D. Gaspar Spanius; ac consequenter facta fidei professione ac fidelitatis juramento, praedictus D. Balduinus per Eruditissimum D. Johannem Beenium, Capituli seniorem, in possessionem Canonicatus ac praebendae, per obitum Eruditissimi Domini Georgii Campii vacantium, introductus est.

II. Statutum deinde est, ut omissae ad notabile tempus visitationes per Archipresbyteros in suis respective locis resumantur.

III. Ac quandoquidem Archipresbyteratus Harlemensis per Clarissimum D. Bannium pridem sit administratus, requiret D. Praepositus, an sit permansurus in officio.

IV. Distributio vero Archipresbyteratuum ad proximam Congregationem est dilata.

V. *Velsen.* VI. Decretum est, ut quotannis saltem semel studiosorum Collegii numerus ac conditio ad Capitulum referatur.

Pag. 4. VII. De is quae Capitulo a variis sunt legata, inquirent DD. JOANNES BEENIUS et BALDUINUS CATZIUS.

—

Anno Domini 1642, die 10 Septembris convenerunt domi Ampliss. D. Praepositi, praefatus D. LEONARDUS MARIUS, JOHANNES BEENIUS, Senior, JOANNES CATTERUS, JOHANNES STEENIUS, NICOLAUS VERWER et BALDUINUS CATZIUS; ac praevia S. Spiritus invocatione decreverunt.

I. Eligendum Capitulo Decanum; qui vocum pluralitate creatus est Eruditiss. D. BALDUINUS CATZIUS.

II. Electionem Decani Illustrissimo D. Vicario Apostolico intimandam, ac ejus confirmationem petendam.

III. Electus deinde est in Canonicum Rev^mi^ Capituli Harlemensis GUILIELMUS COOPALLIUS, pastor *Monachodamensis*, ac ad Capitulum admissus; installatione ejus uti et D. Decani in tempus magis opportunum dilata.

IV. Propositum deinde, an non in loco Dominorum BLOEMARTII et BANNII sint duo alii eligendi. Responsumque est, negotium illud adhuc ad tempus differendum.

Pag. 5. V. *Spierdijk*, *Hoogkarspel*, *Amstelveen*, *Alkmaar*, *Schagen*, *Texel*.

Quoad Archipresbyteratus autem, Alkmarianus manet D° CATTERO; Amstelandiae et Waterlandiae D° Praeposito, Kenemariae et Rhenolandiae datur D° Decano; Borealis, saltem provisionaliter, D° STEENIO, juvante eum D° COOPALLIO.

VI. Conclusum item est, Amplissimos DD. Decanum et Praepositum ex nomine Capituli salutaturos Illustrissimum, cum intimatione actorum in Capitulo, petitione ratificationis eorum, ac inquisitione honorarii dandi Agenti Romano.

VII. Visitationes terminentur festo omnium Sanctorum.

VIII. De Legatis Capituli repetita est commissio. Inquirant atque accurate ad Capitulum referant DD. Decanus et Senior.

—

Anno Domini 1642, die 10 Octobris capitulariter convenerunt DD. Decanus, Praepositus, CATTERUS, STEENIUS, VERWER, COOPALLIUS, ac praevia S. Spiritus invocatione relectisque actis proxime praecedentis congregationis:

I. Retulerunt Amplissimi Decanus ac Praepositus electionem Decani, quae facta erat in personam D. BALDUINI CATZII, apprime sibi [sic] placere Illustrissimo Vicario Apostolico, litteris nunc primum ad D. Praepositum datis, ac deinde viva voce, praesentibus ipso Decano, Praeposito, BEENIO ac CATTERO, ad prandium ab eo invitatis, testato.

Articuli intermedii congregationis praecedentis, tertius videlicet et quartus, per se sunt plani. Pag. 6.

II. *Spierdijk.* III. *Velsen.* IV. *Hoogkarspel.* V. *Hugowaard.* VI. *Hem en Venhuizen.* VII. *Purmerend.* VIII. *Berkhout* en *Spierdijk.*

—

Anno Domini 1643, die 5 Februarii convenere domi Senioris nostri JOHANNIS BEENII, DD. Decanus, Praepositus, praefatus Senior, CATERUS, VERWER ac COOPALLIUS, praemissaque S. Spiritus invocatione.

I. Placuit, D. BALDUINUM CATZIUM, Decanum pridem electum, introduci ac solemniter installari, uti et D. GUILIELMUM COOPALLIUM in suum Canonicatum; quod utrumque, praestito prius juramento ac facta fidei professione, peractum est, praesentibus tamquam testibus ad id speciatim vocatis Consultissimis Dominis Jaspare Spaanio et Johanne Soutmanno, Advocatis. Pag. 7.

II. *Oegstgeest, Katwijk, Valkenburg* en *Rhijnsburg.*

III. *Langeraar en Korteraar, Hoogmade* en omstreken.

IV. Quoad Legata Capituli nostri haec habemus. D. BUGGAEUS legavit mille florenos, exigendos a Dominis sacellanis Harlemensibus tamquam haeredibus, et vendita cum lucro domo, id potentibus praestare cum annuo reditu. D. JOHANNES BANNIUS, junior, legavit 200 flor. D.

GEORGIUS CAMPIUS totidem, quos junctos 200 praecedentibus putatur D. JOANNES BANNIUS, senior, habere ad reditum. D. Decanus CATZIUS p. m. legavit (includendo alia sibi commissa) pro nutu suo eroganda 2400 florenos.

V. D. Decanus BALDUINUS in se recepit procurationem archivi biclavis, ad servanda Capituli instrumenta.

—

Pag. 8. Postridie loco eodem convenimus terni, D. Praepositus Senior et VERWER, sero accedentibus DD. Decano et COOPALLIO, aegrotante vero D. CATTERO, factaque S. Spiritus invocatione, statutum unanimiter:

I. Proximo Conventu Archipresbyteros acta Visitationis suae ad Capitulum relaturos, una cum descriptione locorum quoad parochias, patronos, pastores et adhaerentes vicos non parochiales.

II. Ad Canonicatum rogandos RR. DD. GERARDUM EENHUSIUM, pastorem Hornanum et CORNELIUM CATZ.

Pag. 9. III. *Haarlem en omstreken.*

IV. Rogabunt DD. Decanus et Senior consultissimum D. Spaanium, ut dignetur suscipere curam exigendae pecuniae, Capitulo a DD. BUGGAEO, BANNIO, CAMPIOQUE legatae. Nam pecuniam a D. Decano p. m. legatum, successor ac cognatus ejus Balduinus accepit ad annuum censum de quatuor in centum, additis ad summam legatam adhuc 100 florenis, tamquam reditu primi anni, ita ut summa totalis sit bis mille et quingentorum florenorum. Terminus solutionis erit prima Martii anni 1643 pro prima vice.

V. D. Decanus in se recipit curam monendi praesidem Collegii, ut magis intendat concionibus studiosorum, atque ad Capitulum singulis annis referendi statum studiosorum Theologiae, nomina, qualitates bursae vel convictus, annos aetatis, profectum studiorum ac Ordinem Ecclesiasticum.

VI. Item agendi cum D. TORRIO de honorario, quod Ultrajectini dent Agenti suo Romano.

VII. *Velsen*, *Purmerend*, *Alkmaar*, *Huisduinen*.

VIII. *Spierdijk*.

—

Anno Domini 1643, die 12 Februarii convenerunt Amstelredami in Begginagio Amplissimi Domini Praepositus, Decanus, et NICOLAUS VERWER, factaque primo S. Spiritus invocatione, coram eis tamquam capitulariter congregatis comparuit D. N. Gesselius etc. Pag. 10.

I, II, III, IV: *Oegstgeest* en omstreken.

—

Anno Domini 1643, die 10 Martii convenerunt ordinario Capituli loco DD. Decanus, Praepositus, STEENIUS, VERWER, COOPALLIUS, confratribus BEENIO atque CATTERO ob affectam valetudinem non comparentibus, factaque S. Spiritus invocatione, relecta sunt acta praecedentium Congregationum; ac quoad articulum de Capitulo legatis Pag. 11.

I. D. Decanus locutus est per Spaanium D. BLOEMARTIO, qui respondit ea de re se cum confratribus sacellanis acturum, ac plenius deinde responsurum.

II. Ad articulum primum secundae Congregationis, de actis Visitationum ad Capitulum referendis etc. est actum nihil; adeoque placuit decretum illud renovari, et ne secunda dilatio fiat, D. Decanus describet Archipresbyteratum suum, Praepositus suum similiter et CATTERUS suum, per Secretarium nunc monendus. Quartum describent simul DD. STEENIUS et COOPALLIUS, qui quousque se extendat, transcribet eis D. Praepositus.

III. Ad 2^{m}. Rogati sunt; admiserunt; placuere Illustrissimo, a D. Decano propositi.

IV. Articulus tertius per se planus est.

V. Ad 4^{m}. Paratus est D. Decanus censum illum 100 florenorum solvere.

VI. Ad quintum, continuatur.

VII. Ad sextum, D. Decanus id praestitit; sed hactenus responsum liquidum non recepit.

VIII. Ad septimum et octavum: *Velsen* enz.

IX. His expeditis introductus est D. GERARDUS EENHUSIUS in Capitulum, ac post factam ejus per D. Secretarium praesentationem susceptus est in Canonicum, in locum succedens D. BANNII, qui Canonicatum suum jam
Pag. 12. pridem renuntiaverat in manus Capituli. Post haec introductus similiter praesentatus et admissus est D. CORNELIUS CATZIUS ad Canonicatum per resignationem D. BLOEMARTII vacantem; adeoque hic hodiernus est Capituli nostri status.

1. Decanum agit Eruditissimus D. BALDUINUS CATZIUS. [1])

2. Praepositum sive Archidiaconum Eximius D. ac Mr. N. LEONARDUS MARIUS. [2])

3. Senior est Eruditissimus D. JOHANNES BEENIUS. [3])

Canonici reliqui sunt:

4. Eruditissimus D. JOHANNES CATTERUS. [4])

5. Eruditissimus D. JOHANNES STEENIUS. [5])

6. Eruditissimus D. NICOLAUS VERWER, Secretarius. [6])

7. Doctissimus D. GUILIELMUS COOPALLIUS. [7])

8. Doctissimus D. GERARDUS EENHUSIUS. [8])

9. Doctissimus D. CORNELIUS CATZIUS. [9]) Qui cum duobus praecedentibus, intra annum a die admissionis ad

---

1) Rector der Maagden in den Hoek te Haarlem.
2) Pastoor van het Beggijnhof te Amsterdam.
3) Sacellanus curatus der stad Haarlem.
4) Pastoor van Alkmaar.
5) Pastoor van Akersloot.
6) Pastoor te Amsterdam.
7) Pastoor van Monnikendam.
8) Pastoor van Hoorn.
9) Pastoor van het Beggijnhof te Haarlem.

Capitulum tenetur suscipere gradum Licentiae in S. Theologia vel jure; quod et in admissione promisere singuli.

X. Completo sic per Dei benedictionem Capitularium numero etc.: *Spierdijk.*

XI. Discessum postea e loco ordinario ad ecclesiam, ibidemque praefati DD. Canonici hodie assumpti, fidei professione ac juramento fidelitatis praestitis, solemniter sunt installati, testibus ad id vocatis DD. NEOBETHIO ac HEYNIO, sacellanis Harlemensibus, pluribusque aliis sacerdotibus.

Acta post prandium.

I. Convenimus cum recenter admissis confratribus qui mane; ac coram nobis comparuit D. Voorenbeekius enz.: *Opdam.* Pag. 13.

II. *Hoorn.* III. Quoad illos 1000 florenos quos D. BUGGAEUS Capitulo legavit, consultissimus D. Spaanius locutus est D. BLOEMARTIO tamquam seniori sacellano; qui fieri sibi ex codicillo illius legati copiam petiit, quod se prima occasione recepit facturum dictus Spaanius.

IV. Propositum de eligendo Vicario ab omnibus oneribus libero. Responsum, utile id quidem ac necessarium esse; sed!

V. *Haarlem.*

Postridie 11 Martii convenerunt qui supra, praeviaque S. Spiritus invocatione, proposuit Ampliss. D. Praepositus negotium *Ilpendamense*, enz. Pag. 14.

II. Praelectae deinde 2 Bullae papales, una de festis sub praecepto celebrandis, quae nostra auget festis SS. Innocentium, S. Silvestri, S. Josephi, S. Annae, patroni unius primarii in singulis locis, ut et feria 3ia Paschatis et Pentecostes; et altera de forma et habitu SS. Imaginum; uti et litterae Illustrissimi Domini nostri, quibus petit, dictas bullas excudi apud nos, earumque exemplaria aliquot sibi transmitti. Placuit autem integras bullas, non Pag. 15.

autem extractum earum imprimi earumque exemplar in archivo reponi. Quoad autem festorum illorum celebrationem, scribendum Vicario Apostolico, non videri dioecesanis nostris possibilem.

III. Occasione Concordatorum, quae mandata sunt observari a Generalibus Praedicatorum, Minoritarum et Sociorum, nulla facta mentione Augustianorum, Carmelitarum, Capuccinorum, narratum, Augustinianos habuisse monasterium Harlemi, quod ante turbas decoxerint.

IV. *Huisduinen.* V. *Durgerdam.*

VI. In proximo conventu generali, qui per Amplissimos Dominos urgebitur, inquiratur de communicatione indulgentiarum, item agatur de Regularibus non avocandis, non admonito Vicario aut ob graves causas dissentiente, item de VISCHERO quem citra consensum nostrum detinent Ultrajectini, deinde etiam de limitibus episcopatuum.

VII. Denique D. NICOLAUS VERWER, Canonicus graduatus, fecit juramentum Secretarii; actisque his et Statutis particularibus Capituli lectis, cum gratiarum actione Deo Opt. Max. facta ad prandium descendimus.

—

(Wordt vervolgd.) J. J. GRAAF.

BRIEVEN VAN BALJIUWEN ENZ.

TEN ANTWOORD OP EEN AANSCHRIJVEN OF EENE MISSIVE DER EDEL MOGENDE GEC. RADEN VAN ZUID-HOLLAND. — 1730.

De thans voor 't eerst in druk gebrachte brieven en dergelijke bescheiden werden ingediend aan de Gecommitteerde raden van 't zoogenaamde Zuider-quartier van Holland door de baljiuwen, drosten en andere beambten. Gelijk men in ieder stuk kan zien, werd er geantwoord op eene missive dier Gecom. raden op 21 Nov. van 1730 aan de beambten toegezonden; die missive zelve was uitgelokt door twee plakkaten van de Edel Gr. Mog. Heeren staten van Holland, Zeeland en West-Vriesland, namelijk van 20 en 21 Sept. 1730.

Het eerste dier staatstukken was gericht tegen het OFFICIUM S[ti] Gregorii VII[i] op 25 Sept. 1728 door paus Benedictus XIII voor de priesters en allen die gehouden zijn den BREVIER te zingen of te lezen, verplichtend verklaard, en tevens was dat plakkaat tegen de dogmatica bulla genoemd UNIGENITUS Dei Filius, waarin paus Clemens XI, op 10 Sept. 1713 veroordeeld had 101 propositiones, uit 2 boekwerken van Paschasius Quesnel getrokken.

Het tweede plakkaat van 21 Sept. 1730, meer practisch, bevatte eerstens geen toelating meer van Munniken en in 't bijzonder van Jesuiten, maar handhaving tegen hen van de plakkaten van 17 Aug. 1702, 26 Apr. 1709 en 25 Mei 1720 en tweedens werd aan de overige pastoors en kapellanen wel admissie verleend, doch met vele *mitsen*. Men kan beide plakkaten lezen in het kerkelijk Plakkaatboek, 2[e] deel, pag. 561–66; de missive van 21 Nov. 1730 als tot nog toe ongedrukt, deel ik thans ook mede.

Dat de Ed. Gr. Mogende staten van Holland etc. zulke harde verordeningen hebben uitgeschreven, is gewis onbillijk te achten, al was het maar omdat de Katholieke geestelijken, zoowel de regulieren als seculieren, zich ongetwijfeld na 1648, vooral in 1672, als getrouwe onderdanen hadden gedragen van den N.-Nederlandschen Staat; vreemd echter moet het niet voorkomen, dat een protestantsche Staat tegen de priesters nogmaals woedde; de geleerde Dom Gueranger, Ord. St. Benedicti, geeft hiervan in zijne INSTITUTIONS LITURGIQUES goede verklaring; [Zie de Patrologie van Migne, tome 148, pag. 271–72] namelijk het gedrag van niet weinige katholieke Staten.

Ik voor mij gis, dat de tweede onzer Jansenisten aartsbisschoppen J. C. Barchman-Wuytiers, 1725–33, door tusschenkomst van den Haagschen oud-Roomschen pastoor Dalenoort en andere, vrienden van Fagel, Opdam en Boetselaar, ten dezen iets heeft bijgedragen; ik wil zeggen de Staten heeft ingelicht of den Papenhaat opgestookt: 's mans mandement tegen het *Officium* enz. is van 12 Mei 1730. [1])

De scherpe plakkaten zijn eigenlijk alweer gelijk meermalen vroeger op niets uitgeloopen, uitgenomen dat één pater Jesuit, namelijk Jacob Dolins, al was hij door den vrijheer van Vianen in 1693 geadmitteerd, op last der Staten van Holland, Zeeland en W.-Vriesland moest vertrekken en een seculier Heer in zijne plaats is gekomen.

Hoe de onderteekening van het 3e artikel van het plakkaat van 21 Sept. 1730 is kunnen geduld geworden in Holland etc. en later in andere provincien, hoop ik later te bespreken.

A. v. LOMMEL, *S. J.*

---

1) Zie uittreksels van dat mandement in de gen. Patrol. bl. 271, de Nouvelles ecclesiastiques van 6 Jun. 1730 en van 31 Mei van 't zelfde jaar; Bellegarde's Hist. abrégée, pag. 343. Dat Barchman-Wuytiers elève de St. Magloire te Parijs, geestverwant van de appellerende Fransche bisschoppen en gulle gastheer van allen die in die dagen boven de Bastille Holland als ballingsoord verkozen, door zulke Heeren: Dom Thierry enz. enz. enz. werd opgehitscht, ligt voor de hand.

MISSIVE *van de Gec. raden van Z.-Holland aan de baljiuwen enz.* — 21 Nov. 1730.

Is na voorgaende deliberatie goedgevonden ende verstaen, dat aan de baljiuwen in de cleyne steden en van het platte land in het Zuider-quartier sal worden aangeschreven om binnen 14 dagen na de rescriptie van de missive daertoe dienende aan HEd. Mog. toe te senden een pertinente lyste van de Roomsche priesters en capellanen onder haar district, met de notatie van derselver statien, die aldaer geadmitteert syn en dienst doen, met byvoeginge of deselve geordende of wereltlycke priesters zyn, en in aansien van de geordende, van welke ordre deselve syn; of zy sijn van de soogenaemde Jansenisten of van een ander gevoelen, en waer deselve geboren zyn: en dat deselve baljiuwen aen de priesters en capellanen, die nogh nalatigh zyn, de verklaringe en ondertekening volgens het 3e artikel van het placcaat van HEd. Gr. Mog. van dato 21 Sept. 1730, voor HEd. Mog. af te leggen, ende te doen te gelasten, sulcx uyterlyck voor het eynde van dese maent te doen, en die tyt verstreken zynde, sonder daeraen te hebben voldaen, dat sy baljiuwen alsdan tegens die nalatige sullen moeten procederen naar luyt en conform het gemelte HEd. Gr. Mogende placcaat.

BRIEVEN *van baljuwen en andere staatsbeambten aan de Gec. raden.* — 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mog^e geëerde missive van 21 Nov. 1730, diene, dat onder ons district van *Abbebroek*, geen Roomse priesters of capellaenen en zijn.

Twyffele niet of ik zal aen UEdel Mog^e^ intentie in dezen voldaen hebben etc.

Abbenbroek, 3 Dec. 1730.

A. van der Eyck, baljuw van Abbebroek.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mog^e^ missive van dato den 21 deser, kan ik, Gode sij danck, rescriberen: dat in *'s Heer-Aertsbergh*, *Berg-ambacht ende Ammerstol* geen pape-kerk synde, geen Roomse priester is; ja selfs geen paapsche huishouden; waermede hopende aen UEdel Mog^e^ bevelen voldaen te hebben, vereere mij te ondertekenen

Edel Mogende Heeren etc.

Schoonhoven, 29 Nov. 1730.

J. Baert.

Edel Mogende Heeren.

De ondergeschreven baillu van Alkemade heeft de eere ter obedientie van UEd. Mog. aenschryven en beveelen van dato 21 Novemb. laastleden aen UEd. Mog. by deezen toe te senden een lyste van de Roomse priesters en capellanen onder syn district, met de notatie, dat in hetselve twee Roomse statien gevonden werden.

D'een op de *Rijpweteringe*, d'ander in *Roelofaartjensveen*, synde beyde gelegen binnen het district van Alkemade. In d'eerste statie op de Rijpwetering bevind sig altans als pastor Johannes van der Mey, werelds Roomspriester, geboortig van Amsterdam, en Henricus Franciscus Wilcken, als capellaan werelds Rooms priester, geboortig van Groeningen, geadmitteerd door de Hoog Ed. Vrouwe van Alkemade en dienstdoende, welke beyde op den 3e Novemb. laastleden voor UEd. Mog. de gere-

quireerde verklaring en ondertekening volgens het 3de artikel van het placaat van Haar Ed. Gr. Mog^{e} van den 21 Sept. 1730 hebben afgelegt ende gedaan.

In d'andere statie, in Roelofaartjensveen, bevind sig althans als pastor Jacobus du Pré, van geboorte uyt Braband, met welke de ondergeschr. wegens syne ordre of gevoelen tot nog toe niet heeft gesprooken: alzoo bevonden werd, dat de voorn. du Pré met geen schriftelyke acte van consent of toelatinge gemunieerd is; ende dat deselve tot nog toe nalatig is geweest de verklaringe en ondertekening hiervoren gemeld voor UEd. Mog^{e} af te leggen ende te doen. Tot hetwelk volbrengen de ondergeschr. de voorn. pastor du Pré heeft geciteerd en welke du Pré ook aangenomen heeft de waarschouwinge en citatie door den ondergeschr. aen hem gedaan, te sullen in agt nemen.

Hiermede hopende aen UEd. Mog^{e} beveelen voldaan te hebben, neemt de ondergeschr. de eere sig met alle respect te onderteekenen.

Edel Mogende Heeren.

UEd. Mog. getrouwe, gehoorsamen
volvaardigen dienaar,

P. J. Wierman.

Leiden, 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In voldoening van UEd. Mog. aanschrijving van dato 21 November deses jaars, gaat hiernevens de lijste van al de Roomsche priesters onder *Amstelland* en de *Botshol* geadmitteerd met bijvoeging van derselver statien, orders, gevoelens ende geboorteplaatsen, by gem. missive gerequireert.

My verders by deselve priesters geinformeerd hebbende omtrent haere capellanen, werd ik berigt, dat volgens een oud gebruyk ende lange usantie de priester van Botshol om de uytgestrektheid van desselfs statie, die ook gaat verre in de provintie van Utrecht, meerendeel altyd heeft gehad een capellaan; dog dewelke tegenwoordig is gegaan in dienst van een ander, soo de voorgenoemde priester my segt ende is sedert nog geen nieuwe om admissie by my geweest, maer staet eerdaags te comen. Verdere vaste capellanen syn er in Amstelland geen, dog wel ijmant die soo nu en dan de priester by absentie of siekte als noodhulp heeft bediend en dewelke sij nu gaarne (vermits ingevolge placcaat sy nu niet wel van noodhulp sullen kunnen bedienen als een vaste capellaan voor Amstelland hadde geadmitteerd om mekaar by siekte of andersints te kunnen helpen, biedende deselve; die sig daartoe souden voorstellen; sig aan om by UEd. Mog. ook de gerequireerde onderschryving te doen, dog waaromtrent ik alvorens gaarne sal weten UEd. Mog. gedagten ende goedvinden; hiermede verblyve naar UEd. Mog. bevolen te hebben in de bescherming van den almagtige God.

UEd. Mog. onderdanige dienaar,

J. v. Dussen.

Amsterdam, 12 Decemb. 1730.

Lyste der Roomsche priesters tegenwoordig fungeerende in Amstelland.

Bullewyk (onder Ouderkerk). — Aegidius Cramer, geboortig van Delft, wereltlyk priester, niet Jansenist, maar van 't gevoelen van St. Thomas.

Duivendrecht (1722). — Wilhelmus Cornelisz., geboortig van Rotterdam, wereltlyk priester, niet Jansenist,

nog Jesuit, maar van 't gevoelen van St. Augustinus ende St. Thomas.

Buitenveldert (1698) (onder Amstelveen). — Wilhelmus Sielhorst, geboortig van Uytrecht, wereltlyk priester, niet Jansenist, maar van de leere van St. Augustinus en St. Thomas.

Bovenkerk. (1728). — Johannes Sevensterre, geboortig van Groningen, wereltlyk priester, geen Jansenist, geen Jesuit, maar van 't gevoelen van St. Thomas.

De Quakel. (1728). — Gerard a Betteray, geboortig uit het land van Cleef, wereltlyk priester, geen Jansenist, geen Jesuit, maar van de leere van St. Thomas ende St. Augustinus.

Swaluwenbuurt. (1727). — Arnoldus Hanssen, geboortig van Westervoort in Gelderland, werelts priester, niet Jansenist, nog Jesuitgesint, maar van 't gevoelen van St. Augustinus en St. Thomas.

Overdiemen (onder Diemen). — Petrus van Elst, geboortig van Emmerik, wereltlyk priester, geen Jansenist, geen Jesuit, maar van 't gevoelen van St. Thomas ende St. Augustinus.

Waveren (onder de heerlykheid van W. en Botshol) — Arnoldus van Nieuwendyk, geboortig van Uytrecht, werelts priester, niet Jansenist, nog Jesuitgesint, maar van de leere ende 't gevoelen van St. Thomas.

De priester aldaar heeft sig volgens getuygen van oude tyden, om de uytgestrektheid van desselfs statie, die ook gaat in 't stigt van Utrecht, over Vinkeveen, bedient van ymand als capellaan, dog is er (vermits deselve sig tegenwoordig heeft begeven in dienst van een ander) geen, doch staat er eerdaags een te comen, om admissie te versoeken ende de gerequireerde onderteekening te doen.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge van UEdel Mog^e aanschrijvens van den 21 dezer, geeve mij d'eere aan UEdel Mog^e te rescriberen, dat er in onze dorpen van den landen van *Arkel*, noch in de baljuasie van *Hardinxvelt*, zedert inmemoriale tijden, geen Roomsche kerken of gemeenschappen, veel min Roomsche priesters of capellanen zijn geweest noch heden ook niet en zijn; waarmede vertrouwen aan UEdel Mog^e intentie te hebben voldaan en UEdel Mog^e in de bescherminge Godes bevelende zal ik blijven

Edel Mogende Heeren

UwEdel Mog^e dienstwillige als drossard en dykgraaf van den lande van Arckel, mitsgaders baljuw van Hardinxvelt.

Gorichem, 27 Nov. 1730. J. Brand.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. aanschryving van den 21 Novemb. deses jaars 1730 dient, dat de Hoogedel Hooggeboren Heeren en Vrouwen van *Asperen*, die de stad en baronnie van Asperen in der tyd hebben geregeerd en noch regeeren, gestadig seer sorgvuldig hebben gewaakt, dat geene Roomsgesinde huisgesinnen sich met der woon in de stad of baronnie Asperen souden ter neer setten, maar die altyd daarbuiten gehouden; sulks thans seer weinige Roomsgesinden hier werden gevonden, hebbende de welgemelde Heeren en Vrouwen van Asperen ten alle tyden ook geweerd het maken van Roomse kerken, kapellen of andere gestichten, om daar in de Roomsche godsdienst te pleegen; sodat geen Roomse priesters of

capellanen van wat order of gevoelen die mogten wesen, hier gevonden werden, veel minder ooit geadmitteerd of toegelaten syn, waardoor dan ook geene lyste van Roomse priesters en capellanen met de notatie van derselver statien of derselver gevoelen of iets verders dienaangaande kan geformeerd worden. Vertrouwe hiermede aan UEd. Mog. aanschrijving voldaan te hebben, biddende God almagtig voor derselver behoud en goede, machtige regeering en blijve.

UEd. Mog. onderdanige dienaar,

MART. BEEKMAN,

Asperen, 9 Decemb. 1730. drossaard.

Edel Mogende Heeren.

Nemen by desen de vryheid, omme ingevolge UEd. Mog. aanschryvinge in dato 21 Novemb. 1730 over te zenden de inleggende memorie, wegens het antwoord van de Roomsche priester der Heerlykheid Assendelft; en soude niet hebben gemanqueert aan dese bevelen prompter te obedieren, ingevalle de ziekte en de daarop gevolgde afstand van de bailluwagie door den bailluw op eergisteren gedaan, sulks niet hadde verhinderd, waarover om deselve redenen seer gedienstig excuus versoeke en belangende de verklaring en onderteekening volgens het 3de artikel van het placcaat van Haar Ed. Gr. Mog. in dato 21 Septemb. 1730 is my door den Heer van Assendelft gecommuniceert, dat die priester sulks voor UEd. Moogende heeft verrigt gehad en waarmede verhoope aan de orders van UEd. Mog. te sullen hebben voldaan, in welke

hoope en verwagting met onderdanige respect de vryheid nemen van my te noemen

UEd. Mog. ootm. dienaar,

J. v. Coevenhoven.

Beverwyck, 6 Decemb. 1730.

Memorie of lyste wegens het antwoord van de Roomsche priester der Heerlykheid *Assendelft*, aan myn ondergesz. ingevolge de aanschryvinge van haar Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden in het Zuyder-quartier, van dato 21 Novemb. laatsleden gedaan, in qualité als in desen provisioneel aangesteld zynde tot bailluw der Heerlykheid Assendelft voornoemd.

Tot acquitering van welke ik de eer hebbe UEd. Mogende by desen te berigten, als dat Jacobus van der Stoot, Roomsch werelts priester alhier, my heeft gesegd: geboren te syn tot Leyden, mitsgaders geadmitteerd als werelts priester en over sulks geen geordende, van de soogenaamde Jansenisten of van een ander gevoelen; maar een goed werelts priester te wesen, ende heeft hem en sal zich nog gedragen als een getrouw en gehoorsaam onderdaan van haar Ed. Gr. Mog. Heeren staten van Holland en Westvriesland. Verder is my niet bewust eenige capellaan in dese heerlykheid te zyn.

Actum Assendelft, den 6 Decemb. a° 1730.

J. J. Coevenhoven.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van Uwer Ed. Mog. hoog geëerde missive van den 21 der maand November 1730 aan my als bailluw van *Benthuysen* gedaan aanschryven ende afveerdigen met bevel om binnen veertien dagen naar de receptie van deselve brief aan UEd. Mog. toe te zenden

een pertinente lyste van de Roomsche priesters en capellanen die onder het district van Benthuysen souden mogen syn met de notatie van derselver statie, die aldaar geadmitteert syn en dienst doen, dient met alle respect tot bericht, als dat er onder het district van Benthuysen geene Roomsche priesters of capellanen zyn. Waarmede vertrouwe aan de intentie van UEd. Mog. te hebben voldaan ende blyve met alle eerbied

UEd. Mog. ootm. dienaar,

DIEDERIK RIS.

Benthuysen, 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In antwoort op UEdel Mog^e missive van den 21 Nov. 1730, den 25 dito by mij ontfangen, heb ik d'eer van UEdel Mog^e te berichten dat in de jurisdictie van Schielandt sigh bevinden drij wereldts Roomse priesters: den eene, genaemt Andries van Loon, geboortig tot Rotterdam, die aen den *Bergschenhoek* omtrent achtien jaeren als priester heeft gedient; de tweede is genaemt Adrianus Bogaert, geboortigh van Gouda en heeft tot *Cralingen* omtrent vijf jaren als priester gefungeert; de derde genaemt Petrus Hagelman, is geboren tot Amsterdam en heeft tot *Moordrecht* omtrent drij jaeren de bediening als priester gedaen. Capellanen souden sigh in den lande van Schielandt, soo als ick ben berigt, niet bevinden.

Waermede etc.

Edel Mogende Heeren

A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.

Rotterdam, 2 Dec. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mog. aenschryvingen van dato den 21 Nov. 1730, dewelcke mij op den 26 Nov. dezer maent zijn ter handt gestelt, soo gaet hier nevens aen UEdel Mog. een leyst van de priesters onder den balliuwagie van Beverwijck ende de landen van Blois haer statien hebbende, met haerluyden benaemingen, geboorteplaetzen ende van wat gevoelen sy zijn, alsmeede op ider plaetze geadmitteert; behalve Gerardt Sluyter, priester tot Zaerdam, die sigh niet verweerdigt heeft, op de ordere aen hem gezonden, volgens het placcaet van HEdel Gr. Mog. de Heeren staeten van Holl. en W.-Vriesl. om tot Beverwyck by den bailliuw te koomen; maer ter contrarie, dese nevensgaende acte ofte verklaringe, by hem alleen gegeven, mij toegezonden, gelyck hij Sluijter in den jaere 1725, doen ik de eere hadde van diergelijcke aenschrijvinghen van UEdel Mog. te ontfangen, hij gansch sigh niet en verweerde op de ordere volgens UEdel Mog. aenschryvinge van 31 Aug. 1725 by mij te koomen, terwijl ik dies tyt tot Zaerdam gelogeert was, waervan ik bij de overgezonden lyst ende in de rescriptie aen UEdel Mog. gedaen op 18 Sept. 1725 daer mentie van hebbe gemaekt, dies tyts meede van Johannes Meijer, priester tot Crommenie, dewelcke in vele jaren het zoo verre gebragt heeft, datter zedert Meij 1725 niets van de jaerlykse recognitie, die zeer wynigh is, naer de groote van de voors. dorpe van Crommenie by haer gegeven zijn aen den baljiuw ende hy het soo weet te dirigeren dat het naburige dorp van Crommenierdyck, tegenwoordigh de zoodanige recognitien wijgeren waerover ik de eere hoope te hebben van UEdel Mog. in weinig dagen volgens UEdel Mog. appointement van den 29 [20?] Nov. 1730 te dienen van berigt op de gepresen-

teerde request van Johannes Meijer, twyfele niet off hebbe hier vorens UEdel Mog. ordres opgevolgt. Waermede etc.

Edel Mogende Heeren etc.
JACOB GOOL VAN BOSVELT.

Beverwijk, 28 Nov. 1730.

Memorie.

Wyck op Zee. — Louis Bertij, werelts priester, seght geboren te zijn tot Amsterdam; heeft als priester in Vrieslandt in de grietenye van Doniawerstal omtrent vyf jaren geweest ende naderhandt by den priester van Vliet tot Osdorp tot assistent en nu tot Wyk op Zee als priester geadmitteert, van gevoelen noch Jesuyt, noch Jansenist, maer een goet werelts priester en heeft hem gedragen en sal sigh nog draegen als een getrouw en gehoorsaem onderdaen van HEdel Gr. Mog. de Heeren staten van Holland en West-Vriesland.

Zaardam. — Gerard Sluyter, een Jansenist priester, geboren tot Zutphen, heeft zigh niet verwaerdight op ordre van den baljiuw van de landen van Blois te komen in Beverwyck, om zyne acte van admissie te haelen, volgens het placcaet van HEdel Gr. Mog. van dato 21 Sept. 1730; maer in plaetz, een acte ofte verklaringh van hem alleen, notariael aen den baljiuw heeft toegezonden, waervan het gros van dien inhout hiernevens gaet.

Beverwyck. — Emmanuel de Weerdt, werelts-priester, zegt geboren te zijn tot Cuylenburgh, omtrent ... jaeren tot assistentie geweest van Cornelis van der Cooghen, werelts priester op het Bagynhof tot Haarlem, geadmitteert tot Beverwijck; het gevoelen: noch Jesuijt, noch Jansenist, maer een goed wereltspriester, en heeft hem gedragen en zal sigh noch gedragen als een getrouw en gehoor-

zaem onderdaen van HEdel Gr. Mog. de Heeren staten van Holland ende West-Vriesland.

Crommenie en Wormerveer. — Johannes Meijer, een Jansenist priester, geboren tot Enschede, in Munsterlandt, (sic) heeft geweest assistent by Lucas Ahuijs, Jansenist priester tot Amsterdam, omtrent drie jaeren.

Crommenierdyck. — Nicolaus Brandts, geboren tot Lathum in Gelderlandt, een werelts-priester, geadmitteert in de dorpe van Crommenierdijck; het gevoelen: noch Jesuyt, noch Jansenist, en heeft hem gedraegen en zal zich nog gedraegen als een getrouw ende gehoorzaem onderdaen van HEdel Gr. Mog. de Heeren staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

Sparrewoude. — Petrus Sibij, wereltspriester, geboren tot West-Saenen, geadmitteert tot Sparrewoude. Seght: [van] gevoelen noch Jesuyt, noch Jansenist; en heeft hem gedraegen en zal sigh nog gedraegen als een getrouw ende gehoorsaem onderdaen van HEdel Gr. Mog. de Heeren staten van Hollandt ende West-Vrieslandt.

Geen capellaenen zijn in het district van de landen van Blois ende Beverwyck, by den balliuws weeten.

Op huyden den eersten Nov. 1730 compareerde voor mij Philips van der Steng, openbaer notaris by den Hoove van Holland geadmitteert tot Saandam residerende en voor de genoemde getuygen, D^r^. H^r^. Gerrit Jan Sluyter, pastor in de Roomse religie tot *Oost- en West-Saandam*, mij notaris bekend, geboren tot Zutphen en na gepresteerden eed van getrouwigheijt in handen van de Edel Gr. Achtbare burgemeesters en regeerders der stad Rotterdam, burger derselver stad in den jare 1695, en 't sedert het jaer 1699 geworden pastor in de Roomse religie tot Oost- en West-Saandam voormeld, dewelcke

verklaarde vermits sijn darmbreuk en impotentie en sulks sijn onvermogen tot reijsen in desen: dat hij comparant, gesien en met oplettentheyt geleesen heeft het placcaat van de Edel Gr. Mog. Heeren staten van Holland en West-Vriesland by HEdel Gr. Mog. geëmaneerd den 20 en 21 Sept. 1730, dat hij comparant op sijn priesterlijk woord in plaats van eede, agtervolgens het voors. placcaat, verfoeit het soogenaamde OFFICIE van Paus Gregorius VII^en, alsook de soogenaamde regel van het geloof der berugte pausselijke constitutie UNIGENITUS; dat hij comparant mede verklaard, dat hij een hertelyk afkeer heeft van het gevoelen der geenen, welken leeren, dat de Paus, of eenige andere kerkelyke Overheyd, de magt heeft, om de onderdanen te ontslaan ofte dispenseeren wegens ketterije, of om eenige andere oorsaeck van den eed, en gehoorsaemheijt aan de burgerlijke Overheijt, en dat men geen trouw en onderdanigheijt schuldig is aan den geenen, die in kerkelijken ban en buyten den schoot van de Roomse kerk sijn; dat hij comparant niet alleen het tegendeel van die stellingen gevoelt, maer na sijn uytersten vermogen sal inboezemen aan de leden van sijn gemeenschap en deselve, soo door sijn voorbeeld, als door sijn leer sal vermanen tot gehoorsaamheyd aan de staten en magistraten, als aan haar wettige Overheyt en tot een vredig en sedig gedrag; dat hy comparant bovendien niet sal contribuëeren met raad of daad directelijck of indirectelyck in eeniger manieren om door eenige ingesetenen deser provincie te doen destineren, beloven of geven eenig geld of geldswaarde, of wat het ook anders soude mogen wesen, aan often behoeve van eenige buytenlandsche cloosters, collegiën, seminariën, kerken of andere Roomse gestigten en gemeenschappen of van de leeden van dien, hoe ook genaamd; en eindelijck dat hij comparant geenderhande absolutie, noch dispensatie van den Paues of

van iemand anders sal versoeken, noch aannemen tegen de bovenstaande sijns comparants verklaringe of tegen eenig deel of lid derselve, geen uytgesonderd. Versoekende hij comparant, vermits sijn niet-in-staat-sijn, van te konnen verreijsen van hier, naar de Beverwyck, dat dese sijn verklaringe bij den Edelen Hr. baljuw van Blois, en allen andere in desen betrekkelyk, mag werden aangenomen even soodanig, als of hij op zijn priesterlyk woord in plaats van eede, in handen van denselven Hr. baljiuw van Blois, beloofdt en verklaart, en in een boek daertoe geordineerd, geonderteekend had, hetselve derde articul van de voors. placaten te sullen nakomen, en onderhouden, en dat hem mitsdien mag worden verleend de schriftelijke acte van consent of toelating, om syn dienst en functie als van te voren, als pastor te mogen bedienen; consenterende hiervan acte omme te strecken soo des behoort.

Gedaan en gepasseerd tot Saandam voornoemd in 't byweesen van Jan Westhoven en Jan Janse Ham als getuygen.

PHILIP VAN DER STENG.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. missive sub dato den 21 Novemb. 1730 dient dat in de vrye heerlykheid van *Bloklant* geen Roomsche priester of capellaan sig onthouden of aldaar werden gevonden, derhalve daarvan geen lyst canne formeren, vertrouwende hiermede aan de intentie van UEd. Mog. te sullen hebben voldaan en blyve naar UEd. Mog. in de bescherming des Alderhoogsten bevoolen te hebben.

UEd. Mog. zeer onderd. dienaar
de bailluw van Bloklant,
E. v. ASPEREN.

Neder-Bloklant,
21 Novemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge van de ordres van UEd. Mog. by derselver missive van den 21e jongstleden aan my op den 25e daaraanvolgende ter hand gekomen, hebbe ik de eer UEd. Mog. toe te zenden de volgende lyst van alle de Roomsche priesters en capellaanen, haare functien doende onder Breederode in het Zuider-kwartier, als:

In den banne van *Velzen* is priester Jan Baptist van Ceulen, gebooren tot Amsterdam, zynde soo hy verklaart Roomsch werelds priester en heeft geen capellaan.

In den banne van *Tetterode en Aalbertsberg* is priester Wilhelmus Christiaans, gebooren tot Zutphen, zynde, soo hy verklaart Roomsch werelds priester; desselfs capellaan is Franciscus Huisman, geboren in de Graaf, zynde, soo hy verklaart Roomsch werelds priester.

In den banne van *Vogelezang* is priester Wilhelmus Wytmans, geboren tot Utrecht; soo hy verklaart, Roomsch werelds priester, desselfs capellaan was N. N. van den Broek, geboren tot Gemert, meyery van 's Hertogenbosch, soo hy verklaard heeft, Roomsch werelds priester.

De vorenstaande hebben my doen blyken, dat sy alle behalve de laatste N. N. van den Broek, capellaan in de Vogelezang, de verklaaringe en onderteekening volgens het 3de articul van het placaat van haar Ed. Mog. in dato den 21 Septemb. 1730 in handen van UEd. Mog. hebben afgelegd en gedaan; maar sedert, dat ik op den 30e October laastleden aan den voorstaande N. N. van den Broek de acte van admissie als capellaan in de Vogelezang by continuatie gegeven hebbe, heeft deselve van den Broek, in plaetse van sig met syne acte van admissie volgens den teneur derselve aan UEd. Mog. te adresseren, sig niet ontsien op pretext van familiesaaken sig te absenteeren tot nu toe, wanneer op desen middag

Wilhelmus Wytmans, priester in de Vogelezang, op myne ordre sig aan my presenteerde en verklaarde geene de minste teydinge van hem, van den Broek, gekregen te hebben; waaromme ik denselven priester Wytmans geordonneerd hebbe, dien capellaan te laten vaaren en sig, indien benodigt was, van een ander te voorsien, hetwelk deselve ook aangenomen heeft.

Derhalve neem ik de vryheid UEd. Mog. met alle eerbied te versoeken notitie van meergemelde N. N. van den Broek by UEd. mag genomen worden, ten eynde deselve nog tot capelaan, veel min tot priester in Holland moge werden geadmitteerd, als dewelke door syne ongehoorsame conduites genoegsaam toont, wat hy in synen boesem voert. En dewyl onder haar Ed. Gr. Mog. jurisdictie van Brederode geene geordende priesters gevonden worden na myne kennis, meene ik volkomen aan UEd. Mog. ordres voldaan te hebben. Dog ik kan UEd. Mog. niet verbergen dat dit werk by haar Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden in West-Vriesland en het Noorder-kwartier op een geheele andere wyse is gepractiseerd, want seer korten tyd na het examineeren van het placaat van Haar Ed. Gr. Mog. van dato den 21 Septemb. 1730, hebben opgem. Heeren alle priesters in het voorn. kwartier voor haar Ed. Mog. ontboden en dezelve de verklaringe en onderteekening volgens het 3de art. van het voors. placaat laten doen, sonder de actens van admissie (van) de respective balliuwen te requireren, gelyk aan my selfs in het district van Schoorl en Camp gebeurd is, welker priester reets by haar Ed. Mogende de verklaringe en onderteekeninge gedaan hadde voordat by my geadmitteerd was, of dese tweederleye practyk in vervolg van tyden utiliteit sal voortbrengen, laate ik aan het oordeel van UEd. Mog. en verzoeke dat dit laatste van myne rescriptie discrete-

lyk mag werden gemenageerd, waarmede ik met alle respect blyve,

UEd. Mog. ootmoedige en gehoorsame dienaar,

C. Sylvius.

Haarlem, den 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge van de orders en aanschryvinge van UEd. Mog. in dato den 21 Novemb. 1730 hebbe ik de eere aan UEd. Mog. by desen te laten toekomen een lyste van de Roomsche priesters, welke onder de baillnwage van Delfland geadmitteert zyn en dienst doen, soodanig als deselve by UEd. Mog. werd gerequireerd.

De gemelte priesters hebben alle by extract uyt het register of notitie by UEd. Mog. daarvan gehouden aan my vertoond, dat zy de verklaring en onderteekening by het derde articul van het placcaat van Haar Ed. Groot Mog. van dato den 21 Septemb. 1730, gerequireerd op den 30 October jongstleden voor UEd. Mog. hebben afgelegd en geteekend. Waarmede vertrouwe aan de intentie en beveelen van UEd. Mog. te hebben voldaan, blyve na UEd. Mog. in de bescherming des Alderhoogsten bevolen te hebben.

UEd. Mog. onderdanige dienaar,

Delft, 13 Decemb. 1730. W. Hooft.

Lyste van de Roomsche Priesters, dewelke onder de bailluagie van Delffland geadmitteert zyn en dienst doen, met de notatie van derselver stasien en byvoeginge van haar geboorteplaatsen en of deselve geordend of wereldse priesters zyn.

Theodorus van den Broek, zynde een werelds priester, gebooren te 's Hertogenbosch, is in den jare 1710 geadmitteert als Roomsch priester onder de *Ketel.*

Petrus van Heessel, zynde een Minderbroeder, geboren te 's Hertogenbosch, is in den jaare 1709 geadmitteerd als Roomsch priester te *Schipluyden.*

Johannes Baptista van Elsacker, zynde een werelds priester, van der jeugd aan gewoond hebbende en opgevoed zynde te Amsterdam, is in den jaare 1723 geadmitteerd als Roomsch priester te *Berkel* en *Rodenrys.*

Jacobus de Weerdt, zynde een werelds priester, geboren te Kuylenburg, is in den jaare 1729 geadmitteert te *Pynaker.*

Lambertus Lagerstond, zynde een werelds priester, gebooren te Utregt, is in den jaare 1730 geadmitteert als Rooms priester te *Maasland.*

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. bevelen van dato den 21 der jongstleden maand November, heb ik ondergeteekende bailluw van *Dirksland* de eere UEd. Mog. te reschribeeren, dat onder myn district geen Roomsche priesters en capellanen syn die aldaar geadmitteerd syn ende dienst doen.

Waarmede verhopende aan UwEd. Mog[de] gemelte bevelen voldaan te hebben, ben ik met UwEd. Mog[de] in de protectie des Alderhoogsten te bevelen.

UEd. Mog. seer bereyden dienaar,
KORN[s]. VAN NIEUWENHOVEN.

Dirksland, 5 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mogende missive in dato den 21 Novemb. 1730, ten opsigte van de Roomsche priesters ende derselver capellanen, dient met alle onderdanigheyt tot antwoord, als dat onder het district van Zuid-Holland

zyn twee geadmitteerde Roomsche priesters ende een capellaan. Als d'eerstelyk tot *Waspik* Guilhelmus Louwen ende Guilhelmus Verbraken desselfs capellaan, welke beyde my verklaard hebben te zyn ongeordende wereltlyke Roomse priesters ende ook niet te zyn van het gevoelen der soogenaamde Jansenisten ende beyde geboortig van Geel in Braband.

Ten tweeden op *Dussen*, *Muyl* en *Munsterkerk* Joannes Franciscus van Heel, welke my mede verklaard heeft te zyn ongeordend werelds Rooms priester ende ook niet van het gevoelen der zoogenaamde Jansenisten ende geboortig te zyn van 's Hertogenbosch: hebbende de voorsch. priesters en capellaan getoond, dat zy de verklaring en onderteekening volgens het 3[de] artikel van het placcaat van Haar Ed. Mog. van den 21[e] Septemb. 1730 aan UEd. hebben afgelegd. Hiermede vertrouwende aan de intentie van UEd. Mogende te hebben voldaan, blyve met onderdanig respect.

UEd. Mog. getrouwe en onderdanige dienaar,
J. H. Hallincq.

Dordrecht, den 8 Decemb. 1730.

Lyst van de priesters en capellanen der Roomsen, dienstdoende binnen de stadt Geertruydenberg.

Binnen de stadt.

Hyacinthus de Leeuw, synde een werelts priester, syne statie in dese stadt, is gebooren te Loon op Sant, onder de meyery van 's Hertogenbos.

Johannes Baptist Allart, synde een werelts priester, hebbende syne statie als capellaan in dese stadt, geboren binnen de stadt 's Hertogenbos.

Made, jurisdictie van Geertruydenberg.

Adrianus Berckmans, synde een werelts priester,

hebbende syne statie op de *Made*, is gebooren onder 's Heerenberge.

Josephus Colen, synde mede een werelts priester, hebbende als capellaan syne statie op de Maden, synde gebooren in de vryheyt Roosendaal onder de baronye van Breda.

Edel Mog. Heeren seer onderdanige dienaar,

G. Pyll.

Geertruydenbergh, 30 Novemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. orders vervat in UEd. Mog. missive van den 21 November 1730, heb ik de eer UEd. Mog. te notificeren als bailluw van *Goudriaan*, dat in myn district geen Roomsche priesters en capellanen zyn, van wat statie of ordren die ook zoude kunnen wesen; twyfele niet of hebbe UEd. Mog. intentie hiermede in desen voldaan en blyve na UEd. Mog. in de protexie des Almagtige bevolen te hebben met een diep respect.

UEd. Mog. gehoorsame dienaar,

Rogier van Slype.

Goudriaan, 6 Decemb. 1730. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge der bevelen vervat by UEdel Mog. missive van den 21 deser, dient dat onder het district van *Haestrecht* ende de landen van *Beloijs*, maer een Roomse priester is, sonder capellaen, genaempt Cornelius Brouwer, geboortigh van Schagen in het Noorder-quartier, synde van de professie van het Order der Minderbroeders; hebbende de plaats tot Haastrecht negentien

jaren bedient, niet wesende van het gevoelen der soogenaamde Jansenisten ende heeft hij de verclaringe en onderteyckeninge volgens het derde articul van het placcaat van HEdel Gr. Mog. van 21 Sept. 1730 gedaen, die daerop by mij baljuw aldaer is geadmitteert. Waermede etc.

Edel Mog. Heeren etc.

30 Nov. 1730. LOUIS DE GROET.

Edel Mogende Heeren.

In voldoening van UEd. Mog. missive in dato den 21 Novemb. 1730, dient dat onder het district van *Hasaarswoude* is een Roomsch werelds priester, met name Gerardus de Rotte, geboren tot Gouda, hebbende een capellaan, synde mede een rooms werelds priester, met name Wilhelmus Fey, geboren tot Amsterdam; de statie werdt gehouden aan den *Ryndyk* onder Hasaarswoude. Waarmede vertrouw haar Ed. Mog. orders en de bevelen te hebben voldaan, bevelende UEd. Mog. in de bescherming Godes.

UEd. Mog. onderdanige dienaar en onderdaan,
JAN JACOB VAN DYCKSLOOTH.

Hazartswouw, 7 Dec. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge van Uwe Edel Mog. altyt hoog geachte orders in dato den 21 deser maent, hebbe ik de eer van UEdel Mog. te berichten dat in het district van *Heenvliet* geen Roomsche kerk plaets heeft en bij gevolg geen Roomsche priesters gevonden worden. Waermede vertrouwende aen UEdel Mog. intentie te hebben voldaen en UEdel Mog. personen en familien bevelende in de genadige protectie

des Allerhoogsten, hebbe ik d'eer, van mij in het volmaexte respect te noemen.

Edel Mog. Heeren.

UwEdel Mog. allerootmoedigsten dienaer,

K. Boon van Engelant.

Edel Mogende Heeren.

Tot antwoort op de missive die UEdel Mog. in dato den 21en deser aan mij als officier hebbe gelieven toe te senden ten opsigte van het oversenden van een lijst der Roomsche priesters en capellanen met van wat ordre of statien deselve mogten weesen, als anders; dient, dat d'eer hebbe omme aan UEdel Mog. by deese te adverteeren, dat er alhier in *Heukelum* noch onder het district van dien geen Roomsche priesters of capellanen, van wat ordre of statie hoe ook genaamt, sig koomen optehouden, noch metter woon, noch oock exercerende eenige diergelijke soogenaamde godsdienst; meenende hiermede aan de beveelen van UEdel Mog. te hebben voldaan, hebbende d'eer omme mij in alle verschuldigde hoogachtinge te noemen.

Edel Mog. Heeren etc.

Laurens de Groot.

Heukelum, 27 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge UEd. Mog. aanschryvinge en beveelen van den 21 Novemb. jongstleden, my op den .... der voors. maand geworden, soo hebbe de eere UEd. Mog. hiernevens toe te senden een lyste van de Roomse priesters en capellanen die onder het district van den drossaert der stadt en lande van *Heusden* zyn gehoorende en in

derselver functie dienst doende, soo als daartoe de vereyschte verklaringe en ondertekening volgens het 3de artikel van het placcaat van Haar Ed. Gr. Mog. in dato den 21 Septemb. 1730, voor UEd. Mog. reets hebben gedaan en aan my ondergeteekende in forme is gebleken; sonder dat (voor soo verre onder het district van den drossaart en officier der stadt en lande voorsz. gehoorende) eenige der Roomse priesters en capellanen negligeert syn gebleven het gerequireerde by meergenoemde placcaat van Haar Ed. Groot Mog. vermelt, te persisteren; waarmede verhoopende aan UEd. Mog. orders en bevelen te hebben voldaan, verblyve met het diepste respect en agtinge

UEd. Mog. onderdanige en gehoorsame dienaar,

J. J. VAN DE POL.

supr. drossard.

Heusden, den 8 Decemb. 1730.

Lyst van sodanige Roomsche priesters en capellanen als onder het district van den drossard en officier der stadt en lande van Heusden zyn gehoorende en in derselver naar genoemde functie dienst doen.

In de stadt Heusden.

Anthonis van Keulen, Rooms priester binnen *Heusden*, geboortig van 's Hertogenbosch, synde een werelts priester.

Hendricus Coolen, geboortig van 's Hertogenbosch, tegenwoordig medehulp en assistent van den Roomse priester binnen gemelte stede, synde mede een werelts priester.

Ten platte lande van Heusden.

Dominicus van den Elsken, Rooms priester tot *Vlymen* en cannonick van de abdye van Bern, geboortig van Brussel, synde van de Ordre van St. Norbertus.

Joannes van der Laege, geboortig van 's Hertogenbosch, tegenwoordige medehulp of capellaan van de Roomsgesinde binnen gemelte dorp van *Vlymen*, synde mede canonnick van de voorsz. abdye van Bern, en van de Ordre als vooren.

Hermanus van Goor, Rooms priester tot *Hedickhuysen* alsmede cannonick van meergemelde abdye van Bern, geboortig van Osch in de meyery van 's Hertogenbosch en synde mede van de Ordere als voren.

Aldus de bovenstaande lyst by my ondergeteekende subs^t. drossard en officier der stadt en lande van Heusden geformeert ingevolge de ordre en aanschryvinge van haar Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden in dato den 21 November 1730.

Actum Heusden, den 8 Decemb. 1730.

J. J. van de Poll,
sub^t. drossard.

Edel Mogende Heeren.

In voldoening en ter obedientie van UEdel Mog. seer geeerde orders geve my d'eer van hiernevens UEd. Mog. te laten toekomen de lyste van de Roomse priesters, dienst doende onder myne bailluwagie.

Gysbertus van der Kun, pastoor tot *Noordwykerhout*, geboortig van Rotterdam, is een werelts priester.

Arnoldus de Leeuw, geboren tot 's Hertogenbosch, pastoor tot *Lisse*, is een werelts priester.

Reynier Veldhoen, geboren tot Zutphen, pastoor tot *Voorhout*, wonagtig tot *Sassenheim*, is een werelts priester.

Wilhelmus Wytmans, geboren tot Uytrecht, pastoor tot *Hillegom*, wonagtig in de *Vogelezang*, is een werelts priester.

Waarmede vertrouwende voldaan te hebben aan UEd. Mog. altoos geeerde ordres, bevele UEd. Mog. in de bescherming des Alderhoogsten en blyve met alle achting

UEdel Mog. seer ootmoedige en seer
gehoorsame dienaar,
G. B. v. Swieten.

's Hage, 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Den ondergesz. bailluw van Esselykerwoude op den 25 Novemb. 1730 ontfangen hebbende UEd. Mog. aanschryven en bevel van den 21 dito, tot 't oversenden van eene pertinente lyste van de Roomse priesters en capellanen onder zyn district met derselver statien aldaar geadmitteert en dienst doende, en of dezelve geordend of wereldse priesters zyn, ende van welke Order de geordende, mitsgaders van wat gevoelen en waar zy geboren zyn: alsmede aan de nalatigen omtrent het afleggen van de verklaring en onderteekening volgens 't 3de artikel van haar Ed. Gr. Mog. placcaat van den 21 September 1730, te gelasten sulks uyterlyk voor 't eijnde van de voors. maand te doen, etc., dient ter obedientie van dien: dat Rooms priester onder *Esselykerwoude* is Theodorus van de Velde, zoo hy zegt zonder kapellaan en dat syne statie zig uitstrekt over Woubrugge, de buytenhuysen onder Woubrugge behoorende, of wegen Jacobswoude en eenige huysen op de Rypweteringe onder Esselykerwoude gehoorende, over de vrye grond en ambachts heerlykheid van Hoogmade en een huys op de dwerswetering onder Leyderdorp. Zoo hy mede segt a° 1726 is geadmitteerd by J. P. v. Kaltenaar als gemagtigd van den grave van Oultremont en Warfuse; geen geordend maar een werelts priester te syn, van welke laatste alsmede

van syne hier te lande getolereerde sendinge in syn opgemelte pastorye den ondergesz. 't voldoenende bewys wel gerequireert, maar tot nog toe niet ontfangen hebbende, verder zal vervolgen; niet van het gevoelen der zoogenaamde Jansenisten ende te Emmerick geboren. Dat de voorsz. Theodorus van de Velde, volgens extract uyt haar Edele Mog. register of notitie der acten van toelating van de Roomsche priesters in 't Suyder-quartier aan den ondergesch. vertoond, op den 10 November 1730 de verklaring en onderteekening volgens het derde art. van haar Ed. Gr. Mog. placcaat van dato 21 Septemb. 1730 voor haar Ed. Gr. Mog. heeft afgelegt en gedaan. Dat behalve de voorn. van de Velde, Cornelis Huysman, Rooms priester tot *Reynzaterwoude*, mede nog gewoon is dienst te doen in syn ordinaris woonhuys, staande onder de jurisdictie van Esselykerwoude, in de buurt genaamd 't Vroonlandt, dog zoo veel den ondergetde naspeuren kan sonder eenige admissie, alleen by usurpatie of inkruypinge, mede zoo hy zegt sonder kapellaan en dat syne statie soude strekken over Reynsaterwoude, Vriesekoop, Leymuiden, de oostsyde van de Oudewetering en vier huisgezinnen onder Esselykerwoude, ende geen geordend maar een werelts priester te syn, van welke laatste als ook van syne hier te. lande getolereerde sendinge als voren den ondergesz. mede nog geen voldoende bewyse heeft bekomen.

Niet van het gevoelen der soogenaamde Jansenisten en tot Amsterdam geboren. Dat de voorsz. Cornelis Huysman volgens extract uyt opgem. UEd. Mog. register of notitie aan de ondergesz. vertoond op den 13 November 1730, de verklaring en onderteekening volgens het 3de art. van haar Ed. Gr. Mog. placcaat in dato 21 Septemb. 1730 voor haar Ed. Mog. heeft afgelegd en gedaan.

Vertrouwende den ondergeschr. daarmede aan UEd. Mog. intentie te hebben voldaan. Voorts den Almagtigen

biddende dat hy UEd. Mog. in syne heilige bescherming neme, sal ik met schuldige en onderdanig respect blyven

UEd. Mog. onderdanige en gehoorsame dienaar,

C. v. SCHELLINGERHOUT.

Esselykerwoude, den 13 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. missive van dato den 21 Novemb. 1730, geadresseerd aan den bailluw van *Homade*, dient deze met alle onderdanigheyt, om aan UEd. Mog. te notificeren, dat onder het district van Homade geene Roomsche priesters of capellanen zyn staande of woonachtig zyn, gaande de ingesetenen van de Roomschgesinde, alhier woonachtig, ter kerke onder Esselickerwoude, alwaar is staande een werelts priester, genaamd Theodorus van de Velde, waarmede aan het gerequireerde van UEd. Mog. in alle respect verhopen voldaan te hebben, werdt by de ondergeschreven genomen de vrymoedigheyt van sig te onderschryven

UEd. Mog. onderdanige dienaar,

HENDRIK WILMERS,

bailluw van Homade.

Homade, den 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ick hebbe als officier van *Cabauw* ontfangen UEdel Mog. missive, geschreven in den Hage den 21 Nov. 1730 en tot voldoeninge van de ordre daarbij gemelt, soo dient, dat onder het district van Caubauw maar een Roomsche priester is, genaemt Geldolphus Kansman, geboortig van Leuven, dogh verscheyde jaren in Hollant sijn functie

gedaen; sijnde ongeordent en oversulcx een werelts priester, die de verclaringe en onderteyckeninge volgens het derde articul van het placcaat van HEdel Gr. Mog. van dato den 21 Sept. 1730 gedaen heeft en daerop by my is geadmitteert; waermede hoope aen de intentie van UEdel Mog. te hebben voldaen, die blyve:

Edel Mog. Heeren etc.

Den 28 Nov. 1730. WYNGAERDEN.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie en in voldoening van UEd. Mog. aanschryvens dato: 21 Novemb. deses jaars, waarby UEd. Mog. myn gelieve te gelasten om aan deselve toe te stuuren een pertinente lyst van de Roomse priesters en capellanen onder myn district met de notitien van derselver statie en of deselve geordend of werelts priesters syn, en te noemen van de geordende, van welke Order deselve syn, en of se syn van de soogenaamde Jansenisten of van een ander gevoelen en waar deselve gebooren syn: soo neem de vryheid om by desen aan UEd. Mog. ordres met alle exactitude en respect te reponderen met aan haar Ed. Mog. hiernevens toe te senden een lyst van alle de Roomse priesters en capellanen die onder het district van Kennemerland in het Zuyder-quartier syn gehoorende en die ik ten dien eynde by my heb ontboden en my mondeling volgens de nevensgaande lyste het gerequireerde hebben opgegeven; dog ik vinde my genoodsaakt by dese occasie UEd. Mog. klaeglik te kennen te geven, dat schryver deses als bailjuw van Kennemerland, in welke qualiteyt hy den eed voor UEd. Mog. heeft afgelegt in syn voorschreven balluwage onder het quartier van Noort-Holland, nog vyf Roomse priesters en kerken heeft, namentlyk *Akersloot*, *Uitgeest*, *Castri-*

cum, *Heijloo* en *Limmen*, dewelke niettegenstaande het uytdrukkelyk bevel van Haar Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, in het laatst geemaneerde placcaat, dato 21 Septemb. 1730 in het eerste articul, dat voortaan geene Roomse priesters sullen mogen dienst doen nog eenige priesterlyke functien oeffenen, sonder alvorens toegelaten te syn by schriftelyke acte van consent of toelating en dat deselve verleent sal worden, daar de hooge heerlykheid is in den boesem van haar Edele Groot Moogende door de baljuw, dat des niet tegenstaande die voorschreven priesters geene soodanige acte van consent by myn syn komen haelen; niettegenstaande haar daartoe in persoon hebben geconvoceert; te kennen gevende tot haar decharge en ontschuldiging, dat Haar Ed. Mog. myne Heeren de Gecommitteerde raden van het Noorder-quartier haer aangesegt hadden hetselve niet noodig te hebben en volgens meergemelt placaat ook niet gerequireert en wierd en dewyl myns bedunkens hetselve ten eenemaal is contrarieerende aan de expresse wil en begeerten van Haar Edele Groot Mogende Heeren staten van Holland en Westvriesland, en ook niet overeenkomt met de behandeling, die UEd. Mog. daaromtrent hebben gelieven te gebruiken naar hare gewoonelicke wysheid, met van my te ontvangen de actens van admissie van de voorschreven Roomsche priesters, die aan my wederom hebben vertoond de schriftelyke verklaring, die sy by UEd. Mog. hebben gedaan, waardoor ik in staat ben gebragt om te kunnen weten of de Roomsche priesters hebben voldaan aan de orders van haar Edele Groot Mogende, maar belangende der priesters gehoorende onder het Noorder-quartier, werd ik gejustieert door toedoen van haar Edele Mog. Heeren Gecommitteerde raden van 't Noorder-quartier om tegen de nalatigen te procederen, conform het gemeld Haar

Edele Groot Mogende placcaat. Ik neem de vryheid om met alle veneratie myn klagte dienaangaande aan UEd. Mog[de] te doen, onder wiens jurisdictie als baljuw van Kennemerland ben ressorteerende, met een eerbiedig versoek my dienaangaande haer bevelen te laten toekomen, hoedanig my in dese te gedragen, beryt synde op de bevelen van UEd. Mogende (des gerequireerd werdende in persoon te komen) my in alles submitteerende aan UEd. Mogende orders.

Wyders verhoopen volgens den inhoud van UEd. Mog. missive aan derselver intentie voldaan te hebben, bidden God almagtig dat het hem gelieve mag UEd. Mog. lange jaren te willen conserveren en naar myn selve in haar Edele Mogende hooggeachte gunst gerecommandeerd te hebben, soo neeme de vryheid myn met alle submissiteit en respect te noemen

UEd. Mog. ootm. dienaar,

D. Lochepied.

Haarlem, 5 Decemb. 1730.

Lyst van de Roomse priesters, gehoorende onder de bailluwage van Kennemerland in het Zuyder-quartier, ter requisitie van haar Ed. Mogende de Gecommitteerde raden van haer Ed. Gr. Mogende Heeren staten van Holland en Westvriesland, toegesonden door den baljuw van Kennemerland, den 5 Decemb. 1730.

Johannes Simon Hermanus Oem, statie *Berkenrode*, niet geordent maar Rooms werelts priester, geen munnik nog Jesuiet, veel min Jesuitsgesint, dog ook geen Jansenist, geboren te Dort.

Florentius Facker, desselfs capellaan, geboren in 's Hage, verklaert in alles als boven.

Johannes Scheepe, geboren tot Amsterdam, statie *Heemskerk*, is mede niet geordend nog munnik nog ook Jesuit, maar Rooms werelts priester en geen Jansenist.

Johannes de Jager, geboren tot Amsterdam, statie op *'t Kalf*, 't Oostzanen en oostzyde van Zaendam, werelts Rooms priester, geen Jansenist, niet geordent nog munnik veel min Jesuiet.

Gerrit van Vliet, geboren tot Aarlanderveen, statie *Osdorp*, niet geordent, niet Jansenist, maar werelts priester.

Amandus de Weert, geboren te Kuilenburch, is Rooms werelts priester, geen munnik, nog Jesuit, veel min Jesuitgesint, dog ook geen Jansenist, statie *Wormer*, niet geordent.

Franciscus Craght, geboren van Vreden, statie *Jisp*, werelts Rooms priester, geen munnik of Jesuit, nog Jesuitsgesint, ook geen Jansenist, niet geordent.

Nicolaas Brunds, geboren tot Baer in Gelderland, statie *Marken* binnen, werelts Rooms priester, geen Jansenist of Jesuit, maar een navolger van het ware gevoelen der Rooms Catolieke Kerk en leerling van St. Thomas, niet geordent.

Hermanus Theobaldus Poringo, geboren te Tienen, statie *Aalsmeer*, werelts Rooms priester, niet geordent, ook geen Jesuitgesint, maar van diegene die men noemt Jansenist.

Edel Mogende Heeren.

Tot voldoeninge van haar Ed. Groot Mogende missive en orders aan den bailluw van *Koudekerk* geadresseert, dient met alle onderdanig respect, dat onder de heerlykheid van Koudekerk geene Roomsche priesters zyn, van hoedanige order deselve ook zouden mogen wesen, ver-

menende met dese de intentie van haar Ed. Gr. Mog. genoeg gedaan te hebben; waarmede naar haar Ed. Gr. Mog. in de protexie des Alderhoogsten bevolen te hebben ik met schuldig respect altoos sal blyven.

UEd. Gr. Mog. onderd. dienaar,

C. A. ROOSENBOOM.

Alphen, den 4 Decemb. 1730. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. beveelen van den 21 deeser heb ik de eere UEdel Mog. by deesen te berigten, dat in de baronnie van *Liesvelt*, noch in de stede *Nieupoort*, myns wetens, geen Roomse priesters noch capellanen sijn; wonende in *Gelkenes* onder de baronnie Liesvelt maar alleen twee Roomse huisgezinnen.

Waarmede God almachtig biddende UEdel Mog. personen en regeeringe te willen zegenen, blyve etc.

Edel Mogende Heeren.

F. T. VAN SCHELLUYNEN.

Schoonhoven, 30 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ick hebbe ontfangen UEd. Groot Mog. missive van dato den 21 Novemb. 1730, waarby UEd. Groot Mog. belasten aan UEd. Gr. Mog. over te senden een pertinente lyst van de Roomse priesters en capellanen onder ons district *Loenen* etc. met de notatie van derselver statie, geboorte en of deselve geordend of werelds priester syn. In antwoord en voldoening van UEd. Groot Mog. bevelen, dient dat Mattheus de Reeder, geboortig van Gorinchem, aldaar is geadmitteert Rooms priester, synde een werelts priester, en dat desselfs capellaan Gerardus Raben, geboortig van Rees, mede is geadmitteert en werelds priester,

sonder dat eenige andere priesters of capellanen hier meer zyn (myns wetens); verhopende hiermede aan UEd. Groot Mogende bevelen voldaan te hebben, verblyvende met alle schuldige gehoorsaamheyt.

UEd. Gr. Mog. gehoorsame dienaar
dienaar en onderdaan den bailluw
van Cronenburg.

P. MOOY.

Loenen – Cronenburg, 7 Decemb. 1730. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Om te voldoen aan UEd. Mog. geëerde ordre ende aanschryvinge van dato den 21 Novemb. dezes jaars, vinde ik my verpligt om aan UEd. Mog[de] benevens deze te laten toekomen een pertinente lyst van de Roomsche priesters en capellanen onder de bailluwage van de *Loosdregt* met den aankleve van dien, zich tegenwoordig bevindende; waaraan my met schuldige eerbied gedragende, blyve ik altyd

UEd. Mog. onderdanige en ootmoedige dienaar,
J. EMTIUELE.

Amsterdam, den 6 Decemb. a° 1730.

Lyste van de Roomsche priesters ende capellanen, dewelke in de bailluwschap van de Loosdregten, Mynen ende Teccop zyn geadmitteerd ende Roomsche priesterlyke functie tegenwoordig aldaar werkelyk zyn bedienende, geformeert op order ende aanschryvinge van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden van de Ed. Gr. Mog. Heeren staten van Holland en Westvriesland van dato den 21 Novemb. dezes jaars 1730.

Een Roomsche priester in de statie van *Teccop*, genaamd Petrus van Dorsten, aldaar geadmitteerd sedert

den jare 1722, zynde een werelds priester, niet van de soogenaamde Jansenisten, maer van het Roomsche gevoelen, geboren tot Rees in het land van Cleef.

Geen capellaan of medepriester.

Edel Mogende Heeren.

Ter beantwoordinge van UEd. Mog. missive in dato 20 Novemb. laatsleden, hebbe de eere UEd. Mo. te berigten dat onder 't district van *Middelharnis* geen Roomse priesters of capellanen geadmitteert syn; vertrouwende hiermede aan UEd. Mo. orders te hebben voldaan, beveele UEd. Mo. en derselver wyse regeering in de bescherming Godes en betuyge te syn.

UEd. Mo. gehoors. dienaar,

J. Bilderbeecq.

Middelharnis, 9 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge van UEdel Mog. missive en aenschryvinge van 21 der voorleden maent, geeve ik mij de eer van hiernevens toe te voegen de daerbij gerequireerde lyst der Roomsche priesters en kapellanen, onder dewelke geen geordende zyn, gelyk ik ook, gedurende den gantschen tyt myner functie, nooit soodanige heb geadmitteert. Hiermede etc.

De Huybert,

3 Dec. 1730. H[r]. van Kruyningen.

Lyste van alle de Roomsche priesters en kapellaenen, welke in de respective districten van den drossaert van Muyden, baljiuw van Naerden en Gooilant en

hoofd-officier over Weesp en Weesperkarspel, geadmitteert zijn en dienvolgende dienst doen.

Muyden. — Guilliam Ruysendael, werelts priester.

Naerden. — Gijsbertus Ouderogge, werelts priester.

Hilversum (Gooilandt). — Godfridus Bul, werelts priester, hebbende sedert de maent Aug. 1730, om zijne gealligeerde onpasselykheit en zwakheit tot kapellaen Johannes Franciscus Joret, mede werelts priester.

Laren (Gooilandt). — Henricus Backer, werelts priester.

Blaricom (Gooilandt). — Adriaen van Dort, werelts priester.

Weesp (de stad). — Ignatius Kramer, werelts priester.

Ankeveen (Weesperkarspel). — Henricus Koningsvelt, werelts priester.

Alle deeze bovenstaende Roomsche priesters en kapellanen hebben de verklaring en onderteekening, in gevolge van HEdel Gr. Mog. placcaet van 21 Sept. 1730 en nadere aenschrijvinge van de Edel Mog. Heere Gec. raden van 21 Nov. deszelven jaers, voor welgemelde HEdel Mog. afgelegt en gedaen, uytgezonderd de priester van Naerden, die om zyne zware krankheyt, dewelke als nog sedert byna twee maenden continueert, zulks by provisie, op expresse ordre van HEdel Mog. aen den officier van Naerden gezonden, aldaer heeft gedaen.

Edel Mogende Heeren.

Op den 26 Nov. ll. is mij als baljiu der heerlykheyt van *Naters* ende *Pancras-gors* ter handen gestelt UEdel Mog. missive, by welke UEdel Mog. my hebben gelieven aen te schryven en bevelen, om binnen veertien dagen nae de receptie derselve toe te senden een pertinente lyste van de Roomse priesters en capellaenen die binnen de voors. heerlykheyt dienst doen, met denotatie

van derselver statien, die aldaer geadmitteert sijn, en met byvoeginge of deselve geordende ofte wereltse priesters sijn; ende ten aensien van de geordende van welke Ordre deselve sijn; of sij van de soogenaamde Jansenisten of van een ander gevoelen sijn en waer gebooren.

Waerop UEdel Mog. tot antwoort dient, dat binnen de voors. heerlijkheijt egeene personen, die priesters of capellanen sijn, haer onthouden, ofte kerken en sijn, ofte (mijns wetens) eenigen dienst door soodanige geëxerceert wort.

Waermede etc. P. v. HOOGWERF.

Briel, 4 Dec. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge ende ter voldoeninge van UEdel Mog. beveelens en aanschryvens van dato den 21 deser maand Nov., tenderende, dat ik binnen veertien dagen na de receptie van deselve UEdel Mog. soude toesenden een pertinente lyste van de Roomse priesters en capellanen, die geadmitteert mogten wesen onder mijn district. Soo hebbe dan de eer van UEdel Mog. te berigten dat onder mijn jurisdictie of territoir [*Clundert*] geen Roomse priesters of capellanen sijn. Verhoope hiermede aan de ordres van UEdel Mog. te hebben voldaen.

UEdel Mog. etc.

Niervaart gesegt Clundert, J. E. [ORSZANDT?]
30 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van Haar Ed. Mog. dient in rescriptie, als dat onder de jurisdictie van Nieuwkoop zyn twee werelts priesters, gants niet van de soogenaamde Jansenisten, waarvan Ignatius Johannes Lemmens de statie in

het *zuydeinde van Nieuwkoop* bedient, geboortig van Amsterdam; de tweede statie bedient Philippus Jacobus Otgens, in het *noordeynde van Nieuwcoop*, geboortig van Oosterhout, hebbende beyde voldaan aan het derde articul van Haar Ed. Groot Mog. placcaat van dato den 21 Septemb. 1730. Verhopende, nadat ik Haar Ed. Mog. bevele in de bescherming Gods, hiermede voldaan te hebben.

Haar Ed. Mog. ootmoedige dienaar,

P. D. VOOGT.

Nieuwkoop, den 10 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter voldoeninge der ordres van UEdel Mog. de dato 21 Nov. 1730; soo dient dat in den dorpe en heerlykheit *Noordeloos* geen Paepsgesind inwoonder is; veelmin aldaer Roomse priesters off capellanen sijn; hebbende voor twintig jaren voornoemt dorp van dat ongehoorsaem volk vry gevonden en betragt, gelyk ik blijve betragten sal, een soo groote heerlykheit in het midden van den Alblasserwaerd gelegen, vrij en suijver te houden. Hoopende hiermede etc.

BARNEVELT.

Noordeloos, 30 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In antwoort op UEd. Groot Mogende ordres van den 21 Novemb. laatsleden, dient dat alhier in dese heerlykheid [*Noordwyk*] is maar een Rooms catholyke kerk ende daarin maar een priester dienst doende, genaamt Hendrikus van der Lee, geboren in den Ouden-bosch, synde geen Jesuit, nogh ook geen Jansenist, maar een wereltlyk priester, hebbe reets 14 jaren alhier genoemden dienst waar-

genomen. Waarmede aan UEd. Groot Mogende ordres meene voldaan te hebben, bevelen wy UEd. in de bescherming van God almagtig en blyve met het diepste respect.

UEd. ootmoedige dienaar,

AMBROSIUS KEMP.

Noordwyk, 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge van UEd. Mog. ordre en aanschryvinge van den 21ste November laastleden, geeve ik my de eere UEd. Mog. te melden dat onder myn district [*Oestgeest*] geadmitteert syn en dienst doen Theodorus van der Waardt, werelds priester, geboren tot Leyden, en als desselfs capellaan Gerardus Wilhelmus Immerman, mede wereldts priester, geboren tot Grol, en hebben beyden aan my verklaard, dat sy voor UEd. Mog. de verklaringe en ondertekening volgens het 3de articul van het placaat van Haer Ed. Groot Mog. van den 21 September 1730 reets hebben afgelegt en gedaan; waarmede aan de intentie van UEd. Mog. hopende voldaan te hebben, blyve ik

Edel Mogende Heeren.

UEdele Mogende onderdanige en
gehoorsaamste dienaar,

JOOST MARCUS,

bailluw en schout van Oegstgeest en Poelgeest.

Oegstgeest, den 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In antwoord van UEdel Mog. missive, dient, als dat in de *Beyerlanden* geen Roomsche priesters off capellaenen bekent en zijn, hetzy geordende ofte niet. Hier-

mede vermeijnende voldaan te hebben aan UEdel Mog. goede meeninge, zoo ben met alle eerbiet.

Edel Mogende etc.

G. CASEMBROOT.

Oud-beyerland, 27 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Achtervolgens ende in voldoeninge van UEdele Mogende missive de dato 21 Novemb. passato, hebbe de eere UEdele Mogende te berigten, dat alhier in de *Oude-tonge*, gelegen in den eylande van Overflacque, is een Roomscatholyke kerk ende een werelds priester, genaamd Johannes Goos, synde denzelven geen soogenaamde Jansenist, en pastor in denselve eylande, geboren van Geel, onder het geestelyk territoir van 's Hertogenbos, hebbende gemelde priester op den 21 Novemb. jongstleden, reets de verclaring vervat in het derde artikel van haer Edele Groot Mogende placcaat van dato 21 Septemb. ten opsigte de Roomse priesters geëmaneerde voor UEdele Mogende gedaen. Waarmede ik hope aan de intentie van UEdele Mogende te sullen syn voldaan en na UEdele Mogende in de protexie des Almogende bevolen te hebben, geve my d'eere van te blyven.

UEdele Mogende onderdanige dienaar,

C. V. D. LEUR.

Oude-tonge, 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Tot voldoening van UEd. Mog. aanschryven ende bevelen van dato den 21 November 1730, heb ik de eer aan UEd. Mog. toe te zenden een pertinente lyst van de Roomsche priesters in het district van Oudewater haer

bevindende ende tot den dienst geadmitteerd zynde, gelyk ook de denotatie van derselver statien ende Ordre op deselve lyste staat geexpresseert ende twyfele niet of de gedenoteerde priesters sullen reeds hebben voldaan aan UEd. Mog. orders, om de gerequireerde verklaringe voor UEd. Mog. collegie af te leggen ende te doen, gelyk zy beloofd en aangenomen hebben; hiermede vermeynende aan de intentie van UEd. Mog. te hebben voldaan, heb ik de eer my met nederig respect te noemen

UEd. Mogende ootmoedige dienaar,
G. R. VAN KINSCHOT.

Oudewater, 6 Dec. 1730.

Lyste der Roomsche priesters binnen Oudewater.

Alexander de Neve, Minderbroeder of van de Order van Franciscus, geboren tot Brussel; ende

Hubertus de Vos, werelts priester of van de Order van de soogenaamde Jansenisten, geboren tot Mechelen.

Edel Mogende Heeren.

Ik geve my selve de eere onderdanigst te rescribeeren op UEd. Mog. missive van den 21 passato, dat onder myn district of baluagie van *Hekendorp*, *Snelrewaarde*, *Zuyd- en Noord-Linschoten*, mitsgaders *IJsselveen*, geene Roomse priesters of capellanen zyn, dog ik vertrouw, dat de twee priesters van *Oudewater* in cas van ziekte, onder de Roomsgesinden in gemelde districten, hunne functien komen exerceren; hiermede vermeynende aan UEd. Mog. order voldaan te hebben, wensch ik over UEd. Mog. personen en hooge magt den zegen des Alderhoogsten en blyve met veel ontzag

UEd. Mog. ootmoedige en getr. dienaar,
H. DE MAAS.

Oudewater, 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie en in voldoeninge aan UEdel Mog. ordres by missive geschreven in den Hage den 21 Nov. 1730, geve mij de eere te dienen van bericht, dat onder het district der heerlykheid van *Monster* twee Roomsche priesters geadmitteert syn, in den *Poeldyck* derselver statien hebbende en dienst doende, namentlyk Bernardus Perquin, als pastoor, geboortigh van de stad Rotterdam en Johannes Hessen, als capellaan, geboortigh van de stad Amsterdam, beide geen Jesuiten ofte geordende; maar wereldsche priesters van de Leuvensche studie, van 't gevoelen van Augustinus en Thomas: hebbende beide op haar priesterlyck woord, zonder eenige mentale reservatie verklaart haar te conformeeren met hetgeen staat in het derde articul van HEdel Gr. Mog. placcaat van 21 Sept. 1730. Waarmede, in hoope aan UEdel Mog. intentie te hebben voldaan, blyve met schuldig respect

Edel Mog. Heeren etc.

's Hage, 30 Nov. 1730. PERSIJN.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mog. missive van den 21 deser dient, dat in de hooge heerlykheid *Zuidt-Polsbroek* maer één Roomsch priester is, sonder capellaen, genaemt Winandus Bonifacius van Sonsbeeck, geboren tot Utrecht, sijnde geen geordende maer een werelts priester. Waermede hopende aen UEdel Mog. ordres voldaen te hebben eyndige met schuldigh respect ende blyve,

UEdel Mogende etc.

Schoonhoven, 29 Nov. 1730. J. BAERT.

Edel Mogende Heeren.

Op syn tyd ontfangen hebbende UEdel Mog. missive van den 21 deser, soo zende hiernevens een nette lijst van alle de Roomsche priesters, door mijn predecesseurs en mij in der tijd geadmitteert en aangestelt onder onse onderhoorige jurisdictie. De namen van capellaenen kan ik hier niet nevens voegen, om redenen, dat deselve onder dit district niet worden gevonden; als synde deselve altyd bij ons judicieus geweest om aen de Roomsche religie geen voet en oorsaek van aanwas te geven, dewyl twee Roomsche priesters gestelt tegens een predikant van de dominante en ware Religie meerder tydt en gelegenheid hebben om het volk ten platten landen, die doorgaens niet seer in de gronden van de religie ervaren sijn, tot haere bygeloovige sentimenten over te halen; en indien eenigh priester extraordinair wordt geadmitteert, geschied hetselve alleen, om gedurende de siekte van den ordinarispriester de functie te doen.

Soetemeer. — Theodorus de Greef, geb. te Limmen [Nunen?] onder 's Bosch, Roomsch priester tot Soetermeer; deselve wordt gehouden voor de leere der soogenaamde Jansenisten geporteert te wesen.

Sevenhoven. — Antonij Wenkom, geb. tot Uytrecht, priester tot Sevenhoven.

Rynsaterwoude. — Cornelis Huysman, geb. van Amsterdam, Roomsch priester tot Rynsaterwoude.

Aarlanderveen. — Andreas Jansen, geb. te Arnhem, Roomsch priester tot Aarlanderveen.

Sassenheim. — Reinier Velthoen, geb. van Zutphen, Roomsch priester tot Sassenheim.

Cudelstaart. — Jacob de Valois, geb. te Leijden, Roomsch priester tot Cudelstaart.

Soeterwoude. — Antonij Dierhout, geb. van Utrecht, Roomsch priester tot Soeterwoude.

Stompwyck. — Fredericus Johannes Jacobs Coeqx, geb. van Zutphen, Roomsch priester in Stompwyk.

Voorburg. — Johannes Casimirus Hooft, geb. te 's Hage, Roomsch priester te Voorburg.

Alle welke buyten den voornoemden De Greef gehouden worden de sentimenten van Jansenius niet toegedaen te wesen.

Hiermede vermeenende aan UEdel Mog. intentie voldaen te hebben etc.

UEdel Mog. ootmoedige dienaer,
JOH. VAN DEN BERGH.

Leyden, 29 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. ordres van den 21 Novemb. 1730, hebbe ik de eere om UEd. Mog. te berigten dat ik op den aanvang van myne bediening als bailjuw van *Ryswyk*, zynde den 17 Juni 1730, hebbe bevonden dat in 't selve district pastoor van de Roomsche Catholyke kerk was alleenlyk en ook zonder capellaan, Petrus van der Maes van Avenrode, welke volgens zyn opgeven een werelds priester van het gevoelen der soogenaamde Jansenisten en in 's Hage geboren is, zullende hy eerdaags ingevolge van het placcaat van haer Ed. Gr. Mog. de vereyschte verklaringe en onderteekeninge voor UEd. Mog. koomen afleggen. Ik hoope hiermede aan den intentie van UEd. Mog. bovengemelde aanschryvinge voldaan te hebben en blyve met schuldig respect.

UEd. ootmoedige dienaar,
P. VAN DER BURCH.

Delft, 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter nakominge van UEd. mogende aanschryvinge van den 21 Novemb. 1730, geven wy ons de eer UEd. Mogende onderdanig te berigten, dat ik aan Joannes Bernarts, pastoor van de Roomsche gemeynte alhier binnen *Rhoon,* de voorsz. missive hebbe vertoont en voorgehouden, die daarop heeft gedaan en gegeven de verklaring, welke ik de eer heb aan UEd. Mogende hiernevens by dese toe te senden; waarmede vertrouw UEd. Mogende orders in gemelde missive vervat, gehoorsaam te hebben voldaan, blyven wy met het diepste respect.

UEd. Mog. onderdanige, getrouwe
en gehoorsame dienaar,

B. Sandwegh.

Rhoon, den 8 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Door den bailluw van Roon aan my onderschreven Franciscus Bernarts, pastoor van de Roomsche gemeynte tot Roon voorschr., vertoont en voorgelesen synde de missive van UEd. Mog. Heeren Gecommitteerde raden van de Ed. Gr. Mogende Heeren Staaten van Holland en Westvriesland van dato 21 Novemb. 1730, in voldoening en beantwoording van dien verklaar ik ondergeschrevene op myn priesterlyk woord, dat ik geboortig ben van Arendonck, een dorp naby en grensende aan de meyery van 's Hertogenbos.

Dat ick myne studien hebbe gedaen en voltrokken tot Leuven in een collegie ende onder het opsicht van wereldlyke en ongeordende priesters; dat ik in den jaar 1700 mede ben geworden of geweyd werelts priester.

Dat ik in die qualityt eenige jaren achteren den anderen den pastoor van St. Laurens, gelegen in Vlaanderen en

resorterende onder het bisdom van Brugge, heb geassisteert als capellaan, dat ik daarna ben geworden huyscapellaan eerst van de gravin van Baerloo en naderhand en sulks in den jare 1718 van de heer van Kuykhoven, wonende op 't huys te Papendrecht, aan de stadt Dordrecht, op welke plaatse hebbe gestaan tot in den jare 1724; dat ik daarop denselfen jare 1724 door den Heer advocaat van Schagen ben begiftigd geworden met het kleyn en sober pastorytje van de geringe Roomsche gesinde gemeynte tot Rhoon voornoemd.

En dat ik ingevolge 't derde artikel van het placcaat van haar Ed. Gr. Mogende van dato den 21 September 1730 voor haar Ed. Mogende Heeren Gecommitteerde raden heb gedaan de gerequireerde verklaring volgens extract uyt het register van dato den 31 Octob. 1730.

Tot gronde van alle welke voorsz. staet, dese by my onderteekend binnen Roon op den 6 Decemb. 1730.

FRANCISCUS BERNARTS,
pastoor tot Roon.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. aanschryving en beveelen zoo heb ik de eer UEd. Mog. onderdanigst te berigten, dat in myn district als bailluw van den landen van *Stryen* geene Roomsche priesters of capellanen sigh bevinden, en dat noch by geen menschen geheugen sigh eenige daarvan in het gemelt district bevonden hebben, veel min mynens wetens daar eenige dienst verrigtende; in hope van hiermede aan de intentie en respectueuse orders van UEdele voldaan te hebben, zoo heb ik de eer met alle onderdanigheyt en diep ontsagh te zyn.

UEd. Mog. onderd. dienaar,
ANT. REPELAAR.

Dordrecht, 6 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie en tot voldoeninge van UEd. Mog. aanschryvens van den 21 Novemb. laatstleden, dient, dat onder het district van den lande van *Steijn*, *Willes*, *Korthaerlem*, *Vryehoeff* en *Calverenbroek* geen paapse kerk nog standplaatse van eenig Roomsch priester of capellaan is; weshalve verhopende hiermede aan de intentie van UEd. Mog. te sullen hebben voldaan, blyve

UEd. Mog. getrouwe en onderdanige dienaar,

W. v. KERKHOVEN.

Gouda, den 17 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge van UEd. Gr. Mogende beveelen in dato den 21 Novemb. 1730, kom ik UEd. Gr. Mogende by dese berigten, dat in het dorp of ambagt van *Valkenburg* geen een Roomschgesinde priester noch capellaan is, noch ook niemand en werdt gevonden die aan de Roomsgesinde alhier eenige openbare dienst doet, ende dewyl ik vertrouw hiermede aan UEd. Gr. Mogende last en orderen te hebben voldaan, zoo blyve ik met UEd. Gr. Mog. alle bedenkelyke voorspoed over hare personen en regeeringe te hebben toegewenscht.

UEd. Gr. Mog. onderd. dienaar,

H. VAN BENT.

Valkenburgh, 5 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge en tot voldoening van UEd. Mog. aanschryvinge en bevel van den 21 Novemb. 1730, sende UEd.

Mog. toe de ingesloote lyste van de Roomse priesters en capellanen onder de vrye heerlykheden van *Voorschoten* en *Veur* geadmitteert en dienst doende, welke personen ieder bysonder hebben gedaan de verklaring daaronder gevoegd en vertoont haar actens, waarby my is gebleken dat sy de ondertekening en verklaring, volgens het 3de articul van de placcaat van haar Ed. Mog. van den 21 Sept. 1730 voor UEd. Mog. reets hebben gedaan en afgelegt; waarmede vertrouwende aan UEd. Mog. bevelen te hebben voldaan, blyve

UEd. Mog. onderdanige gehoorsame dienaar,
D. POYNTZ,
bailluw van Voorschoten en Veur.

Voorschoten, den 5 Decemb. 1730.

Lyste van de Roomse priesters en capellanen onder de vrye heerlykheit van Veur geadmitteert en dienstdoende, als:

Henricus Wesselingh, geboortig van Amsteldam, werelds priester, tot dienst van de Roomsgesinde gemeente van *Veur* geadmitteert, en

Johannes Baptist Lazaar, geboortig van Leyden, werelds priester, als capellaan tot assistent in dienst van gem. gemeente geadmitteerd, welke beyde personen op haar priesterlick woord verklaard hebben, niet te syn van de soogenaamde Jansenisten of Jesuiten, nogh geordende personen, maar alleen wereldse priesters van de Roomsgesinde Religie. Aldus de voorsz. lyst geformeert en opgesteld op d'aanschryvinge en bevel van de Ed. Mog. Heeren getrouwe raden van de staten van Holland van dato den 21 Novemb. 1730 op den 1 Decemb. 1730.

By my D. POYNTZ,
bailluw van Veur.

Lyste van de roomse priesters en capellanen onder de vrye heerlykheit van Voorschoten geadmitteert en dienst doende, als:

Gerardus van Muylwyck, geboortig van Amersfoort, werelds priester, tot dienst van de Roomsgesinde gemeente van *Voorschoten* geadmitteert, en

Johannes ten Dam, geboortig van Amsterdam, werelds priester, als cappelaan tot assistent en dienst van gem. gemeente geadmitteert; welke beyde personen op haar priesterlick woord verklaart hebben, niet te syn van de soogenaamde Jansenisten of Jesuiten, nogh geordende personen, maar alleen werelds priesters van de Roomsgesinde Religie.

Aldus de voorsz. lyste geformeert en opgesteld op de aanschryvinge en bevel van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde raden van staten van Holland van 21 Nov. 1730 op den 1 Decemb. 1730.

By my D. POYNTZ,
bailluw van Voorschoten.

Aan den Drost van Vianen.

Erntfeste. — Aan Jacobus Dolyns, priester der Societeyt, door den Heer grave van der Lippe, doen ter tyd heer van Vianen op den 7 Nov. 1693, by acte synde geconsenteert om binnen de steden en land van Vianen te oeffenen de Roomse dienst, heeft de voorn. Jacobus Dolyns aan ons gedaan overgeven de voorsch. acte van consent ende geoffereert om conform het placcaat van HEd. Gr. Mo. van dato den 21 Sept. te doen de verclaringe conform het IIIe articul van dat placcaat ende de onderteekening van dien. Waarop by ons synde gedelibereert ende gereflecteerd, dat by HEd. Gr. Mo. respective

placcaten aan de Jesuijten verboden is eenige diensten binnen dese provincie te doen, hebben wij goedgevonden en verstaan UE. aan te schryven den gemelden Dolyns te verbieden eenige dienst binnen de stad Vianen en den lande van dien te doen en te vigileren en voortekomen, dat sulcx door hem geschiede. Waertoe ons verlatende bevelen etc.

De Gec. raeden, den 17 Nov. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge de order vervat in UwEd. Mog. missive van den 21 Novemb. 1730, hebbe de eere UwEd. Mog. te rescribeeren en tegelyk toe te senden de lyst van de Roomsche kerken onder myn district van de stad en lande van *Vianen* resorteerende, met byvoeging van den priester die aldaar fungeert, synde tot de andere kerk voor als nog, by die gemeente geen priester gedespicieerd, van welke vacature d'eere gehad hebbe UwEd. Mog. by de myne van den 20 Novemb. 1730 te informeren. In verwagting van aan de order en het oogmerk van UwEd. Mog. voldaan te hebben, blyve met bysondere achting en gehoorsaamheyt

UEd. Mog. seer onderdanige dienaar,
E. F. Schimmelpenningh Meerkerk.

's Hage, 6 Decemb. 1730.

Lyste van de Rooms Catolyke kerken in de stad Vianen, synde geene kerken ten platteland onder het district van den drossaerd, en derselver priesters.

De stad *Vianen* heeft twee Rooms catolyke kerken; de eene kerk is vacant.

In de andere kerk is tot priester, ingevolge haar Ed. Mog. resolutie van dato den 12 Augusty 1730 aangesteld:

Hermes van Doren, geboortig te Rontse, een stedike vier uren van Doornik leggende; in Holland gekomen den 13 October 1728; in bediening geraakt den 8 November 1728.

Een werelts priester van de vergadering van het Oratorie van het gevoelen van de clerisie en heeft ingevolge de resolutie van haar Ed. Gr. Mog. en derselver placcaat in dato den 21 Septemb. 1730, voor UE. Mog. de bewuste verklaring op het 3de artikel van het gem. placcaat gedaan.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge van UEdel Mog. aanschryvens van den 21 Nov. 1730, geeff ik mij de eer UEdel Mog. te informeeren, dat onder mijn balliuwagie, soo in de stad *Vlaerding*, als in het *ambacht* geen Roomse-catholike kerk staat en vervolgens geen priesters off capellanen woonachtig sijn. Hiermede etc.

Edel Mog. Heeren etc.

Schiedam, 30 Nov. 1730. N. N.

Edel Mogende Heeren.

Ik heb de eer van te ontfangen UEdel Mog. missive van dato den 21 dezer maent Nov., houdende UEdel Mog. nadere ordres tot opzichte van de Roomsche priesters en capellaens, die in de balliuage van *Voorne* zouden mogen geadmitteert zijn en aldaer dienst doen; om daervan aan UEdel Mog. toe te zenden een pertinente lyste, en om wyders te doen nakomen het placcaat van HEdel Gr. Mog. van dato den 21 Sept. 1730.

Ter obedientie van dezelve, heb ik de eer van UEdel Mog. te berichten, dat noch Roomsche kerk of kerken, noch priesters of capellanen onder de balliuage van Voorne

zoo in Oost en West-Voorne als in Over-Flacqué, voor zoo verre als de jurisdictie van Voorne zich aldaar uytstrekt, worden gevonden, waarom ik ook UEdel Mog. geen lyste van deselve kan laten toekomen. Hiermede dan vertrouwende aan UEdel Mog. bevelen te hebben voldaen wensche ik Edel Mog. dat God almachtig UEdel Mog. en derselve regeringe altoos mag zegenen.

UEdel Mog. etc.

Briele, 29 Nov. 1730. W. van Almonde.

Edel Mogende Heeren.

Tot voldoeninge van UEd. Mog. aanschryvens, omme aan UEd. Mog. op te geven alle Roomsgesinde priesters die onder de bailluage van *Voshol* gevonden worden met hunne statien, naar Order, gevoelen en geboorteplaats; so dient, dat ik de priesters, onder 't district van Voshol woonende, heb geexamineerd en dat my door deselve is opgegeven.

Belangende Swammerdam, dat onder desselfs jurisdictie een Roomsch priester is sonder capellaan. Dat de statie van *Swammerdam* sig uitstrekt over desselfs jurisdictie en nog wel voor een gedeelte over 't district van Bodegraven ende tot Nieuwerbrugge toe. Dat de naam van de voorsz. Roomsche priester is Johannes van Branteghem; dat dezelve is een geordende priester van de leeringe en Order van Augustinus, doch zegt geen Jansenist te syn, maar van het Roomsch gevoelen, dat deselve is geboren binnen de stadt Gendt in Vlaanderen. Belangende *Lang- en Korteraar*, dat onder desselfs jurisdictie een Roomsch priester woont sonder capellaan, dat de statie sig uitstrekt binnen het ambagt ende nog begrypt twee huysen genaamd het Permot, gelegen onder Nieuwveen; dat de priesters naam is Justus Vermey, werelds synde, seggende

niet te syn van de soogenaamde Jansenisten, maar van 't gevoelen en leere van Augustinus en Thomas d'Aquinen, dat hy geboren is tot Bodegraven in Holland.

Belangende Reeuwyk en Randenburg, dat onder derzelver district een Roomsch priester gevonden wordt, dat desselfs staatie sig uytstrekt over *Reeuwyk* en Randenburg voorn[d]. en verders over Boscoop, Noordwaddingsveen, Middelburg, Suytwyk en Sluypwyk. Dat syn naam is Frederik Cramer, synde een Kruysheer geweest, maar nu de gemeynte bedienende in qualiteit van een werelts priester; dat hy zegt geen Jansenist te zyn, maar een Roomsch priester, volgens de leere van Augustinus en Thomas d'Aquinen. Dat hy tot Emmerick in het hertogdom Cleef geboren is.

Deze laatstgenoemde priester gebruykt althans, vermits syne indispositie een capellaan, genaamd Adrianus de Keyzer, om de dienst tot Reeuwyk en Randenburg etc. waar te nemen, welke geboren is binnen de stad Gouda in Holland, synde een werelts priester; segt geen Jansenist te syn, maar van de leer van Augustinus en Thomas d'Aquinen.

Waermede vertrouwe aan UEd. Mogende beveelen te hebben voldaan en verblyve met onderdanig respect.

UEd. Mog. seer ootmoedige en gehoorsame dienaar,

C. van Aerssen.

's Hage, 14 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

In voldoeninge van UEdel Mog. aanschryvinge van 21 Nov. 1730, van wegen de priesters en capellanen in ons district, geeve mij de eer UEdel Mog. te berichten, dat in de heerlykheit *Warmond*, geen Roomse kerk noch

priester is; maer dat alle ingesetenen van de Roomse religie haer parochiekerk tot Sassenheim hebben.

Verhopende hiermede etc.

A. D. v. D. MARIK.

Warmond, 3 Dec. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mög. aanschryvinge van dato den 21 Novemb. 1730, dient, dat den Rooms priester alhier tot *Wassenaar*, met name Hubertus d'Estordeur, geboortig tot Amsterdam, is een werels priester en geen geordende, nog van de soogenaamde Jansenisten; alsmede dat de voorn. Hubertus d'Estordeur alleen den dienst alhier, sonder capellaan, is waarnemende. En wyders Edel Mog. Heeren is my gebleken dat Hubertus d'Estordeur voorn[t]. op den 3 Novemb. 1730 in 's Hage heeft gedaan de verklaaringe, volgens placaat van Haar Ed. Gr. Mog. van dato den 21 Septemb. 1730. Vertrouwende hiermede UEdel Mog. orders en beveelen te hebben geobedieert en voldaan, blyvende naar afbieding van de protectie Godes over UEdel Mog.

UEdel Mog. seer onderdanige en
gehoorsame dienaar,

JOAN VAN GYBELANT.

Wassenaar, den 9 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEdel Mog. seer geëerde missive van den 21 Nov., dient dat Cornelis van der Kun omtrent de dertigh jaren de priesterlyke waardigheidt bekleet heeft tot *Wateringen*, sijnde een werelts-priester en geboren den 25 Nov. 1667 in 's Hage. Deselve heeft, met permissie van UEdel Mog., een assistent of capel-

laen, genaemt Johannes Stappers, mede een werelts priester en geboren tot Amsterdam op 14 Aug. 1705.

Wyders heeft Cornelis van der Kun Gysbrechtsz., zynde een neef van den hierboven staanden, als Roomsch priester in de *Souteveene* dienst gedaan den tydt van vier en dertigh jaren. Is geweest van de kanunniken-Ordre van Norbertus; dogh daervan ontheft door den Heer Petrus Codde, vicaris van de Roomschgesinden in Hollandt. Hij is geboren in 's Hage in 't jaer 1666.

Hoope hiermede etc.

UEdel Mog. etc. dienaer,

Delft, 2 Dec. 1730. VAN DER LELIJ.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mog. bevelen van den 21 Novemb. laatsleden, hebbe ik d'eere UEd. Mog. te dienen van berigt, dat binnen dese stede [*Woerden*] de Rooms priesterlyke functien sedert elf jaaren worden waargenomen by Franciscus van Honsem, geboortig van Amsteldam, die sig heeft opgegeven niet van 't gevoelen der Jansenisten, dog van de Franciscaner-Order te syn en my te gelyk vertoont heeft, dat hy op den 15 Novemb. voors. aan 't 3de art. van 't placaat van haar Ed. Gr. Mog. van den 21 Sept. 1730 heeft voldaan en syne acte geliasseert is sub N° 86, sonder dat in dese stadt of desselfs poortereye eenige andere Roomse priesters of capellanen worden gevonden, waarmede aan de intentie van UEd. Mog vermeynen voldaan te hebben, sal ik met alle schuldige eerbiedigheyt blyven

UEd. Mog. onderdanige en seer
ootmoedige dienaar,

WILL. COSTERUS.

Woerden, den 5 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ingevolge UEd. Mog. bevelen van den 2den Novemb. laatstleden, hebbe ik d'eere UEd Mog. te communiceren dat in dese bailliuwage [*Woerden*] geene Roomse priesters of capellanen worden gevonden als alleen: Franciscus van Honsem, geboortig van Amsteldam, die ik voor elf jaaren alhier geadmitteert hebbe, omdat hy niet behoort tot d'Ordre der Jesuiten, maar tot die der Franciscanen, en die nu by my ontboden synde, heeft vertoond dat hy op den 15 Novemb. voorsz. aan 't 3de art. van het placaat van haar Ed. Gr. Mog. van den 21 Septemb. 1730 heeft voldaan. Waarmede aan UEd. Mog. intentie vermeynende voldaan te hebben, blyve met alle respect.

UEd. Mog. seer ootmoedige dienaar,

W. Hoost.

Woerden, den 5 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UEd. Mogende aanschryvens van dato den 21 November laatstleden, waarby UEd. Mog. beveelt te hebben een pertinente lyst van de Roomsche priesters en capellanen etc., hebbe de eer UEd. Mog. by dese myn rescriptie te informeren, dat nogh te *Woudrichem*, nogh in het land geene van die soorte zyn, hiermede verhopende te hebben voldaan aan UEd. Mog. bevelen, wensch UEd. Mog. een langdurige en voorspoedige regeering en ben met d'allerdiepste eerbied

UEd. alderonderdanigste dienaar,

Adriaan Hanedoes, junior.

Woudrichem, 5 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

Ter obedientie van UwEd. Mog., soo geve my de eere van op UwEd. Mog. missive in dato 21 Novemb. 1730 te reschribeeren als dat in de geheele baronye van *Zevenbergen* maer eene priester, benevens eene cappelaen is die de Roomsche Religie hier zyn oeffenende.

Welkers naemen zyn die van den priester, Adelbertus Desaert, geboortig van Dendermonde in Vlaenderen.

Ende die van den cappelaen Anthoninus Oudengier, geboortig van Diest, egter opgevoed in de stadt Grave, beyde monnicken der Carmelite-Order, die de Roomsche gevoelens zyn hebbende, maer geene soogenaamde Jansenisten zyn.

Ende welke beyde haere sendinge alhier hebben van Pieter Govers, geweesen vicarius-generaal van 's Hertogenbosch.

Verhoope hiermede aan UwEd. Mog. orders voldaen te hebben, sal ik nae UwEd. Mog. in de genaedige bescherming Gods bevoolen te hebben, met een onderdanig respect blyve.

UEdel Mog. Heeren.

UEd. Mog. gehoorsame en onderdanige dienaar,

J. Oenen. 1730.

Zevenbergen, den 4 Decemb. 1730.

Edel Mogende Heeren.

De ondergeteekende officier van *Zevender* heeft de eer UEdel Mog. kennisse te geven, dat onder het district van Zevender egeene Roomse priesters ofte capellanen syn. Waarmede Edel Mog. etc.

Zevender, 30 Nov. 1730. A. Bullies.

LIMMEN.

(Vervolg en slot van Deel XIII, bladz. 352).

Na, op dringend aanzoek, de geschiedenis betreffende de naasting van kerk en kerkelijke bezittingen, eenigzins breedvoeriger te hebben uiteengezet, keeren wij nu tot pastoor L. J. Geeres terug.

Tot ons leedwezen kunnen wij niet vermelden welk aandeel hij in dien langdurigen strijd gehad, welk zieleleed hij, bij zooveel teleurstellingen, ondervonden heeft. Terwijl hij nog niet lang genoeg te Limmen was, om in die woelige dagen een meer beslissenden invloed te kunnen uitoefenen, deed daarentegen, ondanks wetten en verordeningen, de oude suprematie der kleine minderheid van Hervormden zich des te krachtiger gelden; en werd dezelve door de Katholieken maar al te zeer ontzien en geeerbiedigd.

Daaraan zullen wij het te danken gehad hebben, dat eene Municipaliteit, geheel uit Katholieken bestaande, den schoolmeester uit de dorps-kas betaald, het ambt van koster en voorzanger bij de Hervormden opdroeg; niet bedenkende dat hiermede voor een Katholieken onderwijzer de weg naar Limmen werd afgesneden.

Daaraan zal het te danken zijn geweest, dat, toen op den 1sten December 1799 een feestdag werd aangeschreven en vastgesteld op den 19den van dezelfde maand, wegens de redding des vaderlands uit den jongsten nood; door diezelfde Municipaliteit, aan haren president de last werd:

opgedragen, om den burger, Dominus van der Schaaf, leeraar der Hervormde gemeente alhier, uittenoodigen, op gemelden dag, te tien uren, in de gereformeerde kerk alhier eene redevoering te houden, om de gemoederen tot dankbaarheid te stemmen, voor de redding des vaderlands uit den jongsten nood; zullende de Municipaliteit en corps bij deze redevoering assisteren...... en toen Dominus v. d. Schaaf deze vereerende uitnoodiging had aangenomen, werden de Burgers hiervan in kennis gesteld, ten einde hen in staat te stellen deze plegtigheid te kunnen komen bijwonen, en dezelve met hun presentie, als een blijk van niet onverschillig omtrent de belangen des vaderlands te zijn, te vereeren.

Aan diezelfde suprematie zal het zijn toe te schrijven, dat in 1805, toen aan Willem Metz, onderwijzer alhier, om zijne menigvuldige verdiensten in zake het onderwijs, door den schoolopziener van het 3de District van Noord-Holland, P. Beets, een geschenk, als huldebewijs werd aangeboden, wederom de Predikant der Hervormde gemeente werd uitgenoodigd om in de gereformeerde kerk tot de kinderen, de Municipaliteit, Schout, Ambachts-Heer en genoodigden een stichtend woord te zeggen; waaraan door den Predikant beantwoord werd door te spreken: „over het nut van het wel onderwijzen der jeugd."

Daarin eindelijk lag gewis de grond, waarom in 1811, toen aan Zijne Majesteit den Keizer eene lijst van 15 personen werd aangeboden, geschikt om deel uit te maken van het door Z. M. te benoemen „Bureau van weldadigheid", als eerste kandidaat gesteld werd Willem Anthonie Ockerse, gereformeerd predikant, oud 50 jaren; terwijl de naam van den Pastoor op die lijst niet gevonden wordt.

Zoo bleef de oude suprematie, wettig afgeschaft, toch feitelijk voortleven, ook in eene gemeente waar 85 procent der bevolking Katholiek was; ongewoonte, en nog

meer kracht van gewoonte, zoo sterk bij den Noord-Hollander, zal hier zeker in rekening moeten gebragt worden; daarom begrijpen wij hoe pijnlijk deze toestand voor pastoor Geeres moet geweest zijn, temeer omdat hij bij dien strijd, tegenover den geduchten Laarman, over zoo weinig beproefde krachten beschikken kon.

Op den 21 Maart 1804, heeft de Aartspriester H. F. ten Hulscher uitspraak gedaan in een geschil, tusschen de gemeente van Rinnegom en Limmen, betreffende het gehucht Noord-Bakkum.

Bakkum [1]) wordt reeds genoemd in het Utrechtsche kerk-register van 866 „in Bacchem 2 mansi", insgelijks in de schenkingen van Graaf Dirk II aan de abdij van Egmond: had vroeger een eigen kapel, raadhuis en school. In 1629 was Cornelis van der Mijlen bezitter van de Ambachts-Heerlijkheid Bakkum. Het dorp aan den voet der duinen gelegen, is gesplitst in twee deelen, Noord- en Zuid-Bakkum. Burgerlijk vereenigd met Castricum, waren die van Zuid-Bakkum kerkelijk opgenomen in de gemeente Castricum; die van Noord-Bakkum van onheugelijke tijden met Limmen vereenigd geweest. Toen C. Spont in 1751 was afgevallen, hadden de Katholieken van Noord-Bakkum hunne toevlugt genomen tot Rinnegom, omdat dit veel digter bijgelegen en veel gemakkelijker te bereiken was dan Castricum. Op dezen grond meenden die van Rinnegom, hun regt op Noord-Bakkum te kunnen handhaven.

Gelijk wij gezien hebben, heeft een gedeelte van Rinnegom, onder pastoor W. Noeij, zijn paaschpligt te Limmen vervuld. Toen ze nu in 1784 weder een pastoor hadden, hield dit natuurlijk op, maar Noord-Bakkum

---

1) Ook Baccum, zoo lezen wij nog op het hek van eene boerenplaats waaraan vroeger een jagthuis verbonden was.

bleef aan Limmen. Pastoor Noeij boekt afzonderlijk, zooals vroeger, de communicanten uit Limmen en uit Noord-Bakkum, en in het doopboek voegt hij bij: „ex Noord-Bakkum, communitate mea". Door den Aartspriester werd Limmen's regt erkend, en een gelijkluidend schrijven aan pastoor Geeres en aan Theodorus Vos, pastoor van Rinnegom gezonden, waarbij Noord-Bakkum, in betrekking tot de geestelijke bediening, aan Limmen werd toegewezen.

Op 24 October 1847 bepaalde de Aartspriester E. S. van der Hagen, dat de oude Postweg, ook Koningsweg genoemd, de grens zou zijn tusschen Noord- en Zuid-Bakkum.

Bij de Parochiale indeeling op 13 Januarij 1857, hadden de Rinnegommers (of Egmonders) het gehucht Noord-Bakkum weder in hunne grens-lijnen ingesloten. Bij schrijven echter van Zijne Doorl. Hoogwaardigheid F. J. van Vree, Bisschop van Haarlem, werd deze fout hersteld, en het geheele gehucht [1]), Noord-Bakkum, aan de Parochie van St. Cornelius te Limmen opnieuw toegewezen.

Ter aanvulling van het, door Professor J. A. de Rijk, in het 1ste deel der Bijdragen, pag. 300 en v. medegedeelde, betreffende de bedevaart naar de plek, waar eens de kapel van O. L. Vrouw ter Nood stond, stippen wij nog een paar feiten aan.

Het schrijven van den staatsraad Cambier, gechargeerd met de Portefeuille van het Ministerie van Justitie en Politie, aan den Aartspriester ten Hulscher, dato 2 September 1807, waarbij Zijn HoogEerw. verzocht wordt, zijn veel vermogenden invloed te willen aanwenden ter voorkoming van eene nieuwe processie of optogt naar O. L. Vrouw ter Nood; en in geval deze invloed niet

---

1) Het gehucht Noord-Bakkum heeft tegenwoordig een en vijftig inwoners; allen zijn Roomsch Katholiek. De grond is er hoog, schraal en duinachtig.

voldoende mogt blijken, op de verplichting van Z. E. Gestr. wordt gewezen, „om daartegens die magt te gebruiken, welke Z. E. G. bij zijne instructie tot bewaring en handhaving der goede rust en orde is opgedragen en waartoe de nodige orders reeds zijn gegeven", blijkt meer dan eene enkele bedreiging te zijn geweest.

Immers reeds op den 4den September, rukte een officier aan het hoofd van eenige gewapende mannen naar het stille Limmen op, om aan die woorden klem bijtezetten, en den Katholieken het bidden op die plaats onmogelijk te maken. Dit vernemen wij uit de Notulen der vergadering van het Gemeente-Bestuur, gehouden den 17 September 1807. „De officier en gendarmen, welke den 4den dezer alhier in cantonnement zijn gekomen, nog alhier in cantonnement zijnde, en de geruchte geloopen hebbende dat dezelve hier zouden gelegd zijn, om de Processie naar en aan de Capelle onder Heyloo, indien dezelve mogt hervat worden, des noods tegen te gaan en te beletten; welke hervatting van de Processie die op den 15 Augustus ll. naar en aan Capel heeft plaats gehad, volgens geruchte op den 8sten, of op den 12 of 13 dezer zou plaats hebben..... Is besloten hierover eene Missive aan den Heer Land-Drost te schrijven en daarbij te verzoeken om deszelfs vermogen te willen gebruiken ter verlegging van voorn. gendarmes van hier, alzoo de gemelde 8, 12 en 13 dezer zijn gepasseerd, zonder dat daarop noch hier noch te Heyloo iets buitengewoons heeft plaats gehad, en zonder dat andere dagen tot het houden van Processie werden genoemd. Wordende de Secret. gequalificeerd dusdanige Missive te concipieren en te verzenden."

In kennisse van mij

Jb. Laarman, Secret.

Onmiddelijk daarna lezen wij: „De officier en gendarmes den 18den September 1807 van hier vertrokken zijnde, is het onnoodig en ondienstig geworden de Missive ter verkrijging van hun vertrek te concipieren en te verzenden."

Nog vonden wij, betreffende deze zaak, de minute van twee brieven door Laarman geschreven, gedateerd op 15 en op 21 Augustus 1808, als volgt:

Hoog Edele Gestrenge Heer!

Bij gelegenheid dat de Heer Aberson aan U Hoog Ed. Gestr. deszelfs raport overzendt, nemen wij de vrijheid U Hoog Ed. Gestr. te informeren dat de zoogenaamde Capel der ommegang, indien dezelve dit jaar plaats zoude hebben, op aanstaanden Zaterdag den 20sten dezer zoude geschieden en dat dezelve dan met den avond of nacht tusschen Zaterdag den 20sten en Zondag den 21sten dezer afgeloopen zoude zijn, zelfs sonder dat die ommegang of processie wierd tegengegaan, zoodat men na den vroegen („ogtendstond" is doorgehaald) van Zondag den 21sten van die natuur niets te vreezen heeft.

Ik heb gemeend U Hoog Edel Gestr. geen ondienst te doen, met U Hoog Ed. Gestr. daarvan te informeeren. Terwijl ik de eer heb mij met alle hoogachting te noemen

Hoog Edel Gestr. Heer,

Uw Hoog Edel Gestr. dw. dienaar,

JB. LAARMAN,

Limmen, 15 Augustus 1808. Schout.

De tweede brief luidt als volgt:

a Gouverno van den Heer 1ste Luitenant Aberson, commandeerende het cantonnement van Heyloo en Limmen dient, dat gisteren den 20sten Augustus de dag is geweest van de zoogenaamde Capel der ommegang, dat dezelve

volgens mijn onderzoek en bekomen informatie geen plaats heeft gehad, en dat, daar altoos de gemelde Capel der ommegang met den vroegen morgen van Zondag na den laatsten Zaterdag voor Hartsjesdag, welke Zondag heden is, heeft een einde genomen, men thans voor dit jaar niets meer van die natuur te verwagten of te vreezen heeft.

Limmen, den 21 Augustus 1808.

JB. LAARMAN,
Schout van Heyloo en Limmen.

De gewapende magt kon dus andermaal, zonder de wapenen te gebruiken aftrekken.

Naar aanleiding van hetgeen wij op bladz. 315–319, 13de deel, betreffende het Armwezen te Limmen mededeelden, wierpen wij nog even een blik op de door den Land-Drost afgekeurde begrooting voor het jaar 1810, en de later ingediende en verbeterde editie voor 't zelfde jaar. Op de afgekeurde begrooting voor 1810 vinden wij als volgt:

„Ondersteuning der Armen *f* 300."

Op de tweede verbeterde Editie staat:

„Subsidie aan de onderscheiden Armenkassen *f* 300."

Het verschil is onbeduidend; afzonderlijke opgave echter van het nieuw op te rigten Katholieke Armbestuur vinden wij niet. In de begrooting voor 1811 evenmin; daar staat eenvoudig: ondersteuning aan onderscheidene armen.

Hieruit volgt dus vooreerst, dat het tooneeltje, op den 8sten November te Hoorn [1]) opgevoerd, op den 2den en 5den December daaraanvolgende, te Limmen in de vergadering van het Gemeente-Bestuur voort- en uitgespeeld werd; vervolgens dat pastoor Geeres het wederregtelijk ingrijpen van het Gemeente-Bestuur in Kerkelijke zaken, als nul en van geene waarde beschouwd heeft; eindelijk

1) Zie boven bladz. 315.

dat de twee nieuwe armenvoogden niet zijn aangesteld, en dat door de Katholieken ook geen afzonderlijke begrooting is ingediend van hetgeen zij voor hunne armen in 1810 zouden noodig hebben. Want hadden zij dit gedaan, Jac. Laarman zou deze overwinning zeker in de notulen geboekt, en, zooals de Heer Land-Drost uitdrukkelijk bevolen had, op de nieuwe begrooting, eene afzonderlijke opgave gedaan hebben van hetgeen de Katholieken voor hunne armen, en van hetgeen de algemeene armen (die te Limmen niet bestonden) over het dienstjaar 1810 zouden noodig hebben.

Daar was dan ook een hemelsbreed verschil tusschen hetgeen in 1800 en wat in 1809, betreffende het armwezen te Limmen, verrigt werd. In 1800 wordt door het wettig gezag (Departem. Bestuur van Texel) eene aanschrijving gerigt aan de verschillende kerkgenootschappen met de vraag: „of zij zich in staat en genegen bevinden om hunne behoeftige leden zelve te onderhouden, of niet." Van deze aanschrijving wordt door Secretaris op officieele wijze kennis gegeven aan het *kerkbestuur* der Hervormde gemeente alhier, met bijvoeging van Extract resolutie; *twee maanden lang* heeft het tijd om de zaak rijpelijk te overwegen. Het antwoord aan de Municipaliteit is bevestigend en „rondelijk"; en van dit antwoord wordt het wettig gezag door de Municipaliteit in kennis gesteld. Alles heeft hier een wettig en ordelijk verloop.

In 1809 daarentegen wordt aan een van Limmens ingezetenen beduid, dat hij zich met den Heer President en Secretaris naar Hoorn moet begeven, om met den Heer Land-Drost te spreken over de invoering van additionele stuivers. Dit geschiedt op 8 November, en passant wordt daar ook nog iets over het Armwezen gesproken; dingen waarmede de man niets te maken had. Haast schijnt er niet te zijn, want eerst op Zaterdag,

den 2^den^ December, krijgt het Gemeente-Bestuur kennis van hetgeen op 8 November te Hoorn verhandeld is. Daarop wordt gedelibereerd en goedgevonden Kerkmeesters der Roomsche gemeente (dus niet het Kerkbestuur) tegen den 5^den^ December *voor de vergadering van het Gemeente-Bestuur te ontbieden.* [Van eene vergadering van het Kerkbestuur is niet eens spraak]. Nu schijnt er weer veel haast bij de zaak te komen; want Zaterdag 2 Dec. is de vergadering gehouden; onze eerzame Schout, Secretaris en Kerkmeester zal zich toch zeker wel aan de Zondagsrust gehouden hebben: rest alzoo 4 December om aanzegging te doen tegen den volgenden dag.

Moeten wij hier weer denken aan overrompeling, of ten minste aan eene poging om het eenig wettige hoofd van het R. K. Kerkbestuur buiten alles te sluiten?

Maar ook gesteld dat alle leden van het Kerkbestuur op den 3 December kennisgeving ontvangen hebben, dan was toch één dag niet voldoende geweest om over een zoo gewigtig punt te beslissen. [1])

Op de vergadering van 5 December zijn vier Katholieken verschenen. Secretaris noemt ze Kerkmeesteren, of ze het zijn, is ons niet gebleken. Slechts twee van de vier onderteekenen op 24 Augustus 1809 de rekening en verantwoording in het kerkboek. Of ze daar zijn als vertegenwoordigers van het Kerkbestuur, zegt Jac. Laarman niet, en dit zwijgen toont ons genoeg, dat zij geen officieel karakter bezitten, anders had onze slimme Secretaris het zeker wel geboekt. Behalven deze vier, zijn er ook nog twee aanwezig als leden der Roomsche Gemeente alhier. (Waren dat dan de Kerkmeesters ook niet?) Hoe ze daar komen, en waarom, is weer een geheim. In de Notulen van 2 December wordt wel gesproken van

1) De Hervormden immers kregen twee maanden om te delibereren.

Kerkmeesters, maar niet van leden der Roomsche gemeente.

Zes man alzoo zijn tegenwoordig, dus een dubbel collegium; voeg hierbij den Schout-Secretaris Jac. Laarman en het heilig getal, zeven is bereikt; het Kerkbestuur geconstitueerd!!

Geen wonder dat nu alles vlug van de hand gaat: wordt medegedeeld wat de Heer Land-Drost zoo al op den 8sten November te Hoorn gezegd heeft; het dubbele collegium, de zes buigen eerbiedig het hoofd en beslissen over dingen waarover zij niets te zeggen hebben.

Pastoor Geeres wist het beter. Zonder Pastoor of den wettigen vertegenwoordiger van het Kerkelijk gezag, is in de Katholieke Kerk geen kerkbestuur denkbaar. Schout Jacob Laarman had dit ook kunnen en moeten weten.

Op den 23 April 1810, heeft pastoor Geeres zijn laatste preek, op den 8 Mei zijn laatste dienst gedaan; en is vertrokken naar Berkenrode.

Den 10 Mei werd hij opgevolgd door Jacobus Diepenbroek, in 1765 te Beverwijk geboren; hij kwam van Spanbroek, waar hij zeven en een half jaar de pastoreele bediening had waargenomen.

Wij schrijven hier een reçu af van den 28 Februarij 1812. „Ontvangen bij mij onderget. in qualiteit als Maire van Heilo het Doopregister van de Roomsche Gemeente te Limmen, beginnende met den jare 1753 en eindigende met den 10 Februarij 1812.

Heilo, 28 Februarij 1812.

J. M. van Doorn, Maire.

Hier wordt niet gesproken van het trouw- en doodregister, insgelijks op het Raadhuis te Heilo aanwezig. Het doopboek loopt van 13 November 1751 tot 10 Febr.

1812. Het trouwboek van 4 November 1753 tot 10 Mei 1811. Het doodboek van 4 April 1754 tot 12 Mei 1810.

Wegens ongesteldheid van den Pastoor, was alhier in 1828 als kapellaan werkzaam de Eerw. Heer Bernardus Mathot. Ten gevolge van eene huidziekte, die naar binnen sloeg, leed pastoor Diepenbroek aan verstands-verbijstering. Hij stierf te Haarlem op 23 October 1831 en werd den 27 daaraanvolgende te Limmen begraven.

—

Zijn opvolger, Joannes Paulus Kriek, kwam op den 20sten November 1831 van de Egmonden naar Limmen. Korten tijd was hij pastoor alhier; reeds in 1835 had hij als kapellaan en helper den Eerw. Heer F. F. Schmedding, en stierf arm aan geld, maar rijk aan deugden, den 9 November 1836, in den ouderdom van 57 jaren, en werd den 14 daaraanvolgende te Limmen begraven.

Wat wij op zijn bidprentje lezen: „Een goed en zachtmoedig man, eerbaar van gelaat, zedig van gedrag, van zijne jeugd in deugden geoefend, die zijne handen uitstrekte en voor het volk bad. 2 Mach. xv, 12.

Hij was het oog voor den blinde, de voet voor den kreupele, hij was een vader der armen. Job xxix, 15, 16.

En de geheele gemeente der Heiligen zal zijne aalmoezen vertellen. Eccl. xxxi, 11", moet in den volsten zin des woords waar geweest zijn.

—

Zijn opvolger was Hermanus Isink. De tijd van zijne komst alhier wordt niet aangegeven; op den 14 December 1836 dient hij zijn eerste H. Doopsel toe; met den kapellaan wordt afgerekend tot op den 10 December; en volgens het Doopboek is hij reeds op den 29 October 1838 van hier vertrokken. Hij gaat als pastoor naar Akersloot, waar hij op den 15 October 1865, in den ouderdom van

66 jaren stierf, en op den 19 daaraanvolgende op het R. K. Kerkhof te Limmen begraven werd.

—

De Deservitor, Franciscus Ferdinandus Schmedding, werd op den 15 December 1838 pastoor van Limmen.

De oprigting en aanleg van het Roomsch Katholiek Kerkhof in het jaar 1845, bragt een waren storm te weeg, die echter, ditmaal niet van buiten kwam, maar door eenigen uit de meestgegoeden der gemeente, werd veroorzaakt. Slechts in het kort stippen wij eenige punten aan.

Bij de vrijheid, welke den Katholieken geschonken was, om eigen kerkhoven te mogen aanleggen, was de Pastoor er op bedacht, om dit groote voorregt ook aan zijne gemeentenaren te schenken. Mondeling gaf hij den Edel Achtbaren Burgemeester van Limmen kennis van zijn besluit; die op den 21 Januarij 1845 Z. Excellentie den Gouverneur van Noord-Holland raadpleegde. Deze antwoordde: dat de Katholieken in dit punt vrij waren, zoo zij slechts de burgerlijke verordeningen, aangaande dit punt in acht namen, en zich schriftelijk met hun plan, tot het plaatselijk bestuur wendden.

Door den Burgemeester Pieter Vennik van dit antwoord in kennis gesteld, (Archief N° 1) diende Pastoor en twee Kerkmeesters een verzoekschrift bij het plaatselijk Bestuur in, om autorisatie tot aanleg van een eigen kerkhof te Limmen; met aanwijzing tevens van de plaats, wáár zij hun plan wenschten ten uitvoer te brengen.

Zoodra een der Kerkmeesters, die tevens lid van het plaatselijk Bestuur was, dit vernomen had, diende ook deze, met nog een anderen Kerkmeester, een protest (Arch. N° 2) bij het plaatselijk Bestuur van Limmen in, met verzoek de gevraagde autorisatie niet te willen verleenen.

Het protest luidt als volgt:

Wij ondergeteekenden .... en .... kerkmeesters van de Roomsch C^e kerk te Limmen, wetende door de betrekking van den laatst genoemden, als Lid van het Plaatselijk bestuur, dat er bij het genoemde bestuur een verzoek is ingekomen van den Heer Pastoor en beide andere kerkmeesters, om eene vergunning te bekomen tot het aanleggen van een nieuw kerkhof voor die Roomsch C^e Gemeente.

Vinden zich genoodzaakt daar tegen te moeten protesteren, en het genoemde bestuur te verzoeken, die vergunning niet te verleenen, op grond dat daaraan volstrekt geene behoefte is, en eene willekeurige daad van den Heer Pastoor is; maar meest alle de leden dier gemeente verre het meerendeels derzelve tegen is.

Zoodra dit plan bij den Heer Pastoor ontworpen was, en het ter kennisse van kerkmeesters gebragt werd, waren drie van de vier tegen, de stem van den eenigen hunner die er voor was, en kan als het ware niet gerekend worden, daar hij in een afhankelijke staat en loontrekkende van de kerk is, waar hij als arbeider zijne dienst verrigt, — de andere die er eerst met beide ondergeteekenden tegen was, heeft zich later zijne stem daar toe gegeven, en het schriftelijk verzoek geteekend.

Wij ondergeteekenden beoogen niet anders dan het heil der kerk en die (dat?) van de Leden dier gemeente, hetwelk door ieder onpartijdige beoordeelaar moet gerekend (erkend?) worden. — De Heer Pastoor die tegen den zin van zoo veelen zijn plan wil doordrijven in een bosch dat nog goede renten gaf, en dat te vernietigen voor een nodeloos kerkhof, het ware beter in andere behoeften te voorzien, zooals eene vergrooting onzer kerk, waaraan eene wezendlijke en grotere behoefte is, daar dezelve voor de gemeente veels te klein is.

Zedert vele jaren is er op den tegenwoordigen voet begraven, en nimmer zijn daaromtrent ook klagten ontstaan, ten minste zoo ver de ondergeteekende bekend zijn, daar de Eerwaarden Heer Pastoor dezer gemeente zelfs eene plegtige begrafenis heeft bijgewoond en eenige gebeden op het tegenwoordige kerkhof heeft verrigt, terwijl er door de verzoekers van het nieuwe kerkhof geen gronden van noodzakelijkheid of iets van dien aard word aangeroerd of ontwikkeld.

De ondergeteekende geven dit hun protest met volle vrijmoedigheid, steunende op het billijke daarvan, aan het plaatselijk bestuur over, en vleijen zich daardoor van hunne pligt in hunne gezegde betrekking gekweten te hebben en een gerust geweten te behouden.

(Volgen de handteekeningen van de twee Kerkmeesters).

Om echter aan dit protest meer kracht bijtezetten, werd tot het Plaatselijk bestuur een verzoek-schrift gerigt, (Arch. N° 3) door twee-en-twintig mannen in hun eigen naam en door een man als lasthebbende van eene vrouw........ onderteekend; met de bede om toch de toestemming tot het oprigten van een Roomsch Katholiek Kerkhof niet te willen verleenen.

Het smeekschrift luidt als volgt:

Aan het plaatselijk Bestuur te Limmen.

De ondergeteekenden, allen leden van de Roomsch C^e Gemeente te Limmen, vernomen hebbende dat er door den Heer Pastoor en twee der kerkmeesteren bij het Plaatselijk bestuur een schriftelijk verzoek is ingeleverd geworden om vergunning te erlangen tot het aanleggen van een afzonderlijke begraafplaats voor de leden dier gemeente, wenden zich eerbiedig tot het plaatselijk be-

stuur van Limmen met verzoek die vergunning niet te verleenen op grond omdat zoo veele Leden dier gemeente er tegen zijn, waarvan eenige door hunne meer of minder afhankelijke staat, hoe zeer er tegen zijnde, hun gevoelen niet openlijk durven uiten, en omdat er dan ook volstrekt geene noodzakelijkheid daartoe bestaat.

De aanleg van een dusdanig kerkhof en derzelver bestaan zal voor de Leden hunner gemeente eene drukkende last zijn, ja zelfs eene nieuwe belasting, die bij de tegenwoordige ongunstigen staat van den Landbouw voor veele die daarin hun bestaan moeten vinden, drukkende mag genoemd worden. Men ondervind dit immers reeds in het naburige Dorp Heilo, waar ook dusdanig een kerkhof bestaat, en waarvan de voornaamste Ingezetenen nu reeds te kennen geven, dat als het er niet was, het er niet komen zoude.

Zij wenden zich dus vol vertrouwen tot het plaatselijk bestuur, van desselfs vaderlijke zorgen verwachtende dat het desselfs pogingen wel zal willen aanwenden om die gevraagde vergunning, niet verleenen te willen. van ééne man, en daardoor zoo veele harer Ingezetenen met eene drukkende last boven anderen te bezwaren. In dat vertrouwen noemen zij zich met de meeste achting uwe onderdanige Dienaren.

Hier volgen de drie-en-twintig handteekeningen.

De Secretaris der Gemeente, een protestant, deelde in een vertrouwelijk schrijven, dato 12 Februarij 1845, aan den Pastoor mede, wat er zoo al gaande was; dat bij den Burgemeester twee stukken waren ingekomen, met verzoek de autorisatie tot den aanleg van eene nieuwe begraafplaats te willen weigeren; alsmede den inhoud van beide stukken, en de beweegredenen, welke zij aanvoerden om de weigering te verkrijgen; en eindelijk welke

namen van meer gegoede ingezetenen, op de beide stukken niet gevonden werden. Ten slotte raadde hij den Pastoor aan, om zoo spoedig mogelijk, bij het plaatselijk Bestuur een request of opgave van belangstelling in de nieuw opterigte Begraafplaats in te zenden. (Arch. N° 4).

Aan dezen wenk gevolg gevende, diende de Pastoor aanstonds bij het plaatselijk Bestuur een request in; zooals blijkt uit een schrijven aan den HoogEerwaarden Heer P. A. Kervel; (Arch. N° 9) afschrift echter of origineel vonden we in ons Archief niet.

Burgemeester nu verzond den 20sten Februarij de drie requesten aan Zijne Excellentie den Staatsraad Gouverneur van Noord-Holland. Hierop volgde een zeer uitvoerig antwoord van Zijne Excellentie, (Arch. N° 5 A.) dato 8 Maart 1845, aan het Edel Achtbare Hoofd der Gemeente, waarin, na een kort resumé van den feitelijken toestand te Limmen, gewezen wordt op de vrijheid voor elke gezindheid om eene eigene begraafplaats te mogen aanleggen, met dien verstande nogtans:

1°. Dat ingeval voor zoodanigen aanleg *aankoop van gronden, het doen eener geldleening, of eenige andere daad van meer dan gewoon beheer* wordt vereischt, hiertoe noodig is de Koninklijke magtiging etc. etc.

2°. Dat voor den aanleg van eene afzonderlijke begraafplaats voor eene R. C. Gemeente, de voorafgaande toestemming van de Kerkelijke overheid vereischt wordt, alzoo eene kerkelijke begraafplaats, zonder de medewerking van het geestelijk gezag, niet tot kerkelijk gebruik kan worden toegewijd.

3°. Dat deze afzonderlijke begraafplaatsen onderworpen blijven aan het toezigt en de Politie van het plaatselijk Bestuur etc. etc........

„Daar de algemeene begraafplaats ten uwent niet zoodanig ingerigt is, als bij het 15de Artikel van het Decreet

van 23 Prairial XII^{de} jaar is bevolen, en dezelve mitsdien geene gelegenheid aanbiedt om de lijken der R. C. naar het kerkelijk Ritueel te kunnen begraven, zoo bestaat er geen grond om het opgevat voornemen van hooger hand te verbieden, ... terwijl op het plaatselijk Bestuur alleen de verpligting berust, te onderzoeken of de plaats waar men de begraafplaats verlangt aanteleggen daartoe geschikt zij, en als zoodanig kan worden goedgekeurd" etc.

Met eene copie van bovenvermeld schrijven, ontving de Pastoor tevens van het plaatselijk Bestuur de autorisatie om, op de aangeduide plaats, in het kerke-bosch, eene Roomsch Katholieke begraafplaats te mogen aanleggen, (Arch. N° 5 B.) met inachtneming echter van alle, op dit punt bestaande reglementen en verordeningen.

Op aanvraag van den Pastoor, verzond de HoogEerw. Heer P. A. Kervel, Aartspriester van Holland, Zeeland en West-Vriesland, op den 9^{den} April 1845, eene officieele acte, waarbij de pastoor gemagtigd werd, „om op den grond, door het plaatselijk Bestuur goedgekeurd, een kerkhof aan te leggen, ten einde door ons te worden ingewijd, opdat de ligchamen dergenen, die in de gemeenschap der Heiligen sterven, volgens de voorschriften der H. Kerk daarop zouden begraven worden.

Wij magtigen tevens den ZeerEerw. Heer Deken van Noord-Holland deze onze beschikking in de kerk te *Limmen* op den eerst komenden Zondag aan de gemeente door voorlezing bekend te maken." (Archief N° 6).

(Was get.) P. A. Kervel,
Leyden, 9 April 1845. Aartspriester etc.

Nadat de ZeerEerw. Heer Deken voorlezing van dit stuk, en een hartelijk woord tot de gemeente gesproken had, ging men aanstonds aan het werk; immers na de

uitspraak van het Kerkelijk en Burgerlijk Gezag, meende Pastoor, dat de oppositie gebroken en de tegenstand geëindigd zou wezen. Toch had men zich bedrogen, want per Deurwaarders Insinuatie werd de Pastoor aangemaand het werk te staken; zelfs werden de arbeiders, die aan het kerkhof werkzaam waren, feitelijk bemoeijelijkt; (Arch. N° 7) ja, een der Kerkmeesters, gesteund door vijf [1]) andere Katholieken, zond een request op aan Zijne Majesteit den Koning, houdende klagten over het door den Pastoor en overige Kerkmeesters ontworpen en ten uitvoer gelegde plan van aanleg eener R. K. begraafplaats, met verzoek dat daartegen van regeringswege voorziening moge worden genomen.

Het Kerkbestuur en Adressanten ontvingen hierop een zeer uitvoerig antwoord (Arch. N° 8) van Zijne Excellentie, den Minister voor de zaken van de Roomsch Katholieke Eeredienst; waarvan wij den inhoud kortelijk aanstippen, overwegende 1° de vrijheid van het Kerkbestuur om een kerkhof te mogen aanleggen;

2°. dat alle voorgeschreven verordeningen waren vervuld;

3°. dat de magtiging van de Kerkelijke overheid was verkregen;

4°. dat de aanleg van zulk eene Begraafplaats niet slechts, volgens de instellingen der R. K. Kerk vereischt wordt, maar ook overeenkomstig het bepaalde bij Art. 15 van het Decreet van den 23n Prairial XIIde jaar, behoort aanwezig te zijn; vermits de algemeene begraafplaats te Limmen, niet op den voet van dat Art. noch overeenkomstig Art. 25 van het Provinciaal Reglement op de begraafplaatsen en het begraven van lijken in de Pro-

1) De vijf en twintig zijn dus reeds tot vijf afgedaald; en maar een der kerkmeesters treedt hier op.

vincie Holland, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van den 4den Augustus 1832 N° 29, is ingerigt geworden; dat de gemaakte kosten geen aanleiding tot bedenking geven, en het begravenis-regt zoo matig is gesteld, dat daaruit geen billijk bezwaar kan voortvloeien.

„Weshalve Zijne Majesteit geen termen heeft gevonden om in hun verzoek te treden, maar integendeel verlangt, uit aanmerking, dat hunne klagten niet voor gegrond zijn te beschouwen, dat zij zich bevlijtigen om vrede en eendragt wederom te helpen herstellen, bij aldien er over den aanleg der begraafplaats in de gemeente Limmen, nu nog verdeeldheid mogt heerschen; terwijl van den kant van het R. K. Kerkbestuur aldaar tevens wordt verwacht, dat hetzelve alles zal vermijden, wat de eensgezindheid mogt kunnen nadeelig wezen, en dus ook aan de leden der Gemeente niets zal in den weg leggen, om derzelver vrijheid, in het verkiezen van eene begraafplaats voor hunne dooden, te verkorten."

En zal deze beschikking etc. etc.

(Was get.) De Minister voornoemd

J. W. van Son.

's Gravenhage, 23 September 1845.

Met weemoed schreven wij dit gedeelte onzer geschiedenis uit de officieele bronnen af; eene zoo treurige tegenstelling aan een zoo schoon verleden! Onwilkeurig lieten wij onzen blik gaan over de zeventien jaren, welke wij reeds te Limmen hebben doorgebragt, zonder van eenen geest van tegenstand of tegenspraak in al die jaren iets te hebben gezien; integendeel de treffendste bewijzen van volgzaamheid hebben wij hier mogen ondervinden. Ter verontschuldiging en verduidelijking diene het volgende, dat wij uit den mond van verschillende opposanten en

niet-opposanten, die voor 't grootst gedeelte nog in leven waren toen wij te Limmen kwamen, hebben opgevangen.

Vier gronden of redenen van tegenstand heb ik door verschillende getuigen hooren aanvoeren:

1°. De oude vrees voor de suprematie der Hervormden zat velen nog in merg en been. „Wat zullen de Protestanten zeggen"; „wat zullen zij boos zijn als wij niet meer met hen op hetzelfde kerkhof begraven worden."

2°. Er was te Limmen werkelijk behoefte aan eene nieuwe kerk. De oude boerenwoning, in wier Vierkant de Katholieken circa honderd en zestig jaren kerk gehouden hadden, was bouwvallig en voor de gemeente te klein geworden. Geef ons eerst een nieuwe kerk, daaraan is de grootste behoefte, en de plaats voor het nieuwe kerkhof wijst zich zelve aan. Zeker een niet te versmaden tegenbedenking.

3°. Op de algemeene begraafplaats werden volstrekt geen begrafenis-regten geheven. De buren maakten den grafkuil, voerden het lijk grafwaarts, vulden den grafkuil opnieuw met aarde; alles zonder dat hiervoor een penning betaald werd. Hoe zou 't zijn op het nieuwe kerkhof?

4°. Wat men in Noord-Holland vooral, nooit uit het oog moet verliezen, „kracht van gewoonte"; en de gewoonte hier bedoeld, was zoo geheel in overeenstemming met het diepst gevoel van het menschelijk hart: „Ik wil bij mijn vrouw, bij mijn vader en moeder, bij mijn broeders en zusters liggen."

Ziedaar vier redenen, met welke iedere Pastoor, ook al is hij nog zoo sterk door zijn regt, rekening moet houden. Of dit hier genoeg gedaan is, hebben wij reden te betwijfelen. Er zijn van die karakters, die, als zij eenmaal een plan hebben opgevat, dit ook eensklaps willen verwezenlijkt zien; en zoo kwam het dat de gemeentenaren niet genoegzaam waren voorbereid.

Daar was echter meer. Kort geleden was te Limmen eene weduwe overleden; deze had op haar ziekbed aan haren neef, die bij haar inwoonde, en tevens erfgenaam en uitvoorder van haren uitersten wil was, stil en in vertrouwen gezegd: Neem zoo veel geld uit mijne kas, bewaar het, en besteed het bij mijn overlijden voor de rust mijner ziel.

Na haren dood nu wilde een andere neef, insgelijks erfgenaam en mede-executeur deze beschikking, ofschoon reeds bij haar leven, voor zoover mogelijk, ten uitvoer gebragt, niet erkennen. Hij eischte den inbreng van voormelde somma, waaraan door den anderen executeur voldaan werd. Hierdoor ontstond een nog al hevige strijd tusschen Pastoor en executeuren.

Dit viel nu juist te zamen met den aanleg van het kerkhof. En dat bedoelde executeur, behalven de belanghebbende of partijtrekkende familie-leden, die te Limmen rijk vertegenwoordigd waren, en nog eenige van hem afhankelijke personen, ligt een tien- of twaalftal vinden kon, dat om één of meerdere der bovenvermelde redenen tegen den aanleg van de nieuwe begraafplaats gestemd was, en daarom zijn request teekende, zal wel niemand verwonderen. Stelselmatige oppositie der gemeente was er echter niet. Het was die eene familie, die aanvankelijk eenigen medesleepte, maar later in hare oppositie geheel alleen stond, want bij 't adres aan Zijne Majesteit den Koning, hadden zij maar een Kerkmeester en 5 onderteekenaars kunnen zamenbrengen.

Ten bewijze strekke het volgende: op 23 Sept. 1845 viel de Koninklijke beslissing, welke voor goed een einde aan den strijd maakte; en circa drie maanden vroeger was te Limmen een kind overleden, wiens vader wij op de lijst der tegenstanders vinden, wat zal nu die vader doen? Vol geloof en onderwerping brengt hij zijn lieve-

ling naar de nieuwe Roomsch Katholieke begraafplaats, welke nog niet eens geheel voltooid was. In het eerste jaar na den aanleg sterven wel vier kinderen, wier vaders wij insgelijks op de lijst der requestranten vinden; maar het stoffelijk overschot van die Engelen rust nog op dezelfde gewijde plek, waar het veertig jaren geleden, te ruste neergelegd werd. Slechts één Katholiek is, na den aanleg van het kerkhof, naar de algemeene begraafplaats heengevoerd. Zoo verschilt het werkelijke en het officieele Limmen van die dagen.

De aanleg van 't kerkhof leverde geen bezwaren voor de gemeente of kerk op. A. IJpelaan gaf honderd guldens, waarvoor hij in dank een eigen graf ontving. Ook Aagje Kraakman, weduwe Jan Glorie, schonk een gift van .....? ook zij kreeg een eigen graf. Zand ter ophooging kwam uit de breede slooten, die rondom het kerkhof gemaakt werden, 't ontbrekende was gemakkelijk te verkrijgen en werd door de goedgezinden bereidwillig aangevoerd. Alleen in 1846 vind ik een postje: Aan boomen voor het kerkhof *f* 15.40; meer echter niet.

Ter loops hebben wij reeds gezegd, dat het oude kerkje te Limmen bouwvallig en te klein was geworden voor de gemeente; reden waarom Pastoor en Kerkmeesters er op bedacht waren, om een nieuwe kerk en pastorie te bouwen. Voorbereidende maatregelen werden reeds in 1854 genomen; terwijl op den 26 September 1855 onder leiding van den Bouwmeester H. H. Dansdorp, het bouwen van eene nieuwe kerk en pastorie aanbesteed, en aan J. Waars voor eene somma van vier-en-twintig duizend en negen honderd guldens, gegund werd.

De nieuwe kerk werd iets meer naar het westen, aan den Disseldorperweg geplaatst. (Kad. S. A. N° 737).

Bij schrijven van Z. D. Hoogwaardigheid den Bisschop van Haarlem, krijgt pastoor Schmedding volmagt, om

den eersten steen in alle stilte, te benediceren. (Arch. L. N° 1 en 3). En op den 30 October 1856 werd de nieuwe kerk door den ZeerEerwaarden Heer B. de Groot, Deken van Beverwijk, ingezegend. (Arch. H. 12).

De voorgevel echter beantwoordde zeer weinig aan de waardigheid van eene kerk, het huis van God. Reden waarom Pastoor en Kerkmeesters besloten een toren voor de kerk te plaatsen. Bestek en teekeningen werden gemaakt door F. J. Krieger, Opzigter van den Waterstaat, en het werk, begroot op 8015 guldens, werd den 25 April 1862 uitbesteed aan den minsten inschrijver A. J. Stoel, voor eene somma van zeven duizend acht honderd guldens. Met bijwerk, klok en uurwerk klommen de uitgaven tot een bedrag van tien duizend drie en zeventig guldens en vijftien centen.

Een der gemeentenaren, J. de Koning, gaf aan de kerk een netten steenen Kruisweg.

Op den 13 September 1868, Zondag morgen, werden de gemeentenaren, bij het ter kerk komen, door de hoogst treurige mare ontsteld, dat Pastoor dood op zijn legerstede was gevonden. Hij was ruim 64 jaren oud en werd den 17 daaraanvolgende in zijn eigen graf te Limmen begraven.

De Eerw. Heer J. Vrolijk, kapellaan te Assendelft, nam de geestelijke bediening als Deservitor tot den 1 October waar, toen de nieuw benoemde pastoor uit Edam naar Limmen vertrok.

Het zielental is op heden als volgt: in Limmen 808 Katholieken, in Noord-Bakkum 51, te zamen 859 Katholieken; dat der communicanten is 584.

Limmen, in festo S^{ti} Cornelii, 1885.

L. Scholte, Pastoor.

BIJLAGE.

Ten bewijze dat Limmen zeer rijk geweest is aan geestelijke en kerkelijke goederen, deelen wij het volgende mede. Het manuscript bevindt zich in ons Archief.

> Memorij van de overgeleverde Lyste van de Landen binnen den bannen van Limmen geleechen toebehooren eenijchen Goots Huysen, dewelcke vrij ende exempt sijn van de halve verpondinge geconsenteert den 31 meij 1680.

	Halve verponding 1680.		
De Landen toebehoorende de stadt Alckmaer	98 gl.	17 st.	8 p.
De Landen toebehoorende de stadt Haerlem ende Beverwyck	141 "	3 "	2 "
De Landen toebehoorende de stadt Munnickendam	20 "	5 "	10 "
De landen toebehoorende Elisabets Gasthuys tot Haerlem	40 "	6 "	4 "
De landen toebehoorende het Weeshuijs tot Haerlem	23 "	11 "	12 "
De thienden toebehoorende de stadt Hoorn	25 "	15 "	6 "
De landen toebehoorende het Weeshuys tot Amsterdam	34 "	9 "	14 "
De landen toebehoorende het Weeshuys tot Alckmaer	10 "	9 "	2 "
De landen toebehoorende de huysarmen tot Alckmaer	4 "	2 "	8 "
De landen toebehoorende het Elijsabets gasthuys tot Leyden	3 "	15 "	6 "
De landen toebehoorende de kerck tot Limmen	46 "	12 "	12 "
De landen toebehoorende de armen tot Limmen	36 "	13 "	0 "
De Edel Moogende Heeren van de Reeckeninge der doemeijnen van de E. Grootm. Heeren staten van Hollant ende Westvrieslant hoort toe de Herfstbede, voederpenningen en vroonschullen die in de halve verpondinge doen	3 "	1 "	6 "
	f 489 gl.	3 st.	10 p.

De halve verponding of halve grondbelasting der geestelijke en kerkelijke goederen, te Limmen gelegen, bedroeg dus in 1680 nog 489 gl. 3 st. 10 p. Wie denkt hier niet onwilkeurig aan de tien boerderijen reeds vóór 866 aan de kerk van Limmen toebehoorende; en aan de rijke bezittingen, voor de Reformatie, aan de verschillende altaren verbonden?

PASTOORS VAN SCHAGEN.

(Vervolg van bladz. 410, Deel XIII).

Schoockius telt Schagen onder de steden van Noord-Holland, waar de nieuwe leer al spoedig verkondigd werd door Cooltuyn c. a., die er zelfs met levensgevaar (?) preekte tegen de paapsche bijgeloovigheid. Volledige vrijheid was aan de kerk verzekerd na 1573. [1]) Ja, wij vinden er in 1578 niet een maar zelfs twee predikanten, ieder op eene jaarwedde van twee honderd gulden. [2]) Toch hebben wij gegevens genoeg, om aan te nemen, dat tal van Schagers, ondanks den afval der twee pastoors, aan het geloof hunner voorouders zijn getrouw gebleven, dat ten minste niet lang na de Reformatie weer van eene Katholieke partij in Schagen kan gesproken worden. Althans onder meer: de Heer der plaats, destijds Jan × Anna van Assendelft, die de Heerlijkheid bezat van 1569–1618, bleef Roomsch. Is het gewaagd aan zijn voorbeeld en invloed eenige waarde ten goede te hechten? In een kwestie over het aanstellen van een schoolmeester, 1594, worden burgemeesteren geassisteert met eenige schepenen gedoodverft als altemael gerechte vianden van den kercke Jesu Christi, die zich niet tevreden hebben kunnen houden met den grote commotie, twist ende partijscap, die zij in den polytieque regeeringe alreede hebben gebracht, maer soucken oock mede geen minder

1) Bladz. 492.

2) Archief van Schagen. Rekest aan de Staten van Holland om verhooging van tractement.

verstoeringe in de kercke Jesu Christi aan te rechten. [1]) Uit een heelen bundel papieren [2]), alle loopende over de boonloting, het aanstellen, van de plaatselijke authoriteiten 1610–20, blijkt dat de Roomschen ook in aanmerking kwamen. Gecommitteerden van den Raad der Staten verklaren 12 Juli 1611: 3° dat ook het getal der Vroetschappen niet soude mogen excederen, het getal van 50 personen daervan het vierendeel alleen soude mogen zijn Roomse Catholijcken. Een besluit van Gecommitteerde Raden, 30 Dec. 1619 [3]), staat toe de boonloting tot de nieuwe Magistraat ditmaal op de voet van het voorig jaar te doen, edoch dat gelet sal worden caeteris paribus, soeveel van de Ger. Religie te nemen als gevoegelijkst sal kunnen worden gedaan. — Den 28 Febr. 1615 verklaren, voor den Notaris der plaats, die en die bij ware woorden in plaetse van eede waer ende waerachtich te wesen dat sy luyden getuygen wel te weten, dat op jaersdach, in den jaere 1615, de papistgesinde ofte haere geassocieerde als de papisten in den Vroetscappe binnen Schagen waren ingetrocken op ten voorpoorte van de huyse van Schagen met het affschieten van de musquetten grootelijcx hebben getriumpheert, het vendel van de huyse van Schagen aldaer van de voorsz. voorpoorte hebben doen affweijen (?), picktonnen hebben gebrant, de clocke hebben geluijt ende alle manieren van triumph hebben bethoont. — Zelfs had Schagen reeds omtrent het begin van zeventienhonderd de eer een zijner zonen tot den geestelijken stand verheven te zien. Wij lezen [4]) toch dat in 1629 overleden

1) Arch. van Schagen. Rekest „oock van wege den geheelen Kerkenraad" aan Gedeputeerden van het Noorder Kwartier.

2) Arch. van Schagen.

3) Resoluties etc.

4) Necrol. de Kath. LX, 71. D. Marcellinus Joannis, patria Schagensis, Coll. Col. alumnus, Oldenzaliae Vic. misere occisus a proditore.

is Hr. Marcellinus Jz., een Schager van geboorte, leerling van het Keulsch Collegie, Vicaris te Oldenzaal, jammerlijk door een verrader vermoord. — Voortgaande komen wij aan 1630; den 8 Febr. van dat jaar vragen de Schagers een tweeden geestelijke [1]): zij hadden er dus één en waarschijnlijk reeds eenigen tijd of hun vragen moet al zeer voorbarig zijn geweest. — 10 Febr. 1634 vinden wij een Willem Jansz. Vett betiteld als kerkmeester (curator rerum ecclesiasticarum) [2]), waarschijnlijk dezelfde als Jsz. Vett [3]), tegen wien de Schout 11 Sept. 1635 voor schepenen eisch instelde, omdat hij seecker huys op de „Hooge-syde" heeft doen approprieren tot eene samencomste van de Roomsgesinden, om hare verboden vergaderingen daerinne te exerceeren ende oock alreeds op Sondach den 21 Augt. soodanige vergaderinge daerinne gehouden hebben, dewelcke hij zelf mede gefrequenteert heeft. De eisch is: voor 't approprieeren, doen maecken ende gebruycken van voors. huisinge tot soodanige verboden vergaderinghe in een somma van 200 gls. ende daerenboven gehouden te zijn alle hetgene in de voors. huysinghe tot sodanige verboden vergaderingen alleen en geapproprieert is te doen demoliëeren ende te niet doen. Item voor de behuysinghe van den persoon, die de voors. pauselyke predikatie, voorlesinge ofte oefeninghe gedaen heeft, in eene somme ende amende van 100 gls., ende van dat hy zelfs in de vergaderinge geweest is in eene amend van 25 gls. boven sijn opperste cleet...... De schepenen hebben echter geen haast: 25 Sept., 8 en 16 Oct. is het telkens: Schepenen houden die saecken 8 dagen in advys, alsoo haer collegie niet

1) Acta Cap. Bijdr. VII, 182.
2) „ „ VII, 182.
3) Bijdr. VII, 67—70.

compleet is. Eindelijk veroordeelen zij toch Willem Vet exemt de geeyste 25 gls. over de presentie van sijn persoon in de voors. vergaderinghe, alsoo 't selve by den gedaechden wert ontkent...... De veroordeelde haastte zich ook niet; hij blijft in gebreke alle 't gundt in syne huisinge geapproprieert is totte verboden vergaderinge der Pausgezinden te doen demoliëeren en zoo verzoekt de Schout, 30 Oct., dat Schepenen gelieffen, beneffens hem requirant in de voorschreven huisinghe te compareren, om hem officier aan te wysen, wat sij verstaen tot sodanige vergaderinge in deselve huisinge geapproprieert te syn. De schepenen antwoordende seggen: dat hare sententie gefondeert is opte bekentenisse van den gecondemneerden. Dienvolgens verstaen datte gemelte officier deselve bekentenis mach confereren met het gemaeckte werck, ende alsdan in conformité van de sententie doen, soo hij 't verstaet. De schout met die uitspraak niet tevreden schijnt zich gewend te hebben tot het Hof, althans Schepenen krijgen van daar eene aanschrijving: Dat sy derhalven vermaant werden, niet langer in gebreke te willen wesen te decreteren, wat sy verstaen, dat behoort gedemolieert ofte in de timmeragie verandert te worden; omme 't selve by den schout den eygenaer gebieden te doen. Ofte bij nalaticheyt van den eygenaer, datten schout alsdan de demolitie ende veranderinge tot laste van den eygenaer sal laten doen. Ende dat sy voorts werden vermaent goede ende prompte justitie te administreren; soo wanneer den schout voor haer vierschaer zal komen te calangeren de contraventeurs van de placcaten, op 't stuck van de conventiculen van de Pausgesinden geëmaneert.

Hoe het met die zaak afliep, hebben we niet kunnen vinden; wij denken dat het onder 't bestuur van zulke schepenen die zich q. q. geen voortvarende papenhaters toonden nog al gegaan is.

Keeren wij nu terug tot onze pastoors; als de eerste na de Reformatie wordt door Bat. Sacra [1]) genoemd:

FRANCISCUS VAN DER BRUGGE [2]), Licentiaat in de H. Godgeleerdheid, een man, schrijft la Torre, even aanzienlijk door geboorte als door deugd. [3]) In een vroeger verslag werd hem zelfs het adjectief Nobilis toegekend. [4]) Zijn naam schittert ook onder de Attestatio sacerdotum irreprehensibiliter laborantium in Dioecesi Harlem. [5])

Wanneer is hij in Schagen gekomen? Als hij daar inderdaad de eerste pastoor na de Reformatie is geweest, was hij er in Maart 1631, want dien datum wordt in de Acta Cap. gesproken van een pastoor van Schagen, maar waarschijnlijk was hij er reeds in Febr. van 1630, toen namelijk de Schagers om een tweeden geestelijke vroegen. [6])

Pastoor van der Brugge had te zorgen niet slechts voor Schagen, maar ook voor de omliggende dorpen Valcoog, Harinkhuizen, Barsingerhorn en Colhorn, (plaatsen nu nog sorteerende tot de parochie van Schagen) en ook voor Tuitjenhorn. Zóó althans schrijft la Torre en mij dunkt voor dát gezag moet zwichten de anders zoo bondige redeneering van pastoor de Bruyn, die destijds, 1877,

---

1) II, 433.

2) R. D. Mr. Franciscus Vanderbrugge (sic), per annos multos deservitor Schagae, obijt ibid. 19 Jan. 1653. Necrol. De Kath. LX, 339.

3) Amplissimo vero municipio seu oppido Schagae et pagis Barsingherhornae, Colhornae, Harinchuijsae, Tuytkenhornae, et Valckoghae aderat nuperrime pastor Carolus de la Chambre, S. T. B. F. successor Francisci van der Brugghe, S. T. L[t], et *viri aeque natalibus ac virtute nobilis.....* Arch. van Utr. XI, 163.

4) In Municipio Schaga R. et *Nob.* D. Franciscus van der Brugge.... Arch. v. Utr. XII, 421.

5) Bijdr. X, 9, 12. Hij wordt daar genoemd van de*n* Brugge, *Baccalaur.*

6) Bijdr. VII. Acta Cap. waaraan ook, zoo geen andere bron genoemd wordt, de verdere bijzonderheden van dezen pastoor ontleend zijn. — Hoe dikwijls daar ook besproken, wordt hij nooit anders genoemd dan Franciscus, geen enkele maal van der Brugge.

meende dat Tuitjenhorn in die dagen moet gehoord hebben onder Eenigenburg, maar toen werd aldus geredeneerd uit de veronderstelling dat het alleen van Heussen was, die Tuitjenhorn onder Schagen trok. [1])

Tot de parochie van Schagen behoort thans ook nog de kleine polder Burchorn, oorspronkelijk eene Heerlijkheid met, vóór de Reformatie, eigen pastoor. Door la Torre wordt de plaats gerekend onder St. Maarten [2]), waarmee het dan hoorde onder den pastoor, die ook de dorpen Eenighenburch, Petten, Schorel, Crabbendam, Warmenhuijsen en Camp bediende.

Maar de Wieringerwaard, mede om en bij Schagen gelegen? In 1633 werd er een Gereformeerde kerk gesticht [3]) en „tot de kerkendienst is al van het jaar 1634 hier een bijzondere Leeraar geweest." [4]) Later werd ook „een vergaderplaats gebouwd voor de Vlaamsche Doopsgezinden, die een groot, indien niet het grootste deel der inwooners uitmaaken." [5]) Van onzen kant vonden wij de uitgestrekte indijking (1846 hect.) nergens ingedeeld. 5 Januari 1722 berichten bailliuw en schepenen van de Wieringerwaard, dat wy in onze polder geene Catholyke kerken noch priesters, veel min Jesuiten hebben, alzoo onze opgesetenen genoegzaam uyt gereformeerde ofte Mennens gesinden bestaan. [6])

In de Kapittel-Vergadering van 28 April 1631 werd pastoor van der Brugge aangewezen, om als het noodig was, hulp te verleenen aan den pastoor van Winkel en

1) Een pastoor te Eenigenburg. Bijdr. V, 75.
2) Sint Marten, sub quo est dominium Burchorn. Arch. v. Utr. XI, 162.
3) Tegenw. St. VIII, 415.
4) N. Holl. Arkadia, 256. — Megasiolensis (Johannes Joh. Fil:) als Prop. ber. in de Wieringerwaard voor den eersten Predikant 1634. N. Alphabet, bl. 186. Megapolensis, Kerkelijk Alphabeth, bl. 98.
5) Tegenw. St. l. c.
6) Bijdr. XIII, 455.

aan dien van Wieringen. Verder nemen wij met pastoor de Bruyn [1]) aan, dat hij in 1632 ook door het Kapittel belast is geworden met de geestelijke bediening over een deel der Zijpe; bepaaldelijk werd hem aangewezen het gehucht 't Ooch (Callantsoog in het noordelijk deel van de Zijpe). Dit geschiedde den 28 Febr. maar reeds den 26 Oct. daarop geeft de pastoor, om een einde te maken aan de grieven van sommigen, die ook klaagden, dat hij te veel afwezig was, zijn verlangen te kennen van de bediening in Zijpe ontslagen te worden, wanneer daar een andere priester zal zijn aangesteld. Of aan dit verlangen spoedig kon voldaan worden? Wij weten alleen uit de Akten van tien jaren later, 11 Maart 1643, dat toen een geestelijke met name pater Basaeus in de Zijpe resideerde, die ook voor de geloovigen van Huisduinen moest zorgen. Maar de Huisduiners waren van dien pater om zijn min stichtelijk leven afkeerig; zij vroegen een anderen geestelijke; hun dien te geven ging echter niet gemakkelijk; eene poging werd gedaan, maar mislukte. Ruim twee jaar bleef de zaak hangen, totdat onze van der Brugge met den pastoor van Nierop eene schikking aanwees, die in het Kapittel van 3 Juli 1645 werd aangenomen.

Dat pastoor van der Brugge hoog bij de Kerkelijke Overheid stond aangeschreven blijkt, dunkt ons, uit het feit, dat in zijne parochie (waarlijk niet in de buurt — we zouden zeggen: aan het eindje der wereld), eene Latijnsche school werd opgericht — een soort van klein Seminarie? — voor de jongelingen van het Bisdom.

De Vikaris brengt die zaak in het Kapittel, 12 Maart 1631 [2]), zegt dat hij Willem Schudt van Utrecht, die zich

1) De R. K. Gemeente Zijpe. Bijdr. V, 49, 50.

2) Eidem loco (Sch.) petivit Amp. D. Vicarius providere de *Schola Latina*, pro adolescentibus nostrae dioecesis et ad illud officium se permovisse quem-

daar zeer aanbevelenswaardig had getoond in het opvoeden en onderwijzen van eenige aanzienlijke jongelui en andere bewijzen van geschiktheid kon overleggen, heeft gewonnen aan het hoofd dier school te staan, hij verzoekt dan Kanunnik Beenius dien man der keuze van den Heer van Schagen verlof te bezorgen de school te openen. [1]) Den volgenden morgen begeeft die Kanunnik zich met genoemden meester naar Noordwijk, ter kwijting van zijn last bij Heer Jan, Heer van Schagen. Reeds den 14 Oct. daarop werd den Heeren van het Kapittel voorgehouden de school van Schagen, met de beste vooruitzichten bestuurd door Meester Schudt en die al begon te bloeien, bij hun onderhoorigen aan te bevelen. [2]) De proost voegt er bij, dat door zijn toedoen ook in Amsterdam een Latijnsche school zal worden opgericht; dit zal echter geen afbreuk doen aan die van Schagen; het gebeurt alleen omdat velen hun kinderen niet gaarne naar het dorp zenden, terwijl anderen weer aan Schagen boven een stad de voorkeur geven.

Van Schagens school weten wij uit de Acta alleen nog dat meester Schudt een jaar of wat later vanwege het Kapittel vermaand moet worden in school niet te rooken. [3])

---

dam civem Ultrajectensem M. Wilhelmum Schudt, qui in pedogogia quorundam nobilium ibidem se bene docendo commendaverat, aliaque testimonia aptitudinis suae habebat. Petiit proinde a fratre nostro Beenio, ut eidem a Generoso Domino de Schaghen procuraret libertatem aperiendi ludum litterarum. Quam curam assumens idem Dominus cum dicto Wilhelmo postridie in Noordwijckam profectus est, ut per Generosum D^m^ Joannem de Schagen petita impetrare posset.

1) Dat verlof vragen geschiedde waarschijnlijk met het oog op de rechten, welke de Heer pretendeerde te hebben in zake het aanstellen van meesters in zijne heerlijkheid. Arch. v. Schagen, passim.

2) 1621, 14 Oct. Art. 15. Propositum fuit Dominis Capitularibus, ut subditis suis commendent scholam Schagae jam apertam, quae bona spe fructus colitur a M^ro^ Wilhelmo Schudt et florere incipit.

3) 1684, 26 Aprilis. Art. 4.... Monendus erit Schuttius, ludimagister, de potu tabacci in schola......

Zou op onze school ook slaan, wat wij vinden in de Handelinghen der Particulieren Synodi van Noorthollant, gehouden binnen Haerlem, ende aengevangen den IX Augusti des iaers MDCXXXIII (dus klein twee jaar nadat die school geopend was). Wij zijn geneigd het aan te nemen, al wordt daar ook iets dergelijks als van Schagen gemeld wordt, van Purmerend gezegd.

Ziehier den tekst:

Is bij dese occasie aengedient, hoe dat hier en daer int landt, ende specialijck binnen Schagen, paepsche ende Jesuytsche scholen beginnen geopent te werden, tot groote nadeel van de Religie, ende verleydinge van de jeugt, oock verdervinge van goede seeden; ende daerop geresolveert, dat de Gedeputeerden des synodi dese sake in thesi oock sullen remonstreren aen haere Ed. Grootmog. in haere remonstrantie te doen op 't stuck van de onderteeckeninge der schoolmeesters; ende in hypothesi, neffens de Gedeputeerden des Classis van Alcmaer, aen den heer van Schagen, ten eynde door sijne Ed. de paepsche schole in sijne heerlijcheyt geopent wederom soude mogen gesloten werden. Schole tot Schagen.

Ende alzoo men verstaet, dat binnen Purmerende een paepsche Rector soude sijn werden de Eerw. Broederen des Classis van Eedam vermaent omme daerop een waeckent ooge te houden (gelijck tot noch toe geschiet is) ten eynde daerin mochte werden voorsien. Rector tot Purmereynde.

Ook in de Synode binnen Amsterdam, aengevangen den 14 Augusti A° 1634, komt de zaak ter tafel.

Ende wat belangt de paepsche ende Jesuytsche scholen hier en daer aengestelt zullen de E. Classis ende Deputati alsnoch vooreerst met alle vlijticheijt trachten bij de steden ende plaetsen daer dese swaricheijt wert gevonden de selfve te weeren, ende niet connende comen tot behoorlijcke eijnde sullen de E. Deputati des Synodi alsdan in thesi die sake remonstreren aen haere Groot Mog. op dat sulx door haer Groot Mog. autoriteijt mach werden geremedieert. Weringe der paepsche scholen in alle plaatsen.

Oock tot Schagen.

Gelijck mede verstaen wert in de particuliere sake van Schagen, dat de Wel Edele Heere door sijn aenbiedinge tot beëdinge des paepschen schoolmeesters aen de magistraet tot Schagen, om geen andere boecken, als gereformeerde te leeren niet en heeft genoeg gedaen: diensvolgens sullen de E. Deputati des Synodi met de classe van Alckmaer wijders bij den wel gemelten Heere aenhouden tot gehele voldoeninge, gelijck sij wel hebben begost, conform de voorgaende resolutie.

Ende tot Purmerendt.

Als mede den paepsche rector ende schole tot Purmerende (hoewel zij niet veel schijnt te beduijden te hebben, sijnde daer geen paepsche boecken gelesen, geen tractement van de magistraet genoten, ende de rector hem bemoeijende mit ossen weijden ende de schole vermeijnt wort te sullen verlopen) sal evenwel de E. classis van Edam met de hulpe der E. Deputaten des Synodi trachten de schole t' eenemael te doen weijren bij de E. magistraet aldaer.

Nog eens (daarna niet meer) vinden we Schagens school behandeld in de Acta der Particulieren Synodi van Noorthollant, aengevangen binnen Hoorn, den 14de Augusti Anno 1635.

Onderteeckeninge der schoolmeesters.

Op de tweeden artikel nopende d'onderteeckeninge der schoolmeesters is gerapporteert, soo bij de E. Gedeputeerden des Synodi als bij de E. Gedeputeerden der respectieve classis, hoe dat bij haer E. verscheijden goede devoiren niet sonder goede vrucht, soo int gemeen als int particulier tot Schagen ende Purmereijnde (sijnde tot Purmereynde de resolutie des Synodi voldaen) sijn gedaen. Waerinne de Synodus haer vergenougende, de respectieve classes eens vooral gelast ende vermaant sijn, 't sij alleen of des noot met hulpe der E. Gedeputeerden te vigileren dat alle schoolmeesters dat art. des Nationalis Synodi voortaen teeckenen.

Althans in het begin van zijn lang pastoraat had pastoor van der Brugge ontzettend veel moeielijkheden met sommige zijner parochianen. Daar was een onstuimig drijven om een tweeden geestelijke; zij vragen dien bij suppliek van 7 Febr. 1630, maar als de Kerkelijke Overheid den

pastoor inderdaad assistenten zendt dan worden die door zekere oproerlingen, opgehitst door een Bregman, slecht ontvangen, zooals nog onlangs het geval was, zegt de Proost in de Vergadering van 12 Maart 1631, met Hr. Jan Ban. De Vikaris verzoekt dan Hr. Catz ten spoedigste met zijn socius, Kanunnik Blommert, ter visitatie naar Schagen te gaan en voegt er bij, dat hij daar tijdelijk een anderen assistent zal zenden met name Hr. Henricus Ebbius, voor den vastentijd van dat jaar.

Het duurt niet lang of eenige Schagers trekken de stoute schoenen aan en durven zich waarlijk aanmelden bij de Kapittel Vergadering van 8 Juli 1632 [1]) met klachten tegen hun pastoor. 29 Juli d. v. wordt besloten dat Proost en Deken van het Kappitel, die toch naar Alkmaar moesten reizen, ook naar Schagen zouden gaan, om een einde aan de loopende twisten te maken.

Is dat niet gebeurd of heeft 't weinig uitgehaald?...... den 23 Aug. vastgesteld, dat Hr. Blommert en Hr. Buggaeus zich naar Schagen zullen begeven, om zooveel doenlijk den vrede te teekenen. Met voortvarenden ijver kwijten die Kanunniken zich van den opgedragen last. Reeds den volgenden dag vinden we hen te Schagen op de Loet in het huis van zekere Elisabeth, waar zij bij een altaar een onderhoud hebben met Bregman en negen Schagers [2]), maar die menschen zijn zoo onhandelbaar, durven zooveel zeggen en gedragen zich zoo oproerig, dat de Heeren Kanunniken ten laatste opstaan en heengaan, zich het stof als van de voeten stampend en den weerspannigen betere stemming toewenschend. [3])

---

1) Tempore Congregationis hujus adfuerunt aliquot viri Schagenses.

2) In aedibus Elizabethae virginis (in een noot: Naderhand is bijgeschreven op de Loet.) apud altare vocati cum Bregmanno novem Schagenses.

3) .... surgentes domini abierunt quasi pulvere pedum excusso ab immorigeris, eisque meliorem mentem precati sunt.

In eene buitengewone Vergadering van 26 Oct. 1632 deelt de Vikaris mede, dat de Schagers die tot nu toe weerspannig waren geweest, hun pastoor hadden opgezocht met verzoek de zaak bij te leggen, doch deze had hen afgewezen, zeggende, dat zij het toch niet meenden en dat hij niets met hen te doen wilde hebben; daarom nu ook een vermaning aan den pastoor tot meer gematigdheid, dat hij voor zijn onderdanen te naderen moest zijn en hun gebreken wat door de vingers zou zien.

Gelukkig kon 26 Jan. d. v. getuigd worden, dat het te Schagen rustig was, maar helaas! van korten duur: 29 Juli nieuwe moeielijkheden, waarover we reeds vroeger gesproken hebben. [1])

Op het einde van zijn leven werd pastoor van der Brugge betrokken in eene testaments-kwestie, die hangende van 23 Oct. 1647 tot 29 Oct. 1652 niet minder dan achttien maal in het Kapittel diende. De kwestie liep over een huis door zekeren advocaat Rijp bij testament bestemd tot woning voor geestelijke dochters. Zóó althans beweerde onze van der Brugge, die wijders verzekerde wel te weten hoe de bedoeling van den erflater was, dat ook de pastoor, zoo hij zulks verkoos, met eenige vrome maagden in dat huis kon wonen. Daartegen beweerde eene Cornelia Hdr. eerst, dat haer de helft, later een vierde gedeelte van het huis rechtens toekwam en het bij haar vaststond, dat de bedoeling des erflaters anders was geweest dan boven gezegd werd. [2]) Het Kapittel be-

---

1) Bijdr. XIII, 121 vv.

2) 1648, 14 Jan. Art. 8. In negotio *Schaegensi* auditus pastor asserit, aedes D[ni] Ripae legatas virginibus devotis ad inhabitandum; sibi autem constare mentem testatorum fuisse, quod pastor cum aliquibus virginibus eas habitaret si vellet.... Deputati deinde quatuor ad audiendam partem nempe Corneliam Henrici; qua asserente sibi medietatem domus de jure competere, et sibi aliter de mente testatorum constare.

sluit in den geest van den pastoor, dat het huis ter bewoning aan geestelijke dochters moest toegekend worden, maar om zelfs den schijn te vermijden, als wilde het de tegenpartij verongelijken, wordt ook nog Cornelia gehoord, die er in toestemt de geheele zaak aan het oordeel van scheidsrechters te onderwerpen. [1]) Het geding komt daarop in handen van drie advokaten, die herhaaldelijk door den Deken van het Kapittel worden opgeroepen. [2]) De pastoor biedt voor het vierde gedeelte van het huis *f* 1500; Cornelia, op wier geweten trouwens reeds vroeger beroep was gedaan, wordt vermaand het deel, waarop zij aanspraak maakt, tegen billijken prijs over te doen [3]); ten laatste heet het kort en bondig: het huis worde verkocht. [4])

In dezelfde kwestie is ook sprake van een kelk en ander altaargerief, waarop Cornelia mede aanspraak maakte. Het Kapittel verzoekt haar, om schandaal te voorkomen, den kelk ten minste, hangende het geding, aan de Scha-

1) 1648, 22 Oct. Capitulum extraordinarium....... conclusum est: domum advocati Ripae deberi virginibus ad habitandum. Caeterum, ne *Corneliae Henrici* videamur praejudicare ipsa audita fuit, consentitque rem totam arbitris committi.

2) 1649, 7 Julij. De causa Schagensi agetur post meridiem cum Valckio et Broeckio advocatis. 1650, 8 Febr. Art. 2. de Schaga. Ampl. Decanus urgebit advocatos ad laudum. 1650, 27 April. Art. 2. De *Schaga*. Continuabit D. Decanus urgere advocatos ad laudum. — 6 Julij. idem. — 11 Oct. idem.

3) 1648, 21 April. Cornelia Henrici scriptum advocati Ripae accusat falsitatis, et cum non possit ulterius deduci, viderit ne conscientiam suam gravet. 1649, 13 April...... agendum cum Cornelia Henrici ut re judicio duorum advocatorum (quos ipsa unum et pars alterum deputabit) submittat. Ad quod, si ipsa velit tergiversari, urgebitur conscientia ejus. 1652, 20 Febr. D. pastor Schagensis offert Corneliae Henrici pro quarta parte domus mille quingentos florenos; videturque illa per D. Decanum ad venditionem inducenda. — 2 Juli...... monebitur per D. Decanum, ut digno pretio partem in domo *Schagensi* vendat.

4) 1652, 29 Oct. De *Schaga* manet. Vendetur domus.

gers te geven onder belofte, dat het hem of de waarde (als 't moet) zal vergoeden. [1])

Tot zoover de Acta Capituli; van elders het volgende:

Boven hoorden we van een onderhoud bij een altaar in het huis van zekere Elisabeth op de Loet. Op die gracht woonde destijds ook „Mr. Albert Frans Rijp, licentiaat in de Rechten" [2]), die later verhuist, naar de zoogenaamde Lagezijde [3]) en als hij daar woont, notarieel geinsinueerd wordt [4]), dat hij – terwijl hij vroeger daartoe zijn eigen steeg gebruikte, nu te veel gebruik maakt van een steeg tusschen twee andermans huizen, die hij geappropriееrt heeft tot een ganck van de personen, die de missedienst frequenteren....... Ja, die advokaat zal wel meer gedaan hebben; de gissing is, dunkt ons, niet te gewaagd, dat hij ook zijn huis voor de viering der H. Geheimen beschikbaar stelde, eerst op de Loet, waar wij dan dat altaar van het onderhoud (zie boven) willen verklaren en later op de Lagezijde, vanwaar de kelk en het altaargerief in kwestie afkomstig waren.

Verder: terwijl begin 1700 de kerk op de Hogezijde stond, woonde de pastoor op de Lagezijde, en nu vinden we opgeteekend [5]), dat onze kerkmeesters betaalden de ord. en extra ord. verp. van 3/4 parten in 3/4 parten van 't huys op de lagesijt daar de pastoor in woondt en onder een andere post: 1/4 part van 't huijs op de lagesijt op de naam van de heer Westvalen. — Maar die West-

---

1) 1648, 22 Oct..... De calice autem rogata fuit, uti eum, ad tollendam interea offensionem, reddat Schagiensibus, spondente Capitulo, aut ipsum, aut ejus pretium (si debeatur) Corneliae praedictae restituere.

2) Arch. van Schagen. Generale pachting.

3) Ibid.

4) Door notaris Gerbrant Pieters, 11 Febr. 1640. Arch. v. Schagen.

5) Kerk-Archief, dat helaas! arm genoeg is maar toch wat Reeken-Boecken heeft, waarvan het oudste opklimt tot Juli 1715, en waaraan gaandeweg de financiëele bijzonderheden ontleend worden.

valen (een naam anders in Schagen niet bekend), altijd betiteld als mijnheer, hij was dan ook Advocaat in Alkmaar, was als neef een der erfgenamen van Advocaat Rijp van diens vrouws kant [1]) en zoo denken wij, dat we hier het huis hebben, waarover de testaments-kwestie liep en dat hoe die kwestie ook tot een einde werd gebracht de pastoor ten laatste toch woonde in het huis van den Schager Advocaat Rijp.

Voor de betwiste vierde part van dat huis bood pastoor van der Brugge *f* 1500, zeker voor dien tijd een aanzienlijke som, die dan ook aan een groot huis doet denken. Nu staat er zoo een, in de buurt waar we het moeten zoeken, waaraan juist de traditie iets erg Roomsch verbindt (bisschopskamer, klooster met uitdeeling van spijs aan de armen en natuurlijk onderaardsche gang); het draagt in zijn fieren oud-Hollandschen gevel een grooten steen, waarop duidelijke voorstelling van de Boodschap des Engels met onderschrift, in voor het volk leesbare letters: AVE – GRATIA – PLENA – DOMINUS – TECVM – LVCJ.

Bij gebrek aan meer zekerheid gevende bescheiden, behelpen wij ons met zekere combinatie, om de vage maar toch levende traditie tot haar recht te laten komen in dien zin, dat we daar het huis zien door den Schager Advocaat Rijp gelegateerd, ad pias causas, waarin de pastoors van Schagen ongeveer een eeuw gewoond zullen hebben (misschien met wat klopjes) en waarin ook de H. Geheimen een tijd lang gevierd werden.

Van pastoor van der Brugge hebben wij alleen nog te melden, dat hij waarschijnlijk ook tegenwoordig was bij de bekende toediening van het H. Vormsel te Zijdewind; althans hij werd in de boete daar beloopen aangeslagen

---

1) Notarieel Arch. van Schagen, 1653.

voor honderd gulden. — De waardige man overleed den 19 Januari 1653 te Schagen en werd daar opgevolgd door

CAROLUS DE LA CHAMBRE, alias *Verkamer*, volkomen baccalaureus in de H. Godgeleerdheid; deze mocht slechts anderhalf jaar de pastorale bediening te Schagen waarnemen en stierf er in den bloei zijner jaren den 17 Aug. 1654. [1])

Na zijn dood een klein interregnum. In de Acta Cap. van een maand later (17 Sept.) lezen wij: De Schagers vragen een pastoor. Wordt voorgesteld Heer Mundanus. Besloten dat de Deken en Kanunnik van der Steen Zijn-Eerw. na afgelegd examen zullen approbeeren. [2]) Wat er aan gehaperd mag hebben? Den 10 Oct. heet het: Schagen. Nog geen zekerheid dat Mundanus heeft aangenomen. [3]) Toch heeft hij er eenigen tijd de zielzorg waargenomen, zóó althans schrijft la Torre (in zijn Relaas, Sept. 1656, dus twee jaar na den dood van den vorigen pastoor), die tevens van hem meedeelt, dat hij van kettersch predikant een uitstekend bekeerling was. [4]) Wel waren de omstandigheden in die dagen zeer bijzonder, dat de Kerkelijke Overheid, na het pas twintig jaar geleden voorgevallene onder den verdienstelijken pastoor van der Brugge kon besluiten eene parochie als Schagen toe te vertrouwen aan een bekeerling, een teruggekeerden Dominé.

---

1) Bat. S. II, 433. — R. D. ac Mr. Carolus de la Chambre, alias Vercamer, S. T. B. F., pastor in Schagen per annum et dimidium, ibidem obijt 17 Aug. in juventutis flore. De Kath. LX, 341, Necrol. sub anno 1654.

2) Resolutum, ut praemisso examine per Ampl. Decanum et Stenium probetur.

3) Non constat de acceptione Mundani.

4) .... nunc illae curae advigilat Joannes Mundanus Wisscher, e praedicante haeretico optime conversus. Arch. van Utr. XI, 163. Zie verder Bijdr. II en XIII.

Als zijn opvolgers worden door Batavia Sacra genoemd:

STEPHANUS VAN OMMEREN, een Amsterdammer, die als pastoor van Schagen den 7 Oct. 1676 te Amsterdam overleed. [1])

THOMAS NEYS (Meijts noemt hem het Necrol.) [2]) uit den streek van 's Hertogenbosch (ex tractu Sylvae Ducensi) [3]) eertijds Huis-Priester van den Heer van Warmond, als pastoor van Schagen overleden den 1 Oct. 1681.

BARTHOLOMEUS DE BACKER [4]), een Gentenaar, volkomen baccalaureus in de H. Godgeleerdheid, uitstekend bekwaam in het Latijn en Grieksch, eertijds assistent (adjutor) in het Ambacht van Alkemade [5]), slechts korten tijd pastoor in Amsterdam, vervolgens naar Schagen gezonden, maar ook daar vertoeft hij niet lang; hij keert naar zijn vaderland terug, waar hij overleed na eenigen tijd gewerkt te hebben in het Gasthuis van Antwerpen en in dat van Brussel.

Aldus onder Schagen de Batavia Sacra, die hem ook bespreekt onder de Amsterdamsche pastoors (in den Haas, ad signum Leporis) [6]), hem daar betitelt als Artium

---

1) II, 483.... qui pastor in *Schagen* obiit Amstelodami. Het Necrol. sub anno 1676: Adm. R. D. Stephanus van Ommeren, pastor in Schagen obijt Amsteledami 7 Octobris. Van Rijn laat hem sterven in zijne pastorie van Schagen. Oudh. en Gest. van Amstell. II, 433.

2) De Kath. LXII, 241.

3) In de Meyery van 's Hartogenbosch gebooren. Oudh. l. c.

4) De Bakker, Oudh. II, 161, 433.

5) In Toparchia Alckemadiana. Pastoor Görtz noemt hem als (*volbloed jansenist*) kapelaan van Oud-Ade, (Bijdr. VI, 141) en onder kapelaans of hulp-priesters dier statie. (Bijdr. XIII, 199).

6) Naar aanleiding van hetgeen we elders schreven over de Backer als pastoor *in den Haas* te Amsterdam, voelde een zeer verdienstelijk lid van den Amstelkring zich opgewekt te gaan zoeken waar die *Haas* mag gestaan hebben. Daar Bat. Sacra meedeelt, dat de drie voorgangers van de Backer — Johan Leyton, † 18 Nov. 1679, Willem Zwart, † 22 Oct. 1678, Herman Grootenhuis, † 30 Nov. 1679 — allen te Amsterdam gestorven zijn, lag het voor de hand de Begrafenis-boeken na te slaan. Heer de Bont

Magister ac Th. Bacc. Form. Lovanii en meedeelt, dat hij zijn Amsterdamsche Statie verliet *uit gebrek*, naar men zegt, waarna hij door den Bisschop van Castorie naar Schagen werd gezonden. [1])

De Cock meldt verder, dat de Backer, een uitstekend meester van de strenge leer en praktijk, die reeds een Katheter had bekleed, door Codde uit Brabant werd geroepen om geplaatst te worden aan een Seminarie, wat hij (Codde) omstreeks 1697 dacht op te richten. Voor die bestemming bedankte echter de man, van wien de Cock ook nog zegt, dat hij tot walgens toe bekend was bij de geloovigen van Oud-Aade en Amsterdam. [2])

Vruchteloos bleef tot nu toe ons zoeken in Gent en Antwerpen om van den geleerde, die Codde's aandacht trok iets meer te kunnen mededeelen.

Hier kan het gevoegelijkst ingelascht worden eene mededeeling, die voorkomt in het Handboekje van de Zaken der R. K. Eeredienst. In een Tabel van de Statien

---

deed het en had de goedheid mij te schrijven: Op het Amsterd. Archief heb ik de Begrafenis-boeken doorloopen en vond ik:

1° Joannes Leyton op n. Prinssegraft, Engelse kerk, 22 Nov. 1679.

2° Hermanus Grootenhuys, comt van de Kyssersgraft bij de Beerestraet, 2 ueren beluydt met groote klock, 4 December 1679, oude kerk.

3° Wilhelmus de Swart, weduwenaer Catharina Coops van Keyssergraft, 27 Oct. 1678, nieuwe kerk.

Noch in de Grafboecken der oude kerk noch in die der beide kapellen noch op eene andere begraafplaats vond ik onzen Zwart vermeld en moet derhalve vragen zouden Willem Zwart — Wilhelmus de Swart een en dezelfde persoon kunnen zijn? Ik had gehoopt dat Leyton, Zwart, Grootenhuys, uit hetzelfde sterfhuis gehaald waren, dan was het misschien gemakkelijker *den Haas* uit te vorschen; doch jammer genoeg comt de een van Keyssergraft, de andere van Prinssegraft, alleen Zwart (?) en Grootenhuys komen van dezelfde gracht.

1) II. 411, 433.

2) Evocavit (Codde) e Brabantia insignem rigidioris dogmatis praxeosque Magistrum, qui Cathedram primus adscenderat, Bartholomaeum de Backer.... De Cock, de Petro Coddaeo. Lib. II, cap. II, n° 5.

bij den aanvang der achttiende eeuw wordt voor Schagen aangegeven: 1 Statie Regulieren (Franciscanen) en 2 Statien Seculieren. [1]) Dat het hier geen drukfout is, die parten speelt, blijkt uit de volgende Tabel van de Statien, die sedert 1701–1736 haar bestaan hadden verloren en waar dan als zoodanig voor Schagen wordt opgegeven de Franciscaner-statie en ook een Seculiere-statie. [2]) — Elders hebben wij niets aangetroffen, wat het bestaan van twee seculiere staties in Schagen doet vermoeden.

De opvolger van pastoor de Backer was:

GERARDUS ALKEMADE, volgens Bat. Sacra [3]) en het Necrol. in De Katholiek [4]) uit de Streek, *Strecanus*, maar volgens De Cock [5]) en de Inschrijvingsboeken [6]) der Leuvensche Universiteit van Uitgeest (*Uytgestanus*, *Uitgeestanus*). Onderzoek echter door Pastoor en Burgemeester van Uitgeest, wien hiervoor onze dank, ingesteld, kon ook met raadplegen van doopboeken van het begin der zeventiende eeuw af geen *Alkemade's*, *van Alkemade's*, als geboren in Uitgeest aan het licht brengen. [7])

Cousebant roemt in zijn Descriptie [8]) Gerardus Alkemade als een geleerd [9]), welsprekend man van innemende

1) XIII, 256, 269.

2) XIII, 274, 275.

3) II, 438.

4) LXIII, 269.

5) Missio Bat. bl. 16.

6) Wij danken aan de welwillendheid van pater van Lommel inzage van de vele aanteekeningen door ZE. uit genoemde boeken gemaakt.

7) Wij vonden ook in Inschrijvingsboeken etc. achter den naam van Judocus Vercampen *Schagensis*, terwijl Bat. Sacra (II, 421) heeft: Borealis Hollandus ex Vicinia Zytwind prope Schagam oriundus. — Zijdewind heeft, voor zoover ik weet, nooit onder Schagen gehoord.

8) Bijdr. V, 116.

9) Uitstekend philosoof schijnt hij echter niet geweest te zijn: althans van de 138 die in Porco te Leuven wijsbegeerte studeerden en 6 Nov. 1674 promoveerden was hij de zeventigste.

zeden (verecunda morum suavitate gratus). De pastoor maakte zich voor Schagen ook verdienstelijk door de bibliotheek der parochie te catalogiseeren: een rijke boekerij, niet minder dan 119 folianten, waar onder tal van vaders, 100 kwartijnen, in het geheel 486 banden.... de cataloog berust nog in ons Archief. [1])

„Ik zou niet denken, schrijft Pater Allard [2]), dat Gerrit van Alkemade, pastoor te Schagen, die in 1701 het beruchte adres ten gunste van den gesuspendeerden Codde onderteekende [3]) ook tot dat geslacht (der Alkemades) behoorde"..... Zij bescheiden gevraagd: waarom niet? Vroeger [4]) schreef de Pater: „Of en in hoeverre de wereldlijke priester, die op het jaar 1643 in 't Necrologium van Joannes Buggaeus vermeld staat „als Consultiss. et adm. R. D. Florentius ab Alkemade J. U. L. Cathedralis Eccl. Harlemen. Canonicus" aan bovenvermelde van Alkemades vermaagschapt is, ben ik niet te weten gekomen.

„Ik zou het echter wel gelooven. Want de familie der Alkemades of Alkema's „wesende van den grootsten adel ende rykdom des lants" had zeer breede vertakkingen."

Toen pastoor Alkemade den 27 April 1708 te Schagen overleden was werd hij daar opgevolgd door

ANTONIUS BERNARDUS LANSINGH, (zóó te schrijven volgens eigen handteekening), een Amsterdammer [5]),

---

1) Portefeuille F.

2) Bijdr. I, 378.

3) Maar ook (wat eigenlijk iets zegt,) het Formulier van Gehoorzaamheid. Missio de Cock, bl. 93.

4) Bijdr. I, 103.

5) Van goeden huize.... wij maken het op uit eene procuratie welke hij met zijne zuster, die waarschijnlijk bij hem inwoonde gaf aan hun broeder Gerrit Lansingh, wijncooper te Amsterdam, nevens de medeeigenaars op te dragen en kwijt te schelden hun portie zijnde 2/5 in twee huizen op de Gelderse Kay. Arch. van Schagen.

Leuvensch Godgeleerde, een ijverig man, vroom vereerder van den Apostolischen Stoel. [1])

20 December 1704 priester gewijd, werd hij den Heer Pastoor van Groningen, Gerardus van der Bergh, toegevoegd, maar reeds vier weken later, 18 Jan. 1705, door den Provikaris benoemd tot eersten pastoor van Sappemeer [2]), waar langer dan een eeuw, tengevolge der ketterij, de Katholieke eeredienst niet uitgeoefend was. „Hij heeft (daar) een jaar lang de meeste Sondagen en heiligdagen den godsdienst in 't geheim geoeffent, de eerste punt afgebeten, het meeste vuur uitgestaan en al veel gearbeid, edog nauwelijkxs wat stil geweest, zijnde hier sonder huis of woonplaatse."

Van Sappemeer ging hij (wij vonden niet vermeld wanneer) naar Zwaag [3]) en vandaar in 1708 naar Schagen. [4]) In onderstaande notariëele akte [5]) zien we verklaard, hoe hij daar kwam op verzoek van parochianen en met consent van den Heer der plaats.

Op heden 3 July 1708 compareerden voor mij Johannes van der Meer not. publ. Adriaen Tatisz. Berger, Pr. Corn. Bregman,

---

1) ..... probus (pius) Sedis apostolicae cultor, vir zelosus, per demissoriales provicarii consecratus sacerdos die 20 Dec. 1704 adjunctus est Gerardo van der Bergh, pastori Groningae.... a provicario missus est in Oldt-amptiam, provinciae Groenigensis, per saeculum et amplius, propter haereses, a catholicis exercitiis derelictam, novam erexit Stationem cum multo fructu die 18 Jan. 1705. Missio de Cock, bl. 58-70. Volgens het verhaal in het Archief van Utrecht, zou de jeugdige priester door zijn pastoor, die tevens aartspriester van Groningerland was, tot eersten pastoor van Sappemeer benoemd zijn.

2) In de Relatio Soffredini, 1758, beschreven als eene statio maxima et laborissima se extendens in omnes partes usque ad 5 leucas; fixos habet redditus 300 fl. praeter accidentalia; Com. 832. Arch. v. Utr. VIII, 371.

3) Arch. v. Utr. X, 52, 53.

4) Arch. v. Utr. IV, 126. — Stat. saecul. cujus proventus sunt 700 flor. circiter; Com. 196. Rel. Soff. Arch. v. Utr. VIII, 854.

5) Arch. van Schagen.

Adriaen Adriaensz. Paepman en Huybert Jansen Boertjes alle wonende binnen Schagen soo kercke hoofden als leden van de Katholijcke gemeente alhier dewelcke bekennen en verclaren dat de heer Lansing priester en pastoor van Swaeg hier binnen Scagen niet anders is gekomen als opt verzoeck van de kercke hoofden en leden van de roomse Katholiecke kerk binnen Scagen nadat sy daartoe versogt hebben ende becomen het consent van de Hooge Ed. Hr. Franciscus Paulus Emilius grave van Oultremont en Warfuzee heere van Scagen [1]) omme bij provisie en niet anders te bedienen de vacante Kercke tot Scagen en niet verder als tot wederseggen toe, van de genoemde Graeff en Heer van Scagen, behoudens en ongeprejudiceert des selfs regt van jus patronatus de voorsz. Heer van Scagen competerende verclarende derhalve de voorsz. hr. Lansingh niet anders te kennen als voor een provisionele bediener van het priesterampt binnen dese heerlijkheid Schagen en beloven nu nog in toecomende geen regt nog pretens te sullen maken om direct nog indirect te pretenderen het nomineren, eligeren veel min aan te stellen een pastoor binnen deze heerlijkheid Scagen neen maar integendeel hetselve regt gelijk hare voorouders geheel en al te laten aan de genoemde hooge Ed. heere van Scagen soe die nu indertijt sijn als namaels souden mogen comen bij successie of anderszins.

Drie weken later heeft de pastoor zich te verantwoorden, dat hij geen pater Jesuit is:

Vergadering van Burgemrn. 30 Juli 1708 [2]).

Ingekomen de Resolutie van de Heeren Staten 18 Febr. 1708 waarbij de Jesuiten uit het land verbannen worden met bijvoeging of de soogenaamde nieuwe priester in plaats van de overleden Alkemade wel mogte syn van de Jesuitische orde, soo is goed-

---

1) Ofschoon die Heer bij accoord van 19 Mei 1707 geapprobeerd door de Staten van Holland en West-Friesl. 13 Aug. d. v. aan Regenten van Schagen, Barsingerhorn en Harinkhuizen afstaat de administratie van die drie distincte pastorieën en de costery van Harinkhuizen met de goederen vandien (Arch. v. Sch.) schijnt hij zich toch voor het overige 't jus patronatus te hebben voorbehouden.

2) Arch. v. Schagen. Notulen van de Vroetschap.

gevonden dat op naastcomende 2 Augustus denselven priester in het huis van den president in bij wezen van gecom^{n} Burgem^{n} en twee schep^{en} sal worden afgevraagd of hij ook is een Jesuitisch priester en te gelijk zijn acte van bezending afgevorderd.

Vergadering van den president schepen als den schout representerende, Gerrit Schager Burg. en twee schep^{en} :

de resolutie van haar Ed: gr: mog: van 18 Febr. 1708 Antonius Bernardus Lansingh althans eenige roomsch-priester alhier voorgelezen zijnde en verzocht dat hij zich daarop resoluut sou verklaren soo heeft den zelven verklaart geen jesuitis priester maar van deselfde order als de overleden Gerardus Alkemade dat is van de order van de cleregie te zijn en daar toe mede geproduceerd een attestatie van Franciscus Gerbrant Schatter priester in 't Velt en Theodorus Visscher luydenden dus:

Wij ondergeteekenden verklaren dat de Heer Antonius Bernardus Lansingh geen jesuitis priester is maar van dezelfde order als de overleden heer Gerardus Alkemade dat is van de order van de cleregie actum den 1° Augusti 1708 onder stond get. Franciscus Gerbrant Schatter priester in 't Veld, Theodorus de Visscher.

Vorders gevraagd zijnde nae de acte van sendinge soo heeft deselve verklaard geen acte van sendinge te hebben maar met communicatie van den aartspriester Visscher als aangesteld al voor den bisschop van Sebaste en vervolgens als een onderdaan van hem alhier gecomen te zijn.

Onder het pastoraat van Heer Lansingh maken wij kennis met familie van den Hoogw. Hr. Nicolaes van der Meer, gebooren te Schaegen [1]), sedert den 21 April 1716 Vikaris van 't Capittel. [2]) Een broeder van den Vikaris,

1) Van de 139 Philosofen in Porco te Leuven, was hij 11 Nov. 1670 de twaalfde. Inschrijvingsboeken etc.

2) Bijdr. VII, 325. — Bat. S. noemt onder de Amsterdamsche pastoors Nicolaus van der Meer, Borealis Hollandus. II, 408. — Men zie hoe druk die pastoor besproken wordt in: Tweede Naamlijst der pastooren etc. 1736.

Joannes van der Meer, was te Schagen gevestigd notaris, zeker van 1683–1719. [1]) Wij denken dat het *zusters* waren van dat broederpaar 1° Joff[r] Catharina van der Meer, die tot onderhoudt van de kerck geschonken heeft een stuck groetlant van 5 geerse, 7 sneesen, 10 roet. [2]) 2° „de bejaarde dochter" die bij forme van codicile legateerde aan Hilgont Jans de somma van vier duijzent ende twee hondert Caroli guldens aan geld. [3]) Dit geschiedde 19 April 1720 en den 24 Juni daarop vinden we in ons Reeken Boeck [4]) : ontfangen van Hillegont Jans een somma van vier duysent en twee hondert guldens als aan haar volgens testament bij Aefje van der Meer gelegateert, maar dit capitaal is door Aefje van der Meer besproken aan de kerck op de Hoogesijt tot Schagen: maar het moet altijt capitaal blijve en op intreste gezet werden of een stuck lant of plaats daarvoor te koopen: soo als 't best geoordeelt werdt: maar de Rente van dit Capitaal moet gaan alle jaere een derde voor de voornoemde kerck, een derde voor den arme en een derde voor de pasthoor van Schagen: maar de pasthoor is gehouden alle jaere voor de een derde van de Rente voor Aefje van der Meer sal[r] sooveel sielmisse te leesen: ider Mis gerekent tegen een gulden tien stuijv. als de een derde vande Rente bedraegen: wij kerckmeesters, die dese rekeningh ondertekent hebben, beloofen dit besprek van Aefje van der Meer wel te volbrengen, dus hier comt voor ontfangh 4200 : 0 : 0.

Geld soliede uit te zetten, schijnt ook toenmaals niet altijd even vlot te zijn gegaan: wij zien althans de heeren kerkmeesters met die gelden van Aefje van der Meer nog

---

1) Arch. v. Schagen.

2) Kerk-Arch. Reeken Boeck.

3) Arch. v. Schagen.

4) Kerk-Arch.

al werken: nu hier, dan daar uitgezet met rente van 3, 3½ en 4°/₀; hypotheek of obligatie.... steeds op naam van den kerkmeester-rendant.

De derde part van de armen vinden we 't eerst verantwoord 10 Nov. 1722.... aan Corn. Kuyte, voor een poepse Koe 30 gld. ses stuyv. om aan den arme te geven uyt de rente van Aefje van der Meer: huyt en smeer afgerekent tegen de koop en 't slaen, comt het vlees te kosten een som van 19 : 12 : 8.

Die gezusters van der Meer waren niet de eenigen door wie in de dagen van toen kerk, pastoor en armen bedacht werden. Behalve kleine giften en legaatjes, ook tot aankoop en restaureeren van kerkmeubels, vinden we opgeteekend:

een stuck groet landt, groot 5 grs. 5 sn. tot Barsingerhorn, de zoogenaamde pis-camp, gelegateerd door Claas Elbertsz. Blocker;

5 Mrt. 1721 ontfangen een obligatie van 1000 gulden;

1723. 3 geerse, 10 sn. groetlant aan de snevert bij Jacob Jansz. gelegateert;

1728. een obligatie van 400 gulden, besproken tot onderhout van de kerck.

Verder zoekend in ons Reeken Boeck zien we:

15 en 16 Aug. 1733 betaalt voor Raijs koste dat Pieter Paman en Adriaan Halfswaagh na Haarlem geweest zijn om de heer van der Steen en de pastoor Siebie te spreken 8 : 7 : 0.

den 28 en 29 Aug. 1733 betaald voor rays koste dat Corn. Bregman, Adriaen Halfswaagh en Evert Baas na Haerlem geweest zijn om de heer van den Steen en pastoor Siebie te spreken 28 : 13 : 0.

Dat spreken zal geloopen hebben over de verwisseling van pastorie, welke met toestemming der Kerkelijke Overheid zou plaats hebben tusschen pastoor Sibij, die van

Spaarnwoude naar Schagen kwam en pastoor Lansingh, die van Schagen naar Spaarnwoude ging. [1])

Voordat die laatste Schagen verliet had hij eerst nog te storten „om den baljuw te betaelen voor sijn vertreck en komen van de heer Sibie als pasthoor van Schagen 100 : 0 : 0.

Verder: voor 't verminderen van 't huysraat volgens advijs van de heer Ringers, dat Lansingh [2]) sijn neutteboomen kas voor de pasthorij moet laate en noch 50 gulden aan gelt daar boven om aan de pastoor Sibie te geven om daar ander huysraadt voor te koopen en te verbeteren voor de pastory dus hier 50 : 0 : 0. [3])

Nadat pastoor Lansingh den 13 Sept. 1733 voor het laatst in Schagen gedoopt had [4]), vertrok hij naar zijn nieuwe parochie, een middelmatige statie met slechts 225 communicanten, waar hij, geprezen als een allerbraafste hoogbejaarde grijsaard, in 1757 dit leven verliet. [5])

De bovengenoemde „heer Ringers" was de Alkmaarsche pastoor Joannes Ringers, die hier als Aartspriester over Noord Holland zal gehandeld hebben. — In een officiëele

---

1) Catalogus pastorum qui hoc tempore 1747 sub archipresbyteratu Ampl. D. Js. van der Steen curam pastoralem habent. In Schaga. Anno 1733, 17 Sept. facta cum superiorum consensu permutatione inter R. D. Ant. Lansing, Pastorem Schagensem et Petrum Siby, pastorem in Sparwoude hic ad Schagen venit alter Sparwoudam. *Bissch. Arch.*

2) *Sic* en zóó passim: ja, die Heeren toonden eerbied voor hun pastoor.

3) Kerk. Arch. Reeken Boeck.

4) Arch. v. Schagen. Doopboek. De straks te noemen pastoor Terlaar begon zijn in 1812 nieuw aangelegd doopboek met N.B. alle de voorige Doopboeken zijn door mij (wel tegen zin :) S. Terlaar, Pastoor der Gemeente van Schagen ter hand gestelt aan den Heer Maire J. Walig ter stede Schagen, door order van den Heer Prefect, resideerende te Alcmaar. — Het oudste doopboek, wat we hier op het raadhuis vonden, begint 8 Sept. 1729.

5) Rel. Soffred. Sparnwoude Stat. saecul. mediocris. Comm. 225. R. Antonius Bernardus Lanssing, senex grandaevus ac honestissimus, cui defuncto, anno 1757 successit etc. Arch. v. Utr. VIII, 344.

opgave van Kanunniken van het zoogenaamde Haarlemsche Kapittel vonden we dien Joannes Ringers, met achter zijn naam *geb. te Schagen* [1]), maar in de Vreugde-Zangen [2]) op zijn zilveren feest lazen wij:

. . . . Hij veste op 't kruis zijn oog,
Van toen de Deyle hem laafde en 't heerlijk Schagen zoog.

Nu had heer Bruinvis, die steeds con amore wil geven van het vele wat hij weet en heeft uit de geschiedenis van ons Noorder kwartier, de goedheid ons te schrijven: J[s] Ringers werd in 1683 geboren te Zuidscharwoude en, zijn vader vroeg verloren hebbende, door zijne moeder te Schagen opgevoed. Verder danken wij aan den pastoor van Langendijk, onder wien Zuidscharwoude kerkelijk hoort, de mededeeling, dat tot de burgerlijke gemeente Zuidscharwoude ook behoort een strook grond in de volkstaal genoemd: het Del..., een partijtje akkers mogelijk afkomstig van wat vroeger eene boerenplaats de Deyle was.

Hier, uit het schrijven van den Heer Bruinvis, nog de volgende bijzonderheden van Pastoor Ringers: Door Pieter Codde, Aartsb. etc., tijdens diens verblijf in Holland tot de studie opgewekt, leerde hij aan de lage school te Hoogstraten latijn, vervolgde zijn studie in het oratorie te Mechelen, genoot, wegens den oorlog in Brabant, te Munster onderwijs in de wijsbegeerte en eindelijk te Leuven in de godgeleerdheid. In 1710 werd hij te Keulen buitentijds door den Nuntius gewijd; hij werd getonsureerd, ontving 2 Oct. de eerste en 9 Nov. de priesterwijding (ander bericht: den 9 Nov. 3 wijdingen op één dag), waarop hij naar Holland gezonden den 25 dier maand, op S. Catharienendag, zijn eerste mis te Schagen

1) Bijdr. VII, 325.

2) Een aanzienlijke bundel niet onverdienstelijke verzen w. o. Latijnsche Bibl. Alkmaar no 368*, gedrukt kwartijn.

zong. Hij werd Th. Visscher, pastoor der statie van S. Laurens te Alkmaar, als kapelaan toegevoegd en na diens overlijden (6 Mei 1715) zijn opvolger. Den 25 Nov. 1735 vierde hij zijn 25jarig priesterschap, waarbij pastoor Brikkenaar van Oudorp de predicatie hield. Van zijne gemeente zeer bemind, diende hij haar 33 jaren en overleed, ten gevolge van een poliep en koortsen, zacht op den 19 Aug. 1748 Brikkenaar sprak den 26 de lijkrede uit, naar aanleiding van Matth. V, 13.

Waarschijnlijk was pastoor Ringers van gegoede familie, ten minste in 1740 zien we, dat hij hier in Schagen nog al land had, waarover een der aanzienlijkste Schagers zijn rentmeester was [1]). Maar wat mag de reden zijn geweest, dat Arent Kok, geregtsbode der stad Alkmaar, bij de Ed. Agtb. Hr. Schepenen aldaar aangesteld wordt als sequester in den boedel en nalatenschap van den Hr. Ringers? Ongeveer derdehalf jaar na diens dood verkoopt de sequestor het land wat de pastoor bij Schagen had. [2])

Volgens v. H. en v. R. zouden de twee genoemde Schager geestelijken van der Meer en Ringers nog een derden tijdgenoot gehad hebben. Onder de pastoors van Ouderkerk noemt hij, als opvolger van van der Meer, Willem Abbekerke, insgelijks te Schagen of te Abbekerke dicht bij Schagen geboren. [3]) Doch eene plaats van dien naam is in de omstreken van Schagen niet bekend, wel een Abbestede, maar Abbekerke ligt bij Lambertschagen, waarmee het ook elders door v. H. in een adem wordt genoemd [4]), waarmee het volgens la Torre een zielzorger

---

1) Arch. v. Schagen.

2) Arch. v. Schagen. Collecte-Boek.

3) Oudh. II, 278. Guilielmus Abbekerke, Schagensis quoque aut ex Abbekerk, contermino Schagensibus vico oriundus. B. S. II, 413.

4) II, 443.

had [1]) en waarmee het ook thans nog een burgerlijke gemeente uitmaakt. [2])

Het zij veroorloofd hier te wijzen op een dito plaatsnaams-verwisseling uit dien zelfden tijd, voorkomende in Bijdr. I, 208. In de Liste des Refractoires qui sont a présent (21 Juli 1716) en vie wordt ook genoemd Joannes Schager, natif de Schager [1]), pasteur de Westeynde. In een noot [1]) Schagen. Maar in de Catalogus sacerdotum Jansenistarum in Hollandia superstitum a° 1731, lezen wij: Joannes Schaagen, ex Lammershaghen a Sebasteno missus in 't West-Eijnde. [3]) Ook de Bat. Sac. noemt als pastoor dier plaats Joannes Schagen, Lamberto-schagensis [4]) en de Oudh. etc. Johan Schagen, te Lambertschagen geboren. [5])

Wij keeren terug tot den opvolger van pastoor Lansingh:

Petrus Sibij; ZEerw. schrijft zelf zóó zijn naam, hij had de goedheid in zijn doopboek [6]) op te teekenen, „dat hij Leuvensch Baccalaureus der H. Godgel., geboren was [7]) den 8 Oct. 1700, dat hij na alle scholen van Westphalen en Leuven gevolgd te hebben, wettelijk Roomsch Katholiek priester gewijd werd door ZE. den Kardinaal-Aartsbisschop van Mechelen [8]), dat hij na zijn eerste Mis gedaan te hebben in 't Kalf, onder den amplissimus de Jager, al dadelijk gezonden werd naar Leiden, waar hij onder den WelEerw. Heer Melchior drie trimesters bleef en daarna een half jaar in Crommeniedijk bij

1) Arch. v. Utr. XI, 147.

2) Kramers Geogr. W. I, 3. 2e druk.

3) Arch. v. Utr. II, 167.

4) II, 451.

5) II, 489.

6) Arch. v. Schagen.

7) Zijn vader was Mr. Chirurgijn. Arch. v. Schagen.

8) Transiens omnes scholas monasterii Westphalies et Lovanii legitime tandem consecratus sum Romano Cath. sacerdos.

den Eerw. Heer Steph. van Ysendoorn; het daaropvolgende jaar was hij kapelaan in Poeldijck; vervolgens in Den Haag bij den Eerw. Heer van Rossum en intusschen gedurende korte poozen assistent in verschillende plaatsen; eindelijk werd hij pastoor benoemd (in 1729 [1]) of 1730) [2]) van Sparnwoude (op de Lie), waar hij ongeveer vier jaar bleef tot hij ten laatste aanstelling kreeg als pastoor van Schagen; hij kwam daar op Vrijdag 11 Sept. 1733 en preekte het eerst den volgenden Zondag, den XVI na Pinkster." Hij onderteekent zich: pastor Schagensis municipii. Voor dat burger Reght werd den baljuw betaalt 1 : 16 : 0.

Tien dagen later wordt genoteerd: voor Rayskoste aan Adriaan Halfswaagh (een kerkmeester): Met de pasthoor na Hoorn geweest voor de gecommiteerde Rade in twee daege verteert 4 : 4 : 0.

Als den nieuwen pastoor het eerste kwartaal van zijn jaarwedde door het Bestuur wordt aangesteld, zien wij die honderd gulden hooger dan vroeger: zijn voorganger kreeg *f* 300, hij *f* 400, daarenboven *f* 18 voor wijn. — Uit de kaarsenrekening kunnen we niet wijs worden.

Dat pastoor Sibij niet onbemiddeld was, blijkt wel uit zijn op eigen naam aankoopen van een en ander perceel om en bij de kerk. Zeker als hij daar genoeg heeft verlaat hij, waarschijnlijk in den zomer van 1735, het pastoorshuis op de Laagzijde om te gaan wonen naast de kerk op de Hoogzijde, waar Kerkmeesters hem dan ook het gebruik van zeker stuk land toestaan. Maar zie eens, hoe zeker die Heeren meenden te moeten zijn.

Op heden den 14 Junij 1735 compareerde voor mij Hendrik Hoflaan, openbaar Notaris...... Den Eerwaarden Heer Petrus Siebie

1) Arch. v. Utr. VIII, 99. 2) Arch. v. Utr. IV, 142.

dewelke bekende voor hem ende sijnen Erve uijt enkele goetwilligheijt van Kerkmeesteren van de rooms Katholijke Kerk staande op de Hoogesijde tot Schagen, Praecario ende ter Bede te besitten sodanige Sestien ende Een Halve Roede Erff als agter ende annex de voorschreven kerk zijn gelegen en aan de voorschreven kerk zijn toebehoorende..... sonder dat hij Heer comparant ofte sijnen Erve daar eenig regt van Eygendomme aan heeft ofte ooijt sal mogen pretenderen, beloovende hij Heer comparant de voorgemelte 16½ Roeden Erff, soo lange hij dezelve onder sijn opsigt heeft naar behooren te gebruijken, sonder schade daaraan te doen ofte verargeren ende de sloot, gelegen agter ende bezeijden het voerschreven Erff te onderhouden op sijnen costen. En wijders het voorschreven Erff ten allen tijden ter vermaninge van Kerkmeesteren voorschreven ofte derzelver successeuren in der tijd wederomme te sullen restitueeren.

Tot nakominge van alle het geene voorschreven staat den Heer comparant verklaarde te verbinden syn Persoon ende Goederen, soo roerende als onroerende. Egeene exempt die subjecterende allen Reght ende Regteren.

Aldus gedaan ende gepasseert ten huyse van den Heer Cornelis Bregman (een Kerckmeester) etc. [1])

Door denzelfden Notaris werd ook opgemaakt: Staat ende Inventaris van de Boecken, Meubelen, Huysraad ende Inboel die behooren tot de Pastorye der Rooms Catholijcke Kerck binnen Schagen.... en ja, dat was een fiksche inboedel, (achtennegentig nummers) waarmee een pastoor ter meubileering van zijn huis voor een goed deel gered was. Nadat ook de door pastoor van Alkemade opgemaakte cataloog der boeken (zie boven) in extenso is opgenomen, wordt de Inventaris als volgt gesloten: Aldus Geinventariseert ende in geschrifte gestelt ten versoecke van de E.E. Kerckmeesteren van de Rooms Catholijcke Kerck binnen Schagen, volgens opgeven van den

1) Kerk-Arch. Portef. A. 2.

Eerw. Heer Petrus Cibij, alle welcke voorgemelte Boecken en Goederen den Heer inventarient als Bruyckleener en besitter Praecerio belooffde op sijn E. vertreck ofte affsterven wederom in handen van Kerckm^{m} in der tijd in het pastorye-huijs te sullen leveren, ofte sullen doen leveren, onder verband als nae Reghten. En is deze in waarheijts oirconde door den Heer Inventarient getekent binnen Schagen den 17^{n} february 1736. [1])

Dat inventariseeren (en copie) kostte 6 : 6 : 0 met 1 : 8 : 8 voor 't segel.

Ingevolge de nadere resolutie van Haar Ed. Groot Mog. 21 Dec. 1737, werden in dien tijd al de goederen der kerk, den 20^{n} penn. subject, getaxeerd. Uit die taxatie blijkt dat de parochie, door de Reformatie zoo jammerlijk van alles beroofd, allengs weder in tamelijk goeden doen was gekomen.

Een woonhuis en erff zijnde geappropriëert tot een vergaderplaats of kerkenhuys, in gereden gelden geschat op *f* 300 : 0 : 0.

Ruim 17 bunders land worden getaxeerd op 2876 : 0 : 0.

Dan nog een huis en erf en twee hypotheken. Al de kerkgoederen bij elkaar *f* 5903, daarvan de 20^{e} penn. bedraagt *f* 295 : 3 : 0. 1/10 verhooging 29 : 10 : 16. [2])

Wij zien dan ook als post van uitgaaf in ons Reeken Boeck [3]):

30 Jan. 1739 de xx^{e} penn. van de kerck en 't huys op de Laagzijde van al de landen en obligaties

324 : 13 : 16.

Daarenboven: voor de verteeringh op de taxatie van de vaste goederen 5 : 8 : 0.

aan de baljuw vereert vijf gouden ducate om de taxatie van de kerck en verder goederen wel te maaken 26 : 5 : 0.

---

1) Kerk. Arch. Portef. F. 1. 2) Arch. v. Schagen. 3) Kerk. Arch.

Een dertig jaar later (1771) vinden wij: Ontfang van den impost op de collaterale successien tot de 10e en 20e penning ingevolge haar Edele Groot Mog. placaat van 20 Juni en 27 Sept. 1743:

Van de goederen de roomsche kerck te Schagen in eigendom toebehoorende volgens beëedigde memorie A. 1.

De roomsche kerk met het kerkhuys getaxeert op 600 : 0 : 0.

Er is land bijgekomen en ook twee huizen; al de eigendommen der kerk worden nu getaxeerd op 10680 guldens [1]), d. i. op circa één mille na het dubbele van de laatste ons (voor een zelfde doel) bekende taxatie. [2])

Pastoor Sibij had intusschen de kerk verrijkt met een nieuwen preekstoel, zoo al geen kunststuk, onder elk opzicht toch een voortreffelijk werk, gebeeldhouwd te Antwerpen, renaissancestijl, met een mooi beeld van den patroonheilige der parochie onder kuip en trap. Den zesden Zondag na Pinkster, onder het Octaaf van de HH. Petrus en Paulus 1738, werd hij het eerst door den pastoor gebruikt [3]), terwijl hij tegenwoordig nog dienst doet in onze nieuwe kerk.

Dat zelfde jaar werd ook een nieuw orgel in de kerk gebracht; met het stellen daarvan schijnt men lang bezig geweest te zijn, want de pastoor teekende op, dat het voor de eerste maal bespeeld werd onder de hoogmis op Paschen, 29 Maart 1739. [4])

Jammer dat juist uit dien tijd leemte is in onze Reeken Boecken, anders hadden we licht iets gevonden omtrent

---

1) Arch. v. Schagen.

2) De baljuw krijgt nu ook eens zooveel: wij denken ten minste, dat de post: 11 Aug. 1771 aan de baljuw Stiperiaan voor een recompens van seekere gedaane diensten *f* 49... op deze taxatie slaat.

3) Arch. v. Schagen. Doopboek.

4) Arch. v. Schagen. ibid.

makers en prijs van orgel en preekstoel en hoe de uitgaven voor een en ander gedekt werden, misschien ook wel iets omtrent een nog al vreemd testament [1]) in die dagen, 18 Juli 1747, gemaakt.

Cornelis Bregman, rentmeester te Schagen, aldaar overleden 1753, zeker Katholiek, dezelfde? als de Kerkmeester-rendant, die destijds jaren achtereen de administratie voerde, (nakomeling, kleinzoon, oomzegger of neef? van den Bregman, die zulk een rol speelde in de oppositie van 1630 (bladz. 133) ...... Cornelis Bregman testeerde zijn aanzienlijk vermogen, zóóveel effecten met circa 50 bunders land, aan de armen, maar zóó, dat het kapitaal kapitaal moest blijven en de rente daarvan jaarlijks zoude uitgekeerd worden aan de Gereformeerde [2]) en Rooms Catholijke Armen, ieder voor de helft. Van dat fonds benoemde hij tot administrateur den Protestantschen Notaris Hoflaan, tot toesienden administrateur den Katholieken Gerbrand Molenaar en dien heeren gaf hij magt omme bij afsterven een ofte meer andere in haar plaatse te mogen surrogeeren ende aan te stellen met gelijk reght, magt en authoriteijt als sij uyt kragte deses sullen hebben ontvangen, sluijtende ten dien eynde uijt van alle bewind ende gezag alle vrinden, weeskameren ende gereghten daar 't sterffhuys sal komen voor te vallen ende wel speciaal den Edelen Aghtbaren Geregte en Weeskamer van Schagen als hun allen van de moeijte ontheffende ende bedankende, mits blijvende de voorn. Administrateurs verpligt alle jaaren ofte om de twee jaaren .... Reekening te doen ende te sluyten voor de twee Arme voogden ende de twee Opsienders der armen van de Rooms Catholijke kerk tot Schagen.....

---

1) Arch. van het Parochiaal Armbestuur. Portef. D.

2) Dat de Katholieke erflater hier en elders de Gereformeerden steeds het eerst noemt is zeker redactie van den Notaris!

ende indien bij verhuysen en naalatigheit door de gestelde Administrateurs ofte derselver gesurrogeerde in der tijdt in cas van afsterven niet en waare voorsien omme andere in haare plaatse te verkiesen, soo verklaarde hij testateur alsdan de twee regeerende arme voogden benevens de twee opsienders der Rooms Catholijke Armen alhier te qualificeeren omme twee andere namentlijk een van de Gereformeerde ende een van de Rooms Catholyke Religie tot administrateurs deser goederen te verkiezen en aan te stellen....... Men wil het tegenwoordig hier aan landsbepalingen wijten, dat de raad des Apostels wel te doen aan allen, doch vooral aan de huisgenooten des geloofs, niet kon worden nagekomen; zoo lang we echter die wetten van Staat of Gemeente niet kennen, vreezen wij een andere verklaring te moeten aannemen: de naam Bregman heeft een vreemden klank en dat dringt zich op, als wij den Katholieken erflater zoo *liberaal* voor de armen, voor zijn eigen ziel en die zijner vrouw — de menschen stierven zonder kinderen — hooren vermaken vijftig gulden 's jaars, zegge vijftig, voor evenveel intenties, die de Roomsche armen dan nog *van hunne helft* moesten uitkeeren.

Toen pastoor Sibij ongeveer 56 jaar oud was verkocht hij aan Kerkvoogden Twee huysen met een kamer (de door hem aangekochte perceelen bij de kerk), Erven, Tuyn, Tuynhuysje en Turkse Tent voor een jaarlijkse lijfrente van Een hondert en veertigh guldens ten lijve van hem Petrus Sibij, te vervallen jaarlijks op den 16 September, soo lange hij Petrus Sibij jaarlijks op den 16 September in leven sal sijn, sullende met sijn overlijden dese lijfrente sijn afgestorven en gequeten, sonder dat na sijn overlijden iets meerder sal werden betaalt. [1])

1) Kerk. Arch. Portef. A. 2.

De akte van die schenking teekende heer Sibij 16 Sept. 1756, maar toen was reeds een ander in zijne plaats als pastoor van Schagen benoemd; waar hij dan verder werkzaam is geweest of het otium van den ouden dag heeft genoten, hebben wij niet kunnen achterhalen, alleen weten wij, dat hem zijn lijfrente nog werd uitgekeerd 30 Sept. 1773, daarna niet meer; dit in verband met den brief der lijfrente, brengt tot het besluit, dat pastoor Sibij, in den ouderdom van 73 jaar overleden is tusschen 16 Sept. 1773–74 [1]). Zijn opvolger was

ANTONIUS WIGGERINCK [2]), een Amsterdammer. [3]) Hij kwam, volgens den een van Hem- en Venhuizen, waar hij sedert 1752 pastoor was geweest [4]) volgens den ander uit zijn Amsterdamsche kapelanie, de Posthoorn [5]), den 12 Sept. 1756 [6]) naar Schagen, in die dagen volgens de Rel. Ghiliana en Soffredini, een der aanzienlijkste staties van N. Holl. met een inkomen van wel 1500 gulden en 276 comm. in 1763 tegen 350 in 1758. Beide relaties noemen hem een zedig en braaf man van middelmatige bekwaamheid. [7]) Uit zijn pastoraat van bijna een halve eeuw hebben wij maar weinig mee te deelen, o. a.: Nov. 1771 wordt ZE. verrast door een schrijven [8]) uit Den

---

1) Wijziging in den eenmaal op lijfrente gesloten koop-akte aan te nemen gaat toch moeielijk, maar dan weten we ook niet wat te maken van den sterfdatum van pastoor Sibij, aangewezen in het Necrol. Banning (blz. 27): 18 Oct. 1756. In een Status Missionis (Bissch. Arch.): mortuus mense Sept.

2) Zóó schrijft de pastoor zelf zijn naam in het doopboek. Arch. v. Sch.

3) Stat. Miss.

4) Arch. v. Utr. VIII, 92.

5) Stat. Miss.

6) Arch. v. Schagen. Doopb.

7) Vir modestus et probus, mediocris capacitatis. Arch. v. Utr. VIII, 133, 353.

8) Past. Arch. Uit toon en verderen inhoud van dien brief blijkt, dat er toen nog tusschen den *Pastoor* en den *Heer* van Schagen meer intieme relaties bestonden, die jammer genoeg, niet zijn aangehouden. Het laatste

Haag, waarbij een der Officianten van den Heer van Schagen bericht, dat die Heer met bedanken van den vorigen een nieuwen baljuw heeft benoemd en dat *hij* gezorgd heeft bij deze verandering den nieuwe Balluw te bepalen, dat hij officier nooijt van den Roomschen Pastor nu en inder tijt zijnde off van de Bezorgers van den Roomschen Armen off Kerkmeesters in de Heerlijkheeden, iets zal mogen trekken off profiteeren. [1]) Dat was in ieder geval der moeite waard, want al was het jaarlijksch recognitiegeld dien heer te voldoen (zeker van 1715–65 was het *f* 150, een halfjaar vooruit) wat verminderd, toch bleef het nog *f* 100.

Evenals zijn voorganger had ook pastoor Wiggerinck van de kerk vierhonderd gulden traktement, wat hem aanvankelijk volgens gewoonte per kwartaal werd uitbetaald, doch 1769–72 krijgt hij maar twee kwartalen, terwijl de andere twee uitgekeerd worden aan den mandataris van pastoor Sibij, in voldoeningh van een jaar recognitie. Om hier een uitleg te vinden meenen wij: toen heer Sibij in 1756 Schagen ging verlaten, zal bepaald zijn (door de Kerkelijke Overheid?) dat hem door zijn opvolger moest uitgekeerd worden een zeker quantum 's jaars. Pastoor Wiggerinck deed dat jaren achtereen zelf, maar allengs is de zaak in de war geloopen en toen

---

spoor er van vinden we in een eigenhandig briefje (Past. Arch.) van de gravin van Nassau, geb. gravin d'Oultremont, aan wijlen Deken Siegfried. Pastoor Heuvels, z. g., was naar Aken getrokken om hare hulp in te roepen voor het oprichten van een Liefde-Gesticht. Zij was daar toen niet en schrijft nu later, dat *zij* eigenlijk de Vrouwe van Schagen niet is, dat zij zelf op haar landgoed in Silezië een Gesticht in 't leven heeft geroepen, dat haar veel geld kost. Om echter het penningsken van de weduwe niet te weigeren, heeft zij last gegeven den pastoor honderd gulden voor zijn Gesticht uit te keeren.

1) Intusschen was het reeds: ...de heer Stiperiaan als ons nieuwe baliuw tot een schenkaasi 42 : 0 : 0.

stond de man van middelmatige bekwaamheid toe, dat ter kwijting van de verplichting de helft van zijn tractement werd ingehouden en uitgekeerd door Kerkmeesters, die het bestempelen met 't hatelijke woord recognitie. [1])

Een anderen keer wist pastoor Wiggerinck toch meer bewijs van karakter te geven; het was bij gelegenheid van een nationaal feest na het aftrekken der Engelsche en Russische troepen in 1799. [2]) ..... Besloten in de vergadering van de administratieve municipaliteit dat de vergadering morgen, Donderdag 19 December, eerst na de gereformeerde kerk zal gaan en daarna na de roomsche, waar een Te Deum wordt gezongen, waar onder een collecte voor de Roomsche armen en waarna een toepasselijke toespraak door pastoor Ant. Wiggerinck.... 's avonds half zes in de vergaderzaal wederom bijeenkomst, waarbij pastoor en predikant zullen verzocht worden... een boden wordt gezonden om den pastoor te zeggen, dat de raad morgen naar zijn toespraak zal komen luisteren; de pastoor antwoordt, dat schoon hij beloofd had een aanspraak te houden, hij dat morgen niet zou doen; besloten hem per missieve hetzelfde verzoek te doen met bedreiging, dat bij weigering de gevolgen voor zijn rekening blijven..... de pastoor antwoordt, dat hij bij zijn weigering blijft volharden. [3])

Meer dan een stuk in ons Gemeente-Archief geeft aan, dat pastoor Wiggerinck te Schagen overleden is in 1803

1) Kerk. Arch. R. B.

2) Uit dien tijd ook het volgende: Extra vergadering der administratieve municipaliteit, 13 Oct. 1799. Besloten al het zaadgewas van buiten binnen deze stede te laten halen en te laten brengen in de roomsche kerk of in de dorpsscholen: aan de commissie daarop gezonden naar den Commandant der Engelsche troepen, geeft deze te kennen, dat de vergadering de roomsche kerk tot een magazijn kan gebruiken, en dat hij directelijk de troepen daarin liggende, zou laten vertrekken. Arch. v. Schagen.

3) Arch. v. Schagen. Notulen.

den 9 September en niet, zooals het Necrol. Banning heeft, den 6 dier maand. — Blijkens de taxatie voor successierecht was zijn nalatenschap vrij aanzienlijk te noemen. Dat hij van gegoede familie was is trouwens ook op te maken uit de finantiëele operaties zijner zuster, juffrouw Josina, die kort voor hem te Schagen, vermoedelijk ten zijnen huize, overleed. Na zijn dood werd de parochie tijdelijk waargenomen door

Franciscus Xaverius van Crimpen [1]), als Assistent of Deservitor, die, blijkens uitkeering van zijn traktement, zoo wat twee maanden wil had van zijn deservitorschap; zeker voor 15 November 1803 moest hij de zaken overdragen aan den benoemden pastoor

Joannes Koenrade Makke (Macke). Slechts vijf jaar mocht die Eerw. als pastoor van Schagen werkzaam zijn, hij stierf er in den ouderdom van 48 jaar, 28 Dec. 1808. [2]) Den 29 April van dat jaar had hij den treurigen plicht te vervullen gehad een akte van klachte in te dienen wegens stelen van kerk-zilver. Zekere Franschman die tot 29 Febr. als daglooner te Schagen gewoond had en daarna te Utrecht, kwam vandaar op Paasch-Zondag 17 April naar Schagen terug, met het voornemen de kerk te bestelen. Dit gelukte hem op den avond van dien dag: hij wist zich meester te maken van vijf zilveren kandelaars en een dito wierookvat met scheepje, stopte het gestolene in een groenen reiszak en begaf zich met dien last moederziel alleen te voet op weg naar Amsterdam, waar hij den volgenden middag om 3 uur aankwam en zijn intrek nam in het logement de Zon in den Duvelshoek. Dinsdag morgen en middag verkocht hij een en

---

1) 7 Juli 1827 overleden te Hoorn, waar hij zijn broeder Wilhelmus Franciscus van Crimpen was opgevolgd, die als pastoor der gemeente genaamd de Slijksteeg, den 31 Aug. 1818 aldaar overleed.

2) Arch. v. Schagen.

ander voor *f* 54 aan Jan Weghorst, Mr. Zilversmid in de derde Utrechtsche straat, maar toen hij daar Woensdag morgen 7 uur terugkwam om het resteerende te verkoopen, werd hij door twee justitie dienaars gevat. — Die spoedige arrestatie was zeker te danken aan het voortvarend handelen der Schagers: dadelijk na het ontdekken van den diefstal waren eenigen van de aanzienlijksten naar verschillende kanten uitgereden, ook naar Amsterdam.... aldus de traditie. — De gearresteerde, die helaas! Roomsch was, verklaarde de misdaad zonder iemands hulp of medeweten gepleegd te hebben, alleen uit armoede, uit zucht om vrouw en kind te voeden. De Schager baljuw Adriaan Honingveld eischte de doodstraf met de koorde op een publiek schavot en begrafenis van het lijk, waar zulks gebruikelijk was en in de kosten. Het vonnis, 28 Mei geveld door Schepenen der plaats was: strenge geeseling op een schavot, gebonden aan een paal, met een strop om den hals, aan de galg vastgemaakt, 25 jaren opsluiting in een tucht- of werkhuis en na dien tijd 30 jaren bannissement uit het departement Holland, voorts de kosten van het geding. 4 Juni is dat vonnis na klokkeslag uitgesproken en (wat betreft het eerste gedeelte) ten zelven dage uitgevoerd (volgens traditie op het marktplein), „praesent alle de Heeren Schepenen." [1])

Het gestolene is toch weder in Schagen terecht gekomen: 25 Febr. 1809. Betaald aan A. Hooningvelt, (den Baljuw) wegens aflossing van het gestoolen Zilverwerk 54 : 0 : 0.

Een en andermaal lezen we na het ongeval... zooveel uitgekeerd voor nachtwaken in de kerk, maar dan grijnst

---

1) Wij brengen dank aan Heer Bruinvis, die zich de moeite wilde getroosten voor ons het bovenstaande te trekken uit het desbetreffend omvangrijk dossier, dat berust in het Arch. der Arrond. Rechtb. te Alkmaar.

het op eens u tegen: 15 Maart 1811 Ontfangen (van N. N. daar en daar) wegens verkochte zilver sierade van de kerk een somma van 1469 : 1 : 0.

't Is dan niet, gelijk beweerd wordt, althans niet onmiddelijk te wijten aan diefstal, dat eene parochie, vanouds zoo rijk aan grondbezit, doodarm is aan zilver. De zilversmid-winkelier gaf er zooveel voor: hoeveel werd toen vervreemd aan kunstwaarde? Dat het een rijke inventaris moet geweest zijn, blijkt daar we thans nog gebruiken een fijn gedreven zilveren kaarsen-domper en een fiks zilveren hart als katrol voor godslamp.... waarlijk geen sieraden waaraan gedacht wordt of men moet niet meer weten wat nu nog te geven, aan te schaffen. [1])

Ook na den dood van pastoor Makke een interregnum te Schagen:

Joseph Webber was er deservitor van 23 Dec. 1808 tot 12 Maart 1809. Wij weten dat uit een door hem keurig geschreven verrekening met kerkvoogden: een vierde van het pensioen des pastoors..... voor uitgegeven gelde van mijn reis..... voor hetgeen mijn afreizen kosten zal..... De kerkvoogden hebben van deze rekening willen aftrekken 19 guldens. [2])

Hij wordt definitief opgevolgd door

Simon Terlaar, een Amsterdammer [3]), reeds 56 jaar oud toen hij naar Schagen kwam. Die pastoor stelde er prijs op zijn pastorie in behoorlijken stand te hebben. Het zal toch voor dat huis zijn wat wij lezen: 17 Oct. 1810.

---

1) In de boveng. Status Miss. teekende pastoor Sonjee aan: Ejusdem (onder het pastoraat van Hr. Sibij) tempore ecclesia pretiosis Altaris et sacerdotum ornamentis satis dives erat; eratque in domo pastorali multum suppellectilis. Hoc tempore vero illae divitiae decreverunt: scil. venditae sunt a° 1811 sex candelabra argentea et lampas ex eodem metallo magni ponderis. De suppellectili vix aliqua supersunt.

2) Kerk. Arch.

3) Zijn aant. in Doopb. Past. Arch.

Bet. aan C. J. Bottemanne tot Alkmaar voor een marmeren schoorsteenmantel en dito plaate 74 : 15 : 8. [1])

Den 28 Oct., juist op zijn verjaardag [2]), 1822 [3]) overleed past. Terlaar te Schagen in den ouderdom van 70 jaren. Het was een plechtige begrafenis.... drie pastoors met de stool om den hals agter het lijk, maar helaas! nu begint voor Schagen het allertreurigst tijdperk, dat de parochie een heel jaar lang van een geestelijke verstoken bleef. Wel werd volgens traditie een opvolger benoemd, de pastoor van Westerblokker, van Kamp, maar hem werd de sleutel van kerk en pastorie geweigerd, terwijl ook de assistenten, later gezonden, slecht behandeld werden.

Ons Archief heeft ook hier slechts luttel; waar we meer licht hoopten te vinden, vonden we slechts teleurstelling. Wij geven dan, wat we hebben: 11 Nov. Bet. voor een Commisze na Alkmaar. Na de landeken om opgaaf te doen der kerk en pastorie xetra.... 30 dito bet. voor een Commizie na den Heer Aardpriester tot Zoeterwoud over het Prizedium des pastoors.

Ja, daar wrong de schoen: de pastoor stond geheel buiten de administratie; de heeren voerden die zelf zonder aan iemand boven hen verantwoording te doen en toch, ik weet niet hoeveel bladzijden in de Boeken schreeuwen het uit, dat contrôle allerdringendst gevorderd werd. Uit onderstaand stuk is op te maken, dat reeds vroeger gewerkt was in de wijze van administreeren verandering te krijgen, maar ook toen verzette men zich.

Alzoo van ouds af tot heden toe de regering en het bestuur der Roomsch Catholyke kerk alhier is geweest bij acht personen

---

1) Kerk. Arch.
2) Stat. Miss.
3) Past. Arch. Te veranderen 29 Oct. van het Necrol. Bann.

van de voornaamste Ledematen des voorschrevene kerk, onder den naam van kerkvoogden, zijnde bij vacature van een of meerdere derzelver personen de vacante plaats of plaatsen altoos vervuld door de overige van de genoemde acht personen met de zoodanige uit de ledematen der gemeente, als zij ten dienste en nut derzelver oordeelden het bekwaamste te zijn, zonder dat daartoe eenige andere toestemming, goedkeuring of approbatie ooit is vereischt geweest, welke personen eens verkozen zijnde, ook hun leven lang gedurende of zoo lang zij in deze plaats als Lidmaten blijven in dezen hunnen dienst zijn gecontinueerd.

Dat ook ten allen tijde een uit deze acht genoemde personen is geweest Administrateur van de inkomsten van derzelver kerk en arme goederen en diensvolgens de te goed zijnde gelden, verschenen landhuren als andere inkomsten heeft ontvangen en daarentegen de schulden en de lasten daartoe behoorende voldaan, welke administrateur dan ook gewoon is geweest alle jaren of om de twee jaren aan de overige van deze acht personen of kerkvoogden te doen behoorlijke rekening en verantwoording van de ontfanst en uitgaaf bij dezelve gehad en gedaan, zonder daarvan eenige verdere verantwoording of nadere rekening verschuldigd te zijn geweest en welke rekening zoodanig gesloten zijnde, altoos zijn gehouden voor wel en wettig te zijn gedaan en van onheugélijke tijden af zonder de minste opspraak of tegenzeggen zoodanig is geschied en gehouden, gelijk door diegene van ons die alhier geboren zijn, door onze voorouders zulks is verhaald en door ons zelfs zoodanig bevonden en als nog tot heden toe zoodanig gepractiseerd. Zoo verklaren wij ondergeschrevene Ledematen dier gemelde kerk als nog volkomen genoegen te nemen met de vorm van regering der voorz. kerk en kerkvoogden als van ouds af en tot heden toe is geschied en dat diensvolgens de Regering der kerk zal moeten blijven bij de acht personen, uit de gemeene ledematen daartoe verkozen en bij vacature een of meerder worden vervuld als voor deze en vervolgens dat ook de administratie, ontvangst en uitgaaf zooals van ouds bij een Persoon uit deze acht verkozen zal worden gedaan, die dan ook zoodanig als tot heden toe aan de overige van dezelve acht personen of kerkvoogden zijne rekening en verantwoording alleen is verpligt te doen en dat bij overlijden of afstand van den Administrateur weder

een ander uit de acht kerkvoogden door dezelve zal worden daartoe verkozen: begerende wij ondergeschrevene derhalve ook dat deze van ouds af gemaakte en tot nog toe onderhoudene orde en de regering ook vervolgens zoodanig werde gecontinueerd en achtervolgd en onze gemeente dus in alle ordentelijkheid en stichting geregeerd, met betuiging dat wij ondergesz. ons aan deze tot nu toe gehoudene kerkordening volslagen onderwerpen en met leedwezen zouden zien dat door iemand daartegen wierd geapposeerd tevreden zijnde en des noods ook voor ons en onze nazaten de tegenwoordige kerkvoogden of hunne successeurs in der tijd authoriserende om dit hun van ouds af gepractiseerd regt en deugdelijk possessie tegen een ieder opposant staande te houden en vereischt wordende tegen deselve in regten te ageeren. Actum Schagen den 28 April 1776. — Volgen vierentwintig handteekeningen, waar onder de namen van de kerkvoogden niet voorkomen. [1])

Wij keeren terug tot 1822–23. De man met nog een ander verkozen, om de commissie uit te maken bij den landdeken, die de Schagers had aangeschreven, heeft zelf het onderhoud daar en wat er op volgt in schrift gesteld: de landdeken heeft ons gevraagt hoeveel tractament de Pastoor hadde, dat hebben wij hem gezegt toen heeft hij ons gevraagt hoe veel fundacies of de Pastoor hadde dat hebben wij ook gezegt, toen heeft Hij ons gevraagt of de Pastoor zoo veel zielmisse had dat hij alle daage misse leese kon, wij hebben geantwoort dat wij er niet van wiste of hij kondigde alle daagen misse af, toen heeft hij ons gevraagt of wij ook gewoonte hadden dat wij Biegtpenning gaaven daar konnen wij wijnig van zeggen als wat wij zelleve daade.

Toen heeft hij aan ons gevraagt of den Pastoor ook President Kerkvoogt was daar op hebben geantwoort dat

1) Het origineele stuk in ons Past. Arch.; copie er van in het Bissch. Archief.

zoo niet was en ook bij ons weeten noijt geen plaas heeft gehadt toen heeft hij tegen ons gezegt dat de amplissimus Hart voor was om dat zoo te hebben dog zeijde hij tegen ons, 't zou niet gedwonge worden zoo wast niet, Edog 't zou lang duere Als wij dat niet toe staan woude toen zeijde wij dat wij daar niet Aan doen konde om dat toe te staan want wij dan eers daar over met de andere Kerkvoogde wilde spreeken Dat werde dan goet gevonden Mits dan daar antwoort van op te zenden... toen zijn wij tuijs gekoomen en hebben de Kerkvoogde opgeroepen en toen daar over gesprooken met malkander toen hebben de Kerkvoogde goet gevonden om de grootste contrubeerende leede van de gemeente op te roepen om dat daar een Reglement lag van die Liede onderteekent dat dat Punt teegen sprak Dus konde wij daar zoo ligt niet overdenke om dat toe te staan dus daar werde op beslooten om dat af te slaan daar op hebben wij een brief aan de landeken gezonden als dat niet toe gestaan wort dat noyt geen Plaas heeft gehadt en dat volgens 't Regelement niet toegestaan wort dat de Pastoor eenig gezag over 't Kerkbestuur heeft gehat.

Daar op hebben wij den 18 November een brief gekreegen van de landdeeken Als dat zoo wij dat niet toe staan willen dat wij dan verstoken. zullen worden om de goddelijke dienst op zondagen en feesdaagen van geen priester zullen worden toegestaan, 't zij wie hij ook zij en de zijper pastoor en tutje hourerder (Tutjehorn) ook beijde verbooden op Penaliteyt..... [1])

Toen men circa drie maanden het gemis van een pastoor had gevoeld schijnt der West-Friezen bekende karaktertrek toch zoo wat aan vlak-vallen te zijn gaan denken. Van een reglement [2]) „met overleg van Kerk-

1) Past. Arch. 2) Bissch. Arch.

meesters en de Gemeente van Schagen" 20 Jan. 1823 gemaakt, zegt art. 7: De Pastoor zal tijdelijk President zijn, zoo geene bewijzen worden ingebragt die dit wettig verhinderen. De stemmen des Presidents en Kerkmeesters zullen gelijk zijn, hoofd voor hoofd eene stem, en de meerderheid zal beslissen. Art. 5 had gezegd: „de stemgerechtigde Leeden behouden aan zich het regt van ingeval bij onverhoopte slechte administratie het zij een of het geheel te ontbinden en andere Kerkmeestern aan te stellen"; maar een P. S. voegt er bij: als de Pastoor in de onverhoopte slechte administratie werd betrokken zal de gemeente zich vervoegen bij zijn Eerw. den Amplissimus ten einde de zaak daarmede te regelen — zonder het recht aan zich te hebben om den Pastoor te ontbinden van Praesident.

De kwestie was echter nog niet uit: de Schagers wendden zich tot den Koning:

Brussel den 18 Juny 1823.

De Directeur Generaal voor de zaken van den Katholyken eeredienst voor het Koningrijk der Nederlanden etc.

Ontvangen hebbende een adres van Kerkvoogden en gemagtigden der R. C. Gemeente te Schagen, daarbij zich beklagende dat de Coadjutor Banning bij het overlijden van derzelver Pastoor geweigerd heeft in de vervulling dier plaats te voorzien uithoofde tusschen de adressanten en hem een geschil is, ontstaan over de benoeming en zamenstelling van een Bestuur van Kerkmeesteren en verzoekende het daar heen te rigten, dat voornoemde Gemeente onverwijld van eenen Pastoor worde voorzien.

Is besloten ter kennisse van de Adressanten te brengen, dat de zake zal worden gehouden in advys in afwachting van Z^r M^t verordeningen met opzigt tot het Bestuur van Kerkmeesteren zoo in bovengenoemde als andere gemeenten in de noordelijke Provincien en zullende hiervan afschriften worden gezonden aan de Adressanten en aan den Heeren Staatsraad Gouverneur van Zuid-Holland tot informatie respectivelijk.

Wat verder van den een of anderen kant gedaan is, om een einde aan den treurigen toestand te krijgen, weten wij niet, wel dat hij bleef aanhouden tot Oct.–Nov. 1823.

Tijdens het quasi-interdict werd de geestelijke bediening zoo wat waargenomen eerst door den pastoor van Zijpe, Jacobus van Deysen, en later door dien van Tutjenhorn [1]), H. H. Kuys. Aan den eerste wordt uitgekeerd 48 gul. wegens het verrigten der H. Dienste xetra in de Rooms catolike kerk alhier; aan den tweede betaald voor de H. Olie *f* 5 en later, als er weer een pastoor in Schagen is, 442 : 12 : 0 wegens 't verrigten der H. diensten en fondazes, item het zuiver overschot van het land hekven (eene fund. voor den past.) [2]) — Met dat al was er op Zon- en feestdagen geen mis in Schagen, dan, zegt de traditie, werd door N. N. afkondiging gedaan van de vastendagen, Epistel en Evangelie voorgelezen en terwijl het koor de mis zong, bleven de geloovigen wat bidden; de kinderen werden in de naburige parochies gedoopt.

Eindelijk komt Schagen weder in het bezit van een geestelijke en uit het sluiten der eerste rekening na diens komst blijkt, dat de oppositie het hoofd in den schoot heeft gelegd. De pastoor onderteekent nu mede en is gaandeweg als president van het Kerkbestuur tegenwoordig bij de vergaderingen, die geregeld in eene herberg werden gehouden, slechts een enkele maal aan de pastorie, terwijl later besloten wordt de toekomstige vergaderingen bij ieder Kerkmeester op zijne beurt aan huis te houden. [3])

---

1) 't Veld, dat zeker meer dan Tutjenhorn als aangewezen was, om hulp te verleenen, vinden we in de zaak niet gemoeid; destijds was er pastoor Joseph Oliverius Josset.

2) Kerk. Arch.

3) Kerk. Arch. Notulenb.

De eerste pastoor na het verweesd zijn van Schagens parochie was

Hermanus Esbeukman, die, geboren in het dorp de Lier [1]), zijn eerste mis deed in Maasland, waar onder de Lier vroeger behoorde. [2]) Mocht niet verwacht, dat Schagen na het veelbewogen tijdperk alles voor den nieuwen herder zou zijn en blijven! Wij vinden helaas! opgeteekend [3]), dat de pastoor na een tiental jaren werkens zijn verlangen te kennen geeft, wegens de vele moeielijkheden in zake administratie, verplaatst te worden. Hij aanvaardt den 24 April 1834 het pastoraat van Zaandam [4]), waar hij sterft 12 April 1844 en zijn lijk begraven wordt op het algemeen kerkhof. [5]) In Schagen werd hij opgevolgd door

Petrus Hubertus van Dijk, geboren in Maassluis, vroeger pastoor in Schoorl [6]) en 25 April 1834 benoemd tot pastoor van Schagen. Als hij daar een jaar of vier is krijgt hij wegens de naburige indijking van den Waard- en Groetpolder tot Assistenten in 1838 Joannes van Rest en 1839 Joannes Hendrix. [7])

Den 5 Aug. 1846 vierde pastoor van Dijk zijn zilver priesterfeest; de spreuk, die hij zich toen koos voor het gedachtenisprentje [8]), doet weer niet veel goeds vermoeden: „Dat God mij versterkt (sic) op den weg der beproeving." Schagens Memoriale [9]) teekent aan, dat hij

1) Stat. Miss.

2) Bijdr. IX, 64.

3) Past. Arch. Memoriale.

4) Past. Arch. Doopb. — Veranderd zal dan moeten worden: promotus in Zaandam Oct. 1834 (Stat. Miss.) en ook de datum van past. v. d. Horst, die hem in Maart naar Zaandam laat komen. Bijdr. I, 372, 3.

5) Bijdr. l. c.

6) Stat. Miss.

7) Past. Arch. Mem.

8) Past. Arch.

9) Past. Arch.

(past. v. D.) om de hevige en woedende kwesties tusschen kerk- en armbestuur over de fondsen, waarvan hij het slachtoffer werd, verplaatst is geworden in (9) Augustus 1849 naar Rinnegom en van daar in 1854 naar Ilpendam, waar hij sedert Mei (1860) rustend is.... waar hij 28 Juni 1871 in den ouderdom van 81 jaar overleed.

Tijdens zijn pastoraat in Schagen was de spanning daar alweder tot kookhitte gestegen: na zijn heengaan andermaal een deservitorschap; de Kerkel. Overheid acht het noodig door het zenden van een Delegaat rechtstreeks op te treden.

Deservitor was van Augustus 1849 Joannes Matthaeus Tiebes, die in Januari 1850 werd opgevolgd, aanvankelijk ook met den titel van Deservitor door

ARNOLDUS HEUVELS.

Met verwijzing naar hetgeen reeds vroeger van hem in de Bijdragen [1]) werd medegedeeld, hier het volgende van den merkwaardigen man, die met aanwending van zooveel werkkracht ook voor Schagen zooveel deed. Hoe forsch en doortastend hij daar in de veelbewogen parochie aan het zielenheil werkte, blijkt ook wel hieruit, dat hij in de tweede vastenweek van 1853 door drie Paters Redemptoristen eene missie liet geven, de eerste in het Noorder-Kwartier. Gelijk hij zelf aanteekent slaagde die missie bovenmate. De dag voor de sluiting bepaald zou nog onder een ander opzicht bewijs geven hoe hij gewerkt had. Zijn plan al aanstonds opgevat om eene nieuwe kerk en pastorie te bouwen, gaf hij op, omdat de Kerkelijke Overheid beter oordeelde nog te wachten. Toen deed hij

1) I, 395; III, 19. Aanvulling van een paar datums: geboren 23 April 1814; van 15 Februari 1847 tot Januari 1850 kapelaan in Den Haag, Hofkerk.

toch het noodzakelijke om in de behoefte te voorzien: hij vergrootte zijn kerk door aanbouwen van een kruis. (Dat werk met het aanbrengen van een klein torentje kostte *f* 17000). Den 1 Maart 1853, juist den dag voor de sluiting der Missie, werd de verbouwde kerk plechtig ingezegend door den ZE. Heer Deken van Alkmaar, die tegelijk ook het nieuwe kerkhof inzegende.

Aan het nauwgezet onderzoek en het voortvarend doorwerken van pastoor Heuvels, door Haarlems eersten Bisschop geroemd als hoog te prijzen arbeid, was het te danken, dat eindelijk de zoo gewenschte scheiding van kerk- en armen-goederen tot stand kon komen.

Zij die nu in Schagen eenigszins ouder van dagen zijn teekenen ons gaarne Pastoor Heuvels in dien eenvoud van zijn kleed, in dat hoogst eenvoudige van zijn huiselijk leven en heel zijn omgang, in zijn rusteloos werken, zijn doortasten en volhouden [1]), waar hij zich een doel te bereiken had voorgesteld, in zijne liefde voor de armen, die hem ook bewoog, 23 April 1853, eene Conferentie der Vereeniging van den H. Vincentius van Paulo op te richten, in wier belang hij zich de vervelende en tijdroovende besognes getroostte in zake spinbaan (eene onderneming om in vereeniging met de Protestanten werk aan armen te verschaffen).

Toen het plan tot rijpheid was gekomen Volendam tot eene zelfstandige parochie te maken, kwam pastoor Heuvels het als eene gunst verzoeken tot eersten pastoor van dat visschersdorp benoemd te worden. Tijdens zijn verblijf in Schagen had hij meermalen wegens ziekte assistentie noodig. Zij werd hem verleend door de WelEerw. Heeren

---

1) De vele pikante aanteekeningen van zijne hand in ons Archief (de pastoor was niet bang van schrijven) toonen genoeg hoevele moeielijkheden hij voortdurend te overwinnen had.

Joannes Niewenhoven [1]), Henricus van Vassen-Huyskes en Theodorus Ludovicus Ferdinandus Houtman. [2])

Opvolger van pastoor Heuvels te Schagen was

HENRICUS FRANCISCUS VAN LITH, blijkens eigen aanteekening geboren in 's Hertogenbosch, 23 Aug. 1822, priester gewijd 17 Juni 1848, naar de Hollandsche Missie gezonden om het groot gebrek aan priesters aldaar in November 1848, kapelaan in de St. Nicolaas (binnen de Vesten) te Amsterdam tot Aug. 1849, kapelaan te Kralingen tot Sept. 1851, kapelaan te Dordrecht tot Sept. 1856, pastoor te Ooltgensplaat tot 1 April 1860, op aanhoudend verzoek van Mgr. van Vree, z. g., naar Schagen vertrokken. [3])

Nadat in 1861 eene fiksche degelijke pastorie gebouwd was naar de plannen van Molkenboer, kon pastoor van Lith, voortwerkend op de grondslagen reeds door pastoor Heuvels gelegd, in 1863 voor zijn parochianen een bewaarbrei- en naaischool openen, die aanvankelijk stond onder leiding van de Amsterdamsche juffrouwen van Es, maar, nadat in 1865 het Gesticht gebouwd was, den 5 Aug. 1867 werd toevertrouwd aan de Eerwaarde Zusters van Tilburg.

Vier jaar later, 16 Aug. 1871, mocht de pastoor het geluk smaken ook eene Parochiale School, na plechtige inzegening, te openen; maar de rijkste vrucht van zijn pastoraat in Schagen is zeker, dat het hem gelukte, moedig bijgestaan door zijn kapelaan Kerschner, (door het oprichten van verschillende Broederschappen, het luisterrijk vieren van Meimaand en andere plechtig-

1) Kapelaan benoemd te Lisse 1857, te Assendelft 1861, overleden 6 Mei 1863. Handboekje etc.

2) Priester gewijd in 1843. Bissch. Arch.

3) Past. Arch. Memoriale.

heden, en zooveel meer), den godsdienstzin bij zijn parochianen te verhoogen. [1])

Benoemd tot pastoor van de O. L. V. kerk te Gouda en deken van het dekenaat Gouda, verliet pastoor van Lith den 8 Jan. 1872 Schagen, maar helaas! al spoedig begon hij in zijn nieuwe pastorie te lijden aan de kwaal, die hem ten grave zou sleepen. Om het toenemen der allerlastigste ziekte buiten bediening gesteld (27 Maart 1876), werd hij in Mei daarop ter verpleging vertrouwd aan het St. Andreas-Gesticht te Utrecht, waar hij den 14 Mei 1877 overleed. Zijn opvolger als pastoor van Schagen was

ANTONIUS GERARDUS SCHWEITZER.

Slechts een vijftal jaren zou de parochie van Schagen zich in het bezit van dien pastoor mogen verheugen, daar hij reeds in Sept. 1877 door Haarlems Bisschop geroepen werd aan het hoofd te staan der aanzienlijke parochie van de H. Catharina (Geloof, Hoop en Liefde) te Amsterdam.

Na zijn heengaan een deservitorschap van ongeveer drie weken, waargenomen door den toenmaligen kapelaan der parochie, die den eersten Zondag van Oct. (1877) door den ZEw. Heer Deken van Alkmaar als pastoor van Schagen zag installeeren

CHRISTOPHORUS FREDERICUS PHILIPPONA.

Sedert in 1864 eene vaste kapelanie in Schagen was gevestigd zijn daar als kapelaan werkzaam geweest:

JOANNES JACOBUS ELDERING,
27 Aug. 1864—17 Maart 1866. [2])

JACOBUS GEENEN, 18 Aug. 1866—11 Apr. 1867.

---

1) In de gedegen taal van den Latinist teekent de opvolger het vruchtbaar leven van den voorganger ....„qui post aedificatam utramque scholam perpessosque labores et datam cum R. D. Kerschner operam ad augendam Schagensibus pietatem nominatus est...." Past. Arch. Mem.

2) Wij danken die datums van benoeming aan den Eerw. Heer Secretaris van het Bisdom.

Josephus Laurent. Andreas Kerschner,
11 Apr. 1867—18 Sept. 1871.
Gerardus Antonius Franciscus Feije,
18 Sept. 1871—24 Juni 1874.
Henricus Fredericus Coenen,
28 Sept. 1874—1 Maart 1876.
Joannes Bernardus Burgers,
19 Sept. 1876—25 Oct. 1877.
Nicolaus Wessels, 25 Oct. 1877—† 8 Febr. 1883.
Adrianus Maria Antonius Bots,
8 Febr. 1883—† 21 Jan. 1884.
Wenceslaus Nicol. Arn. Aleidis ten Brink,
Ass. 9 Oct. 1883, kap. 21 Jan. 1884—29 Sept. 1884.

Van de twee kapelaans, die achter elkaar overleden, hier het volgende:

Nicolaus Wessels, geboren 11 Juni 1833 te Nieuwendam, studeerde achtereenvolgens aan het Seminarie Hageveld, aan dat van Kuilenburg en het Bissch. Collegie te Roermond. Van 13 Sept. 1859 tot Jan. (Febr.) 1860 was hij in het Noviciaat bij de Eerw. Paters Redemptoristen te 's Hertogenbosch. 3 Mei 1861 trad hij te St. Agatha in de orde der Kruisheeren, waar hij vier jaar later op dien zelfden dag zijn plechtige gelofte deed. Door Mgr. Carolus Josephus Benedictus Comes de Mercy-Argenteau, den 26 Nov. 1865 te Luik priester gewijd, heeft Nic. Wessels, zeggen de Annalen der Kruisheeren, met veel ijver gewerkt te Maeseyck en omstreken.

Krachtens indult van den H. Stoel, geseculariseerd door Mgr. Zwijsen, 12 Juni 1871, werd hij, den 24 d. v. weder opgenomen in het Bisdom van Haarlem en na eenigen tijd als Assistent te Waddinxveen gewerkt te hebben, den 23 Jan. 1872 benoemd tot kapelaan te Leimuiden, 17 Sept. 1873 te Poeldijk, 14 Aug. 1874 andermaal assistent te Waddinxveen, vanwaar hij naar Schagen

kwam. Daar bezweek hij aan uitputting, gevolg van typhus abdominalis, waarvan de kiem vermoedelijk opgedaan was aan het ziekbed der armen. — Zeer gevierd volksprediker was hij steeds bereid zijn gaven te leenen, waar die gevraagd werden en dat er veelvuldig beroep op werd gedaan, blijkt uit het aanzienlijk getal plaatsen, waar hij volgens eigen aanteekening preekte, missie gaf of andere geestelijke oefeningen leidde. — Het nog gebonden zijn aan de eenmaal afgelegde gelofte, maar die na de pauselijke dispensatie slechts verplichtend was in zooverre de omstandigheden het zouden toelaten, kon niet strenger opgevat, niet meer in praktijk worden gebracht dan door hem, den zoon eener rijke milddadige moeder. — Reeds tijdens zijn ziekte was tot assistent benoemd, die later kapelaan werd.

Adrianus Bots, geboren te Nieuwkoop, 8 Sept. 1858, priester gewijd 23 Dec. 1882, op bovengenoemde datum overleden ten huize van zijne moeder te Nieuwkoop.

Door de Kerkelijke Overheid werd bij Besluit van 20 Febr. 1863, n° 493, het tot dan bestaande hebbende Dekenaat Alkmaar in tweeën gesplist en een gedeelte tot een op zich zelf staand Dekenaat opgericht onder den naam van *Dekenaat van Schagen*, waartoe zouden behooren de parochies: den Burg, Coksdorp, Helder, Oud-Schild, Schagen, 't Veld, Wieringen en Zijpe (waarbij later gekomen is Anna-Paulowna), terwijl de Zijpe gesplist is in Noord- en Zuid-Zijpe. — Bij voornoemd besluit werd pastoor van Lith benoemd tot eersten Deken van Schagen. [1])

CHR. PHILIPPONA.

---

1) Verwezen zij verder naar mijne *Bijzonderheden uit de Geschiedenis der Parochie van den H. Christophorus te Schagen.*

NAAMLIJST
DER ROOMSCHE PRIESTERS TE AMSTERDAM
DOOR DEN STEDELIJKEN RAAD TOEGELATEN TUSSCHEN 1730 EN 1794.

De naamlijst die hier volgt heeft zijn' bestaan te danken aan het placcaat der Staten van Holland en W.-Vriesland van 21 Sept. 1730. Dat plakkaat staat gedrukt in het Groot placcaatboek en is meermalen in zijn geheel of broksgewijze gepubliceerd in brochuren enz.; weshalve ik denk te kunnen volstaan met verwijzing naar zoo even genoemde plakkaatboek.

De eerst geplaatste toelating van 25 Oct. 1730 wordt ingeleid door de volgende woorden:

„Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdam „hebben geadmitteert de navolgende persoonen om de „priesterlyke functien by provisie en tot wederzeggen toe „hier ter stede te mogen doen en is hen ten dien eynde „verleent dese acte, ingevolge van 't placcaat van de „Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, de dato „21 Sept. 1730; nadat zy alvoorens de verklaring be„grepen in 't 3e art. van 't selve placcaat met hunne „gewoone handteekening hadden bekrachtigd."

Onder stond:

Ter ordonnantie van H.E.Gr. Acht.

Ik deel den naamlijst mede ten gerieve van de beoefenaars der plaatselijke kerkelijke geschiedenis, niet slechts van Amsterdam, maar ook van de overige gemeenten of plaatsen van het voormalig Aartspriesterdom

van Holland, West-Vriesland en Zeeland. Immers de meeste R. C. priesters te Amsterdam toegelaten, zijn vóór of na hunne aankomst te Amsterdam, elders werkzaam geweest.

A. v. LOMMEL, *S. J.*

25 Oct. 1730.

Josephus de Longas, R.-pr. [1]) – wonende in de Calverstraat in den Boom. – [Statie der pp. Franciscanen.]
Adrianus van Couwenbergh, A.-pr. [in den Boom.]
Theodorus de Breilly, R.-pr. in de Fransche kerk op de Boommarkt. – [Statie der pp. ongeschoeide Carmelieten.]
Franciscus van Munninchoven, R.-pr. in de Spinhuissteeg in de Ster. – [Statie der pp. Augustijnen.]
Joannes Rademaker, R.-pr. op de Anthonis-breestraat, in Mozes en Aaron. – [Statie der pp. Franciscanen.]
Franciscus van den Bolck, A.-pr. in den Boom.
Jacobus Broers, A.-pr. in Mozes en Aaron.
Antonius de Roij, A.-pr. in den Boom.

26 Oct. 1730.

Pieter van Puthem, A.-pr. in de Ster.
Lowijs Mattheeessens, A.-pr. in de Ster.
Petrus van den Branden, R.-pr. op 't Cingel bij de Bergstraat in den Toren. – [Statie der pp. Dominicanen.]
Joannes Rodenrys, A.-pr. in den Toren.
Hilarius Bourdon, A.-pr. in de Fransche kerk.
Joannes Heukelman, A.-pr. in Mozes en Aaron.
Franciscus Cornelius Dierout, R.-pr. op 't Bagijnhof.
Henricus Grasper, R.-pr. op den Achterburgwal, achter 't Bagijnhof. – [Geloof, Hoop en Liefde.]

---

1) R.-pr. duidt aan den primarius of pastoor; A.-pr. geeft een kapellaan of assistent te kennen.

Joannes Schouwen, R.-pr. in de Kerkstraat, in 't Duifje.
Joannes de Jager, R.-pr. buiten de Utrechtsche Poort, op 't Hoedenmakerspad.
Engelbertus Brouwer, A.-pr. achter 't Bagijnhof.
Ludovicus Reyniers, R.-pr. in de Heintje-hoek-steeg.
Simon Reyniers, A.-pr. in de Heintje-hoek-steeg.
Joannes Kramer, A.-pr. in de Kerkstraat.
Guilielmus Cavellier, R.-pr. op de Princegraft, in den Posthoorn. – [Vroeger eene Augustijner statie.]

27 Oct. 1730.

Petrus Top, R.-pr. in de Calverstraat, in den Papegaai. – [Oudtijds eene Jesuieten-statie.]
Joan. Bapt. Wijmans, A.-pr. in den Posthoorn.
Franciscus van den Heuvel, A.-pr. op 't Bagijnhof.
Philippus Cavellier, R.-pr. op de Ygracht. – [Pool.]

28 Oct. 1730.

Ambrosius van Huissen, R.-pr. op de Nieuwezijds Achterburgwal in 't Stadhuis van Hoorn. – [Statie der pp. Dominicanen.]
Jacobus Janssens, A.-pr. in 't Stadhuis van Hoorn.
Gerardus Ouderogge, – 19 Apr. 1731 – A.-pr. in de Haantje-hoeksteeg, in plaats van den geavanceerden Simon Reyniers.
Georgius Mooy, – 24 Apr. 1731 – A.- en supplent-pr., in den Boom.
Petrus Beckaff, – 23 Aug. 1731 – A.-pr. in de Toren in plaats van den geavanceerden J. Rodereys.
Hermannus Fox, – 31 Maart 1733 – A.-pr. in de Kerkstraat in plaats van den verplaatsten Joan. Cramer.
Joannes Stappers, – 31 Maart 1733 – A.-pr. in de Heintjehoeksteeg in plaats van den geavanceerden G. Ouderogge.
Henricus Dispa, – 18 Apr. 1733 – A.-pr. in den Posthoorn in plaats van den verplaatsten J. B. Wijnants.

Claudius Cavellier, – 9 Jul. 1733 – R.-pr. op de Ygracht.

Lambertus Wijntjes, – 9 Oct. 1733 – A.-pr. op de Ygracht.

Joannes de Jager, – 6 Maart 1734 – A.-pr. achter 't Bagijnhof.

Jacobus de Jager, – 15 Oct. 1734 – A.-pr. achter 't Bagijnhof in plaats van den verplaatsten Engelbertus Brouwer.

Josephus de Weerdt, – 20 Oct. 1735 – R.-pr. op 't Hoedemakerspad.

Bartholomeus Cleij, – 18 Jun. 1738 – A.-pr. in de Heintjes-hoek-steeg.

Hilarius Bourdon, – 17 Oct. 1738 – R.-pr. in de Fransche kerk in de plaats van Theodorus Breilly, die om zijne hooge jaren vrijwillig afstand heeft gedaan.

Joannes Potse, – 20 Mei 1739 – .....?

Joannes Simon Hermannus Oem, – 22 Dec. 1739 – R.-pr. achter 't Bagijnhof.

Joannes van Nouweland, – 3 Maart 1740 – A.-pr. in het Duifje.

Joannes Uijttenhoorn, – 1 Jun. 1740 – A.-pr. in de Pool.

Lambertus Wijntjes, – 28 Jul. 1740 – R.-pr. in den Posthoorn, in de plaats van Guilielmus Cavellier, die daarvan vrijwillig afstand heeft gedaan.

Cornelius Elshoff, – 12 Aug. 1740 – A.-pr. in den Posthoorn.

Philippus Kuylert, – 21 Maart 1741 – A.-pr. in het stadhuis van Hoorn.

Wilhelmus Roos, – 22 Aug. 1741 – A.-pr. in het Duifje.

Joan. Wernerus Pelgrom, – 15 Nov. 1741 – A.-pr. achter 't Bagijnhof.

Jacobus van der Hoeven, – 25 Oct. 1742 – A.-pr. in den Boom.

Joannes van den Ende, – 25 Oct. 1742 – A.-pr. in het Boompje.

Theodorus Cruyff, – 7 Maart 1743 – A.-pr. in het Duifje.

Jacobus Bles, – 21 Aug. 1743 – A.-pr. in den Toren.

Joannes van Voornen, – 18 Oct. 1743 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Henricus Post, – 18 Oct. 1743 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Joan. Franciscus Thijssen, – 14 Febr. 1744 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Joannes Mons, – 14 Febr. 1744 – A.-pr. in den Boom.

Henricus Kerkeling, – 28 Oct. 1744 – A.-pr. in den Papegaai.

Joannes van Voornen, – 2 Jun. 1745 – R.-pr. in Moses en Aaron.

Martinus van Zijl, – 3 Jun. 1745 – A.-pr. in het Duifje.

Conrardus Mettens, – 27 Jul. 1745 – A.-pr. in Moses en Aaron, om de priesterlijke functien bij provisie en tot wederopzeggen binnen dese stad te mogen doen; en is hem hiervan verleend deze acte, ingevolge van het placcaat van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland in dato 21 Sept. 1730, nadat hij de verklaring begrepen in het 3e art. van 't zelve placcaat met zijne gewone handteekening had bekrachtigd.

Carolus van Beurden, – 23 Sept. 1745 – A.-pr. in de Pool.

Nicolaus Chenin, – 18 Jan. 1746 – R.-pr. in de Fransche kerk.

Gaspar Boons, – 2 Maart 1746 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Adrianus Augustinus van Dijk, – 31 Maart 1746 – R.-pr. in de Statie op het Bagijnhof.

Joannes Baptista van Schorrenberg, – 5 Mei 1746 – A.-pr. in de Pool op de Ygracht.

Joannes Franciscus Romain, – 14 Jul. 1746 – A.-pr. in de Statie in de Heintjes-hoek-steeg.

Joannes Christophorus Hoefkens, – 14 Jul. 1746 – A.-pr. in de Statie den Posthoorn op de Brouwersgracht.

Joannes Erkens, – 22 Jul. 1746 – R.-pr. in de Spinhuissteeg in het Sterretje.

Henricus Kerkeling, – 9 Aug. 1746 – A.-pr. in de Statie genaamd het Duifje in de Amstel-kerk-straat, nadat hij op 28 Oct. 1744 de verklaring etc.

Bernardus Luerman, – 7 Oct. 1746 – A.-pr. in de Statie gen. de Papegaay in de Kalverstraat.

Theodorus Koppelaer, – 1 Nov. 1746 – A.-pr. in de Statie op Sint Antonis-breedestraat.

Joannes Dautzenbergh, – 22 Sept. 1747 - A.-pr. in de Spinhuis-steeg, in de Ster.

Joannes Hesseling, – 2 Aug. 1747 – A.-pr. in de Statie op 't Bagijnhoff.

Lucas Le Blond, – 7 Nov. 1747 – A.-pr. in de Fransche kerk op de Boommarkt.

Hubertus van Schooten, – 17 Jan. 1748 – R.-pr. in de Statie gen. de Ster in de Spinhuissteeg.

Blasius Le Jeune, – 19 Jan. 1748 – R.-pr. in de Fransche kerk op de Boommarkt.

Henricus Greevingh, – 17 Jul. 1748 – R.-pr. in de Statie op de Boommarkt, achter 't Bagijnhof.

Thimotheus Ewald, – 22 Aug. 1748 – A.-pr. in de Statie het Duifje in de Amstel-kerk-straat.

Wilhelmus Boom, – 12 Nov. 1748 – A.-pr. in de Statie gen. den Papegaaij in de Kalverstraat.

Lucas Le Blond, – 22 Mei – R.-pr. in de Fransche kerk op de Boommarkt.

Clemens Narbonne, – 22 Mei 1749 – A.-pr. in de Fransche kerk.

Joannes Mulder, – 3 Jun. 1749 – A.-pr. in de Statie in de Heyntjes-hoeksteeg.

Joannes Baptista Schepen, – 2 Jul. 1749 – R.-pr. in de Statie gen. het Duifje in de Amstel-kerk-straat.

Antonius Wiggerink, – 14 Oct. 1749 – A.-pr. in de Statie gen. de Posthoorn op de Brouwersgragt.

Jacobus Smits, – 14 Jan. 1750 – A.-pr. in de Statie op den Singel bij de Bergstraat.

Joannes Baptista Siesouw, – 2 Oct. 1750 – tweede A.-pr. in de Statie gen. de Posthoorn op de Brouwersgracht.

Wilhelmus Boom, – 28 Oct. 1750 – A.-pr. in de Statie op het Kuiperspad buiten de Utrechtsche Poort.

Clemens Narbonne, – 18 Dec. 1750 – R.-pr. in de Fransche kerk op de Boommarkt.

Thomas de St. Ange, – 18 Dec. 1750 – A.-pr. in dito kerk.

Josephus Maju, – 11 Febr. 1751 – A.-pr. in de Statie gen. de Pool op de Ygracht.

Nicolaus van Rhenen, – 27 Apr. 1751 – A.-pr. in de Statie gen. de Papegaaij in de Kalverstraat.

Gijsbertus Ouwerogge, – 4 Nov. 1751 – R.-pr. in de Statie op het Bagijnhoff.

Joannes Duyn, – 5 Jan. 1752 – R.-pr. in de Statie buiten de Utrechtsche poort op het Rust en Werkspad, omme en binnen dese stad en derselver jurisdictie.

Cornelius P. de Graaff, – 11 Jan. 1752 – A.-pr. in de Statie op het Bagijnhoff.

Wilhelmus Boom, – 14 Febr. 1752 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgracht.

Joannes Baptista Bienne, – 23 Maart 1752 – A.-pr. in de Kalverstraat in 't Boompje.

Joannes Christophorus Hoefkens, – 12 Oct. 1752 – R.-pr. in de Statie gen. de Papegaaij in de Kalverstraat.

Nicolaus van Rhenen, – 31 Oct. 1752 – A.-pr. in de Statie op den hoek van de Heyntjes-hoeksteeg.

Jacobus de Roeper, – 12 Dec. 1752 – R.-pr. in de Statie op het Bagijnhof.

Joannes Hermannus Knippink, – 6 Apr. 1753 – R.-pr. in de Statie gen. de Posthoorn.

Joannes Stappers, – 29 Mei 1753 – R.-pr. in de Statie buiten de Utrechtsche poort op het Rust en Werkspad, omme, binnen dese stad en derselver jurisdictie etc.

Leonardus Bouman, – 14 Jun. 1753 – A.-pr. in de Statie op de Boommarkt over het Begijnhof.

Hubertus Verbist, – 16 Aug. 1753 – A.-pr. in de Statie gen. de Ster in de Spinhuissteeg.

Petrus Guilielmus Cavellier van Adrichem, – 12 Febr. 1754 – A.-pr. in de Pool op de Ygracht.

Joan. Bapt. Wijmans, – 6 Maart 1754 – R.-pr. in de Statie in het Maagdenhuis.

Michael Henric. Witbols, – 4 Apr. 1754 – A.-pr. in de Statie gen. de Posthoorn op de Brouwersgracht.

Joannes de Freij, – 14 Nov. 1754 – A.-pr. in de Statie op de Boommarkt achter 't Bagijnhoff.

Henricus Grevingh, – 16 Jul. 1755 – R.-pr. in de Statie de Pool op de Ygracht.

Antonius Berlage, – 20 Jan. 1756 – A.-pr. in de Pool.

Petrus van Dijk, – 10 Jun. 1756 – A.-pr. in de Papegaay.

Jean Chrisostome Girardot, – 13 Jan. 1757 – R.-pr. op de Boom-gracht.

Georgius Josephus Ewald, – 8 Maart 1757 – A.-pr. in de Pool op de Ygracht.

Jacobus van der Hoeven, – 25 Apr. 1757 – R.-pr. in de Statie gen. de Boom in de Kalverstraat.

Hermannus van Westerloo, – 17 Mei 1757 – A.-pr. in de Statie [op den Achterburgwal ?] achter het Bagijnhoff.

Cornelius van Vliet, – 9 Aug. 1757 – A.-pr. in de Statie op 't Bagijnhoff.

Joannes Baptista Muyzers, – 14 Sept. 1757 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgracht,

Theophile de La Tour, – 21 Oct. 1757 – A.-pr. in de Fransche kerk.

Michael van Wijngaerden, – 5 Jan. 1758 – A.-pr. in de Statie genaamd de Papegaayen.

Henricus Belleflam, – 23 Aug. 1758 – A.-pr. in de Boom.

Cornelius Elshoff, – 27 Jun. 1759 – R.-pr. in 't Maagdenhuis.

Joannes Mulder, – 19 Oct. 1759 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Joannes Fredericus Goders, – 30 Oct. 1759 – A.-pr. in de Statie op 't Kuiperspad, omme de priesterlijke functien bij provisie binnen dese stad en derzelver jurisdictie waar te nemen. Op 26 Jun. 1761 in dezelfde qualiteit verplaatst op de Boommarkt.

Joannes Rijnders, – 15 Nov. 1759 – A.-pr. in den Posthoorn.

Theodorus Kock, – 13 Aug. 1760 – A.-pr. in den Posthoorn.

Joannes Dreesman, – 29 Dec 1761 – A.-pr. in de Pool.

Joannes Baptista Schorrenberg, – 19 Aug. 1762 – R.-pr. in de Pool.

Petrus Guilielmus Cavellier van Adrichem, – 24 Sept. 1762 – R.-pr. in het Duifje in de Kerkstraat.

Hillegardus Mauritus Schultz, – 27 Jan. 1763 R.-pr. in de Statie op de Boommarkt.

Petrus Bartholomeus Fockinck, – 19 Apr. 1763 – R.-pr. in Heintjes-hoeksteeg.

Joannes van den Boom, – 18 Febr. 1763 – A.-pr. in Moses en Aaron op de Joodenbreestraat.

Franciscus Jacobus Dolrée, – 18 Febr. 1763 – A.-pr. in het Duifje in de Kerkstraat.

Jacobus Allebée, – 7 Jun. 1763 – A.-pr. in de drie Papengaaijen.

Leonardus Snelle, – 27 Jul. 1763 – A.-pr. op Rustenburgerpad.

Jacobus de Grauw, – 17 Jan. 1764 – A.-pr. in de Ster in de Spinhuissteegh.

Petrus Woortman, – 30 Mei 1764 – A.-pr. in Moses en Aaron op de Antonius-Breestraat.

Jacobus van Thoorenburg, – 30 Mei 1764 – A.-pr. in de Boom in de Kalverstraat.

Hubertus Verbist, – [30 Mei?] 1764 – R.-pr. in de Ster.

Theodorus Lambertus Spoor, – 30 Mei 1764 – A.-pr. in de Spinhuissteeg.

Jacobus Smits, – 19 Oct. 1764 – R.-pr. aan de Jan Rodenpoortstoren.

Joannes Francken, – 24 Oct. 1764 – A.-pr. in den Posthoorn.

Adrian van Weert, – 14 Nov. 1764 – A.-pr. in 't Vreede Duifje.

Petrus van Strate, – 16 Nov. 1764 – A.-pr. op 't Cingel bij Jan Roompoortstoren.

Joannes de Laurette, – 14 Dec. 1764 – A.-pr. op 't Rustenburgerpad.

Jacobus Arnoldus van der Stoot, – 22 Jan. 1765 – A.-pr. in de Pool.

Joannes Adrianus van Weesel, – 30 Jul. 1765 – A.-pr. op 't Rustenburgerpad.

Hermannus Kiesvelt, – 24 Sept. 1765 – A.-pr. in 't stadshuis van Hoorn op den N.-Z. Achterburgwal bij de Lijnbaansteeg.

Henricus Ottinck, – 24 Oct. 1765 – A.-pr. in den Posthoorn.

Philippus Kuylert, – 7 Febr. 1766 – Van A.-pr. ordinaris priester in 't stadshuis van Hoorn op de N.-Z. Achterburgwal bij de Lijnbaansteeg.

Augustinus Schwengel, – 17 Apr. 1766 – A.-pr. in het stadhuis van Hoorn.

Paulus van den Burg, – 11 Jun. 1766 – A.-pr. in den Posthoorn.

Cornelius van der Marck, – 16 Dec. 1766 – A.-pr. in de Statie agter 't Begijnhof.

Joannes Kock, – 16 Dec. 1766 – A.-pr. in het Vreede-Duifje.

Leonardus Reynen, – 17 Febr. 1767 – A.-pr. op het Bagijnhof.

Joan. Maria Jac. Franc. Bertina, – 30 Sept. 1767 – A.-pr. in de Papegaai.

Cornelius van Vliet, – 30 Oct. 1767 – R.-pr. in den Papegaai.

Henricus Schaap, – 29 Maart 1768 – A.-pr. in den Posthoorn op de Princengraft.

Theodorus Vogedes, – 7 Apr. 1768 – A.-pr. op het Bagijnhof.

Jacobus Struys, – 20 Mei 1768 – R.-pr. in Mozes en Aaron.

Gerardus Stadhouder, – 28 Jun. 1768 – R.-pr. in den Posthoorn.

Antonius de Bruyn, – 30 Jun. 1768 – R.-pr. in de Pool.

Henricus van Halsteren, – 14 Sept. 1768 – A.-pr. in de Statie Hoek van de Heintjes-hoeksteeg.

Joannes van den Ende, – 7 Jul. 1769 – R.-pr. in de Statie de Boom in de Kalverstraat.

Bartholomeus Albers, – 27 Jul. 1769 – A.-pr. in den Boom.

Gijsbertus Pyselman, – 31 Dec. 1769 – A.-pr. in de Statie Moses en Aaron.

Nicolaus Joannes Halman, – 10 Jan. 1770 – A.-pr. in de Pool.

Joannes Franc. Lansing, – 11 Jan. 1770 – A.-pr. op de Nieuwzijds Voorbugwal achter 't Bagijnhof.

Gerardus Hegeman, – 11 Jan. 1770 – A.-pr. in den Posthoorn.

Gerardus Broek, – 19 Maart 1771 – A.-pr. in de Statie op 't Kuyperspad.

Franciscus Dodigom, – 2 Apr. 1771 – A.-pr. in de Statie de Boom.

Wilhelmus Boom, – 16 Apr. 1771 – R.-pr. in de Statie de Posthoorn.

Aymericus van de Capelle, – 12 Jun. 1771 – R.-pr. in de Statie op de Boommarkt.

Joannes Pex, – 18 Oct. 1771 – derde A.-pr. in de Statie op de Boommarkt agter 't Bagijnhof, onder dese bepaling, dat bij vaccature van een der thans fungerende priesters in de opgemelde Statie, hij Jo. Pex in die plaats zal succederen en het getal der A.-pr. in die Statie alsdan voortaan in twee priesters sal bestaan.

Timotheus Ewald, – 14 Apr. 1772 – R.-pr. in de Statie op 't Bagijnhoff.

Michael van Wijngaarden, – 14 Oct. 1772 – R.-pr. in Heintjes-hoeksteegje.

Joannes Banninck, – 15 Oct. 1772 – A.pr. in Heintjes-Hoeksteegje.

Jacobus Cramer, – 1 Dec. 1772 – A.-pr. in 't Vrede-Duifje.

Franc. Wilh. Schreuder, – 19 Oct. 1773 – A.-pr. op de Boommarkt agter 't Begijnhof.

Henricus van Till, – 8 Apr. 1774 – A.-pr. in 't Stadshuis van Hoorn.

Henric. Franc. Hekking, – 15 Sept. 1774 – A.-pr. in den Posthoorn, Princegracht.

Augustinus Schwengel, – 18 Nov. 1774 – R.-pr. in 't stadshuis van Hoorn.

Jacobus de Grauw, – 22 Nov. 1774 – R.-pr. in de Ster – Spinhuissteeg.

Josephus Cuypers, – 21 Apr. 1775 – A.-pr. in de Ster.

Hermannus Holthuysen, – 10 Mei 1775 – A.-pr. in 't Heintjes-hoeksteeghje.

Petrus Schouten, – 6 Sept. 1775 – A.-pr. in de Statie op de Boommarkt.

Cornelis van Immesen, – 6 Sept. 1775 – A.-pr. in den Papegaaij.

Theodorus Walterus van Dijk, – 12 Sept. 1775 – A.-pr. in Moses en Aaron op de Jooden-breestraat.

Henricus Beuckman, – 13 Febr. 1776 – A.-pr. in de Pool.

Petrus Laurentius Batenburg, – 2 Mei 1776 – A.-pr. op het Bagijnhof.

Jacobus Winders, – 22 Mei 1776 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Theodorus van den Idsert, – 29 Mei 1776 – A.-pr. in den Boom.

Wilhelmus Somveen, – 10 Oct. 1776 – A.-pr. in 't Maagdenhuis.

Joannes Casparus Onstein, – 15 Nov. 1776 – A.-pr. op 't Kuiperspad.

Joannes Hegeman, – 26 Nov. 1776 – A.-pr. in de Pool op de Ygracht.

Petrus Woortman, – 11 Apr. 1777 – R.-pr. in Moses en Aaron.

Henricus Wijnands, – 11 Apr. 1777 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Joannes Lesscher, – 6 Mei 1777 – A.-pr. op 't Kuiperspad, om de priesterlijke functie binnen dese stad en jurisdictie te exerceeren.

Fredericus Sluijter, – 11 Jun. 1777 – A.-pr. op den Cingel bij de Bergstraat; wordende dese admissie alleen verleend om de hooge jaren van den thans fungeerenden priester; zonder dat deese aanstelling van een tweede A.-pr. immer in consequentie zal kunnen getrokken worden.

Franciscus Josephus Sauvé, – 3 Oct. 1777 – A.-pr. in de Statie op den Cingel bij de Jan Roodenpoortstoren.

Joannes Mons, – 24 Febr. 1778 – R.-pr. in de Boom.

Henricus van Oeijen, – 27 Febr. 1778 – A.-pr. in den Boom.

Joannes Andreas Offerman, – 28 Jul. 1778 – A.-pr. in de Statie de Posthoorn op de Brouwersgracht.

Pieter van Straten, – 1 Sept. 1778 – R.-pr. op het Cingel bij de Bergstraat.

Gerardus Steyns-bisschop, – 9 Sept. 1778 – A.-pr. in 't Boompje in de Kalverstraat.

Jacobus Cramer, – 20 Nov. 1778 – R.-pr. in het Maagdenhuis.

Petrus Kock, – 1 Dec. 1778 – A.-pr. in de Statie het Vreede-duifje in de Kerkstraat.

Silvestre Brignon, – 8 Sept. 1779 – A.-pr. in de R. C. Fransche kerk.

Engelbertus Vinckestein, – 17 Sept. 1779 – A.-pr. in de Posthoorn op de Brouwersgracht.

Bernardus Ocke, – 29 Oct. 1779 – A.-pr. in 't Heintjes-hoeksteegje.

Antonius Christianus Meylinck, – 15 Febr. 1780 – R.-pr. in de Statie de Papegaai.

Bartholomeus Alberts, – 22 Febr. 1780 – R.-pr. in het Boompje.

Joannes Schouten, – 7 Maart 1780 – A.-pr. in den Papegaai.

Theodorus Lambertus Spoor, – 8 Nov. 1780 – R.-pr. in de Statie het Sterretje in de Spinhuissteeg.

Henricus Klijn, – 19 Dec. 1780 – A.-pr. in de Statie de Ster in de Spinhuissteeg.

Joannes Steenbergen, – 10 Jan. 1781 – A.-pr. in het Vreede-duifje in de Kerckstraat.

Theodorus van Stavelen, – 30 Jan. 1781 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgracht.

Abraham Reijnerman, – 15 Mei 1781 – A.-pr. in het stadshuis van Hoorn op den Achterburgwal.

Thimotheus van den Broek, – 25 Jul. 1781 – A.-pr. in de Statie op het Bagijnhof.

Joannes Straatman, – 7 Aug. 1781 – A.-pr. in de kerk op de Boommarkt.

Joannes Christophorus Freede, – 20 Sept. 1781 – A.-pr. in de kerk op de Boommarkt.

Joannes Francken, – 20 Dec. 1781 – A.-pr. om de functien waar te nemen in de Roomsche kerk op de Nieuwezijds Voorburgwal bij de Pottebakkerssteegh.

Wilhelmus Swaeck, – 29 Jan. 1782 – A.-pr. in den Papegaaij.

Joannes Baptista du Maine, – 8 Febr. 1782 – A.-pr. in het Maagdenhuis.

Conrardus La Grange, – 19 Maart 1782 – in de Heintjes-Hoeksteeg.

Joan. Andreas Offerman, – 28 Mei 1782 – A.-pr. [R.pr.] in het Roomsch Jongensweeshuis.

Henricus Joannes Rijnders, – 7 Aug. 1782 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgracht.

Mattheus Joannes Monnier, – 24 Sept. 1782 – A.-pr. in het Vreede-duifje in de Kerkstraat.

Nicolaus Smits, – 3 Dec. 1782 – A.-pr. in het stadhuis van Hoorn.

Bernardus Stulart, – 8 Oct. 1783 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgracht.

Henricus Brouwer, – 10 Oct. 1783 – A.-pr. in de Pool op de Ygraft.

Joannes Francken, – 31 Dec. 1783 – aartspriester en pastoor in de Heintjes-hoeksteeg.

Bernardus Driessen, – 6 Febr. 1784 – A.-pr. in de Heintje-Hoeksteeg.

Adrianus Heijdendaal, – 6 Febr. 1784 – A.-pr. in de Pool.

Lambertus Ignatius Geeres, – 6 Febr. 1784 – A.-pr. op de Boommarkt.

Bernardus van Kokkelink, – 6 Febr. 1784 – A.-pr. op 't Kuiperspad.

Joannes Gerardus Moolenaar, – 4 Jun. 1784 – A.-pr. in de kerk de Liefde op 't Lange Bleekerspad, buiten de Raampoort onder de jurisdictie van deze stad.

Joannes Kok, 23 Sept. 1784 – A.-pr. in het Maagdenhuis.

Thomas Houbé, – 9 Dec. 1784 – R.-pr. in de Fransche Roomsche kerk op de Boommarkt.

Theodorus de Vos, – 4 Maart 1785 – A.-pr. in den Posthoorn op de Brouwersgraft.

Henricus Franciscus Hekkingh, – 1 Jul. 1785 – R.-pr. in de Statie buiten de Raampoort, de Liefde.

Andreas Bakker, – 5 Juli 1785 – A-pr. in den Toren op den Cingel bij de Bergstraat.

Hermannus Steenbergen, – 15 Jul. 1785 – A.-pr. in de Liefde.

Gerardus Kuitenbrouwer, – 21 Jul. 1785 – R.-pr. in 't Heintjes-hoeksteeghje.

Joannes van Drunen, – 26 Jul. 1785 – A.-pr. in het Vreede-Duifje.

Claude Leclerc, – 1785 – pasteur de l'Eglise Francaise.

Silvestre Brignon, – 28 Sept. 1785 – pastoor van de Fransche Roomsche kerk op de Boommarkt.

Hermannus Franciscus ter Hulscher, – 10 Maart 1786 – A.-pr. in de kerk het Papegaaitje in de Kalverstraat.

Joannes Hofman, – 21 Jun. 1786 – A.-pr. op de Boommarkt bij 't Spui.

Gerardus Barenburg, – 6 Jun. 1786 – capellaan in den Posthoorn.

Leon Desmarets, – 19 Jul. 1786 – pasteur de l'Eglise Francaise.

Josephus Cuijpers, – 18 Sept. 1786 – pastoor in de Ster.

Joannes de Clercq, – 19 Sept. 1786 – A.-pr. in de Ster.

Gerardus Hegeman, – 6 Febr. 1787 – R.-pr. in 't Heintjeshoeksteegje.

Andreas Hoogers, – 9 Maart – A.-pr. in 't Boompje.

Joannes Havers, – 8 Jul. 1787 – A.-pr. in Moses en Aaron.

Adam Beckers, – 14 Febr. 1788 – R.-pr. in de Roomsche kerk, de Krijtberg [1]) op 't Cingel.

Leonardus Kuytenbrouwer, – 1788 – R.-pr. in de Papegaai.

Josephus Maju, – 21 Maart 1788 – R.-pr. op het Bagijnhof.

Theodorus Broeckaert, – 7 Mei 1788 – R.-pr. op 't Cingel bij den Toren.

Jacobus Groen, – 5 Junij 1788 – A.-pr. op het Bagijnhof.

Adrianus Kerstens, – 29 Oct. 1788 – A.-pr. in den Papegaai.

Augustinus van Crogthom, – 28 Jan. 1789 – A.-pr. op Cingel bij den Toren.

Carolus van Ulft, – 24 Apr. 1789 – A.-pr. en toekomstig opvolger van Adam Beckers. [2])

Joannes Andreas Offerman, – 12 Mei 1789 – R.-pr. in het Duifje.

Ludovicus Quesnel, – 2 Jun. 1789 – R.-pr. in het Roomsch Jongensweeshuis op de Lauriersgracht.

Theodorus Broeckaert, – 8 Oct. 1789 – R.-pr. in den Toren.

Henricus Blom, – 27 Nov. 1789 – capellaan in het Duifje.

---

1) Deze Statie wordt hier voor 't eerst vermeld, omdat destijds weder het bedehuis voor het publiek is geopend geworden. Van 1708 af, alzoo tachtig jaren waren IN DE KRIJTBERG en DE ZAAIJER wel pp. Jesuieten aanwezig geweest, doch slechts ter schuil en aan weinige Amsterdammers ten dienste.

2) Hij was een Pr. Recollet en stierf op 4 Dec. 1801; dus vóór het overlijden van Pr. Beckers aan wien, bij zijn dood op 1 Aug. 1806 voorgevallen, opvolgde als pastoor Pr. Henricus Groen, S. J.

Gobertus van Lieshout, – 9 Sept. 1790 – cap. in 't Duifje.

Joan. Elias Kock, – 12 Oct. 1790 – cap. in den Posthoorn.

Joannes Lenaerts, – 16 Febr. 1791 – cap. in de Papegaai.

Henricus Beukman, – 20 Jul. 1791 – pastoor in de Pool.

Gerardus Anton. Albert, – 26 Aug. 1791 – cap. op 't Bagijnhof.

Joannes Franchoff, – 4 Oct. 1791 – cap. in de Posthoorn.

Gysbertus Pyselman, – 1 Nov. 1791 – past. in Moses en Aaron.

Joannes Lescher, – 13 Dec. 1792 – past. op 't Bagijnhof.

Albertus van Rijn, [1]) – 16 Febr. 1792 – past. in de Zaaijer [op de Keizersgracht].

Theodorus Bastian, – 16 Febr. 1792 – assistent en opvolger van Abb. van Rijn.

Joannes Beukman, – 1 Maart 1792 – cap. in de Pool.

Theodorus Bastian, [2]) – 12 Jun. 1792 – past. in de Zaaijer.

Antonius Brakenhoff, [Seculier Heer] – 14 Jun. 1792 – cap. bij Theod. Bastian.

Joannes Hegeman, – 8 Febr. 1793 – past. op 't Rustenburgerpad buiten de Utrechtsche poort.

Joannes Everard, – 11 Sept. 1793 – cap. in 't Haantje bij Ger. Hegeman.

Nicolaus Smits, – 27 Jun. 1794 – past. in 't Stadhuis van Hoorn.

Josephus Brabanter, – 1794 – A.-pr. in de Ster.

Dominicus Steijnsbisschop, – 27 Aug. 1794 – A.-pr. in in het Stadhuis van Hoorn.

Hermannus Udeman, [seculier Heer] – 21 Oct. 1794 – cap. in de Zaaijer.

---

1) Zie de eerste noot van de voorgaande bladzijde.

2) Hij † op 14 Febr. 1825 en had tot opvolger Joan. Loncke, S. J.

NAAMLIJST

DER OUD-ROOMSCHE PRIESTERS TE AMSTERDAM DOOR DEN STEDELIJKEN RAAD TOEGELATEN TUSSCHEN 1730 EN 1794.

---

27 Oct. 1730.

Joannes van Hertefelt, R.-pr. in de Teertuinen, in de drie Bonte Kraaijen.

Cornelius Verheul, R.-pr. in het jongensweeshuis.

Henricus de Haan, R.-pr. in het Maagdenhuis.

Joannes Schoonebeek, R.-pr. op den Nieuwen-Zijds-Voorburgwal bij de Lijnbaansteegh.

Theodorus Doncker, R.-pr. op de Brouwersgracht bij de korte Princegracht.

Lucas Ahuis, R.-pr. in de Keizerstraat [de Pauw].

Antonius Meijers, R.-pr. in de Barnsteeg [Ooijevaar].

Hieronymus de Bock, R.-pr. in de Vinkensteeg.

Gislenus Priem, R.-pr. op 't Cingel, vierde huis van de oude Spiegelstraat, noord-zijde.

Joachimus Bervelingh, – 17 Aug. 1731 – R.-pr. op de Brouwersgracht in plaats van wijlen Theodorus Doncker.

Franciscus Praet, – 31 Aug. 1731 – A.-pr. op de Brouwersgracht.

Henricus Jos. Zeller, – 17 Dec. 1732 – A.-pr. op de Brouwersgracht in plaats van den geavanceerden Praet.

Joannes Stiphout, – 11 Jun. 1733 – A.-pr. in de Keizerstraat; op 9 Sept. 1734 R.-pr. alhier geworden.

Nicasius van Florij, – 23 Dec. 1734 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Matthias Hachten, – 18 April 1736 – A.-pr. op de Brouwersgracht.

Gislenus Priem, – 25 Sept. 1736 – R.-pr., tot dus verre gewoond hebbende op 't Cingel bij de oude Spiegel-

straat, doch nu zullende wonen op de Nieuwe-Zijds-Voorburgwal bij de Lijnbaansteeg.

Henricus Milius, – 22 Jan. 1739 – A.-pr. op de Brouwersgracht.

Henricus Milius, – 21 Maart 1741 – R.-pr. in het jongensweeshuis.

Jacobus Mars, – 21 Maart 1741 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Gerardus Hamaker, – 17 Mei 1741 – A.-pr. op de Brouwersgracht.

Joannes Hollingerus, – 9 Feb. 1742 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Hieronymus de Bock, – 7 Sept. 1742 – op dien datum, als door Petrus Joannes Meynderts aartsbisschop van Utrecht gewijd zijnde tot bisschop van Haarlem, is geadmitteerd om de bisschoppelijke functien bij provisie etc. waar te nemen; nadat hij op 7 Sept. 1742 de verklaring etc. op nieuw had bekrachtigd.

Henricus Petrus Smit, – 30 Oct. 1742 – R.-pr. in de Bonte Kraaijen.

Joannes Hollingerus, – 13 Dec. 1742 – A.-pr. in de Vinkenstraat.

Petrus Borger, – 13 Dec. 1742 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Joannes Hollingerus, – 30 Jan. 1745 – R.-pr. in de Vinkenstraat.

Joannes van Stiphout, – 14 Jun 1745. Op 30 Jan. 1745 hebben H. E. Gr. achtbaren gepermitteert, dat J. van Stiphout de bisschoppelijke functien binnen dese stad zal mogen waarnemen, totdat de plaats van den overleden Hieronymus de Bock bisschop van Haarlem vervuld zal zijn, en is gelast daarvan dese aanteekening alhier te doen. Ter ordin Jo. van Loon de Jonge.

Adrianus Broekman, – 18 Jul. 1749 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Petrus Borger, – 18 Jul. 1749 – R.-pr. op den Voorburgwal over de Kolk.

Albertus Ahuis, – 28 Sept. 1752 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Henricus de Haan, – 22 Febr. 1754 – R.-pr. in de Barnesteeg, gen. de Ooijevaar.

Adelbertus Ahuis, – 18 Oct. 1754 – R.-pr. in de Vinkenstraat.

Cornelius Pelt, – 30 Oct. 1754 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Joannes Petrus Hoddé, – 19 Nov. 1756 – R.-pr. op de Brouwersgracht.

Cornelius Spont, – 16 Dec. 1756 – R.-pr. in de drie Bonte Kraaijen.

Petrus Willemsen, – 14 Jun. 1747 – A.-pr. in de Pauw of Keizerstraat.

Lodewijk Langlois, – 13 Jul. 1762 – A.-pr. op de Nieuwe-Zijds-Voorburgwal tusschen de korte Lijnbaan- en Pottenbakkersteeg.

Matthias Robôl, – 4 Nov. 1762 – R.-pr. in de Pauw.

Stephanus Brachet, – 28 Jun. 1763 – A.-pr. in de Barnsteeg.

Albertus Vermeulen, – 15 Mei 1764 – A.-pr. in de Vinkenstraat.

Gerardus Timmer, – 24 Jan. 1765 – A.-pr. in de Keizerstraat.

Theodorus Nauta, – 8 Apr. 1766 – A.-pr. in de Pauw.

Joannes Nieuwenhuis, – 8 Apr. 1766 – A.-pr. in de Barnsteeg.

Joannes Nieuwenhuis, – 26 Jan. 1768 – R.-pr. in de Barnsteeg.

Petrus van Hardenberg, – 3 Feb. 1768 – A.-pr. in de Pauw.

Petrus van Hardenberg, – 13 Sept. 1768 – R.-pr. op de Nieuwe-Zijds-Voor- en Achterburgwal.

Bernardus Kuijter, – 13 Sept. 1768 – A.-pr. in de Pauw.

Henricus Louburg, – 13 Sept. 1768 – A.-pr. op de Brouwersgracht. [Noordzijde.]

Joachimus Bervelingh, [1]) – 10 Nov. 1768 – R.-pr. op de Nieuwe-Zijds-Voor- en Achterburgwal.

Henricus Louburg, – 10 Oct. 1771 – R.-pr. op de Brouwersgracht. [Noordzijde.]

Leonardus van Doorn, – 17 Maart 1773 – A.-pr. in de Pauw in de Dijkstraat.

Joannes Casaux, – 22 Mei 1776 – A.-pr. op de Brouwersgracht.

Adrianus Joannes Broekman, – 2 Jul. 1778 – [R.-pr.?] Bisschop van Haarlem.

Joannes Smal, – 28 Sept. 1785 – A.-pr. in de Keizerstraat, de Pauw.

Dirk van Broekhuizen, – 5 Maart 1788 – capellaan van de Kath. kerk in de Keizerstraat.

Cornelius de Jong, – 3 Oct. 1788 – A.-pr. bij den ZE. Hr. Broekman bisschop van Haarlem, in de kerk de Pauw.

Gerardus de Jager, – 7 Sept. 1790 – capellaan in de Pauw.

Joannes Bon, – 24 Sept. 1794 – A.-pr. bij den bisschop van Haarlem in de Pauw, in de Keizerstraat.

---

1) Kort na den dood van J. Bervelingh — † 10 Nov. 1781 — werd door de Amsterdamsche Vroedschap voor S. Nicolaus, bij de Pottenbakkerssteeg, toegelaten Joës Francken; [zie hierboven] doch ten gevolge van den weerstand van een gedeelte der parochianen van S. Nicolaus, bleef de vermelde toelating zonder gevolg en trad alhier als deservitor op de pastoor der Barnsteeg.

ZEDENSPIEGEL.

In een keldervertrek van het Stedelijk Museum te Haarlem, de zoogenaamde *Martelkamer*, worden een aantal straf- en foltertuigen uit den ouden tijd bewaard en vertoond. Men vindt er vrij kompleet alles wat in deze streken voorheen voor het hals- en correctioneel recht noodig was. Eene galg van 1634 voor vijf veroordeelden, met eene dubbele ladder om den beul en zijn patient naast elkaer naar boven te doen gaan; eene geeselpaal aan een der stijlen, voor de geeseling onder de galg; een dergelijk werktuig op zich-zelf staande voor lichtere straf; het kruis waarop een veroordeelde werd uitgestrekt, den dood- of genadeslag op de borst ontving en dan werd geradbraakt; de bijl waarmêe meineedigen de toppen der voorste vingers werden afgehakt, somtijds, voor andere vergrijpen, de rechterhand; de pijnbank; de ijzers om te brandmerken met het komfoor waarin zij werden gloeiend gemaakt en eene pook om de kolen op te rakelen inkluis; eene ton, van boven met een gat om het hoofd door te steken, waarin meestal vrouwen die zich aan den goeden naam of het eigendom van hare medepoorters hadden vergrepen, werden rondgevoerd; eindelijk de brits waarop jongens werden vastgebonden en met roeden getuchtigd.

In andere landen had men nog andere en schrikkelijker strafmiddelen, maar wat hier bewaard bleef, is al erg genoeg. Het deed dienst in de 17de en 18de eeuw, enkele toestellen ook nog in de negentiende. Sommige straffen en pijnigingen, waarvoor men hier de werktuigen bijeen heeft, werden reeds in de 14e–16e eeuw uitgevoerd, maar

in sommige gevallen bracht men toen veroordeelden ter dood op eene wijze, die nog veel wreeder en onmenschelijker was, al ging men, als ik het zoo zeggen mag, minder omslachtig daarbij te werk. Men leest van levend verbranden en levend begraven, oogen uitsteken, handen afhouwen, tong splijten, verdrinken, smoren en dergelijke gruwelen meer.

Maar dat was geen dagelijksch werk en men strafte kleine vergrijpen minder zwaar dan in latere eeuwen. Bovendien was de aart der boeten waar men de overtreders van landswetten en stedelijke keuren meê trof, meer verscheiden, zij kwam veelal meer ten goede aan de burgerlijke gemeente of aan de kerk en hield dikwijls meer verband met het vergrijp dat was gepleegd.

Er bestaan nu slechts twee soorten van kastijding: geldboete en gevangenisstraf, in enkele gevallen met ontzetting van burgerlijke- en burgerschapsrechten. Vroeger, nl. in de middeleeuwen, waren er geen gevangenissen, ten minste geen verblijven tot opsluiting van misdadigers voor eenigszins langen tijd. Men had den stok, waarin de kwaaddoeners werden in bewaring gebracht, tot dat hun vonnis was gewezen, doch dat arrest duurde gewoonlijk niet lang, omdat de rechtspraak sneller in haar werk ging dan thans. Opsluiting in eene gevangenis voor korter of langer tijd, als straf uitgesproken, was zoo goed als niet bekend. Vandaar dat de géole of het misdadigers-gat gewoonlijk van geringen omvang was. Er bevonden zich in Haarlem van ouds twee dievenkelders, de een onder het Stadhuis, de andere in de Bartel-Jorisstraat. In den laatste zaten o. a. Talesius en zijne dochter Ursel, het beggijntje, opgesloten, tot zij den 27 Mei 1573 werden ter dood gebracht. De eigenlijke gevangenis was, waarschijnlijk sedert 1528, in den toren, aan de Sparenzijde, van de oude St. Janspoort, een

gebouw dat staande het beleg, in Februari 1573 werd afgebroken.

Boeten werden in de middeleeuwen menigvuldig opgelegd, maar op eene geheel andere wijze dan thans. Eigenaardige vormen er van waren de steenboeten; zij werden veelvuldig geeischt sedert in de steden de houten huizen, ook de openbare gebouwen, geleidelijk door steenen panden werden vervangen, de aarden wallen door vestmuren, kerken en kapellen werden gesticht of vergroot. In dat tijdperk moesten vele overtredingen geboet worden met het leveren van steenen, in een aantal van 5000 tot 100000 afwisselende, bovendien somtijds van eene opgegeven hoeveelheid kalk, welk bouwmateriaal dan moest bezorgd worden ter plaatse-zelve waar men het op dien tijd noodig had, b. v. aan de parochiekerk, het stadhuis, de vestmuren, eene of andere poort. Nu en dan eischte het gerecht van den veroordeelde het maken van eenige roeden vestmuur, waarschijnlijk wanneer de delinquent zelf metselaar of ambachtsman was, hoewel dat niet wordt opgegeven en het is dus slechts eene gissing. Van geldboeten wordt veel minder gewag gemaakt, waarschijnlijk omdat daarvan in den regel niets in de stadskas te recht kwam. Want men weet, dat zij gingen: 1/3 voor den aanbrenger van het delict (zoo die er was), 1/3 voor den Landsheer en 1/3 voor den Schout.

Ontzetting van burgerlijke en burgerschapsrechten, kan zoo wat in vergelijking gebracht worden met het middeleeuwsche bannissement. Verbanning voor een zeker aantal jaren, want *voor eeuwig* werd niet veel uitgesproken, was, als men het zoo noemen mag, schering en inslag. Men paste deze straf zoo veelvuldig toe, dewijl zij eene allergemakkelijkste manier was, om zich van booswichten en kwaaddoeners af te maken, doch zij strekte niet ter bevordering van veiligheid in den lande, want men kreeg

en hield langzamerhand eene vlottende en zwervende massa lediggangers, die gewoonlijk geen middel van bestaan hadden, en van ongerechtige streken om aan den kost te komen, niet afkeerig waren.

Behalve hetgeen reeds opgenoemd is, had men nog eenige andere correctioneele straffen, zooals het volgen der processie, de bedevaarten, den schandsteen, de kaak, enz. Voor zoover daarvan niet reeds vroeger gesproken is, [1]) zou er hier nog wel breedvoeriger over kunnen gehandeld worden, maar het is mij thans minder te doen om de straffen verder na te gaan, welke werden opgelegd, dan de vergrijpen te bespreken, die werden gepleegd. [2]) Ik heb op het oog de lezers bekend te maken, met een paar bladzijden uit het leven van de poorters der 15[de] eeuw, waaruit men zal zien, dat in sommige opzichten, de tijden na verloop van vier eeuwen nog niet veel veranderd zijn; dat in andere gevallen daarentegen de zeden metterdaad beter zijn geworden; dat vroeger werd gestraft, wat naar eene aan ieder burger toekomende vrijheid, straffeloos behoort te wezen, en dat, om het hier bij te laten blijven, waar eerbied ontbrak voor goddelijke zaken of wereldlijk gezag, de overheid niet weifelde, de ergenis-gevenden met gestrengheid te straffen.

Om tot dit doel te geraken, willen wij eens doorbladeren het register der vonnissen door het Gerecht der stad Haarlem in de 15[de] eeuw gewezen [3]): met eene

---

1) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, Dl. XI, blz. X en blz. 233 sqq.

2) Zie verder de: aanteekeningen uit de Geschiedenis van het Strafregt door P. C. Molhuysen, in: *Nijhoff* en *Fruin*, Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Nieuwe Reeks. Tweede Deel, 1861.

3) N° 1073 van den: Inventaris van het Archief der stad Haarlem, I[ste] Afd.

kinderlijke en argelooze eenvoudigheid vindt men daarin de vergrijpen opgeteekend waaraan sommige poorters zich nu en dan schuldig maakten en ik geloof, dat men geen getrouwer afspiegeling der zeden van dien tijd zou kunnen begeeren, dan ons in dat boek wordt aangeboden.

Ik geef slechts eene kleine bloemlezing en bepaal mij tot die vonnissen, waarin sprake is van geestelijke personen of kerkelijke zaken, of waarbij straffen van kerkelijken aart werden opgelegd.

1437. *Diefstal van zand. Ondiep maken der stadsgrachten en vaarten.*

Opten sonnendach die vij[den] dach in Julio anno M.CCCC.XXXVIJ.

Want een geheiten schelu [1]) wijbken [2]), der stede singel tot voil steden [3]) grote culen in gedolven heeft, ende die aerde ende dat sant mit sinen schepe enwech gevuert tot sinen wille, ende oic overmids dat hij inder stede graften ende in die vaert sijn aerde heeft laten vallen, ende oic dairinne geworpen, soe ist dattet gerecht hem op dese tijt dair off corrigeert, ende tot correxie sett, dat hij nu rechtevoirt [4]) voir die cruce gaen sal in een pair lijnen [5]) cleder ende sal hebben in sijn handt tot enen teyken een mandeken mit aerden, ende als hij dat gedaen heeft soe banten [6]) tgerecht voirt op huden bijder sonne vter stede, ende vter stede vrihede op sijn lijf, ende dair niet weder in te comen, ten sij bij wille vanden ghemenen gerechte.

1440. *Verboden Beggijnhof of Zustershuis.*

Bij voorrechtsbrief van Philips van Boergondiën, aan de stad Haarlem den 18 Augustus 1426 verleend, werd het rechtsgebied

---

1) scheel 2) dimin. vorm van den mansvoornaam: Wybo 3) vele plaatsen 4) aanstonds 5) linnen 6) bant hem

der stad honderd tachtig roeden naar alle zijden landwaarts in vergroot, maar bepaalde hij tevens, „dat men binnen der stede vrijheit gheen beghijnhove, zusterhuyse noch geenrehande vergaderinge voirt aen maken noch begrijpen (zal) van mannen of van vrouwenpersoenen in geenre wijs, meer dan dair nu ter tyt sijn"; enz.

Des sonnendages opten x^den dach in aprille anno M.cccc.xl.

Omme overicheit [1]) - willen die bave jacops-dochter ende margariete baudijnsdochter gedaen hebben tgegen den gerechte om dat sij bleven sitten in enen huze ende wouden vergaderinge van susteren dair inne maken, soe bantse tgerecht op huden vter stede een jair lanck op hoir lijff ende tenden [2]) den jaere dair niet weder in te comen ten sij bij wille (van) den gerechte.

1444. *Weigeren van den stedelijken accijns.*

Anno M°cccc° xliiij. secundum cursum curie opten sonnendach die xxj^ste dach in februario.

Alsoe Jan gerijtssoen wonende voir den huze tot schoten den excijsmeester vander stede dreygelike woirde gegeven heeft, om dat hij hem den excijss eysschede die hij sculdich was, ende voirt [3]) dat hij dair op sijn cleder after op sloech ende liet die lude after in sien die dair bij wairen, ende seide in smadicheit [4]) vander stede, hier after in suldi der stede excijss vinde, ende dit sijn die hantvesten die sij hebben, Om deser onredelicheit ende smadicheit willen, soe hebben hem tgerecht die vroetschap ende richeit [5]) overseit [6]) soe die sake an hem gebleven is, dat hij op huden voir die cruce gaen sal

---

1) overicheit = overhoorichcit = ongehoorzaamheid. 2) na het einde van 3) verder 4) minachting 5) rijkdom = de rijksten, die mede zitting hadden in den Raad. 6) bevolen

mit een neder cleët an sijn hals hangende, ende dair toe [1]) soe banten tgerecht die vroetschap ende rijcheit op huden bijder sonnen wt der stede ende dair wt te wesen ende te blijven op sijn lijf een jair lang, ende dair tenden niet weder in te comen ten sij bij wille vanden gerechte ende der vroetschap ende rijcheit voirscr.

1445. *Bouwen van het nieuwe kruiswerk of transept van de St. Bavo-kerk.*

Hierover zie men het zeer belangrijke opstel: Plaatsbeschrijving der St. Bavo-Kerk te Haarlem, door den ZeerEerw. Heer J. J. Graaf, in de: Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, Vierde Deel, 8°. 1876.

Des sonnendages des anderen dages naden heiligen Jairssdach anno (M.CCCC.) xlv. secundum cursum curie.

Alsoe Jacop coster, naden tuych [2]) die tgerecht dairoff gehoirt hebben, den kerckmeesters onredelicke dreygelicke woirden gegeven heeft doe dat fundament vanden nuwen werck an die noortside vander kerke gedolven wairt ende om dat dieselve Jacop oic sake gehantiert heeft dair grote ongenoechte binnen der stede off gecomen mochte hebben ende oic om dat hij sijn wijff groet ontier [3]) ende vrese [4]) van hoiren lijve gedaen heeft ende omdat hij sijnen broeder dreygelike woirde gegeven heeft ende alsoe van deser misdaden die sake gebleven is anden gerecht, Soe seit hem tgerecht over, dat hij der stede ter beteringe dair off doen sal ende geven xl^{m} steens ende xx hoet calcx ende die sal hij verborgen an sgerechts handen tusschen dit ende den heiligen dertien dage [5]) ende waert dat hij des niet en dede soe banten tgerecht naden heiligen dertien dag terstont vter stede wt der

1) bovendien 2) getuigenis 3) geweld 4) bedreiging 5) Drie Koningen

stede vrijhede wt der balyuscip van Kennemerlant ende van Rijnlant, ende niet weder dair in te comen tensij dat hij den steen ende kalc verborgt heeft ende die sal hij doen leveren ende brengen op sijnen cost binnen der stede bijden zijlpoirte, ende dair an tende nochtant binnen der stede niet te comen ten sij bij wille vanden gemenen gerechte.

1446. *Onruststokers.*

Anno (M.cccc.) xlvj. Des sonnendages die xxij[ste] dach, in Meye. Alsoe onlancx geleden Een deel personen op des balyws dach dat hij vierschair binnen hairlem sitten soude, gecomen sijn binnen hairlem mit horen panssers, messen, bogen ende andere wapene, bij namen geheiten Jan Auwelssoen van Assendelff, bartout harmanssoen van Wormer, allart pieterssoen ende Dirc Dircxsoen, ende sijn in taveernen gaen sitten drincken ende hebben aldair pertijlike saken gesproken van Cabbellaus ende hoecx, dair wt gescepen was onruste ende onvrede te comen, dairs sgerechts meyninge off is dat sij nyemande gehengen en willen enige pertijlike woirde te spreken off pertijlike saken te hantieren ende sunderlingen die van buten in comen niet gehengen en willen mit pansers, messen, bogen off ander wapen langes ter straten te gaen, of in taeveernen dair mede te sitten te drincken ende dan pertijlic te spreken. Soe ist dat sij den voirs. personen dair off over seggen ter beteringe te doen ende sullen elcx van hem geven totter tymmeringe behueff der prochiekerke alhier xv[m] steens ende die leveren binnen der stede tusschen dit ende sunte Jacopsdage naestcomende totter plaetsen dair hem die kercmeesteren dat wijsen sullen, Ende desen steen sullen sij verborgen binnen der tijt voirscr. te leveren tusschen dit ende den vier heiligen dagen van pinxten naestcomende. Ende waert dat sijs

binnen der tijt niet en verborgde soe bantse tgerecht tenden den vier heiligen dagen van pinxten wt der stede, ŵt der stede vrihede, wt der balyuscip van Kenemerlant ende van Rijnlant soe men dat doen mach nae inhout der hantvesten iij Jair lanc te wesen ende te blijven op hoir lijf ende tenden den drie Jairen dair niet weder in te comen sij en [1]) hebben elcx den steen gelevert ende betaelt.

Alsoe ter selver tijt mitten voirseiden personen binnen Hairlem gecomen sijn bij namen geheten vrederic pieterssoen, pieter vredricxsoen ende garbrant henricxsoen ende hebben die selve saken gheoeffent ende gehantiert gelijc vanden anderen personen voirgeseit is, ende sij dier sake moetwillike anden gerecht gebleven sijn ende dair voir geseit hebben, Soe ist dat hem tgerecht overseit dat sij elcx geven sullen ter beteringe, totter tymmeringe behueff voirscr. x^m steens ende die leveren tusschen dit ende sunte Jacopsdage ende deden sij des niet, soe will men die nemen ende hebben vanden borgen.

Borgen (volgen de namen).

Desen borghen voirscr. hebben betaelt.

1446. *Dragen van verboden wapenen.*

Daartegen was voorzien bij de keur van 8 April 1392.

Tenzelfden dage. Alsoe Jan Gerijtssoen die snider, mit enen loden bal bevonden is in sijn mouwe dragende, dair in te vermoeden was dat hij gheen doechde dair mede voir en hadde ende alsoet sgerechts meyninge is, dat sij nyemande gehengen en willen alsulke wapenen heymelic te dragen. Soe bannet tgerecht denselven Jan gerijtssoen op huden bider sonne wt der stede, wt der stede vriheden,

1) tenzij zij

wt der balyuscip van Kenemerlant ende van Rijnlant een jair lanc te wesen ende te blijven op sijn lijf ende tende den jaere dair niet weder in te comen ten sij bijden gemeenen gerecht. Ende dair toe so sal hij geven eer hij weder in die stede off stede vriheden comen mach iiij^{m} steens totter tymmeringe behueff vander prochiekerke en xl sc(hellingen) an gelde nae inhout skoerss.

1451. *Gaan ter eerste misse in Amsterdam.*

Bij de keur van 8 April 1392 was het gaan ter eerste mis en naar uitvaarten buiten Haarlem, tot op zekere hoogte verboden. Het getal personen, die aan dergelijke uittochten mochten deelnemen was beperkt en het schijnt niet geoorloofd te zijn geweest bij soortgelijke gelegenheden te offeren.

Anno (M.CCCC.) een ende vijftich. Des sonnendaghes na sinte Margrietendach.

Opten selven dach lest voirs. Also Jan Mathijssoen, godevaert meester aerntsz., heynric Jacop tymanss., Jan gherijt die bontwerkersz., zuwe anthonijs de loeffs wijff, Elsbyen gherijt pieterssoens wijff van bennebroec, Alijt Jan van der meerswijff, ende lijsbet Dirc biermanswijff, Tot Amsterdamme ter eerste missen geweest, ende aldair gheoffert hebben [1]) boven [2]) der stede gebot, dair tgerecht goeden tuuch [3]) off gehoirt hebben, So seit tgerecht hem

---

1) Offeren, ten offer gaan, geschiedde op hooge feestdagen aldus: op het altaar werden door de geloovigen, kleinere of grootere giften in geld neergelegd ten behoeve van den Priester. De mannen gingen eerst, dan volgden de vrouwen en de plechtigheid geschiedde onder gezang van het koor.

Den 17 Augustus 1885 zag ik in eene kerk in de stad Luxemburg hoe het offeren daar geschiedt. Bij eene uitvaart gingen de mannelijke familieleden van den gestorvene processionaliter de evangeliezijde van het altaar op, liepen er achter om, wierpen hun offer in een aan den epistelkant geplaatst bekken en keerden toen naar hunne plaatsen terug.

2) minachtende 3) getuigenis

dair voer over te beteringe, dat sij elcx twisken dit ende sinte pietersdach ad vincula naestcomende op horen cost leveren sullen, voir der stathuys, vj^{m} stiens, ende dat te verborgen bij dage sonnenschine ende wairt dat sij des niet en dede, dat sel wesen op sulke correxcie ende boeten, als hem tgerecht vorder dair off over vinden ende seggen sullen.

1451. *Beleediging en bedreiging van den Prior van St. Jan.*

De Commanderij van St. Jan was het grootste en rijkste mannenklooster te Haarlem. Zij werd gesticht in 1310 en bleef bestaan tot 1625. Het is niet bekend wie in 1451 Prior, — maar wel dat Heer Gerrit Van Scoten destijds Commandeur was.

Anno (M.CCCC.) een ende vijftich. Des sonnendages opten negenden dach in Meye. presentibus die scout Jan willem claess., huge Jansz., gherijt steffensz. ende florijs engbrechtss., Rade, Pieter claesz., Symon berwoutsz., luytgen camerouwer, Pieter brawe, Jacop zaenden ende bertholomeus godevaertsz., scepenen.

Also dammas dammassoen, Den prior van sinte Jans cloester binnen hairlem, onlancx geleden binnen der kerken, grote vrese mit een getoghen messe gedaen, ende vele smaliker, lelijke, dreychelike woirde gegeven heeft dair tgerecht goeden tuuch off gehoirt hebben, omme dier misdaet wil so seit tgerecht hem over, dat hij op sinte pancraes dach nu naest comende tot achte vren voir middach comen sel inden selven cloester opt koer in jeghenwoirdicheit den prior, ende alle den ghemenen heren [1]) also veer als sij daer bij comen willen, ende sal dair op sijn knyen vallen, ende bidden den prior, ende voirt den commenduer ende den ghemenen heren dat sij hem omme

1) verdere kloosterlingen.

goids willen, vergheven willen, zulke vrese ende smadicheit, als hij den prior ende den cloester voirs. ghedaen heeft. dat gedaen wesende sal dammas dammassoen voerseit terstont, ter eren ende ter wairdicheit goids, aldair inden selven cloester voir dat wairde heylige sacrament setten een kairsse van drie pont was, ende dair toe [1]) sel hij opten selven dach, onder die homisse in die prochiekerc tot hairlem, voir dat wairde heylige sacrament setten een kairsse van drie pont wasse Ende hier en boven sel hij noch der stede van hairlem leveren voir der stathuys sesse dusent stiens ende drie hoet calcx op sinen cost twisken dit [2]) ende pinxster naestcomende, ende dat verborgen bij dage sonnenschijne off dair voir gebannen te wesen tyen jaer lang, op sijn lijff.

1455. *Laster van een biechtvader en andere eerzame personen.*

Smanendaechs vj epiphanie a° (M.CCCC.) lv.

Alzo mosselt claesdochter van schoten heefft doen scrijven ende dichten drie onbehoirlicke cedulen die gecleevet [3]) zijn geweest voir der goeder luyden doren vanden gerechte, die gescreven waeren in alle zulken schijne [4]) als off ze wt eens biechtvaders monde gescreven hadden geweest, dair zij enigen personen die ombesproken ende omberufft zijn, mede gepijnt [5]) heefft van hore ere te beroven, welke cedulen inhoudende waren gelijc hier na gescreven staet: *Siet ghij Rechters vander ste wat ghij doet, dit laken dair al dat woel om is dit en heefft dat volc niet gedaen dair ghijt op legt, aernt pieterszs. dochter*

1) daar en boven 2) tusschen heden 3) aangeplakt 4) in zoodanigen trant 5) beproefd

die heefftet gedaen mit hoir nichte bouwen Janszs. dochter die ste clerc plach te wesen, ten is hoir eerst niet, dit is mij inder biechten gecomen, Ziet dat ghij niet geplaecht en wort, dat ghij niet en zinckt, Ic en zeg U niet meer, Ende alzo tgerecht inder wairheit bevonden heefft dat mosselt zelve dese cedule heefft doen scrijven dair die voirs. personen mede gescepen waren gescouffiert [1]) ende berooft te wesen van hoere eere, twellic tgerechte in geenrewijs en staet te lijden, Wanttet saken zijn van quade exemple, Soe zeittet gerechte de voirs. mosselt dair voir over ter correctie ende ter beteringe voir die misdaet voirs. Eerst dat mosselt voirs. den gerechte nu ende oick aechte boudijn Jansz. dochter nu terstond alhier voir den huyse op hoeren knyen openbairlicken bidden zal, dat zij hun elc bijsonder hoir vergeven willen zulke smadelicheit als zij tegen hun misdaen mach hebben, ende dat gedaen, zal die zelve mosselt voirt gelden ter beteringe voir die misdaet voirscr. totter stede behoeff xxxij^{m} steens ende xvj hoet calcx ende dit te verborgen op zonnendage naestcomende bynnen sdaechs zonneschijn, dien steen ende kalc te leveren ende te betalen bynnen der stede van hairlem dair hoir tgerecht wijsen sal tusschen dit ende sint Jans dage te midzomer naestcomende, off wairt dat mosselt voirs. in enige vanden punten voirs. gebreckelic wair, zo zal zij dair voir gebannen wesen wt der stede van hairlem ende wt der stede vrijhede, op hoir lijff [2]), vijff jaeren lanck affter een, zonder dair en bynnen dair weder in te comen. Ende dair en teynden ter tijt toe dat zij hoer voirs. correctie voldaen zal hebben. Ende dat zij voirt den gerechte vernuecht ende voldaen heefft van hoer overhoricheyt bij goeduncken vanden gerechte.

---

1) belasterd 2) op straffe des doods

1456. *Boomschenderij in den Haarlemmerhout.*

Hiertegen waren strenge bepalingen opgenomen in de keur van 8 April 1392.

Ultima Maij Anno (M.CCCC.) lvj.

Om dat Cornelis de Vlaminck doud(e) sco(e)maker dagelix gaet mit een bijl inden hout om hout ende brem aldair te houwen ende oic gehouwen heeft, dwelc tgherecht van hem niet gehengen en wil noch van nyemant anders So zeitet gherecht hem over ter correxie ende ter beteringhe dat hij op en sonnendage naestcomende, te weten den vj^n dach in Junio gaen sal voir die processie beghinnende beneden tchoor, bloetshoofts ende in een paer lynnen cleder ende mit een palm van brem in sijn hant ende weder in comen voir die processie voir tchoor Ende wairt dat hij dit niet en dede, so sal hij dair voir gebannen wesen vter stede van hairlem, vter selver stede vriheit, vuyt die bailiuscippen van Kermerlant ende Rijnlant een jair lanc op sijn lijf, ende niet weder dair in komen ten sij bij tsgherechts ghemoede [1]), ende alvoren so sal hij eerst dese beteringe gedaen hebben. (Ter zijde staat: *volcomen*, nl. volbracht.)

1456. *Boomschenderij in den Haarlemmerhout.*

Eodem die. Om dat Walraven die wever, Duve Jansd., Claes dircxsoen, wonende after Jan Florissoens in die huyt [2]) ende pieter coeltgen, brem, hulst ende meijen ghehouwen ende gheploct hebben inden hout, so sullen sij elc gaen ter beteringe ende ter correctie voir die processie een sonnendage naestcomende, te weten den vj^n dach in Junio, bloetshoofts mit een cleyn palm van brem in die hant, beginnende beneden tchoor, off elc sal tusschen dit ende sonnendach naestcomende comen ende

---

1) goeddunken   2) in den Hout

brengen mit hem opten huyse [1]) een pont hollants. Ende waert dat zij geen van beyden en deden, so sullen sij gebannen wesen vter stede van hairlem ende vuter selver stede vriheit, een jair lanc, op hoir lijf, ende niet weder dair in comen tensij bij tsgherechts gemoede, ende al voren so sullen sij nochtant dese correxie ende beteringe gedaen hebben. (Ter zijde staat: Dit is *volcomen.*)

1456. *Weigeren van Heerendiensten.*

Bij de keur van 8 April 1392 was hierop eene boete gezet van 15 Pond en 32 duizend steenen, bovendien verbanning gedurende drie jaren. Het uittrekken met de banier (ten oorlog varen) waarvan hier onder sprake is, betrof de belegering van Deventer door Philips den Goede, ter zake van het verzet van Overijssel tegen de benoeming van David van Boergondien tot Bisschop van Utrecht. Aan dien krijgstocht namen vele Hollanders deel, en hij eindigde na eenige weken met eene overgaaf der stad bij verdrag.

Des Woensdaechs op sinte maria magdalenen Avonde ende was die xxj[te] dach in Julio a° (M.CCCC.) lvj.

Alzo florens van Adrichem Jacopsz. overhorich ende wederspannich geweest heefft tegen die ordinancie die bijden gerechte geordineert is geweest in dese heervairt, te weten dat hij zijne gelden niet inleggen en woude gelijc anderen zijnen buyren ende heefft den hooffmans, die him eens ende anderwerven duechdelicken dair omme maenden zeer spitelicken toegesproken Ende heefft noch dair en boven in tegenwoirdicheit vanden gerechte opten huyse oneerlicken gesproken opter stede ende bijsonder opten genen die vander stede wegen geschickt [2]) zijn mitter bannyere wt te varen, twelc een zake is van quaden exemple die tgerecht vanden voirs. florens ongecorrigiert niet en staet te lijden, Zo zeit him 't gerecht dair voir over ter cor-

1) stadhuis 2) aangewezen

rectie Eerst dat hij terstond inleggen zal in handen vanden homans zulc gelt als zij gaderen [1]) gelijc anderen zijnen buyren, Voirt zal die zelve florens terstond hier beneden voir der stede huys openbairlicken ende mit ongedeckten hooffde den gerechte bidden dat zij him vergeven willen tgunt dat hij andie voirs. zaken misdaen mach hebben wegen hunluyden, Dit gedaen wesende zal florens voirs. op morgen, sinte maria magdalenen dach, goets tijts onder die hoichmisse brengen ende zetten voirden heyligen sacramente een wassen kaersse van ij pond wasses wegende Ende dair en boven zal hij der stede geven ter beteringe thien duysent steens ende vijff hoet calcx ende dat verborgen op huyden bynnen sdaechs zonneschijn, dien steen ende calc voirs. te leveren dair him der stede tymmermeysters wijsen zullen op zijnen cost tusschen dit ende sinte bertelmeeus dage naestcomende Ende wairt zake dat florens voirs. in enich vanden punten voirs. gebreckelic wair ende niet en dede gelijc voirs. staet Zo zal hij dan terstond dair voir gebannen wesen thien jaeren lanc wt der stede van hairlem, wt derzelver stede vrijheit ende wt den baeliuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op zijn lijff, ende teynden den thien jaeren voirs. niet weder dair inne comen ten zij bij tgerechts gemoede.

(Ter zijde staat:) Florens heefft vergiffenisse gebeden, zijn gelt ingeleyt ende die kaersse gebracht.

Bairthout huygenz. is borge gebleven voir florens voirs., vanden steen ende calc hier gescreven. Presentibus Jan van Adrichem ende Jan van Spanckeren.

1456. *Roggebrood verkoopen boven de zetting.*

Item so sullen die brootbackers dat broot backen na ordinancie dergeenre die bij horen ede daer toe geset sijn biden rechte of

1) invorderen

die men daertoe setten sel ende so wie dat niet en dede verbuert v st. alsoe dicke als hijt niet en dede. Keur van 8 April 1392.

Anno (M.CCCC.) lvj. des manendaechs op sinte Lucyendach.

Alsoo den ghemeenen backeren een ghebot gedaen is geweest, dat elc backer sijn Roggenbroet niet hogher gheven en soude dan elc Roggenbroet wegende zes pont om een lelide plac [1]), Welc ghebot zij niet gehouden en hebben, mer hebben na dyen selven gebode terstont, niet achtende des ghebots, hoir broet ingehaelt [2]) ende hebbent dyerre vercoft dan tghebot vutwijst, dwelc tgherecht van hem ongecorrigeert niet en staet te liden So zeitet gherecht over allen den backeren die int Ambocht sijn vanden backers ter correxie, dat sij te samen sullen doen stofferen den Apostol [3]) ende die pilaern dair die an staet an sbackers outaer in allen schijn als die andere pilaernen ende Apostolen ghestoffeert sijn die dair voir staen, sonder arghelist, tusschen dit ende sinte Jacops daghe naestcomende sonder enich langer vertreck Ende hier mede sullen die backers hoir ordinancie weder hebben Ende die backers die oevenen gheset hebben ende broet openbairliken te coep gehouden hebben dat die tambocht vanden backers in allen punten ghenyeten sullen indyen sij willen, als andere backers van outs geploghen hebben, mer wie na desen dach int Ambocht vanden backers wesen willen, die sullen hem houden ende oeffenen nader ordinancie die die backers hebben, Behoudelic wairt dat sij den Apostel ende pilaern voirseit aldus niet en stoffeerden, so sullen zij dair na hoir ordinancie niet gebruycken so lange als sij dese stofferinge niet gedaen en hebben.

---

1) Een plak = 7½ Cs.
2) wat lichter van gewicht gemaakt
3) St. Thaddeus?

1457. *Beleediging van den Graaf van Oistervant.*

Ofgelesen vij Octobris anno (M.CCCC.) lvij.

Om dat dirc bertelmeessoen die verkenslager vele lelike, ombequamelike ende schoffierlike [1]) spitige woorden tot zijnen wille ende ghelieften mit logentale gesproken heeft opten eedelen persoen van mijnen here den grave van oestervant Te weten dat hij gheseit heeft, dair goeden tuych off ghehoirt is, dat mijn here van oestervant niet en doech [2]), dat hij een stinckert is, ende nyeman goet en dede van zijnen leven ende meer andere lelike ende ombehoirlike woorden, die men over ghenen goeden here moigeliken spreken soude [3]), dair elc mensch, verstant hebbende, wel vuyt mercken ende bevroeden mach, dat hij dair kenliken ende openbairliken an ghelogben heeft So sal hij om des misdaets wille, gode teren, mijnen here den grave van oestervant ter beteringhe ende den gherechte van Haerlem, so tgherecht van nyemande aldustanighe woorden opten grave van oestervant of op enigen anderen goeden heren te spreken ongecorrigeert en willen laten, op morghen staen alhier voir der stede huys voir tyen vren, boven allen volke, op een banc bloets hoofts, ende segghen aldair mit luyder stemmen, ende wederroepen alle die woorden ende loghentalen ende wes hij dair an gheseit heeft, dat hij dair valscheliken ende boefliken an ghelogen heeft ende valschliken op him visiert [4]) Ende wes hij vanden selven grave van oestervant geseit heeft anders dan van enen goeden edelen duechdsamigen here, dat is him leet mit goeder herten, ende sal dair om den gherechte van Haerlem op zijnen knyen oetmodeliken verghifnisse bidden. hier en boven so sal hij op een sonnendach naestcomende, gaen voir der pro-

---

1) eerroovende 2) deugt 3) zou mogen spreken 4) gelasterd

cessien vander homissen, beghinnende vanden hoghen chore, in een paer lynnen cleder, bloets hoofts ende bervoet [1]), mit een bernende [2]) waskaerse van een half pont wasse in sijn hant, ende die processie gedaen wesende, sal hij die barnende kaerse selve mitter hant setten voir den heiligen sacramente, tot dyen eynde dat onse here god him dese loghenachtige woorden vergheven wille Ende waert dat hij alle dit niet en dede, so sal hij dair na terstont gebannen wesen tot ewigen dagen vter stede van Haerlem, vter stede vriheit, vut die bailiuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op sijn lijf.

1459. *Beleediging van den hondenslager der Parochiekerk.*

De hondenslager was een kerkelijk beambte van eenig gewicht. Hij moest in de eerste plaats de rondloopende honden uit de kerk drijven en was verder met het bewaren der orde belast.

Offgelezen smanendaechs x dagen in decembri a° (M.CCCC.) lix.

Om dat symon Jans lottijnszoenszoen ende claes Janszoen wisselair, spitelicke [3]) ende dreygelicke woirde gegeven ende toegesproken hebben den genen die tgerecht bevolen heefft die honden wt die kercke te slaen, omdat hij symons hont inder kercke sloech ende hebben him dair omme vanden kerchove gedaecht Twelc tgerecht niet en staet te lijden, zo zeit him tgerecht dair voir over ter correctie voir die misdaet voirscr., alze dat zij elcx op zonnendage naestcommende onder der hoichmisse brengen ende zetten zullen voir den heyligen sacramente inder prochikercke elc een wassen kaersse van drie ponden wasses Ende om dat die voirsc. claes Jansz., doe zij te samen om deser zake opten huyse ontboden waren, omme dese misdaet

---

1) barrevoets 2) brandende 3) bittere

anden Rechte te keren [1]), zeyde totten gerechtte, dat hijs niet an him blijven en woude [2]), want hij niet misdaen en hadde, ende dat zijt maken zouden zo zijt eten wouden, twelc tgerecht van him niet en staet te lijden, zo zeit him tgerecht dair voir over ter correctie, dat hij op morgen voir middage te x vren comen zal opten stedehuys voir den gerechte ende himluyden aldair bidden mit ongedecten hooffde, dat zij him vergeven willen tgunt dat hij dair an misdaen heefft Ende wairt dat enich van hun beyden in gebreke wair, te doen dat voirscr. staet, die zal dan dair voir gebannen wesen wt der stede ende wt der stede vrijhede van hairlem een jair lanck ende dair an teynden dair niet weder in commen ten zij bij des gerechts gemoede, elc op zijn Rechter hant.

1460. *Regeling der zitplaatsen in de Parochiekerk.*

Ghecondicht inder kercke den anderden dach in Januario (M.CCCC.) lx.

Tgherecht ghebiedt dat alle die ghene die eyghen bancken of borden inder kercken hebben, dat zij die thuus halen of doen halen binnen den avonde, of die kercmeesters zullen daer mede doen tprofijt vander kercke, ende voirt dat niement van nv voirtan eenighe bancken of borden inder kercke en brenghe of en zette ende dat niement den andren moyenisse en doe [3]) of doe doen om t voirsitten inder kercke, mer dat die ghene die voir coemt sal moghen sitten daert him believen sal ende dat op zulke correctie als den gherecht goed duncken sal.

---

1) ter kennis van het gerecht te brengen
2) hij verkoos niet dathet gerecht er zich mee moeide
3) moeilijkheid veroorzake

1462. *Bedreiging van den Schout, beleediging van het heilige Sacrament en allerlei booze praktijken.*

Ofgelesen opten lesten dach van Junio anno (M.CCCC.) lxij.

Om dat tgerecht mitter goeder waerheit wel vernomen ende verstaen heeft dat Geerijt buysse tot veel tijden ende plaetsen geseit heeft, dat die kuyse [1]) zeer corts hier opter straten comen soude, ende him vermeten ende beroemt, dat hij den Scout van Haerlem als een Rechter van sheeren wegen noch dootslaen soude, overmids dat hij een zinen neve, die alhier inder stede tegens den heer mit Recht verwonnen was, hadde gedaen vangen Twelc him niet en scoude [2]) te vergeten, zeggende voirt dat hij om dat te doen gelt bereit gemaect hadde ende vrienden geworven, ende dat meer is, dat die voirs. geerijt him noch zeer corts vermeten ende beroemt heeft, hadde dat heilige sacrament vuytgegaen of omgedragen worden op des heiligen sacraments-dach lest geleden, alzoot overdragen [3]) was ende men dat gewoonlic is te doen, hij soude mit meer gesellen die hij dair toe gesproken, gebeden ende geworven hadde, den Coninc van den hantboge zinen halsbant afgetogen [4]) hebben ende anders den voirscr. Coninc alzo gehantiert ende sulck spel dair bedreven datmen dair van over lange jaren soude hebben geweten te spreken Ende dat noch boven dien die voirs. geerijt niet te vreden wesende of oick enich berou hebbende van zijnre voirs. misdaet Mar als verhart in zijnre quaetheit, felheit ende archeit, ende om mitter daedt te bewijsen dat hij voiren mitten mont gesproken hadde, heeft mit opset ende gelaechder lage [5]), hun vervoirdert

---

1) knots, (overdrachtelijk: oproer) mit zweerden ende mit kuysen, mit glavien ende mit bardaxen. *Huydecoper*, Melis Stoke III, 82.

2) aanstond 3) beraamd 4) afgetrokken 5) voorbedachtelijk

te gaen opten processiedach lestgeleden, ten huyse van den voirs. Scout, als een Rechter van sheeren wegen, mitgaders Jacop hoflandt, om aldair te soecken te slaen ende van levende live ter dood te brengen, Dirck van thiel brodatich [1]) dienre vanden voirs Scout, alsdat wel merckelijcke blijcken mach, want overmids dat zij den voirs. dirck aldair niet en vonden, zo hebben zij den selven dirck zo lange opter straten gewacht, ende eyntlijc him dair comende, mit steenen die zij in hoiren boesem hadden ende droegen, zo geworpen ende anders mit messen mordadelic gewont ende gequetst, Doende al hoir best om den voirs. dirck van levende live ter doot te brengen als dat wel blijcken mach, Twelc oick alzo geschiet soude hebben en hadde dat bijder gracien gods ende tusschengaen van goeden mannen niet belet ende verhoet geweist, Doende ende gaende hiermede niet alleen tegens die geboden van onsen genadigen heer ende der stede dair van gedaen tot veel stonden ende tijden, Mar dat meer is, him dair in bewijsende ende dragende in allen schijn of hij een Cappeteyn ende een opsetter waer ende geweest hadde, om een opstal [2]) ende beroerte te maken, in deser stede, contrary ende in vermindertheit van onsen voirs. genadigen heer, in versmaetheit vanden gerecht ende tot groten afterdeel [3]) van dese stede Ende want tvoers. gerecht sulke ende gelijcke overdaden ende onstantelijcke dingen die saken zijn van zeer quaden exempel niet en denct of oick en wil laten lijden sonder openbaer correcty ende punicy, om te verhoeden alle moeijenissen ongenoechten ende twydrachten die dair vuyt souden mogen risen ende spruyten, als elc, redene verstaende, wel bevoelen mach [4]), Mar dair in versien bij allen behoir-

---

1) loontrekkend, die het brood eet 2) samenrotting 3) nadeel
4) begrijpen kan

lijcken wegen ende remedien van justicien, om rust ende vrede te onderhouden in die voirs. stede, So ist dat tgerecht gewogen ende mit rijpheit van rade wel overgemerct, die voirs. misdaet ende gelegentheit van dier, Meer nochtans geneicht zijnde tot gracie dan tot strengheit van recht, bant den voirs. geerijt thien jaer aftereen volgende ende after huyden terstont ingaende, vuyter stede ende vrijheit van haerlem voirs. ende vuyten Bailliuscepen van Kennemerlant ende van Rijnlandt op zijn lijff, ende dair en teynden niet dair weder in te comen ter tijt toe dat hij totter stede behoef voirsc. gelevert ende betaelt zal hebben hondert duyssent stiens ende vijftich hoet callicx ende sonder consent vanden gemeynen gerecht. Behoudelic den Heer ende der gequetster pertije hoirs rechts. Actum vltima Junij lxij° Presentibus schulteto bekesteyn berckenro Aernt pietersz. ende hillegom burgomagistris, Adrichom, lieve, meer et visscher scabinis.

Ende om dat Jacob hoflandt mede geweest heeft tot Scouten huys voirs. mitten voirg. geerijt, om te soecken den voers. dirc van thiel, ende den selven dirc geworpen ende mede gequetst heeft gelijc voirs. staet, boven ende contrary den geboden vander stede Twelc den gerecht niet en staet te lijden sonder openbaer correcty ende punicy, So seicht [1]) tgerecht den voirs. Jacob over [1]) tot correcty, dat hij in beteringe vander voirs. misdaet, geven ende leveren zal totter stede behoef tachtentich duysent stiens ende viertich hoet callicx tusschen dit ende alreheiligen misse eerstcomende, ende dat verborgen binnen sdaechs sonneschijn, of dair voir gebannen wesen thien jair vuyter stede ende vrijheit van hairlem, ende buyten bailliuscepen van Kennemerlant ende van Rijnlant voirs.

1) legt op

op zijn lijf ende dair thenden dair niet weder in comen ter tijt toe dat hij betaelt ende voldaen zal hebben van dies voirs. is, Behoudelic den Heer ende der gequetster pertijen hoirs Rechts, Actum ut supra.

1464. *Uitgebannen Conventuaal van St. Jan.*

Opten twalefsten dach in Septembry anno (M.CCCC.) lxiiij. presentibus den Scout, iij. burgermeesters ende vier scepenen.

So dede Willem engebrechtsz. een wilkoir [1]) als dat hij in een jaer, van dien dach offgerekent inden goidshuis ende clooster van sint Jans niet gaen noch dair in commen en soude, ten wair bij moetwille [2]) ende consent van heren pieter van schoten, commandeur des vors. goidshuis, ende dat hij oock mit worden noch mit wercken, misdoen en soude den vornoemden heren pieter noch geen van zijn dieners ende huisgesinne, op de verbuernisse van sijn Rechter hant, Actum eodem die.

1464. *Tuindieven.*

Opten v^en dach in octobri Anno (M.CCCC.) lxiiij. presentibus sculteto et burgismagistris et scabinis.

Omme dat tgerecht te vollen geadverteert is dat huge dircsoen, govert michielssoen, symon Janz. plemper, Dirc Janz. scoemaker, verbout Janz. stilleganemaker [3]) ende Jan nannenz., inder luyden boomgaert geweest hebben ende den luyden hoir appelen benomen ende die wech gebrocht hebben ende den luyden inden boomgaerden grote schade gedaen, hair heyningen ende wingaerden verdorven Soe seyt hem tgerecht over ter correxie, dat elck van hun luyden comen sal op een manendaech naestcommende voir der stede huys omtrent thien vren mit eenen corff mit

1) vrijwillige belofte 2) goedvinden 3) muilenmaker

appelen an hoeren arm ende biddent tgerecht om vergiffenisse van dat si hem goedertieren geweest hebben ende sullen elcx daer en boven gaen mit een wassen kaers van twe ponden ende die selve openbaer setten voir theylige sacrament, ende daer en boven soe sullen si ende elcx van hun luyden bringen opten huyse twe stuvers voir die fruyt die si genomen hebben ende oeck voir die wakers die se mit die voirscr. fruyte bevonden.

1466. *Beleediging van een vredemaker.*

Van gerechtswege konden alle vergrijpen en twisten geeffend worden door vredemakers, om te voorkomen, dat Schepenen er kennis van namen. De wijze hoe dit moest geschieden en de rechtsgevolgen, zijn uitvoerig omschreven in de keur van 8 April 1392.

Ofgelesen opten ix[n] dach in Augusto anno (M.CCCC.) lxvj. presentibus theele gerecht.

Om dat tgerecht ten vollen geinformeert is, dat Jan luytkinsz. kistmaker, Jan Dircxz. tymmerman, ende henric van Rosendael snider, onlancx leden gecomen zijn binnen der stede van haerlem ende int huys van willem claisz. scoemaker, mit opset, om te slaen ende te quetsen den voirs. willem claisz., hoofman binnen der voirgenoemde stede, om dieswille, dat hij eenen vrede gemaict hadde, tusschen den voirs. Jan luytkinsz. ende mathijs mannekinsz. zonder yet anders opten voirgenoemden willem te zeggen te hebben, ende dat boven dien die voirs. personen alle samentlijc, al hoir best gedaen hebben, om den voirn. willem te brengen van levende live ter doot, ende in teyken van dien gesteken mit pieken indie veynstren, zeggende onder ander woirden, laet ons nv volbringen tguent dairom dat wij van leyden hier gecomen zijn, Twelke zijn zaken van zeer quaden exempel, ende ymmer zulck, dattet gerecht die niet en wil laten lijden of ge-

hengen zonder openbair correcty of punicy, gemerct dat dese zaken geschiet ende gedaen zijn, opten dienre, hooftman, ende vredemaker der voirs. stede, ende alzo tot groter versmadenisse ende vermindertheit [1]) vanden heer ende der stede, Soe zeicht tgerecht den voirs. personen over tot correctie, dat zij in beteringe vander voirs. misdaet, Te weten die voirs. Jan luytkinsz. ende Jan dircxz. ende elc van hun beiden geven ende betalen zullen, x £ tot sheeren behoef, x £ tot willems behoef voirs. ende totter stede behoef xx duysent steens, ende x hoet calcx, tusschen dit ende sinte martinsmisse eerstcomende, of dat zij dair voir zullen blijven liggende, inder vangenisse ter tijt toe dat zij dat volcomen sullen hebben te water ende te broode, Ende als zij sullen volcomen hebben tguent dat voirs. is, zo sullen zij noch boven dien, andren tot exempel, gaen opten eersten sonnendach dair naistvolgende in een paer lynen cleedren voir die processie in die groote kercke, elcx mit een kersse van ij £ was, die zij offeren zullen voir theilige sacrament, ende den gerechte vergiffenisse bidden Ende alzoe die voirs. henrick, om der voirs. misdaet wille gevlucht is ende wech gelopen, So bant tgerecht denzelven henrick thien jair vuyter stede ende vrijheit van haerlem, ende vuyten Bailliuscippe van Kennemerlant ende van Rijnlant, op zijn lijf, ende dair en theynden niet dair weder in te comen, zonder consent vanden gerecht, Item dat zij beloftenisse doen zullen, dat zij den voirs. willem claisz. scoemaker of nyement anders dairom misdoen en zullen, op hoir lijf.

Haarlem. C. J. GONNET.

1) miskenning van het gezag

GESCHIEDKUNDIGE SCHETS

VAN

WASSENAAR.

I.

In onze middeneeuwsche chronieken vindt men, dat de familie WASSENAER hier te lande reeds aanwezig was vóór de christelijke tijdsrekening; soms ook wordt verhaald, dat zij zou zijn voortgesproten van Claudius Civilis, den Batavierschen veldheer, die 69 jaren na Christus tegen de Romeinen het zwaard aangordde.

Dergelijke oudheid zoo hoog opgevoerd, is nimmer bewezen en dan ook sinds lang als onaannemelijk verklaard; inmiddels wordt van de WASSENAEREN nog altijd gehouden, dat zij van de Hollandsche edelen wel niet de edelste, noch de rijkste, noch de stoutste, maar toch de oudste geweest zijn. Familie-traditien blijven in eere!

Het eerst komt een WASSENAER voor, in een onwraakbaar stuk, op het jaar 1200. Ik bedoel het verdrag gesloten te Leuven op 3 Nov. 1200, tusschen Henricus I, hertog van Brabant en graaf Dirk VII, van Holland, waarbij de laatste onder anderen Zuid-Holland in leen ontving. (Oorkondenb. van Mr. P. L. v. d. Bergh I, bl. 113). De aangeduide WASSENAER was „PHILIPPUS DE WASNARE", die als *homo comitis* mede teekende en bezwoer. Philippus de WASNARE wordt steeds beschouwd als de stamvader van allen, die sinds zeven eeuwen, eerst in de rechte lijn en later, bij uitsterving dezer, in verschillende zijlijnen den naam van WASSENAER tot heden toe hebben gevoerd.

De kleinzoon van den zoo even genoemden Philippus de WASNARE, ook Philippus genaamd en zoon van Dirk van WASSENAER en Bertha van Kuik, bekwam van Willem IV, graaf van Holland, op 13 April 1339 het burggraafschap van Leiden, hetgeen bij drie geslachten was gehouden door een' jongeren tak der Heeren van Kuik en door dezen verkregen bij aanhuwelijking van Christina, erfdochter van Heer Jacobus met Dirk van Kuik. De ouders van Heer Jacobus, die in 1200 voorkomt als *burgravius de Leiden* en nog in 1241 als *castellanus* zijn, historisch, niet genoegzaam en zeker bekend, evenmin de oorsprong van, en de opvolging in het kastelein- of burggraafschap van Leiden. Ontleend aan oude bescheiden, te vinden in het OORKONDENBOEK van Holland enz. van onzen Rijks-archivaris M^r^. L. Ph. van den Bergh, wordt gezegd in zijne MIDDEL-NEDERLANDSCHE GEOGRAPHIE, 2e editie, bl. 156: „Ten jare 1083 wordt voor „het eerst een kastelein ADALWIN vermeld, die zonder „twijfel, zooals J. à Leidis opmerkt, de burg te Leiden „bewaarde; in 1143 komt zekere ELWINUS, castellanus; „in 1168 ELINAND, castellanus de Leithen voor."

Ik verwijs voorts naar EENE HOLLANDSCHE STAD IN DE MIDDENEEUWEN van Professor R. Fruin, te vinden in de GIDS van April 1873, en EENE HOLLANDSCHE STAD IN DE MIDDELEEUWEN, in 1883 door D^r^. J. P. Blok geleverd.

Sedert 1339 verbleef het Leidsche burggraafschap aan de hoofdlijn der WASSENAEREN tot 1544, met dien verstande, dat het soms eenigen tijd onder verbeurdverklaring lag, ook van een oudsten zoon bij kinderloos overlijden tot een' jongeren broeder overging en sinds 1523 bezeten werd tot 1544, door Maria, dochter van Jan van WASSENAER, den laatsten mannelijken afstammeling uit de hoofdlijn van Philippus de „WASNARE." Zij Maria, gehuwd met Jacob de

Ligne, liet het na aan haar zoon Philippus de Ligne, wiens achter-achter-kleinzoon, Claude Lamoraal de Ligne, het eindelijk in 1651 verkocht aan de stad Leiden. Volgens sommige schrijvers werden de burggraven van Leiden vrijheeren, volgens andere leenheeren genoemd.

„In de oude geschriften van den huize van WASSENAER „leest men"; zoo zegt P. C. Bockenberg in zijne SERIES... Regum Frisiae, bl. 124: „De burchgraefscap van Leiden „is gesproten ende ghecomen van eenen, gheheeten burch„graef, Jacob. Ende die was vrijheer der stadt van Leiden „ende van alle ambachten die daertoe behooren."

Behalve verscheiden ambachten, behoorende aan de burggraven van Leiden, was aan hen nog toegeschreven de waardigheid van pluimgraaf over Rijnland, Delfland en Schieland en hadden zij het recht van gruit, tol, zwanengeld enz.

Het wapen der Leidsche burggraven was *weleer eene gulden baar op een schild van lazuur;* zoo althans zeggen W. van Gouthoven en Korn. van Alkemade. Nadat het burggraafschap ten deel was gevallen aan de WASSENAEREN, is het gevierendeeld met het wapen dier WASSENAEREN, hetwelk bestond uit drie liggende halve manen van zilver in een rood veld.

Onder de ambachten rondom Leiden gelegen, b. v. Voorburg, Voorschoten, Katwijk, en bezeten door de WASSENAEREN, behoorde het tegenwoordig volkrijk dorp WASSENAAR-ZUIDWIJK, van Leiden anderhalf uur westwaarts en twee uren noord-oostwaarts van 's Gravenhage verwijderd.

De WASSENAEREN zullen in dat oord aanvankelijk een zomerverblijf of kasteel hebben gesticht, hetwelk, dank zij der hofhouding met den aankleve van bedienden en andere werklieden, allengs tot eene gemeente of dorp, zich ontwikkeld heeft. Wanneer dat heeft plaats gehad, is alweer met geen zekerheid te bepalen.

Zeer oud is echter, buiten allen twijfel, het dorp WASSENAAR; trouwens in de registers bijgenaamd *Gousset*, komt WASSENAAR voor op het jaar 1221, bij gelegenheid van eene leenverheffing, en uit een ander register der leenkamer van Holland, ten Rijks-archieve, gelijk Gousset's werk, nog aanwezig, en geteekend E. L. N° 34, weten wij, dat tusschen 1276–80 tot tweemalen toe, door WASSENAAR (met andere parochien van Rijnland opgesomd) 30 schellingen Hollandsch werd opgebracht ten bate van een' nieuwen kruistocht, A° 1274, door Gregorius X en het concilie van Lyon uitgeschreven.

Daar nu vele andere parochien van Leiden's omtrek, als: Kerckwerve [Oestgeest], Voorscoten, Warmond, Voorburch enz. mede in het aangehaald register vermeld staan, doch veel minder betaalden, leid ik hieruit tevens af, dat het kerkdorp WASSENAAR op het einde der 13de eeuw reeds zeer aanzienlijk moet geweest zijn, ja welligt een paar eeuwen zal bestaan hebben.

Dirk van WASSENAER, gestorven A° 1309, betitelde zich, volgens Gouth. bl. 135, heer van – het dorp – WASSENAAR, zoo ook zijn zoon Philips, † 1357, en als baanderheer [1]) (eerste) van WASSENAAR, Dirk Philips Dirksz., † 1391. De reeds bovenvermelde achter-achterkleinzoon van Maria [2]) van WASSENAER, Claudius Lamo-

---

1) In de middeneeuwen was baanderheer degeen die het jus vexilli had; dat is, die niet behoefde onder de banier van een ander te strijden, maar zelf anderen onder zijne banier had. Die banier bestond in een' standaard met een vierkant vaandel, dat men voor zich heen liet dragen, terwijl een ridder slechts een vaantje, eindigende in een punt, mogt laten voorgaan, hetwelk genoemd werd *pennon*, en de ceremonie, waarbij een ridder tot baanderheer plegtig verheven werd daarin bestond, dat de vorst den top van de pennon afsneed. (Zie de Rouck.).

2) Deze Maria van Wassenaer had slechts eene zuster, Margaretha genaamd, die gehuwd 1584 met Jan van der Marck, heer van Lumey, de moeder werd onder anderen van graaf Willem van der Marck, die in 1572 te Brielle voor eeuwig zich schandvlekte. Een halve broeder van Maria,

raal de Ligne, baanderheer van WASSENAAR etc. etc., verkocht in 1656 de heerlijkheid aan den Hr. Pieter Nooms, heer van Aarlanderveen, en het volgend jaar [5 Febr. 1657] werd met WASSENAAR door de Staten van Holland en West-Vriesland verlijt Jacob Gijsbertsz. van WASSENAER–DUVENVOORDE–OPDAM etc., ook afstammeling, in den 12en graad, van den eersten Philippus de WASNARE.

De nakomelingen Jacob Gijsbertsz. betitelden zich sinds 1711 graven van WASSENAAR etc., doch sedert het einde der vorige eeuw verloren zij de heerlijke rechten over WASSENAAR.

Maria Cornelia, gravin van WASSENAAR, echtgenoote van J. D. C. baron van Heeckeren van Twickel, was de laatste spruit der WASSENAEREN-DUVENVOORDE-OPDAM. Zij stierf 31 Maart 1850 en ligt te WASSENAAR begraven onder een rijk marmeren praalgraf.

De van Heeckeren-van Twickel zijn nog grondbezitters te WASSENAAR.

Nog slechts één tak van de vroeger zoo talrijke Wassenaarsstammen is overgebleven, namelijk de WASSENAER-DUVENVOORDE-KATWIJK.

Het wapen van WASSENAAR-ZUIDWIJK is een gevierendeeld schild: 1 en 4 van blauw, waarin 3 liggende halve manen van zilver; 2 en 3 van rood met een gouden dwarsbalk.

---

geb. in 1517 en gest. in 1597, was Andries genaamd, een man, die in de veldtochten van Karel V met leeuwenmoed zoodanig heeft gestreden, dat de Keizer hem op 't slagveld te Muhlberg eigenhandig tot Vliesridder sloeg.

Van Hr. Andries zijn voortgesproten de Half-Wassenaeren van Onsenoord en Nieuwkuik, van welke familie nog alléén — in de 10e generatie — overblijft Vrouwe Julia Maria Clara Jacobse van Half-Wassenaer, douairière van Jonkheer Arnold de la Court. Met de Half-Wassenaeren bestaan in den bloede of door aanhuwelijking, de: van Bommel's, van Brienen's, van Ryckevorsel's [Jois Francisci en Augustini Theodori, afstammelingen], de van der Schueren's, v. Willigen's in Belgien, en welligt nog andere voortreffelijke familien. Zie de Heraldieke Bibliotheek, nieuwe reeks, deel I, 42.

Betrekkelijk het kasteel der baanderheeren van WASSENAAR is zoo weinig zekers tot ons gekomen, dat men reeds nu eene eeuw geleden niet meer wist aan te wijzen, waar ter plaatse in WASSENAAR-ZUIDWIJK het is gelegen geweest: of wel bij de terp die, van den Haagschen weg uit, aan den aanvang des dorps ter linkerzijde zich nog voordoet, of wel in de Oosterstraat ter plaatse, alwaar destijds de predikant en nog twee andere gezinnen woonachtig waren.

Bij ontgravingen aan en in de terp – burg genaamd – waren geen overblijfselen van muurwerk gevonden; doch wel in de Oosterstraat en dat van de oudste en grootste mopsteenen, ook kelders en andere sporen van een grootsch huis of hofhouding. [1])

De woning van den baljuw des dorps WASSENAAR, wiens aanwezen nog een blijk is der aanzienlijkheid der Heeren en hunner baanderheerlijkheid van WASSENAAR, is gelegen schuins tegenover de zuid-zijde der dorpskerk.

Ik stip hier, misschien overbodig, nog aan, dat WASSENAAR-ZUIDWIJK eeuwen lang eene hooge vrije heerlijkheid is geweest.

Hoe de zaken wereldlijk en kerkelijk geschapen stonden op het einde der XVe en in het begin der XVIe eeuw te „WASSENARE met SUYCK EN BERCKERHEIDE", zullen ons leeren de twee hier volgende uittreksels, der Enqueste ende informatie.... gedaen A° 1494, en der Informatie.... gedaen A° 1514.

WASSENAER IN 1494. [2])

„Upten voorsz. dach zoe hebben wy commissarissen voor „ons geroupen ende gedachvaert Jan Baerentsz., schoudt,

1) Op last van Hertog Albrecht van Beijeren, gegeven op Woensdag na Sint Matthijs A° 1393, moest het kasteel te Wassenaar worden verwoest.

2) Enqueste etc. bl. 139–40, uitgegeven door professor R. Fruin, namens de Maatschappij van Leiden, A° 1876; die reeds in 1866 langs denzelfden weg de Informatie van 1514 had bezorgd.

„oudt 46 j., Dirick Jacobsz., oudt 29 j., Cornelis Aernsz., „oudt 60 j., Huych Willemsz., oudt 62 j., Claes Jacobsz., „oudt 50 j., Zybrant Heynricxz., oudt 45 j., gedepu„teerden van den voorsz. dorpe; gheinterrogeert upten „inhouden van de voorsz. instructie.

„Eerst angaende die haertsteden zeggen, bij heuren „eede hemluyden hoochlijcken gestaeft, dat zij alsnu heb„ben 138 haertsteden, onder goet ende quaet, onder „dewelcke 22 zijn die met hemluyden niet en mogen „gelden; ende hadden ten overlyden van Hertoge Karel „[† 1477] omtrent 160 haertsteden.

„Item angaende die neringhe zeggen, dat zij hem ge„neren principalycken met lantelinghe, daer zy rogge, „gerste ende andere vlas up telen ende oock metter koe; „zonder eenich hooger ofte meerder neringe te hebben, „welcke neringe zy jaerlicx nauweliken heure nootdruft „off crijgen mogen; ende is dese neringe genouch zoe „groet als die was ten overlyden van Hertoge Karel, „anders dan 't zuvel alsnu niet en gelt.

„Item angaende den staet van heuren faculteijt int „generael zeggen dat zij nutertyt ongelijck armer zijn, „dan zij waren ten overlijden van Hertoge Karel, want „zij tenzelven tijde van Hertoge Karel hadden 3300 schel„lingen, te weten die gegoet waren tot 300 gl. waren „geraemt up 50 schellingen ende voort nae advenant up „hare neringe ende hanteringe van heure goeden; ende „alsnu zoe en hebben zy mer 1694 schellingen ten pryse „voorscr., na welcke schellingen zij heure ongelden „taxeren onder welcke schellingen eenige personen, tot „25 toe zijn, die mede getauxeert zijn tot schellingen „ende niet en hebben mogen geven ende van den ael„missen leven. Seggen, dat zij vrij zijn van eenige renten „vercoft te hebben up heuren voorsz. dorp, mer hebben, „omme heur lasten te vervallen, renten up heuren goe-

„den vercoft. Seggen, dat dese verminderinge van heuren „haertsteden ende neringhe toegecommen es met die groote „contribucie, die zij gegeven hebben in den oorloge van „Utrecht, Montfoort, Woorden, Rotterdamme, ende omme „dat vele van haren rijcxsten van heuren dorpe van danen „getogen zijn metter woone, mitsdien bevryende haer „landt van allen contribucien; oock zijnder eenighe rijck „gestorven die haer goet elders geerft hebben ende midts „dat zy bij tijden van Hertoge Karel plagen te hebben „9 scepen, gheheeten pincken, varende ter zee om schol-„len, schelvisch, aldaer zij alsnu nijet en hebben mer 4; „ende zijn ook zeer verarmt midts den dieren tyt, midts „welcken zy haer goet hebben moeten vercoopen, omme „daervan te leven."

WASSENARE MIT SUYCK ENDE BERCKERHEIJE IN 1514.

„Meester Jacob Dircxzoon, pastoer van WASSENAERE, „oudt 43 j., Jacob Dircxzoon, schout, oudt 33 j., Willem „Dirxzoon, oudt 40 j., Heindrick Gijberts, oudt 37 j., „ambochsbewaerders van Wassenaere, Claes Claeszoon, „schout van Suyck, oudt 32 j., Willem Aertss., oudt „64 j. ende Gerrit Hugezoon, oudt 39 j., ambochsbe-„waerders van den ambochte van Suyck, onder de heer-„licheijt van Wassenaere seggen bij eede upten 19 Oc-„tobri 1514.

„Up 1e arle, datter in als zijn 173 haertsteden, daerof „dat de 48 arm zijn, die meest om aelmissen gaen, ende „en gelden luttel of niet mitten buyeren; ende daer zijn „omtrent 23 woninghen afgebroecken zedert de leste ver-„pondinge.

„Up IIe arle seyt de pastoer, datter zijn omtrent 700 „communicanten, die genouch in eenen doene zijn de „naeste 10 jaeren, dat hij aldaer pastoer geweest heeft „ende vice-cureyt.

„Up IIIe ar^le seggen, dat zij geene exchijsen en geven, „maer seggen dat zij schuldich zijn omtrent 14 Rh. gl. „tsjaers losrenten, den penninck 16, daerof vercoft zijn „over 6 j. 6½ Rh. gl. in de huldinge van den heere van „Wassenaere, ende 7½ Rh. gl. tsjaers over 4 j. omme „die stoppinge van den gaten ende andere van omme-„slagen, die geweest zijn.

„Up IVe ar^le seggen, dat zij huere portie ende beden „ende ommeslaghen gaderen by de scellingen ende heb-„ben in als 1600 sc. daerof de rijcxste van hemluyden „staet up 44 sc. ende estimeren dat deghene die up 20 sc. „staen, dat die ryck mogen wesen an goet, have ende „bruijckwaer, naedat zij de luyden kennen, 200 L. Hol-„lants eens boven schulden, ende voorts naer advenant; „ende daer stater genouch die up 10, 12 of 15 sc. staen, „die meer schuldich zijn dan zy in de werelt hebben; „ende vernyeuwen deselve sc. alle 2 j. eens ende setten „ende versetten de sc., dat hem dunct, dat de luyden „gerijct zijn van goet of neringe, sonder dat zy den rijc-„dom onderlinge voerder ondersoucken up malcanderen; „ende plegen over 15 of 20 jaeren wel 1000 scellinghen „meer te hebben dan zy nu doen, overmits dat de ryck-„dom ende eijgenaer vertrect.

„Up V^e ar^le seggen dat zij hem generen mit lantelin-„ghe, spitten ende delven.

„Ende tselve ambocht es groot in als 2180 mergen, „mit duijn, veenen ende anders, daerof hemluyden in „den dorpe toebehoert 65½ mergen, die mit hemluyden „gelden ende geven, ende tandere behoert alrehande per-„soonen buyten denselven dorpe.

„Item, die van Leyden bruycken aldaer van den alder-„besten lande, mit ossen weijen ende anders, 76 mergen, „die die van Wassenaer plagen te gebruycken, ende nu „niet en geven mit hemluyden.

„Item in den Hage ende Sceveninghen 74½ mergen „van den besten lande.

„Item Aelbert van Raephorst bruyct aldaer selver 125 „mergen, die oock niet en geeft, noch noijt gegeven en heeft.

„Item van gelijcken Floris van Cralinghen up thuys „t Suyck, 45 mergen, Claes van der Bouchorst 12 mer„gen: comt tsamen 332½ mergen; ende de reste wert by „hemluyden gebruyct, ende es van den snootsten ende „lichtsten lande.

„Ende daer en zijn geen geestelicke luyden, die aldaer „lant selver gebruycken. Ende estimeren 't landt in drien, te „wetene de mergen van tbeste landt 3 Rh. gl., daernae 1½ Rh. „gl., ende tminste 10 st. te huyere, ende te coop den penn. „20 of 25 van den besten, ende tsnoetste den penn. 10.

„Item, seggen voorts dat die van Berckerheye, die „mit hemluyden gelden ende geven, dat daerof plegen „of te vaeren over 10 jaeren 7 of 8 pincken, daerder „nu maer 2 en zijn, daerof d'een vertrecken wil te Cat„wyck up tzee, overmits de grootheyt van der scattinge.

„Up VI[e] ar[le] seggen dat zij te gelden hebben in „dyckaetge t Sparendam, den Rijndijck, sluysen ende „anders by gemeene jaeren, inbrecken of nyeuwe werck „niet gereeckent, 2 st. upte mergen."

De slotkapel te Wassenaar zal bij de opkomst des dorps, gelijk doorgaans in onze oude heerlijkheden het geval was, het bedehuis geweest zijn, alwaar de adelijke familie met de bijbehoorende en nieuw aangekomen buurlieden zich van hunne godsdienstplichten kweten, totdat de talrijke bevolking den ambachtsheer opwekte om eene parochiekerk te stichten.

Uit het patronaatrecht dat de Wassenaren vóór en na de Reformatie alhier hebben doen gelden, vloeit voort, dat zij de kerk gesticht hebben; dat is, gebouwd en voor het onderhoud hiervan als ook van den pastoor, kape-

laan enz. bij aangewezen en bestendige opbrengsten hebben gezorgd. Bij aldien het oud kasteel van Wassenaar bij de tegenwoordige Oosterstraat mocht gestaan hebben, alsdan zal de oude kerk wel op het terrein van dat kasteel zijn gebouwd: zoo toch geschiedde doorgaans.

De geschiedenis van het kerkgebouw laat zich uit hetgeen daarvan thans nog overig is, opmaken.

Voor het einde der twaalfde eeuw of omstreeks dien tijd werd eene kleine kruiskerk van tufsteen gebouwd, die ongeveer 30 M. lang en waarvan het schip ongeveer 11 M. breed was (buitenwerks). Van deze vermoedelijk eerste steenen kerk ziet men nog den 6 M. hoogen buitenmuur, die thans de noordzijde van het groote schip en de west- en noordzijde van den oorspronkelijken dwarsbeuk vormt. Blijkens de overgebleven sporen had deze kerk ten N. en ten Z. drie kleine vensters met rondbogen afgedekt, hoog 1,5 M., breed 1 M. en 4,5 M. boven den beganen grond geplaatst. Een 2,5 M. hooge deur met rondboog gaf in den noordelijken muur toegang tot het gebouw, en vermoedelijk bevond zich een dergelijke ingang in den zuidelijken muur.

In de dertiende eeuw werd aan de oostzijde een vierkante toren aangebouwd van baksteen van groote afmeting, (reuzenmoppen,) nl. 0,30 M. Deze toren is ruim 5 M. breed en 26 M. hoog, en heeft een moderne spits die nog 12 M. telt.

Tijdens de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten werd de kerk door brand vernield, en men besloot die bij den wederopbouw te vergrooten. Daartoe werd de noordelijke muur behouden en een drietal meters opgehoogd; men sloot de oude venstertjes en opende daarnaast grootere nieuwe; het choor werd afgebroken en ten O. van het oude transept werd een tweede veel ruimer dwarsbeuk met choor en met een uit een halven tienhoek gevormde

absis aangebouwd Dit transept meet 10,5 M. in de breedte en 30,5 in de lengte; choor en absis zijn 11 M. breed en 17,5 M. lang, zoodat de geheele kerk met toren een lengte had van 51,5 M.

Kort daarop, hoogst waarschijnlijk nog terwijl men aan den bouw bezig was, besloot men de kerk nog meer te vergrooten door daaraan ten Z. in plaats van een transept, een' geheelen zijbeuk toe te voegen: men brak de zuidelijke muren van de oude tufsteenen kerk weg en verving die door vijf ronde zuilen, die de kappen van hoofd- en zuider zijbeuk moesten dragen. Deze zijbeuk werd westelijk langs den toren doorgetrokken en dien overeenkomstig verlengde men ook ten N. van den toren den hoofdbeuk. Ten O. van den zijbeuk bracht men een choor aan, afgesloten met een absis uit een halven tienhoek samengesteld; eindelijk plaatste men eene sacristij ten N. van het choor.

Deze verbouwing der XVe eeuw geschiedde met baksteen, terwijl men de tufsteenen van de oude kerk aanwendde aan de bogen der geprofileerde vensters en om de beeren af te dekken en alle hoeken en vensterprofileeringen te versterken.

Ongeveer eene eeuw later, waarschijnlijk op 26 Junij 1572, toen de Spaansche soldaten te Wassenaar *gebrand* en *verwoest* hebben, werd de vergroote kerk nogmaals in de asch gelegd, althans wat het houtwerk betreft. Wederom werd zij hersteld doch slechts gedeeltelijk, namelijk in den vorm waarin zij zich thans voordoet. Alleen het hoofdschip en het zij-schip met choor werden van daken voorzien, terwijl N. transept en hoofd-choor daarvan beroofd bleven.

Thans vertoont zich de kerk volgenderwijze: Aan de noordzijde ziet men van West naar Oost gaande, den ouden tufsteenen muur der oorspronkelijke kerk met drie kleine vensters en eene deur, alle dichtgemetseld. In dien

muur en het verlengde daarvan, vóór den toren, bevinden zich drie eveneens dichtgemetselde groote gotische vensters, en een vierde uit lateren tijd, dat open is. Het oude kleine transept der oudste kerk is in de XVe eeuw van baksteen herbouwd en voorzien van een dichtgemetseld gothisch venster: deze ruimte dient tot bergplaats.

Het groote transept der XVe eeuw dat ten N. en ten W. thans dichtgemetselde vensters had, is tot op 8 M. van den grond afgebroken; daarin heeft men een lage bergplaats met spijskokerij getimmerd. Tegen de monding van het choor is een gebouwtje geplaatst.

De sacristij, die vrij wel bewaard is dient als stovenhok en in de absis van het hoofdchoor, die tot op 5 M. is afgebroken is nu een bewaarplaats voor allerlei dingen.

Aan de zuidzijde vertoont zich de zijbeuk in hoofdzaak ongeschonden. Onder het 4^{e} venster is een deur met een modern portaal aangebracht. Choor en absis zijn zeer onoogelijk met cement besmeerd en van een zinken dak voorzien, terwijl de overige daken pannen hebben; de traceeringen in de vensters ontbreken, en de houten gootlijst is geheel in strijd met den stijl der kerk.

Aan de westzijde ziet men den toren tusschen de beuken der kerk ingesloten. Het groote ogivale venster van den zuiderbeuk is dichtgemetseld. Het beneden gedeelte van den toren is vernieuwd: beneden vindt men twee moderne beeren en een stijlloos deurtje en daarboven twee kleine en een groot venster van modernen vorm. Ter hoogte van 11 M. is er in den muur des torens een tweevoudig ingediept spiegelvak hoog 2,5 M. elk met vier rondbogen gesloten. De oorspronkelijke dam tusschen deze twee vakken is door een modern venstertje doorgebroken. Daarboven is een tweede spiegelvak dat de geheele breedte van den toren beslaat en met 8 boogjes afgedekt is. Het had oorspronkelijk een groot venster met rondboog, doch

dit is dichtgemetseld en gedeeltelijk door een modern raam vervangen. Hierboven eindelijk verheft zich een, later ter verhooging van den toren aangebracht, metselwerk ter hoogte van 7 M. De moderne vierkante helm is aan de hoeken afgeschuind en met leien gedekt.

De thans bij de Ned. Herv. gemeente in gebruik zijnde kerk is na aftrek van de ten N. en ten Z van den toren zich bevindende vakken, die tot bergplaats dienen, 22,5 M. lang en 15,5 M. breed, binnenwerks. Deze ruimte werd oorspronkelijk door vijf ronde steenen zuilen met eenvoudige, afgeschuinde kapiteelen en basementen in twee beuken gescheiden; doch voor eenige jaren heeft men de oostelijke zuil vervangen door een ijzeren kolom. Op deze zuilen rusten steenen bogen die de kappen dragen: de kappen hebben bindbalken (in de hoofdbeuk door sleutelstukken en korbeelen gesteund), welke 8,5 M. boven den vloer liggen en waarboven zich een 4 M. hoog houten tongewelf verheft. Om aan den predikant gelegenheid te geven het uurwerk te zien dat boven het orgel staat, heeft men niet geschroomd uit een der bindbalken een stuk weg te kappen.

Het ameublement levert niets bijzonders. Er zijn eenige borden met namen en opschriften uit de XVIIe eeuw; en voorts eenige oude grafzerken. [1])

De patroon of schutsheilige van kerk en dorp van WASSENAAR was vóór de Reformatie, gelijk nog heden van het R. K. bedehuis aldaar, de apostel van N.-Nederland, de H. Willibrordus.

In de oude dorps-kerk waren minstens de altaren der H. Drievuldigheid [het hoofdaltaar?] en die van Sint Pieter, van Sint Anna, van Sint Jacob en der kapellen van Cralingen en Raephorst. — Volgens overlevering zou die kapel

---

1) Zie Aardrijksk.-Woordenboek van A. J. v. d. Aa, XII, 128.

van Raephorst zijn gelegen geweest ten noorden der zuidelijke beuk en die van Cralingen in het noordelijk transept. — Ik zei daar even minstens zes altaren, omdat de vicarien van het H. Kruis en van Sint Laurens welligt ook altaren hadden, alsook de broederschap van O. L. V., zoo niet eene kapel erbij. Deze broederschap wordt nu en dan ook gilde genoemd, gelijk die van Sint Anna. Het huis Suyck had ook eene kapel met altaar, waar wekelijks een mis werd gelezen; en waarschijnlijk evenzoo het H. Geest of het armenhuis.

Talrijke vicarien waren aan de altaren verbonden en dus ook veelvuldige dienstverrichtingen van: misoffers te zingen of te lezen, van memorie-houden (in 1522 werden 249 en ½ kercke-memorien geteld), van vespers en loven. Een en ander gewis, doet een talrijk personeel van priesters, te WASSENAAR aanwezig, veronderstellen. Ik vergat bijna aan te stippen, dat alhier ook een coster, een beijerman, een organist, een scholarch werkzaam waren; want dikwerf moest er *georgelt*, *gebeijert*, ook met de groote *clock* – dus waren er minstens twee – geluid worden. De groote klok, wier vorm Gerard van Wouw als gieter aanwijst, is nog gaaf in den toren hangend en geeft een welluidenden klank; het gothisch opschrift is schier onleesbaar. De plaats alwaar de tweede klok zich moest bevinden is ledig, ook is met het torentje van het koor het beijer of Angelus-klokje verdwenen.

Dat het kerkelijk dienstpersoneel te WASSENAAR voor zijnen arbeid tegemoetkoming had tot zijn onderhoud, 't zij in geld, 't zij in vruchten van den grond, begrijpt men: in 't jaar 1520 was het inkomen der kerk, de lasten afgetrokken, 400 ponden en 4 schilden Hollandsch geld.

Zeer weinig weet ik van de dienstdoende priesters te WASSENAAR vóór de Reformatie te vermelden. Ziehier mijne bevindingen:

Johannes Theodori [Dircxsen]. — Hij is alhier pastoor geweest, doch wanneer wordt niet gezegd; zie Oudh. van Rijnland, 8°. bl. 394.

Theodorus Petri. — Achter zijn naam staat geen jaar van aanwezigheid, maar *presbyter*, wat in de Oudh. van R. wordt vertaald in *pastoor*.

Theodorus de Harlem. — De Oudh. v. R. zeggen, dat Dideryk van Haarlem alhier pastoor was in 't jaar 1460. Mogelijk is het dezelfde persoon als de voorgaande!

Jacobus Hoek [Angularius of de Angulo] — 14..? 1509 [?] — Hij was geb. te Leiden en ook kanunnik en deken van het Kapittel van Naaldwijk, dit laatste van 1483. (Bijdr. v. Haarl. II, p. 151). Hij stierf den elfden Nov. 1509. (Zie Bijdr. van Haarlem II, bl. 151). Dr. en prof. J. G. De Hoop Scheffer (Gesch. der Kerkherv. I, bl. 87) zegt van Hoek: „Een man die onder „de geleerden van zijn tijd hoog stond aangeschreven en „een vurig voorstander der rechtzinnigheid was, in alles „buigende voor 't onbeperkt gezag der Kerk, krachtig „verdediger van hare aflaten en volijverig, om afwijkende „gevoelens bij wien hij ze ook aantrof, ter kennis van „den ketter-meester te brengen." Waarlijk, de voorgaande regelen zijn eene lofrede op een Roomsch priester dier dagen en logenstraffen dan ook teenemaal wat Mart. Schokius in zijn werk de Bonis eccl. l. I, p. 530 en Ullmann, bl. 395 en 603 Hoek, aangaande anti Roomsch-katholieke richting, hadden aangewreven.

Jacobus Theodori. — 1504. — Hij was alhier pastoor 1514 en er toen reeds 10 jaren, eerst als vicecureit en voorts als verus parochus; Jacobus Theodori is hoogstwaarschijnlijk jaren lang, misschien tot den dood van Hoek dezes substituut geweest.

Jacobus Dorpius. — Volgens een origineel stuk van Rijnland, ten Rijksarch. berustend, was hij hier pastoer

ten jare 1524. Zou hij niet één persoon zijn met Jacobus Theodori en broeder van Martinus Dorpius, sedert 1504 hoogleerlaar te Leuven en met dezen oomzegger, door eene zuster, van Jacob Hoek?

DIRK WOUTERSE (Theodoricus Gualteri). — Hij werd alhier pastoor 1535; in 1562 teekende of schilderde hij de portretten der graven Lamoraal van Egmond en Philips de Horne; in 1566 was Wouterse oud 63 jaren; in de voorrede van een boekje te Leiden A° 1589 door P. C. Bockenberg uitgegeven en betiteld: PRISCI BATAVIAE ET FRISIAE REGES... ET WASSENARAE HEROUM etc., schreef deze van Wouterse: „*Extititque stirpis*" — er wordt gehandeld van de afkomst der WASSENAEREN — „*eorum audax assertor, Theodoricus Gualterus, aetate nostra, Wassenarae sacerdos domuique eorum simul a sacris.*" Dirk Wouterse, pastoor te WASSENAAR, is alzoo ook een geletterd en kunstminnend man geweest!

Wouterse beleefde in 1566 den beeldstorm te WASSENAAR en nog wel met levensgevaar. In de sententien van Alba lees ik op bl. 39 hierover: *Herbert van Raephorst weesende een der verbondene edellieden, hebbende haer verfoeyelyke saemensweering en verbintenis geteekent, en daer en boven sig schuldig gemaekt aen het breeken der beelden in de kerck van Wassenaer, de pastoor van deselve kerk geslagen, ter aerde gesmeten en met voeten getreden, by geleegentheyt van de godsdienst, die hy seyde affgodisch te weesen: hebbende ook uyt deselve kerk in sijn herberg gebracht de kelk die tot den H. dienst gebruijkt wierd, en uijt deselve ter bespotting, met andere van zyne byeen-vergaderde metgesellen gedroncken.*

In de papieren zelve van den bloedraad, nog in het Belg. Rijksarch. bewaard en waaruit blijkbaar is opgemaakt het vonnis van den Hertog van Alba, dat Herbert van Raephorst op 23 Maart 1568 trof, namelijk verban-

ning ten eeuwige dage uit den lande en verbeurdverklaring van alle zijne goederen, staan nog meer bijzonderheden over het altaar-en-beelden-breken te WASSENAAR, waarom ik ze voor onze lezers heb uitgeschreven:

Dirck Woutersz., pastoir tot WASSENAER, out omtrent 63, als deposant optredend zegt dat: „Een wijl tydts, „nadat de kerckbrekinge in Hollant begonst was, op eenen „avont nae Sint Annen-loff, terstont, nae die Vesper ge„daen was, ende soe hij deposant uytter kercken vertrocken „was, hoorde hij datter Raephorst — welck Raephorst „een deure off twee van de kercke mit syn dienaers hadde „doen waernemen, omdat die niet gesloten en soude wer„den — angevallen was mitte zijnen, tot brekinge van „de aultaeren, die hij deposant oock 's anderen daechs „vant [?] geheel ende dat hij die steen van een van den „aultaeren op zijn wijffs graff hadde doen leggen; welcke „aultaren althans weder gerepareert zijn by Aelbrecht „van Raephorst [die geestelyke was] zyn broeder.

„Te Sint Matth. 1566 waren opten orgele by den or„ganist voert 't beginnen van Hoochmisse, vergadert „Herb. van Raephorst, Mr. Sijmon Schermer, Frits van „Egmont ende noch eenige anderen singende ende spe„lende aldaer het liedeken: Vive les Geux! drinckende „ende veel quaets gelaet toonende; dan, soe het tyt was „omme die Misse te beginnen, dede hij deposant zoeveel, „dat zij een wyl tijts ophielden; maer onder die elevatie „van de Misse worde hetselve lyedeken aldaer weder ge„speelt ende gesongen, ende die kruijcke met bier, die „zij by hem hadden vertoent ende opgebeurt."

De pastoor verzoekende na de Mis, zulke dingen te laten, kreeg van Herbert een slag in het aangezicht, terwijl de woestaard zeide, geen afgodische Misse te willen dulden; de herder hervattende dat „Misse te doen geen afgoderie en was, maer te sondigen in den tempel Gods

afgoderie", bekwam nogmaals met de vuist een dusdanigen slag op het oog en het voorhoofd, dat hij ter aarde viel, door zijnen kapelaan moest worden opgeheven en naar huis geleid.

Jan Tijnsen, balliu van WASSENAER, oud 56 j., zeide: dat hij Herbert van Raephorst voor zijn vierschaar heeft doen dagen, als hebbende „gedemolieert twee aultaren „in de kercke van WASSENAER, d'eene in de capelle van „Raephorst, d'ander in die van Cralingen ende wegens „andere insolentien."

Andries Vincentz., metselaar, out omtrent 40 j., getuigde: Dat Herbert hem had willen overhalen de altaren te breken, maar dat hij gezegd had: „Ick mochte daerdeur in scade coemen." „Ende Raephorst mit H[r]. Cornelis „namen die hauweel in de handt ende begonsten eerst „stucken te slaen ende doen gaf hij aan hem Andr. Vin„centsz. die hauweel ende Raephorst seijde: breeckt nu „voort, ick sal 't uytdragen ende dwanck hem, dat hij „voortbreken moste."

Herbert van Raephorst was de zoon van Hendrik v. R. en Clara van Renesse en gehuwd met eene Honselaar, waarbij hij geen kinderen had. Hij stierf in gedwongen ballingschap, volgens J. W. te Water vóór 8 Mei 1570.

Hij Herbert v. Raephorst, een afstammeling van een' Raephorst, die in de Wassenaarsche kerk eene kapel naar hem genoemd had gesticht, heeft alzoo als beeldstormer tegen het eigen werk zijner vaderen gewoed!

Dirk Woutersz. deed na 1566 weêr dienst, als Roomsch herder, in de kerk en het dorp, doch slechts ettelijke jaren meer, gelijk blijkt uit de jaarwedde hem door de Staten van Holland op 25 Mei 1575 toegelegd; jaarwedde toch beteekende toenmaals doorgaans uitzetting, werkeloosheid.

„Op verzoek van Dirck Woutersz , pastoor tot Wasse„naer, omme te hebben een redelyk pensioen ende gagie

„in syne oude dagen" is geapostilleert: „De Staten van „Holl. ende W.-Vriesl. in aensieninge van den ouderdom „des suppliants ende dat deselve is staende ter goeder „name ende fame hebben denselven gegunt ende geaccor„deert, gunnen ende accordeeren by deesen tot sijn onder„houd jaarlyks 200 ponden van 40 grooten uyt de in„komsten van de decanije des capittels binnen den Hage „(binnen-hofs-kapel) in vier termynen te betalen."

In eene rekening der geconfisqueerde geestelijke goederen van Holland, gesloten in 1579, de oudste die in ons Rijks-archief aanwezig is; is geboekt: „WASSENAER – „Pastoreel inkomen – landhuyren van 13 mergen; – „erfpacht; – tienden; – renten op huizingen. Een boom„gaert toecomende de voors. pastoir, is tot het leven van „den lesten pastoir hem by de Staten vergunt, die nog „binnen tyde deser rekeninghe [1579] geleeft heeft. Summa „85 ponden 18 st." [1])

Uit zijne kerk en pastorie genoodzaakt te verhuizen en zulks vóór Junij 1575, gelijk de RESOLUTIE op zijn verzoek voor alimentatie, van 25 Mei te voren genoegzaam aanduidt, is Dirk Wouterse waarschijnlijk te WASSENAER blijven wonen, en aldaar in hoogen ouderdom gestorven.

Bijaldien P. C. Bockenberg, boven aangehaald, door zijne woorden: *aetate nostra Wassenarae sacerdos*, bedoeld heeft, dat pastoor Wouterse nog leefde, toen hij zijn boekje: PRISCI ETC. 1589 uitgaf, dan is Wouterse minstens 85 jaren oud geworden, als geboren in 1503, gelijk vroeger door ons is aangeduid; doch die woorden *aetate nostra* – dat is ten zijnen tijde – kunnen ook op vroegere jaren doelen; daar Bockenberg voor de eerste maal zich te Leiden neêrzette A° 1582, en na afwezigheid ten tweede male A° 1589. De woorden: *domuique eorum simul a sacris* van Bocken-

1) Zie het Geestelijk Kantoor van Delft van W. van Beuningen, 1870, bl. 65.

berg; die inmiddels van de standvastigheid in de R. C. kerkleer van Wouterse getuigen, kunnen ook den katholieken tijd, dus vóór 1575 aanduiden; daar de Ligne's zoo Roomsch, als Spaansgezind, bij den aanvang der troebelen, zijn uitgeweken.

Uit de grafboeken, op het raadhuis te WASSENAAR nog bewaard, heb ik het juiste tijdstip van Dirk Woutersse ook niet kunnen opsporen; die boeken toch klimmen niet hooger op, dan tot het eerste vierde gedeelte der XVIIe eeuw.

Door meer dan een schrijver wordt gezegd dat Hieronymus Hortensius, zoon van Lambertus, een geleerden schoolrector van Naarden, 1544–72, die te Utrecht overleed 1574, „dubia fama inter Papismum et Lutheranismum", gelijk Burman schreef; priester gelijk Lambertus, te WASSENAAR ten jare 1570 reeds de Gereformeerde leer heeft verkondigd. Ik gis dat 1570 moet wezen 1590 en Hortensius de 3de predikant is geweest: in de predikantenlijsten toch van Mart. Soermans is zijne aankomst op 1590 gesteld en Ypey zegt van hem, dat hij van scholarch te Naarden eerst te 's Hage in 1577 predikant werd en van daar te WASSENAAR is bevorderd, alwaar hij stierf 1596.

Gerbrandus Jansz. Schaegen staat vermeld als eerste predikant te WASSENAAR-ZUIDWIJK bij Soermans [1]), bij Melchior Veeris [2]) en op het Predikanten-bord, dat men heden nog in de Protestantsche kerk aldaar aantreft; hij is volgens genoemde bronnen aangekomen A° 1580 en A° 1582 verplaatst naar Naarden.

Zou G. J. Schaegen werkelijk de eerste predikant van WASSENAAR geweest zijn, dan werd hij welligt iets vroeger gezonden, dan in 1580; immers in de bovenvermelde rekening van het Delfsch Kantoor [1579] bl. 84, staat bij de uitgaven, dat voor WASSENAARS predikant werd uit-

1) Kerkelijk Register, bl. 132. 2) Kerkelijk Alphabeth, bl. 53.

getrokken als tractement: „3 maenden – 60 ponden en 1 jaer – 240 ponden."

Als tweede predikant wordt bij Soermans vermeld Arnold Herberts Embricensis 1583–87.

Het volgende schreef in het begin van Junij 1603 in een request aan het Hof van Holland Robertus Gualterus de Ridder, predikant te WASSENAAR:

„Dewijl ick alhier wachter over de kercke Gods, die Hij „Hem in zijn bloede vercregen heeft, gestelt ben, tot welks „opbouwinge ick meer dan 31 jaren gearbeit hebbe." etc.

Door die verklaring van 31-jarigen arbeid kan bedoeld zijn 's mans predikanten-dienst in 't algemeen; doch ook wel, dat hij, vóór 31 jaren, dus A° 1572, als predikant of wachter over de kercke – is opgetreden te WASSENAAR. Deze laatste afleiding schijnt bevestigd uit Soerman's Kerk. Reg., bl. 116 op Heenvliet; immers aldaar wordt van R. G. de Ridder gezegd, dat hij in laatstgenoemde gemeente aankwam in 't jaar 1576 en dit, nota bene, van ..... [1]) bij den Haag; in 1577 vertrok hij van Heenvliet naar Dreischor in Zeeland etc.

Mocht alzoo, noch Hortensius noch Schaegen, maar R. G. de Ridder de eerste predikant van WASSENAAR – 1572–76 – geweest zijn, – hij was een voormalig R. C. priester – dan is hij na 25-jarige afwezigheid andermaal derwaarts teruggekeerd en alstoen als de 5de predikant aldaar verbleven tot zijn dood, die inviel in het jaar 1603, na slechts tweejarig verblijf.

De vier en twintigste opvolger na 1603 van R. G. de Ridder is sinds 1879, Pieter Bartstra, een geleerd man en tevens in de beste verhouding met de Roomsch-katholieken van WASSENAAR-ZUIDWIJK.

(Wordt vervolgd.) A. v. LOMMEL, *S. J.*

---

1) De vijf ..... zijn van Soermans en wijzen op een naburig dorp (Wassenaar?) van den Haag.

BIJDRAGEN

VOOR DE

KERKELIJKE GESCHIEDENIS VAN OUDEWATER

UIT DE 16de EN 17de EEUWEN,

in het Stedelijk Archief verzameld

door J. PUTMAN.

(Vervolg van Deel XIII, bladz. 251).

Gasthuis.

Ick heer Henrick Henricks. kenne ende lije mits deese mijne brieve voor mij ende mijne erven ende nacomelinge dat ick den gasthuijsmeistren, van den gasthuijse binne Oudewater totte voirs. gasthuijse behouff vercogt hebbe een viertel lants gelegen aen de noortsijde van de Linschote dairboven Bruijn Janss. mitte voors. Gasthuijse gemeen ende beneden Jan Everts. erffgename naest gelant sijn ende bekenne dairaf wel vernuecht, voldaen ende betaelt te wesen, den lesten penninck methen eersten, Ende gelouve voor mij ende mijne erven ende naecomelingen deese voirs. viertel lants te waeren ende te vrijen naer rechte van den lande, ende den vrijen eijgen dair of te geven, tot vermandsche van den gasthuijsmeistren van den voirs. gasthuijs dair inne tijt wesende, van welcke voirs. viertel lants, die voirs. gasthuusmeijsteren van den voors. gasthuus weghe mij jaerlicx utrijcken ende betaelen sullen tot mijne leve vijftien Rijns gulden des jaers nae inhout des brieffs, dair de voors. gasthuijsmeijsteren van den voors. gasthuijsweeghe mij daeraf gegeven hebben. Alle dinck sonder argelist. In kennisse van deesen, want ick heer Henrick Henricks. van sich desen tijt gene

seegel en hebbe, soe hebbe ick ende hebbe gebeden twee eerbaren mannen lantgenoothen aen de noortsijde van de Linschoten, alste Pons Janszoon ende Gerijt Gerwerts. deesen brieff over mij te willen beseegelen, twelcke wij Pons Janszoon, Gerijt Gerwerts. lantgenoothen deur beede van den voirs. heer Henrick Henricks. minlijcken alsoo gedaen hebben. Gegeven int jaer ons heeren duijsent vijf hondert ende vijftien, opte negen ende twijntichsten dach opm. Octobri.

Heilige-Geest.

In nomini Domini Amen.

Ick Heer Dirck Amelss. geeve mits deesen puijrlijck om goedts wille, den Heijligen Geest binnen Oudewater hondert pont groot vlaems, ende dat aen twee rentebrieven, die een spreeckende op Keijsers domeijnen, die andere opt gemeen landt ende steeden van Hollandt als die brieven breeder vermelden. Ende dit geeff ick tot behouff ende noottenstichs van den rechten ellendigen armen binnen Oudewater, mijn schamel vrienden altijt voorgaende, indien sij in de vreese Goodts oock mede wandelen, op conditien dat ik deese renten opbeuren sal mijn leeven langh, ende distribueeren die, dient mij believen sall. Voorts indien ick hier eenige lijffrentgen uit maeck op eenige seeckere godvruchtige persoonen deselve maeckinge sal meede streck hebben nae mijn uterste wille, heur leeven langh ende langer niet. Ende alsdan soo sullen alle jaerlijcxe renten van deese voors. hondert pont vlaems die Heijligengeestmeesters uitdeijlen den rechten armen als booven, ende dat in presentie ende wille van een die naeste van mijnen bloede. Actum 't Oudewater anno Domini 1557, den achthiensten dach Septembris.

Was ondert. Bij mij h. Dirck Amelss.

Heilige-Geesthuis.

Wij Laurens Jacobss. ende Henrick Wolphartss., Scheepenen in Amstelredamme, oirconden ende kennen dat voor ons gecompareert is Swaen Jacobsd^{r}., weduwe wijle Dirck Harmans van Oudewater, met Jan Gerritss. Coster haeren voocht in deesen gecooren, Frans Toornhert, Lambert Vloits, beijde Secretarissen deeser steede, ende voorn^{t} Jan Gerritss. haeren vierendeel, en soo men die naest conde gecrijgen, ende geliede met hare voors. voochts hant bij weete en consente van den Rade deeser steede, ende goetduncken van haeren vierendeelen voornoemt getransporteert ende om Goodts wille gegeven te hebben, als sij transporteert ende om Goodts wille geeft mitsdeesen, den Heyligen geesthuyse binnen der stede van Oudewater den rentebrieff van ses schilden jairlijcx daer deur deesen brieve gesteecken, ende getransfixeert is, doende sij comparante daervan nu ende ten eeuwigen dagen volcomen ende vrijen afstant, ten vordele vant voors. Heyligengeesthuijs, al sonder arch ende list. In oirconde deesen brieff beseegelt met onsen seegelen. Gegeven den een ende twijntichsten dach in October, anno domini xv^{c} ses ende tachtich, was ondert. F. Toornhert met seeckere signature. Geseegelt met twee seegelen in groene wasse uthangende aen dubbelen staerten, ende was deursteecken op de origineele rentebrieff, waervan de copije hiervoren is geregistreert.

Cellezusters.

Wij Loeff Willemss. ende Cornelis Janss. de Lange, scheepenen binnen der steede van Oudewater, doen condt allen luijden, dat op huijden datum van deesen voor ons in persoon gecomen ende gecompareert is geweest, met sijnen vrijen wille heer Jan Ottenss. priester ende Pater

van der sellensusteren binnen der voors. steede, ende heeft met handen voors. getransporteert, opgedraegen, ende gecedeert, transporteert, draecht op ende cedeert mitsdeesen, voor hem ende sijne erven, dat suster Convent van Ste Anna, Ste Augustijns oirde, van der sellesusteren binnen Oudewater ende totten gemeenen susteren behouff, eenen rentebrieff van vijff Car. Guldens des jaers, eeuwige erffelijcke losrentgen, alsoo Anna Pechger Ottenss. weduwe, spreeckende hadde op Harman Wouters lant, nae vermogen des brieffs ende bij den overlijden van Anna voors. aen hem comparant voors. gecoomen is, daer deesen onsen teegenwoordige brieff van transport deursteecken aen getransfixeert is. Ende maeckte dat voors. Convent machtich die jairlixe renten te manen, eijsschen, ontfangen, ende mitten rechte inne te winnen, ist noot quijtantie ende quijtscheldinge te doen ende geeven soewel van hooftsomme, als jaerlicxe rentgen, voorts generalyck ende specialyck alles te mogen doen, dat hij comparant voors. voor de voors. transport ende opdracht doen mochte, ende authoriseert dat voors. Convent daerinne als haer vrij, proper, eijgen goet, nu ende ten eeuwigen dage, ende dat tot alimentatie van Catharina Cornelisd^{r}. sijn suster kijnt, meede suster int voors. Convent. Alle dinck sonder argelist. In kennisse van deesen, soe hebben wij Scheepenen voornoemt onse seegelen hier beneeden aen deesen brieff gehangen op den xxviij dach Januarij int jaer ons heeren duijsent vijff hondert seeven ende vijfftich stilo communi. Was onderteekent Speijert. Geseegelt mit twee seegelen in groenen wasse uthangende aen dubbele staerten, ende was deursteecken opte origineele rentebrieff, waervan de copije hiervoren is geregistreert.

Bij collatie jeegens sijn origineel geschreven in francyn, geteijkent en getransfigeert als-

vooren, is deese bevonden daermede t'accordeeren, by my ondergeteekende Secretaris der steede Oudewater op den ij Maij anno 1615.

A. EVUERDINGHEN.

Cellezusters.

Wij Aerent Bouwenss., Jacob Elbertss. Speijert ende Jan van Doorn, Scheepenen t' Oudewater, doen condt allen luyden, ende certificeeren eenen ygelyck dient behoort, hoe dat voor ons gecomen is met sijnen vryen wille Geerloff Jacobss., ende gaf over voor hem ende synen erven ende naecomelingen mit recht die Cellesusteren binnen Oudewater van syn wijffs weegen, eenen rentebrieff van eenen gouden Wilhelmus scilt des jaers naer inhout derselver rentebrieff daer deesen onsen tegenwoordige transfixbrieff deursteecken is, dewelcke voors. rentes by transpoorte van het Convent van Leijerdorp overgeset worde in den jaere xiiij° vier ende 't neegentich, voor Gerrit Janss., Jan van Sijl ende Pons Janss. als Scheepenen te Oudewater, op Jan Bosch Adriaenss. kijnderen, ende daernae bij transpoorte van Sijmon Bosch Janss. overgeset worde in den jaere xv° een ende twijntich voor Adriaen Louwenss., Adriaen Henricxcs. ende Jan van Doorn Robberts. als Scheepenen t' Oudewater, op Geerloff Jacobss., soo dat deese overgifte vast ende stadich blijven sal ten eeuwigen dagen, alsoo dat dat voors. Convent van de Sellesusteren, daermede winnen ende verliesen mogen, ende sal met ten voors. rentebrieff recht mogen spreecken naeden rechte van der steede, welcke voors. rentebrieff Elborch Geerloff Jacobss. wijff dit voors. Convent gemaeckt heeft, in een testament tot drie Missen. Alle dinck sonder argelist. In oirconde van deesen soo hebben wij Scheepenen voornoemt onse seegelen hier beneeden aen deesen brieff gehangen. Gegeeven

int jaer ons Heeren duijsent vijff hondert seeven ende twintich opten twee ende twintichsten dach van Martio. Geseegelt met drie seegelen in groenen wasse uthangende aen dubbele staerten, ende was deursteecken op de origineele rentebrieff waervan de copije hiervooren is geregistreert.

Bij collatie jeegens sijn origineele gescreven in francyn, get. geseegelt ende getransfixeert als vooren, is deese bevonden daermede te accordeeren bij mij ondergescreven Secretaris der steede Oudewater op den ij Maij 1615.

A. Eveurdinghen.

—

Wij Isbrandt Reijmers, schout, Arie Gerritss. ende Pieter Wouterss., geswoorens van Heeckendorp, in mijns lieffs Eed. ende Welgebooren Heeren gerechten van Montfoort, doen condt ende maecken kennelick eenen ijgelyck dat op huijden datum van deesen, voor ons gecoomen ende gecompareert is in persoon Harman Wouterss. ende bekende voor hem, syne erven, ende naecomelingen deuchtelyck ende wel schuldich te wesen de gemeen Sellesusteren binnen Oudewater vijff gulden des jaers euwige erffelijcke losrente, enz. enz. . . . .

des is geconditioneert, waert saecke den ouden brieff ten voorschijne quam, die deur den overvall binnen Oudewater verbrant ofte verloren is, soo sall den ouden brieff den jongen dooden, enz. enz.

Actum op den xij dach Julij anno xv^{c} twee ende tachtich.

—

Wij Nicolaes Mathyss., schout, Arien Claes ende Luijt Lenloffs, geswoorens in Diemerbroeck ende Papencoop in mijns liefste Ed. ende Welgebŏren heeren Gerechten

van Montfoort, Heere van Heeckendorp, Linschoten, Abbrenbroeck, Velgersdijck, 't Veer etc. doen condt ende maecken kennelick een ijgelick dat op huijden datum van deesen voor ons gecomen ende gecompareert syn geweest in persoonen Cornelis Arien Jasparss. ende Jan Heijnricxse, geswoorens Heemraden van Papencoop, Jan Pieter Brouwes., ende Gerrit Wouterss., geswoorens Heemraeden van Diemerbroeck, soo voor haer selve alsmede vervangende die gemeen geerffden lantgenooten ende gebuijren ende hebben gerechtelijck beleeden ende bekendt, dat sy bij rade ende goetduncken van de gemeen lantgenooten, ende den buijrluijden van den voors. dorpe ende buijrtschappen dieselve gebuijren ende landtgenooten daerop specialicken vergadert ende rijpelijck geresolveert sijnde, van des gemeen landen voorens gementioneert, bekenden schuldich te weesen voor haer ende haere naecomelinghen, heemraden ende buijrluijden van de gemeen landen voors. die gemeen Sellesusters binnen Oudewater, haerlieder nacomelingen, houder ende thoonder van deesen, ofte actie van haerlieden vercrijgende neegen gulden seeven stuijvers vier duijts des jaers eeuwige erffelijcke losrenthen, 't stuck tot xl groot vls. gereeckent. Welcke neegen gulden, seeven stuijvers, vier duijts, des jaers eeuwige erffelijcke losrenten, sij luijden competeerende inde qualite alsvoren, beloofdden voor haer ende haerluijder naecomelingen, heemraets indertijt, te betalen den eersten dach Januarij anno xv^{c} drie ende tachtich ofte binnen xiiij dagen daernae onbegrepen, sonder eenich langer vertreck, ende dat van als vrijs gelts tsij v^{o}, x^{o}, xx, hondertste penninck impost ofte wat die Co. Ma^{t} ofte die Staeten van den landen in prejuditie van deesen ordonneeren ofte statueeren souden mogen niet utgesundert. Ende alsoo voorts jairlix van jaere tot jaere gedurende soo lange ende ter tijt toe sij luijden comparanten inde

qualite alsboven, ofte haere naecomelingen die affgelossent sullen hebben. Ende waert saecke dat wij ofte onse naecomelingen heemraeden indertijt vande voors. landen des niet en deedden, soo hebben wij ons overgegeeven, ende geeven over mitsdeesen, voor ons ende onse naecomelinge heemraeden, ende voor onsen gemeen buurluijden, dat die gemeen Sellesusteren, haerlieder naecomelingen, ofte actie van haerlieden vercrijgende, ut elcke voors. dorpe ende buurschappen, twee heemraeden inder tijt weesende, ofte eenige andere van de voors. heemraeden bijsonder die haerlieder believen sal binnen Oudewater sall mogen inbieden, inmaenen ofte doen inmaenen, bij haeren gewaerden boode in een eerlijcke ende betamelijcke herberge, die sij luijden ons wijsen, ende denuntieeren sullen. Ende waert dat die voors. heemraden die alsoo innegemaent, ofte innegeboden sullen worden, acht dagen in bleeven leggen ende niet en betaelden, soo sullen de voornoemde Cellesusteren ofte actie van hunlieden vercrijgende, noch ut elcke voors. dorpe ende buijrtschappen mogen doen inmaenen, ende inbieden als voors. staet twee buijrluijden, die haerlieden ofte haerlieder nacomelingen believen sall. Ende waert dat wij heemraiden, ende buijrluijden indertijt weesende aldus innegemaent ende innegebooden worden, soo gelooven wij van de voors. gemeene landen wegen voor ons ende onse naecomelingen heemraiden en buijrluijden voors. bij onse eere, eedt, trouwe, ende seeckerheijt binnen een atmael, nae der verinmaninge ende inbiedinge binnen Oudewater inne te coomen als voors. staet, ende daar oock niet ut te gaen bij dage noch bij nachte, wij en hebben die gemeen Cellesusteren, ofte haerlieder nacomelinge eerst ten vollen ende all betaelt. Ende alsoo meenigen dach als wij in bleeven leggen, ende niet en betaelden, sullen elcx verbeuren die aldus innegemaent sullen worden, eenen gulden

tot xl grooten vlaems gereeckent daechs met alle die gerechtelicke costen daeromme gedaen, d'een helfte ten behoeve van de Cellesusteren ofte haere nacomelingen, ende andere helffte tot 's Heeren behouff daer men recht om pleegen sall. Ende off 't saecke waere de Cellesusteren ofte haere nacomelingen mette voors. dachgelden niet langer tevreede en wouden weesen ende haerlieden daermede niet langer en kan lieten genoegen, ende de voors. rentgen mette peijne dan verschenen weesende hebben wouden, soo hebben wij ons noch vorder overgegeven, voor ons en onse naecomelingen heemraiden, ende buijrsluijden voors., dat sijlieden ofte haere naecomelinge die voors. rentgen mette voorseijde peijnen die dan verschenen sullen weesen mogen verhaelen aan ons ende aen onse nacomelingen heemraiden, ende buijrsluijden voors. lijff ende goederen, soo waer die voorn. Cellesusteren ons in eenige landen ofte steeden sullen connen, ofte mogen bevijnden gelijckerwijs off van onse propre goederen ende eygen schult waer, des soo mogen sijlieden competeeren ofte haerlieder nacomelinge deese voors. negen gulden, seeven stuijvers, vier duijts, des jaers eeuwige, erffe ende losrentgen haerlieden competeerende daervan vrijen ende quijten, mits teenemael opleggende de somme van hondert vijftich Gulden, 't stuck tot xl groot vlaems gereeckent, ende dat alle permissiegelt, mitsgaders 't verloop van dien tot ter tijt der afflossinge thoe gevallen. Des is geconditioneert, waert saecke de Cellesusters ofte haerlieder nacomelingen de voors. hooftsomme begeerden opgeleijt te hebben, sullen sijlieden de Heemraidts indertijt alsdan een halff jaer te voorens doen de voors. hooftsomme opeijsschen, ende opgeeijscht weesende, sullen de voors. heemraidts indertijt alsdan de voors. penninck opbrengen op twee halff jaeren elcke halff jaer die gerechte helft met het verloop van dien, all sonder

bedroch. In kennisse van deesen soo heb ik Nicolaes Matthys, schoudt voors. mijn seegel beneeden aen deesen brieff gehangen, ende alsoo wij geswoorens voornoemt op deese tijt geen seegels en gebruijcken, soo hebben wij gebeeden en bidden mitsdeesen Andries van Aller, Secretaris deesen over ons te willen beseegelen, twelck ick Andries van Aller door beeden van de geswoorens voorn[t] geerne gedaen hebbe. Actum op den eersten dach Januarij anno xv[c] twee ende tachtich, was onderteeckent Andries van Aller, Secretaris van Papecoop, Heeckendorp etc. met seeckere signature. Geseegelt met twee seegelen in groene wasse uthangende aen dubbelen staerten.

Bij collatie jeegens sijn origineel geschreven in francijn, get., geseegelt ende onderteeckent alsvooren, is deese bevonden daermede te accordeeren, bij mij ondergeschreven Secretaris der steede Oudewater, op den ij Maij anno xvj[c] en vijfthien.

S. Ursulen-Convent.

Wij heer Jan Alerdinck, Pater, Mariche Willems. de Lange, Ministra en de gemenen Conventualen van Sint Ursulen Convent binnen der steede van Oudewater, kennen ende lijden mits dese. Alsoe Neeltgen M[r]. Willem Gerritsz. wedue in den Jaere xv[c] zes ende zestich den vijffden novembris bij tijden van heer Jan van Riedt, pater, onsen Convente geleend heeft drie hondert Carolus gulden, van twijntich stuijvers Brabants den gulden, vermogens obligatie dairvan sijnde bij de voors. Pater ende Mater onderteijckent ende 't Convents zegele besegelt, ende dat wij in desen turbulenten tijt geen raedt en weeten om hair die selve penninghen te restitueeren, ende dairomme overcommen zijn, dat wij huer passeeren zullen eenen rentebrieff, zoe is 't dat wij dairomme voor ons ende onsen

naecomelingen uijt alle ons Conventsgoederen vercoft hebben ende vercopen mitsdesen die voors. Neeltgen M^r^. Willem Gerritsz. wedue hairen erffgenaemen ende naecomelingen, achthijen goede gouden Carolus keijsers gulden en vijftien stuivers sjaers erffelicke renten die ingegaen sijn alderheijligen avondt anno xv^c^ vier ende tzeventich lestleden, dairoff alderheyligen avondt toecomende het eerste jair verschenen zall wesen, vrij gelt van allen ongelden schatting en beden niet uijtgesondert ende soe voorts Jaerlicx ewelick ende erffelick totter afflossinge toe. Welcke afflossinge wij Pater, Mater ende Conventualen voors. ofte onse naecomelingen op enich termijn der betalinge, mits tselve een vierendeel Jaers te vorens opseggende, zullen moegen doen mitte somme van drie hondert Carolus gulden, van twijntich stuivers brabants den gulden gereeckent, teffens ende tenemael ende metten rente dan dairoff verschenen ende onbetaelt wesende, mit voerwairden dat wij ofte onsen naecomelingen gehouden sullen sijn tot vermaeninge van den voors. M^r^. Willem Gerritsz. wedue ofte haeren erffgenamen voir de voors. Jaerlicxe rente en hooftsomme te doen goede en suffisante vestenisse mit goedt goldt, dair die voors. Neeltgen M^r^. Willem Gerritsz. wedue aen gehouden mede bewaert ende die voors. jaerlicxe rente mitte hooftsomme verseeckert zall wesen. Tot onderhoudenisse vant gheene voorseit is, verbijndende alle ons Convents goederen, roerende ende onroerende, tegenwoordich en toecomende, die selve submitteerende onder heerlicke ende reale excecutie 's Hoeffs van Hollandt, Utrecht ende allen Heeren hoven, Rechteren ende Gerechten, renuncierende allen excuetien, privilegien, gratien ter contrarie ende zonderlinge den rechte seggende generale renunciatie van geender weerde te zijn, daerinne sij eerst speciaellyck voorgegaen.

Sonder arch des oirconde hebben wij heer Jan Aler-

dinck, Pater ende Marchie Willems. de Lange, Mater, desen brieff ten name van onsen Convente onderteijckent ende daertoe mit onsen Convents segele besegelt. Ende opdat die voors. Neeltgen Mr. Willem Gerrits. wedue te beter bewaert souden mogen zijn, hebben wij versocht ende gebeden Heeren Willem van Horsen, nue ter tijt Pater van den Convente van Sinte Niclaes binnen Utrecht ende Generael van de derde regule van Sinte Fransiscus oirde, mitsgaeders Heer Gerrit van Aken, Pater tot Alckmaer, definiteur van 't zelve Capittel, dese voorschreven constitutie van renten ende belastinge van ons Conventsgoederen te willen approberen, 't welck wij Willem van Horsen, generael ende Gerrit van Aken, diffiniteur voors. aensiende die duechdelikheijt der voors. schult ende die nootlicheijt van dat voors. Convent die macht niet en heeft die penninghen voors. dezen turbulenten tijt op te brengen, alsoe gedaen hebben, ende hebben t gene voors. is geconfirmeert ende geapprobeert, confirmeren ende approberen mits desen. Ende hebben tot dyen eynde desen brieff elcx onderteijckent ende dairtoe mede mit het generaell capittels zegele besegelt. Gegeven int jaer ons Heeren xv^c vijff en tzeventich den xxvj Aprilis. Ende was onderteeckent fr. Jan Alerdinck, Pater vant voors. Convent, Marghien Willems. Ministra, fr. Willem van Horsen, generaal en fr. Gerrit van Aecken, als boven verhaelt is en besegelt mit twee groene uthangende zegelen in dubbelde sterten.

Gecollationeert jegens zijnen principalen brieff in francyn, geschreven, ondert. ende bezegelt als voorens, is dese daermede opten xvj dach meij anno xvj^c en zeven stilo veteri accorderende bevonden.

In kennisse van mij

1607. ANT. VAN DEUTICUM, Not^s.

Heer Jan van Allerdingh,

Alhoewel wij bij verscheijden Resolutien hebben besloten UE. boven uwe ordinarisi allementatie tot nochtoe genoten niets meer toe te voegen, ten waere UE. ons behandichden de brieven tot den innecoome van 't ouwe Convent binnen deeser steede behoirende, ofte ten minste met goede verseeckertheijt aenwijsinge deedde waer wij deselve naer uwer overlijden souden connen becomen, twelcken UE. doende wij u belooft hebben, UE. souden oock tselve presteerende uwer alimentatie, sulcx te verhoogen dat UE. met reeden daerover niet en sout hebben te claagen, ende UE. diesniettegenstaende daerinne tot noch toe eeven hardtneckich hebt verthoont: is nochtans by ons en onser gerechten op hoope dat UE. sich beeter sal bedencken, verseeckert sijnde dat wij onsen vooren geroerde belofte in dien gevalle behoirlijcken souden naecomen, UE. tot subsidie ende sublevatie van de sieckte en accidenten, daerinne wy verstaen dat UE. tegenwoordich is gevallen, voor deese reijse extraordinaris toegevoecht eens de somme van vyff en twijntich Carolus guldens dwelcke wy UE. by deesen oversenden, omme daermeede te bethoonen, dat wij wel souden genegen weesen UE. versoeck in aller reedelijckheijt t' accepteeren, ten waere UE. sich teegens ons int behandigen offte aenwijsen van de voors. brieven so......? is en hecht thoonde, dat wy bemercken dat UE. liever deselve naer UEd. overlijden saecht verlooren en gesupprimeert, dan dat deselve in onsen handen souden coomen, welcke opstinaetgen so UE. alsnoch wilt verlaeten, en in aensien dat een goede conscientie deucht mit deucht behoort te loonen, ons d'voors. brieven behandigen, ofte mit verseeckeringe aenwijsen, sal UE. in der daet bevijn-

den, dat het selve bij ons niet en sal blijven ongeremunurert, en sullen ondertussen UE.,

in Godes genade beveelen etc., Oudewater deesen viij Augusti anno xvj° en veerthien.

De Burgemeesteren en Regierders der steede Oudewater,

Den Secret. van selve.

Superscriptie

Deersame seer discreete heer Jan van Allerdingh, eertijts Pater van St. Ursulen Convent binnen der steede Oudewater, nu woonende binnen Utrecht.

—

Staet waer naer ijgelick van Conventualen van touwe clooster binnen Oudewater (bij begrootinge van penningen) sullen hebben te reguleren, ende daermede gealimenteert te mogen worden bij raminge opt behagen van Conventualen, en Regierders der voors. steede, ende zoe beijde partijen malcanderen daer inne souden coomen verstaen, alsdan bij mijn Ed. heeren de Staten slants van Hollant daerop approbatie en confirmatie te versoucken, dat Burgermeesteren mit de volle Vroetschappe dselve Conventualen sullen moge verleenen goede, vaste en deuchtelycke verseeckerheijt onder des steede zegel, dat dnombre van penningen ijegelick persoon toegeleijt na rate des tijts in alle getrouwicheijt sal volgen, soe lange ijegelick bijzonder in levende lyve sal wesen totte laetste toe incluijs, opte voet en maniere als hier naer volcht, te weten dat inden eersten die persoonen oudt wesende tsestich jaeren en daer boven tsestich K. guldens tjaers sullen hebben, waerinne Emmetgen Goessensd[r]. (als eertijts procuraetster vant selve Convent geweest hebbende), oudt lij Jaeren, mede gereekent soude weesen, ende dat in aensieninge dat sij haer soe getrouwelick in den noot, en totten

uijstersten vant beleg toe, binnen Oudewater mitten burger gehouden en gedragen heeft, ende bovendijes alle devuoir en naersticheyt gedaen dat alle dincomende goederen totten voors. Convente behoirende wel bewaert en gedefendeert souden mogen worden; ende die personen oudt wesende tusschen die vijftich en tsestich Jaeren vijftich K. guld.; de personen veertich jaeren oudt zijnde en daerboven twee en veertich K. guld.; ende die beneden die veertich jaeren zijnde ses en dertich K. guld. mit alsulcke voirwaerde, wanneer de ioncxste conventuale mittertijt comen totten ouderdom van xl. l. en lx Jaeren, soe sal een ijegelick elcx bijsonder alsdan alsulcken begrotinge en somme van penningen tot haer alimentatie mede ontfangen en genijeten als hier voorens opten ouderdom geordonneert en gestelt is. Welverstaende soe verde naemaels enige vande ouwe conventualen (tot haer ouderdom gecomen zijnde) bij sieckte ofte crancheijt bedde vast mochten blijven leggen, sulcx dat zij met haere toegevouchde alimentatie haer nijt en souden mogen gedoen, soe sullen de burgemeesteren indertijt zijnde alsdan daerinne doen ofte laten doen naer gelegentheijt het gebreck soude mogen zijn, sulcx zij in alle discretie bevinden sullen te behoiren. Aldus gedaen opt aengeven en welbehaegen vande vroetschappen der voors. steede, en opt behaegen van de andere Conventualen, en alsdan (soe ver de partijen mochten accorderen) te verwachte tadvijs van mijn heeren Staten, versouckende dat se sullen gelieve tapproberen tgene voorseit is. Actum voor Claes Dircxse ende Jan Pieterss., Burgermeesteren, Harman Wouterss. en Jan Jacobss., Schepen, mitsgaders Jan Janss. Coppert, Rentmeester vant voors. convent, ende Emmetgen Goossensd^{r}. opten vij martij 1582.

In kennisse van mijn, Secretaris W. Luijten.

—

Emmetgen Goessens D[r]. zoe voer haer selven, en uijten naem en van wegen die gemeen Conventualen van Sint Ursulen Convent, staende binnen der steede van Oudewater, voucht mij den heeren den Burgermeesteren ende gemeen Vroetschappe der voors. steede mit alle reverentie voer antwoort, opte deuchtelicke presentatie bij mijn heeren voornoemt den Conventualen gepresenteert, dat dselve die presentatie accepteeren, en daerinne gesamentlick zijn bewillicht, op alsulcke vordere conditien dat mijn heeren die Burgermeesteren en Vroetschappe den conventuale worde voorgestelt, en geordonneerde alimentatie verseeckerheijt sullen doen, en dselve (mits hebben hierop 't advuijs van de heeren Staeten 's lants van Hollant) assigneren opte roerende en onroerende goederen aent voors. Convent behoorende, waer dselve gelegen mogen weesen geen uijtgesondert, ende dat de voors. Conventualen in de huijsinge en plaetsen die se alhier nu zijn bezittende haer woonplaets daerinne sullen hebben en behouden als zij luijden (desen trouble staende) in alle stilheijt tot dato van desen toe gedaen hebben, ende dat mijn heeren boven dies sullen gelieven aen te nemen dselve huijsinge van alle notelicke reparatien tonderhouden, opdat dselve int eijnde nijet onder die voet bewoont en sullen moge worde, en die betaelinge alle jaers te mogen genijeten van vierendeel jaers tot vierendeel jaers, daer Meije xv[c] lxxxij teerste termijn of verscheene sal weesen, ende zoe voorts van vierendeel jaers tot vierendeel 's jaers daer naestvolgende, geduerende soe lange en ter tijt toe ijegelick vande Conventualen elcx bijzonder deser werelt overleden sal weesen, mits conditie dat elcx zijn portie van den overledenen alsdan sullen aenwassen en comen aende voors. steede, Oick mede dat mijn Heeren den Burgemeesteren en Vroetschappe, volgende hemlieder presentatie bij monde gedaen, alle die Conventualen zeecker sullen

wesen alle jaer voor jaer voor de belooffde alimentatie, tsij off in de twee drie ofte vier eerste jaeren vant Conventsgoederen soeveel soude moge comen ofte nijet,

Actum den xj martij 1582.

In kennisse van mij Secret[s],
W. LUIJTEN.

—

Aen Edele heere Staeten van Hollant
& Zeelant,

Geven in aller oetmoedicheijt te kenne de Mater, procuraetster, en ghemeene overgeblevene susters vant Ouwe Convient binne Oudewater, hoe dat sij in allen deesen trouble in groote benautheit eñ armoede tot nu toe geweest zijn, en hebben haeren vrinden en andere goede luijden zeer lastich geweest, ter cause dat haer die behoirlicke alimentatie int Jaer van lxxiij toegeleijt, nijet naer behoren gevolcht en is, en alle haere goederen, zoewel van de vrinden als van de vianden soldaeten zijn berooft en te schande gemaect, ende hebben tot noch toe haer mit spinne in groote armoeide moeten behelpen, en nue aengesien heuren noch xviij Conventualen persoene int leven sijn, die oock haire patrimoniele goederen, deen min dander meer int Convent gebracht hebben, dewelcke nae de jammerlycke destructie en oppressie, nu weerom hair bij den anderen versamelen, en gheerne souden sien, dat deselve overgeblevene goederen, daer sij haere alimentatie van zouden moeghen hebben, weerom op eenen goeden voet gebracht mochten werden: soe hebben sij daertoe by Advijs van den Magistraet twee mannen tot voorstanders, en Rentmeesters uijt de overgeblevene borgers van Oudewater vercreeghen, als UE.

uijt die bijgevoucghe copie als Extracte mach zijen, onder een welcken Jan Janss. Copper, den suppliant grooten dienste tot nu toe gedaen heeft, opsouckende, innemende, verpachtende, ende het van allen te recht brengende, alsoe dat sij verhoepen, dat deur zijnen trouwen dienst nae corten jaeren des Conventsgoederen (zoe veel die noch ouvrig gebleven zijn) alsoe bevrijt zullen weesen, dat sij metter tijt nae nootdruft mochten versorcht wezen. En aengesien voor die destructie de Rentmeester te dier tijt gestelt, bij deesen Magistraet van UE. in zijnen dienst bevesticht is, zoe ist oitmoedich versouck der supplianten UE. te gelieven den voornoemden Jan Janss. Copper, Rentmeester ooik te confirmeren, aengesien hij tot nu toe geene ontfanck van gereede penningen, maer groote moeijte en dienste met hair gehad heeft, mits presenteerende de supplianten den Rentmeester voir UE. en waert meer van noode wesen zal, naer behoren goede Rekeninge, bewijs en reliqua te doen, dit doende zullen UE. den aengename dienst doen, en staet die supplianten thoe altijt met hare gheheel te verschulden. Daeronder stont Margen Willems., Ministra, Emmichgen Goosen, Procuraetrix,

Opte marge stont, Die Staeten van Hollant verstaen dat Jan Janse Coppert, in deesen geroert, sal moegen continueren in sijnen ontfanck ende administratie, ten waere die Magistraeten van Oudewater, eenige redenen hadden ter contraieren, die deselve gehouden sullen sijn, binnen acht daegen nae de insunuatie van deesen, den Staeten voornoemt tadverteeren, omme tselfde gezien voorts in desen gedaen en geordonneert te hebben naer behoren.

Geschreven in de haeghe den xviij februarij xv^{c} tachtig. Daer onder stont, Ter ordonnantie van de Staeten bij mij de Rechtere, mit seeckere signatuuren.

Aldus gecollationeert jegens zijn originael geschreven op papier, opte marge geschreven, en onderteijckent als vooren, Dus accordeert dair mede bij mij

[?].... BRANT ADRIAENSE DE LICHT,
openbair en geadmitteert notaris, woonende te Gouda den xxiiij februarij 1580 stilo veteri.

Uit een vrij dik smal boek, bij de Zusters van het *St. Ursula Convent* te Oudewater in gebruik geweest, thans nog op het Raadhuis aldaar aanwezig, schrijf ik het volgende af. J. P.

Op Berwoutsweerde.

Item Jacob Heinricks. heeft gehuert van de Convent der Susteren binnen Oudewater te xj meert, de xij mergen lants ses jaer lanck te gebruken, ingaende St. Petri ad cathedram int Jaer ons Here xv[c] acht en dertich elcke mergen om vier d'halve scilt.

—

Item die Cellensusteren hebbe gehuert ij mergen lants en een 3 hont, ses Jaer te gebruken, ingaende op St. Petersdach ad cathedram anno xv[c] xxxix elcke Jaer om xvij scilde.

—

Item die Susteren van St. Cecilen syn wi sculdich vij scilde en verschene St. Jacop.

Item Anno toe gaeve wi de caplaen vij scilde dat versceene was anno lvj.

—

Item die een helft den eersten dach in meert die ander helft den eersten dach in Septembre.

Dat hof in den haech is dat Convent der Susteren binnen Oudewater 's Jaers sculdich xxv rijsg. aen losrente.

—

Op St. Peter ad cathedram.

Item Dirck Heijmans is dat Convent der Susteren binen Oudewater 's jaers sculdich lvj st. erfrente en behoirt tot testamente en memori Willem Adriaens onze vader, en Benedicta sijn wijf onse moeder zaliger gedachten.

Item anno xl op alreheijlige avondt ons sculdich iij rijsgl. en vj St. van dat versceene was xl.

—

Item Anno lv soe is ons versceenen van den breef van ons Pater zaliger gedachten, die ons quam van scilde, die man hijet Heijnrick Aerrijns en het versceene dertijn Mijsse.

Uit de Rekeningen, door den Rentmeester van het St. Ursula Convent te Oudewater gedaan,

schrijf ik af,

Uit die van 1578: Item Neeltgen die melckster gegeven aen gelt, van haer melcken, dat sij die beesten gemolcken heeft, der voort beloof . . . iij Gl. x St.

—

Uit die van 1579, die gesloten en goedgekeurd is op den 29 Dec. 1583:

de 15e post onder de Uitgaven.

Item die Susteren gegeve aen gelt daer sij haer huishuer mede betaelden, dat die Susteren t Utrecht woonde, doen die vijant in Oudewater lach . . xviij Gl. vj St.

Den geheelen Ontvangst dier Rekening bedraagt

ƒ 749 – 3 – 2

Den Uitgaaf daarentegen . . . . „ 761 – 3 – 4

Uit die van 1582:

Item die Susters mit Burgemeesteren int Convent verteert doen 't lant verhuerd was . . . . . xij Gl.

—

Uit de Rekening van 1585 blijkt dat van het Convent verhuurd werden 167 morgen, 100 Roeden land; de opbrengst daarvan bedraagt volgens die Rekening 541 Gul. 4 St.

—

Uit die van 1589.

Noch gegeven heer Jan van Alerdinck, Pater van 't voors. Convent tot Sint Jacob tnegentich toe, voor drie vierendeel 's jaers, soe hem vorder volgende die Resolutie (omme redenen) ontseyt is . . . facit xlv Gul.

—

Item betaelt die Heere van Oud Munster tUtrecht den erffpacht van seven en twintich St. des jaers, staende opt bree weer opte steene camer genaempt, verschijnende in de twaelff nachten in de jaere tnegentich j Gul. vij St.

—

Noch gegeven heer Jacob Wijnen, Commandeur van Oudewater, een jaer Rente van j Gul. thien St. ende vier deuijts des jaers, verschijnt in October anno negen en tachtig . . . . j Gul. x St. iiij Dts.

—

Otto de Treslon, Domheer te Utrecht, gecort in sijn Rente vant pont groot alsvooren . . . j Gul. xiij St.

—

Item noch gegeven Pyn Janss. dochter mede Conventuale overmits deselve sieckelick te bedde blijft leggen, ende haer selve sonder hulp alleen nijet en mach gedoen, voor een jaer tot Alreheijligen tnegentich toe lxx Gul.

UIT DE « HANDELINGEN DER PARTICULIERE SYNODI VAN NOORD-HOLLAND. » 1657—1671.

Door welwillende bemiddeling, waarvoor hier innige dank, werd ik in staat gesteld inzage te nemen van de Acten der Noord-Hollandsche Synoden, waarin de zaak van mijn voorganger, Jan Wisscher, behandeld werd. (Zie Dl. XIII, bl. 419). Maar aangezien ik van den merkwaardigen bekeerling meer hoop te kunnen achterhalen, meen ik het over zijn persoon in voornoemde Acten genotuleerde tot later te moeten bewaren. Intusschen veroorloof ik mij uit het Deel van bovengenoemde Handelingen, dat mij ter inzage werd gegeven, mee te deelen hetgeen voor onze geschiedenis van belang kan zijn.

CHR. PHILIPPONA.

Synode Haarlem, 14 *Augustus* 1657.

Art. 31.

Extract ex Actis Synodi Ultrajectini gehouden binnen Uitrecht den 31 Augusti 1652. Aangaande de kerckelijcke middelen tegens het Pausdom.

1. Dat de steeden werden voorsien met een genoeghsaam getall van predicanten en dat soo in de steeden als ten platte lande de predicanten hunne predikatien daar heenen dirigeren dat se het gevoelen der papisten grondigh en krachtigh wederleggen, mitsgaders de grouwel des pausdoms naaktelijk voer de oogen der gemeente afschilderen en ieder derselver hertelijck vermaanen stand-

vastigh te blijven in de leer der waarheid, haar selven tot geen conventiculen der papisten te laten verleiden veel minder in 't een of 't ander gehoor geeven ende indien zij van eenigen paap ofte papisten mochten gemolesteerd werden, dat se 't selve den Bedienaaren des Woords tijdelijck aandienen om door deselve gerust gesteld ende naar eisch onderricht te werden.

2. Dat de predikanten dikwils huisbezoeking doen, conferenties (ist mogelijck) met paapen ende immers met papisten houden, tractaten tegen het pausdom uitgeeven, des paapen uitgestrooide boekjens refuteren ende God vieriglijk bidden de middelen tot afbreuck des pausdoms te willen zeegenen.

3. Dat men in alle kercken, schoolen, wees ende armhuisen invoere ende trouwelijck onderhoude de catechisatien soo met jonge als oude luiden en dat men in deselve om verre stoote de gronden van het pausdom ende ter contrarie bevestige de fundamenten van de ware Gereformeerde Religie. Item dat men toesie dat geen paapsche binnenvaders ende moeders genoomen werden.

4. Dat men de dreigementen in Gods H. Woord tegens alle afgoderijen op de afgoderij des pausdoms appliceere.

5. Dat men in alle publijke gebeeden de overheden gedachtigh sij ende den Heere vurichlijk bidde niet alleen dat hij de oogen haars verstands sulks wil oopenen, dat se de grouwel van de paapsche afgoderije mogen sien en hare herten neige dat sy dat siel ende land verdervend quaad aanmercklijk mogen tegenstaan maar ook de papisten in 't gemeen krachtelijk wille bekeeren ende haare herten krachtelijk verlichte.

6. Dat men de officieren die professie doen van de waare Gereformeerde religie en nalaatigh werden bevonden haare macht ende authoriteit tot weeringe des pausdoms te employeeren, dikwils daarover sal aanspreeken

ende door alle middelen ende inductie tot executie der placaten soeken te disponeren ende in cas bevonden mochten werden tegens haaren eed en plicht de paapsche exorbitantien notoirlijk te conniveeren ende met de papisten te composeren dat men kerckelijk tegens alsulks na exigentie van saaken procedeere.

7. Dat de predicanten getrouwelijk haar beroepplaatse bij blijven, om te beeter opsicht op haare kudde te houden, dat ook goede devoiren werden gedaan, om alle schouten van het platte land haare woningen op haare respect. dorpen te doen neemen ende lidmaaten sijn van de ware Gereformeerde Religie ende derselver familie de kercke frequenteeren volgens 't placaat van den jaare 1639.

8. Dat beneffens de predikanten, ook de ouderlingen, diaconen, emeriti ende alle schoolmeesters neerstelijk over de kinderen waken mitsgaders over de catechisaties, handel ende gangen der jesuiten, paapen, cloppen ja de papisten in 't gemeen goede acht neemen ende voornamelijk wel gaade slaan waar ergens een swak lid of toehoorder door de selve soude moge aangesprooken of in pericul van verleiding gebracht worden om het selve op het spoedigste den predicanten te notificeren, ende alsoo door alle goede middelen de swakke in pericul loopende te helpen behouden.

9. Dat alle schoolmeesters, soo wel des soomers als des winters, al waar het maar onder seer weinige kinderen school houden, geene andere boeken als van de waare Geref. Religie leeren hare schoolkinderen na derselver capaciteit de fundamenten der religie neerstiglijk inscherpen en deselve met een goed stichtelijk leven ende exempel voorgaan.

10. Dat alle Gereformeerde ouders wel werden vermaand haare kinderen in geen paapsche schoolen ofte bij cloppen te besteden om iets wat te leeren.

11. Dat alle jonge ongetrouwde luiden tot ledemaaten aangenoomen werdende ernstelijk werden vermaand met pausgesinden geen houwelijken aan te gaan ende dat alle dienstboden leedemaaten werden onderricht wat pericul dat se loopen, indien sij haar aan paapsche heeren of vrouwen verhuuren.

12. Dat men na het exempel van andere provincien bearbeide dat de Ed. Mo. Heeren Staaten ende Magistraten, mitsgaders de Heeren van eenige collegies ende godshuisen en voorts alle particuliere eigenaars sooveel doenlijk ende mogelijk is hunne landerijen verpachten aan luiden van de Gereformeerde Religie ende dat de selve selfs de paapsche bruikers door alle mogelijke devoiren soeken te bewegen de Gereformeerde kercke te frequenteren.

13. Ende of het mocht gebeuren dat ergerlijke actien ende schandelijke exorbitantien in kerckelijke persoonen werden vernoomen, die dan, wanneer geen behoorlijke censura daar tegens word geoeffend seer breed, insonderheijt bij de papisten, werden uitgemeeten ende daardoor aan de paapen en priesters, die het land gestaadiglijk doorloopen ende sulke dingen opvisschen occasie werd gegeeven om de Gereformeerde Leere verdacht ende haatelijk te maaken, ja dat selfs degene die de kercke Gods gunstigh zijn ende het met de selve wel meenen quaalijk van soodaanige persoonen komen te spreeken ende klachten over de selve te doen, dat dan insonderheijt in deese tijde alle kerkelijke persoonen niet alleen acht neemen op anderen, maar ook op haar eigen selven en sulks door een nauwe en stricte censure, mitsgaders oeffening van kerckelijke discipline, opdat wanneer groote ergernissen werden gegeeven, blijken magh dat de Christel. Gereformeerde kercke daarvan een afgrijsen hebbe, als regelrecht tegens haare leere ende religie strijdende.

14. Dat alle dese middelen jaarlijks in classibus wer-

den voorgeleesen ende de Visitatores alle jaaren haar wel informeren of deselve ook behoorlijk gepractiseerd werden.

15. Dat de kercken ende classis in een geduurigen last hebben en houden de exempelen van bijsondere stoutigheden des pausdoms onder haar voorvallende den Gedeputeerden der synodi spoediglijk te subministreeren.

Is den Broederen aanbevoolen in het oeffenen van kerkelijke middelen voort toecoomende met allen ijver meer en meer voort te gaan.

Art. 40.

Paepsche stoutigheden op Zijdewind.

Aangaande de paapsche stoutigheden op de Zijdwind gemeld in art. 36 rapporteren DD. Deputati classis Alcmarianae dat op haare ijverige devoiren noch niet merkelijks was verkregen, doch hadden de Ed. Mo. Heeren Gecomm. Raaden gesegd, daer in metten eersten te sullen voorsien. Blijft de gemelte classis met het verder uitwerken alsnoch belast.

Art. 43.

Paapsche regenten.

Van de paapsche regenten werd gesprooken art. 39. Waarop DD. Deputati gehoord sijnde hebben geoopend hare neerstige devoiren, aengewend bij den Ed. Heer Commissaris de Raad, welken haare W. W. eerst hadden bekend gemaakt de defecten, die sij wisten te sijn in de Reformatie der paapsche regenten ende hadde sijne Wel Ed. belooft, dat aanstonds brieven souden werden afgesonden ter plaatse daar gebreeken waren en de facto daar in te voorsien, was verder sijn Ed. versocht dat de redenen van manquement in de uitvoering van hare Ed. Gro. Mo. beveelen in het schriftelijk verbaal moghten werden uitgedruckt, om daarop naderhand bij hare Ed. Gr. Mo. sooveel doenlijck redres te verwerven. Ende dewijle volgens den voorn. art. ampliatie van de com-

missie moste werden versocht werd sijn Wel Ed. mede daarover door haar EE. aangesprooken, die haar hadde geraaden, soo langh daar meede te wachten, totdat het rapport van de Ed. Heeren Commissarissen aan haar Ed. Gr. Mo. soude sijn gedaan, om dan na voorgaande communicatie met haar Ed. pro re rata te handelen. Eindelijck hadden haar EE. in conformité der Gedeputeerden der Zuidholl. synoden alle classen verzocht om op de aanstaande synode een pertinente lijst in te brengen van alle regenten onder haar de Gereformeerde Religie niet toegedaan met bijvoeging van haar naamen, offitien, religie, welcken dan onder een generale lijste gebracht souden mogen dienen om een gemeen redres daar op te versoeken en te verwachten. Hebben de EE. classes die gebreck daar bij hadden, daar op haare staaltjens voorgelesen ende den Ed. Heer Gr. Commissaris overgeleverd welk aannam deselve aan het Ed. Hoff te behandigen ende alles te contribueren ten einde de voorige resolutie dien aangaande bij het Ed. Hoff moghte worden geexecuteerd. Ook selfs te sullen bij haar Ed. Gr. Mo. versoeken, dat hare Ed. commissie magh werden geextendeert over de vroedtschappen, uit welke de regenten werden geformeerd. Is Sijne Wel Ed. hertelijk daar over bedanckt en het vervolgh van dien gelaaten tot last van de Ed. Gedeputeerden der Synodi.

Synode Amsterdam, 12 *Augustus* 1658.

Art. 41.

Aengaende de reformatie van de paepse stoutigheden op de Zijdewind waervan art. 40 rapporteren D. Deputati classis Alcmarianae dat het daermede niet veel beter nog slimmer is, immers nog geen reden is om te verblijden. De E. Synodus laet 't uitwerken van dese sake aenbe-

Paepsche stoutigheden op de Zijdewind.

volen en in last aen de Classe van Alcmaar, te meer dewijle de Ed. Mo. Heeren gecommitteerde Raden volgens inhoud van gemelde art. hadden belooft daerin metten eerste te sullen voorsien.

Synode Hoorn, 5 *Augustus* 1659.

Art. 32.

Stoutigheyt der papisten op den Suijdwint.

Op art. 41 rakende de paapse stoutichheden, op de Suijdwind brengen de EE. Broederen van Alckmaar in dat het aldaar noch blijft in voorigen staat, ja dat het niet dan te slimmer wort, datter ook bij wijlen noch wel een tweede paap gevonden wort. De E. Classis van Alckmaar blijft belast hier over een wakent oog te houden: doch gemerct dat de Heeren Gecom. in dese stat vergadert sijn, sal men haar Ed. Mog. nu terstont over dit stuck begroeten en redres versoecken 't welk doen zullen DD. Deputati Synodi conjunctim cum Deputatis classis Alckmarianae ende D. Correspondent van Uijttrecht.

Art. 33.

Rapport van de paepse stoutigheijt op Suijtwint.

De Broeders volgens het voorgaande artijkel gedeputeert over de paepse stoutigheden op de Suijdwind hebben hare commissie uijtgevoert ende nadat se alles pertinentelijk hadden geremonstreert hebben dit tot antwoort bekomen, te weten dat haar Ed. Mog. de voorstellinge der Synodi ter eerster vergaderinge souden inbrengen niet twijffelende of de Ed. Synodus soude over dese sake contentement ontfangen en wierden voorts van haar Ed. Mog. de EE. broeders van wegen haar goede sorge bedanckt.

Synode Enckuysen, 10 *Augustus* 1660.

Art. 40.

Op de exorbitante stoutigheden op de Zijdewind, daar van art. 32 en 33 merckelijk redres gemaakt sijnde bij de Ed. Gr. Mog. Gecomm. Raden en zijn tsedert geen nieuwe klaghten daer van ingekomen, weshalven geresolveert is deze zake voortaan ex Actis en de E. Class. van Alkmaar bevolen te laten. Zijdwind.

Art. 45.

Verleidelijke paapsche houwelijken art. 45 indien daar van eenige opmerkelijke exempelen voorkomen blijven de classis gelast DD. Deputatis daar van kennisse te geven, die daar op sullen volherden te vigileren en word den EE. classen door D. Correspondent Gentman van wege de Synodus van Uitreght in bedenking gegeven of niet nevens de kerkelijke ook politique middelen souden konnen werden gesuxpedieert om in geval een gereformeerde met een papiste getrouwt zijnde, hertrouwen voor de papen, het selve voor te komen. Paapsche houwlijken.

Synode Amsterdam, 9 *December* 1664.

Art. 26.

Op den 32 art. betreffende de paapsche stoutigheden refereren DD. Deputati dat daar tegen met alle neerstigheid hadden gearbeid, de Heer Raad Pensionaris daarover meermaals gesproken en voorts alles gedaan wat enigzins doenlijk was. Wort ook bericht dat van 't Ed. Hoff in desen advijs was versocht, doch vermits telkens enige swaarwichtige besoignes van Staat en andere beletselen tusschen beiden waren gekomen so en hadden niet met alles konnen effectueren. Paapsche stoutigheden.

Verhaald ondertusschen de WelEd. Heer Commissaris dat bij 't Ed. Hoff van Justitie ten platte lande vele notabele exploicten daar tegen waren te werck gesteld, verscheidene kercken gesloten, papen uitgeseid, andere gemulcteert en wat dies meer is.

Onder dese braghten de Gecommitteerde van Hoorn en Edam te voorschijn enige bijzondere staaltjens van overgroote stoutigheden des pausdoms onder haar district van nieuwes gepleegd, insonderheid van Buijckerslootermeer, daar noijt voor dezen enigen paap heeft gewoond of enige oeffeninge van haren afgodischen dienst is toegelaten; versoecken dat daarin na behooren mocht werden voorsien.

De Christelijke Synode zich van herten bedroevenden dat dit siel en landsbedervende quaad so langs so meer toeneemt acht ten hoochsten noodsakelijk dat daartegen alsnogh tijdelijk en ontijdelijk worde gewaakt en geijvert niet alleen door een conscientieuse betrachting van allerlei kerkelijke middelen die hier van nieuwes de respectieve kercken en classen op het aldanernstichte worden gerecommendeert ook om die te insereren in alle classicale en consistoriale boeken daar sulks nogh niet mogt sijn geschied maar ook door DD. Deputatos volgens den gewoonlijken voet en door de kercken en classes bij de respectieve magistraaten en zoo veel aangaat de voorgeroerde bij gebraghte staaltjens sullen die schriftelijk worden behandight aan de Wel Edele Heeren Commissarissen ende Gedeputeerden der Synodi om deselve met allen ernst tegen te gaan.

Synode Enckhuizen, 5 *Augustus* 1666.

Art. 19.

Paapse stoutigheden.

Op den 23 Art. rakende de paapse stoutigheden is door D. Deputatos classis Edamensis opening gedaen omtrent 't Papenhuys in de Buijckslotermeer..... dat op den

11 Junij naestleden hare Ed. Heeren de Heeren Gecommitteerde Rade in hare eijgen persoonen haar hebben laten vinden bij 't gemelte papenhuys in de Buijckslotermeer, 't selve hebben doen openen, de ornamenten van de paapse afgoderij hebben weggenomen ende dat afgodise nest geheel verstoort....

Art. 33.

Op den 42 Art. nopende de stoutigheijt der papisten tot Loenen rapporteeren de deputati classis Amsteld. daerin soo veel mogelijck was gedaen te hebben, doch 't gewenste oogmerck noch niet te hebben bekomen ende D. Deputati synodi rapporteeren dat het daer is als 't geweest is ende geen effect van haar aengewende moeite hadden vernomen. De Waarde Gedeputeerden zijn voor haer moeite bedankt ende blijft dese saeck de Ed. classis van Amsterdam aenbevolen, werden oock D. Deputati synodi belast niet alleen bij 't Ed. Hof, maer oock bij hare Ed. Gr. Mo. aen te houden dat deselve sodanige voorsieninge daer in gelieven te doen als de enormiteijt van die stoutigheijt vereijscht. Loenen.

Bij 't oplesen van desen Art. maeckt D. Cornelisz. Transiwil bekent de excessive stoutigheden des pausdoms tot Emmeloort, daer niet alleen een paep resideert, een nieuwe plaets tot haer afgodise exercitie gebout is maar oock een paapse schoolmeester ende geheele paepse regeeringe is, oock de predikant van Ens, die daer mede plaght te prediken in sijn dienst aldaer belet wort ende den selven 't supplement van sijn tractament bedragende jaerlijx 120 gulden wort onthouden en telkens tot de oeffening van den afgodendienst een groote confluentie van veel volck van buyten aenkomt. Waer op goet gevonden is dat de extracten van Overijssel dit stuck aengaende sullen overgenomen worden ende dat de Waarde

Broederen van Amsterdam bij hare Achtb. Mog. als Ambachtsheeren van Emmeloort redres in desen sullen versoecken ende so van daer de gehoopte voorsieninge niet quame te volgen, dat [in kas van blijck dat Emmeloort ressorteert onder Holland] D. Deputati sullen bij haer Ed. Gr. Mog. tot reformatie in desen aenhouden, anders sal dit aen de staten van Overijssel door gedupeerten van de Synode dier provincie nader moeten worden voorgedragen.

Synode van Edam, 8 *Augustus* 1667.

Art. 23.

Paapsche stoutigheden

Belangende den 19 Art. hebben DD. Deputati rapport gedaan.... dat specialijk de papisten in Buijkslotermeer niet en hadden geschroomt hare stoutigheden te vernieuwen....

Art. 34.

Loenen.

Bij 't herlesen van den 33 Art. waarin verhaalt wort de stoutigheijd der papisten tot Loenen heeft de Wel Ed. Heer commissaris deze openinge gegeven, dat het Ed. Hof niet alleen den officier van die plaatse tot sijn plicht aangemaant maar oock een missive in seer krachtige termen aan den Heer Mombaar van den Heer van Croonenburgh hadde geschreven, waarop oock een beleeft antwoord was ontfangen en belofte gedaan van genoegen te geven. De Heer Secretaris Coop van Groen, ouderlingh tot Loenen en membrum hujus synodi, heeft ook den Ed. Synodo bekent gemaakt en door vertoog van een publijke Acte bevestigt, wat vergaderinge de papisten onlangs tot Loenen wederom hadden aangestelt, dogh dat se daarover waren betrapt en bekeurt. Wert dese sake den Ed. classi van Amsterdam en DD. Deputatis synodi verder aanbevolen, welkers devoiren in dit stuk ook den

E. Synodo gebleken zijn en waarover zij ook beijde hertelijk zijn bedankt.

Belangende Emeloort alsoo bevonden was dat hetselve onder Holland behoorde hadde de Ed. classis van Amsterdam door hare Gedeputeerden bij hare Groot Achtb. Heeren Borgemeesters dese twee dinghen versocht, 1. de afsettinge van de paapsche regenten en instellinge van Gereformeerde in hare plaatse. 2. dat de predikant op dat Eijland sijn oude tractament mogte volgen waar van hem een gedeelte nu eenige jaren herwaarts was onthouden. Dogh daarop dit antwoord ontfangen, op 't 1 dat in deselve plaatse geen sulke stoffe was van luijden van onse Religie om die tot de Regeeringe te konnen vorderen, op het 2 dat het surplus van het tractament des predikants niet en was te vinden, alsoo de kerkelanden waren wegh gespoelt. Dat ook door de E. gemelte classis ordre was gestelt dat beijde de Gedeputeerden onses synodi en ook de E. Broeders van Kampen deze uijtslag van haar versoek verwittigt soude worden; dogh verklaarden DD. Deputati geen brief dies aangaande te hebben ontfangen. D. Deputatus Ursinus heeft ook een brief van den predikant derselver plaatse voorgelesen van dien inhoud dat de stoutigheijt des pausdoms noch even groot was op Emeloort en hoe vruchtloos hij tot tweemaal bij de Groot Achtb. Heeren van Amsterdam in sijn versoek voor de gemeene en ook voor sijn eijgen saak gearbeijdt hadde. Dit alles overwogen sijnde en bijsonderlijk dat op Emeloort de stoutigheijt des pausdoms noch soo enorm en openbaar is gelijk ook Rev. D. Correspondens Trans-Isalanie uijt sijn acten heeft opgelesen, soo heeft de E. Synodus goed gevonden dat de E. Classis van Amsterdam conjunctim cum DD. Deputatis synodi bij de Groot Achtb. Heeren Burgemeesters als noch redres van 't verhaalde sullen versoeken. Emeloort.

Synode Alkmaar, 7 Augustus 1668.

Art. 29.

Loenen. In de sake van Loenen waar van art. 34 heeft de Ed. Heer van Maasdam geseid dat daar ontrent geen nieuwe swarigheden sijn voorgekomen gelijk ook sulkx van haar sijde betuigt hebben DD. Deputati en heeft daarop de E. Classis van Amsterdam dese openinge gedaan dat het aldaar bijna staat in iisdem terminis en eer betert als verergert, so dat ook haer geen nieuwe swarigheden of exorbitantien der pausgesinden sijn voorgekomen. Blijft oversulks dese saak noghmaals de E. Classis van Amsterdam aanbevolen, dewelke des noods sijnde de hulpe DD. Deputatorum sal mogen versoeken.

Emeloort. En wat Emeloort aangaat waar van ook in denselven art. gehandelt word hebben DD. Deputati en nevens haar D. Corresp. Trans Isalanie uit de Acten der E. Synode van Overijssel geremonstreert dat aldaar de Paap en Paapsche schoolmeester alsnog blijven, en grote toevloeinge is van Pausgesinden van alle kanten, en dat hare stoutigheden dagelijks vermeerderen en zoo hoogh gaan dat se den Predikant met grote insolentie buiten de kerck geweert hebben, als hij daar quam om sijn godsdienst te plegen. Hebben ook DD. Deputati bekent gemaakt, dat sij met die van de E. Classis van Amsterdam bij de Achtb. Heeren van Amsterdam dit alles hadden geremonstreert en haren last; de voorgaande Synode ontfangen uitgevoert, maar sodanige andwoord niet bekomen als wel wenschten. Waerover de Christel. Synode sich ten hoogsten bedroevende heeft goed gevonden in de vrees des Heeren haar EE. na danksegging voor hare devoiren noghmaals te belasten om conjunctim met die van de E. Classe van Amsterdam bij de Ed. Gr. Achtb. Burgemeesters van Amsterdam en niet alleen ordre te versoe-

ken tegen de stoutigheden des pausdoms aldaar in het gemeen maar ook bijsonderlijk

1. dat het werk daar henen gedirigeert werde door haar Ed. Gr. Mogh. authoriteit, dat de predikant aldaar onverhindert sijn godsdienst moge oefenen so dikwils als het de selve goed vinden sal.

2. dat de paap en paapsche schoolmeester als sijnde voor desen daar noijt geleden, geremoveert en een Gereformeerde schoolmeester in sijn plaats gestelt werden.

3. dat de predikant moge toekomen sijn tractament dat hij van wegen de combinatie van Emeloort met Ens voor desen getrokken heeft uijt de landerijen, die daar betuigt worden niet wech gespoelt maar nogh in wesen te sijn, of so de landen wegh mogten sijn, uit enige andere middelen.

Ende opdat sulks met des te meerder vrugt moge geschieden is D. Correspond. van Overijssel versocht te willen bevorderen suffisante attestaties tot bewijs dat die gemelde landen nogh in wesen sijn en dezelve DD. Deputatis hujus Synodi toesenden. En dewijl men verstaat dat Emeloort onder Holland resorteert, so sullen ook DD. Deputati bij de Heeren Gecommitteerden raden van het Noorder quartier onderstaan, of bij deselve ontrent het tractement van den predikant niet wat goeds soude konnen gedaan worden.

Synode Haarlem, 6 *Augustus* 1669.

Art. 28.

Wat aangaat de exorbitante stoutigheden der paapen **Stoutigheden**
te Loenen, waar van Art. 29 hebben DD. Deputati ende **der papisten te Loenen**
EE. broeders van Amsterdam gerapporteert, dat haar geen nieuwe staaltjes bekent waren en dat het aldaar beter stond als voor desen, sal niettemin de classis van Am-

sterdam een wakend ooge daar op houden en des noods sijnde de hulpe der EE. gedeputeerden mogen versoeken.

en Emeloort. Ende wat belangt den toestant van Emeloort hebben DD. Deputati gerapporteert, dat een brieff hadden ontfangen van D. Spiljardus, predikant te Campen, met een attestatie van vijff predikanten, die aldaar in loco waren geweest, verklarende uijt verscheijden gelooftweerdige lieden verstaan te hebben, dat de kerkelanden nog in wesen en niet wech gespoelt waren. Rapporteeren DD. Deputati verders, dat op nader schrijven om een extract uijt het Dykboek van de selve landen geen antwoord hadden bekomen; waar van D. Correspondens Transisulania reden heeft gegeven uijt een missive sijn Ed. alhier behandigd als dat geen nader bescheijt tot nog toe hadden kunnen verkrijgen, als in voorgemelte attestatie begrepen was: Gelijk ook, dat DD. Deputati bij haar Ed. Mog. de Gecommitt. Raden van de Staten van Holland en West-Friesland in West-Friesland en 't Noorder Quartier, na de lijsten der voorschreven landen gesogt, dog niet gevonden hadden; Waarom selff na Emeloort sig hebbende getransporteert, het geattesteerde aangaande de kerkenlanden alzoo ondervonden hadden: Voorts dat haar Ed. te samen met de E.E. gedeputeerden der E. Classis van Amsterdam sig volgens haren last hadden geadresseert aan de Ed. Groot Agtb. Heeren de Burgemeesters der stat Amsterdam en haar Ed. groot Agtb. de drij poincten in den 29 Art. Synodi praecedentis uijtgedrnkt hadden voorgestelt met versoek van in alles soodanigen redres te doen dat de billijke klachten der Synodi eenmaal mogen ophouden welk versoek haar Ed. Groot Agtb. gunstig hebbende aangenomen terstont ordre hebben gegeven om te doen schrijven een geraisoneerden brieff (die ook hier voorgelezen is) aan de Ed. Mog. Heeren Staten van Overijssel op dat door ordre van haar Ed. Mog. tegen

die insolenties der papisten te Emeloort noodige en behoorlijke voorsieninge magh worden gedaan. D.D. Deputati hartelijk bedankt sijnde voor hare goede vigilantie in desen blijven voorts gelast na het effect van den voorgemelten brieff nader te vernemen en met den E. Classe van Amsterdam daar omtrent te waken.

Synode van Amsterdam, 5 *Augustus* 1670.

Art. 22.

Stoutigheden der papisten tot Loenen en Emeloord.

Op den 28 art. van de exorbitante stoutigheden der papisten tot Loenen hebben D. Deputati en de Broeders der classis van Amsterdam gerapporteert, dat aldaer niet nieuws is voorgecomen ende wat belangt de toestand van Emeloord is per D. Deputatos opening gedaen, dat op 't aenschrijven van de Gr. Achtb. Heeren Burgemeesters van Amsterdam de gedeputeerde van de Staten van Overijssel ernstige devoir hadden gedaen om te voorsien tegen de stoutigheden der papisten op Emeloord ende den godsdienst aldaar te herstellen, doch was sulx van geen effect ende de gedeputeerden niet sonder perijckel geweest; de schout seijde ordre te verwachten van den Heer de Graef 't welck door de Ed. Mog. van Overijssel aen haere Gr. Achtb. sijnde bekent gemaeckt ende versocht dat die haer schout geliefden te ordineren gehoorsaemheijd aen haere voorsieninge, hadden haere Gr. Achtb. haere Ed. Mog. bedanckt voor alle goede devoiren doch dat se selfs in 't toecomende daer in souden voorsien 't welck per deputatos transisulanos onse deputatis synodi sijnde overgeschreven met de copien van 't gebesoigneerde in desen hebben daer over met de Gedeputeerden der E. classis van Amsterdam haere Gr. Achtb. begroet, dewelcke hebben geresolveert dat sij wel scherpelijck den schout van Emeloord souden aenschrijven om de rechte geschapenheijd der

sake te verstaen ende souden haere Gr. Achtb. sorge dragen datter niets souden werden gedaen tot nadeel ende prejudicie van de Gereformeerden aldaer.

Synode van Hoorn, 4 Augustus 1671.

Art. 20.

Paapse regenten.

Ad Art. 9 hebben R R. D.D. Deputati gerapporteert dat sij den praesident van 't Ed. Hoff aengaende die aengevoerde staaltjes hadden gesproken en dat sijn Ed. hadde geantwoord dat hem de staaltjes van Amsteldam en Hoorn met de documenten in synodo niet waren overhandigt: Het welck D. Deputatus Lemaire in den E. classe van Amsteldam heeft bekent gemaackt, op dat de staaltjes met de documenten moghten worden vernieuwt: Het selve is bij missive aen zeker Broeder tot Hoorn insgelijcks genotificeert: En wat aengaat het staaltje van Wervershooff in den Classe van Enckhuijzen hebben D. Deputati een notariale acte slaande op eenen Reijnier Jansz (die niet alleen onze religie vijand sijnde Burgemeester aldaar was geweest, maar oock lasterlijck van de religie en godsdienst hadde gesproocken) aan den Heer Praesident van 't Ed Hoff overgelevert, met versoeck, dat die persoon niet alleen over die lasterlijcke woorden moght worden gecorrigeert: maar oock dat het Ed. Hoff gelieve te beletten dat soodanige persoon noijt na desen meer in regeringe moge komen: waar op gevolgt is dat die persoon voornoemt door d' ordre van 't Ed. Hoff in hechtenisse is gestelt: en gelijck de Heer Burgemeester De Zee hier heeft verhaalt, voor het stadhuijs van Medemblick geschavotteert, alwaar hij soo opentlijck God en de Magistraat gebeden heeft om vergiffenis.

Art. 28.

Op den 22 art. gewagende van de stoutigheden der papisten tot Loenen en Emeloort rapporteren D D. Deputati, dat sij op het stadhuijs tot Amsterdam een driederley voorstel rakende de stoutigheden tot Emeloort hadden gedaan en dese antwoord bekomen, dat de kerck aldaar was zonder dack en predickstoel, dat se apparent haast door de zee soude werden weg gespoeld, datter niet gepredickt wort noch konde gepredict worden, door dien d' er niet een mensch van de religie is en oversulcks verlooren kosten soude sijn die kercke te herbouwen: dat die rouwe eijlanders geen gereformeerde schoolmeester zouden willen hebben, immers niet hare kinderen daar bij laten leeren, waar toe zij niet konnen gedwongen worden: Dat de Heeren des Magistraats souden schrijven na Emeloort en haar informeren wat kerckelanden daar noch overig waren en dat sij die in handen van de predikant souden leveren, om daar van het Revenu te trecken na zijn welgevallen..... Loenen en Emeloort.

Wat belangt Loenen, aldaar was niet nieuws voorgekomen.

MEDEDEELINGEN.

Amsterdam. Cellezuster en andere Conventualen. In het stedelijk archief vindt men in een Resolutie-boek van Heeren Burgemeestren en Oud-Burgemeesteren van 1603—1649.

Op pag. 43 in het jaar 1617.

„Op 't versoeck van Anna Jans Cellesuster gesolliciteert door „Jan de Bisschop, is goetgevonden dat men haer in gereeden „gelde eenmael sal subsidieeren met hondert vyftigh Guldens, „ende gemerckt dat het een vrou is out synde over de hondert „jaeren, voortaen jaerlicx sal alimenteeren met hondert Guldens „'s jaers."

6 Januarii 1624:

Op 't versoeck van de conventuaelen deser stede meest alle oude ende gebreckelycke luyden dat haer alementaecye wat soude moegen vermeerdert worden, volgende die resolucye van den ses en dertich Raeden dyes aengaende genomen, ende alsoo die selve tyd nu noch qualycke is verstreecken — ende alsoo alle dingen nu costelycker ende dyer syn — soo is haer die vermeerderinge geconsenteert ende sal ingaen prymo februarij 1624.

Gecopiëerd door TH. VAN RIJCKEVORSEL.

Gouden Priesterfeest in 1550. — Heer Gregorius Claesz. wordt in 1518 en van 1542–1555 vermeld als Pastoor van Heemskerk, eene Parochie waarvan het jus patronatus toekwam aan de Commanderij van St. Jan te Haarlem. [1]) In 1550 vierde hij zijn gouden Priesterfeest, bij welke gelegenheid er in de Commanderij

1) Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, Dl. IV, blz. 248.

een vrolijke maaltijd werd gehouden. Zie hier in welker voege de Regeering der stad Haarlem, den jubilarius van hare deelneming in zijn feest deed blijken:

Roel de Camerlinck betaelt de somme van drye ponden thien scellingen Ter cause van acht stedekannen Rinswijn, die vander stede wegen opten vijfden Augusti vijftich geschoncken zijn inde feeste ende vrolijcke maeltijt, die gehouden is geweest inden convente van Ste Jans bij Heer Gregorius Claess., pastoir van Heemskercke, wair hij als priester Jubilarius zijnen gulden misse gesongen ende solenneel statie gehouden hadde. elcke kanne houdende zeeven pinten, de pinte een braspenninck gerekent.... ft. iij £ x sc.

(Thesauriers-rekening der stad Haarlem A° 1549/1550, blz. 68).

Haarlem. C. J. GONNET.

UIT DE ACTEN CLASSIS AMSTELODAMENSIS. 1646—1656.

Van de gelegenheid mij geboden inzage te nemen van eenige jaargangen der hoogst belangrijke Acten van de Amsterdamsche Classis, maakte ik gebruik over te schrijven, wat voor onze geschiedenis dienst kan doen. Het overgeschrevene deel ik hier letterlijk mede.

CHR. PHILIPPONA.

Acta Classis extraordinariae, 7 April 1648.

Paep op 't hondert.

D. Kickius stelt voor dat de Paep op 't hondert noch al bleeff continueeren met sijnen dienst. Is goed gevonden, also de voorn. Paep een wijle tijds is bedwongen geweest door de drost van de Gouda dat D. Kickius sijn hulpe weder eens versoeke ondertusschen so hij eenige staeltgens van exorbitantie van de Paep can becomen, dat hij deselve deese vergaederinge bekend maeke.

Acta Classis ordinariae, 2 Juni 1648.

Paep op 't hondert.

D. Kickius refereerde dat hij aenschrijvinge gedaen hadde aen den drost van de Gouda aengaende den Paep op 't hondert, die sijn devoijr belooff hadde te doen tot weeringe ofte bedwinginge van den selven ende oock ten deele al begonnen hadde.

Acta Classis ordinariae, 2 Juni 1648.

Paepen tot Anckeveen ende Laeren.

D. Rudolphus heeft de vergaderinge aengedient hoe dat Sijne E. ende D. Henrico Swalmio als deputatis Synodi

nostrae aenschrijvinge gedaen was van de E. gedeputeerden des Synodi van Utrecht, waer in sij haere EE. bekent maeckten seeckeren last haere E. van haeren synodo gegeven om te versoecken het weeren van alle paepse conventiculen ende insolentien ende also tot Anckeveen bijsondelijck ende oock tot Laeren eenige paepen waren resideerende die haere provincie seer ontrustteden, versochten de E. Broeders Gedeputeerde nostrae synodi haer E. in deese saecke geliefden te hand te bieden om bij hare E. Groot Mogend. van Holland ende Westvriesland de weeringe van de voorn. paepen te versoecken, welcke saecke also die onse Classe bijsondelijck was betreffende versochte daerover het advijs van deese vergaederinge. De welcke rijpelijck daer op gelet hebbende niet goed gevonden heeft conjunctim in dit werck met die van Utrecht sich te vervoegen maer sulcx beveelen de sorge ende discretie Deputatis syn. nostrae, die met gelegentheijd deese ende andere diergelijcke insolenties haere E. G. M. sullen voordraegen ende haere autoriteijt tot weeringe van alle deselve versoecken.

Ende is goedgevonden dat men ondertusschen dewijle geen Drost tot Muijden is van wege de E. vergaederinge des Classis de respectieve officieren tot Weesp ende Naerden, onder welcke district de bovengenoemde Paepen haere residentie sijn houdende, deese stoutigheijden in het houden van haere conventiculen sal voordragen ende ernstelijck vermaenen om de selve tegen te gaen met aenségginge so sij die daer in haer devoijr niet en sullen doen dat de E. Classis sal genoodsaeckt wesen aan hooge vergaederinge haer te addresseeren ende over haere negligentie in dese te clagen ende sal sulcxs geschieden door de visitatores classis.

De naestcomende ordinare Classe sal naeder werden gesproocken over de hulpe bij de kercken deses Classis Jesuijt tot Leijden.

te doen over de besorginge van het onderhoud van den Jesuijt tot Leyden resideerende die van het Pausdom hem tot de Gereformeerde religie bekeert heeft.

Classis ordinaria, 6 Juli 1648.

Schouten tot Naerden ende Weesp over de Papen.

D. Rulaeus ende Petrus visitatores Classis hebben gerapporteert dat se de respectieve officieren tot Naerden ende Weesp over de Papen van Laren ende Anckeveen hadden aengesproocken de welcke belooft hadden, so veel in haer soude wesen achtinge op de selve te sullen doen om alle haere conventiculen tegen te gaen: sijn bedanckt voor haeren arbeijd in desen gedaen, ende is goedgevonden dat D. Luckius de saecke bij den officier tot Weesp, die tot noch toe daer in niet gedaen heeft, met den eersten eens weer sal vernieuwen.

Jesuijt tot Leijden.

De saecke van Jesuijt tot Leijden is utgestelt tot op de aenstaende synodus om aldaer gebracht te worden.

Classis ordinaria, 5 October 1648.

Extracten ut de acten des synodi.

Art. 16. Dat men de particuliere casus matrimoniales die sullen comen voor te vallen terstont sal remonstreeren aen de respectieve magistraeten.

Classis extraordinaria, 29 Maart 1649.

Don Chaerles d'Alagon.

Is binnen gestaen seecker Spaens edelman met naeme Don Chaerles d'Alagon, geboren ut graeffelijcken stamme, gedestineert van sijne ouders om in geestelijcken staet gebruijckt te werden, bekeert tot de gereformeerde Religie ende daer over genoodsaeckt sijne gelegenheijd te abandonneren geinstrueert met seer goede getuijgenisse van de kercken van Vranckrijck ende eenige hier te lande hebbende van de E.E. Heeren Staeten Generael wel toe-

segginge van eenigh beneficie van de geestelijcke goederen in de Meijerije van den Bosch, maer noch geen possessie versoeckende hem eenigh subsidium bij den E. Classen in deese sijne ongelegentheijd mochte toegevoeght worden ende is hem toegeleijt de somme van 50 guld.

Classis ordinaria, 12 April 1649.

D. Roemswinckel stellende voor dat seker Paep sich meent neer te setten in den dorpe van Blaricum, welcken hij geern sach geweert en vragende wat hij best daer in sal doen, heeft de Classis best geraden gehouden dat D. Roemswinckel met een van de Visitatores Classis den nieuwen Drost van Muijden hier over sal begroeten ende sijne E. geluck wenschen in sijne regeringe ende met eenen versoecken 't muniment der kerke te willen behertigen ende ten beste van de selve de Papen en dezen Paep met namen te weeren. Paep tot Blaricum.

Classis ordinaria, 7 Juni 1649.

Aengaende den Paep daer van D. Roemswinckel voor desen heeft gemelt, rapporteert sijn E. dat hij met D. Rulaeo den heere drost van Muijden heeft gesproocken en dat sijne Ed. geantwoort hadde dat hij hem het predicken konde verbieden maer niet het wonen en dat hij hem het predicken verboden hadde. Ende dat de Paep niet tegenstaende de schout het hem verboden hadde evenwel aldaer sijne residentie genomen heeft, 't welck als een staeltje van de stoutichheijt der papisten op den Synodus sal gebracht worden. Paep tot Blaricum.

D. Kickius stelt voor dat seker vrouwspersoon litmaet van de kercke tot Loenen, getrouwt met een quaet Papiste, bij dewelcke sij haer ontijdelijck heeft geleijt, daer van sij drie maenden na haren trouw is in 't kraem ge- Afvallige vrouw tot Loenen.

komen, welck kint de vader bij den Paep heeft laten doopen, haer van de kercke afhoudt ende alrede verscheiden malen in de paepsche vergaderinge is geweest, ende dat se al over een half jaer van de kerck is gesuspendeert en vraeght hoe hij met sijne kercke vorder daer in sal doen. De Classis heeft D. Kickio geraden met aller sachtmoedighheijt ende voorsichtichheijt na order des kerke met haer voorts te handelen om soo mogelijk haer te behouden ende soo de man haer weer sal dreijgen qualijck te tracteren, ja doot te slaen, gelijk hij doet, den schout daer over aen te spreecken.

Classis extraordinaria, 7 Maart 1650.

Paep tot Hilversum.

D. Antonius Scriverius heeft den classi geklaeght dat hij nu langen tijd vrij sijnde geweest van de paepsche afgoderij sedert de regeeringe van den nieuwen drost van Muijden met een paep is gequelt die daer sijn residentie heeft genomen en seer openbaerlijck predickt en misse doet en daer over den drost hebbende gesproocken hadde tot antwoord gekregen, dat de paep al voor sijn regeringe daer in 't Goij was geweest, twelck hij D. Scriverius ontkennende bleef evenwel de drost daer bij. De classis hier op lettende heeft goed gevonden den heer drost classicaliter daer over aan te spreecken en te besien wat men bij hem en door hem kan obtineren. 't Welck sullen doen DD. Visitatores.

Classis ordinaria, 7 Augustus 1651.

Gravamina classis Amstelodamensis.

...... sijn ook bij de selfde occasie in acht gecomen eenige bijsondere insolentien der pausgesinde in den classe als 1° dat hier en daar, als tot Wesop, Hilversum, Bus-

sum eenige papen haer van nieuws nedersetten, die te vooren daer niet geweest en sijn, 2° dat men nieuwe huysen voor de selve timmert, 3° dat sekere Herman Olessen, paepsche schout tot Loenen, van den predikant aengesproken ende vermaent sijnde van sijnen plicht om volgens de placaten de conventiculen des pausgesinden te weren durfde seggen dat hij niet en stondt onder de graeffelickheijt van Hollandt en dat hij alleen aen den heer van Croomenburg (die paepsch is) den eedt hadde gedaen, en 4° dat oock seker schepen tot Hilversum, Hendrick Lauwen in een herberge hadde rondt durven seggen dat geen jaer soude ten eijnde loopen ofte de papisten souden meester sijn en alle de geusen den hals breecken.

Tot voldoeninge van eenige openstaende acten uyt den voorigen synodo tot onsen classe gebracht, is in acht genomen hoe verre dat in de respective plaetsen onses classis paepsche magistraten bevonden waren ende soodanige openinge daer van gedaen; dat tot Sloterdijck en Sloten het meerendeel paepsche schepenen ende paepsche kerckmeesters sijn; tot Amstelveen naast twee gereformeerde schepenen vijf die paepsch sijn; tot Hilversum en Waverveen twee paepsche schepenen; tot Waveren, Botshol, Rondeveenen, Willes vier paepsche schepenen ende een paepsche schoudt; tot Lare en Blaricum vijf paepsche schepenen en twee paepsche buurtmeesters; tot Loenen is de schoudt paepsch; tot Wesop een vroetschap die paepsch is, die oock het voorige jaer burgemeester is geweest; tot Diemen is meest de geheele regeringe paepsch. Ende sal tot reformatie van dit groot verloop de hulpe des synodi versocht worden.

Paepsche magestraten.

Classis ordinaria, 4 September 1651.

Loenen. D. Kickius dient aen dat tot Loenen volgens ouder gewoonte de armenmeesters van den heer van Croomenburg sonder kennis of toestemminge des kerkeraets worden gestelt ende dat de collecte die in de kerck gedaen worden van haer werden ontfangen ende gedispenseert, sonder dat de Diaconie daer yet van geniet; oock dat de reeckening van den ontfanck en uijtgift alleen in bijwesen van de voornoemde heer ende de twee armmeesters gedaen wort: versoeckt oversulx D. Kickius voorn. raet ende hulpe van dese vergaderinge: de welcke nodigh heeft geoordeelt den heer van Croomenburg met den eersten door D. Visitatores Classis te laten begroeten om te besien of deselve sijne E. niet en konnen tot redres van de opgemelte onordentelijckheden ende contentement der kercke disponeren: ende van haer wedervaren in de naeste Classe rapport te doen.

Classis ordinaria, 2 October 1651.

Saeke van Loenen. D. Visitatores classis blijven belast om haere commissie tot Loenen met den eersten uijt te voeren.

Extraordinare Vergaderinge des Classis, 6 November 1651.

Paepsche scholen. Op het 37e Art. (van de Synode) raeckende de paepsche scholen is de respectieve kercke gerecommandeert op de weringe der selver aen te houden.

Classis ordinaria, 3 Juni 1652.

Saecke tusschen de diakens en armmeesters tot Loenen. D. Johannes Kickius stelt voor dat hij van D. Luttio een brieff gekregen hebbende daer in hij schreef dat de tijt die de Ed. Heer van Cromenburgh genomen hadde

tot sijne bedenckinge over de saecke van het collecteren der aelmoessen in de kercke door diaconen en armmeesters geexpireert was en dat hij daerom wel soude doen en den Ed. Heer vragen of hij hem bedacht hadde, dat hij sulcx gedaen hadde en dat de Heer van Cromenburgh hadde verklaert dat hij genegen was viam accommodationis in te gaen en versochte (alsoo hij voor eenigen tijt van huijs soude trecken,) dat eenige deputeerdes classis tegen morgen tot Loenen mochten komen om met sijne Edelheijt daer over te handelen en te accorderen. De vergaderinge sulcx verstaende ende willende de gelegentheijt waernemen heeft goetgevonden haer gedeputeerden te senden ende alsoo een van de voorgaende Gedeputeerden D. Wittewrongelius absent was, D. Luttio bij te voegen D. Hermannum Langetium, beijde visitatores classis en deselve gedeputeerden geinstrueert op wat accommodatie sij sullen aendringen, namenlijck dat beijde collectores met beurten sullen d'aelmoessen collecteren ende elck de sijne aenhouden ofte door malkanderen doen, maer de aelmoessen in de schale geworpen ten tijde des Avontmaels voer de litmaten ende aengaende de rantsoenen voor de armen gegeven onder andere gelegenheden daer van liever een deel voor de diaconen te bedingen ende in noot hulpe van malkanderen te versoecken. Doch wel wetende dat men de Gedeputeerden soo naiste niet en kan bepalen, heeft de selve belast op de advijsen der classis te letten, haer devoir te doen ende wel sorg te dragen voor de armen der kercke en de reste haer discretie bevolen. Sullen oock de selve Gedeputeerden den Heer van Cromenburgh spreecken van de paepsche kercke die se onder sijne jurisdictie voor hebben te bouwen, om dat werck te stuijten.

Classis ordinaria, 1 Juli 1652.

Saecke van Loenen.

De gecommitteerde over de saecke van Loenen hebben gerapporteert dat se met den Heer van Cromenburgh hebben gesproocken ende naer voorgaende onderhandelinge met de Kerckenraet van Loenen bij den gemelten heer, de saecke soo verre gebracht dat sijn Ed. aengaende de quaestie over het collecteren der almoessen naer menigvuldige debatten, soude tot desen navolgenden wegh van accommodatie te brengen sijn, namentlijck dat in toecomenden 1° de collecten van de aelmoessen in de kercke souden worden vergaderd bij een van de oudste diaconen ende armmeesters ende dat deselve penningen tsamengevoeght sijnde ieder een de helft daer van soude behouden, 2° dat de kercke soude als voor desen tot onderhoudt van de ledematen der gemeijnte alleen behouden de aelmoessen die op de schale op het houden des Avontmaels gelegt werden, 3° dat in cas de diaconen ofte de armmeesters met hare ordinaire jaerlickse collecte in de kercke niet en souden connen toecomen dat se malcanderen sullen subvenieren ende te hulpe comen, soo lange als die ordinaire collecten dienen, sonder dat d'een of d'ander halfte voor desen vergaderde middelen ende acte goederen ofte rentebrieven sullen behooren daertoe aen te spreecken, 4° ende dat de reekeninge van de administratie der selver penningen daer naer soude opentlick geschieden, soo ten overstaen van de Ed. Heer als oock den predicant van de plaetse. Maer dat se daer naer wederom in onderhandelinge met den kerckeraed comende bevonden hebben dat vele leden in deze veranderinge weinich contentementen hadden connen vinden sich uijtende dat sulcx tot naerdeel van de diaconie soude strecken, de opinien der E. broederen selven van malcanderen verschillende alsoo noyt te voren een vaste resolutie over deese saecke bij

den kerckenraad ware genomen, belovende nochtans over dese saecke haer naerder te sullen bedenken ende haer nadere resolutie de E. classe te sullen laten bekent maken twelck de gemelte broeders voorgehouden hebbende aan den Edelen Heer van Cromenburgh, hadde sich wel daer over ten hooghsten misnoegt gehouden, maer eijndelick sich sooverre laten vergenoegen dat dese gansche saecke tot de ordinaire classe soude uijtgestelt worden. Ondertusschen maakt D. Kickius aen de gedeputeerden schriftelijck bekent hoe verre dat hij over de saek mit den gemelten heer hadde gehandeld met eenen toesturende rekenconcept van accommodatie, twelck soo de oude als de nieuwe kerckenraad albereijts hadde geteijckent, uijtgesondert alleen de schout van het sticht met sijn soon, twelck de Ed. Heer oock genegen was te teeckenen, versoekende dat de E. classe het gemelte concept geliefde te examineren ende te approberen; de vergaderinge der classe alhoewel se bemercken dat het gemelte concept meest is overeencomende met het gebesoigneerde van de E. Broeders hier voren gemelt, neemt het nochtans seer vreemt dat D. Kickius sonder kennisse ende in absentie van de gedeputeerden des classis soo verre in dese saecke heeft gehandeld ende heeft geresolveert dat de ordinaire visitatores classis, soo haest als de gemelte heer sal t'huys gecomen sijn, wederom naer Loenen sullen gaen om op de voorigen voet dese saeck geheel ten eijnde te brengen ende alle onlusten daer over ontstaen soo veel mogelick bij te leggen gelijck oock goedgevonden is het misnoegen der classe over dese onordentelijckheijt D. Kickio aen te schrijven ende te versoeken dat hij de gemelte visitatores sal laten weten wanneer de gemelte heer sal te huijs gecomen sijn. Ende wat belanght het opbouwen van een nieuwe paepsche kerck onder het gebiet van den Ed. Heer van Cromenburgh ende de onverdragelicke

discoursen van eenige pausgesinde, die opentlick durven seggen dat eer drij jaren ten eijnde sullen sijn, dat se seker in de publijcke kerck te Loenen sullen mogen prediken, is goetgevonden sijn Ed. oock aen te schrijven dat hier op bij occasie van het aenstaende synodus wel gelet sal worden, maer dat sijn Ed. sal sich op alles moeten informeeren ende ondertusschen uyt den naem van den E. Kerckenraedt aen den gemelten heer daer over doleren.

Classis ordinaria, 2 September 1652.

Om alle onlusten voor te komen die geschapen waren in de kercke tot Loenen te ontstaen over het versamelen van de aelmoessen aldaer ende dat onder 't gehoor van Gods woort, twelck tot noch toe door de Armmeesters die van den E. Heer van Cromenburgh ende zijne voorsaten daertoe gestelt versamelt worden, sonder dat de diaconen eenige verzamelinge daervan hadden ofte parten. So ist dat de onlusten op maniere als volght voorgecomen ende geaccordeert zijn.

Het nieuwe concept van de vrede tot Loenen gemaeckt.

Ten eerste dat het insamelinge des Aelmoessen onder het gehoor van Gods woort voortaen sal geschieden door een armmeester en een diaken dat jair in bedieninge.

Ten tweeden de ingesamelde penningen deijlen, daervan de eene helft de armmeesters ende de andere helft de diaconen sullen genieten.

Ten derde de armmeesters de huyssittende armen dat geen ledematen zijn ende de diaconen de arme ledematen onderhouden.

Ten vierde indien het gebeurde dat de armmeesters ofte de diaconen kort kwamen, so sullen se de een den ander reprowlijk mede deijlen sonder de vaste goederen of rentebrieven aen te tasten.

Ten vijfde sullen de armmeesters de goederen ende

inkomsten bij haer altijt genoten ende ontfangen daerin continueren, gelijk ook de diaconen in 't ontfangen van de hare gelijk van outs.

Ten sesten sullen de diaconen hare reeckeninge doen in presentie van den E. Heer van Cromenburgh ende sijne nacomelingen ende de armmeesters hare reeckening in presentie van den predikant.

Ten sevenden en ten laetsten sullen alle onlusten cesseren die alrede over dese sake gevallen sijn ofte naermaels mochten komen voor te vallen. Tot meerder versekering van hetgeen voorseijt is so hebben de E. Heer van Cromenburgh en wij als regeerders der kercke voorseijt dese onderteekent.

Actum in Loenen den 1 Augustus 1652 stylo novo ende was onderteeckent:

FRANS VAN LIJNDEN.
JOHANNES KICKIUS.
ISBRANT JONISSZ,
Ouderlinck.
JACOB DIRCKSEN ACHER.
LAMBERT CLAESSEN,
Diaken.

d'Afgaende Kerckenraedts onderteijckening:
HENDRICK HENDRICKSSEN BROUWER.
CORNELIS TONISSZ.
CORNELIS ARISSZ.,
Out diaken.

Classis Extraord., 2 Maart 1653.

D. Langelius rapporteert dat se geweest zijn bij den E. Heer Baliu van Amstelant (ende na geluckwensching in sijn ampt) hem hadde begroet ende geclaecht, dat hij in de dorpen van Ouderkercke ende Diemen met veranderinge van de Magistraat hadde ingebracht paepsche regenten. Heeft geantwoord dat hij van meeninge is de Gereformeerde kercke te mainteneren ende dat 't tegenwoordige geschiet was door sijne onwetenheijt, belovende Baliu van Amstellant.

in 't toecomende seer contrarij te sullen doen ende soodanige Magistraets personen te stellen (so 't mogelijck ende doenlijck is) die van de Gereformeerde Religie zijn.

Classis extraordinaria, 22 December 1653.

Magistraets personen van de Gereformeerde Religie te verkiesen.

D. Praeses stelt voor of niet geraden sij also de tijdt aenkomt dat Magistraets personen sullen worden verkosen bij den Heer Drost van Muiden, den Heer Bailju van Amstelandt en den Heer Burgemeester Cornelis de Graeff, als Ambachtsheer van Sloten, Sloterdijk en Amsterveen te versoecken dat personen van de Gereformeerde kercke mogen werden in politijcke bedieningen aengestelt. Classis vindt goedt dat het selve sal geschieden door de Visitatores Classis.

Classis extraordinaria, 26 Januari 1654.

Magistraets personen stellen van de Gereformeerde Religie.

D. Visitatores classis rapporteren dat sij hebben begroet den Heer Burgemeester Cornelis de Graeff als Ambachtsheer van Sloten, den Heer Drost van Muiden ende den Heer Bailju van Amsteland ende versocht dat hare EE. wilden sorge dragen dat in haere jurisdictien nu en voortaen personen van de Gereformeerde Religie in politijcke bedieningen mogen aengestelt worden ende dat de gemelte heeren elk in 't besonder hebben verklaert dat sij haer devoiren sullen aenwenden om in de respectieve plaetsen so vele gereformeerde personen te stellen in de bedieninge als sij sullen kunnen uitvinden die habijl sijn om deselven waer te nemen. De vergaderinge bedankende de Broeders voor haere moeite in desen aengewendt, vindt goedt op de vruchten derselver te wachten.

Vervolg van de Ordinaire Classis, 6 April 1654.

D. Lucas van Noord neffens D. Junium gelast om te verneemen naer seeker schip dat voor deese paalen gereed lag om met eenige Paapen naar China te vaaren, brengt in verstaan te hebben de saake soo verre waar te sijn datte soodanich schip wierde gereed gemaakt en ook eenige burgerl. kinderen genoemt, die daer heenen souden gevoerd worden, maar dat sij van hier souden vaaren naar Portugal ende van daer te lande gaan naar China ende het selve niet was te beletten. Wordt de saake hier bij gelaaten. Schip met paapen naer China.

Ordinaire vergaderinge, 1 Mei 1655.

Art. 32. Bij de Magistraaten te versoecken te mogen gebruiken kerckelijke middelen ontrent paapsgesinde persoonen. Kerckelijcke middelen tegen paapsgesinden.

Art. 46. Wordt in bedencken gegeven of niet noodich waare bij de respective magistraaten te versoecken eenige dingen tot weeringe der paapsche stoutigheden. Paepsche stoutigheden.

Ordinare vergaaderinge, 4 October 1655.

Art. 31. De officieren aan te maanen tot weeringe van de paapsche regenten. Acta synodi. Weeringe van paapse regenten.

Art. 32. Kerckelijcke middelen tegen de paapsche stoutigheden niet alleen in het gemeen maar ook in het bijsonder neerstig te gebruiken en in toekomende synodo daarvan rapport te doen. Kerckelijke middelen tegen paapsche stoutigheden.

Extra ordinare vergaaderinghe, 25 October 1655.

Is geleesen een missive van den Classe van Utrecht aan desen classe te kennen geevende dat sekere paap woonachtich aan de quaakel bij Kudelsteert als oock see- Brief van Utrecht.

kere jesuit, meede woonende aldaar haaren afgodischen dienst geduurig pleegen als meede de paap van Waverveen, met versoeck dat deese classe daarin gelieve te waaken om hun in dat werck te stuiten. Wordt goed gevonden dat DD. Visitatores deese en andere geleegentheden der paapen ten platten lande sullen ondersoecken en vertoonen daar het behoort, welcke resolutie den E. Classe van Utrecht sall aangeschreven worden.

Extraordinaare vergaaderinge, 6 Maart 1656.

Paapsche regenten. D. Deputatus Synodi Hermannus Langelius geeft de vergaaderinge te verstaan dat de Heeren Commissarissen bij haare Ed. Grootmog. van Holland en Westfriesland gelasted, om te letten op de veranderinge van de paapsche regenten voorgeeven haaren last uitgevoert te hebben of immers seer weinig daar aan te ontbreeken ook geschreeven te hebben aan alle officieren onder het gebied van haare Ed. Grootmog. behoorende, wat daarin bij hun is gedaan en ooversulks gereed te sijn om op deesen aanstaanden dagvaerd van haar verichten rapport te doen. Doch alsoo niet sonder reeden bedacht wordt dat sulk een rapport lichtelijk breeder mogte gaan dan de saake sich wel inderdaad bevindt dat DD. Deputati Synodi raadsaam hadden gevonden te schrijven aan alle respectieve classen haare E. te willen grondige en vaste kennisse geeven hoe dat het in ieder classe en in ieder kercke onder de respectieve classen behoorende, diesaangaande mogte gestelt sijn, opdat haare Ed. tijdelijk mogten voorsien sijn om het oogemerk der christelijken Synodi daarin te bereiken. Versocht sijne E. ooversulks dat alle de Broederen onder deesen classe behoorende een iegelijk in sijne kercke pertinentlijk gelieve te verneemen wat paapsche regenten noch onder hun sijn en haare naamen en

ampten uit te drukken midsgaaders van die geenen die onder de Gereformeerden bequaam mogten sijn om in de plaatse van sulke paapsche regenten gestelt te worden, ende het selve teegen den 20 Maart aan sijne E. te behandigen of ten uitersten op den eersten ordinaare classe in April in te brengen. 't Welkc de Broeders die teegenwoordig sijn (van den classe gelasted sijnde) hebben aangenoomen en is den afweesenden Broederen aangeschreeven.

Classis ordinaria, 12 Juni 1656.

Clas van Utrecht van stoutigheijt der papisten tot Loendersloot.

D. Casparus Carpentier heeft in de vergaderinge overleevert sekeren brief geschreven van D. de Jonge, deputatum classis van Utrecht, waerin deselve onse classis remonstreert ende weerom vernieuwt hoedanig stoutigheyt datter gepleegd werd van de papisten tot Loendersloot en in den Broeck bij Abcoude, welcke dagelijckx meer en meer toeneemt, versoeckende van dese E. vergaderinge dat ze naer haere voorsichtigheijt ende ijver gelijc voor deesen daer tegens gelieve te waaken. D. Kickius hierover naarder gehoort ende kennisse van alles genomen hebbende van de gelegentheijt tot Loendersloot, soo heeft de E. classis goet gevonden ende geresolveert dat men den H. Drossaard Bicker door de Visitatores classis over de exorbitante stoutigheijt der papisten, welcke in den Broeck bij Abcou ende tot Anckeveen gepleegt werd sal begroeten, dat deselve tegengaen werde maar wat aenbelangt den Heer van Cromenburg, also deselve (paeps sijnde) voor deesen hier over van onse classis is aengesprooken en D. Kickius verhaelt datter oock alreede eenige staeltgens van dese gepleegte paepsche stoutigheeden tot Loendersloot voor desen den E. President Raetsheer Dedell waren behandigt so verstaat de vergaderinge vorder dat men den gemelden Heer van Cromenburg voorbij gaende

deese saake door D. Langelium, nu tegenwoordig in den Haag sijnde, aen den Heer President Dedel sal laaten vernieuwen en recommanderen datter ordre ende redres daar tegen mag geresolveert ende ter hand genoomen werden ende sal tot antwoord aen de E. classis van Utrecht geschreeven werden dat de E. classis van Amsterdam alreede voor desen alle goede devoiren tot weijringe van de paepse afgoderije ende stoutigheijt tot Loendersloot ende Abcou hebben aengewendt en dat sij ooc nu weer door de deputatos synodi en classis alle mogelicke devoiren sullen aanwenden en remedie versoecken ter plaatse daer 't behoort.

Ordinaire vergaaderinghe, 3 Juli 1656.

Paepsche stoutichheden.

Aengaende de paepsche stoutichheden te Loendersloot ende Abkou door eenen brief van den Classe van Utrecht bekend gemaakt heeft D. Deputatus Synodi Langelius gerapporteert des wegen wel eenen brief ontfangen te hebben maar geen gelegentheijd gehadt om daarin iet te doen alsoo daermaals geen vergaaderinge van Staten werd gehouden ende bij de Hoove van Justitie vacantie was achte ook sijne E. niet noodig op het selve in het bijsonder te dringen dewijle het selve onder het gemeene werck daarmeede DD. Deputati nu beesig waaren begreepen was. Soo hadden D. Visitatores den Ed. Heer Drossard van Muiden noch niet konnen spreecken twelck hun oversulkx noch in last blijft.

Classis ordinaria, 7 Augustus 1656.

D. Romswinckel van Paep.

D. Romswinckel brengt in, hoe dat seker Paep tot Laren en Blaricum soekt in te cruijpen; de E. classis vind raadzaam dat den Kerckeraedt hierin eerst behoorlijcke devoiren sal anwenden om sulx te verhinderen ende

so noodig sal se hiertoe de hulpe van de E. Visitatores classis mogen versoecken.

Van gelijcken maackt D. Romswinckel mentie, als dat sekere vrouwe paeps sijnde tot Laren, op haar sterfbed, hadde gemaackt het corngewas van haer land an den Autaer, de E. verstaat dat sulcke maakinge an Gods autaar de gereformeerde kercke behoort en dat sulckx van de kerckmeesters waargenoomen ende ingesaamelt sall werden. Van paepse vrouw.

D. Schulerius visitator classis heeft rapport gedaen dat sijne commissie nevens D. Crousio bij den H. Drossard Bicker hadde voltrocken ende dat belooft hadde, naer behooren tegens de stoutigheijt des pausdoms te voorsien. Visitatores classis Drossard gesproken.

Continuatie des Classis, 5 Juni 1657.

Art. 39. Ontrent de reformatie van de Paepsche Regenten hebben DD. Deputati Synodi bekent gemaeckt wat devoiren bij haer tot verder uijtwerckinge in desen gedaen waren, en om het oogmerk des synodi te bereijcken is door haer E.E. versocht dat de kercken onder alle classen behoorende willen in brengen wat paepsche regenten en die vreemt van de Religie sijn noch onder haer gevonden worden; waer op geresolveert dat ijeder aenbevolen sij tegen de aenstaende classis lijsten in te brengen van alle paepsche regenten, oock die van vreemde religie sijn op dat die door ordre van het Hoff geremoveert werden. Paepsche regenten.

Art. 42. Over het weren der papen en inbindinge der papisten hebben alle kercken verclaert dat se de kerckelicke middelen tegen het pausdom practiseren en sijn de gedeputeerden die ad synodum geweest sijn gelast dit ernstich aen den E. Magistraet alhier te recommanderen. Weren van papen en papisten.

Kerck van Waverveen. D. Westerneijn uijt den naem vande Kerckeraedt van Waverveen heeft den Heer Baliuwe aengesproken over het recht dat de diaconie heeft aen de boeten en dorpscollecten, die haer van de huijsarmmeesters onthouden worden. De Heer Baliuwe heeft verclaert int selve verstandt te sijn dat of de armen geen lidmaten sijnde bij de huijsarmmeesters moeten onderhouden worden of dat de diaconie de helft van de boeten en dorpscollecten toecomt, heeft belooft met de armmeesters te spreken en het daer toe te dirigeren dat het (een?) of t'ander haer ingewilligt werde.

Brief van Amersfoort. Is gelesen een brief oock een extract uyt het resolutieboeck der E. Classis van Amersfoort, waerin doleantie gedaen wordt over de groote stoutigheden en exorbitantien van sekere papen, wonende op den Hollandschen bodem int Goy en t' Anckeveen en sijn paep Gerrit te Hilversum, paep Floris te Blaricum en paep Schaick te Anckeveen, die met haer afgodische diensten, predicken en verleijden der eenvoudigen groot scandael geven en afbreuk doen aen de naest gesetene gereformeerde kercken onder het Sticht behoorende en met een versocht dat dese classis bij de overheden van die plaetsen wilde bearbeijden dat tegen die exorbitante stoutigheden voorsienige werden gedaen, die papen geweert te minste in haer openbare diensten tegengegaen ende gestuijt mogen werden, waer bij oock gevoegt is de mondelinge deductie die de EE. broederen gedeputeerden des classis van Amersfoort hier sijnde aen sommige broederen hebben gedaen. De Classis van Amsterdam suchtende onder dat quaet te meer omdat de remedie daertegen swaerlick is te becomen, niet tegenstaende de veelvuldige doleantien besendingen aen hooge en minder overheden, aen de Baliuw en Schouten int particulier en ander ernstige devooren tot weringe van dit quaet aengewent, heeft echter wederom geresol-

veert dat door de ordinaire gedeputeerden des classis D. Carolus Schulerus en D. Joh. van Sanen nevens D. Anthonius Scriverius ende Matthias Romswinckel als best kennisse hebbende van die stoutigheden den E. Heer Baliuw van Goylandt sal besonden worden en aen sijn E. dese hooggaende stoutigheden der Papen omstandelick met sijn schadelick effect soo binnen als buijten de provincie remonstreert sijnde ernstich versocht sal worden dat die papen geweert of door vigeur der placaten en strickte executie van dien in haer afgodische diensten mochten belet en soo ingebonden en gebreijdelt worden, dat daerdoor de ingesetenen niet verleijdt of in haer afgoderij gestijft en de naest gelegene gereformeerde kercken die buyten de provincie sijn geen schandael noch schade lijden, en is goet gevonden dese resolutie en een brief tot antwoordt op de haere den classi van Amersfoort toe te senden.

Classis ordinaria, 2 Juli 1657.

Hebben eenige broederen volgens voorgaende last ingebracht wat paepsche regenten sij noch onder haer hebben en andere die noch in gebreke sijn worden versocht tegen de naeste classis die in te brengen of aen den scriba te behandigen. Paepsche regenten.

Sal de resolutie over de stoutigheyt van de papen int Goy door de selve broederen uijtgerecht worden en soo D. Scriverius en D. Romswinckel difficulteren sullen de Visitatores classis desen last alleen op haer nemen. Papen in 't Goij.

Ordinaire vergaderinge, 6 Augustus 1657.

Van wegen de paepsche regenten is niet nader ingebracht, sullen de ingebrachte den Deputaten Synodi door de Gedeputeerden die ad Synodum gaen behandicht worden. Paepsche regenten.

Weren der papen.

Belangende het weren der papen en inbinden van de paepsche stoutigheden gaf de Heer Praesident te kennen, dat daerin mede voorsien was als voor dese, doch soude dit met sijn E. Confraters communiceren welcke uijtslach sal verwacht worden en de gedeputeerden nader antwoordt versoecken.

Continuatie des Classis, 7 Augustus 1657.

Papen int Goij.

De Visitatores hebben den Drost van Muijden begroet over de stoutigheijt der papen int Goij, waervan de naburige kercken int Sticht schade lijden, heeft sijn Ed. den Broederen getoont wat devoiren in desen door sijn E. gedaen waren en beloofde de paepse soo veel mogelick is tegen te gaen en de stoutigheijt der papisten te weren, waerop gevolgt is dat de drost op de plaetsen van 't Goij geweest is, heeft met de paep te Blaricum gesproken, doch met weijnich vrucht van inbindinge harer stoutigheden, is derhalve goedgevonden nader instantien hierover bij den Heer Drost te doen en dat door deselve gedeputeerden.

Amersfoort aen te schrijven wat tegen die papen gedaen is.

Sal men oock die van Amersfoort aenschrijven wat devoyren aen onse sijde gedaen sijn en wat belofte van weringe en inbindinge der papen en papisten de gedeputeerden becomen hebben, sal ondertusschen haer te binnen worden gebracht dat het quaedt waer over sij clagen door haer officieren kan en behoort geweert te worden die toch volmachtich sijn te procederen, niet alleen tegen haer als sij op den Stichtschen bodem vergaderen, maer oock als sij bevonden worden op den Hollandschen bodem haer conventiculen te houden en de afgoderij bijgewoont te hebben.

Is oock bij dese occasie van D. Kickio geopent de groote stoutigheijt der papisten die in groote confluentie te Slootdijck int gerecht van Cromenburg te samen comen en haer afgoderije oefenen in een groot nieuw predickhuijs daer toe gemaeckt, is goedt gevonden alsoo D. Kickius het voor desen op een goeden voet gebracht heeft om geremoveerd te worden, resolveert de Classis dat een van de Visitatores en D. Kick bij het Ed. Hoff uijt des Classes name sullen wederom aenhouden dat soodanige predickplaets en stoutigheijt daer gepleegt geweert worde. Stoutigheijt der papisten te Slootdijck.

Ordinare vergaderinge, 3 September 1657.

Rapport te verwachten van de instantien bij den Baliuw van Goylandt gedaen om te weren en in te binden de Papen int Goij. Papen van 't Goij.

Oock bij absentie van D. Kickij uyt te wachten wat gedaen is tegen de stoutigheijt der papisten op Slootdijck. Slootdijck.

Ordinare vergaderinge, 1 October 1657.

De EE. Broeders gelast om den Heer Drost van Muijden over de papen van 't Goij aen te spreken, hebben dat noch niet kunnen verrichten en alsoo men bevindt dat de stoutigheden niet minder maer veel eer meerder sijn is weder op nieuw goedt gevonden, dat de Heer Drost hierover sal begroet en remedie hier tegen sal versocht worden en sullen de EE. Broederen predikanten van 't Goij haer openingen hier over aen de Visitatores doen dien dese commissie is aenbevolen. Drost van Muyden over de papen int Goij.

De Broeders gecommitteert om tegen te gaen de stoutigheden der papisten op Slootdijck, hebben na de sekerheijt en staelties van stoutigheijt aldaer vernomen en sullen morgen na den Hage gaen om remedie daer tegen te versoecken. Slootdijck.

Continuatie des Classis, 2 October 1657.

Stoutigheijt der papisten.

Art. 46. Gelijck ook door de selve Gedeputeerden tegen de stoutigheijt der papisten bij de Achtb. Magistraet alhier goed advijs sal versocht worden om ter vergaderinge van haere Ed. Grootm. in te brengen ten eijnde het langverwachte Placaet bij het Ed. Hoff aengeleijt, eenmael mochte emaneren.

Classis ordinaria, 1 April 1658.

Paepsch predickhuis op Slootdcijk.

D. Schulerus en D. Kickius rapporteren dat sij bij 't Ed. Hof van Hollant aengehouden hebbende op het weeren van de groote stoutigheden der papisten in 't predickhuys op Slootdijck verkregen hebben den naevolgende resolutie.

Extract uijtte Resolutien van den Hove van Hollant genomen op den 5 Octobris 1657.

't Hoff van Hollant kennisse hebbende becomen van de groote insolente stoutigheden der papisten van den dorpe van Loenen alias Cromenburg, die aldaer haren paepschen godsdienst met een grooten toeloop in seecker Huijs daertoe gebouwt sijn plegende, heeft goet gevonden ende geresolveert dat een Officier van de selve plaetse sal werden aengescreven ende scherpelijck van wegen de Hoge Overigheyt gelast dat hij het voorschr. huijs sal hebben te sluijten, oock gesloten te houden conform de placaten van hare Ed. Grootmog. de Heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant, alsmede speciale insinuatie hem voor desen gedaen, te beletten dat in den voorschr. dorpe ende specialijck in het voorschreven huijs eenige paepsche godsdienst werde gepleeght ende den Hove aenstonts te adviseren wat bij hem daerinne sal wesen gedaen ende in het selve sijn devoir te continueren of dat het Hoff ge-

nootsaeckt sal sijn daerinne soodanigh te voorsien ende ordre te stellen, als nae gelegentheijt van saecken bevonden sal worden te behooren. Gedaen in den Rade den vijfden Octob. XVI[c] seven en vijftigh.

Accordeert mette voorschr. resolutien

ADR. POTS.

D. Kickius verhaelt dat de Schout van Cromenburgh dese last soo verre heeft uytgevoert dat het predickhuys gesloten ende de paepsche godsdienst aldaer gestuijt is, doch dat deselve naderhant een wijle tijts bij beurten in ander huysen gelegen op de gront en bruyckweers van de Heer van Cromenburgh, synde eenige van die huijsen oock wooningen van Gereformeerden, door ordre van des Heers mombaren gepleeght is geworden, welcke ordre doenwel daer nae op de aenspraecke van den Kerckenraet van Loenen wederom door de voorschr. mombaren ingetrocken sijnde, behelpen haer nu de papisten hier en daer in paepsche huysen op 't Sticht als elders. Worden de Broederen die in dese commissie geweest sijn bedanckt voor hare moeijte ende de E. Kerckenraet van Loenen versocht daer noch voortaen een waeckent ooge op te houden.

Continuatie des classis, 2 April.

De stoutigheden van 't Pausdom ende de ontheyliginge van Godts naem sijn den Act. HH. Burgemeesteren van Amsterdam geremonstreert met versoeck dat hare Act. in de vergaderinge van hare Ed. Gr. M. eene goede resolutie tot weeringe der selver gelieffte te helpen bevorderen. Doch de vergaderinge van hare Ed. Gr. M. doen op scheijden sijnde heeft daerin niet kunnen gedaen worden, sal bij nader gelegentheijt dese saecke op nieuws aengedrongen worden.

Stoutigheden van 't Pausdom.

Paepsche Regenten tot Diemen.

D. van Noort stelt bij gelegentheijt van 't geen op der. art. van de paepsche regenten geresolveert is, voor dat op sijn plaetse onlanghs gereformeerde magistraten verkosen sijnde ende van de puije des raethuijs afgelesen door den Baljou andere sijnde papisten wederom in derselver plaetse gestelt sijn, voorgevende de Baljou van de Act. HH. Burgemeesters van Amsterdam daertoe gelast te sijn, alsoo dese saecke door de kercke van Diemen in de vergaderinge der H. Staten van Holland aenhangigh is gemaeckt, sal D. Wittenwrongel eerst bij den procureur in den Hage, die de stucken van die van Diemen heeft naeder hem selven hier op informeren ende de saecke soo bevonden sijnde bij de Heeren Raetpens. de Wit ende den President Dedel arbeijden, dat de saecke tot een goet eijnde mach gedirigeert worden.

Classis ordinaria, 6 Mei.

Regenten van Diemen.

Wort ingebracht dat D. Wittenwrongel over de saecke van Diemen de HH. de Pensionaris de Wit ende de Raetsheer Dedel en andere aengesprooken hebbende vernomen heeft dat het Ed. Hof hier in op de sijde van de kercke van Diemen is, en tegen de HH. Burgemeesters van Amsterdam bij hare Ed. Grootm. gereet is te handelen. Sal de Visitator van Sanen neffens D. Rulaeus de HH. Burgemeesters van Amsterdam hier over begroeten en soo veel mogelijk deselve soo te informeren dat het werck tot een goet eijnde mach gebracht worden.

Classis ordinaria, 1 Juli.

Diemen.

De HH. Burgemeesters van Amsterdam over de saecke van Diemen aengesproocken sijnde hebben DD. Visitat. geantwoort dat hare Act. maer incidenter aen dit werck geraekt waren, dat sij 't Ed. Hof genoegen over haer

doen gegeven hadden, dat oversulx de regeeringe voor dit jaer op die voet moest blijven staen: doch soude men op een anderen tijt wel doen, wanneer men den Heer Baljouw tegen de volgende nieuwe verkiesinge bij tijts daer over aen sprack die hem dan buijten twijffel in de saecke ten goede wel soude laten vinden.

Classis ordinaria, 5 Augustus.

Op den 45 en 46 artic. des laetsten synodi gehouden tot Haerlem, raeckende de stoutigheden des pausdoms ende 't onnut vloecken en sweeren rapporteren de Broederen, die daer toe gedeputeert sijn geweest, dese saecke den Heeren Burgemeesters van Amsterdam gerecommandeert te hebben ende tot antwoort becomen dat doen de vergaderinge der Ed. Heeren Staten op 't scheijden was, dat diensvolgens voor die tijt daer niet meer in te doen was. Oordeelt nu de vergaderinge met de saecke te vernieuwen geen vrucht te konnen doen en vint daerom goet het voor dees tijt hier bij te laten ende uijt te wachten wat bij DD. Deputatos synodi daer in mochten uijtgewrocht sijn. Stoutigheden des pausdoms vloecken en sweeren.

Verhaelt D. Kickius, dat hoewel 't predickhuijs op Slootdijck een wijl tijts gesloten is geweest evenwel nu wederom tot het voorgaende misbruijck ende paepsche godsdienst geopent. Wort D. Kickius van wegen dese vergaderinge gelast om noch van dese weeck seeckere kennisse te nemen van desen inbreuck en met een ouderlingh van sijn kercke bij den Officier daerover te klagen ende van alles stante synodo den Broederen, die ad synodum gaen sullen, openinge toe te voegen, om aldaer bij occasie van de stoutigheden van 't Pausdom deese ongemeene stoutigheijt oock in te brengen. Paepsch predickhuijs tot Slootdijk.

Paepsche regenten. Aengaende den 43 art. raeckende de paepsche regenten, nemen de E. Broederen, die noch de namen der papisten, die bij haer in regeeringe sijn, niet overgelevert hebben, metten eersten den deputandis ad synodum ter hande te stellen.

Classis extraordinaria, 16 December 1658.

Paepsche regenten. Wort oock ijeder kercke belast bij dewelcke noch paepsche regenten sijn ende andere stoffe gevonden wort 't selve DD. Deput. synodi bekent te maecken, daer van art. 44.

Stoutigheden des pausdoms. 't Gene tot voortsettinge van 't geconcipieerde placaet tegen de stoutigheden des pausdoms, als oock executie van de oude placaten tegen de paepsche conventiculen bij de Gr. Achtb. Magistraet van Amsterdam, volgens art. 47 te doen staet, wort de kerckenraet van Amsterdam aenbevolen ende aengaende de kerckelijcke middelen sal de scriba de voor desen voorgeslagen nasien ende daer den Classi van bericht doen.

Loenen. Diemen. Art. 78. Voor sooveel deselve raeckt de paepsche godsdienst tot Loenen wort uijtgestelt ende sal wanneer D. Kickius tegenwoordigh is nae de toestant van de saecke vernomen worden, en wat belanght de regeeringe van Diemen, vint de vergadering goet, alsoo de veranderinge der magistraten wederom haest aenstaende is, dat DD. Visitatores Classis in tijts den Hr. Baljouw van Amstelant aenspreecken en versoecken, dat in de naeste verkiesinge beter op luijden van de Religie magh gelet worden.

Classis extraordinaria, 3 Februari 1659.

Diemen. Gerrit Jacobsen, Marten Bruijnen ende Dirck Willemsen, bueren tot Diemen, stellen voor 't verval dat bij de regeeringe aldaer is, door de paepsche regenten, die de overhant hebben, staende te beduchten dat het in de

naeste verkiesinge wederom op de selfde manieren gaen sal, niettegenstaende een ernstige brief van waerschuwinge van 't Ed. Hof aen den Heer Baljou geschreven, daerbeneffens de devoiren, die syl. alreets gedaen hebben om in de aenstaende verkiesinge met lieden van de religie versien te worden, doch dat de Baljou haer geraden hadde selfs ofte door yemant van de classis den Heeren Burgemeesteren van Amsterdam hier over aen te. spreecken, tegen welcker meeninge sijn Ed. scheen niet te sullen doen, versoecken daerom hier in de hulpe des classis, dewelcke goet vint den Heer Baljou door DD. Visitatores noch eerst eens aen te spreecken, en bevonden wordende dat sijn Ed. hem op dezelfde wijse draeght, dan oock hare Groot Act.heden. Ende dewijle D. van Sanen niet bij der hant en is, wort D. Binckelius D. Wensonii bijgevoecht. Dese Broederen den Heer Baljou begroetende, brengen van sijn E. ten antwoort, dat hij wel genegen was de kercke contentement te geven met het stellen van gereformeerde regenten, doch dat niet ondienstigh oordeelde dat de Broeders haer selven hier over aen de Heeren Burgemeesteren addresseerden: twelck de vergaderinge oock noodigh achtende, sijn haer Groot Achtb. vriendelijck versocht dese saecke ten besten bij den H. Baljou te willen recommanderen, doch gaven haer gr. aa. tot antwoort dat het hare saecke niet en was; daer voorleden jaer maer van ter sijde ingekomen te sijn bij wech van accommodatie, dat de Heer Baljou hem hadde gedragen nae de rechten des lants ende previlegien der plaetse, daerop de Broederen haer wederom bij den Baljou vervoeght hebbende kregen antwoort als vooren, dat hij sooveel mogelijck in de verkiesinge op Gereformeerden acht soude nemen. De vergaderinge niet siende hier ijets verders in te doen, vint geraden het voor dees tijt hier bij te laten.

Continuatio classis extraord., 25 Februari.

Diemen. Gerrit Janssen, Marten Bruijnen ende Dirck Willemsen, bueren van Diemen verhalen, dat door de goede hulpe der E. Classis, die van haer daar voor bedanckt wert, in de regeeringe van Diemen gestelt sijn vier gereformeerde schepenen ende daerbij drie roomsgesinde, doch dat hier sonderlinge van de paepsche wort ingewoelt, voornam. tegen de gereformeerde schepenen, die gecontinueert is, niet willende den eedt doen om met hem te sitten, soo verre dat se door requeste te wege gebracht hebben, dat de saecke aen 't Ed. Hof gebracht is, dat naederhant en tot noch toe bij de voorgemelde papisten in dit werck gearbeijt wert: versoecken nu met alle beweeghlijcke redenen dat de Ed. vergaderinge nochmaels het hare gelieve te doen, om dese quade molimina tegen te gaen: 't Welck de vergaderinge geerne aenneemt, bekommert sijnde met de groote ongelegentheijt, die de kercke aldaer staet te verwachten, indien sulcke quade practijcken haren voortganck hebben, ende sal dit door de DD. Visitatores classis bij den Heer Baljou soo veel doenlijck bevordert worden: wort daerbeneffens D. Deput. Wittenwrongel versocht bij de eerste gelegentheijt dese saecke aen 't Ed. Hof ende bij haer Ed. Grootm. te remonstreren.

Classis ordinaria, 7 April 1659.

Stoutigheden des pausdoms. Tegen de stouticheijt van de papisten: de heeren Burgemeesters van Amsterdam hebben belooft alles te contribueren ten beste van Gods kercke ende de politie: hebben oock hare E. gedeputeerden in last gegeven in de vergaderinge van hare Groot mog. hetselve serieuselijk te urgeren ende sal de volgende classis dese importante sake noch eens voorcomen.

D. Scoonhovius gewesen scriba heeft de classis bericht gedaen aengaende kerckelijcke middelen van outs tegen 't pausdom, sijn waerde is bedankt voor sijn neerstigheijt ende sal de Extracten de volgende reijs mede deijlen, om nader daer op te letten. Kerckelijcke middelen tegen 't pausdom.

Classis ordinaria, 5 Mei 1659.

Aengaende de sake van Diemen rapporteren D. Visitatores op eenige valschheden der papisten ontrent de heeren van de rekenkamer aengeleijt hare devoiren gedaen te hebben om enige heeren van den Hove bij goede gelegentheijt beter te informeren ende hare hulpe te versoecken: ook vernomen te hebben op seker request der papisten partijen tegen den 14 Maij voor de Heer van Dorp ontboden te sijn om haer te horen is 't doenlijk te verenigen: anders na behoren daer in te disponeren: de voornoemde Broederen van Diemen versoeken, indien ijmant van de Broederen des classis ijts in de Hage te doen hadde, dat door des selfs hulpe hare sake ten besten mach gerecommandeert worden: alsoo men verneemt dat niemant van de Broederen voor desen tijt in den Hage te doen heeft, blijven D. Visitor. belast in de sake met alle voorsichtigheijt te vigileren en soo 't nodigh is ook na den Hage te reijsen. Diemen.

Classis ordinaria, 30 Juni 1659.

Tegen de papen ende paperij art. 47. D. Schoonhovius hebbende overgelevert synodale extracten tegen de stouticheden der papisten om de selve te collationeren ende nader rapport te doen, sijn gecommitteert D. Langelius, D. Laarman, D. Schoonhoven, D. Winckelius. Middelen tegen 't pausdom.

Continuatie des Classis, 29 Juli.

Middelen tegen 't pausdom.

De Broeders gestelt om de opgesochte kerckelijke middelen tegen 't pausdom (tot voldoeninge van art. 47) te confereren, hebben deselve van stuck tot stuck voorgelezen ende geexamineert sijnde werden dese naevolgende alhier aengeteeckent gehouden, om daer mede de E. synodi in hare besoignes over dit point te dienen.

Voor eerst de gearresteerde in Syn. Enckhusiana 1642 nae welcker practijken vele jaren daer nae in synodis is omgevraeght. Med. 5. dat men tegen de Officieren doende professie van de gereformeerde religie ende nae verscheijden vermaningnn ende aenspraecken in naelatigheijt bevonden wordende als luijden die haer eedt niet betrachten met goede voorsichtigheijt nae Godts woort kerckelijck sal procederen. Med. 6. dat men in de predicatien de dwalingen des pausdoms grondelijck wederlegge ende de ongerijmtheden ende grouwelijckheden derselver naecktelijck ten toon sette ende levendigh afschildere, het volck vermane de paepsche bijeenkomsten te schuwen ende bij de waerheijt stantvastelijck te blijven: ende de Overheijt dat se hare conscientie quijten in de weeringe van de paepsche afgoderije ende valsche godtsdiensten: dat men oock de toehoorders doorgaens vermane tot betrachtinge der goede wercken, daerbeneffens Godt te bidden dat hij der Overheden oogen wille openen om de gruwelijckheijt des pausdoms ende gevaerlickheijt van haer woelen en woeden te bekennen ende hare herten te neijgen met ernst ende ijver der saecken dat tegen te gaen ende te stuijten. 7. dat een ronde ende grondige wederlegginge der paepsche doolingen werde gestelt ende haer gevoelen uijt haer eijgen boecken ende concilies naerstelijck aengewesen. 8. dat de Leeraers hare gemeente voorlichten in Godtsaligheijt, also de papisten oock daer mede

sonderlingh haer voordeel doen, wanneer eenige ergernisse van de Leeraers voorkomen. 9. dat in alle huijsen, schoolen, weeshuijsen ende insonderheijt kercken, werden ingevoert Catechisatien, soo van oude als jonge lieden: dat men in de gemelde Catechisatien om verre stoote, de fundamenten des pausdoms ende ter contrarie leggen de gronden van de gereformeerde religie. 10. dat men hen disputatien aenbiede daer men kan hopen dat sulckx sijne vrucht ende nuttigheijt sal hebben.

Uit andere Hollantsche Synoden.

Dat de predicanten aenhouden in 't refuteren van hare Leere, oock in bijsondere te samen spreeckingen. alcm. (Alkmaar) 1620. Oock vereijscht bij dese particuliere aenspraeck der papisten, synodus Enckhus. (Enkhuizen) 1654 als nocdigh 1. dat den dienaer des woorts Godts door ordre der overheijt werde geprocureert vrijheijt ende acces, om deselve te mogen aenspreecken onverhindert, sonder van yemant daer over gemolesteert ofte qualijck bejegent te worden. 2. dat alle papen ende kloppen uijt den lande geweert worden, opdat sij door haer stout aenlopen de goede devoiren der Leeraren niet gedurigh in den weg sijn. 3. dat alle placaten tegen 't Pausdom ernstelijck geexecuteert mogen werden.

Dat men de Ledematen die paepsche doopsche ofte diergelijcke trouwen vermane: over de verachtinge der vermaninge de consistorie nae de omstandigheijt der saecke handele, 't sij met schultbekenninge voor de consistorie ofte opentlijck: maer voor een tijt langh van den nachtmael afhoude ofte met de trappen der excommunicatie voortvare nae hun discretie. Syn. prov. Holl. ende Zeel. hab. Dord. 1574.

Dat men naeuw lette op het onderhouden van seecker resolutie bij hare Ed. Gr. Mog. genomen op 't aenstaen der synodi versoeckende dat geen weeskinderen van ge-

reformeerde ouders mogen vervallen onder de vooghdije van papisten, de resolutie ingebracht tot Hoorn a° 1641 luijt als volght dat hier mede oock vorige placaten tegen de papisten geamplieert sullen worden: dat alle kinderen beneden hare mondige jaren wesende, 't sij mans ofte vrouwspersonen welckers ouders ofte een van beijden van de gereformeerde religie geweest sijn, sullen staen tot opvoedinge ofte besorginge der magistraten ofte weesmeesteren der steden ofte plaetsen daer de voorschreven ouders hebben gewoont den tijt van hare aflijvigheijt.

Dat kinderen die uijt de arme middelen onderhouden worden besteet worden bij luijden van de gereformeerde religie. Extract Syn. Zuidtholl. 1649, ingebracht.

Dat voor al goede ordre op de schoolen beraemt worden, daer op veelerleije besoignes slaen in verscheijden Synoden van Noorthollant. Alcmaer 1573, Enckh. 1581. Enckh. 1618. Edam, 1619. Alcm. 1620. Enckh. 1630. Amst. 1622 en geroert in de genomineerde middelen. Syn. Enckh. 1642.

Uijt acten als oock extracten eeniger synoden van andere quartieren.

Dat men des somers soo wel als des winters catechisere ende geen van nalatigheijt plaetse en geve. Ultraj. ingebracht in Syn. Amst. 1634.

Dat de Heeren en Edellieden vermaent werden, dat sij in hare huijsen niet en houden personen, die ergerlijck ende onbeterlijck sijn ende voor al niet en dulden mispapen ende die daer dogmatiseren hare huijsen te verwoesten ende te verreuckeloosen. Syn[di] Gallica[e]. in 't jaer 1559 en volgende jaren tot Poitiers en elders gehouden.

Dat de gemeenten, daer boeckdruckers sijn die waerschuwen geen boecken te drucken sonder communicatie des consistorij.

Dat boeckverkopers, boeckdruckers, malers ende in

't gemeen alle gelovigen, ende insonderheijt de genen, die dienst in de gemeente hebben, vermaent worden geen dinghen te doen, deur haer kunst, officie ofte staet, dat strax aen die superstitie der roomsche kercke hanget. Ibidem.

Diergelijcke waerschuwinge te gebruijcken tegen 't verkopen van crucifixen, paepsche beelden etc. Syn. Friss. 1650 ingebracht.

Dat men de ledematen waerschuwen, niet bij te woonen eenige actie die met paepsche afgoderije ende superstitie gemenght is. Ibid.

't Gene uijt de Extracten syn. friss. (A° 1638 ingebracht) gehaelt is, dat magistraten die paepsche priesteren vaste wooninge in hare jurisdictie toelaten tegen voorgaende placaten sullen strafbaer sijn beijde ecclesiastijck ende politijck, wordt wel per memorie aengeteeckent gehouden, doch voor dies tijt impraticabel geoordeelt. Nu bij de bovengestelde geleght sijnde de middelen Synodi Ultraj. tot Haerlem 1657 ingebracht en vinden de Broederen tegenwoordigh geen nieuwe bij te voegen, als dat in de bijsondere aenspraeck soo wel andere als bijsonderlijck jonge lieden gewaerschuwt worden niet te familiaren gemeenschap te houden in haren dagelijckschen ommegangh met papisten.

Ondertusschen terwijl ontrent de opsicht op schoolen bevonden wort dat ontrent het jaer 1626 al in practijck geweest is, dat de schoolmeesters van eenige kercken onder dese classis seeckere acte des Syn. Nation. hebben onderteeckent, sal met gelegentheijt daer nader op gelet worden, om te sien of 't selve niet wederom te hervatten is.

Aengaende den 78 art. rapporteert D. Kickius dat het papenhuijs tot Loenen een wijl geslooten geweest sijnde, nu wederom als te voren tot der papisten afgodisch gebruijck open staet. Sal D. Kickius alsnoch bij den Officier

Papenhuys tot Loenen. Regeeringe van Diemen.

van Cromenburgh urgeren op de voordesen treffelijcke genomen resolutie van 't Ed. Hof met bedreijginge dat anders de saecke wederom ad synodum sal gebracht worden. Aengaende de saecke van Diemen sullen de devoiren des classis in desen aengewent aen E. Synodo gerapporteert worden.

Extraordinare vergaderinge, 5 Januari 1660.

Magistraet te Diemen. Twee gedeputeerde van Diemen, sijnde schepenen, versoecken dat de classis de Heer Baliuw gelieve weder aen te spreken, dat in de aenstaende verkiesinge van haer magistraet, de resolutie van de Heeren Staten in het aenblijven of stellen van gereformeerde schepenen mach na gecomen worden, dat doen sullen visitatores classis.

Classis ordinaria, 3 Augustus 1660.

Paapsche verleidelijke houwelijken. Over den 45 art., rakende de paepsche verleidelijke houwelijken, meent de E. Classis dat selve soo openbaar en bekent te sijn, dat geen staaltjens van nooden sijn ingebracht te werden, maar dat in 't generaal daar op behoort aangedrongen te worden, dewijle dat in alle classi bij nu en dan voorvalt.

Classis ordinaria, 7 Februari 1661.

Paepsche houwelijken. Over den 45 artl. behelsende de verleijdelijke paepsche houwelijken is beslooten, dat soo iemand eenige staeltjens van sodanige houwelijken heeft, hij deselve de Gedeput. des Synodi sal bekent maken. Ende aangaande middelen tot redres sal men daarop tegen de aanstaande Synodus bedacht sijn.

Papenhuis tot Loenen. Over den 59 art. rakende het paapsche predikhuijs tot Loenen D. Kickius ondervraaght sijnde heeft gerapporteert dat het selve een wijle tijts geslooten geweest

sijnde nu wederom niet alleen als vooren tot der papisten afgodisch gebruik open stond, maar dat het ook een derdendeel vergroot was. Waar op gelet sijnde is D. Kickius van de classe belast met sijn kerckenraed uit name der classis den Schout tot Loenen over het niet volvoeren van de resolutie van 't Hoff op den 5n October 1657 genoomen ende in onse classicale acten van 1 April 1658 ingeseert aen te spreeken, op dat volgens den inhout des selfs die plaatse moge wederom geslooten werden en geslooten blijven en bij aldien de schout daar tegens geen ordre stelt, so sal de classis daar over bij 't Hoff klagen te meer also de naburige provincien in de jongste synodus daarover seer gedoleert hebben.

Classis ordinaria, 2 Mei 1661.

Sijn opgeleesen de voorige Acten van den 5 en 25 April. D. Kickius heeft gerapporteert sijnen last van den 7 Febr. naegekomen te hebben: dat den Schout hadde geantwoort dat hij nae ondersoeckinge bevonden hadde dat de paepsche vergaderplaetse niet wel ware vergroot maer echter van hem nooijt ware geslooten: uijtwijsende seekere attestatie van de schepenen van Loenen hier voorgelesen: 't welck den schout voorn. aen de Ed. Mog. Heeren van de Hove Provinciaal hadde bekent gemaeckt, die daer op contentement hadden genomen dat evenwel de Ed. Kerckenraet verstaende dat se aldaer noch continueerden hare superstieuse vergaderinge en exercitien te plegen den schout wederom hadden aengemaent, die daerop aldaer verschenen was ende de presente luijden, ontrent 40 in getal hadde bekeurt met ernstich interdict van niet meer daer bij een te vergaderen: soo ware daernae geen sonderlinge vergaderinge daer ter plaetse meer gehouden. De E. Classis hier in *niet* ten vollen konnende

Sake van Loenen.

gerust sijn, heeft geresolveerd, dat de Kerckenraet van Loenen neerstelijck sal informeren soo op de vertimmeringe van 't gemelte huijs, als op de reden van het niet sluijten midsgaders van het vergaderen soo in die plaetse als elders: nae welck rapport de E. Classis sal doen nae gelegentheijt.

Papisten placaat. Art. 44. ('t placaet tegen de Papisten). Is noch aen de Ed. Broeders Gecommitteerden geen aenschrijven van Rev. D. Deput. Synodi gekomen.

Paepsche houwlijcken. Art. 45. (Paepsche verleijdende houwelijcken) 1° sal de Kerckeraet van Amsterdam nae eenige staeltgens onder haer voorgevallen vernemen ende ter gelegener tijt de selve brengen daer 't behoort. 2° de middelen van redres sullen D. Schoonhoven en Scriba, voor desen aengeteijckent opsoecken ende inbrengen.

Classis ordinaria, 30 Mei 1661.

Paepsche houwelijcken. Op art. 45 (paepsche verleijdende houwelijcken). Alsoo eenige notabele staeltgens soo van verleijdinge als gewelt der papen en papisten onder onse classe voorgevallen sijn: sullen de selve ter naester vergaderinge ingebracht worden. Sijn oock uijt verscheijden Synodale Acten, insonderheijt van Hoorn 1649 articulen tot redres van dat quaet ingestelt, voorgeleesen: welck bevonden sijn dat meest in de kercken gepractiseert werden.

Classis extraordinaria, 7 Juni.

Papisten. Als mede, dat de toenemende dagelijcksche stoutigheden der papisten mogen tegen gegaen worden.

Classis ordinaria, 4 Juli.

Papenhuijs tot Loenen. D. Kickius heeft soo mondelingh, als met voor lesen van een Acte des Kerckeraedts van Loenen gerapporteert:

dat de selve kerckraet, neffens den Schout, oculaire inspectie op het papenhuijs tot Slootdijck hadden genomen ende bevonden: dat het selve huijs niet en is vergroot, maer dat alleen eenige lichten in een kamertgen gemaeckt waren: dat echter alle sondagen (onaengesien den Schout dickmaels verstooringe doet) de paepsche godsdienst daer gepleeght wort, hoewel seer vroech des morgens ende niet met soo grooten toeloop van menschen als voor desen. De vergaderinge verstaet, dat daer mede de goede meijninge van 't Ed. Mog. Hof Provintiael (de qua 1658, 1 Apr.) niet voldaen is: gelijck oock de klachten van de E. Classis van Utrecht blijven continueren: heeft daerom geresolveert dat DD. Visitatores metten eersten aen 't Ed. Mog. Hof remonstreren sullen alle gelegentheijt met instantelijck versoeck, om hare voor desen genomene vigoreuse resolutie te willen effectueren.

Ordinare vergaderinge, 1 Augustus.

Dni Visitatores verhalen, dat se in 's Gravenhage soo aen den Ed. Hr. Praesident van 't Hof Provintiael als oock de A. Raeds-Heeren den Hre van Maesdam ende de Raet, het versoeck der E. Classis wegen de paepsche conventiculen tot Slootdijck in Loenen hebben gedaen: waer op haer de Ed. Hre Praesident uijt naeme van het Ed. Mog. Hof hadde aengeseijt, dat het selve Hof derwaerts gecommitteerde soude senden, om oculaire inspectie te nemen: dat oock sorge soude gedragen worden, dat hare resolutie soude gemincteneert worden. Papehuijs tot Loenen.

Ordinare vergaderinge, 3 October.

Wegens het papenhuijs tot Slootdijck in Loenen rapporteren de E. Broeders, die op de Synode geweest sijn, dat sijn Ed. de Heer Raedsheer van Dorp, commissaris Loenen-Papenhuijs.

in den synodo hadde verhaelt, dat een van de Heeren Raedsheeren van 't Ed. Hof naer Loenen gecommitteert was om op alles oculaire inspectie te nemen: waer op 't gene daer geschieden sal, sal moeten uijtgewaght worden.

Classis ordinaria, 5 Juni 1662.

Papenhuis tot Loenen.

Aengaende het papenhuijs tot Loenen wort goetgevonden bij de E. vergaderinge also tot noch toe geen naerder bescheijt is ingecomen of de E. commissaris aldaer in loco is geweest, of niet wort belast de kercke van Loenen hierop naerder te inquireren en rapport daervan in te brengen.

Classis ordinaria, 3 Juli.

Papenhuijs van Loenen.

D. Kickius gevraegt sijnde aengaende het papenhuijs tot Loenen rapporteert dat hij den schout van Cromenburgh heeft gesproken en dat noch toe geen commissaris van den Hove aldaer niet en was gecomen om oculaire inspectie te nemen.

Classis ordinaria, 2 Juli 1663.

Stoutigheden van pater van der Cruych.

Deputatus D. Heijdanus loco D. Triglandij rapporteert dat hij aen de E. Heeren van de Diemermeer over de gruwelijcke stoutigheden en verleijdinge van pater van der Cruych geclaecht hadde, de E. Heeren hebben belooft dat se die paepsche stoutigheden tot contentement van de Classe souden weeren.

Classis extraordinaria, 13 Juli.

Stouticheden der papen.

Also in de laetste synodo, onsen classi was bevolen bij de E. Magistraet van Amsterdam te versoeken hulpe tot voortsettinge van de Remonstrantie bij de E. Synodo

overgelevert tegen de stouticheden der papen en het executeren der oude placcaten rapporteert D. Belcampius en D. van Noort, dat de E. Magistraet heeft aengenomen dese sake aen de Gedeputeerden ter dachvaert te schrijven en dese dingen hare E. ten hoochsten te recommanderen.

Classis ordinaria, 1 October 1663.

Is voorgelesen eenen brieff van D. Blosius uijt name der Eerw. Classis van Utrecht notificerende de steijghende stouticheden van den paep in Slootdijck resorterende onder Hollant, ten eynde de E. Classe van Amsterdam daer tegen gelieve te ijveren. D. Johannes Kickius, predicant aldaer, getuijcht dat de stouticheden aldaer meer afnemen als toenemen 1° omdat men met soo groote toeloop van wagens daerhenen niet meer comt, 2° omdat de paep nu een uyr eer begint als wij onsen godsdienst, soodat d'onse haer niet ontmoeten: de Ed. Classe resolveert daer op dat men sal schrijven aen de voors. Classe van Utrecht dat wij van tijt tot tijt daer tegen hebben gevigileert ende dencken daer in te continueren, maer soo sij eenige nieuwe staeltens van paepsche exorbivantien aldaer vernomen hebben dat se deselve ons behooren te notificeren en dat se ook selve behooren daer tegen op haren bodem te ijveren te meer alsoe de paep in 't Sticht bij haer is woonende. Dit sal doen D. Praeses.

Een brieff van de classe van Utrecht.

Continuatie des Classis, 2 October.

D. praeses de Roij heeft volgens den last der classis van gisteren geconcipiëert een brief tot antwoorde wegens den voors. paep tot Slootdijck aen de E. Classe van Utrecht, die onse E. classi voorgelesen sijnde wel heeft bevallen en sal ten eerste derwaerts bestelt worden.

Antwoort-brief aen de Eerw. Classe van Utrecht.

Classis ordinaria, 7 April 1664.

Antwoort op de brief D. Bedsij belangende de saacke van Slootdijck.

Is D° Bedsio op sijne missive aengaende de Paepse stoutichheden op Slootdijck van D° de Roij uijt naem deses classis geantwoort, doch noch geen wederschrijven ontfangen.

Alsoo eenige quade geruchten nopende dese saacke ende plaatse werden gehoort, sal D. Kickius hier over gesproocken werden.

Slootdijck.

Over de geruchten van eenige paepse stoutigheden etc. tot Slootdijck D. Kickius gesproken sijnde, verklaart geen commissarissen sedert een jaar aldaar in loco geweest te sijn. Men sal nochtans sich op de lopende geruchten wat nader informeren of hetgeen verhaalt wort misschien niet elders mochte sijn geschiet.

Classis ordinaria, 16 Juni 1664.

Acta Synodi.

Art. 30. De paepse regenten betreffende wert gevigileert ter plaetse daer het nodigh is ende noch eenigh gebreck soude mogen sijn.

Art. 32. Tegens de paapse stoutigheden wordt bij dese classis op het ernstighste gewaackt en sullen oock de voorgeslagen middelen daer toe dienende in de consistoriale boecken werden geinsereert, waar mede men oock alrede besich is.

Art. 34. Spreeckende van paepse huwelijcken ende het hertrouwen voor de priester, sijn tot noch toe geene besondere staaltjes voorgekomen.

Art. 46. Papenhuijs tot Loenen, wordt daarin noch gestadelijck gevigileert.

Classis ordinaria, 1 Juni 1665.

Brief van Uijtrecht.

Is voorgelesen sekeren brief van de gedupeerden des classis van Uijtrecht, waar in te kennen gegeven word

dat se onse brief aengaende de gelegentheijt van Slootdijck niet en hebben ontfangen bij faute van den schipper, verclaren dat de afgoderije aldaer noch stoutelijck ende publijkelijck gepleecht worden ende also bij de provintie van Uijtrecht hier in (so haar UE. voorgeven) beswaarlijck, ja schier onmogelijck redres can becomen worden; versoecke dat men van wege onse classis bij de Heeren Staten van Holland mochte arbeijden, dat doch immers door hoger macht dit aanstotelijck quaad eenmael wechgenomen worde. Is goedgevonden dat men alvorens bij D. Kickium welke absent is nadere informatie nemen sal om alsdan na bevind van saken te resolveren.

Classis ordinaria, 27 Juli 1665.

Van Slootdijck rapporteert D. Kikius dat de confluentie der papisten aldaer noch blijft bij na in de selfde staat, alleen dat het schijnt, dat de lieden met wagenen soo veelvoudich niet en comen als wel voor desen plachte te geschieden. Slootdijck.

Classis ordinaria, 7 Juni 1666.

Art. 21. Paepsche regenten. Is geresolveert dat de Broeders die daer noch mede beswaart sijn en niet anders dan door den Synodum oogschijnelijck konnen geholpen worden, het selve sullen inbrengen op den naast komende classis. Acta Synodi.

Art. 33. Het hertrouwen door de Paapen. Omgevraagt sijnde na staaltjes van dien verklaren de Broederen tot noch toe geene te hebben noch te weeten.

Art. 42. Stoutichheden der papisten tot Loenen. De classis heeft daar omtrent hare devoiren gedaan en door D° deput. de Roij den WelEdelen Heere van Maesdam overgelevert.

Classis ordinaria, 26 Juli.

De classis van Enchuijsen heeft wel geen nieuwe gravamina: doch in aenmerckinge neemende

dat niet alleen des pausdoms afgoderijen en haar vrijheijt in 't frequenteren van hare genoechsaam openbare vergaderingen maar oock desselfs stoutigheden soo langer soo meer aanwassen ende sij bij alle gelegentheden de ooren opsteecken (insonderheijt oock veroorsaackt ende gestijft door de vrije inwooninge van soo veele paapen ende genoemde geestelijcke persoonen in ons land) gelijc noch ter occasie van den Munsterschen oorlogh soo overvloedigh gebleecken is ende volgens dien soo veel slangen gevoedt worden in onse eijgen boesem tot groot gevaer beijde van Staat ende Kerck........

Op het 1e lid slaande op de al te grote vrijheijt als oock de stoutigheden der papisten ten tijde van den Munsterschen oorlogh allenthalven gebleken is geoordeelt dat tot weeringe van dien serieuselijck en met allen ernst behoord aangedrongen te worden insonderheijt in dese tijden.

Classis extraordinaria, 23 Augustus.

Stoutichetjt der papisten te Emmeloort.

D. Clercquius maackt bekent, dat de correspondens Trans-isulaniae in den laatsten synodo tot Enchuijsen heeft gerapporteert dat de papisten in de dorpe Emmeloort, waer van de Burgemeesters van Amsterdam Ambachtsheeren sijn, onverdragelijcke stouticheden plegen met versoeck dat door de Broederen van wegen Amsterdam in synodo present sijnde de Eerw. Classis mogte werden versocht, dat se gelieve hare Groot Achtbaarheden van Amsterdam dat te laten remonstreeren ende eerbiedelijck te versoecken dat haer Achtbaerheden gelieven sulx tegen te gaan ende te remedieren: de vergaderingh heeft goet gevonden dat sulx met allen ernst sal werden gedaan door Do Clercquius ende Do David Clincquant.

Ordinaire classis, 25 April 1667.

Op den 16ⁿ artikel raeckende de paepse regenten is verstaen dat de respectieve broeders die noch paepse regenten onder haer hebben worden belast sulx ter naester classicale vergaderinge bekent te maecken en wie sij sijn om in dat geval de synodale resolutie te voldoen en sal sulx aen de absente broederen van Amsterveen, Sloten en Blaricum en Waeverveen aengeschreven worden. Paepse regenten.

Classis ordinaria, 6 Juni 1667.

Wat de paepse Regenten aengaet wordt dit volgende ingebracht van de respective kercken, dat naem. te Amsterveen noch sijn 3 paepse schepenen en 4 van de religie; Paepse regenten.

te Sloten en Sloterdijck sijn 4 paepse schepenen en 3 van de religie en voorts aldaer kerckmeesters, weesmeesters en armvooghden alle paeps;

te Loenen een paepse schepen en die noch is een afvallige;

te Ouderkerck sijn 3 paepse schepenen, 3 buertmeesters en een huijssittenmeester;

te Diemen de regeeringe gereformeert maar een paepse armvooght;

te Waverveen 2 paepse schepenen, 3 gereformeerde;

te Waveren 4 paepse schepenen maar een gereformeert;

te Loenen en Blaricum sijn 4 paepse schepenen, 3 geref. en daer de buertmeesters alle paeps, kerckmeester een paep, armmeesters te Blaricum alle paeps: Wordt goedgevonden, alsoo onder dese staeltgens de meerendeel te redresseeren staet bij verscheiden Heeren in dese stadt (Amsterdam) woonende, als te Amsterveen bij den Heer van Hoorn als Ambachtsheer; te Sloten bij den Heer Hoort; te Ouderkerck bij den Bailiu van Amstelant, te Waver-

veen bij den selven, te Waveren bij den Heer van Waveren; dat men al voren eer men tot den Synodus comt hier tegen sal arbeijden bij de genoemde Heeren door den praeses en scriba, met bijvoeginge van die geene, die in haer plaetse gebreck hebben.

Paepse vergaderingen tot Loenen.

Ad art. 33 raeckende de stoutigheden der paepse vergaederinge tot Loenen wort goetgevonden, dat men nomine classis sal aenschrijven aen Dni deputati synodi en den Heer van Maesdam, opdat door het Ed. Hof daerin versien mochte werden en de paepse vergaderplaets gesloten mach worden.

Classis ordinaria, 25 Juli 1667.

Paepse regenten.

Wordt gerapporteert van de broeders gedeputeert om verscheijden Ambachten alsmede de Bailiu van Amstelant te begroeten, tot het weeren van de paepse Regenten, dat sij hare commissie hadden uijtgevoert en van de voorseijde Heeren tot antwoort becomen, dat sij van voornemen waeren de placaten des lants, daer het doenlick soude sijn te executeeren; wort noch goetgevonden hier in voort te gaen per visitatores classis om redres te soecken bij den Heer Drost van Muijden wegen Laren en Blaricum.

Paepenhuijs te Loenen.

Ad artic. 33 synodi superioris heeft de Heer van Maesdam op het versoeck der E. Classis aenschrijvinge gedaen aen de momber Heeren van Croonenburgh om die paepse vergaderingen onder haer te weeren; twelck sij oock souden aengenomen hebben nae te comen.

Ordinaria classis, 3 October 1667.

De Heer Drost versocht om paepse regenten te weren.

Is ingebracht van de visitatores classis, dat sij nae de resolutie des E. classis hadden begroet den Heer Drost van Muijden om te weeren de paepse Regenten; die daer

op gelieft heeft te antwoorden, dat maer dies aengaende gebreck was te Laren en Blaricum, en dat niet wel daer in was te voorsien bij gebreck van genoeghsaeme stoffe, soude evenwel sijn best doen, 't welck men dan sal uijtwachten.

Classis ordinaria, 29 Juli 1669.

De E. classis van Alcmaar heeft tegenwoordich geen nieuwe gravamina maer wenscht alleen dat de oude en verouderde instantelijck werden geurgeert, ten besten van de eer onses Grooten Godts en weeringe van alle onbehoorlijckheden, onder andere die betreffen de stoutigheden der papisten en paapen, soo int gemeen als int bijsonder in het contrarenieren der politijcke ordinantien op het stuck des houwelijx geemaneert en het importuneren van Gereformeerde aen paapse persoonen getrouwt om haer te laeten hertrouwen bij de Paap. Gravamina.

Classis ordinaria, 9 Juni 1670.

Art. 10. Aengaende het regeeren van paapsche regenten sijn eenige staaltjes van D. Wilmerdonk, D. Selijns en D. Pothuysen de E. vergaderinge voorgedragen, waarop is goed gevonden dat deselve de scriba classis sullen werden ter hand gesteld, om die bekent te maken aan DD. Deputatis synodi ende Haer E. te versoecken, dat sij daer tegen gelieven te vigileeren. Paepse regenten.

Art. 28. Aangaande Emeloort maken de Gedeputeerden bekend dat de Heeren Burgemeesteren van Amsterdam hadden geresolveerd, dat sij wel scherpelijck de schout van Emeloort souden aanschrijven om de reghte geschapentheit der saaken te verstaan, ende dat haar Ed. Achtb. sorge souden dragen, datter niets en soude werden gedaen tot nadeel ende prejudicie van de gereformeerde aldaar. Emeloort.

UIT DE ANNALES BELGICI

VAN

FRANCISCUS VAN DUSSELDORP.

Op bl. 263 van het 2e deel zijner *Batavia Sacra* geeft van Heussen ons te lezen: „Franciscus Dusseldorpius, „Lugduno-Batavus, juris consultus, theologus-sacerdos, „post insignes in apostolatu patriae suae nec non Cliviae „praestitos labores, dum natalium et fortunae bona glo„riamque fugit, atque in senio quietem contemplationis „sectatur, vir celeberimus Coloniae ignotus moritur anno „1630 pridie Kalend. Aprilis. ....Scripsit librum *de Tu„multibus Belgicis*, asservatum pridie in bibliotheca reve„rendissimi Rovenii et una cum ejus libris direptum. Hic „idem forte cum *Annalium* voluminibus. Ex relatione „nostratium didici libros hos Orangiae principi donatos, „ab illo lectos ab eodemque indignabundo flammis traditos „et absumptos."

Gaf het spoorloos verdwijnen van het merkwaardige boek eenigen schijn van waarheid aan hetgeen van Heussen op hooren-zeggen neerschreef, de werkelijkheid is, dat de *Annales* tusschen de *Scriptores Medii Aevi* zorgvuldig werden bewaard in de boekerij der stad Utrecht. De eerste, zoo ver we weten, die aan het werk daar zijne belangstelling kwam betuigen, was J. J. Dodt van Flensburg, de onvermoeide navorscher van de bronnen onzer vaderlandsche geschiedenis. Zie zijn Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied. VI, bl. 18, n. 2. Hem dank ik mijn nadere kennismaking met den belangrijken arbeid van

Dusseldorpius. Mag ik den lezer ook eenigzins op de hoogte brengen?

Het werk bestaat uit twee lijvige in-folio's, beschreven door van Dusseldorps eigen hand. Na eene inleiding van acht bladen zeer klein en dicht ineengedrongen schrift volgen de *Annales*, die loopen over de jaren 1566 tot en met 1615, juist het gewichtigste tijdperk onzer vaderlandsche geschiedenis. Wat het werk voor ons Katholieken vooral belangrijk maakt, is het feit, dat de schrijver de kerkelijke toestanden meer bijzonder in het oog houdt, het lijden en strijden der Katholieken naar het leven teekent en hunne rechten verdedigt met de rustige kracht zijner veel omvattende wetenschap. Aan het slot van zijn boek schreef hij neer: „Habes, amice lector, historiam „continuam annorum 50, foelici numero, et aetati meae „synchrono. [1]) In quorum priore quinquennio profiteor „grato animo, me plurimum adjutum per illa, quae „summa diligentia notarat et collegerat pius senex Joannes „Gerardi Stempelius consul Gaudanus [2]) et pro Catholica „religione mortuus in exilio Coloniae; quorum copiam „benigne mihi fecit ejus filius Gerardus Stempelius cano„nicus apud S. Georgium et vicarius in Summo Coloniae. „Utrum vero plura additurus sim nescio. Agens enim „Coloniae, rerum quae in Belgio aguntur solitam notitiam „non habeo. Et ingravescens in corpore infirmo maturius „aetas, latendi atque ex tristi saeculo evadendi summa „cupiditas suadent deinceps quietem et ad instantem mor„tem praeparationem. Aliis itaque, ut puto, lampadem „tradam. Tu laborem meum boni consule. In quo non

1) In 1567 blijkt de schrijver te zijn geboren, zoodat zijne Annales denzelfden kring van jaren beslaan als zijn leeftijd in 1616.

2) In 1552 en vervolgens vinden wij Jan Gerrit Stempelsoon in de schepenbank te Gouda; in 1570 tot 72 bekleedt hij er een burgermeesterszetel. Walvis. Beschrijv. der stad Gouda, bl. 78–81.

„quaesivi proprium honorem, nomen meum supprimendo „et me vivente haec non evulgando, sed solam Ecclesiae „in posteris utilitatem. — Itaque nihil quod sciam falsum „posui; nude omnia et sicut gesta sunt narravi: sicubi „judicem interposui, non metum non favorem admisi. „Attamen licet nihil mihi conscius sim, non tamen in „hoc justificatus sum. Itaque libentissimo et obedientissimo „animo omnia penitus subjicio et submitto censurae S. R. E. „matris meae charissimae. Privatus vero manum absti„neat, si me accusatorem et Deum vindicem nolit. — „Tu vero, quicumque haec legeris, mortuo bene precare, „supplico.

„Vale. Coloniae 13 Julii anno 1616."

Vier belangrijke jaren, 1572–75. voor de geschiedenis van 't bisdom Haarlem van bijzonder gewicht, hebben we afgeschreven, om die hier mede te deelen. Na inzage daarvan te hebben genomen, vertrouwen we, dat de lezer dringend zal verlangen met het gansche werk kennis te maken.

1572.

Septimo Januarii, stilo Romano et communi, scribit ad senatum Hollandiae Albanus, se intellexisse reginam Hispaniae feliciter enixam masculum, et in significationem gaudii se relaxasse aliquot captivos, qui in carcere erant ex eo quod tempore debito plenariae abolitionis commodum non adhibuissent; velle se scire utrum in aliquibus Hollandiae carceribus plures hujusmodi custodiantur, et si qui sint, petere ut nomina atque cognomina ipsorum cum toto processu criminali ad se destinentur, ut re cognita statui de ipsis quoque possit. Respondent Ordines 22 Januarii, jam ante aliquot annos Suam Exc^am^ recog-

nitionem talium caussarum ad se evocasse, et proinde nullos hujusmodi captivos vel processus apud se esse.

Vigesima secunda Januarii conventus Ordinum Hollandiae; ubi comparuerunt pro nobilibus Dominus Sprangensis, Lockhorstius, Oisterwyckius, Jacobus Douza, pro Dordracenis Dominus Gijssenburgius scabinus et Petrus Cornetus syndicus, pro Harlemensibus Henricus Wamelius consul et Henricus Assendelftius syndicus, pro Delfensibus Sasboldus Cornelii consul et Gerardus Biese syndicus, pro Leydensibus Joannes Broekhovius consul et Paulus Busius syndicus, pro Amstelredamensibus Henricus Cornelii Silling consul et Martinus Blocklant syndicus, pro Gaudanis Joannes Gerardi Stempelius et Joannes Reineri consules; propositumque fuit, quandoquidem exules Hollandici pyraticam exercentes mare quasi claudebant, praesertim cum in Vlidano Amsterdamensium portu stationem haberent, quo potissimum modo illis obviam iri posset. Ordines dicunt periculum et damnum jam grave flagitare remedium, vel eo magis ne sub praetextu eos fugandi praesidium militare in Hollandiam adducatur. Tamen cum inveniant se ita oneratos decimatione et vicesimatione atque reditibus ordinariis ut ulterius sumptus facere non possint, praesertim cum verendum sit ne, si semel suis impensis hoc facere inceperint, prorex onus continuum efficiat. Fuitque iterum deliberatum, an Ordines non possent offerre Albano, se extraordinarie paratos, instruere duas triremes et duas celoces, quod aestimabatur constaturum 12000 florenorum; verum cum non possent Ordines inter se convenire, res in aliud tempus rejecta est vel regis curae resignata.

Cum Albanus quotidie experiretur varias difficultates, quas vectigal decimarum Belgio inferebat, varia item excogitabat, quibus remedium adhiberet. Sic 23 Februarii promulgato Bruxellis edicto constituit, ut decima rerum

extra Belgium deferendarum solveretur apud regia telonia, abrogatis variarum urbium sumptiosis exactoribus. Postridie vero rursum edicit, magistratus civitatum debere incumbere executioni vectigalis decimarum; nec illos satis fecisse cum tres exactores nominarint, sed illis debere auxilium praebere sub poena depositionis ab officio et correctionis arbitrariae. Deinde ipsis praescribitur ut absque ulla mora collectoribus sub poena carceris et arbitraria injungant, serio et diligenter in caussa vectigalium procedere et stante pede colligere quicquid a publicatione praeteriti anni debitum repertum fuerit, refractarios vocando in jus in diem sequentem. Si qui vero dicant se amplius nolle negotiare ob hoc vectigal, ipsis interdicatur ulterior reditus ad illud exercitium sub gravissima mulcta vel poena arbitraria; si qui vero dicant se hactenus non annotasse illa quae vendiderunt, attamen in posterum paratos annotare, poterit hac vice collector generalis cum hujusmodi summarie transigere. Ne vero collector processibus involvatur, jubetur loci praetor, illi in judicio assistere, qui etiam in litem jurare tenebitur, reo condemnato non tantum in id quod debet, sed etiam expensas et mulctam 30 vel 60 florenorum. Si qui vero faciant opificia necessaria reipublicae, non poterunt ob hoc vectigal desistere sed praecise ad continuationem cogantur sequestratione personae atque bonorum mobilium; quod si plures ad hoc conspiraverint, in exilium pellantur bonis fisco addictis; si vero integra societas hoc fecerit, privetur cunctis suis privilegiis et bonis communibus. Reus in jus vocatus teneatur respondere statim, et non nisi ex justa caussa trium dierum dilatio et semel tantum concedatur. Si qui vero contra edicta regis opponant vel excipiant, tanquam seditiosi et hostes tractandi sunt et ad notitiam Albani deferendi. Reus non poterit uti advocato vel procuratore, sed tenetur ipse pro se respondere. Si reus non compareat, sta-

tim condemnabitur et in litem jurabitur cum mulcta et expensis. Et ne judex competens deficiat, constituetur tribunal et aliqui scabini et secretarii, qui omnibus diebus 3 horis ante, 3 post prandium de nulla alia re cognoscere poterunt; a quorum sententia nemo appellare poterit nisi per provisionem solvat. Non tamen per hoc exoneratur magistratus, quin etiam teneatur huic negotio intendere. Qui mulctam solvere non poterunt, in corpore puniantur.

Vides ex hoc edicto, quanta obstinatione per totum Belgium huic vectigali resisteretur, quantumque urserit Albanus ut ejus executio fieret; qui, ut non tantum vi ad hoc cogeret indigenas sed etiam aliqua benevolentia traheret et tam odiosum vectigal aliquatenus excusaret, 26 Februarii iterum litteras ad singulas provincias mittit, quibus enumerat moderationes huic vectigali adhibitas, nimirum quod ultima tantum distractio hanc (sic) subeat, merces exemptae sint in totum, item rudes et perficiendae materiae, imperfectae quae in ministerium serviunt decimandorum, qualia sunt ligna ad coctionem cerevisiarum et similia; quin et pro manufacturis exportandis a decima ad tricesimam recessum, quod etiam obtinere spondet in piscibus halecibus et similibus salsamentis; item ob frumenti caritatem vectigal hoc in ejus venditione remissum usque in messem instantem, quod exemplo servire debet, regem in aliis casibus similem benevolentiam ostensurum; dispensasse quoque cum venditoribus rerum minutarum ut sub sua declaratione decimam singulis diebus segregent; collectoribus remisisse cautionem, servata sola juratoria; lanionibus quoque in redemptionem concessum ut pro bove triennio majore solvant 32, pro junioribus et vaccis 14, pro vitulo et ariete 3, pro porco 6 stuferos, pro ove 18 obolos, pro agno stuferum. Quod licet antehac locale fuerit, amodo generale futurum

denuntiat; denique cum ad reliquos omnes difficultates oborituras rex moderationem promittat, necessarium esse ut subditi obediant; demum pro appendice adjungit se velle ob commoditatem subditorum ut decima salis non solvatur in ultima distractione sed in loco ubi excoctum fuerit.

Quinta Martii Bruxellae editur edictum, quo interdicitur ne posthac reditus annui (: non autem emphiteuses et similia :) emantur ut cogatur debitor annuatim solvere frumentum, butyrum et similia; praeteriti vero contractus tales jubentur reduci ad nummum sextum decimum summae in literis expressae vel colligendae ex valore quae tunc fuit rerum stipulatarum. Ulterius edicitur ut reditus liciti hucusque empti, qualescumque sint, non possint lui a debitoribus nisi tali valore monetae, qualis tunc cursum habuerit cum verosimiliter secundum illum solutum sit; annui tamen reditus permittuntur solvi secundum cursum pecuniae singulorum annorum tunc praescriptum.

Vigesima septima Julii promulgatur edictum valoris monetarum a rege Bruxellis editum, ubi aureus Renensis taxatur 35 stuferis, duplex ducatus Hispanicus 4 florenis 14 sestartiis, scutum Gallicum 2 florenis 3 stuferis, imperiales daleri 32 stuferis.

Sub initium hujus anni rebelles, qui in Anglia a peste illa regina perfide et ingrate foti et adjuti fuerant contra principem suum naturalem atque clementissimum, classem viginti sex navium congregant, ascitisque in societatem piratis aliquot Anglicanis, ita ut mille atque ducenti fere milites sub signis essent, inter quos Arnoldus Dorpius, Wilhelmus Treslongus aliique non nulli perditi et obaerati nebulones [1]) praecipue censebantur, praeficiunt sibi Wil-

---

1) Nebulo = polisson = schavuit. De uitdrukking is niet heusch en verdient afkeuring. Ook al werden de Katholieken toen soms vereerd met den

helmum baronem Lumayensem, vulgo comitem Marcensem dictum. Quandoquidem autem hoc potissimum authore malorum nostrorum periodus exordium coepit, operae pretium forsitan erit, pauca de eo praefari. Erat autem filius natu minor comitis Marcensis et subjectus episcopi Leodiensis, fratre suo majore viro probo et regias partes semper sequuto. Hic autem homo nequam et improbus omnino Gallicos mores ¹) et improbam levitatem ita prae se ferebat, cum inter ambulandum subinde projecto pallio effuso cursu in obvios ferretur, quandoque vero composite admodum incedens subito in girum rotaretur; ut a nostratibus, hujusmodi ineptiis inassuetis, vulgo furiosus comes vocaretur. Fuerat autem a patre Catholice educatus, ita ut sub finem vitae, dum a cane suo rabiente morsus de recuperanda valetudine desperaret, stimulante conscientia sacerdotem et Ecclesiae Sacramenta frustra requireret; ut proinde, quae tota vita sua nefaria et haeretica perpetrarit, satis constat contra conscientiam ab eo gesta fuisse, ea potissimum de caussa quod sororem principis Auraici, quae postmodum comiti Swartsenburgio nupsit, ambiret et Auraicus, callida vulpecula, inani spe ipsum lactabat; cum autem nefario et sceleratissimo nebuloni non nisi magnis sceleribus commendari non [sic] posset, urgente ambitione in preceps datus est.

Cum occupasset het Vlye et Thessaliam, portus septentrionales Hollandiae, instinterunt Ordines ejusdem provinciae apud Albanum, ut armata classe inde fugarentur.

---

titel van „lucifugi nebulones", dit gaf hun geen recht om gelijke eer te bewijzen. Uwe hand, die met slijk werpt, bezoedelt zich, ook al hebt gij te voren aan het slijk ten doelwit gestaan.

1) Over de Fransche zeden van dien tijd verdient te worden nagelezen: Berault-Belcastel, Histoire de l'Eglise, d. 9, bl. 532 en 533 der uitgave van 1835. Die dit heeft gelezen, zal wel erkennen dat Lumey bij de Fransche Hugenoten in school moet geweest zijn.

Verum cum Albanus negotium illud parvipenderet, dicens piratas solum esse, qui fidem cito mutaturi sint, regem hostes non habere, — accidit ut rebelles captis pluribus Hollandorum navibus, multisque ad eos confluentibus nebulonibus toto quasi mari potirentur atque prima Aprilis, quae erat ipsa Parasceve sancta, Brielam adnavigantes, occupatoque portu et proditione civium urbe admissi ingentem terrorem tota Hollandia pepererunt, praesertim tali tempore: incidit enim haec res in primam Aprilis, quo secundum cyclum Pascalem dies Veneris Dominicae Passionis in Ecclesiae Catholica celebratur. Notandum vero quod in eo erratum est ab Albano; nam ut Ultrajectenses mordicus resistentes decimationi vexaret militari praesidio, milites, qui Brielae et Flessingae erant, evocarat et eo transmiserat, atque tanti ponderis loca vacua atque hosti occupanda quasi objecerat.

Comes Bossuvius Hollandiae gubernator hac re cognita propere Albanum certiorem reddit accersitque ducentos sclopetarios Hispanos ex iis qui sub Ferdinando Toletano Gorcomii hibernarant; qui tertia Aprilis Rotterdamum delati incontinenti Vlaerdingam proficiscuntur; ubi Bossuvius consilio cum indigenis atque locorum peritis habito, a ballivo Vlaerdingensi pessimo proditore persuasus constituit cum recessu maris in adversam Voornensem insulam ad pagum quemdam Geervliet nominatum copias trajicere atque Brielam tentare, si subita invasione recuperari posset. Quod cum sexta Aprilis fecisset, statim ballivus ille proditor occulte alio itinere Brielam advolat et de regiorum consilio rebelles instruit docetque se comiti persuasisse ut naves quibus in insulam trajecerant sine praesidio relinqueret, quod, refluxu maris impediente, ab hoste invadi non posse mendaciter asseverasset. Quare Lumayus navibus aliquot cum expeditis militibus Gerevlietum transmissis eas incendit frustra prohibere tentan-

tibus regiis, qui, cum naves eo tendentes conspexissent, terrestri itinere tarde nimis advenerant. Bossuvius postridie insula decedere constituit, quod tormentis bellicis destitutus contra civitatem tanto praesidio munitam nihil tentare posset. Milites itaque depositis vestibus per aestuaria quaedam in oppositas insulas et demum Roterdamum evadunt, ubi praevalente jam rebellium factione moenibus prohibiti sunt; verum instante Bossuvio hoc demum obtinetur ut Hispani turmatim viginti quinque simul, extinctis schlopetorum funiculis per urbem traducerentur. Cumque in eum finem urbis portas aperuisset praecipuus rebbellium, homo nihili et Bossuvio bene notus, et ferocius cum Bossuvio et Hispanis ageret, comes ira motus gladium educit et improbum hominem transfigit accurentesque Hispani portam occupant et occisis qui contradicere audebant, oppidulo potiuntur. Provenerat autem Roterodamensibus tanta in haereticos propensio, quod pastorem haberent, Hubertum Duyffhuys nomine, hominem quidem facundum sed perditissimae vitae, qui jam ab aliquot annis haeresis fundamenta non contemnenda jecerat, et postea Trajectum profugiens aliquamdiu pastorem in templo S[ti] Jacobi egit, simulans se catholicum, donec postmodum depulso metu larvam exueret et aperte primus in amplissima illa et valde catholica civitate haereticum concionatorem agere auderet.

Roterodamo occupato Bossuvius, relicto ibidem Hispanorum praesidio, Hagam cum caeteris discessit, quod locus undique apertus multis divitibus incolis totiusque Hollandiae senatu illic degentibus rebelles facili negotio in praedam excitare posset; ubi biduum commoratus rursus cum Hispanis ad portum quemdam Delffshaven vocatum progredi compellitur, quod locus valde opportunus et Rotterodamum atque Schiedamum ex propinquo interjacens, Delphorumque navale frequentissimum, ab hoste

occupatus esset atque jam muniri inciperet. Verum adventantibus cum Bossuvio Hispanis, plurimis occisis, loco expelluntur et conscenso navigio Brielam aufugiunt. Bossuvius autem praesidio ibi atque Schiedami relicto, Hagam revertitur. Etiam Maeslantsluys alium quemdam portum unde facillimus in insulam Voernensem erat trajectus munire instituit, ut obsepto undique praesidiis aggere Mosano, hostem aditu Hollandiae arceret. Et cogitans invadere Brielanos 7 Aprilis Gaudam misit balivum Schielandiae, ut duas naves inde abduceret. Verum a rebellibus capitur et urbe ejicitur. Quod idem paulo post fecerunt Dordraceni cum Quarebio et Tassio, quos Albanus eo miserat ut cum magistratu agerent de praesidio in urbem introducendo et Enchusiani sub finem Maji cum legatis Bossuvii, qui eo venerant ad naves aliquas deducendas contra rebelles.

Albanus hisce novarum rerum initiis cognitis, animadvertensque rebelles hoc agere ut maritimis locis occupatis, Anglorum praesertim auxilio, bellum restaurarent, continuo mittit tria signa Hispanorum peditum, ut Flessingae primario Walachriae portu in praesidio essent. Nam Walones praesidiarii praetextu non soluti stipendii oppido excesserant et in vicinis pagis haerebant. Quare Flessingani feriis Paschalibus, instigantibus rebellibus et Hispanos ad direptionem urbis adventare clamantibus, arma corripiunt occisoque Hispano, qui castro ibidem erigendo ab Albano praepositus fuerat, regios adventantes urbe excludunt et Anglorum praesidium recipiunt. Hispani Montes-ad-Zomam redire coacti etiam ibi vix moenibus recipiebantur, quamtumvis adnitente Zeroskerkio loci gubernatore, quod plebs populari furore percita jam defectionem moliret. Albanus et caeteris Zelandiae portubus metuens incontinenti 4 signa Walonum peditum naves conscendere jubet, ut Goesae in Zuitbevelandia atque

Middelburgi Walachriae metropoli praesidio essent. Interim valde annititur ut vi vel astu Flessingam recuperaret. Verum prodentibus semper incolis et praesertim naviculariis nihil efficere potuit; et regina Angliae submissa valida Anglorum Schotorumque manu rebellibus animum addiderat, cum etiam quingenti schlopetarii Hugenotti a Ludovico Nassovio Rupellanisque e Gallia missi superveniunt; unde validiores facti Veras simul et Arnemudem alios Valachriae portus in potestatem redigunt et per totam insulam templa divorumque statuas demoliuntur. Insuper cum Zaraso a principe Auraico gubernator missus supervenisset, etiam Middelburgum terra marique obsident. Multum autem laborabant ut hanc civitatem in potestatem suam redigerent, tum quod totius Zelandiae metropolis esset, tum quod varias et magni praetii merces ibi esse scirent, quae ad mercatores in Brabantia aliisque regiis ditionibus commorantes pertinerent, quarum publicatione ingentem pecuniae summam in stipendium militum sese corrogaturos existimabant, tum quod hac urbe occupata castrum Rammekens, quod in littore situm flumini praeterlabenti totique portui dominatur, aggredi in animo haberent; ut tota insula in potestatem redacta quadringentas grandes naves onerarias, quae ibidem ad anchoram constiterant, occuparent simulque impedirent ne classis Hispanica, quae cum duce Medinensi quotidie expectabatur, portum inveniret ubi militem exponere posset.

Quare Albanus veritus ne urbs parvo admodum praesidio munita et intestino hoste laborans in rebellium potestatem veniret, festinanter admodum 20 leviores naves, *caravelas* vocant, Montes-ad-Zomam congregare jubet, e quibus 14 vario commeatu onerat, sex vero reliquis bellice armatis quingentos Hispanos schlopetarios et sexcentos Walones imponit, et duce Sanchio Avillano castri Hantwerpiensis praefecto, Middelburgum dimittit. Qui omnibus

insulae portubus ab hoste occupatis, in littore loco minime exspectato militem exposuit et Middelburgum ingressus, expugnatis primo adventu hostium castris et portus mole in potestatem redacta, etiam portum Arnemudam ab hoste recipit et eorum classem expugnat. Albanus hisce cognitis eum Antverpiam redire imperat; qui armatis decem navibus cum rebellium classe navium triginta ex itinere confligens, victor gemina laurea insignis Hantwerpiam advehitur.

Albanus, cum in variis Hollandiae portubus numerosam classem armari praecepisset, ut primo quoque tempore portus Flessinganum atque Brielensem, pulsis rebellibus regi restitueret, interim mense Majo certior redditur quod Enchusani cum tota Noort Hollandia descivissent, occupatis etiam iis navibus, qui regiis expensis armabantur. Credi vix posset quam nullo molimine totus iste Hollandiae tractus in potestatem rebellium devenerit. Inermes enim erant imo sine vestibus et calceis qui Enchusam occuparunt, sed populo ad haeresim maxime anabaptisticam in iis partibus propendente, arduum non fuit haereticis quidvis per quosvis efficere. Eodem die 24 scilicet Maji, quo dux Albanus de Waterlandiae rebellione resciverat, ex alia parte nuntiatur, dominum de Fama unum ex Belgii haereticis atque rebellibus cum quadringentis Gallis Valencenas occupasse, imagines divorum confregisse et jam castro, quod in illa urbe nondum perfectum fuerat, saccis lana oppletis aliisque munitionibus objectis, imminere. Vix nuntius hic abierat cum etiam tertius eodem die supervenit, qui referret, Ludovicum Nassovium cum Gallicis aliquot militibus montes Hannoniae intercepisse. Res autem gesta est in hunc modum.

Antonius quidam Pinter, Flander, in Gallias abiturus seipsum Albano obtulerat, ut quae in iis partibus ab Hugenottis gererentur, renuntiaret; atque hoc praetextu

cum Gaspare Collingio aliisque haereticis saepius congressus, cum ipsis egit de Montibus Hannoniae occupandis; convenitque ut Antonius Pinter eo praecederet et milites aliquot introduceret aliosque sibi notos haereticos ibi commorantes subornaret ut arma caperent, Ludovicus vero Nassovius atque dominus Genlisius cum expeditis copiis 24 Maji praesto essent, ut portis per eos qui intus erant patefactis celeriter irrumperent et urbem occuparent. 23 igitur Maji Pinter aliquot dolia vini Gallici in urbem inducit, quae intus plena bombardis erant, multosque Gallos milites inermes in urbem jam antea submiserat, qui portae custodibus simularant se stipendia facturos advenisse inter eas Walonum copias, quas Albanus ibidem conscribi jusserat. Antonius itaque Pinter 24 Maji valde mane portae Bertemontiae custodes obsecrat, ut ea maturius patefacta ipse emitteretur quod longius iter sibi eo die conficiendum simularet; atque ita Ludovicus Nassovius, qui cum octoginta equitibus et sexaginta schlopetariis peditibus noctu advenerat in urbem advolat inclamatoque Franciae nomine, ubi neminem se movere videt, urbe excedere statuerat, cum Genlisius cum suis in conspectum veniens, ut consilium mutaret et de retinenda urbe cogitaret, efficit.

Albanus tot adversis uno die nuntiatis nequaquam animum demittit; verum singulis consideratis Valencenas quam primum adoriri constituit, tum quod castro adhuc conservato facilior foret ejus recuperatio, tum quod civitas in confiniis Galliarum esset posita; ita ut pace inter Hugenottos et Franciae regem confirmata, complures milites in Galliis dimissi et stipendiis assueti compendioso itinere eodem confluerent. Misso igitur Joanne Mendocio cum quatuor levis armaturae equitum turmis adjunctisque duobus signis peditum Walonum, quae in vicinis locis ex praescripto Albani conscripta fuerant, civitatem profligatis Gallis recepit; multi autem fugientium, ad Montes Han-

noniae evadere cogitantes in Bernardinum Mendocium, Malbodii itinera Gallica observantem, incidentes interempti sunt.

Interea Albanus novas copias in Germania congregat, quatuordecim scilicet millia equitum et tres legiones peditum, similemque peditum numerum in Belgio conscribi jubet, ut viribus his in unum locum coëuntibus majore belli mole hostibus incumberet. Qui interim nequaquam otiabantur; convocatis enim in Walachria 3000 peditum tam Gallorum quam Anglorum, duce Zarazo in Flandriam trajiciunt, sperantes per insidias Brugas vel Gandavum occupare atque inde ulterius Montensibus auxilio progredi. Verum spe sua delusi et ad naves suas regressi in Zuytbevelandiae insulam trajiciunt tentaturi si quomodo Goesam, istius insulae capitalem urbem occupare possent. Verum civibus atque praesidiariis egregie repugnantibus et Isidoro Pachieco, qui cum Hispanorum cohorte a Frederico Albani filio subsidio Goesanis mittebatur, adventante, Zarazo suos ad classem revocat et Flessingam redire properat. Sed Flessingenses ejus reditu cognito et probe memores, quantum injuriarum a milite ipsius dum in praesidio esset, recepissent, ipsum moenibus admittere noluerunt. Unde. Zaraso in pagum quendam frequentem, Zoutelande nominatum, se confert, ut eodem munito ex propinquo Middelburgensibus atque Arnemudanis immineret. Verum regii hoc cognito propere militem praesidio educunt, munitiones illas transcendunt, et Zarazo occiso, rebelles in effusam fugam conjiciunt.

Dum haec in Zelandia geruntur, tertio Junii Fridericus Toletanus cum Ciappino Vitellio et domino Noiquermio Hannoniae moderatore, occupata abbatia Bethelemensi, Montes Hannoniae ab ea parte qua Franciam respicit, obsidere incipit modicis adhuc viribus; decem enim cohortes Hispanorum in castris habebat quos Rodericus Tole-

tanus tribunus Montibus-ad-Zomam eduxerat, ut Antverpienses in officio contineret, donec Mondragonius cum totidem Walonum signis eisdem praesidio adveniret. Quibus decem Hispanorum cohortibus quatordecim aliae Walonum accesserant, cum tribus tantum equitum turmis ex iis quae hactenus Malbodii haeserant.

Cum rumor captarum Valencenarum (et Montium) a Ludovico Nassovio per Hollandiam percrebuisset, statim ceperunt haeretici efferre caput et imprimis Gaudani, qui 13 Maji sub praetextu fugandi Hispanos, quos in castro et conventu Minoritarum absconditas calumniabantur ut ab illis ad exemplum Roterodamensium opprimerentur, primo per vim castri portas et deinde Minoritarum conventum effringunt. [1]) Ad quos statim ab iis, qui Brielam occuparant, mittuntur litterae Nassovii ex arce Dillenburgana scriptae (: vacuam enim et signatam ab eo chartam habebant Brielani:) quibus eorum prudentiam laudat, quod castro occupato providissent ne ab Hispanis invaderentur; pergerent; porro se illis quam primum auxilio adfuturum; verum cum valde indigeret pecunia ad colligendum militem, petere se, ut collata pecunia subsidium facerent; se illos a decimatione et vigesimatione jugoque omni Hispanorum asserturum et patriae privilegia et libertatem religionis propugnaturum. His adjunxerunt suas litteras exules et occupatores

---

1) Als zucht naar verandering van godsdienst mede een der drijfveeren was, dan had er sedert 1566 een gansche omkeer in de gemoederen plaats gehad. Ign. Walvis in zijne *Beschrijving van der Goude*, 2ᵉ d., bl. 105 verhaalt: „In 't jaar 1566 wierd in der Goude éénen Calvinus-gezinde alleen, zynde een heelmeester (barbier), gevonden. Wanneer dese de weet kreeg, dat een Predikant met syn gezelschap over Dordrecht herwaarts quam om buiten de stad te preeken, en onder 't volk het uur en de plaatze, daar deze eerste predikaatsie zoude gedaan worden, uitstroide, was er geen één enkel burger die zich derwaarts begaf; zelfs liepen eenige van 's Predikants gezelschap, binnen gekomen, gevaar van hun leven. 's Barbiers glazen wierden uitgeworpen door kinderen, dien eenige kerkelijken koek, om ze daartoe aan te moedigen, hadden gegeven."

Brielensium, petentes ut pecunia colligenda ad se transmitteretur. Similles literae ab illis nebulonibus missae sunt ad plerasque alias Hollandiae civitates, multique magistratus easdem non apertas ad praesidem senatus regii Hagam miserunt. Paucis elapsis diebus Brielenses, cum in suam rebellionem pertraxissent speculatorias naves (: *uutleggers* vocant:) Dordracensium, illis nihil resistentibus, adverso flumine Issulae Aquas-Veteres advehuntur et 15 Junii illud oppidum proditione capiunt. Seditiosi Gaudani hoc intellecto coëunt, 400 fere nautae et aliquot sellularii opifices atque bajuli, et Briela evocant Adrianum Swietenium ab Albano proscriptum, qui 18 Junii, conniventibus Dordracensium speculatoriis, Aquas Veteres advolat et 20 Junii de nocte Gaudam pergit, eique obviam ituri nautae fere 40 et aliquot rebelles vi effringunt portam Cleyweganam atque Swyetenum cum 40 non amplius suorum comitatum introducunt; qui statim domum civicam et mox totam urbem pro rebellibus occupat, hora circiter quarta matutina.

Ubi autem rumor increbuit, Albanum montes Hannoniae velle obsidere, rebelles qui in variis Hollandiae locis metu Hispanorum se continuerant, tanquam dato signo arma corripiunt exceptis Amsterdamensibus, Roterodamensibus, Schoonhovianis et reliquis illis locis, ubi Hispanorum praesidia erant. Occupata Gauda statim 23 Junii etiam Leidenses, communicato Gaudae cum Swieteno consilio, haeriticos admiserunt et 25 Junii Dordracum atque Harlemum et postridie Gorcomium, [1]) furore quodam

---

1) Het heeft soms vrij wat moeilijkheid in, het H. S. des schrijvers goed te ontcijferen. — Al getuigt hij ook, op 18 Juli 1616 zijn werk te hebben gesloten, toch is het blijkbaar dat hij de hand aan zijn boek heeft gehouden, om bij te voegen en te verbeteren, als latere studie een nieuw licht had doen opgaan. Bij het jaar 1572 o. a. heeft hij een Appendix gevoegd van vier zeer volgeschreven bladen; de nieuwe aanteekeningen heeft hij door

populari bachantibus omnibus, et oppresso magistratu, cui quibusdam in locis vix ante triduum fidelitatis juramentum renovarant. Delfenses autem adhuc in ambiguo haerebant, quod undique Hispanorum praesidiis cincti metu in officio continerentur. Vix creditura est posteritas, quanta rabie cives ipsi in templa, divorum imagines, sacrosancta altaria, monasteria, religiosos et omnes denique ecclesiasticos desaevierunt.

Gaudae praefectus, dominus Swietenus 24 Junii Guardianum Minoritarum [1]) pedibus protrahi fecit per terram longo spatio; fratres vero Hieronimianos eodem die miris modis excruciat, priorem monasterii et juniorem quempiam fratrem, cum nudis corporibus diu per vepres spinasque miserandum in modum egisset, demum occidi imperat; qui singulari constantia mortem oppetentes, incredibili spendore vultus et suavi hilaritate martyrii palmam etiam post mortem sibi gratulari videbantur, mirante et stupente tota civitate; tyranno illo Swietensi postmodum in tanta inopia decedente ut liberis ejus vix panni superfuerint quibus verenda tegerent, quamvis ipsorum pater, etiam splendido patrimonio, tamen ex calicibus aliisque

---

de verschillende letters van het A. B. C. onderscheiden en in den ouden tekst bij kantteekening aangeduid, hoe hij de bijvoegselen daar ingelast wil hebben. Maar omdat de schrijver zijn werk niet voor de pers had bestemd, is de verbinding van het oudere met het nieuwere niet altijd even duidelijk en juist aangegeven. — Zoo waren te dezer plaatse een paar regels geschrapt en door bijvoegselen verbeterd; doch de haastige pen had verzuimd na „Gorcomium" ook de woorden „Roterodamum, Schiedamum, Flardingia" door te halen. Dat deze laatste hier stellig weg moeten vallen blijkt uit het vervolg, waar de schrijver getuigt, dat eerst later, toen Alva de Spaansche bezettingstroepen alle naar Bergen deed oprukken, *Rotterdam*, *Schiedam* en *Vlaardingen* in de macht der Geuzen vielen.

1) *Antonius Musculus*, Gorinchemmer, klein van gestalte, doch groot van geest en welsprekendheid. Men verhaalt, dat het getal zijner toehoorderen bijwijlen wel drie- tot vierduizend menschen beliep. J. Walvis Beschrijving II, bl. 117.

vasis ecclesiasticis tantum auri pondus coegisset, ut ducenta millia florenorum excedere putaretur. Verum tunc et toto hoc bello deinceps infinities patuit, divitias ita partas similes esse luporum pellibus, quae si cum aliis vestibus eadem arca condantur, primum illas deinde etiam seipsas consumunt.

Leidae autem erat monasterium Dominicanarum, ubi ex antiqua religionis illius disciplina strictissime vivebatur. Ibi anno praeterito in profesto Nativitatis S. Johannis Baptistae, eodem scilicet die quo hoc anno templum illud profanatum est, cum Religiosae de media nocte ad horas suas canendas in odeum convenissent, subito portula per quam ingressae fuerant tribus vehementibus ictibus ita pulsabatur, ut, omnibus a psalmodia tacentibus atque suppliciter Deum orantibus et nemine ad portulam reperto, facile constaret, maligni daemonis terrorem fuisse, qui ex invidia religionis et divini honoris, nec non cupiditate terrendi homines atque bis miseros faciendi, hujusmodi clades ante eventum praenuntiare solitus est, ubi ex certis signis eventura esse cognoverit. Satis constat quod cum, in eadem urbe templis profanatis, portam Hoochwoerdanam refringerent, quam magistratus Catholicus claudi jusserat, ut in monasterium Minoritarum desaevirent, quod in insula quadam Reni haud procul a muris situm erat, — quemdam praecessisse (sic) qui imaginem cacodemonis in velo depictam oblonga in hasta praeferret, ita ut nec ipsi dissimulare possent, quem potissimum ducem in hujusmodi facinoribus sequerentur.

Alckmariae [1]) quoque in Noort-Hollandia eodem Praecursoris Domini profesto Minoritarum monasterium invadunt,

---

1) Vergelijk J. Walvis, Beschrijving der stad Gouda, II, bl. 198, G. Boomkamp, Alkmaar en deszelfs Geschied., bl. 180 en C. Thielmans, Seraphische Historie van 't Leven van Sint Franciscus en van de Gecanoniseerden en Gebeatificeerden in die Ordres enz. enz. te Loven, 1626, 2 d. folia.

fratribusque illudentes chordis suis, quibus ex instituto Ordinis cingebantur, eos trahunt, proditionis accusant, arma atque tormenta bellica apud ipsos inventa mentiuntur, literas item proditionis ipsis affingunt; verum cum hujusmodi figmentis parum se proficere viderent, quod de mendaciis illis omnibus constaret, veriti ne ab iis civibus, a quibus fratrum innocentia verbis defendebatur, etiam vi facta eriperentur, continuo eos Enchusam, perditissimorum nebulonum in illo tractu nidulum, deducunt, ubi in custodiam traduntur apostatae cuidam sacerdoti, Gerardo de Berkenrode denominato, qui hujusmodi negotiis ab Auraico expresse fuerat praepositus. Hic perditissimus homo, cum ad praefectum monasterii *Danielem ab Arendonck* accessisset, ex capsa quadam majorem formulam (: hostiam vocant :) profert et rogat utrum ille ipsius Deus esset, quem hactenus coluisset. Cui pater praefectus (: guardianum vocant :): „Si a sacerdote debite concecrata est, Deum, inquit, et Servatorem meum agnosco". Tunc ille, moto per irrisionem capite: „Haec, inquit publica confessio vobis cras publicae mortis caussa erit." Erectoque patibulo ante praetorium pronunciataque sententia, ut postridie propriis suis cingulis strangularentur, in domum cujusdam haeretici praetorio propinquam custodiendi abducuntur. Ubi noctem in orationibus consumentes et invicem rite confessi, ab admirabili illo guardiano ad gloriosum martyrii certamen animantur. Sanctissimus enim senex non tam angebatur proprio periculo, quam metu ne quis suorum a sanctissimo proposito exideret. Mane autem inter quintam et sextam adest apostata ille Berckenrodius et fratrem ipsorum laicum *Adrianum Gaudanum* magno conatu senem aggreditur, vitam promittit si socios suspendere velit (: ita diabolus animam magis quam corpus ambit occidere :). Ille vero admirabundus: „Egone, inquit, patrem meum ac fratres meos suspen-

derem? Nequaquam". Quare provocatus tam libero responso Gerardus apostata ipsum primum, fratribus cum laetitia valedicentem, de proprio cingulo suspendit. Quem praefectus monasterii subsequitur, qui inter eundum ter Psalmi 36 priores versus alta voce recitarat. Deinde frater *Cornelius a Diest*, qui monasterio foeminarum Sanctae Clarae Alcmariae praefuerat, educitur; qui tanquam agnus innocens os suum non aperuit, sed interiore mente tacitus Deum orabat. Post quem pater *Joannes Nardensis*, monasterii sacrista, incredibili alacritate scalas conscendit. Demum frater Ludovicus Voets, quia juvenis erat, postremus producitur, ut aliorum calamitate motus fide sua decideret; verum charissimos fratres suos pendentes conspicatus, martyrii desiderio incensus clamabat: „Ocius, ocius me quoque conficite". Quare et reliquis adjunctus est. Eodem autem illo die, Sancto Johanni sacro, patibulo deponuntur et extra portam in aggere sepeliuntur, ita ut levi cespite obruti maris accessu aquis tegerentur, quae aliquot diebus cruentae supra ipsorum reliquias apparuerunt; visaeque quinque nocturnae faces, terraemotusque perceptus et vox instar tubae audita: „Slae doot, slae doot!" quod tantumdem valet atque: „Occide, occide! Vindica Domine sanguinem servorum qui effusus est". Remanserat autem in monasterio Alcmariense junior quidam religiosus, custodiae monasterii deputatus, nomine *Engelbertus a Terburch*, laicus. Hic ne a tam glorioso consortio disjungeretur ab ipsis Alcmariam recurrentibus corripitur, et, sacra vasa aurea argenteaque ejusdem monasterii ut proferat, jubent; recusantem e columma manibus suspendunt et sub axillis poplitibusque candelis adurant. Exinde in scamno quodam colligatum extendunt et infusorio in os ejus ingesto foedam suam urinam ipsum absorbere faciunt; deinde haud procul Amsterdamo deductum incendio necant.

Sed nec cum *Gorcomiensibus Minoritis* [1]) mitius actum est. Orta enim in illa urbe seditione, duodecim professi illius monasterii fratres cum uno novitio in arcem ad praefectum catholicum confugiunt. Sed 13 Julii [sic] expugnata arce omnes in teterrimum carcerem conjiciunter, cum *Leonardo Vechelio* ejusdem oppidi pastore, et *Nicolao Popelio* Sacellano et *Godefrido Dunaeo* saeculari sacerdote, viris admodum probis. De media nocte ex superliminari carceris proprio cingulo suspendunt monasterii praefectum *Nicolaum Pyck*, Gorcomio honestis admodum natalibus oriundum, juvenem adhuc, sed insignem virum; qui nequaquam adacto laqueo cum aliquamdiu pependisset, abrupto fune decidit, ut putabatur mortuus, haereticis accurrentibus et faciem ejus calcantibus et crucem per ignominiam fronti gloriosi confessoris inscribentibus. Vicepraefecto vero *Hieronimo Werdano*, qui insignis orator haeresim pro concione validissime saepius oppugnarat, bombardam, ut displosuri, in os ingerunt atque, ut nunc blateret, cum verberibus ingeminant. Caeteros quoque fratres habitu sacro spoliant et flagris ad sanguinem ita caedunt, ut cum postea Brielam nudato corpore adveherentur, haereticorum vulgus clamaret, eos morbo Gallico laborare. Omnes autem, postquam capti fuerant, die 27 [sic] scilicet Julii navibus impositi Brielam comiti Lumayo donativum mittuntur. Qui baculum manu gestans et verbera singulis ingeminans eos velut canes ante se agebat et prope portam ad patibulum deducit, jubetque gressu retrogradu circuire patibulum, et litanias canere genibus flexis, Lumayo cum baculo ingruente, si quis submissius caneret. Inde in civitatem ducti eadem circa patibulum in foro positum repetere coguntur et demum in tam foetidum locum inclusi sunt, ut nisi a quibusdam

1) Zie Archief v. d. Geschied. van 't Aartsbisd. Utrecht, Dl. XIII, bl. 297.

commiseratione tactis educti inde fuissent, foetore omnes periissent. Ducti autem atque reducti aliquoties ad praedictum patibulum, sequenti die a duobus concionatoribus examinantur, quorum unus potator et truculentus, alter vero doctior et mitior videbatur; verum utrique eorum egregie a praeclaris Christi confessoribus os obstructum est. Tertio demum die quidam a Gorcomiensi magistratu missus adest, testimonium innocentiae captivis ferens eorumque dimissionem a Lumayo postulans; verum cum nihil obtinere posset, etiam fratres guardiani carnales duo adveniunt idem petituri. Verum cum aliter id impetrare non possent, nisi Pontifici Romano Christi confessores renuntiarent, guardianum fratrem suum adeunt et, ut Pontifici ore saltem renuntiet, suadent. Cumque sanctus pater id nequaquam se facturum testaretur, excandescentes fratres dicunt: „Imus igitur ad carnificem, ut te in carcerem reducat". Quibus ille: „Ego ad Dominum Jesum proficiscor; vos valete, expectaturi illam aeternam mortem; mea vero mors, quam vos ignominiosam putatis, cito vitam largietur aeternam."

Digressis illis pastor Gorcomiensis tam crudeliter virgis caeditur, ut etiam circumstantes haeretici carnificem monerent ut mitius ageret; sed, „Nequaquam, dicebat fortissimus athleta, a flagris cesset, ego enim hoc libens pro Christi nomine fero, cum isti aculei non tantum non sint molestiae sed etiam solatio". Exinde vero pater guardianus placide paululum obdormivit usque in horam noctis secundam, cum a carcifice excitatur; cui pater: „Libens tecum ibo, cum sanctissimae Dei voluntati resistere nec possim nec velim". Cumque extra civitatem omnes educerentur, frater quidam junior ipsorum congregationis, natione Walo, custodes portae Gallice compellat; a quibus supplicio subtractus est, ea conditione ut apud ipsos stipendia faceret. Qui tamen postea 27

Septembris ab eodem Lumayo proditionis insimulatus reste suspensus est. Sed alteri cuidam admodum adolescenti et nondum professo ob aetatem parcitum est. Reliqui vero omnes extra portam in monasterium Ruggense, ordinis S. Augustini Canonicorum Regularium, educuntur, in ejusdem monasterii horreum, quod cerevisiariae coquinae adjunctum erat; ibique primus ex transversis horrei trabibus suspenditur insignis ille pastor Gorcomius, et post eum pater guardianus, deinde frater Hieronimus Werdensis, peregrinus Hierosolymitanus, cum prius suos egregie ad martyrium animasset; in cujus brachiis cum peregrinationis notas animadvertissent, conclamant multi, pedes ipsi praecidendos, quibus tam nefarium iter confecisset; quibusdam vero reclamantibus quod praecisis pedibus scalas conscendere non posset, ait S. pater: „Imo, „pedes omnino praecidite, ut patiar pro Eo, cujus pedes „pro me in cruce confixi sunt; quantum ad incommodum „quod alligatis, vos brachiis vestris me facile tantillum „levabitis ut laqueus gutturi inducatur". Verum morae omnis impatientes protinus eum suspendunt. Cui adjungitur frater Willehadus, Danus, octuaginta annorum sacerdos et ob religionem ex Dania profugus; quem sequuti Nicasius Joannis Hesius, theologus, Theodoricus Emdenius praefectus virginum tertii ordinis apud Gorcomienses, Antonius Hornaer sacerdos et concionator, Godefridus Mervel sacrista, Franciscus Rodius Bruxellensis concionator, Petrus ab Ascha laicus professus et demum Cornelius a Wijck, familiaris fratrum eorumdem. Astabat tum forte supprior Ruggensis Joannes Oosterwijck, religiosarum sui ordinis olim praefectus, qui saepius haereticorum manus evaserat, sed visa Sanctorum Martyrum insigni constantia et gloriosa victoria, exclamat: „Nunc coelum iis apertum est; ego quoque volo ingredi; suspendite me cum Sanctis illis". Quod etiam factum est.

Ecce quomodo perit justus, quasi Deo non sit dilectus, cum tamen praetiosa in conspectu Domini sit mors Sanctorum ejus.

Veras tantorum virorum effigies ut magnum thesaurum hic damus. [1]) Corpora horum Sanctorum, postquam plerisque adeps esset exsecta, projecta sunt in grandem foveam, quam effoderant in ejusdem monasterii horreo, quo cespites condi solent, parvo admodum intervallo ab ejusdem monasterii piscina, ibique delituerunt usque ad initium fere anni 1616, cum effossa fuerunt tali occasione et modo:

Archidux Albertus in familiari colloquio ostenderat se magno desiderio harum reliquiarum teneri. Quod audiens Everardus Botterus [2]) Ultrajectensis agit cum quodam ho-

---

1) De afbeeldingen ontbraken.

2) *Botter* is een zeer aanzienlijk geslacht, dat van de heeren van Arkel afstamt door Huge Botter, heer van Bottersloot en Blokland in den Alblasserwaard. Door zijne vrouw Hendrike, dochter van Diederik van Amersfoort, werd gemelde Huge in het eerste vierdel der 12e eeuw ook gegoed in het Sticht. In de 15e en 16e eeuw komen de Botters veelvuldig voor in de stad Amersfoort o. a. in de betrekking van secretaris der stad. Doch in November 1569 geraken wij ook in kennis met Jan Botter van Snellenborg, schepen der stad Utrecht. Misschien is Jonker Evert Botter, dien wij hier in den tekst ontmoeten, een zoon of neef van den Utrechtschen schepen en als zoodanig de erfgenaam zijner goederen; of misschien heeft hij met zijne echtgenoote, vrouwe Ida van Mierlo de bezittingen geërven van Mr. Adriaen van Mierlo, die in 1557 als procureur te Utrecht voorkomt. In allen geval schijnt Jor Evert een geboren Utrechtenaar te zijn, die tegen het einde der 16e eeuw voor den hatelijken druk der Calvinisten de wijk nam naar Opper-Gelder, waarom hij zich later „natione Geldrus" noemt. Doch toen na de sluiting der Unie van Utrecht, onzaliger gedachtenis, alle Katholiek leven in de hoofdstad van het Sticht werd onderdrukt en de kerken van hare schatten werden beroofd, was Evert Botter bij de hand, en wist onder anderen heel den kostbaren reliekenschat van den Dom voor twee duizend gulden in bezit te krijgen. Aan menigen vromen vereerder deelde hij van dit rijke bezit zijne geschenken uit, onder anderen ook aan de aartshertogen Albrecht en Isabella. Dit gaf straks aanleiding tot de hier verhaalde reliekdelving der HH. Martelaren van Gorcum. Of Jor Evert toen reeds zitting had in 's koningsraad en in de rekenkamer, of wel dit dubbel ambt als belooning voor het hooggewaardeerde werk ontving, moeten wij in het midden

mine plebejo, sed satis gnavo, Petro Gerardi, bibliopego Coloniensi tunc commorante Ultrajecti, ut Brielam naviget et experiatur, si quomodo aliquid inde posset effodere. Erat autem monasterium Ruggense plane destructum, ita ut locus sepulturae sub dio esset in aperto prato. Leprosarium tamen aedificatum erat in diversorio mulierum dicti monasterii. Quod ingressus dictus Petrus offendit casu apricantem quamdam vetulam, cum qua instituens colloquium, allata etiam vini amphora illam semi inebriat. Quae fatetur se praesentem fuisse, cum dicti religiosi suspenderentur et sepelirentur. Et obtinuit ab eadem Petrus, ut obambulans per dictum pratum pedis supplosione ostenderet de longe observanti locum, ubi servabantur. Quod et fecit. Quem visitans Petrus, offendit terram isthic subsedisse ad aliquam profunditatem, putrefactis scilicet Sanctorum corporibus. Unde ad leprosarium regressus cognoscit ex anu illa, quod filium haberet adolescentem, Leonardum Theodori nomine. Cum hoc agit, oblatis 60 florenis, ut de nocte, se praesente, dictum locum foderet. Ubi saccum satis capacem reliquiarum implet et ad Botterum defert. Qui cum illas Archiduci obtulisset, insigni honorario donatus est. Reliquias vero Bruxellas allatas duobus feretris condidit et generali omnium religiosorum et cleri saecularis processione in monasterium Minoritarum Bruxellense deferri jussit; ipse vero, quia adversa valetudine processionem comitari nequibat, e duobus diversis locis illam praetereuntem summa voluptate spectavit. Haec res cum venisset in notitiam R[di] domini vicarii Philippi Rovenii, agit cum eodem Petro, ut iterum ad eundem

---

laten; maar bij zijn dood, die vóór 18 April 1629 inviel, bekleedde hij die beide aanzienlijke posten. Zijne weduwe overleefde hem en kwam op hoogeren leeftijd in nadere aanraking met de vrome Joanna van Randenrade, in wier levensverhaal zij vermeld wordt. Zijn zoon Mathias werd lid van Jesus' Gezelschap.

locum redeat et oblato ampliore salario denuo per Leonardum fodi faciat et plura auferat. Quod ille circa festum Nativitatis Dominicae obscura et longa nocte strenue fecit et longe majorem cumulum ossium repperit. Omnia tamen fere erant comminuta, quod loco humido et juxta piscinam putrefacta essent etiam capita, ex quibus tamen nonnulla suas maxillas cum ordinibus dentium adhuc integris habebant.

Lumayus 20 Octobris Scoonhoviam veniens, contra fidem datam atque obsignatam templa profanat, sacerdotes nonnullos caudis equorum alligatos per plateas agi jussit, donec eliso cerebro animam redderent. Quo spectaculo se supra modum delectari profitebatur; talis haereticorum clementia. Erat juxta Schoonhoviam insigne monasterium Canonicorum Regularium *den Hem* dictum a forma pernae, quam praefert ager circumfluente Lecka flumine, ubi illud primitus constructum fuerat. Hujus monasterii religiosi orto tumultu Schoonhoviam confugerant. Ex his Lumayus statim eadem nocte trucidari facit Theodericum Gerardi; [1]) in vincula conjicit Cornelium Simonis Thaey, decimum sextum illius monasterii priorem, honestis natalibus Schoonhoviae oriundum, et Wilhelmum Cruyckium Gaudanum, qui rectori monialium S. Agnetis Amsterdami socius datus fuerat et sexto Julii ad suum monasterium rediens supprior electus fuerat, et Cornelium Reyneri Schoohovium, sacerdotes et ejus monasterii religiosos; qui variis tormentis dire excruciati sunt a Lumayo et tandem ad furcam damnantur; et cum 22 Octobris ad eam ducerentur, in via dictus prior a suis cognatis gravi lytro redimitur solus, aliis duobus juxta pontem lapideum ad forum oppidi ex

1) Omstandig gewag van dit een en ander wordt gemaakt door J. Walvis in zijne Beschrijving van der stad Gouda, II, bl. 192 vv. Vergelijk J. J. Dodt van Flensburg, Archief II, bl. 119 en H. v. Berkum, Beschrijving der stadt Schoonhoven, bl. 437 en 445 vv.

nuce suspensis. Agebat in sancta illa congregatione sacristam Jasparus Arnoldi, Diflacensis e Clivia. Hunc Lumayus Schoonhovia Gaudam migrans secum abduxit et statim ex antenna navis suspendi atque in fluvium Ysalam projici mandavit.

s'Herenbergius quoque comes cum Zutphaniam occupasset, miserum in modum in Minoritas desaeviit..[1]).

Summopere tamen notandum, quod dum haec tam atrociter in Catholicos designarentur, rebellium Ordines generalem conventum suorum Dordraci indixerant, acturi de moderandis tribus, ut dicebant, hujus belli caussis, immoderatis scilicet exactionibus, militum (: praesertim Hispanorum :) insolentiis, et demum de libertate religionis. Quo cum etiam venisset Philippus Marnexius, dominus Sanctae Aldegondae, de speciali mandato principis Auraici, de posteriore membro ita in publico conventu edixit, sicut postea typis evulgatum est: Praeterea declaravit dictus dominus commissarius (: Marnexius :), intentionem Suae Excellentiae (: Auraici :) esse, ut servetur libertas religionis tam Reformatae quam Romanae et quod utriusque professores, designatis a magistratu templis vel capellis, libero exercitio potiantur absque ullo omnino impedimento et quod ecclesiastici sine ulla molestia in statibus suis perseverent, nisi inimicos publicae quietis seipsos praebuerint; et haec omnia donec generali Ordinum Belgicorum conventu aliter statutum fuerit. Quae Marnexii declaratio unanimi consensu Ordinum ibidem existentium fuit acceptata, in larvam scilicet suorum

---

1) Christiaan van Adrichem, de hoogst verdienstelijke biechtvader der Nonnen van S[te] Barbara te Delft, heeft achter in zijn geschreven Martyrologium onder de rubriek *De Novis Martyribus* ook het volgende opgeteekend: „Anno 1572 Pater Gerardus Wolff, generalis minister tertii Ordinis S. Francisci, Zutphaniae a Geuseis dire afflictus, exspiravit sub patibulo." (Dodt v. Flensburg, Archief II, bl. 119).

scelerum, cum nihil magis quam de oppressione Catholicorum cogitarent; sacerdotes in modum plane miserandum tractabant, ut ex praemissis videre est. Imo Auraicus, ut fucum Catholicis faceret et Amsterdamenses, quos magnopere ambiebat, in suas partes traheret, nomine Regis edictum promulgat, quo libertatem religionis tam Catholicae quam Calvinianae sanxit, poena furcae in impedientes promulgata. Verum cum tali schemate Amsterdamenses parum moveri cerneret, cito ad ingenium rediit; cujus sui complices bene gnari, edictum illud nihili fecerunt. Statim enim per omnes civitates edicunt, ne amplius prosessio nisi intra ecclesiae ambitum celebretur, mox vero ne Eucharistia ad aegros solemniter deferretur vel campanae pulsarentur, denique pertaesi particularium hujusmodi interdictorum, in ecclesias involant, imagines confringunt et sacra omnia violant.

Cum vero nullus, qui rebellantibus praeësset, inveniretur praeter Lumayum, et is contra fidem datam ubique grassaretur, militesque illius passim, more capitis sui, ut tyranni grassarentur, jamque Albanus recepisset Valencienas et Montes Hannoniae, veriti Hollandi ne jam ipsi potirentur, convenientes Dordraci [1]) evocant Auraicum eique subsidium bellicorum sumptuum addixerunt 100000 florenorum; quam pecuniae summam ut conficerent omnes ecclesias spoliarunt, arram sacrilegii suae rebellioni dantes, et insuper duodecimum denarium (: ut vitarent nomen decimationis :) bonorum mobilium et centesimum immobilium corrogant. Verum cum nec sic conficere possunt, censum indigenarum faciunt, ita ut cujus bona 100 florenos valerent vel amplius, pro singulis centenariis hebdomadatim conferrent unum stuferum.

---

1) Over de eerste vergadering der zoogenaamde Staten van Holland, den 19 Juli 1572 te Dordrecht gehouden, zie Backhuysen van den Brink, *Nederl. Rijksarchief*, bl. 9 vv.

Deinde etiam aggravantur impositiones in omnia comestibilia. Haec tam pulchra fuerunt inauspicatae libertatis initia, quae cum tempore in crudelem hanc et intolerandam tyrannidem creverunt.

Dum Calviniani secundum sanguinariae suae sectae morem ita tractant ecclesiasticos in urbibus quos occuparant, Hispani qui Roterodami atque vicinis in locis in praesidio erant annonae penuria laborare incipiebant; quod, omnibus vel ab haereticis occupatis vel in haereticos propendentibus, frumentariae subvectiones impedirentur. Ferdinandus Toletanus Roderico Sapatae, qui Hagae cum duabus cohortibus in praesidio erat, imperat ut cum iisdem Amstelodamum properet, frumentariam rem expediturus; ipse interim alias duas cohortes in loco decedentium Hagam mittit. Rodericus igitur per Wilsvenensem aggerem Soeterwoudanosque campos ad aggerem Renensem cum pervenisset, custodiae cujusdam pontis, juxta Alphyn pagum siti, *die Heymsbrugge* vulgo vocant, aliquot Hispanis relictis, ipse per bituminosos agros, *die venen* dicuntur, Amstelredamum properat, fugatisque hostibus, qui cum quadringentis militibus et magno rusticorum numero iter ejus intercludere tentabant, eodem die pervenit ad pagum quendam Amsterveen dictum, uno tantum miliari Amstelredamo distantem. Suppeditatoque ab Amsterdamensibus frumento, pulvere tormentario aliisque necessariis per aggerem Sparendammensem juxta Harlemum Hagam regredi constituit, quod via qua venerat variis ponticulis esset impedita et insuper, illis detectis ab hoste, multis locis occuparetur. Quare postridiè summo mane antequam hostes et alteram viam ipsi praeriperent, iter ingreditur. Sed cum Sparendamo pago appropinquat, recognoscit iter ab hoste incessum aditumque pagi munitionibus objectis interclusum esse; sed magna suorum alacritate locum occupat piratamque nominatissimum, Robol dictum, vivum capit,

quem deinde Amstelredamum atque deinde Trajectum sub praesidio custodientium transmittit. Erat ille pyrata unus ex illis, qui cum Lumayo Brielam occuparant, destinaratque ante paucos quam caperetur dies abbatiam ditissimam Rynsburgensem, Ordinis S. Benedicti monialium, prope Leydam in pago ejusdem cum abbatia nomine sitam, expilare, cum mari advectus exposito in littore milite ab eodem hoc Roderico prohibitus fuit, qui eo cum quadraginta Hispanis curru Haga advectus fuerat, quantumvis hostes jam quadringentos milites in littore exposuissent. Rodericus capto Roey-bollo pago illi praecipit ignem injici, quod oportuno loco situm Harlemenses munire constituissent, ut Hispanis, qui in Hollandia adhuc erant iter Amstelredamum atque inde Ultrajectum versus interrumperent et quasi obsessos haberent. Inde igitur digressus et juxta Harlemum ad oceani littus delatus ut facillimo atque compendioso admodum itinere Hagam regrederetur, munitiones Santfordensem atque Catwicanam fugatis praesidiis expugnat et incolumis nemine suorum amisso Hagam rediit, atque inde cum duabus aliis Hispanorum cohortibus multoque frumento Roterodamum proficiscitur atque propugnaculum Overschiedanum intercipiens Hagam regreditur.

Interea dux Medinae Celi, qui jam ex Hispania solverat et mille sexentos Hispanos milites sub praefectura Juliani Romerei tribuni legionis Siculae adducebat, cum ex adverso portus Oostendani in anchoris constitisset, didicit Fessingenses rebellasse. Quare conscenso leviore navigio cum Juliano Romereo Sleusam Flandriae portum petit et undecima Junii in terram egreditur; majora autem navigia numero undecim, quae eundem portum intrare non poterant, ibidem quatuor diebus in anchoris constiterunt. Quo tempore viginti tres naves onerariae praegrandes Lisbona advectae et juxta Hispanorum naves iter

habentes Flessingam deferuntur, ubi continuo per hostes publicatis mercibus occupantur, quod ad Amsterdamenses aliosque Catholicos pertinerent. Solverant quidem ex Hispania antequam eo nuntius rebellionis Zelandorum pervenisset; verum summa gubernatorum negligentia si non perfidia in hostium manus inciderunt, qui facile de rebellione inquirere et Middelburgum appellere potuissent, sicuti postridie Hispanorum classis fecit, quae Flessingam praetervecta et frusta ab hoste tormentis appetita nullo incommodo Middelburgensem portum tenuit.

Dux Medinensis cum Albano Bruxellis congressus nequaquam induci potuit, ut gubernatoris officium acciperet, quandoquidem is rerum status esset, ut viro militari magis quam politico indigeret, communique consensu Albanus ad gubernacula mansit, Medinensi privati militis conditione regi operam navaturo.

Obsidebatur adhuc, sicuti diximus, in Montibus Hannoniae Lodovicus comes cum mille quingentis Gallis et mille Walonibus peditibus; qui animadvertens Albani vires in unum contrahi ut ex omni parte urbem cingerent, quosdam in Galliam emisit, qui dominum Genlisium hortarentur, ut cum milite, quem collegerat, propius accederet et urbem intraret, priusquam Albani miles aditum intercluderet. Miserat quidem Albanus legatos in Galliam regique monstrarat, quam saepe rex Hispaniae non contemnenda auxilia ipsi submisisset, quibus fretus de hoste trophaeum erexisset; petere se rursum ut Catholicae religionis respectu inhiberet, ne miles in Galliis a Genlisio collectus in Belgium subsidio rebellibus duceretur; verum nihil obtineri potuit, rege causante vires Hugenottarum, qui nequaquam ipsius mandatis, sicuti par erat, obedirent. Omitto quod ipse bonus et pius ac vere Catholicus princeps, sed adhuc juvenis, impediebatur per quosdam suos consiliarios, qui ex re Francica puta-

bant, si bellum in finitimis regionibus alerent, quo se suaque extra periculum haberent, pernicioso et impio penitus consilio, principibus tamen hisce temporibus valde solemni et materia status dicto; nam, ut omittam hoc nequaquam esse ex charitate fraterna, quae naturali atque divina lege non alia proximis inferri jubet quam quae nobis vicissim praestari velimus, etiam singulari respectu Deum offendit, quod haereticis contra Catholicam et Apostolicam religionem auxiliari singulari poena a divina justitia semper vindicatum esse omnium temporum historiae manifesta fide convincant. Porro regnorum principumque tranquillitatem esse a divina providentia, nemo negare poterit, nisi a Deo Omnipotente res humanas negligi asseveret. Verum contraria opinio ex doctrina Macchiavelli multorum et praesertim Gallorum animis tam alte insederat, ut nihil ab Albano obtineri potuerit.

Decima septima igitur Junii Genlisius Belgium ingreditur cum septem mililibus peditum et octingentis equitibus. Ferdinandus [sic] autem Toletanus, Albani filius soluta obsidione hostibus obviam eundum esse censuit; metuebat enim, ne si Montes Hannoniae intrarent viribus in tantum auctis vicina oppida etiam in deditionem redigerent. Quodsi accederent et eae vires quas princeps Auraicus cum Montensi comite in Germania colligebat, cuivis perspicuum erat universum Belgium in summum discrimen adduci. Quamvis enim non plus quam quatuor millia peditum et mille equites in regio exercitu censerentur, divino tamen auxilio et caussae suae justitia fretus iter ingreditur et haud procul S^ti^ Gislaini oppido in pago quodam Euterrage dicto cum hoste confligit et incredibili virtute Juliani Romerei, qui citatis equis Bruxellis advenerat ut pugnae interesset, victoria potitur omnibusque fere occisis et Genlisio capto in castra sua ad obsidionem Montensem revertitur. Albanus autem omnibus viribus

in Hannoniam intentus mandat Hispanis, qui in quibusdam Hollandiae urbibus hibernarant, iis relictis, compendiosiore quantum possent itinere, in Brabantiam et in castra Montensia transirent, non dissimulando certe errore, cum ut tantulis copiis exercitum augeret, eas urbes Hollandiae inimico exposuit, quas post aliquot menses multo sanguine recuperare non potuit. Discedentibus enim Hispanis Roterodamenses, Schiedamenses, Vlardingenses et Delffshaven portus hostem incontinenti recipiunt, quos et Delphenses qui hactenus ambigui steterant sequuti sunt, recepto quodam Bartholento cum rebellium copiis; quae tamen singula loca difficilioris expugnationis et majoris praejudicii propter locorum situm erant, quam Montes Hannoniae. Attamen etiam illarum civitatum incolae tam propensis animis erant in haeresim, ut nulla alia re quam Hispanorum praesidio in officio continerentur. Porro hujusmodi violentum imperium diuturnum futurum fuisse, asseverare non ausim; certe necessum erat, ut tota Hollandia ob peccata sua puniretur.

Insuper Albanus edictum proponit, quo jubet, ut omnes rebellantium civitatum incolae, qui pro rebellibus censeri nollent, easdem desererent et in eas urbes migrarent, quae partes regias sequebantur; quo edicto ex singulis fere urbibus optimates et praesertim qui adhuc in magistratu erant gravi cum periculo et facultatum suarum manifesto dispendio diffugiebant. Memini a multis inquisitum, quanam ratione Albanus motus fuerit quod hujusmodi jussiones ex re principis sui futuras putarit; spes enim non modica erat, Catholicis et praesertim iis, qui in magistratu erant, manentibus, rebelles, qui fere in singulis civitatibus ex infima plebe et nullius aestimationis homines erant, ad officium revocari posse, ubi panicus ille tumultus et popularis impetus paulatim resedisset. E contrario vero illis diffugientibus et sponte

magistratu abeuntibus liber introitus et expeditae rerum habenae ita haereticis relinquebantur, ut optandum foret, reductis aliquando sub principis sui obedientiam hisce regionibus, haereticos aliquo stratagemate impelli posse, ut simili modo sponte sua abirent et urbes intestino malo purgarent. His accedebat, quod illi qui hactenus dubii fuerant, utrum rebellibus se applicarent, an regiis partibus adhaererent, et nunc patrimonii sui desiderio, spreto Albani edicto, remanebant jam pro hostibus se haberi putantes rebellibus se adjungebant et eorum vires non modica accessione firmabant. Certe cum et nos huic edicto obtemperare volentes in Brabantiam nos contulissemus, hoc risu etiam a cordatioribus Hispanis excepti sumus, quod regi quidem fideles sed parum sapientes nos esse affirmarent. Hisce rationibus plane adducor, ut credam etiam tum inter Albani consiliarios complures fuisse, qui improbis hujusmodi consiliis rebellium partes foverent et contra regis sui commoda gubernatorem impellerent, optima quidem et inconcussa fide virum, verum bello potius quam pace imperare (: ut saepe apparuit:) aptum, insuper et extraneum et locorum morumque nostrorum minus gnarum. Hoc profecto affirmare possumus, quod cum religionis et principis nostri caussa profugi in Brabantiam venissemus, odio nos ab omnibus fere habitos, etiam ab iis qui rerum potiebantur; jam tum enim eorum animi in eam rebellionem propendebant, quam postea pace Gandavensi toti mundo manifestarunt, adeo ut nequaquam nobis crederent, si quando de haereticorum crudelitate et perfidia oculati testes nonnulla referremus. Alioqui etiam ipsi Brabanti, homines vani et sicut est in proverbio, tota vita stolidi, in tantam arrogantiam elati erant, eo quod gubernator totius Belgii in ipsorum regione tanquam regiarum ditionum meditullio stabili lege consideret et meliora munia finitimis meliusque cognitis potissimum

demandaret, ut Hollandos eorumque regionem nullius pensi aestimarent, pernicioso et ridendo (: sicuti superborum fere omnia:) consilio, ut postea eventus docuit et progressus horum annalium, Deo dante, clarissime demonstrabit. Verumtamen divina bonitate effectum est, ut haec ipsa, quae hujusmodi praevaricatores in perniciem Catholicorum machinabantur, in commodum eorum redirent. Nam si in Hollandia remansissent, plurima pati vel etiam agere debuissent, quae contra religionem, propriam conscientiam et principis sui commodum tendere scivissent; unde divina gratia recedente forsitan etiam circa fidem postea naufragassent, cui hac persecutione tolerata firmissime conjungebantur, quod ea fere sit humani ingenii ratio ut ea potissimum amore prosequamur, quae vel beneficio affecimus vel pro quibus aliqua duriora passi sumus, veluti caussa communi jam propria effecta: maxime cum postea per pacem Gandavensem bonis suis postliminio restituti redirent, quod multo graviora illi tolerassent, qui in aedibus suis remansissent, cum quantulumcumque illud dispendium, quod pro justitia subierant, divina Bonitas in tantum etiam temporali prosperitate ipsis reponeret, ut neminem fere eorum postea cognoverim, qui non duplo ditior evaderet, quam unquam antea fuisset. Verum de his hactenus egisse sufficiat.

Ferdinandus Toletanus cum iis Hispanis, qui adhuc in Hollandia erant, de mandato Albani certior factus Hagam se confert, ut inde porro Ultrajectum proficisceretur; ubi consilium Hollandiae et illi Catholici Hispanis se junxerunt, qui relictis patrimoniis suis exilium potius quam infidelitatis erga regem notam subire maluerunt. Fuerunt autem ex sola Haga quatuor millia hominum, ut inde conjicere possis, quantus sit numerus eorum qui ex reliquis urbibus discesserint, ita nudi et omnibus suis derelictis, ut nec duplicia indusia secum

assumere auderent, nonnulli autem fingentes sibi negotii quid ruri esse etiam pallia sua custodibus portarum pignoris loco traderent.

Toletanus igitur cum septingentis curribus Harlemum versus tendit itinere illo quo Rodericus Sapata novissime redierat, expugnatoque juxta Harlemum ad caput aggeris Sparendamensis hostium propugnaculo, hosteque juxta Sparendamum repulso, qui cum duobus millibus militum, quos juxta Bremam in Germania conscripserat, et infinito rusticorum numero iter impedire conabatur, paucis admodum suorum desideratis, Amstelodamum atque exinde Ultrajectum advenit, atque inde Montes Hannoniae contendit.

Dum copiae Albani in unum coëunt res memorabilis in Galliis accidit, quia archithalassus Galliarum Gaspar Collingnius, Hugenottarum antesignanus et per omnes casus nequam, dum pace cum Carolo nono Francorum rege confirmata Parisiis ageret, in platea libellum supplicem ab obvio porrectum dum perlegit, a quodam sedulo per fenestram collimante sclopeto manus ei ita trajicitur, ut per os brachiale concavum globulus delatus ad cubitum erumperet; unde domum relatus regi renuntiare jubet, quid sibi in itinere acciderit. Rex vero novas turbas veritus continuo Helvetios speculatores suos in eam domum transmittit de homine supplicium sumpturus. Verum Collingius, exulcerato animo, regi Guisianisque, quorum instinctu se petitum causabatur, minitabatur. Re ad Guisianos relata aliquot ipsorum nobiles, inditis sibi larvis, ad aedes archithalassi accurrunt, hominem in lecto gravissime vulnerant seque mortuum jam simulantem relinquere parant, cum unus inferne (: nam in superiore coenaculo res gerebatur :) sciscitatur, an proditor etiam mortuus esset; cumque interfectum asseverarent, illo dubitante, hominem corripiunt et per fenestram, ut dubitantes cadaver videre

possent, praecipitare parant, cum Collingius casum veritus manum fenestrae admovet; verum ea avulsa et aliquot vulneribus ingeminatis ipsum projiciunt: et in aliorum Hugenottarum aedes delati simili modo ipsos expediunt. Tumultu ad regem delato, concilium proceresque communi consensu judicant archithalassum cum suis jure caesum videri, quod minae in regem projectae essent ab eo qui easdem executioni mandare consuevisset. Incidit haec executio in 24 Augusti, die D. Bartholomaeo consecrato. Re in Belgium relata, insigni voluptate ab Albano in castris tormenta disploduntur, tabescentibus livore rebellibus, qui promptissimo conjuratorum spoliati vultu dolorem dissimulare non poterant. Vidimus postmodum Antwerpiae in bursa quemdam ex iis, qui archithalassum sustulerant; verum concurrentibus haereticis, qui in ea civitate jam tum occasionem tumultuandi expectabant, publico abstinere coactus fuit.

Audita hac Collignii in nuptiis Regis Navarrae cum sorore regis Galliarum patrata caede, regina Angliae in tantum exarsit, ut longo tempore legatum regis Galliarum admittere noluerit. Qui demum pluvio coelo eam adiens et admissus sic ab ea compellatur: „An non vides coelum ipsum calamitatem Galliarum effusis lachrimis testari? Equidem aut rex vester crudelis est aut sanguinariis ministris utitur. Plane convenit, ut posthac praeceptum de non faciendo homicidio Decalogo eximatis." Et non videbat impudens bellua, longe rectius haec dici in se, Catholicorum sanguine nunquam non madentem. Verum cum legatus vivis rationibus demonstrasset regem, nisi praevenisset, similia passurum fuisse, cum regina quod responderi posset non haberet, ut gratiam rursum aliquo beneficio aucuparetur, promisit subsidia se non submissuram Hugenottis. Verum cum paulo post in Angliam appulissent Mongommerius, Vidamus Carmotensis, Segu-

rius et alii nebulones, qui caedem illam evaserant, permisit ut quinquaginta navium classem conducerent opemque ferrent Rupellianis tunc a rege Galliarum obsessis et ad extremam inopiam adductis. Sed Mongommerius postea captus in Francia et Parisios advectus capite plexus est.

Porro Albanus atque Medinensis in castra ad Montes Hannoniae venerant et numeroso milite urbem undique arctissime obsidebant; cum interea princeps Auraicus, qui magnas copias in Germania collegerat, ut obsessis Montensibus succurreret, in Belgium properans castra ante Ruremundam locat 23 Julii sed absque ullis majoribus tormentis, poscitque sibi tamquam Regis Hispaniarum gubernatori civitatem dedi. Erat ibi in praesidio praetoris Leodiensis Floyonii filius admodum adolescens cum 140 militibus; qui cum civitatem tradere recusaret, Auraicus allato stramine duas portas exurit et quater impressionem faciens amissis suorum 100 repulsus est; quinta vero impugnatione proditione quorumdam civium expugnatur oppidum. Victores miserum in modum praesente etiam Auraico in sacra omnia desaeviunt. [1]) In Carthusianorum coenobium delati unum ex patribus Missam solemniter celebrare cogunt, et inter celebrandum verberibus identidem saevissime mulctatum, demum Sacram Hostiam sumere parantem ad ipsum altare confodiunt, tremendisque Christianae religionis mysteriis turpiter et abominande illudunt. Alium quemdam ex patribus solemni sacra veste

1) Vergelijk hiermede Knippenberg, Historia Eccles. Ducat. Geldriae I, bl. 185–86 en de Godsdienstvriend Dl. 83, bl. 174 vv. Als men dit een en ander heeft nageslagen, dan zal het wel niemand bevreemden, bij Bentivoglio I, lib. 6, te lezen: Ma la minor miseria di Ruremonda fu l'essere saccheggiata; perche gli heretici con inaudita barbarie mescolando l'uccision con la preda, incrudelirono contro ogni età, e spetialmente in ogni piu efferata maniera contro le persone e le cose sacre.

indutum affigunt cruci, quae in medio ecclesiae supra chorum de more Christiano pendebat, cuique imaginem Salvatoris paulo ante detraxerant, atque ita tamquam ad scopum collimantes tormentariis globulis ad mortem usque trajiciunt; alios decem ejusdem monasterii religiosos crudelissime confidiunt. In abbatia vero monialium Cisterciensi in nobiles virgines foedum in modum iis nudis illudentes debachati sunt. In alio vero monasterio foeminarum praepositum earum Joannem Halensem, insignem sacerdotem, ad necem quaerebant Galli, cum is in Germanum incidens et pedibus ejus obvolutus servatus est ab eo, cum habitum suum ipsi dedisset et ipse cucullo ejus dissimulanter vestitus est sociis ridentibus. Priorem Cruciferorum instar canis ferrea catena sub curru vinctum per plateas traxerunt objecto velut cani panis frusto, donec lytro soluto vix dimissus est. E duobus sacellanis Bartholomaeum Venradiensum graviter vulneratum publice in platea transfixerunt, alterum vero Godefridum Stralensem capite inverso in puteum projecerunt, sed statim extractum stipiti affixerunt multumque tortum vix magno lytro dimiserunt. Reynerum Lintrium sacerdotem ante ipsum Venerabile Sacramentum precibus intentum adacto per latus gladio transfixerunt. Paulum, Lindani sacellanum cum Carthusianis occiderunt. Episcopus Lindanus vix, cogente magistratu, eodem die ante meridiem civitate exierat; nihilominus in domum ejus irruentes in bibliothecam praecipue desaevierunt. Ex Regularibus qui in eodem cum ipso monasterio habitabant tres occiderunt; priori in capite vulnerato aurem praecidunt et tempora amputant atque diro lateris vulnere conficiunt; custodem et coquum ferociter mactant. E Franciscanis vero Gorgonium Maldertum praesidem, atque Reynerum post tormenta crudelissima ex trabe suspendunt. Ex praesidiariis vero Catholicis aliquos vestibus Carthusianorum

induunt, easque pulvere tormentario repletas funiculis ignitis barbara feritate absumpserunt, alios alio supplicii genere mactant, ita ut vix pauci ex toto numero evadere potuerint; multaque alia fanda et nefanda committunt. Et haec omnia pro puro putoque Evangelio venditabantur, liberae religionis nomen obtinebant et Hispanicae Inquisitionis exturbatio vocabatur. Profecto mirari saepe cogor, in tantum diabolica caecitate homines dementari potuisse, ut haec tam contraria inter se credibilia videri vellent: multoque magis obstupescere compellor enervem Belgarum stultitiam, qui fidem hisce nihilominus adjungerent. Haec si Catholici vel Hispani fecissent, cogita, quaeso, lector, quid ab haeriticis audivissent. Quid, Deus bone! Hoc rei legitimo principi religionem avitam asserenti tyrannis vocatur, nebulonibus vero atque rebellibus aliquot, pro enata nudiustertius haeresi haec et multa graviora patrantibus, libertas publica praedicatur. Sed ad Auraicum redeamus.

Is ubi suo more satis in loca personasque sacras haeretica rabie perbacchatus fuisset, tandem copias a se et sororio suo comite Montensi conscriptas in unum cogit et valido exercitu per Brabantiam ad Montes Hannoniae contendit, ut tentaret si obsidionem solvere posset; ex itinere vero Thenas Diestamque et demum etiam ipsam Mechliniam, prodentibus civibus, (occupat). Cum vero Lovanio appropinquaret, cives quidem alacri animo resistere parabant, sed urbs vastissima studiosis dilapsis et nullo praesidio firmata ab exigua manu defendi non poterat, praesertim cum jam Hovensi portae ignem admovisset Auraicus. Unde legatur ex urbe ad ipsum pro universitate Elbertus Leoninus, qui ex eo tempore Auraico ita adhaesit, ut ille ex suorum colluvie neminem videret libentius, eique adjungitur Joannes Wamesius utriusque item juris doctor et pro civitate Oliverius Tempelius et

Hieronimus Winghe senatores. Quibus cum Auraicus exposuisset caussam adventus sui esse ut libertas patriae restituatur: velle se proinde a Lovaniensibus pro amico haberi et juvari, atque Albanum hostem decerni, religionisque libertatem permitti: de hoc ultimo Lovanienses excipiunt et serio, ut omittatur, urgent. Ad quos Auraicus: „Se quidem volente id futurum, verum dandum esse aliquid illis qui sua castra sequerenter." Ubi notandum, Auraicum vel parum admodum de religione sollicitum fuisse vel proposita, quod verius puto, fraude et culpa in alios derivata Catholicis obrepere tentasse. Cives quidem invitis auribus haec admittebant, sed cum urbe jam semicapta aliud non liceret, his conditionibus Auraicum admittere coacti sunt 4 Septembris. Exinde Teneramundani Audenardensesque in Flandria similiter deficiunt. Auraicus vero in Hannoniam delatus cum frustra aliquot diebus in urbem pervadere tentasset, Albanus, qui interim ab oppugnatione non discedebat sed triginta sex tormentis bellicis muros quatiebat, noctu misso Juliano Romereo cum mille Hispanis sclopetariis castra hostium multis occisis incendit. Unde cum relictis impedimentis postridie discessissent, demum 19 Septembris Montenses deditionem faciunt iis conditionibus, ut Ludovicus Nassovius cum suis in Galliam incolumes abire permitterentur et civibus ignosceretur. Recuperatis in hunc modum Hannoniae Montibus, praesidiarii Galli in Galliam deducuntur et Ludovicus Nassovius cum suis Ruremundam abit. Princeps vero Auraicus Mechliniae tum agebat; verum cognita Montium deditione, relictis ibidem in praesidio quatuor peditum cohortibus et quadringentis equitibus, urbe excedit et in Flandria haud procul a Terramunda consedit et paulo post navibus in Hollandiam trajicit dimisso exercitu retentis tantummodo quingentis equitibus. Erat enim Auraicus natura timidus et imbellis quique

post principia libenter esset, atque proinde parum fortunatus imperator habebatur; quare posterioribus temporibus semper muratis urbibus et hosti minime obnoxiis se continebat, perfidiis, dolis atque insidiis, artibus ingenio suo peculiaribus et aliorum manibus bellum administrans.

Albanus Montibus receptis etiam Terremundam per Mondragonium recuperat, hostesque incontinenter Lovanio, Diesta, Thenis aufugiunt et novissime etiam Mechliniam deserunt, cum Albanus cum universis copiis urbem obsidere inciperet; unde Hispani Mechlinienses, qui sponte ad hostes defecerant, in praedam vertunt prima die Octobris.

Rebus in Brabantia Flandriaque jam pacatis, Albanus de recuperanda Hollandia Zelandiaque cogitare incipit. Imprimis autem occurit civitas Goesana in Zuytbevelandia, quae a rebellibus obsessa ad extremum prope redacta fuerat. Interea enim dum Albanus Montes Hannoniae obsideret, Flessingenses atque rebelles in Walachria, eo quod extraneo milite abundarent, qui ex Anglia Scotiaque ab Elisabeth Teudor levi negotio et parvis expensis, bidui enim iter tantum erat, submittebatur et ex Gallia magno numero adveniebat, quod rex Francorum Carolus nonus, optimus et prudentissimus princeps, post sublatum Collingnium Hugenottarum fecem tota passim Gallia exturbaret; adeo ut octo militum millia in sola Walachria insula non admodum lata censerentur. Rebelles optimum censent eos aliquo amandare, priusquam fame vel stipendiorum inopia tumultuari inciperent, occupato praesertim ad Hannoniae Montes Albano cum suis viribus. Occurebat autem imprimis Goesa oppidum, quod in insula situm Antverpiaeque ex propinquo imminens, facili negotio et insigni compendio a se expugnari posse putabant; quandoquidem Middelburgum atque Arnemudam, valide munita, non nisi justo exercitu et diuturno tempore expugnare posse viderent. 26 itaque Augusti cum omnibus copiis

suis Flessinga discedunt et quinquaginta navibus in Zuytbevelandiam deferuntur, factaque exscensione Goesam obsidere incipiunt, ubi Isidorus Paciecus cum cohorte Hispanorum et paucis Wallonibus in praesidio erat; continuoque factis serratis de more castrensi gyris erectisque gerris murum portamque Imperatoriam dictam tormentis quatere incipiunt; quamvis enim muri essent satis validi, nullis tamen prominentibus propugnaculis quibus a latere hostis impeti posset muniebantur, portaeque infirmiores et fossae admodum exiguae neque profundae effecerunt, ut intra triduum magna muri pars prosterneretur et quamvis praesidiarii laborarent ut ruinas reficerent, attamen tam latae erant ut facillimum ascensum hosti praeberent. Insuper et navem laneis saccis contra tormentorum impetum munitam ita juxta muros promoverant, ut milites, qui objectis crassioribus asseribus tuto malum conscendere poterant, superne despectarent quaenam Hispani interius hostium irruptioni opposuissent. Postridie tribus millibus militum muros duobus locis invadunt, imprimis ad strati muri ruinas pede collato acerrime dimicant et insuper etiam propugnaculum novum haud procul a mole comportatis 30 scalis adoriuntur; verum utrobique magna suorum clade repulsi sunt; verum advectis a Lumayo mille quingentis Germanis oppugnationem de novo aggredi constituunt factaque juxta portam 's Heinskinderianam latissima ruina, dum vergente in occasum sole irruptionem differunt in diem sequentem, Hispani cum civibus tota nocte laborantes intrinsecus propugnaculum excitant; quo viso hostes tormenta reducunt.

Cum primum autem in insulam appulissent, tres sacerdotes circumjacentium villarum parochos ceperant, quos cum aliquamdiu captivos detinuissent, tandem morti adjudicant. Horum unus caeteris doctior cum patibuli scalas ascendisset, silentio manu facto insignem orationem habuit

de venerando Eucharistiae mysterio, sub cujus finem Deo omnipotenti immensas egit gratias, quod martyrii palma ab Eo dignus habitus fuisset; atque ita demum laqueo indito insigni constantia mortem oppetiit.

Hoc statu res Goesanae erant, cum Albanus recuperata Mechlinia Antverpiam venit. Quare Sanchio Avillano atque Christophoro Mondragonio chiliarchis imperat, ut quam ocyssime obsessis suppetias ferant. Verum cum res magnae difficultatis existeret, quod hostium naves bellicae in flumine Scalde, quod continentem atque insulam interfluit, magno numero excubarent trajectum in insulam impediturae; ecce tibi piscatores aliqui deferunt, se in iis locis naviculas suas quandoque perdidisse quod aestu maris recedente aqua destituerentur; cumque peritiores referrent ante centum annos Zuytbevelandiae insulam continenti annexam fuisse sed postea inundatione maris a continenti avulsam fuisse; visum fuit praedictis chiliarchis tentari posse utrum sinus ille maris vado trajici possit. Quare misso quodam capitaneo Flandro Blommaert nomine cum duobus Hispanis, qui se obtulerant, compertum fuit tractum illum vadari posse, sed magno periculo quod sinus ille non minus tribus passuum millibus pateat et vadum tribus fluminum alveis intersecetur, ubi altiores aquae non nisi a grandiore statura viro penetrari possent. Re igitur explorata chiliarchae properato, antequam ad hostes rumor dimanaret, aliquot sacculos lineos consui jubent, qui militum collo appendi possent, ut commeatus et pulvis tormentarius aspergine non corrumperentur. Convenit inter chiliarchas praedictos, ut Mondragonius cum tribus millibus peditum sinum illum vado transmitteret, atque ubi in insulam pervenisset ignibus accensis id Sanchio Avillano significaret. Visa est haec res omnibus locorum peritis temeraria atque monstruosa, quod aestuaria haec continuo fluxu et refluxu maris

praeter ingentem quam occupant latitudinem etiam grandes onerarias naves profunditate sua aestu accedente veherent praesertim eo tempore anni, quo autumnales aquae late restagnantes illud iter licet alias forte pervium tunc tamen imposibile facere videbantur. Verumtamen Mondragonius aquam primus subsequente milite ingreditur, factoque festinanter itinere, antequam maris accessu aqua cresceret, incolumis in oppositam insulam veluti marina bellua evadit novem tantum ex suis desideratis, factoque ignium signo 21 Octobris ad urbem properat. Verum hostes per rusticos antea moniti trepide naves conscenderant, mirante plurimum Pacieco et insidias suspicante nec discedentes subsequi audente, donec adventante Mondragonio cum suis, cognito subsidio, in hostem erupit et novissimos eorum usque ad quadringentos, qui nondum naves concenderant, cecidit. Et haec quidem status rerum Zelandicarum.

In Hollandia vero ad unum omnes accito Lumayo rebellarant exceptis Amstelredamensibus et Schoonhovianis; quorum hi cum ab haereticis obsiderentur et undique rebellium regionibus inclusi essent, Bossuvius comes, Hollandiae gubernator, qui tum Ultrajecti agebat, jussit ut hosti deditionem facerent eo quod ipsis succurere non posset, cum satis negotii sibi esset ut itinera Gelrica adjacentiaque oppida Trajectensibus assereret, et populum Trajectensem ipsum, per se natura seditiosum, in officio contineret, quia tam proclinatis animis in haeresim erat, ut plerique illorum libentius se diabolum videre assererent quam Hollandum religionis causa profugum. Amstelredamenses vero cum majore belli mole undique premerentur, per seipsos tamen haereticis restiterunt, quatuor peditum signis a magistratu conscriptis ex iis praesertim oper(ari)is, qui cessantibus commerciis seipsos alere non possent, et inopia cogente deditionem fecissent; qui stipendiis sustentati,

cum alioqui essent valde Catholici, fidelem operam magistratui navarunt. Quare haeretici, spe hujus urbis per proditionem occupandae depulsi, naves aliquot bellicas Enchusa Hornaque Amstelredamensium portum occupaturas transmittunt, ubi tum plusquam centum insignes onerariae naves in anchoris constiterant, quae singulae tribus corodatorum millibus aestimabantur, majoresque ex parte, imo fere omnes civium erant propriae. Haeretici igitur navibus suis bellicis in portum delati, Amstelredamensibus minitantur, se naves omnes incendio deleturos nisi statim deditionem facerent. Verum magistratus civesque omnes praeclaro erga religionem Catholicam studio et stabili fide erga principem tam ingens damnum rei familiaris subire maluerunt, quam publicam causam prodere.

Sed nec levius in Gelria tumultuabatur, ubi Aegedius Barlemontius Hiergae dominus praefecturam obtinebat. Comes enim Montensis quinque millibus peditum et quingentis equitibus collectis, prodentibus incolis occuparat Zutphaniam, Lochemium, Doetecomium, Doesburgum, Hattemium et Harderwicum et in Transisulania Campos, Swollam, Hasseliam, Steenwijckam Goeriam et Oldenzelium munita oppida; quin et ipsa Daventria defecisset, nisi urbem loco opportuno sitam et iter Germanico equitatui in Belgium traducendo valde commodum Albanus jam antea, bello Groningensi, praesidio quatuor cohortium Hispanorum firmasset.

In Frisia quoque rebelles praefecto sibi domino Nederwormio Snecam, Bolswerdiam et Franeckeram occuparant, unde Roblesius Groninga profectus Dochomium et Staveras, quas oppugnabant, adventu suo eripit, collatis signis cum ipsis confligit et victoriam obtinet occiso ipsorum praefecto comite Scouwenbergio, qui ad initium tumultus ex Germania accurrerat et in locum Domini Nederwormeri suffectus fuerat.

Hic in universum erat status provinciarum Transrenanarum, cum Albanus Montibus Hannoniae receptis cum exercitu suo in Brabantiam rediret; qui dimisso equitatu Germanico, quod in Transrenanis provinciis ob earum situm foret inutilis, Fredericum Toletanum filium suum cum peditatu Mosam Renumque superare jubet; ipse vero Trajecti ad Mosam tormenta navibus imponit et cum duce Medinensi secundo flumine in Gelriam defertur; cumque Noviomagi hibernare cogeretur ut rem pecunariam commodius expediret, oppugnata per Fredericum Zutphania et praesidiariis fugientibus occupata, recipiente se in Germaniam comite Montensi, universa illa Gelrici atque Transisulanici tractus oppida nullo negotio recuperat, sicuti etiam Amersfortiam in ditione Trajectensi. Porro inde Hollandiam petiturus Naerdam exiguum istius provinciae oppidulum contendit. Incolae autem cum essent addictis animis in haeresim, quam primi omnium Hollandiae civitatum publice professi fuerant, deditionem facere recusarunt, licet per dominos Noirquermium atque Cressonerium, qui praemissi fuerant, monerentur ne tormentorum adventum expectarent, alioqui ipsorum oppidulum ex ratione belli in praedam militi cessurum, quod exiguum et immunitum esset; sed adventante Frederico et oppugnationem parante cum de deditione agere vellent, nihilominus admissi sunt. Verum dum conditiones scriberentur furorem suum haereticum necdum dissimulare potuerunt, quin contra omne belli jus minora tormenta aliquot disploderent in Hispanos incautius, utpote sublato jam bello, ante muros versantes. Unde irritati milites vi irrumpunt et oppidulum compilatum injectis flammis in perfidiae mercedem exurunt excepto templo et Religiosarum quodam monasterio.

Fredericus castigatis pro merito suo Nardensibus Amstelredamum versus progreditur, ut per aggerem Sparen-

sem Harlemensibus bellum inferat; qui ab Amstelredamensibus vicinis suis moniti, ut tempestive rebus suis consulerent et pacem cum regiis facerent, deliberatione habita, e magistratu duos Amstelredamum mittunt Theodoricum scilicet Frisium consulem et Christophorum Scagensem scabinum, ut de conditionibus cum Friderico agerent. Qui laetus eorum adventu continuo se ad patrem suum scripturum atque pro ipsis intercessurum promittit. Eodem die, quo hi Harlemo discesserant, rebelles quidam, suae sortis hominibus aliquot convocatis, seditione facta urbem occupant, subsidium ab Auraico propere accersunt, legatos Amstelredamo reversos in carcerem conjiciunt et demum Leidam Auraico transmittunt et omnia sursum atque deorsum versant. Unde Fridericus cognita eorum iterata rebellione iter ingressus per Julianum Romeroum munitionem Sparendammensem, occisis mille trecentis propugnatoribus, occupat et Harlemo appropinquans leprosarium occupat et duodecima Decembris Harlemum obsidere incepit, comitatus Bossuvio regulo, Hollandiae moderatore. Habebat autem in exercitu suo 37 cohortes Hispanorum et 22 Walonum et octodecim Germanorum cum duabus turmis equitum tormentariorum et totidem lanceariorum Hispanorum et ducentos equites Germanos, qui in Beverwijk pago totoque oceani littore excubabant, ne quis hostis ex Waterlandia terga regiorum invaderet. Peditatus autem ita dispertiebatur, ut Hispani in leprosario juxta portam S. Crucis metarentur, Germani vero in Sylva Harlemensi, medium autem spatium Walones occuparent. In urbe autem in praesidio erant sex peditum Germanorum signa sub Lazaro Moulartio tribuno et postridie quam obsideri coepit, supervenit baro Lumayensis, qui a rebellibus ad primam obsidionis famam missus fuerat cum tribus millibus peditum Anglicorum, Scotorum atque Gallorum, sed praeventus ab Hispanis dum nihilo-

minus castra perrumpere et in urbem pervadere tentat, multis suorum amissis in Zuyt-Hollandiam repellitur.

Rebelles itaque cognita obsidione munitionem exitant in pago Sassenhem dicto, paulo minus quam medio itinere Harlemum inter Leidamque distante, ut eo milite simul atque annona congregatis, Harlemensibus subsidium mitterent per lacum illum ingentem qui Harlemum atque Leidam interjacet et juxta dictum pagum ad locum Cage dictum incipit, qui praedura tum hyeme glacie stratus firmissimum iter equiti peditique praebebat, praesertim tractoriis redis illis, quas indigenae *sledas* vocant, quae a duobus equis protractae tantum fere oneris capiunt, quantum currus capacissimi et mira celeritate supra duas ferreas laminas structae per glaciem portrahuntur a duobus tantum equis, acutioribus solearum stimulis gressum in lubrica glacie firmantibus. Fredericus autem Toletanus muris lustratis fossisque admodum latis inspectis deliberat, quanam potissimum parte urbem oppugnare deberet, multisque suadentibus ut silvam versus tormenta contrueret adversus prominentem urbis angulum qui utroque latere magno hostium praejudicio impeti poterat, aliis vero suadentibus ut juxta portam Sanctae Crucis oppositamque portae munitionem murum quaterent, eo quod castra illo loco jam fixa expeditiorem tormentorum collocationem efficerent; quae alioquin in silvam transferenda novisque operibus munienda erant, quod intenso praesertim frigore aliquot dierum spacium consumeret, intra quod urbem per portam Cruciam expugnari posse dicebant. In quam sententiam Fredericus ferebatur, fatali certe consilio, quod profectum ex contemptu inimicorum certissimam cladem belli ducibus semper afferre consuevit. Decima octava itaque Decembris tormentis res geri cepit, sed eo die atque etiam postridie tam parum effectum est ut Julianus Romerous oppugnationem dissuaderet. Verum cum tormen-

tarius pulvis ferreique globi deficerent, quibus latior ruina sterni potuisset, placuit militem in muros immitti, stratoque ponte supra vasa aliquot cerevisiaria, *tonnas* vocant, qui militum humeris deferri et in fossam immitti posset, ut per eum transeuntes in opositam munitionem, quae portae Cruciariae objecta erat, per ruinas tormentarias evaderent. Quod cum propere factum fuisset et unus atque alter ex Hispanis per ruinas enitens in munitionis caput evasisset, Hispani qui ad irruptionem parati constiterant nullo signo dato sine ordine per pontem accurrunt, ubi cum in aperto versarentur, eo quod ruina impeditior hoste acerrime repugnante ascensum impediebat et postremi urgentes et constipati prioribus redeundi copiam negarent, tormentis ex urbe a latere petiti sunt ita ut momento temporis centum et quinquaginta fortissimi milites perirent. Julianus Romerous visa suorum obstinatione, quod nequicquam repugnantes apertoque periculo redire nollent, accurrit et a muris eos discedere compulit. Dum autem se recipit scolpeto a moenibus petitus, alterum oculum amisit. Grave enim detrimentum regiis inferebant bombardarii illi, qui diebus festis sese in locis ad id destinatis (: doelens vocantur :) longioribus manualibus tormentis ad certum scopum dirigendis exercere soliti sunt.

Nocte quae hanc oppugnationem sequuta est, Zaraso cum 600 Gallis per lacum in urbem ingressus est. Fredericus ita a moenibus repulsus nequaquam tamen animum dimittit, verum excavatis fossis ad pedem propugnaculi, quod portae Cruciae ut diximus objectum fuerat, pervadit et continuo suffodiendo hostem licet acerrime repugnantem inde ejicit, qui in urbem se recipiens portam S. Crucis aggeribus obstruxit. Interea Leydenses mittunt mille circiter milites sub ductu Antonii Pinteri, illius qui Montes Hannoniae ut supra diximus Ludovico Nassovio

prodiderat, ut in aggere Sparensi munitionem quamdam subito excitarent, quo commeatuum subvectionem, quae solo hoc itinere Amstelodamo fieri poterat, impedirent. Verum Amsterdamenses cum aliquot suorum militum excurrentes opus impediunt, hostem in fugam convertunt et Antonium Pinterum nequissimum proditorem occidunt; unde mille aureis ab Albano donantur, qui tantumdem se daturum spoponderat iis qui eum interemissent. Dum Harlemum obsidetur, Hispani duos rebellium centuriones capite truncant eaque in urbem tormentis mittunt; unde continuo obsessi undecim Hispanos suspendunt eorumque capita vasi inclusa ad Fridericum mittunt cum litteris, ut ab armis cesset, cum decimas ipsi, a patre tantopere petitas, offerrent.

Dum haec aguntur Harlemi, haerebat Auraicus Delfis in monasterio Sanctae Agathae monialium, quod a parte occidentali objacet ecclesiae majori in honorem S. Hippoliti consecratae, ubi tum praefectum virginum agebat vir insignis *Cornelius Musius*, Delfensis, qui hoc anno nocte intra decimam et undecimam Decembris crudeli supplicio ab haereticis Leidae martyrio affectus. Acta ejus, undecunque magno studio a nobis corrasa, quantum possumus hic integra damus. [1])

Occasio martyrii ejus haec fuit. Agebat tunc temporis

1) Wij meenen hier te moeten verwijzen naar hetgeen Christiaan van Adrichem, de voortreffelijke biechtvader der Nonnen van St. Barbara te Delft (wiens uitstekende deugden zoo meesterlijk zijn geschetst in een paar stukken bij Dodt van Flensburg, Archief II, bl. 102–7) in zijn eigenhandig door hem geschreven Martyrologium had opgeteekend. In een bijvoegsel „*De novis Martyribus*" komt daar o. a. voor: „1572, die 10 Decembris, „Leydae Batavorum, post dira tormenta a Geuseis suspendio strangulatus et „necatus est honorabilis Mr. Cornelius Musius, Delphus, poëta laureatus, „theologus et coenobiarcha sacrarum virginum D. Agathae apud Delphos „Hollandiae, aetatis suae anno 72." Zie J. J. Dodt van Flensburg, Archief voor kerkel. en wereldl. Geschied. II, bl. 119.

summum militiae rebellium praefectum comes Marckensis, dominus Lumayus vulgo dictus, cujus supra mentionem fecimus. Hic cum sub initium Decembris Delfos venisset, ejusque copiae ante portam australem oppidi metarentur, accidit ut multa ab ipsis insolenter fierent, praesertim a gregario milite, qui propius portam accesserat; qui reprehensus a satellite praefecti civium cum non desisteret, postremo ab eodem plumbea glande de muro trajicitur. Lumayus, qui intra civitatem hospitabatur in aedibus nobilis Joannis Huteri [1]) dicto monasterio fere contiguis, et tunc vacuis, quod Huterus caussa religionis et odio rebellionis Ultrajectum concesserat, hanc caedem indignissime tulit et cadaver occisi deponi fecit ante valvas dictae majoris ecclesiae sub campanili ex adverso praefati monasterii, petiitque a magistratu caedem ut injustam vindicari. Verum magistratus, habita cum Auraico deliberatione, respondit, mortuum jure et sua culpa caesum videri. Irritatus hoc responso Lumayus juravit, se per seipsum vindicaturum suum militem caesum, etiam (: si daretur :) per necem praefecti virginum Agathensium, tunc Auraici hospitis. [2]) Hoc cum Musius rescivisset et crudelitatem Lumayi fraudesque Auraici probe nosset, non sine caussa sibimetipsi timere coepit, praesertim cum Auraicus ipsum Lumayum ad coenam invitasset, qui praesentem tunc Musium variis dicteriis et acerbis scommatibus excepit. Accedebat, quod passim a Lumayi familiaribus dissemina-

1) Dezelfde, wien bovengemelde Christ. van Adrichem dank betuigt voor de leening der „*Descriptio Jerusalem et Sanctorum Locorum*", — een handschrift opgesteld door Jo^r^ Jan de Huyter, schout van Delft, die in 1520/1 te gelijk met heer Jan Schorel, kanunnik te Utrecht en schilder en met M^r^. Lambert, pastoor van St. Hypolitus te Delft, eene bedevaart naar het H. Land had gedaan en daar op het H. Graf tot ridder was geslagen. Hier gemelde Joannes Huterus is des ridders kleinzoon, en blijkt alzoo een oomzegger te zijn van den gunstig bekenden geschiedschrijver Pontus de Huyter.

2) In het H. S. stond hospitem.

batur et passim credebatur, Auraicum abeunte Musio vitae necisque potestatem in ipsum largiore vini poculo Lumayo propinasse. Quare nona Decembris hujus anni petita ab Auraico et obtenta venia Hagam versus contendit, [1]) cum nobili sanctimoniali monasterii Caroletta Merwia et adolescente 20 annorum Cornelio Musio van der Meere Delfensi, fratris sui filio, cui a sacro fonte suscepto suum nomen dederat. Quia autem multum nivis ceciderat, vehebantur simul reda tractatoria, *slede* vocant. Verum portam civitatis egredientes notati sunt ab aliquibus equitibus Auraici, inter quos praecipui erant Hoverinck filius mercatoris Tellii et quidam dictus Maselant filius Engelberti Cornelii Flacci, ipsius Musii propinquo gradu cognati. Hi mox redam sequuti eam assequuti sunt juxta leprosarium, quod a meridie Hagae adjacet, et coëgerunt aurigam ut redam sisteret ante cauponam cujusdam hospitis mulierculae dictae *Truy op 't Hoff*. In dicto hospitio mox adsunt requirentibus dictis equitibus aliqui commissarii a Lumayo destinati, ut inquirerent de caussa fugae Musii, quem Ultrajectum ad Hispanos patriae hostes tendere dicebant. Factum examen Maselant unus ex equitibus Delfos ad Auraicum defert, qui postridie literas reddidit cum mandato (: saltem pro forma :) ut captivus secure Delfos reducatur; quin ex familia ipsius aliqui nobiles tam mares quam foeminae Hagam simul contendunt Musium reducturi, in vicem hujus officii opiparo prandio rursum excipiendi. Hoc nuntio accepto statim omnes Delfos contendunt, deducentibus qui ceperant equitibus. Accidit ut, eodem momento fere quo illi Haga,

1) Kon de hoogleeraar N. C. Kist deze woorden nog lezen, dan herriep hij gewis, wat zijne pen neerschreef in het Nieuw Archief voor Kerkel. Geschied. II, bl. 377/8, waar hij gewaagde van „den ongelukkigen Musius, „wiens eedbreuk en verraderlijke vlugt naar den vijand een zoo treurig „uiteinde hem op den hals haalde."

Delfis discederet Lumayus cum aliquot equitibus et peditibus, ut Harlemo, cui tunc regii imminebant, praesidium imponeret. Ex hisce copiis aliquot equites, ut est verisimile, de mandato Lumayi discedunt a via recta, quae Leidam ducit, et per pontem Telonarium ad sinistram Hagam contendunt et obvium habentes cum sua reda Musium juxta praedictum leprosarium et violenter irruentes redam secum abducere voluerunt. Verum cum illi, qui Musio praesidio erant, contra urgerent et mandatum Auraici ostenderent, redam dimiserunt eamque de propinquo praecesserunt, donec veniret ad divortium viae communis, quod ad pagum Ryswijcanum prope dictum pontem Telonarium pergit; ubi vi facta coegerunt aurigam, ut sinistrorsum deflecteret et Leidam adveheretur, ubi Lumayus pernoctaturus erat; et tanta vi redam raptarunt ut Musio pileus de capite decideret nec permitterent [1]) ut repeteretur, irridentes et clamantes: „alium galerum sacrificulo Leidae adaptabimus", et insuper ipsum pallio spoliarunt.

Cornelius vero Musius adolescens et cognatus Musii, qui juxta leprosarium visa equitum impressione reda exilierat et inter vepres seipsum occultarat, cum equites discedere vidisset, alia reda [2]) patruum suum juxta pagum incommode assecutus fuerat; nam cognitus ab hisce praedonibus gladio et bombardula spoliatus in patrui sui redam conscendere coactus est, ibique ferrea cathena brachium ipsius cum brachio patrui sui arctissime devinctum est. Cum fama capivitatis Musii Delfos allata esset, multi ex civibus non parum contristati sunt. Erat enim gratus toti fere civitati vir optimus, ita ut multi extra portam ejus reditum praestolarentur. Hi cognito hoc infortunio praestantiores ex suo numero delegerunt, qui simul

---

1) Het H. S. zegt: permitter*et*. 2) In het H. S. alia*m* reda*m*.

cum Remigia [1]), monialium Agathensium praefecta, ad Auraicum irent supplicatum pro remedio. Verum quia supervenerat nuntius de occupata munitione Sparendamensi et pereclitante Harlemo, Auraicus cum Ordinibus consultabat, quid in rem factu [2]) opus esset. Nec ante mediam noctem conventus dissolutus est. Auraicus eo dissoluto statim aditur et de nocte (:ut officiosus videri volebat:) literas hoc tenore ad Lumayum dedit, quarum autographum usque in hodiernum diem videre est apud dictum Cornelium Musium juniorem, quem cum patruo suo Leidam abductum diximus et nunc relicta Catholica religione consulem Delfis agit, ad signum *duplicis crucis* cerevisiae coctor.

Monsieur mon Cousyn.

Les novelles me sont ici venues de l'execution, que vous aves faicte a l'endroit la personne du pater de ce cloistre, ou je suis; dont je suis tres mari, veu que desja il avoit mes lettres d'asseurance, pour s'en pouvoir retourner celle part. Et non obstant praesentement icy avois bien espere, que n'ussies voulu attenter chose semblable a mon desceu et sans en avoir mon advis et consentement. Parquoy et comme j'entends, que tenes encore ches vous ung jeusne homme avecq une nonnain estant gentilfemme, qui tous deux estoint en la compagnie du dict pater; je vous prie qu'incontinent, cestes veues, me renvoyes tous deux sans qu'aulcun aultre tort leur soit faict; et n'y voulez faire faulte. Et sur ce me recommandant bien affectueusement en vostre bonne grace, je

1) n. l. Reymgen Corssend^r. Zie Dietsche Warande XI, bl. 581. Kerkelijk Nederland, 1854, bl. 191, gewaagt van „Cors Claessen, pharmacopoeus „Delfensis, cujus duae ex ordine filiae huic monasterio praefectae fuerunt: „Clara, elati animi virgo; Reimburgis, demissi."

2) In het H. S. fact*o*.

prieray Dieu vous donner, Monsieur mon Cousin, en bonne santé heureuse et longue vie.

De Delft ce XI jour de Decembre 1572.

Et erat subscriptum: V[re] bien bon Cousin a vous faire service:

GUILLAME DE NASSAU.

Superscriptio erat: A Monsieur, Monsieur Comte de la Marche, mon bon Cousyn.

Id est: Domine Cognate.

Intellexi quid egeris cum praefecto monasterii ubi sum; unde valde indolui, postquam habuerit litteras a me quod huc secure reverti posset. Eo non obstante speraveram hic quod nihil tale tentasses, me inscio et sine meo consilio et consensu. Quare et cum intelligam, quod adhuc apud te habeas quendam adolescentem cum religiosa nobili, qui erant dicti praefecti socii; precor ut statim visis praesentibus remittas utrumque absque ulla ulteriore injuria, idque certo facias. Atque ita me summo affectu commendans vestro favori, precor Deum vobis concedere, Domine Cognate, cum sanitate longam atque felicem vitam. — Delphis 11 Decembris 1572. — Et erat subscriptum: Tuus valde cognatus Wilhelmus Nassovius. — Inscriptio vero: Domino, Domino Comiti Marchiae charo meo cognato.

Sed tarde nimis venerunt hac literae ¹), quae si etiam

1) Had vader Bor dit geweten, dan ware 't niet noodig geweest in zijne *Nederl. Historien* I, bl. 422 der uitgaaf van 1679, te schrijven: „....Daerom hij (de Prince van Orangien) terstond eenen expressen bode sond aen den Grave van der Mark, dat hem (Musius) soude relaxeren; maer de Grave op hem gebeten wesende en horende datter een bode van den Prince voor de poorte was, dede te meer haesten met zijn (Musius') dood, en wilde de poorte niet geöpent hebben voor en aleer hy dood was"..... Doch zou de geschiedvorscher met den brief zelf niet verlegen zijn geweest? Want de Prins getuigt dat hij de wete had van de „*execution*" tegen den pater van St. Aagthen-klooster. Dit dubbelzinnige woord beteekene nu of de een-

tempestive affuissent, nescio an quicquam operari potuissent. Mutuo enim se noverant leo et vulpes; sciebat enim quid Auraico placeret Lumayus et quid simularet. Advectus enim fuit eodem die Leidam Musius. Qui cum in itinere vidisset consternatam valde bonam monialem Carolettam, eam blande consolabatur dicens: „Cape animum, „filia, non diu hic crimus; cito aeternae felicitatis parti„cipes futuri, cum e contrario nostri concives longa ser„vitute opprimendi sint", spiritu plane prophetico imminens sibi martyrium et diuturnam haereticorum oppressionem praenuntians. Dono enim prophetiae hunc insignem virum a Deo donatum fuisse vel ex eo constat, quod variis honestis viris diversis vicibus multis retro annis praedicere solitus fuerit, se violenta morte pro catholica religione consummandum, his per jocum, uti hilaris erat, verbis utens: „Per fenestram cannabinam (: laqueum scilicet:) „adhuc decidam, sed mortem durissimam et lentam ha„bebo, quod struma quam sub mento gero, praefocatio„nem impeditura sit; non timeo mortem, sed timeo longos „et graves cruciatus, quas ante mortem toleraturus sum." Multi et graves viri sunt, qui variis temporibus haec de ore ejus audierunt; quibus nescio an quicquam certius praedici potuit, ut exitus declaravit.

Leidam enim advectus exponitur in coemiterio S. Petri a latere ecclesiae septentrionali ante insignes aedes Lochorstianas, quod Vincentius Lockhorstii dominus caussa reli-

---

voudige ontvoering of de terechtstelling, het baart immer moeilijkheid. In het eerste geval rijst de vraag: waarom wordt aan het slot van den brief niets gevergd dan de behouden terugzending der twee reisgezellen van Musius? In het andere geval laat de vraag zich gelden: Hoe komt de Prins, die bij de aankomst der tijding van Musius ontvoering in de Staten-vergadering was en voor het sluiten van deze (na middernacht tusschen 10 en 11 December) geen bezoek wilde ontvangen, aan de wete van Musius' terechtstelling, tenzij e largiore vini poculo enz., waarvan de schrijver vroeger heeft gerept? Wie kan hier de goede oplossing vinden?

gionis et rebellionis Ultrajectum concessisset, et in aedibus tunc vacuis diversaretur Gijsbertus Duvenvordius Opdami dominus, nobilis Hollandus; qui cum statim ad Musium accessisset, aspectu ejus non parum se recreari aperte testatus est, quod summam sibi fuisse cum patre ejus amicitiam commemoraret. Verum ad (preces) opem implorantis tam boni viri et amici paterni (: ut facit haeresis plane efferos:) non tantum obmutuit, sed etiam contumeliose respondit: „Tune es Agathensium beguinarum pater? putabam subolidum monachum hic residere"; et cum dicto se proripuit. Interim ad Musium venit concionator haereticus, multis verbis persuadere nitens, ut catholicae religioni et primatui Romanae Ecclesiae renuntiaret; verum cum insignis confessor nihil minus in animo haberet et haeretico egregie foetens os obturasset, re infecta discedere coactus est. Mox adfuit militum commentariensis, qui Musium ex domo Lockhorstiana duxit ad aedes Cornelii Venii syndici Leydensis, in cujus aedibus vacuis (: quod is vitans haereseos et rebellionis contagium in Brabantia abesset, licet nunc fere tota ejus posteritas ad haeresim turpiter defecerit:) hospitabatur Lumayus in eodem S^ti^ Petri coemiterio paucis passibus a domo Lockhorstana Occidentem versus; ubi eodem die, ut Delfos ad Auraicum adducerentur, in vinculis a Lumayo servabantur Christophorus dominus Scagenus scabinus Harlemiensis [1]) et Mgr Adrianus Assendelftius ejusdem urbis syndicus; qui publico civitatis suae nomine destinati fuerant ad Fridericum Toletanum urbem obsidere parantem, ut de urbis suae deditione cum eo transigerent; sed in itinere intercepti fuerant. Ad hos cum deductus esset Musius, invicem cum tristitia casum

1) Dit en het voorgaande woord was in het H. S. doorgehaald, naar ons dunkt bij vergissing; want de zamenhang eischt ze. Ook hierboven bl. 382 zijn ze blijven staan, en bij het begin des jaars 1573 komen ze eveneens voor. Zie achter bl. 399.

suum miserabantur, quod in efferae belluae Lumayi manus incidissent, mortem sibi ominantes durissimam. Quare flere incipiens junior Musius a carnificibus paulo laxioribus vinculis patrui sui brachio alligatur; sanctimonialis vero Caroletta in aliud cubiculum deducta est. Circa vesperam vero Harlemo vocatus adfuit carnifex, qui transiens ostium cubiculi a captivis Harlemensibus fuit agnitus sinistro plane omine. Quibus Musius habendam esse patientiam dixit: „Omnes, inquiens, in manu Dei sumus; ipsum precemur pro patientia et gratia." Vix verba finierat, cum e triclino illo in arctius conclave solus Musius abducitur et examinatur a delegatis Lumayi judicibus, dicto Opdamio et quodam nobili Gallo, Aumalio dicto, qui mox Christi martyrem supra mensam, quae etiamnum apud Venii filiam extat, extendunt, linteamine os tegunt et mox aquam frigidam immittunt, imo et per infusoriam spurcam suam urinam insignem virum transmittere cogunt tanta copia ut venter totus intumesceret; mox pugnis percutientes et pedibus calcantes, eandem per guttur ejicere cogunt; nudatum quoque flagris acerbissime ad multum usque sanguinem caedunt, ita ut arctioris cubiculi parietes candidati ita sanguine ejus respergerentur, ut ipse audierim dicentem Wilhelmum Oudevlietium, notarium publicum Leidensem, iterata saepius fidelia et calce vix tandem potuisse elui. Exinde deducitur in caveam sive cellarium subterraneum in cujus concamerato concavo annulus ferreus prominebat; ad hunc tenui admodum corda ex dextri pedis pollice majore sanctum senem capite terram versus suspendunt; verum cum aliquamdiu summo cruciatu ita pependisset, tandem quod chorda tenuis esset et corpus satis obesum, digitus ipsius in laqueo confractus in eodem haesit, qui postridie ab ancilla domestica in propinquum coemiterium S[ti] Petri delatus est. Cadens vero in terram graviter sacrum suum caput laesit; unde

accurrentes crudeles illi carnifices rursum in Christi martyrem grassantur; quae egerint sciri non potuit, quod nulli praeter ipsos adessent; qui vero in domo erat Oudevlietius praedictus magna lamenta et suspiria se audivisse testatus est. Demum hora noctis intra nonam et decimam cruentatum, defessum et gementem bonum senem domo educunt et nudis pedibus per nivem longo itinere per grande coemiterium et choralem plateam, pedibus multo sanguine stillantibus, ducunt ad infamem furcam, quae supra caeruleam petram in lata platea, haud procul domo civica erecta erat. Hic dum ex grosso fune laqueum aptant, interim Deo seipsum commendat sanctus martyr et laqueo circumdatus in altum trahitur. Cui statim ungues de pedibus praecidunt, sanguine in subjectam nivem decidente, atque eo modo per aliquot horas summo cruciatu vivus pependit multum et graviter gemens. Audivi ego ex honestis et fide dignis hominibus, qui tunc juxta furcam, loco urbis primario, habitabant, se cum summa miseratione graves illos gemitus quidem audivisse, sed fenestras aperire ausos non fuisse propter insolentiam militum Lumayi. Caussa autem, cur tam diu vivus in furca perseveravit, fuit quod funis crassior collum stringere et praecludere non potuit, praesertim cum sub mento ad collum etiam satis grande tuber sive strumam idipsum impedientem haberet; ita ut absque dubio sancti martyris obitus in diem 11 Decembris inciderit.

Mane facto Bartholomaeus Joannis lanei panni propola, vir honestus mihi familiariter notus et ex adverso furcae habitans, cum fenestras suas aperuisset, uxorem suam Clementiam Michaëlis inclamat atque (asserit,) illum, quem tota nocte suspirantem audierant de furca pendere, virum honestum esse et consulem videri ex vestitu; indutus enim laneum thoracem, qui de more illius saeculi ante pectus integer erat, et supra humerum atque infra brachium

sinistrum ad latus ferreis vel aereis tenaculis claudebatur; cujus partem, quae supra humerum claudebatur, ut laqueum collo inducerent, tetri carnifices solverant et solutam pendere dimiserant. Sub meridiem redeunt, qui sanctum virum suspenderant et praeciso fune corpus decidere faciunt; adduxerant autem secum exiguum quemdam nanum, qui Lumayo in deliciis erat; hic militum hortatu castissima ejus virilia vestibus extracta abscidit et de chorda pilei sui suspendens ad Lumayum, laetum illi spectaculum exhibiturus, recurrit. Milites vero coronam capitis sacerdotalem cum cute capiti detrahunt et corpus ita truncum ad ecclesiae Sancti Petri septentrionalem porticum reducunt, ubi denudatum, quod pinguis esset, ventrem aperiunt, intestina extrahunt et Theodericum Joannis, probum et catholicum tunc virum (: nam postea nonnihil titubasse visus est:) custodem dictae ecclesiae cogunt, ut ea teneat donec ipsi adipem desecarent; quem pharmacopeis et alyptis vendiderunt: et a meridie nobilis quaedam sanctimonialis Leuwenhorstiensis monasterii prope Noortwyck vix obtinuit ut truncum et lacerum cadaver sepeliretur, quod non est permissum fieri in lignea cista, sed in corbe vimineo; qui cum brevis nimis esset, quam ut satis proceri hominis staturae conveniret, milites caput desecant et a latere ponunt, atque ita effossa scrobe ante januam templi S^ti^ Petri septentrionalem paululum a latere orientem versus sub fenestra vitrea conditur. Locus quidem accurate notatus est, sed postea pace Gandavensi facta cum ossa quaererentur, inveniri non potuerunt, sive quod obsessa Leida, cum multi peste morerentur et omnia sepulchra effoderentur, inde sublata sint sive quod ea custodiat, qui omnia suorum ossa custodit, meliori tempore revelanda. Illud mirum, quod cum Delfis adhuc ignoraretur, quae Leidae circa Musium acta erant, atque ideo religiosae Agathenses tota nocte in orationibus ad Deum

pro suo praefecto instititissent, summo mane in odeo suo viderunt patibulum et ex eo pendentem Musium, ita ut territae omnes exclamarent: „Ibi pendet noster pater." Non enim satis erat diabolo, cruentam suam rabiem exercuisse in sanctissimum praefectum, nisi etiam tristi spectaculo miseras ejus oves terreret. Studiose enim hoc tempore quaesiisse diabolum ut catholicos affligeret, satis probat id quod hoc eodem fere tempore Goudae accidit, ubi probus quidam sacerdos, Petrus nomine, habebat ancillam vetulam nomine Christinam, optimis quidem moribus, sed malo daemone a longo tempore obsessam; illa cum toto hoc anno nullam ejus agitationem sensisset, mirabatur et liberatam se putabat, cum per forum eunti et nescio quid empturae occurrit quidam vestitus oblonga toga pellibus suffulta, promissa barba, rogatque Christinam num se nosset; idque ea negante, intulit: atqui satis diu familiariter tecum versatus sum. Cumque illa rogasset, quisnam igitur esset, respondit se esse daemonem ipsius insessorem; propterea se domicilio suo abesse, quod occuparetur gravioribus negotiis, praesertim instruendis haereticis concionatoribus, quibus etiam in suggestu assisteret. Illa perterrita statim discessit et cum post pauculos dies templum praeteriret eo tempore quo haereticus ibi concionabatur, instrospicit et videt eundem daemonem eodem quo sibi apparuerat habitu concionatori a tergo imminere. Nec est quod putet me quisquam fabulas annalibus meis intexere; tam enim hoc mihi certo constat quantum humanis rationibus fieri potest. Talis erat qui Lumayum agitabat et Musium martyrem fecit. Erat Musius moribus admodum facilis et ideo sanctimonialibus suis gratus; [1]) quibus cum aliquando peregre domum

---

1) Tot hiertoe is het verhaal der marteling van Musius ook afgedrukt in *Kerkelijk Nederland* van oud-professor J. H. Wensing, 1854, bl. 174 vv., doch naar een afschrift dat op menige plaats van den oorspronkelijken tekst

rediret, pro xenio attulit singulis scyphum argenteum, *scalen* vocant, satis ponderosum et largum ad bibendum certis temporibus vinum Hispanicum; vidi ego ex illis unum in cujus labro exteriori expressae erant duae primores literae nominis ejus C. et M.; exemplo mihi sane minus probato, cum non arrideat in monialibus specimen proprietatis [1]) et in sacratis Deo virginibus tam liberalis fumosi vini usus. Sed certe quicquid illud est labeculae vel inadvertentiae, tanti et tam excellentis martyrii camino plane purgatum, ideo autem a me hoc loco relatum est, ut nemo de gratia Dei et corona martyrii desperet etiamsi peccator sit, qualis ego et mei similes.

Narravimus supra inter acta Musii, duos legatos Harlemensium catholicos a Lumayo Leidae captivos detentos; hi post obitum Musii statim Delphos adducti sunt; e quibus Adrianus Assendelftius 21 Decembris publice ibidem de furca ignominiose suspensus est; caput vero praecisum et stipiti impositum etiam post mortem blandum subridere visum fuit, habitu corporis gaudium beatae animae indicans.

Egerat longo tempore Leidae homo quidam laicus et

---

zeer afwijkt. Na nauwkeurige vergelijking moet hier worden betuigd, dat telkens, waar de lezing in *Kerkel. Nederl.* van de onze verschilt, zij ook in strijd komt met het oorspronkelijk handschrift. Wat verder in hetzelfde Jaarboek van bl. 151 tot 210 over Musius wordt gegeven is voor zijne levensgeschiedenis van groot belang. Vergelijk mede *Cathol. Nederl. Stemmen*, 1839, bl. 83.

1) Hetgeen in *Kerkel. Nederl.*, 1854, op bl. 190 wordt gezegd, kan hier eene eenigzins goede verklaring geven. Daar luidt het: In hoc conventu moniales singulae cyphum argenteum habebant legato patris Colemanni, qui conventui omnia bona decedens legaverat. Utebantur et argenteis cochlearibus in mensa et ad hospites excipiendos gutto argenteo (: lampitte :) et linteaminibus subtilissimae telae. Excipiebant autem eae moniales magnates solo tecto et lecto, mensarios sumptus solitus erat solvere magistratus urbicus. — Als Musius aan enkele nonnen, die geen zilveren schaal hadden, op zijne kosten er een vereerde om wille der gelijkheid, zou hij dan zoo verkeerd hebben gehandeld?

simplex, apprime tamen pietati deditus, semper ecclesiam visitans, alias vix domo egrediens, atque ideo nomine *inclusi* quam proprio notior. Hic cum saeculari quodam sacerdote Henrico Pauli nomine Leida Amsterdamum tendebat, haereticorum rabiem fugiens; a quibus tamen in lacu illo ingenti intermedio comprehenditur. *Inclusus* ille post varios cruciatus et irrisiones, quas patientissime tulerat in lacum demergitur. Sacerdos vero blanditiis suis periculum evasit suo malo, quia postmodum non bene se gerens mortuus est, ut gratiam gratis datam martyrium esse agnoscas. Ostendit ille Henricus nobis admodum juvenculis universa martyrii illius *inclusi;* sed quia per aetatem non recordamur, nec ea postea vidimus, illa, quod optaveramus, hic inferre non potuimus.

Sed non tantum in Hollandia haeretici suo more in catholicos et praesertim in ecclesiasticos desaevierunt, verum etiam Aldenardae in Flandria cum haeretici ad famam adventantis Auraici, impulsore Jacobo Blommart, 5 Octobris imagines deturbassent, capiunt in conventu Minoritarum Joannem Mahusium, olim episcopum Daventriensem designatum; quem pedibus ut canem conculcarunt, multisque injuriis et probris affectum usque ad necem fere vexarunt. Sed et Paulum Goyum, Petrum Finium S. Th. licentiatos, Joannem Braeckelium et Joannem Opstallium baccalaureos S. Th. et Jacobum Deckerium sacerdotes et Jacobum Cortevillium urbis praetorem, quod fidem regi datam frangere nollet, manibus pedibusque ligatis in Scaldim projectos crudelissime submerserunt, alios vero capite tenus in terram defossos velut metas quasdam globis impetebant. Verum cum, recuperatis ab Albano Montibus Hannoniae, nebulones hi in Hollandiam fugere tentarent, a regiis capti et vivi concremati sunt. [1])

1) Vergel. Archief voor de Geschied. van 't Aartsb. Utrecht, Dl. IX, bl. 126/7.

Hoc anno Rentius equitum tribunus a rege Galliae in Angliam mittitur, ut ageret de matrimonio Catholico principi tolerabilibus conditionibus contrahendo inter reginam et Franciscum Alençoniae ducem regis fratrem et regni, ut putabatur, successorem, cum rex nullos liberos haberet. Sed Angla ab omnibus ambiri a nullo vero accipi volebat, sicut et antea Henricum Galliae regem tunc Andium ducem illuserat similia petentem ut fertur.

Joannes Suetiae rex, memorabili victoria contra Moscovitas obtenta, legatos Romam mittit ad Romanum Pontificem petens viros doctos, qui populum in Catholica religione instituerent. Missi plerique inter quos Nicolaus Wiggerus Harlemensis et Franciscus Haraeus Ultrajectinus; quibus in regia Stockholmensi urbe vacans monasterium ad usum assignatur, magnoque fructu laborant.

Magnus Tartarorum imperator Cham numeroso exercitu Moscoviam ingressus Moscoam ditionis caput occupat et exurit cum strage fere 500000 hominum.

Cometes hoc tempore ad signum Cassiopeae visus est, qui toto anno, quod mirum judicabat Gemma Frisius, [1]) duravit.

Comburgi in Germania nascitur infans masculus, cui Thomae nomen inditum, sine brachiis, articulis tamen pedum longioribus et instrar digitorum flexibilibus, ita ut illis potum cibumque sumeret, quin et non incommode scriberet et calamos aptaret; ita ut brachia locum tibiarum occupasse viderentur. Vidit illum cum admiratione caesar Maximilianus, et publico scripto celebravit Joannes Postius, medicus non ignobilis.

---

1) Cornelius Gemma, Frisius' zoon. Zie Nic. Vermulaeus, Accademia Lovanien. bl. 300—1. Vergel. Pontanus Histor. Gelriae, bl. 916.

1573.

Aperitur annus 73, continuis motibus bellorum per Hollandiam Zelandiamque insignis. Initio hujus anni Christophorus dominus Scaganus et scabinus Harlemiensis, quem superius in actis Musii Leidae captivum servatum fuisse notavimus, cum statim a morte ejus Delfos ad Auraicum adductus esset, misere ab Ordinibus et toties tortus est, non obstante quod esset nobilis et decurio ac per hoc de jure a tortura immunis, ut tandem ex gravitate tormentorum 6 Idus Februarii in carcere mortuus fuerit. Obsidebant adhuc regii Harlemum iniquo anni tempore. Praeterquam enim quod hiemes hisce regionibus intenso frigore sint intolerabiles, ita hoc praesertim anno, quo frigidior ab anno 64 non fuerat; quod sicuti regiis impedimentum, ita rebellibus non modicam praestitit occasionem protrahendi obsidionem. Lacu enim Harlemensi congelato, diversis vicibus, mutato ad securitatem itinere, plusquam nongentae trahae cum mille ducentis militibus urbem intrarunt; quos e munitione Sassenheimensi nec non et Hillegomensi, quam post Sassemensem uno tantum Harlemo miliari ad lacus ripam erexerant, rebelles assidue submittebant; ita ut praeter ingentem commeatus copiam plusquam quatuor millia praesidiariorum praeter duo millia civium in urbe invenirentur: copiae certe non tantum defendendis moenibus abunde sufficientes, verum etiam obsidentium viribus pene aequales. Diversis enim casibus multos milites Fridericus amiserat, praeter eos qui itineribus conservandis commeatibusque subvehendis operam impendebant, quod pleraque, pecunia praesertim, Antverpia Noviomagum per mediam Brabantiam, hostium excursionibus undique expositam adveherentur, deinde Arnhemio, Vico, Culemburgo, Viana Ultrajectum transmittebantur, unde cum pane cerevisiaque castrensi Am-

stelodamum atque inde Harlemum in castra magnis praesidiis longo et laborioso itinere ferebantur; ita ut octo fere millia militum hisce ministeriis continuo operam darent. Quare Fridericus longioris morae impatiens iterata oppugnatione urbem adoriri statuit 31 Januarii; verum magna suorum clade repulsus est; ita ut nonnullis videretur obsidionem solvendam et militem immenso frigore atque labore attenuatum urbanis commoditatibus reficiendum esse; verum inhibente Albano, reclamante Friderico et militibus etiam sponte sua manere volentibus ea consilia repudiata sunt continuataque obsidio, et demum sub finem Februarii mitescente jam aura glacies solvi coepit. Quod cum impediturum esset, quominus obsessi crebris nuntiis a rebellibus certiores reddi possent, ita huic malo obviam itum est, ut magnum numerum columbarum ex urbe Leidam magistratus miserit, quarum alis subtiliore charta literae subnectebantur et demum juxta Harlemum, quantum ex propinquo fieri poterat, dimissae solita sua columbaria noto itinere repetebant et literas intra urbem deferebant. Verum accidit tandem, ut Hispanus quidam hujusmodi columbam conspicatus, quae longiore volatu lassata in arbore quadam consederat, sclopeto appeteret, ut assata scilicet vesceretur; verum dum plumas detrahit, epistolam sub alis invenit, quae ad Fridericum delata hostium stratagema patefecit. Unde Hispanis hujusmodi columbas ex professo assectantibus vel clamore avertentibus, effectum est ut hoc non minus hosti noceret quam prodesset, eo quod omnia ipsorum consilia non minus Hispanis quam obsessis innotescerent. Verum glacie jam soluta naves aliquot commeatu militibusque oneratae a Leidensibus in urbem immittuntur; unde aliqui censebant utile futurum, si Fridericus obsidione discederet, quod hostes occasionem haberent submittendi majora tormenta, quibus hactenus in urbe destituti regiis minus nocuerant.

Verum supervenit ab Albano missus Bernardinus Mendocius denuntiatque Friderico ipsum nequaquam a patre suo pro filio agnoscendum, si urbe non occupata rediret; advocaturum se potius ex Hispania uxorem suam, ut ipsa muliebri pertinacia vel diuturna obsidione obsessos in potestatem redigat, quam ut re infecta ab urbe tam diu oppugnata discederetur. Unde Friderico confirmato Hispanisque animatis, aliquot minora navigia Amstelodami muniebantur ut perfosso aggere Sparendammensi in Harlemensem lacum immitterentur, rebelliumque navibus iter ad obsessos intercluderent, quae numero triginta novem in lacum Harlemensem intrarunt 29 Martii, fugatisque hostium navibus arctissima obsidione Harlemenses claudere coeperunt. Verum rebelles et ipsi, navibus plusquam centum congregatis, cum obviam ivissent, a comite Bossuvio, qui classiculae praeërat, in fugam vertuntur 28 Maji.

Interea rex Hispaniae Ludovico Requesantio, Mediolanensis ducatus gubernatori injungit, ut legionem Hispanorum Mediolanensem quinque millium militum, nec non et legionem *Foederis* dictam, quae navali praelio cum Johanne Austriaco insigni laude navalem victoriam de Turcis reportarat, in Belgium destinaret, – quae duae legiones deinceps Sanctorum Philippi et Jacobi nominibus appellatae sunt; simulque prima Maji cum Angla transactum est de pecunia per ipsam in Anglia detenta, submissaque obiter ingens auri summa ut militi stipendium numeraretur. Verum rebelles nihil territi obstinato animo obsidionem tolerabant, quinimo in despectum Catholicorum Divorum imagines templis sublatas supra moenia constituerunt et in his insignem Divae Virginis effigiem, quam Hispanus quidam conspicatus manifestissimo periculo inde sublatam frustra tormentis impetitus in castra attulit. Insuper et duos insignes viros consulares Lambertum

Roosenfelt [1]) et Quirinum Thalessium [2]) atque cum iis Hermannum Groenewegium honestum civem falso proditionis insimulatos cum insigni sacerdote Francisco Jacobi in ipso portae Crucis propugnaculo, inspicientibus Catholicis, altissimis furcis indicta causa suspenderunt, cum praestantissimi illi viri singulari patientia mortem pro Christo illatam tolerarent. E quibus Rosenfelt atque Thalessium diu in domibus suis, appositis custodibus observarant; et cum eos ad furcam ducerent, sacerdotem Franciscum Jacobi etiam capiendum censent; quem in lecto jam quiescentem invenientes, erat enim hora circiter medium decimae, ita ut erat in indusio, a lachrimante matre sororibusque abducunt et indusio infra tibias religato sine vestibus suspendunt. Quirini vero Thalessii filiam religiosam patre abscedente lachrimantem in fossam *Bakenesse* dictam projiciunt et submergunt.

Rebelles autem considerantes omnem aditum subveniendi Harlemensibus obseptum esse, propere mille milites Woerdae atque Oudewatris contrahunt, erectoque propugnaculo in vico Brueckellen, primo ab Ultrajecto lapide, flumen Vechtense, per quod commeatus Harlemum subvehebatur, infestum reddere nitebantur. Verum accurrente Johanne Baptista Taxio cum duabus Walonum cohortibus et quindecim Hispanis et gravis armaturae turma una equitum, aufugere coacti sunt, relicto a Taxio in duobus locis praesidio sub cura Francisci Valdesii. Undique igitur obseptis firmatisque itineribus Harlemenses tam gravi victus inopia premebantur, ut prae fame corium vaccinum mandere et panem ex cannabi semine raparumque confi-

---

1) Aanvankelijk stond hier *Rosendalium;* doch *dalium* was doorgeschrapt, en *felt* er boven geschreven. In 't vervolg zal dus Rosendalium ook Rosenfelt moeten worden.

2) Eerst stond er Thal*a*ssium, doch de *a* is in eene *e* veranderd, schoon ze verder op onveranderd is blijven staan, wijl zij over 't hoofd was gezien.

cerent; atque idipsum suspensis ex sacris turribus nigris albisque velis interdiu, noctu vero accensis ignibus testabantur. Quod rebelles conspicati, quandoquidem dolis hactenus nihil profecerant, vi facta perrumpere tentant. Congregatur igitur in singulis Hollandiae urbibus voluntaria juventus, divitum praesertim filii; qui manipulis aliquot confectis, praelato in albo insigni pane similageneo, [1]) sub *albae gallinae filiorum* appellatione, vulgo *wittebroots-kinderen*, Harlemum properabant, adjunctis Gallis, Scotis et Anglis, qui in eam rem undique Leidam usque ad numerum quinque millium peditum adjunctis aliquot equitibus convenerant cum ingenti commeatus copia, sub duce t'Serraso Gallo, qui paucis ante diebus Harlemo in eam rem profectus fuerat, et via *Mannepattensi* octavo Julii progressi castra Germanorum prospere praetervecti obscura nocte urbi jam appropinquarant; rati se periculum evasisse, aeneatorem canere jubent, ut obsessos de adventu suo certiores redderent. Verum illo a speculatore Hispano tormento petito, tumultus totis castris excitatur; Fridericus cum Hispanis occurit, caesisque mille quingentis rebellibus, caeteros in fugam convertit et universis impedimentis insigni hostium praejudicio potitur. Qua clade cognita Harlemenses desperato jam omni subsidio, cum viri fugâ evadere frustra tentassent, quod reclamantibus et ejulantibus foeminis atque pueris impedirentur, demum 13 Julii his conditionibus urbem dedunt: ut, civibus exarmatis parceretur, qui lytri nomine ducenta et quadraginta florenorum millia intra tres menses solverent; praesidiarii omnes, exceptis iis qui in Montibus Hannoniae, Zutphaniae aliisque locis quandoque dimissi fuerant, sine armis abirent, praestito juramento, quod contra regem Hispaniarum nunquam arma ferrent.

---

1) Er stond simaligene; gewis eene vergissing.

Congregatis igitur civibus in monasterio Zilensi, qui jam antea arma sua in domo publica deposuerant sub Johanne Vliet consule, mulieribus vero et pueris in ecclesiam cathedralem convenientibus et militibus in xenodochio Bakenessano, Julianus Romerous a Friderico in urbem mittitur, qui civibus mulieribusque vitam donatam denunciari jubet, milites vero exarmatos urbe emittit, exceptis iis qui aliquando jam dimissi fuerant, numero circiter bis mille, qui in suas quique nationes distributi sunt; certis diebus capite plectendi. Interim Albanus denuntiari jubet iis, qui ex Hollandia profugi regia castra secuti fuerant, ut si quos nossent ex hisce captivis, qui sinistra aliqua fortuna vel aliorum perversis consiliis magis quam propositi nequitia peccassent, eos libere possent eripere, quod plurimis causa salutis fuit, caeteri vero partim gladio partim submersione puniti sunt.

Dum haec in Hollandia geruntur, ne in Zelandia quidem cessatum est. Sub initium enim Aprilis Dominus Beauvasius Zelandiae archithalassus, Albanum certiorem reddit, quod magna commeatuum inopia laborarent Middelburgenses atque Arnemudani. Quare Albanus imperat Sanchio Avillano castri Antverpiensis praefecto ut armatis aliquot navibus Walachrensibus subsidio ire properet; qui classe 20 circiter navium majorum, quibus aliquot minora navigia accedebant, juxta Flessingam ita cum hoste navium numero longe superiore confligit, ut, cum casu ignis in pulverem tormentarium cecidisset, multis suorum amissis ipse cum paucis Middelburgum veniret 23 Aprilis. Rebelles hac victoria elatiores facti, duce Rolleto gubernatore Veerensi, primo Maji cum octo expeditorum peditum signis in 36 navibus bellicis ex Walachria in insulam Tholensem trajiciunt, ut ejusdem nominis oppidulum in ea situm expugnent. Cumque ad S. Martini aggerem tenderent, milites 45 castro cuidam praepositos

in deditionem accipiunt atque inde solventes, cum deditios illos perfide prius aquis mersissent, juxta ostia fluminis Vosmeri, qui insulam continentemque interlabitur, munitionem excitant perfossoque aggere et immisso mari insulam a continenti penitus separare contendunt. Verum occurrente cum paucis Mondragonio hostis loco pellitur et ita cum suis occidione deletur ut 20 tantum ad naves evaderent ultimo Augusti.

Rebelles, qui ubique suos corryceos [1]) habebant, quibus de praesidiis militum et iis, quae in regiis urbibus agebantur, certiores fierent, contractis Dordraci atque Gorcomii aliquot navibus atque militibus, duce Pojeto quodam Gallo, eo quod Montes S^tae^ Gertrudis, locum valde opportunum ad introitum Brabantiae ex adverso Dordraci situm, satis negligenter custodiri audivissent a duabus Wallonum cohortibus, quae ibi in praesidio erant, noctu ad moenia advolant, admotisque scalis incredibili facilitate oppido potiuntur, expulsoque Wallonum praesidio more suo in ecclesiasticos deseviunt, — Guilielmum Galenum insignem sacerdotem in platea confodiunt et alium quemdam Minoritam nomine etiam Guilielmum insignem concionatorem indito laqueo suspendunt. Verum fracto laqueo decidentem in conclave quoddam deducunt, ubi servabatur Franciscus Vogelsanck qui sororum Tertii Ordinis in eodem oppido praefectus fuerat. Ubi cum biduo asservati fuissent, supervenit ab Auriaco horum scelerum architragedo missus apostata quidam Augustinensis Adrianus Gockius, ut cum captivis sacerdotibus disputaret. Qui a Minorita illo egregie confutatus ira rabidus spopondit ut postridie morte turpissima afficeretur; quod et prae-

---

1) Bij Faber, *Thesaurus Eruditionis Scolast.* wordt coriceum omschreven met: „locus pro denudandis hominibus, qui vel exerceri vel lavari, vel utrumque agere volebant."

stitit; 4 enim Septembris immobili constantia insignis Christi Martyr, cum prius pro persequentibus Deum exorasset, patibuli suspendio consummatus est. Haec est haereticorum libera religio, haec Hispanicae inquisitionis aversio.

Interea Sancius Avillanus et Beauvasius archithalassus e Walachria Antverpiam perveniunt, novam classem paraturi, ut obsessis commeatum advehere possint, assumptoque cum aliquot militibus Mondragonio, evitata Flessinga ad alterum insulae latus militem comeatumque exponunt et curribus Middelburgum advehi curant, ubi Mondragonius in praesidio mansit Beauvasio Antverpiam redeunte, ut novum militem aliumque commeatum denuo subveheret.

Dum haec in Zelandia geruntur, Albanus comperta Harlemensium deditione Ultrajectum venit ut Hispanis stipendia quatuor mensium, quae debebantur, solveret simulque etiam classem duodecim magnaram navium, quae Amstelodami parata erat, deduci et contra hostem pugnare juberet; quam ipse gubernator Bossuvius cum sex cohortibus Hispanis et paucis Walonibus atque Belgis 12 Augusti conscendit, pluribusque velitationibus habitis contra rebellium classem, quae novemdecim grandioribus et aliquot minoribus Enchusia solverat, tandem 12 Septembris mari pugnatum est ita ut praetoria regia, quae vulgo *inquisitio* dicebatur, hostium praetoriam cum tribus aliis invaderet; quo viso caeterae regiae naves expansis velis fugam capiunt, una sola trecentorum scilicet vasorem, quae erat Frederici Thomae navarchi, comitem sequeretur hostiumque classi egregie repugnaret. Naves autem ita conjunctae, dum acriter calce viva aliisque machinis invicem tota nocte pugnassent, sub auroram demum ventorum marisque impetu in aggerem, qui Edamum et Hornam interjacet, impelluntur; tum omnes classiarii Belgaeque, nequicquam obsistente Bossuvio, ad hostem transeunt; qui cum 15 tantum Hispanis bis hoste depulso,

deditionem facere coactus est et Hornam cum Hispanis abducitur, ubi mira incolarum saevitia inhumane admodum excipitur, ita ut mulieres januis suis erumpentes Hispanos, qui vincti ducebantur, pugnis impeterent.

Interea Hispani occupato Harlemo tumultuabantur et vix post duos menses seditione compressa Harlemo praeficitur baro Liquesius cum aliquot Wallonum signis, Hispanique Alckmariam obsidere jubentur; in quam rem ab Amstelodamensibus praesertim impellebantur, qui in hoc proprio suo commodo, ut navigationem Waterlandiae liberam haberent, magis quam utilitati publicae studebant; persuadere enim nitebantur Albano, parvo molimine Alckmariam occupari posse, ut sub hiemem victor exercitus Leidam deduceretur. Quare Albanus Franciscum Valdesium cum aliquot Hispanis praemittit, ut Alphyn pagum medio fere itinere Goudam inter atque Leidam occuparet; Fridericus autem cum robore excercitus Alckmariam versus tendit locatisque castris bifariam oppidum oppugnare statuit, ex parte scilicet occidentali, ubi legio SS. Philippi et Jacobi metebatur, undecim tormentis collocatis, ex altera parte itinere Harlemensi septem, cum quibus veteranae legiones erant, equitatu apud Beverwyckanos constituto. Verum cum necdum satis prostratis muris propere nimis Hispani oppugnare nituntur, utrobique magna suorum clade repulsi sunt, oppidanis cum omni aetate et sexu repugnantibus, praesertim cum praesidio plusquam octingentorum militum suffulti essent. Proposuerat Fridericus motis tormentis aliam urbis partem oppugnare; verum continuis pluviis in tantum aquae creverant ut ad genua et quibusdam in locis etiam ad umbilicum usque militi pertingerent. Quare ex mandato Albani decima Octobris soluta obsidione militem ad altiora loca reducit, ad montes praesertim arenosos, qui Egmondam Harlemumque interjacent; exercitu vero paucorum dierum

quiete recreato, Francisco Valdesio imperat ut cum legione Apostolorum atque duabus legionibus Walonum et una Germanorum per lacum Harlemensem navigiis in interiorem Hollandiam contendat. Is occupato Leiderdorpio pago intra primum lapidem Leida distante [1]), duobusque signis Hispanorum ibidem praesidio impositis et caeteris pagis Reno adjacentibus occupatis, expugnatoque propugnaculo, quod ad confluentes Reni et Goudae haud procul ab Alphyn pago rebelles erexerant, ulterius progressus pagos Soeterwoude, Haserswoude, Blijswijck aliosque in meditullio Hollandiae sitos invadit. Julianus quoque Romerous ab eodem Albano via terrestri circa littus maris cum duabus veteranis Hispanorum legionibus, adjunctis aliquot Walonum Germanorumque vexillis, quatuor turmis equitum Hispanorum levis armaturae, adjuncta Germanorum gravis armaturae turma una, Hagam occupat; qui ex itinere Catwijck, Valckenborgh aliosque pagos milite munit, occupaturque 4 Novembris etiam magni momenti propugnaculum Maselantslusanum ad Mosae aggerem ex adverso Brielae in extremo fere Hollandiae angulo meridionali situm; ubi quamvis sexcenti milites in praesidio essent cum praefecto Philippo Marnexio S. Aldegondae domino, viro litterato et inter rebelles nominatissimo, tamen accurrente Johanne Contrerasio pentacontarcho cum tredecim tantum Hispanis primo impetu expugnatur, capto dicto Marnexio et Ultrajectum in castrum deducto, reliquis vero fugatis aut occisis. Existimabant enim praesidiarii plures Hispanorum copias subsidio adventare. Franciscus vero Valdesius dispositis circa aggerem Renanum praesidiis, Hagam abiit, atque dux hujus belli ab Albano proclamatus ibidem hiemare constituit. Julianus enim Romerous ab Albano in Brabantiam missus fuerat ut cohortes quasdam et equitatum colligeret, qui cum Albano discessurus erat.

1) Het H. S. las hier: distantem.

Instilerat enim apud regem Albanus diversis vicibus, ut praefectura abire et domi suae in Hispania quiescere liceret jam grandaevus, praesertim cum medicorum judicio harum regionum humidior atque frigidior temperatura ipsius valetudini in tantum adversaretur, ut si diutius in iis permaneret, ad res gerendas penitus inhabilis redderetur, quod paralisi nervorumque contractionibus necnon et frigidioris cerebri defluxionibus catharrisque mirum in modum vexaretur. Quod itidem et Medinensi duci accidebat, qui hactenus ad aquas Spadanas medicas haud procul a Leodio haeserat. Quare rex utrumque sub finem hujus anni in Hispaniam revocat, misso in Albani locum Ludovico Requesantio ex Suessanorum principum stirpe oriundo, Ordinis S. Jacobi magno Castiliae commendatore, viro insigni et plurimis gravissimis pacis bellique negotiis probato. Profligarat enim bellum Maurorum Granatense, Johanni Austriaco collega datus, cum quo deinceps mari de Turcis ad Echinades insulas triumphavit; exinde vero prorex ducatui Mediolanensi praefuerat; demum a rege Belgicarum provinciarum gubernator designatus, licet primum onus illud recusasset, demum rege absolute jubente acceptare coactus erat et sub finem hujus anni ex Italia decessit, comitatus duabus tantum turmis equitum Italicorum, *Albanos* vocant; et facto per Sabaudiam et Lotharingiam itinere 17 Novembris Bruxellas advenit, ubi cedente Albano 29 Novembris in gubernatorem susceptus est. Quare Albanus ad iter se accinxit et 17 Decembris cum Medinensi duce filioque suo Friderico in Italiam contendit, itinere quo Requesantius advenerat, comitantibus quinque turmis equitum, atque inde Genua in Hispaniam trajecit. Vir omni laude dignissimus, summus imperator et Catholicae religionis propugnator indefessus, quod toto regiminis sui tempore satis superque ostendit, cui vel insuper abundans testimonium Vatinia-

num haereticorum odium suffecerit. Certe cum discessurus Sylvamducis advenisset, et ab episcopo conveniretur, eumque pedes erecta et procera statura apertoque cano capite venerabilis senex excepisset, sicuti mos semper ipsi fuerat ecclesiasticos insigni et speciali quodam honore prosequi, et juxta se pari sella sedere jussisset, inter alia salutaria praecepta hoc enixe admodum monuit ut haereticorum machinationibus, insidiis atque conventiculis disturbandis sicuti prudens ecclesiae pastor invigilaret; quod hoc genus hominum, praesertim Calviniani, seditiosum, rebelle et perfidum omnia sursum deorsumque miscere consuevisset, ubi paulo remissiorem praefectum ecclesiasticum vel saecularem nacti essent. Cogitanti mihi de hujus viri ingenio ac moribus et patriae nostrae illis temporibus constitutione misera, saepe occurrit optare ut talis tantusque vir aut maturius huc advenisset aut non tam cito discessisset; nam si sub initium turbarum loco principis Parmensis, quae ob sexum atque mite ingenium a rebellibus despiciebatur, Belgio praefuisset, numquam haeretici hujusmodi consilia conferre ausi fuissent, aut si quo minus, de facto, quod ajunt, comprehensi atque puniti exemplo suo alios terruissent. Aut si non tam cito decessisset, certo mihi persuadeo quod constans atque fortunatus imperator et hosti multum terribilis brevi spatio bello finem imposuisset. Hoc solum a quibusdam in illo desideratur, ut sicuti bellicis artibus erat instructissimus, ita quoque civilibus excelluisset, ut majore tranquillitate pacatis rebus praeësse potuísset. Verum haereticorum continuae factiones et de bellis semper nata bella effecerunt, ut hoc posterius minus in eo desideraretur. Ut omittam, quod politicarum et Belgicarum rerum imperitia frustra ei ab aemulis objecta sit, cum exactam in illis notitiam praebeat instructio, quam hisce fere temporibus ad regem in Hispaniam

ex Belgio transmisit, atque hoc loco a nobis optime subnecti posse visa est. Est autem talis:

Articuli tredecim, quibus ostenduntur media necessaria vel utilia, ut religio Catholica et potestas regia in Belgio conserventur:

Primo ut Rex omnes provincias in unum corpus conjungi faciat et unum ex eis regnum seque ejus regem constituat titulo *Inferioris Germaniae* faciatque Bruxellas metropolim ad exemplum Parisiorum in Galliis et Londini in Anglia.

2. Ut Rex faciat legem universalem pro conservatione religionis Catholicae de consensu omnium dicti regni nationum, ita tamen ut nullo modo vocetur *Inquisitio*, eo quod nihil populis septentrionalibus ita exosum sit atque nomen *Inquisitionis Hispanicae*, quamvis usus ejus honestus et sanctus sit.

3. Ut Rex certos episcopatus erigat eosque hominibus scientia et vita probatis assignet, eisque praestituatur ut nunquam locis curae suae absint, sed, ubi major necessitas fuerit, resideant; quia nihil magis nutrit insolentiam et rebellionem populi quam negligentia vel absentia pastoris, ut postremis hisce turbis compertum est.

4. Ut destituantur et dissolvantur in singulis civitatibus concilia sive senatus earum, eo quod ex hoc communi placito in talem arrogantiam elati sint, ut tentaverint hisce temporibus Principi suo legem praescribere.

5. Ut in singulis civitatibus constituatur aliquis gubernator vel vicarius Principis, qui semper accessum habeat ad senatum et magistratum; talis enim ut explorator in metu illos continebit, ne quid in praejudicium Principis constituant.

6. Ut Rex in praecipuis locis de rebellione suspectis castrum extrui faciat, quia nihil populum seditiosum firmius tenet in officio, quam ordinarium militare praesidium, quemadmodum baculus in manu ad castigandum.

7. Omnibus civitatibus adimantur tormenta bellica exceptis locis limitaneis, eaque serventur in castris Suae Maj[is] munitis, ut semper esse possint ad manum; quia nulla re populus magis comprimitur, quam si videat principem suum armatum, se vero bene vestitum sed inermem. Populus namque inops et armatus seditiosus, dives vero et inermis pacificus est.

8. Rex armamentarium publicum pro 50 vel 60 millibus hominum faciat Mechliniae, quae civitas in meditullio regni situata est; commode autem erigi poterit in loco majoris Beguinagii, religiosis alio translatis, eo quod absque magnis expensis in eum usum adoptari poterit et paludinosus locus aquisque abundans facile reddi possit inexpugnabilis. Sic Rex armatus erit armis, ex illo loco in quamlibet partem facile exportandis, et populus inermis; qui tamen non cito hoc animadvertet, cum hae nationes magis studeant supellectili et apparatui domestico atque negotiationi quam armis.

9. Ad exemplum aliorum principum mari vicinorum Rex semper paratam habeat classem 30 omnis generis navium, cujus stipendia facile colligentur ex mercibus et piscationibus et similibus; estque hoc regnum non tantum ad hoc commodissimum plusquam ulla Christianae reipublicae ditio ob [1]) frequentem mercaturam, nusquam ut sit similis; verum est etiam necessarium, quia ex hoc quod intra paucos annos depraedati sunt Angli, posset non solum ad multos annos dicta classis nutriri, verum etiam quasi ipsa Anglia subigi, neque princeps quantumvis magnus securus erit vel formidini (non obnoxius), nisi classem copiis terrestribus adjunxerit.

10. Ut castra et munitiones erigendae custodiantur prae-

---

1) Het handschrift had hier *et* en daarvoor stonden twee of drie letters doorgeschrapt; wij konden geen zin er van vormen tenzij met *ob*.

sidio exterorum et praecipue Hispanorum, Italorum vel Germanorum; nam et ipsi fideliores erunt et Belgica natio magis ad mercaturam propendit.

11. Provideat Rex, ut per totum hoc regnum uniformitas sit privilegiorum, ponderis, mensurae et monetae, quia hoc incolas conjungit mutuo secum et cum quiete publica.

12. Ut Rex huic regno multas praerogativas et privilegia concedat ad augmentum negotiationis, eo quod divitiae hujus patriae in hoc consistant, propter concursum populi ad locum, totius Europae ad hoc commodissimum, atque dexteritatem et industriam indigenarum.

13. Demum ut Rex aurisian [1]) et absolutionem plenam communi populo largiatur de omnibus in praeteritum commissis, atque eo modo revocet omnes illos, qui ad exteros habitatum concesserunt. In capita vero rebellionis ita animadvertat, ut tamen clementia justitiam temperet; sicut enim regem magnum praebere oportet exemplum suarum virium dum vincit, ita et exemplum constituere debet clementiae postquam superarit.

Ex his articulis, nisi fallor, liquide apparet quod non minus politica quam bellica scientia claruerit Albanus, vir omni aevo a posteritate merito suo celebrandus. Placuit autem ut, postquam in Italiam eum jam dimisimus, imaginem tamen ejus lectori hic exhibeamus, ut ex ipsis corporis lineamentis vultusque gravitate aliquą saltem ex parte viri hujus praestantia posteris innotescat. [2])

---

1) Volgens Du Cange is er *aurisia*, quando non videmus, quod oculis praesentatur = de oogen voor iets sluiten, iets door de vingers zien.

2) De plaat ontbrak hier, evenals hier boven bij de Martelaren van Gorcum. De lezer, die dit betreurt, kan bij Hooft *Nederland. Historien*, 8e boek, een prachtig geteekend borstbeeld vinden, waarnaast de schrijver heeft gegriffeld: „reizigh van persoon, van troonye meer schoon dan aanvalligh, „maagher, holooght en straf van gelaat."

Requesentius tam turbido rerum statu susceptis gubernaculis, nihil prius habuit, quam ut Mondragonio obsessisque Walachriae civitatibus subveniret, quae jam ad extremam famem redactae erant. Unde rebelles sublatis animis castrum Rammekens, quod ad angustias ostii Scaldis in Valachria loco opportunissimo situm erat, obsidione cinxerant, suffossisque cuniculis et muris fere labefactis 4 Octobris ad deditionem coëgerant; quo amisso, cum grandioribus navibus aditus in Valachriam interclusus esset, commendator duas classes armari praecipit unam majorum navium Hantverpiae, ut hostem ante Flessingam impediret, quominus alteram classem, quae montibus ad Zomam minorum navigiorum praeparabatur et ex altero Valachriae latere minore aestuarii profunditate terram capere debebat, integris viribus adoriri posset.

Hoc anno Tornaci Diocesanum synodum celebrat statutaque ejusdem promulgat Gijsbertus Dogneysius ejusdem civitatis episcopus.

Anno praeterito sine mascula prole decesserat Sigismundus Poloniae rex ultimus ex stirpe Jagellorum, ex qua familia hactenus Poloni reges sibi delegerant; modo autem illa deficiente in alteram cum magno molimine immigrandum censerent, comitia habenda indixerant hoc anno mense Majo in latissimis ad Warsoviam campis; ubi ne qua seditio oriretur, cautum ne quis princeps ultra 50 equites et 20 nobiles absque armis adduceret, legati vero competentium in eumdem finem comitiis ad triginta miliaria abessent. Multi nobilissimae coronae competitores inventi, inter quos ipse quoque Joannes, dux Moscovita, suas ditiones, si eligatur, Polonicis conjungere offerens ut suae stirpi simul haereditariae essent, sed ingenti sibilo a Polonis explosus est, quod ante paucos dies occupata Wittensteyn, Livoniae arce, barbara crudelitate praefectos praesidii verubus affixos ad ignem assandos curasset. Mise-

rat quoque ad ambiendum pro se episcopum Valentinum Joannem Montluccium Henricus Valesius, Caroli Galliarum regis frater natu major, eumqne ad preces Catharinae Mediceae, matris ejus, commendarat Polonis Turcarum imperator Selimus, magno gaudio Catholicorum, qui verebantur ne ab haeriticis aliquis suae factionis intruderetur; ita ut patefacto scrutinio exultans quidam episcopus ad astantes proclamaret Henricum Valesium Poloniae regem electum. Quod boni viri factum novarum turbarum et invalidandae electionis caussa propemodum fuisset, cum scrutinii divulgatio per Gnesnensem archiepiscopum utpote regni primatem et legatum natum fieri debeat; ita ut vix multo Gallici legati labore obtentum sit, solemniter ut eum Gnesnensis electum esse proclamaret. Continuo cum actis comitiorum destinantur 13 palatini cum 250 nobilibus in Galliam ad Henricum, tunc nomine fratris sui Sanserras ab haeriticis occupatas obsidentem, qui ea lege electionem ratam habuit, ne praejudicio esset successioni quam in Galliae regnum mortuo fratre suo habere posset. Sub finem itaque hujus anni, collectis in sumptus itineris 2000000 coronatorum, magno comitatu deducente ad fines regni Carolo rege, per Germaniam in Poloniam contendit.

1574.

Mense Martio Ultrajecti moritur Noorcarmius insignis belli dux, variis expeditionibus contra haeriticos nobilis.

Septima Martii princeps Auraicus promulgat edictum, ubi citat omnes illos qui Catholicae religionis et obedientiae regiae caussa ex Hollandia dicesserant, ut ante finem mensis Maji instantis redeant et de caussis sui abitus doceant coram gubernatore nostro Nassovio (: nomine regis loquitur:) et consilio ipsi assidente, sub poena confiscationis

bonorum et quod velut hostes patriae deinceps tractandi sint.

18 Februarii Cracoviae coronatur et ungitur ab episcopo Gnesnensi in regem Poloniae Henricus Valesius, non diu rex futurus. Paucis enim post diebus, nempe ipso die Pentecostes moritur Carolus IX Galliae rex, non sine suspicione veneni ab haereticis praebiti. Ejus itaque morte audita, Henricus Valesius, cum ab Ordinibus regni abeundi licentiam obtinere non potuisset, quod non nisi plenis comitiis dari posse assererent, regale epulum instruit, proceribusque jam ebriis velata ne agnosceretur facie regia atque regno excessit, ablata etiam secum illius regni corona. Venit ad Maximilianum imperatorem Viennam, a quo honorifice habitus Venetias contendit, lustratisque per otium aliquot Italiae civitatibus et ubique splendide exceptus, tandem in Galliam venit 6 Septembris, postquam tribus tantum mensibus et 16 diebus Poloniae praefuisset. Poloni proceres cognita regis fuga missis legatis de eo conqueruntur, ostenduntque regnum illud regis praesentia carere nullatenus posse; praefigunt itaque terminum initium Maji anni sequentis, intra quem si non venerit, ad novi regis electionem se processuros minantur.

Octava Martii rex ad intercessionem commendatoris dat plenissimam remissionem et abolitionem omnibus qui rebellarant et ad Catholicam fidem redire et ecclesiae Catholicae reconciliari parati fuerant. Est quidem initium illius edicti et pleraque ejus alia ejusdem tenoris cum illo quod anno 1569 decima sexta Novembris datum fuit, sed quoad personas longe latius patens et neminem excludens nisi solum illos, quos tempore publicationis nominatim excipiendos dicit, includens etiam illos qui hoc tempore adhuc arma ferrent, modo intra bimestre spatium illa deponerent et ecclesiae reconciliarentur; item et illos includens

qui nominatim per sententiam condemnati essent, eo tamen excepto quod talium bona sententialiter fisco applicata restituenda non sint, quod tamen faciendum promittit, si probare possint, quod interim semper catholice vixerint. Ex quibus apparet, optimum principem omnes injurias sibi illatas nullo negotio remittere et nihil persequi, nisi ignominiam Deo et Ecclesiae illatam; quibus jus suum remittentibus ipse ut obediens filius, quod iterato in hoc edicto profitetur, omnem rancorem animo dimittat.

Interea Mondragonius, qui Middelburgi in praesidio erat, commendatorem certiorem reddit, quod obsessi extrema inopia laborarent defectuque panis, cujus duae tantum unciae militibus in dies singulos distribuebantur, vesci coeperant libis quibusdam ex semine lini confectis, immundaque omnia animalia, quin et eorum coria jam consumpserant. Quare commendator, vir admodum mitis et qui proximorum vel minimis calamitatibus summopere compati solitus erat, continuo Montes ad Zomam proficiscitur, ut classis quam citissime solveret, coramque statueret, quae in rem futura putaret. Quae tandem numero quadraginta minorum navium perfecta, quia Beauvasius architbalassus aeger lecto detinebatur Juliano Romerono atque domino Climesio Beauvasii vices gerenti commendatur, impositis novem cohortibus Hispanorum e legione Sicula cum aliquot Walonibus, ut mille fere milites in universum censerentur. Classem vero hanc sequebantur aliquot minores onerariae, variam annonam ferentes. Solverunt autem e portu Montensi 23 Januarii steteruntque aliquot horis ad anchoram ut cum recessu maris Romerswalliam adveherentur, cum in portus exitu una ex praecipuis navibus disploso tormento rupta fuisset, paucis militibus cum centurione enatantibus. Postridie vero cum post meridiem vela facere instituissent, classis rebellium duce Ludovico Boisotto in conspectum venit monita ab iis

classiariis, qui a regiis transfugerant eodem tempore, quo portu montensi excederent. Erat autem optime munita, constabatque pluribus et grandioribus navigiis quam regia. Praetoria enim atque subpraetoria ex earum navium genere erant, quas *vlybooten* appellant, quae ad malum arboris abacum grandiorum navium more superne affixum ferebant, unde propugnatores magno regiorum praejudicio quidquid in adversariorum navibus gerebatur despicere poterant. Regii sublatis anchoris ad pugnam provehuntur; praecedebat cum quinque navibus Climesius, subsequebatur in media acie cum majore navium parte Julianus, extremam vero ducebat Osorius Angulensis. Jamque Climesius cum suis ad balistae jactum hostibus appropinquerat, cum in syrtes impegit, unde cum in hostem ferri non posset, ipsorum tormentis expositus plurimum damni sustinuit, donec hoste irruente ad manus ventum est. Pugnabatur acerrime. Rebelles ignem nauticum in Climesii naves projiciebant; ipse vero tanta animi magnitudine repugnabat, ut nemo hostium in ipsius praetoriam transilire auderet. Accurrit subsidio Julianus; verum cum idem incommodum incurrisset, aliquamdiu petitus hostium tormentis, demum et manum ipse conseruit. Interea Climesius, qui cum quatuor hostilibus navibus depugnabat, ab hoste superatur, ipso mortuo ipsius praetoria igne consumpta fuit; ex reliquis navibus ejus quatuor duae submersae fuerunt, tertia occupata. Haud dissimili fortuna Julianus cum quatuor item hostium navibus congressus, cum multis suorum amissis navem suam perforatam et submergendam videt in aquas prosilit et ad aggerem haud procul distantem enatat, ubi a commendatore, qui visa procul pugna cum aliquot militibus accurrerat, hilari facie excipitur, dicenteque Juliano: „Sciebas, gubernator, militem me esse, non classiarium; metuendum est, ne si mille mihi classes committeres, omnes perderem", sub

intulit Requesentius: „Semper Deo gratias agendas, qui peccata nostra rebus adversis expiare solitus est. Desideratae sunt hac pugna ex parte regiorum naves bellicae novem cum septingentis militibus.

Sanchius autem Avillanus, qui cum classe majorum navium Hantwerpia eodem fere tempore discesserat praetervectus insulam Goesanam ex adverso Flessingae in anchoris constiterat expectans classem Montensem; verum a commendatore certior factus de hostium victoria nullo incommodo accepto Hantwerpiam regressus est. Mondragonius quoque, clade nostrorum audita, a commendatore jubetur hosti deditionem facere, quandoquidem nulla subsidii spes amplius subesset. Cumque jam a Natali Domini usque ad 6 Februarii mille sexcenti homines fame periissent, re cum ecclesiasticis atque magistratu communicata urbem [1]) his conditionibus 6 Februarii in hostium potestatem concesserunt, ut Mondragonius cum externo milite armato atque res suas secum avehente praesidio decederet et intra duos menses Philippus Marnexius, dominus S[tae] Aldegondae cum quatuor aliis captivis a regiis dimitteretur, ut ecclesiastici et monachi cum suo habitu sine ulla injuria in Flandriam navibus exponerentur.

Rebelles qui jam universam fere Hollandiam atque Zelandiam in potestatem redigerant, tantos animos sumpserunt, ut denuo rerum summam tentare et in Germania exercitum colligere et Brabantiam invadere cogitarent, ubi commendatorem paucos milites et in praesidiis fere habere cognoverant; quem exercitu in Hollandia constituto imparatum opprimi posse sperabant; aut siquidem militem in Brabantiam evocaret, Leidam jam obsessam totamque Hollandiam liberari praevidebant. Sola in hanc rem opus erat numerata pecunia. Ea partim ab Angla

---

1) Het H. S. las urbes.

libentissime dante mutuo sumpta, partim ex venditione mercium mercatorum Antwerpiensium atque aliorum, quae Middelburgo occupato in ipsorum potestatem devenerant, redacta a principe Auraico, qui tum Flessingae aliquamdiu haeserat, ad fratrem suum Ludovicum Nassovium transmittitur. Qui mira celeritate tria millia equitum praefecto Christophoro comite Palatino et sex millia peditum fere Aquitanorum atque Lotharingiorum colligit, cum opportune admodum duo illa millia equitum nomina dedissent, quae paucis ante diebus Henricum Andegavensium ducem Caroli Francorum regis fratrem in Poloniam deduxerant et adhuc congregata armataque erant. Cum hisce copiis 21 Februarii Trajectum ad Mosam contendit, ut fratrem suum Auraicum, qui cum 6000 peditum ad Montes S. Geertrudis haerebat, in Brabantia exciperet, tanto terrore illato, ut complures mercatores Leodium aliasque vicinas urbes tenderent, ut extra regias ditiones veluti re in eis desperata se suaque salvarent. Verum commendator nequaquam territus, aliquot turmis equitum levioris armaturae Trajectum praemissis, Sanchium Avillanum, quem huic bello ducem destinarat, 3 Martii cum trecentis Hispanis schlopetariis et septingentis Wallonibus eodem destinat; militem ex Hollandia educi et 42 signa Wallonum conscribi jubet et insuper 8 millia equitum legionemque peditum ex Germania advocari. Interea Sancius Avillanus consideratis hostium viribus et castris mille ducentos pedites, qui in vico quodam Bemelen dicto metabantur, noctu adoriri constituit eduxitque in eam rem sexentos Hispanos Wallonesque cum octo turmis leviorum equitum; qui caesis septingentis hostibus pagum occuparunt et facta contra hostes velitatione postridie Trajectum reversi sunt. Interea Auraicus praemissis aliquot copiis Hochstraten in Brabantia occuparat; unde veritus commendator, ne cum suis copiis Ludovico Germanisque

junctus nova belli mole Brabantiam vastaret, properanter admodum submittit Sanchio Avillano Bracamontium, qui cum 25 vexillis peditum Hispanorum et levis armaturae equitum turmis 3 ex Hollandia advenerat, nec non et Mondragonium cum sexdecim Walonum cohortibus, et 200 gravis armaturae equites ductore Schenckio. Avillanus receptis hisce copiis tertia Aprilis Trajecto egressus hostem versus contendit, qui ante aliquot dies retro moverat et Montem-falconum Gulpenumque occuparat; verum adventante cum tantis copiis Avillano ea parte in Brabantiam perrumpere supersedit et Noviomagum versus ire statuit, ut in insula Bommelensi vicinisve locis Auraicum cum copiis suis exciperet. Falcomontio igitur solvens Ruremundam versus iter instituebat, quod proditione quorumdam praesidiariorum eam urbem occupaturum se speraret, verum cum insidiis detectis 15 Galli Germanique capite poenas luissent, Neomagum contendunt. Unde Avillanus raptato secum exercitu Mosam transit et continuo visis hostium precursoribus velitatio coepta est; verum instante nocte praelium in diem sequentem, qui erat (14 Aprilis), dilatum fuit, Hispanis in campo et rebellibus in pago Moock, ditionis Clivensis pernoctantibus. Postridie summo mane acies utrimque disponuntur. Ex parte Germanorum mille octingenti equites in quinque acies distributi in fronte constiterant, quos a tergo peditatus 35 cohortium et decem millium militum sequebatur. Hispani vero equitatum peditatumque ita disposuerant ut in plures acies distributi hostibus pari armatura opponerentur, cum supervenit Aegidius Barlemontius Hiergiae dominus, Gelriae gubernator; qui licet Sanchio Avillano nuntiaret postridie venturum in castra Franciscum Valdesium cum duobus millibus et quingentis Hispanis legionis Apostolorum et cum decem cohortibus Germanorum ac tribus turmis equitum, qui de mandato gubernatoris ex

Hollandia discesserant, ut Sanchio Avillano subsidio irent; attamen videbatur praedicto Barlemontio, quandoquidem utrimque copiae ad pugnam paratae erant, praelium differendum non esse, ne hostis cognitis regiorum auxiliis aliquo stratagemate e manibus elaberetur. Concursum est igitur magnis utrimque viribus et vincente primum regiorum peditatu deinde etiam equitatu hostes in fugam vertuntur, occisis Christophoro Palatino et Ludovico Henricoque Nassoviis fratribus, cum plus quam sex millibus peditum et sexcentis equitibus, desideratis ex parte regiorum decem tantum peditibus Hispanis et totidem fere Wallonibus et ducentis fere utriusque nationis vulneratis et viginti circiter equitibus. In praedam cesserunt militi hostium castra, ubi aliquantulum pecuniae repertum fuit, quae pro majori parte Gallica erat, ab Hugenotis procul dubio submissa.

A parta hac tam insigni victoria Hispani tumultuari incipiunt stipendia flagitantes et sublatis signis per Brabantiam contendentes Antverpiam occupant, ubi et eos, qui in praesidio castri erant, seditionis socios accipiunt. Verum cum vexillifer Avillani praefecti duos ex praecipuis rebellium occidisset atque aliquantulum pecuniae a gubernatore numeratum esset, praesidiarii ad obedientiam reversi sunt. Quandoquidem autem princeps Auraicus cum aliquot millibus peditum erat in insula Bommelensi, ita ut Sylvaeducis imminere totamque Brabantiam occasione hujus seditionis militaris vastaturus videretur, imperat equitatui commendator, ut Sylvamducis praesidio occupet. Franciscum vero Valdesium cum magna peditatus parte in Hollandiam contendere et munitiones, quas circa Leidam jam antea occuparat, recuperare jubet, ut ea ratione cum rebellibus Auraicum ex insula Bommelensi confiniisque Brabantiae ad tutandam Hollandiam revocaret. Valdesius igitur cum Harlemum venisset, communicato

consilio cum barone Liguesio Harlemensium moderatore, praemisit Ludovicum Cajetanum cum quatuor Hispanorum et duabus Germanorum cohortibus ut per Noordwyck, Valckenburg adjacentesque pagos Hagam properaret, ipse vero Valdesius eodem tenderet cum viginti et uno signis peditum Hispanorum, septem Walonum et quinque Germanorum, ita ut Ultrajecto intra Woerden et Oudewater per Alfyn, Soeterwoude et Voorburch iter institueret, quatuor vero turmae equitum levis armaturae oceani littus custodirent. Valdesius expugnata munitione, quam rebelles ad confluentes Reni et Goudae erexerant, Hagam properat, quam Cajetanus jam triduo ante occuparat, ita ut Leidenses undique obsessi de adventu regiorum Dordracenos, Delfenses atque alios confoederatos suos certiores redderent. Interea Valdesius propugnaculum Maselantslusanum atque Vlaerdingense ab hoste deserta occupat et late diffusis castris, 62 scilicet propugnaculis Leidam obsidet.

Dum haec in Belgio geruntur, rex Catholicus in Hispania in portu S. Andreae ingentem classem armari praecepit, quae duce Petro Melandro gubernatore Floridae (: regio est occidentalis Indiae :), insigni navarcho, in Hollandiam Zelandiamque trajiceret, quod eae provinciae non facile occupari possint ab eo, qui navalibus copiis non praevaleat, cum undique fluminibus aestuariisque inclusae difficilem a continente oppugnationem habeant. Quare commendator aliquot leviores naves Duynckerckiae atque Hantwerpiae instrui jusserat, ut classi Hispaniensi septentrionale Mare ingressuro praesto essent, missoque in Angliam legato Bernardino Mendocio Hispano a regina obtinuerat, ut regia classis, si qua tempestas ingrueret, in illius insulae portus confugere posset; quod Angla ita concessit, ut facile apparet metu potius expressum quam voluntarie concessum esse. Plurimumque in hanc rem

contulit, quod Carolus nonus Galliarum rex iisdem fere temporibus decessisset, haerede relicto fratre suo, Andegavensi primum duce et postmodum etiam in Poloniae regem assumpto, cum quo Angla aliquando de conditionibus ineundi secum matrimonii egerat, ut re propemodum conclusa non satis honeste votis ipsius illuderet, quod ipsi solemne fuit. Ab omnibus enim ambire, nemini vero nubere volebat, ut haeretica mulier et superba libera venere ita cum comite Leicestriae, hoc nomine specialiter infamato, et forsitan aliis impudice (frui) consuesceret, ut ipsa tamen eorum dominaretur, et ab externis interim principibus spe copulae observaretur et coleretur officiosissime, quod vafrum impudicae mulieris ingenium Henricum Valesium deceperat; qui cum nunc fratre mortuo jure haereditario Galliae regnum capesceret, verebatur Angla, ne memor injuriarum vindictae occasionem quaereret; unde factum quominus regi Hispaniarum, quod de classe petebatur, negare auderet, ne simul duos potentissimos christianorum principes in se provocaret, praesertim cum, gravi persequutione in sui regni Catholicos excitata, parum secundis multorum subditorum suorum votis regnaret. Verum totum hoc de classe Hispaniensi negotium post parum temporis dissolutum est. Nam et classis illa minorum navium, quae Antverpiae parata fuerat, cum irrumpentibus seditiosis Hispanis, ne et ipsa ab illis occuparetur, secundo flumine ab urbe decederet, longius aequo provecta a Zelandorum classe oppugnata et, regiis navicularíis turpiter transfugientibus, in eorum potestatem redacta est, non minima culpa ejus, qui pro tempore classi praeërat et turpi negligentia in hostium manus devenerat, quas facile evitare potuisset. Quod sicuti non parum impedivit adventum classis Hispanicae, ita multo maxime mors Petri Melandri archithalassi, qui sinistra regiorum sorte sub ipsum solvendae classis tempus

ab irato Catholicis Divino Numine subtractus est. Quare cum nemo adesset cujus navali peritiae rex Catholicus tantam navium vim committere auderet, classem in Hispania retinere coactus est.

Rebelles autem interea peritissimos navarchas suos undique congregarant, sciscitabaturque Auraicus num naves Hispanienses septentrionali Occano navigare possent, cum longiores essent nostris navigiis, eo quod latissimo illo Hispaniensi Occano longior fluctuum tractus sit, qui in angustiis Septentrionalis maris citius reciprocare coacti breviori spatio tolluntur atque subsidunt. Verum cum responsum esset, eo non obstante classem appellere posse, magno metu distinebatur; quo nunc demum depulso, totis animis viribusque ad solvendam Leidensem obsidionem annitebatur.

Interea commendator cum veteranis Hispanorum legionibus transigit, conflataque argentea sua supellectile stipendioque soluto, milites ad officium reduxerat. Misit ergo ipsos cum Ciappino Vitellio atque Juliano Romero, ut per Worcomium adjacentesque regiones in Hollandiam penetrarent. Verum expugnato Worcomio atque Leerdamo Asperisque in deditionem acceptis, circa Ultrajectum atque vicina loca haerere jussi sunt, quod aliqua spes esset Bommelam per proditionem Scotorum, qui ibidem in praesidio erant, occupandi. Sed res in nihilum recedit. Interea venerat ex Hispania praedictum generale amnystiae beneficium, quod 6 Junii Bruxellis publicatum est. Cum autem spes esset, ejus adjumento Hollandiae rebelles ad officium reduci posse, missus est Ultrajectum Fridericus Perenottus Granvellanus, dominus Champagniensis et Antverpiensium gubernator, ut ageret cum Philippo Marnexio S. Aldegondae domino rebellium non contemnendo capite, qui eo tempore Ultrajecti in castro captivus detinebatur, per quem res ad Auraicum atque conjuratos

relata est. Verum ut res tota dilucidius cognoscatur et improba rebellium intentio vel stolidis aperiatur, placuit totam rei gestae seriem altius exordiri et distincte ad finem usque deducere.

Aldegondius, cum Trajecti in carcere esset conventus a Noircarmio, multis utrimque ventilatis rationibus eo tandem deductus est, ut reciperet, se ad Auraicum rebellesque Hollandos scripturum et experturum, num quae spes esset diuturnum hoc bellum optata pace terminandi. Cumque Hollandi in speciem pronos se ad pacem esse respondissent, utrimque personae nominabantur qui perampla potestate de pacis conditionibus agerent. Verum occiso interea in ericeto Mokerensi Ludovico Nassovio, cum regiorum conditio meliore conditione jam plane censeretur, indecens visum est Requesentio et regiae majestati indignum, quasi ex aequo cum rebellibus suis agere, jussitque ut si rebelles pacem et ex animo optarent, libello supplici illam a principe suo postularent, ut gratiae et non justitiae pax esse censeretur. Hoc gubernatoris responso cum omnis de pace tractatus rejici videretur, demum quarto Junii hujus anni Fredericus Perenottus, baro Champagnicensis, incertum an conscio gubernatore, literas ad Carolum Boisottum Middelburgi gubernatorem Antverpia mittit. Commemorata avita ipsorum amicitia et laudata gubernatoris clementia, amplissimis praemiis propositis ipsum hortatur, ut pro auctoritate, qua apud Auraicum Ordinesque Hollandiae et Zelandiae valeret plurimum, sequestrum se pacis offerret; gratumque id regi futurum spondet, ut qui nihil magis in votis gereret, quam solida pace coepto bello finem imponere. Hisce Perenotti literis, cum Carolus in Anglia esset, Ludovicus Boisottus ipsius frater decima septima Junii ita respondet: Gratum sibi esse Perenotti animum et proclive ad pacem studium et ab Auraico valde commendari,

exoptareque, ut bene coepta indefesso studio ad optatum omnibus finem deducat; optasse quidem se, ut frater domo non abesset, quo latius et plenius literis ad se datis ipse responderet. Interim tamen se non videre, quomodo de pace convenire posset, nisi quam primum omnes exteri Belgio discederent, tum quod saepissime compertum diceret, ipsos promissis non stare, tum quod concilium Constantiense semper in ore haberent et numquam non asseverarent, haeriticis fidem servari non debere.

Certe hoc ipsis axioma quasi cantilena quaedam assiduo in ore erat, falso tamen; nec enim quemquam sive Patrum sive scolasticorum doctorum facile invenerint, qui isthoc asseruerit unquam. Sed nec concilium Constantiense, neque Sigismundus imperator unquam contrarium fecerunt quandoquidem Johanni Hus salvus, ut vocant, conductus, sive publica fides, in hoc tantum data fuerat, ut citra violentiam Constantiam venire et se purgare posset; quae illam vim non excludit, quae post caussae cognitionem de jure infertur, ut etiamnum in Germaniae camerali judicio observari testatur Meusingerus, observatione 82 centuria prima. Sed hujusmodi sunt haeriticorum calumniae.

Perenottus acceptis Boisotti literis continuo Ultrajectum ad Rupellanum, tunc Hollandiae gubernatorem, sororium suum proficiscitur, Aldegondium adhuc in arce captivum convenit et de pacis negotio cum eo confert. Qui cum se valde ad concordiam propensum esse simularet, quamvis de rei exitu se disperare affirmaret, placuit tandem ut datis obsidibus et praestito de revertendo juramento Roterodamum iret et cum Auraico rebellibusque negotium communicaret et promoveret, ut qualescumque tandem pacis conditiones proponant, modo in iis excipiatur Catholica religio et principis auctoritas, quandoquidem rex in iis nequaquam sibi praescribi vellet, de caeteris haud difficulter conventurum. Ut autem negotium hoc se-

cretius et quasi per occasionem ageretur, visum est, ut Aldegondius sub praetextu redimendorum vel permutandorum captivorum abire diceretur. Obsides interim pro Aldegondio adveniunt dominus Carvesius et Junius Verensium in Walachria gubernator, qui honesta custodia a Pernotto Montfortii habiti sunt. Ut autem de pace tractatus sine dolo vel pravis machinationibus ageretur, placuit ut sub pretextu patrimonii sui curandi Roterodamum se conferrent duo ex primariis Hollandorum exulibus, Johannes scilicet Matenessius Riviereus nobilis atque magister Johannes Treslongius advocatus, qui negotium promoverent et quanam fide ageretur obiter observarent. Hi a rebellibus petierunt, ut si qua proponenda putarent, ea de scripto traderent. Unde rebelles post diuturnam deliberationem tandem scriptum quoddam miserunt, qui sub nomine Ordinum Hollandiae atque Zelandiae expresse protestantur, nequaquam sibi in animo esse a rege Hispaniarum legitimo suo principe desciscere, sed tantum se contra Albanum, nationes exteras et exactiones nimias atque privilegiorum diminutiones arma sumpsisse. Quare nolle se cum rege de pace agere, quandoquidem numquam eum pro hoste habuissent. Sed eum suppliciter admodum rogatum velle, ut omnes exteras nationes Belgio discedere jubeat, tanquam patriae graves et sua tantum quaerentes. Quibus discedentibus, posse primo quoque tempore in generali Ordinum conventu super omnibus controversiis legitime disponi. In quo maturandum sibi videri asserunt, priusquam vulgus armis et libertati, quam bellum tribuit, assuescat. Interea tamen petere se, ut mutua commercia, quae hactenus jure belli sublata fuerant, saltem provisionaliter restituantur; demum adjungunt, optare se atque sperare plurimum, quod tam ipse gubernator quam caeteri regi fideles subditi omnimodo huic de pace tractatui fauturi sint.

Cum hac rebellium petitione Matenessius atque Treslongius Montfortium ad Perenottum redeunt, qui omnibus et singulis diligenter atque mature ponderatis, 21 Julii ad Aldegondium scribit: Videri sibi rebellium postulata parum aequa et majestate principis sui indigna, quandoquidem ita se purgarent, ut belli caussam insigni impudentia in ipsum regem conferrent; aliud proponendum esse, aut de pace non conventurum. Aldegondius itaque apud Auraicum et rebelles hoc obtinet, ut sub nomine Nobilium atque Civitatum Hollandiae libellum quemdam supplicem ad regem componant: Ostendentes sese, sicuti regi ipsi atque majoribus ejus semper obtemperassent, ita etiamnum bona fide ei obtemperare paratos esse; arma vero sumere compulsos inhumanitate Albani aliorumque exterorum qui novitatibus insolitis, tributis et oppressionibus tyrannicis tentarent indigenas in perpetuam et miserrimam servitutem redigere. Petere ergo se, ut rex paterno affectu suorum calamitatibus motus benigno vultu ipsorum preces supplices respiciat et exteros omnes e Belgio revocet et in generali Ordinum conventu de pace publica agi permittat et ut in conficiendi negotii spem interim ab armis discedatur; se ex sua parte vicessim nihil hostile tentaturos.

Cum hoc libello supplici Aldegondius expirante jam praefinito tempore Montfortium regreditur, et inde Trajectum, remissis obsidibus, in captavitatem revertitur. Perenottus autem cum praedicto libello supplici illico ad gubernatorem Bruxellas contendit. Requesentius gubernator eo viso confestim exemplum ejusdem authenticum occulte ad regem mittit, ipse vero per Perenottum 13 Augusti principale ipsum ad Junium gubernatorem Veranum in Zelandiam remitti jubet, adjunctis literis: Inhumanum nimis et impudentem esse ipsorum postulationem, primo quod peterent ut rex se exarmaret eique praescri-

berent ne talium ministerio uteretur, sicuti ipsi videretur; secundo Hollandos arma privata sua auctoritate contra principis sui ministros sumpsisse, ejus urbes, arces et oppida occupasse, exteros complures in subsidium suum advocasse et complura, quae laesae majestatis crimen aperte respicerent, commisisse et tamen culpam fateri nolle; demum inhonestum esse et penitus irrationabile, quod regem armis cogendum putarent ad generalem Ordinum conventum indicendum, cum ditiones Belgicae nihil inter se commune habeant, neque unum corpus vel provinciam efficiant, sed regi diversis titulis et haereditatibus atque a diversis personis et diversis temporibus obvenisse, diversis juribus, consuetudinibus atque privilegiis regi, sed vicinitate tantum locorum et unius principis moderamine conjunctas esse, regem quidem ex singulari gratia quandoque permisisse ut in commune convenirent et de utilitate publica prospicerent, verum hujusmodi privilegia et favorabiles concessiones in exemplum trahi neque posse neque debere, presertim hoc tempore cum rex non obscuris indiciis cognitum haberet, rebelles eo tendere, ut caeterarum provinciarum Ordines subornare et in principem suum excitare possent.

Receptis hisce Perenotti litteris rebelles per Junium rescribunt et multa de injus(t)itia, vi ac tyrannide regiorum conqueruntur, bellum terra marique eis denunciant, ut qui regem contra subditos suos incitarent atque depravarent et ejus nomine atque auctoritate turpiter abuterentur. Simul etiam plaustrum convitiorum evomunt in Pontificem Romanum, quidvis se potius passuros quam ut sub ejus jugum redeant, licet ipse rex eum ut caput religionis recognoscat: quem et ab eo coactum dicunt publicare concilium Tridentinum contra omnia patriae suae privilegia. Et ne praedicta ex impetu potius iracundiae ob repulsam pacis, quam ex deliberato judicio profecta viderentur,

paucis interpositis diebus in lucem edunt admonitionem quamdam ad Ordines Catholicos, ubi expresse protestantur, se nunquam in pacem consensuros, nisi hisce conditionibus: ut rex in administratione ditionum suarum majorum suorum vestigia sequatur, ut non ab aliis quam a Belgicis militi stipendia solverentur, ut antiqua jura, privilegia et consuetudines ita serventur, sicut tempore Mariae Hungaricae reginae servata fuerant, ut concilium bellicum exauctoretur, ut rex ipse primo quoque tempore ex Hispania in Belgicum veniat, ut rex in Hispania concilium stabiliat Belgarum, virorum bonorum et patriae amantium, demum ubi infinita convitia in Albanum, inquisitionem Hispanicam, Pontificem atque religionem Catholicam deblaterassent, irrident Ordines Catholicos, qui saepius ipsis responderant, se nihil contra religionem Apostolicam et avitam attentare velle, protestanturque expresse se nunquam eam recepturos esse.

Videat, quaeso, perpendatque prudens lector, an in regimine monarchico seditiosis subditis ita principi suo praescribere liceat, praesertim cum hisce oculis majorem eorum partem viderim et cognorim literarum expertes, rudes et qui ne propria quidem lingua characteres legere nedum formare possent, imo vix decem exceptis omnes homines sellularios, opifices, quisquilias et vulgi foetentem faecem, qui dilapsis edicto Albani ex singulis civitatibus patritiis atque Catholicis, ultro se rerum gubernaculis ingesserant.

Sed tempus jam est ut ad Leidenses obsessos redeamus; qui conquisito per privatorum aedes frumento, cum non amplius quam duo milia modiorum (: *saccos* ipse vocant, singuli octuaginta circiter librarum :) repperissent et quatuordecim millia hominum in civitate censerentur, placuit magistratui singulis hominibus non nisi dimidiam panis libram quotidie erogandam esse, Goudamque aliquos emi-

serunt, qui avio itinere triginta naves frumento onustas adveherent, quibus obsessi ad pontem usque Heimensem obviam prodire promiserant. Verum Goudanis a praescripto itinere deviantibus et ne in Hispanorum manus venirent diffugientibus, Leidenses domum regressi sunt, qui ad pontem usque Heimensem cum aliquot navibus atque fributeris prodierant. Sunt autem *fributeri* voluntarii aliquot nebulones, qui nullis stipendiis sed sola spe praedae, quamdiu libitum est, militant. Quare Valdesius arctius urbem obsidere jubet. Hispani ergo, qui in pago Voorschoten via Delfensi in praesidio erant, juxta ponticulum quemdam domumque destructam, quae *Boschuysen* vocabatur, munitionem excitarant, unde obsessis plurimum nocumenti inferebant; qui noctu pluviosisque diebus, cum sclopetariorum ictibus minus paterent, urbe exibant et in vicinis hortis pratisque caules, pastinacas, pisas, fabas aliaque legumina atque herbas colligebant in subsidium famis; cujus tanta rabie laborarant, ut complures sola inedia morerentur, aliique vero tam debiles essent, ut ne valentissimi quidem in adversum aliquem pontem conscendere possent, quin aliquoties quiescere cogerentur, alii bombardos suos post se traherent, quod humeris eos ferre nequirent, mulieres propriis suis foetibus et Hispanorum a se occisorum carnibus vesci cogerentur. Satis constat eos, qui ex insidiis magnoque suo periculo aliquid herbarum radicumque collegerant, cum urbem ingressi essent naviculas suas medio Reni flumine statuisse et etiam propugnando usque in mediam noctem defendisse, ne ab accurrentibus fame propemodum enecatis umbris potius quam hominibus ea diriperentur, quae propriis suis necessitatibus congregarant. Armenta quoque gregresque, quos in subjacentibus urbi pratis aliquamdiu paverant, a vicinioribus hisce propugnaculis magno obsessorum luctu saepius intercipiebantur. Notatu dignum est, quod cum initio ob-

sidionis in portarum propugnaculis grandiora tintinnabula statuta essent, quae per speculatorem moverentur, si quando regios adventare videret, ad praedam avertendam, ut iis auditis bubulci pastoresque monerentur, pecudes ad urbem mature reducere, animalibus praesertim vaccis hoc ita in consuetudinem venisse, ut postmodum etiam nullo custode, audito solum tintinnabulo, ipsae per sese ad urbem recurrerent. Quare cum hisce excurrendi facultatibus privarentur erectis illis proprioribus propugnaculis, 28 Julii urbe erumpunt magnaque vi munitionem *Boschusanam* adoriuntur, repugnantibus strenue Hispanis projiciunt in propugnaculum vitrea aliquot vasa tormentario pulvere plena, quibus accensi schlopetorum funiculi erant alligati, ut confractis vasis pulvis ignem conciperet; quo cum Hispanorum facies et vestimenta peterentur, munitionem deserere coacti sunt, sed petitis suorum auxiliis rejectis in urbem rebellibus eodem die eam recipiunt. Unde oppidani pecora sua intra urbem continere coacti sunt, ubi et defectu panis ea in templo grandiore S. Pancratio sacro mactabant, singulis carnis libris in singula capita distributis, tanta astantium fame, ut pueruli sanguinem e cloacis rivulisque fossalibus lingerent, cora manderent et particulas crudae carnis, quae de mensa lanionum exciderent, in os ingererent: tanta fame-pereuntium multitudine, ut integrae fossae excaverentur, quae nocte dieque apertae cadaveribus, nullis fere loculis inclusis sed vestibus tantum involutis, in tantam altitudinem replerentur, ut post obsidionem solutam coemeteria ad humanae staturae altitudinem supra plateam eminerent.

Mirari subinde contingit, amice lector, tam obstinatam illorum hominum rabiem, qui praesentem mortem praeëligere mallent quam legitimo et clementissimo suo principi deditionem facere non alio suae pertinaciae fructu, quam ut decem vel ad summum duodecim nebulones, semistulti,

homines viles et nihili, et deciesmillies mortem meriti a sua potius pertinacia quam a principis sui clementia vitam obtinerent. Lubet ex hac urbe, ubi nullum inerat praesidium, sed sola civium pertinacia, specimen capere, qui qualesque homines fuerint, qui tantae proximorum internecioni nihil compatiendo tanquam Turcae et bestiae, vere haeritici nequaquam vero christiani, principi suo repugnarent:

Johannes Dousa a Noortwijck, poeta latinus, homo vel sola facie stoliditatem prodens, qui postmodum, assessor in supremo Hollandiae senatu cum fuisset, domum redire jussus est salino salario, quod etiam ipsi ordines hominem ineptum esse faterentur. Hic vice gubernatoris urbi praeërat.

Petrus Adriani Wervius, pellio, supremus reipublicae consul. Hujus parentes antea nullius praetii aliquantulum nummorum collegerant, quod praefecti Anabaptistis, qui tempore Caroli V imperatoris in terram promissionis navigare ridicula persuasione proposuerant, communes loculos egregie expilassent.

Johannes Houtenus ejusdem urbis secretarius, inde nomen Houteni sortitus, quod pater ejus textor et fere mendicus illibenter ligno textorio insideret.

Johannes Johannis, famoso cognomine *Halff-Leiden* dictus, faber lignarius, qui postmodum pro stolida et omnibus irrisa sua superbia Baersdorp dici voluit, quod pater ipsius piscibus proclamandis vendendisque publice operam dedisset, tam sapiens etiam inter suos aestimatus, ut pons, ejus domui contiguus, a praecitato Johanne Houteno secretario non alio nomine quam stulti pons vocaretur.

Johannes Paets, sub Albano ob haeresim profugus, homo plane ineptus licet dives, qui moribundus etiam proprios concionatores suos praesentes irridebat.

Johannes Wilhelmi Heemskerck, sub Albano item pro-

fugus, tota civitate pro stolido cognitus, cujus filio monoculo diabolus sub forma circulatoris illusit.

Petrus Georgii Cortevelt, textor laneus, etiam a suis ignominiose *Margaretula* dictus, de nomine pauperis mulierculae quae curribus locandis operam dabat; hic bonus vir aliquando publice in foro viatores objurgabat, quod sibi reverentiam non exhibuissent, quam Magistratui deberi asserebat.

Gysbertus Johannis, navicularius, qui morti proximus serio sibi non vacare asserebat mori, quod publicis functionibus impediretur; homo insigniter rapax, cujus quoque bona tertium haeredem non viderunt.

Nicolaus Montfortius, ex probis moribus *Nicolaus sine anima* dictus a multis.

Petrus Petri Oom, sartor veteramentarius, a quo ne vicini quidem consilium in vili negotio petiissent.

Nicolaus Hugonis Gael; hic postmodum omnia monasteria Leidae dirui jussit, dicens nidos disturbandos ne cuculi redirent; fuit panni lanei propola.

Petrus Gerardi de Haes, aliquanti serici panni propola, homo omnino simplex et ridicule ignarus.

Hi nebulones, amice lector, si tum in urbe Leidensi non fuissent, facile cives ad officium rediissent, praesertim optimatibus et toto fere antiquiore magistratu in castris Valdesii diversante. Mirabitur, ut puto, posteritas, tam paucos homines nullius praesertim praetii in populosa admodum et primaria Hollandiae urbe tantum potuisse, ut pro ipsorum capitibus et commodis plebs tam obstinato animo principi suo legitimoque magistratui repugnaret. Verum praeter justam Dei vindictam diabolique excitationem etiam humana ratione duas caussas assignari posse comperio; primo quidem quod optimatibus doctisque viris ab Albano ex Hollandia evocatis, plebs neminem haberet, a quo saniora concilia petere posset; secundo quod hi

nebulones multis ingeminationibus hoc plebi plane persuaserant, ab Hispano victore omnes occidendos esse. Certe plures rebellium coryphaeos etiam posterioribus temporibus gloriatos constat, se plus mendaciis et persuasionibus hujusmodi quam armis aut vi bellica profecisse. Sed ad historiam redeamus.

Caeteri rebelles, cognita Leidensium necessitate, quid factu optimum sit, collatis consiliis deliberant; quibusdam suadentibus omnia aquarum emissaria in a(g)gere Mosano aperienda et maris aestu aquas in universam Hollandiam immittendas [1]) esse, ut omnibus campis undique submersis aggeribusque perfossis expedita navigatio usque ad moenia Leidensia efficeretur; quibusdam vero dicentibus, hanc salsarum aquarum abundantiam Hollandiae campis ita nocituram, ut etiam ea decedente ad culturam inhabiles in perpetuum efficerentur. Ab omnibus conclamatum est: *Praestat corruptos campos, quam nullos habere;* atque ita pedibus in priorem sententiam discesserunt. Haec est illa tantopere laudata patriae amantium vox, quae quasi quoddam amoris programma in omnibus consiliis capiendis fere iteratur. In qua, semota paulisper affectione, haec mecum considera, amice lector, hujusmodi consilium coeptum ab hominibus, qui nudis, quod ajunt, clunibus suis aliorum plumatos nidos occuparant, ut impedirent ne a legitimis suis possessoribus et ab ipso praesertim principe, in subditos suos tam humano, sua recuperarentur. Quaeso, expende, an propterea Hollandia nulla fuisset, si hominibus hisce carere coacta fuisset; certe ipsis tantum nulla fuisset, et consequenter haec vox non in amore patriae, sed in amore sui ipsius ipsis radicata erat; nam si patriae salutem amassent, ipsam cum sua pernicie incolumem optassent, nunc totum e contrario efficiebant. Omitto disputare

1) Het H. S. las immittendam.

an ex officio Christiani hominis sit, sua bona etiam bene parta cum tanta reipublicae clade et proximorum irreparabili calamitate conservare. Verum hoc hisce rebellibus semper animo sedit, nullius calamitati, imo etiam morti, omitto aeternae perditioni, parcere, modo ipsorum rebellio paululum inde commodi sentiret. Verum haec non tantum erat aliorum rebellium in propinquos suos inhumanitas, verum etiam obsessorum. Cum enim a quibusdam moderatoribus exponeretur in magistratu calamitas, quam insons plebecula ipsorum caussa ferre cogebatur, haec compassionis vox a summo consule Petro Wervio prolata est: *Sat grandia stercora a plebe in moenibus quotidie excerni; posse alvum arctius adhuc contrahi.* Aspice, lector, et perpende: hujusmodi tygrides et ferae crudelissimae populo persuaserant, se patriae patres esse, utilitatemque civium procurare credebantur. Mirabitur sat, scio, posteritas; et nisi justo Dei judicio plagam peccatis meritam agnoverit, iis, quae ex veritate scribo, fidem non habebit.

Firmato igitur omnium votis hoc consilio, Delfis et Roterodami rebelles magnam vim navium leviorum et lato fundo praeparari jubent, ut modica aqua per prata et aggeres remis agi possent. Valdesius de hostium consilio certior factus, urbem tormentis expugnare constituit; verum ab iis, qui religionis regisque causa profugi in castris versabantur et patriae nimium amantes erant, enixis precibus impetratur, ut pauculum supersedeat, quod sperarent obsessos inopia cogente saniora concilia capturos esse. Vidimus postea illos poplicolas Trajecti anno 75 soluta jam obsidione morientes, ut qui impedimento fuissent, quominus rebelles et haeretici debita poena plecterentur: justo Dei judicio, ut in poenam tam temerarii licet non malitiosi consilii in exilio morerentur, priusquam anno 76 Pacis Gandavensis beneficio patrimonia

sua nataleque solum repeterent. Tam est Deo res execrabilis etiam bona intentione haereticis patrocinari.

Leidenses itaque jam ad extremam fere inopiam redacti oppugnationis timore legatos urbe emittunt, cum comite Rupellano, tunc Hollandiae praefecto et Ultrajecti commorante, de deditione agere cupientes; verum a Valdesio repulsi sunt, cum diceret, se jussu commendatoris urbem obsidere, secum de deditionis conditionibus agendum esse. Unde legatis in urbem regressis, profugi illi, qui ne urbs oppugnaretur obstiterant, rursum obsessis gratificari et amantes patriae videri volentes, Bruxellas ad commendatorem mittunt petuntque Valdesio imperet, ut cum Rupellano de deditione agi sineret. Quod cum commendator concedere in animo haberet, ne tamen cum offensa Valdesii fieret, Julianum Romeroum in Hollandiam ire jussit, specie quidem ut veteres quatuor Hispanorum legiones ad duas, et quinquaginta cohortes legionis Apostolorum ad viginti quinque reduceret, vere autem ut Valdesio persuaderet, quod de conditionibus deditionis cum comite Rupellano agi permitteret; quod etiam perfecit, dissimulante quidem, verum tacitam indignationem animo concipiente Valdesio. Apparuit successu temporis, bis in hac re peccatum esse: *primo* quidem a Valdesio quod obsessis cum Rupellano agere non permitteret; nam et principis sui commodis obstitit et magistratui Leidensi calumniandi occasionem apud cives suos praebuit, quasi aequas deditionis conditiones aversarentur Hispani, quos ipsi, ut et rebelles omnes, veluti crudeles antecipata quadam opinione in tantum oderant, ut ex nautis rebellium aliquis Hispano cuidam in pugna occiso cor exemerit, domumque ablatum coxerit et comederit durante hac obsidione, odio tam crudeli, ut ne diabolus quidem tale conciperet; — *secundo* improvide factum fuit ab iis qui Bruxellas ad commendatorem, sicuti diximus, de hac re

miserunt; fuerunt enim certissima occasio, quominus Valdesius tam pecuniam in stipendium, quam alia ad obsidionem necessaria debita diligentia procuraret, sed solum speciosum aliquem praetextum quaereret, ut a semicapta urbe discederet. Nam cum 3 et 4 Augusti aggeres rupissent valvasque exteriores emissariorum ad aestum maris patefecissent et aqua tandem augeri inciperet, et classis rebellium, quae 170 minoribus navigiis constabat, duce Ludovico Boissotto ipsorum archithalasso, 11 Septembris comparere coepisset, nequaquam, sicuti poterat, ipsorum impressionibus restitit, ut ex subjiciendis lector animadvertere poterit. 17 enim Septembris ad pontem Soetermeranum acriter rebelles cum Hispanis absente Valdesio pugnarant, sed regiis egregie resistentibus repulsi fuerant, tanta suorum clade praesertim navis praetoriae Ziriczeënsis, ut omne consilium abjicerent ea parte perrumpendi, verum ad alium pagum *Benthuzen* dictum contenderint, ut per fossam *Zegwairt* vocatam propius [1]) ad urbem accederent. Verum cum postridie Valdesius Soetermeram venisset, laudata Hispanorum et praesertim signiferi Piedmontello dicti fortitudine, tamen ut desererent locum imperavit, causatus hostium insultui resistendo non esse. Unde rebelles sine vulnere et sanguine loco potiti aggerem perrumpunt et Soeterwoudam usque omnia occupant et 29 Septembris usque ad pontem Lammensem perveniunt, ubi Hispani egregium propugnaculum juxta fluvium *die Vliet* dictum erexerant, qui octo circiter pedes altitudine et duodecim circiter passus latitudine patebat, eo quod locus dimidio tantum miliari urbe abesset et omnino hosti perrumpendus foret, si obsessis subvenire vellet; ubi in praesidio erat centurio quidam

---

1) Het H. S. las hier: proprius.

Hispanus *Boria* [1]) dictus cum non contemnenda militum manu. Interea de consilio profugorum Leidensium aggerem Renensem aliquot locis Hispani rusticique ruperant, ut aqua quae Roterodamensi aliisque emissariis campis immittebatur in Renum erumperet et demum per aggerem Sparendammensem ejusque emisaria in mare septentrionale nullo rebellium fructu efflueret, expeditissimo sane et utilissimo consilio, quo efficiebatnr ut quamtumcumque aquae immitteretur, amplius tamen crescere non posset, cum tantumdem alia parte exiret. Tandem prima Octobris, occupato aggere valde depresso qui *kerkwech* dicebatur, ad propugnaculum Lammense venerant, cum Valdesius praesidiariis imperat, ut eo relicto et hoste non expectato Voorschotenum se conferant. Verum repugnante et indignante plurimum Borea et locum a se facile defendi posse reclamante, nec primo atque secundo Valdesii jussui parente, tertio tandem gravioris calumniae metu discedit, turpi certe si non perfido Valdesii metu; nam certo certius constat, imo nominari persona posset, qui siccis pedibus eo die ex dicto propugnaculo nullo omnino periculo Warmontium usque perrexerat, sex tantum horis ante quam Boria de Valdesii jussu inde discederet. Quinimo nec ipsi rebelles, qui integram belli aleam ad dictum propugnaculum superesse noverant, vel per somnium cogitarant, locum ab Hispanis deserendum; primique qui in suspicionem de Hispanorum fuga adducti sunt, fuerunt ipsi obsessi, eo quod solitam ipsorum stationem de muris non viderent. Quare adolescentem equo illi imponunt, qui adhuc unus in urbe residuus erat, ut Lammum versus contendat, exploraturus quid Hispani agerent; qui cum propugnaculum desertum offendisset, rebellium classi

---

1) Wel dezelfde als Pedro Chaconio Borgia, wiens kloeke daad vermeld wordt door Strada, Dec. I, lib. VIII, bl. 392/3.

signum dedit ut propius accederent; qui nihil minus quam tale quid suspicabantur. Vidi ego ipse saepius hunc adolescentem, qui in illo ipso equo quotannis tertia Octobris frondentibus ramis opertus per medium Leidensis urbis solemni pompa vehi solitus erat. Sed et illi, qui regis ac religionis caussa hac urbe profugerant, cum Warmontii intra primum ab urbe lapidem diversarentur, hujus fugae ignari solemne Sacrum ibidem cantaturi convenerant, quod dies Dominicus et *illius pagi Encaenia essent* (obstupebant), cum ad illos ex urbe strepitus pervenit obsidionem solutam esse, cujus ne minimam quidem suspicionem habebant et nihil a Valdesio praemoniti fuerant, quod illi ipsi essent, qui paucis ante septimanis ad commendatorem retulerant, quod obsessi non cum ipso sed cum Rupellano comite de deditione agere vellent. Fuit autem haec fuga tam turpis et ignominjosa ut non tantum iis propugnaculis militem abire jusserit, verum etiam iis quae Leiderdorpii atque Cagae essent, tam repente ut tormenta caeterumque bellicum apparatum relinquere cogerentur.

Ingressa est igitur hostium classis urbem Leidensem tertia Octobris, quae fuit dies Dominicus magno civium plausu et laetitia, qui jam panem sex septimanis non habuerant, quod etiam Valdesius probe norat, et mortui fuerant fame usque ad sex millia hominum; et ultimus equus eo die occidendus erat; ita ut die Martis insequente, quae est Octobris 5, de communi consilio magistratus portas hosti aperuisset et se benevolentiae ipsius commisisset. Accedat quod ea nocte, quae solutam obsidionem secuta est, longissimus ille muri tractus, qui a porta vaccarum (extenditur) ad cuneatum urbis angulum qui ortum solis hibernum respicit, ingenti ruina collapsus fuerit ita ut siccis pedibus Hispani ascendere potuissent, civibus fame tam debilitatis, ut nemo fere superesset, qui manum supra caput extendere posset.

Cum rebellium classis urbem intraret, forte evenit ut juxta moenia, qua parte ipsi intrabant, habitarent religiosae aliquot ordinis S. Dominici, qui ab haereticis suo monasterio haud procul inde dissito exturbatae fuerant; quae cum, omnibus se in publicum ejicientibus, clausis foribus domi se continerent, tacite lugentes Catholicae religionis dispendium quod ex hac haereticorum victoria oriri probe videbant, re ab haereticis animadversa in fores irrumpunt, pias illas matronas omnibus suis vestibus nudant, illudunt et ipsarum grandaevissimam, *Hester* nomine, plane nudam in publicum ejiciunt. Quae in aedes syndici Gerardi Hogevenii pessimi nebulonis confugiens ipsum rogavit, an homines et praesertim mulieres ita ab hominibus tractari possent; unde ipse confusus in aedes suas eam admisit et vestiri jussit.

Hispani qui jam Hagam Harlemumque diffugerant, singuli quatuor coronatos in diminutionem stipendii sui acceperant a commendatore promittente residuum se propediem soluturum; sed cum paululum quievissent, seditionem movere incipiunt Valdesiumque praefectum suum captivum constituunt, justo Dei judicio, ut a suis injuriam pateretur, qui ab hoste ignominiose turpi fuga salutem quaesierat. Capto Valdesio, sublatis vexillis Harlemo Trajectum contendunt scalisque appositis juxta S. Catharinae portam muros transscendere parant, jamque quadraginta in urbem pervenerant, cum accurrente ac resistente cum civibus Aegidio Barlemontio domino Hiergio, qui in locum comitis Rupellani in praefacturam Hollandiae Trajectique successerat, et Francisco Ferdinando Avillano castri praefecto tormentis scalas muro appositas confringente, repulsi sunt octoginta suorum desideratis, et suburbia occupantes; demum misso a commendatore Johanne Osorio Uloënsi Trajectum ad Mosam concesserunt, ubi stipendiis numeratis ad officium revocati sunt. Valdesius

autem, qui, auxilio quorumdam, seditiosorum manus evaserat, male admodum audiebat ob relictam obsidionem Leidensem; quare commendator Johanni Baptistae Taxio in mandatis dedit, ut Ultrajectum se conferret et examinatis diligenter testibus rei veritatem inquireret. Qui ubi Trajectum venit, ad domum pontificis Hadriani ad Divi Petri coemiterium evocat eos qui ex Hollandis tum temporis in castris regis fuerant; ubi cum omnium ore Valdesii fidem labefactari cerneret, Hispano favens, rogabat eos, num Soeterwoudae tum temporis aqua fuisset; profugis vero respondentibus, eam esse illius loci qualitatem ut vel siccissimis aestatibus ibi aquae in fossis reperiantur, verum non tantam fuisse, quae ad fugam cogere poterat, non magis quam eo loci, ubi tunc constiterant, in aula scilicet illarum celsissimarum aedium ligneis asseribus instrata, quandoquidem 2 Octobris sub noctu quidam siccis omnino pedibus Lamma Warmontium venerat, quod tamen interstitium duorum miliarium maxime aquis obnoxium esse a peritis locorum nosceretur. Verum cum Taxius diceret, se hoc non rogare nec etiam audire velle, sed tantum an Soeterwoudae aqua fuisset, responderunt profugi, se non secundum ipsius appetitum respondere velle, se nec stultos nec fide indignos esse, ut qui fere omnes magistratum in patria sua cum honore gessissent. Quare Taxius ira percitus, rejecto ipsorum testimonio se Ultrajecto proripuit et ad commendatorem rediit.

Bellicis negotiis tam infeliciter gubernatori succedentibus, visum est rursus de pace cum rebellibus agi. Mittitur itaque ultimo hujus anni mense in Hollandiam Elbertus Leoninus, Longolius dictus, doctor et professor utriusque juris Lovaniensis, ut Hollandis denuntiet, exemplum illius libelli supplicis, quem hoc anno gubernatori regique obtulerant, in Hispaniam missum et regi catholico exhibitum; unde videri volebant ingens gaudium prae se

ferre, putabanturque a plerisque ad pacem propensi esse; sed falso ut initio sequentis anni declarabimus.

Hoc anno bis Dordraci coëunt Haeretici concionatores ad Synodum et art. 12–13 sic edicunt de missione eorum, qui concionaturi sunt: neminem quantumvis doctum vel diaconum posse munus concionandi arripere sine legitima missione; legitimam missionem in hoc constare, ut electio fiat per senatum ecclesiasticum loci cum tribus aut quatuor proximis concionatoribus, vel a tota classe, maxime si in loco talis senatus non sit. Examinatio fiat per classem publice. Approbatio morum fiat per magistratum loci, cui praefecturus est, et is de moribus ejus inquirat; deinde denuntietur populo per aliquot dies, ut, qui velit, contra eum opponere possit; demum confirmatio fiat per aliquem ex concionatoribus, sicut et ab illo vel alio ipsi manus imponatur. Vide, quaeso lector, quam inepte diabolus ecclesiae simiam agit. Novit enim, sine missione non licere praedicari; interim rejecta totius ecclesiae lege novi aliquid inducit, non advertens talem missionem, si retrograde ascendas usque ad Calvinum, in ipso non fuisse et proinde ipsum carere missione sine qua, ut ipsi fatentur, nemini concionari licet. Usque adeo mentitur iniquitas sibi. Et ne fortuitum putetur suum denotum, repetunt illud in synodo Dordracena anno 1578, art. 1, 3, 4, 5, et Middelburgensi, anno 1581, art. 3, 4, Hagiensi anno 1586, art. 3, 4, et jam antea statuerant hoc idem Embdae anno 1571, art. 16 et 13.

Coëunt hoc anno Dordraci concionatores haeretici ad conciliabulum, quod incipiunt 16 Junii et finiunt 28 ejusdem. Statuuntur autem in illo ea quae sequuntur, numero articulorum ad marginem apposito; estque apud ipsos magnae et primariae post Embdense authoritatis:

3. Publice moneantur populi, abstineant lectione librorum haereticorum, nomina tamen illorum raro expriman-

tur et bibliopolae reformati moneantur, ne hujusmodi libros vendant; ministri domos fidelium scrutentur et hujusmodi libros aboleri faciant, quia lectio librorum haereticorum multum derogat fidei.

5. Monentur consistoria, ut non nisi mera ecclesiastica tractent; mixta vero, qualia sunt fere matrimonialia, ad politicum magistratum mittant.

7. Jubetur haberi in singulis ecclesiis album nominum baptizatorum, parentum et patrinorum eorumdem nec non et eorum qui matrimonio junguntur.

14. Ministri non legitime missi jubentur a classe examinari tanquam non missi et sic mitti.

16. Ministro non licet de ecclesia sua in aliam migrare sine scripta classis venia.

17, 19. Nec alibi sine ea assumetur; alias vagabundi vocabuntur.

20. Monachi et sacerdotes concionatores futuri examinabuntur, renuntiabunt fidei suae et missioni, facient professionem fidei et submittent se ecclesiasticae disciplinae et bene exercebuntur in patientia et humilitate.

21. Etiam artifices bonae vitae et eloquentiae possunt in concionatores assumi.

22. Ludimagistri non nisi reformati sint et disciplinae subjecti, alias [1]) petent concionatores ut a magistratu prohibeantur.

23, 24. Quia in hac ecclesiae infantia ridetur manuum impositio in ministros, illa in missione eorum omittatur.

25. Concionatores assumendi debent prius protestari, quod sciant, se a Deo et populo electos, profiteri fidem catechismi, et promittere fideliter docere, et subjicere se disciplinae.

28, 32. Diaconi duplicato numero eliguntur a consi-

---

1) In 't H. S. stond *alii*.

storio, ex quibus populus designat; et profitebuntur et subjicient se, ut supra.

37. Concionatores incipiant per versum: „Adjutorium nostrum in nomine Domini."

38. Non ultra horam concionentur.

39. Evangelia Dominicalia non tractentur, sed potius liber aliquis scripturae successive.

50. Lusus organorum etiam post concionem abrogetur, utpote contra doctrinam Pauli, et superstitionem causans et oblivionem eorum, quae audita sunt.

51. Vespertinae preces publicae sensim abrogentur, ut populus domi ardentius oret.

52. Conciones funebres et sonus campanorum ob periculum superstitionis sensim abrogentur.

53. Dies festivi omnes praeter Dominicos abrogantur, etiam Natalis Domini.

54. Permittunt publica jejunia sua injungi etiam die Dominico, et jejunia utilia dicunt ad orationem.

55, 56. Concionatorum est assistere aegrotis et moribundis.

57. Baptismus infantium non differatur, donec mater filium ipsa offerat.

58, 59. Baptismus non erogabitur nisi statutis diebus.

61. Pater infantis jubetur adesse cum patrinis et respondere.

62. Mos adhibendi patrinos licet ceremonia sit, qua tamen vetus et bona servetur.

65. Melius est semel aquam infundi, attamen toleratur et ter fieri.

68, 69. Ubi non est consistorium, ibi non administratur coena; ubi est, singulis bimestribus erogetur.

73. Soliti communicare, si non communicent, moneantur; non facile tamen ad excommunicationem procedatur.

76. Stando percipere melius est, quamvis sedere permittatur.

77. Cum erogatur, utentur verbis Pauli cum annexis: „Accipite, comedite, mementote et credite quod Christi corpus confractum sit in remissionem peccatorum"; et ad poculum: „Accipite et bibite ex eo omnes, mementote et credite, quod praetiosus sanguis Jesu Christi effusus est in remissionem omnium peccatorum nostrorum."

80. Fiat ante prandium.

90. Ministri deputati ad synodum ferant testimonium consistorii vel classis, et non magistratus politici.

In Gallia quoque res hoc anno pacatae non fuerunt. Rex enim magnis viribus per Rodanum in Provinciam descendit mense Septembri, ut occupata ab haereticis recipiat, sicut et Mompenserius in Pictavis pro rege pleraque occupat, excepto Lusingano et quae magni momenti Rupella. Consumebat rex tanto exercitu singulis mensibus 10000 aureorum, clero certatim et alacriter velut ad sacrum bellum conferente.

Vigesima quinta Septembris in castra regis Galli venerunt legati a comite Palatino, ut pro Calvinistis apud regem intercederet. Quos cum rex audisset breviter et animose respondit: „Si Palatinus vult agere causam meorum qui sunt Calviniani, ego quoque meipsum patronum profitebor ipsius subditorum Catholicorum; proinde desinat hujusmodi tentare; mihi enim statutum est aliam religionem a Catholica in Galliis non tolerare." Et sic dimisit haereticos.

Decima quinta Septembris moritur uxor Sabaudi, dum ipse in castris Gallo regi fidam navaret operam; qui etiam in praemium ei reddidit Pinerolum et Savillanum, quae hactenus in principatu Pedemontano detinuerat.

Selimus Turcarum imperator cupidus ulciscendae cladis a rege Hispaniarum acceptae adornat classem 160 triremum, quibus onerarias triginta adjunxit, praeter minores multas; cui praefecit Smanem Bassam, eamque sub aesta-

tem in Africam misit, quo etiam mense Julio pervenit et Tunetum in Carthaginis ruinis aedificatum obsidet. Habebat Smanes tunc ex Mauris undique confluentibus ad 400000 militum; cui ad multas septimanas egregie restitit Petrus Carrera praefectus Hispanorum. Sed cum a rege Philippo Belgicis bellis impedito nullum auxilium adveniret, Turcae Goletam et Tunetum expugnant, et ut omnis reaedificandi spes Hispanis auferatur, munitionem demoliuntur, ruderibus in mare deportatis. Smanes Constantinopolim reversus magno honore exceptus est a Zelimo; qui paucis diebus supervixit, homo plane superbus; cui in imperio successit filius natu minor Amurathes, 27 annorum adolescens, avo suo Solimanno quam patri similior. Unica namque uxore contentus poligamiam vetuit. Unde et aperto gynecio 100 fere mulierculas pulchras et Turcici imperatoris libidini servientes dimisit. Severo quoque edicto inhibuit et punivit praeposteram libidinem, quae Turcis fere communis est; superstitionis suae per omnia tam scrupulosus observator ut vinum plane execraretur, Alcorano suo vetitum. In hoc tamen culpandus, quod imperium a 4 fratrum atque duarum novercarum caede exorsus est; in quo tamen lacrimas emisisse notatus est, cum minor natu fratrum occideretur. Nam alioqui hoc modo in suos saevire Turcicis imperatoribus necessarium pene est, eo quod, quamdiu fratres supersunt, vel ipsi res novas moliantur, vel Janisari nova quotidie donativa efflagitent, quae si negentur continuo succlamare incipiunt: „Vivat, frater principis", non obscure de novo Ottomannici sanguinis imperatore minitantes.

(Wordt vervolgd.) J. H. Hofman.

Op blz. 369	reg. 14	v. b.	staat	persequamur,	lees :	prosequamur.
„ „ „	„ 18	„	„	redirent,	„	viderent.
„ „ 373	„ 17	„	„	Venradiensem,	„	Venralensem.
„ „ 432	„ 5	v. o.	„	ipse	„	ipsi.

DE KERK DER ROOMSCH KATHOLIEKEN
„OP DE CINGEL"
EN
DIE DER JANSENISTEN
„OP DE NIEUWE ZYTS AGTERBURGWAL BY DE KORTE LYNBAENSTEEG" [1]) TE AMSTERDAM.

Op het stedelijk archief te Amsterdam bevinden zich eenige doop-, vorm-, trouw- en sterfregisters, welke voor de geschiedenis der R. K. Statien, waartoe zij behooren, enkele niet onbelangrijke bijzonderheden bevatten. Jammer is het echter, dat het getal dier boeken zeer luttel is en dat men geen enkel boek aantreft van die kerkjes welke – in het jaar toen alle doopboeken bij de Gemeente moesten worden ingeleverd – opgeheven of in andere Statiën opgenomen waren. Men vindt bijvoorbeeld van de R. K. kerk „op de Cingel" geen enkel boek; – de kerk van Pater Parmentier, op den O. Z. Achterburgwal op den zuiderhoek van de Huidenvettersloot, deelt hetzelfde lot; – noch het huiskerkje, op de „nieuwe syts afterburgwal naest Vagevier in 't Wapen van Hoorn", noch dat op de „oude syts afterburgwal de hoeck van de „molensteeg in de groene hellem" hebben ons een enkel register nagelaten; – in één woord, van alle oude Statiën welke vóór 1800 opgeheven waren is geen enkel doopboek meer aanwezig. Of men in 1811 vermeende dat alleen de kerkelijke registers bedoeld werden van de toen bestaande pastoriën, dan wel of de doopboeken der vorige Statiën niet meer bestonden, ziedaar eene vraag welke

1) Deze kerk had zoowel een ingang op de Voor- als Achterburgwal.

nog te beantwoorden valt. Waarschijnlijk is het, dat die boeken hier of daar geborgen zijn en mogen wij derhalve hopen dat die eenmaal nog te voorschijn zullen komen!

Stellen wij ons dus voorloopig tevreden met hetgeen op het stedelijk archief berust en nemen wij ter hand het doopboek der kerk der Jansenisten op de N. Z. Achterburgwal, in de wandeling genoemd „de kerk van Pastoor „'t Zul", „de laatste van het oud-kapittel, welke de partij „der scheuring aankleefde." [1])

Dat doopboek, zijnde een koopmansboek, begint aldus:

Sum G. Schep.

Ex dono Viduae Winandae Simonis Librum hunc volo donari Successori meo in cura, aut si nullus succedat alicui sacerdoti saeculari curam pastoralem hic Amstelaedami administranti.

Ita scribebam 25 Aug. A° 1667.

G. Schep.

G. Schep opent „7 maj 1655" de reeks der inschrijvingen, doch maakt geen gewag van zijn voorganger, terwijl Jacobus 't Zul [2]), die hem in het jaar 1693 opvolgt, neder schrijft: „Verscheiden namen dergene die „door my of door myn Capellaen gedoopt zyn en elders „aengetekent waren, zyn verlooren. Dog die er aenge- „leegen legt, kan op deze of diergelyke wyze geholpen „worden, met getuygen by te brengen, dat die of deze „van my of een myner capellanen gedoopt is..... my is „gebleeken volgens getuygenis van N..... dat N.....

---

1) Bijdr. Haarlem, II° Deel, blz. 320.

2) Jacobus 't Zul kwam van de „N. Z. Agterburgwal by de Brouwery de Hooiberg." (Wagenaar II^de stuk, blz. 215). Zijne moeder „Elisabeth „Jacobs, wed. van Gerrit Cornelisz. Sul, kocht 1 Sept. XVI° vieren 't nee- „gentich een huys en Erve, staende op de N. Z. agterburgwal, oostzyde „benoorden Korte Lynbaensteeg" (Not.-akte), waarin haar zoon Jacobus, zijne vorige statie overbracht. (Wag. II^de stuk, blz. 215).

„door N..... gedoopt is hier ter steden A.... den.....
„....... Myn doopboek begint van 't jaer 1693 hoewel
„in die tyd noch eenigen van H^r^ Schep gedoopt zyn."

De opvolger van Jacobus 't Zul, Joannes Schoonebeek [1]) stelt de volgende memorie A° 1719 op: „Voor „memorie. Alzoo d' H^r^ Jacobus 't Zul, myn gewezene „voorsaet in dese pastory, verscheide namen van kinde„ren, de welke van hem, ofte ten zyne tyd gedoopt „waren, heeft verzuimt in dit doopboek te brengen, heb „ik Joannes Schoonebeek, opvolger van voorz. Heer, van „de navolgende ouders, de welke op mijn aenkomst in „de pastory nog aen de kerk gebleven waren, verstaen „en bevonden dat hunne kinderen van d'Eerw. Heer „'t Zul gedoopt waren."

Het getal door Jacobus 't Zul niet ingeschreven kinderen bedraagt 78 en loopt van den jare 1702! 't Zul schijnt dus, niettegenstaande dat hij het in 1693 noodzakelijk achtte te verklaren „dat verscheiden namen zijn „verlooren" eenige jaren na die verklaring en wel reeds in 1702 opnieuw „verzuimt" te hebben, geregeld zijne registers bij te houden.

Joannes Schoonebeek doopte gedurende zijne bediening van 1719–1736 honderd veertien kinderen en in zijn trouwboek, dat begint met de woorden: „Ego Joannes „Schoonebeek, Successor in pastoratu Jacobi 't Zul, qui „in Domino obdormivit 25 Julii A° 1719" komen maar 27 huwelijksinschrijvingen voor.

In 1736 legt hij zijne herderlijke bediening neder en wordt opgevolgd door den Jansenistischen pastoor G. Priem [2]), die aldus met de groote trom zijne aankomst meldt:

---

1) „Natif de Rotterdam. Expastor agé 36. (Liste des refractaires qui sont à present (21 Julij 1716) en vie (Bijdr. I, blz. 206).

2) De bekeerling J. M. Blanckaert, vroeger Jansenist, heeft in dato 25

„Tot memorie voor Naekomelinge. De Zeer Eerw. Heer „Joannes Schoonebeek van Rotterdam door ouderdom en „zwakheid van 't lighaem heeft de pastorei afgestaen en „nedergeleedt en zig met er wooninge te Rotterdam be„geeven, als hy te vooren door request aen d'Ed. Achtb. „Heeren Burgemeester heeft verzogt en verkreegen dat „ik Gislenus Priem van Gouda – zynde d'opvolger 1722 „den 21 Junni geworden van de Zeer Eerw. Heer Jaco„bus van den Berg zalg. en van de Zeer Eerw. Gabriel „Prauwer zalg. en van de Zeer Eerw. Heer Martinus „Janssens zalg. en van de Zeer Eerw. Heer Antoni „Kemp zalg. en van de Zeer Eerw. Guillimus Schepel „zalg., zynde de die pastorei geplaest op de cingel, vierde „huys van d'oude Spiegelstraet noortzyde – de opvolger „van bovengemelde Heer Joh. Schoonebeek zoude zyn en „ben geworden. Ik Gislenus Priem heb diensvolgens het „huys op de cingel verlaeten en den 31 October 1736 „overgegaen en alle huys en kerkcieraeden medegenoo„men en met de gansche gemeente overgevoert tot op de „Voorburgwal nieuwe zyde, sesde huys van de Lynbaen„steeg noortzyde, tusschen Dirk van Assen en Kolksluys. „Ende de eerste kerkdiensten aldaer den 11 November „1736 verrigt en verder gebleeven tot ......

„Notatur: verklaere, koomende in de pastorie (boven-

November 1720 eene korte schets gegeven (*Notitia*, noemt hij het) van al de Jansenisten, die het beruchte Appel tegen de Bul *Unigenitus* onderteekend hebben. Daaronder komt ook deze Gislenus Priem voor. Van hem teekent hij aan dat hij te Gouda in 1686 geboren is, te Leuven gestudeerd heeft en in het buitenland priester is gewijd. Nog zegt Blanckaert van hem, dat hij niet veel talent had „*minoris talenti.*" Zie Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, Deel VII, bl. 443. Uit de *Aanteekeningen* van den ZeerEerw. Pater van Lommel, in hetzelfde *Archief*, Deel II, bl. 173, vernemen we nog dat hij in 1716 priester gewijd is door een Ierschen Bisschop, met name Lucas Fagan, die geheel ter goeder trouw zich ongelukkig door de Jansenisten had laten misleiden.

„gemeld) heb ik geen geld, nog penning 't zy den armen „of kerke, toebehoorende gevonden, nog my gegeeven. – „De Heer Joh. Schoonebeek is te Rotterdam ten huysen „van Antoni Buys wynkooper woonende op de Zuyd-„blaek den 24 February 1738 namiddag omtrent twee „ueren gestorven."

G. Priem heeft gedurende zijne bediening van 1736–49 slechts 35 kinderen gedoopt en 8 paar getrouwd en is opgevolgd door „Petrus Borger, Hamburgensis successor „in Pastoratu Rev^di^ admodum D^ni^ Gisleni Priem, 30 „maji 1749."

Zijn doopboek opent hij met de woorden: „Doopboek „van mij Petrus Borger, nadat ik 1 Julius 1749 Pastoor „in de gemeente op de Voorburgwal ben geworden." Eenige bladen verder begint hij eene „Lijste der Afge-„storvenen van de Gemeente op de Voorburgwal onder „mij Petrus Borger."

Achter den datum 2 Juli 1768 leest men:

„NB. H^r^ Borger is tot de partye overgegaan en heeft „dus de pastorye moeten verlaaten."

Deze noot is waarschijnlijk van de hand van Petrus van Hardenberg, van wien zijn opvolger Joachim Bervelingh zegt: „Deze Heer is er maar een groote 14 dagen „geweest en stierf aan de kinderziekte."

Joachim Bervelingh bevestigt de noot betreffende Petrus Borger en schrijft neder:

„Doopregister van mij Joachim Bervelingh tot pastoor „in de Gemeente op de N. Z. aangesteld de 16 Novem-„ber 1768. H^r^ Borger heeft zich overgegeeven aan de „partye en de pastory moeten verlaaten."

Zijn opvolger „† Joannes Nieuwenhuys", de zoogenaamde „Bisschop van Haarlem" schrijft A° 1803 de laatste kerkelijke bediening in het doopboek op. In zijn trouwboek assisteeren als „getuigen vele van de gemeente

„en bovendien alle zangers" en ook „getuigen geheel „de gemeente."

Hij sluit de reeks van de jansenistische pastoors dier Gemeente, welke langzamerhand geheel schijnt uitgestorven te zijn. Op den 17 Maart 1807 zegt hij aan J. C. van Anrae de huur op „van het huys en Erve op de „N. Z. Voorburgwal, thans geapproprieerd en gebruikt „tot eene Roomsche kerk." Het kerkgebouw wordt daarna aangeboden aan den „HoogEerw. en wijdberoemden Heer H. F. ten Hulscher, R. C. Aartspriester van H. en Z.", die verklaart „het voornoemd kerkgebouw ten voorschre„ven einde geenzints noodig hebbende" en wordt het eindelijk op 9 Januari 1808 verkocht aan den Heer Franz Hendrik Kerstiens, met dien verstande dat „onder deeze „verkoop niet zal zijn begreepen het orgel met deszelfs „toebehooren, de altaaren, predikstoel, communiebanken, „gestoeltens, banken en schilderijen."

Van het kerkje, dat gehouden werd op de tweede verdieping is thans niets meer over dan de houten kolommen. Het lokaal dient tot berging van koopmansgoederen.

Het door mij geextraheerde uit het doopboek der „Jan„senisten kerk op de N. Z. Agterburgwal" bevestigt dat de „Roomsch Katholieke kerk op de Cingel" gevestigd was in „het vierde huys van d'oude Spiegelstraet noort „zijde."

In van Heussen en van Rijn, IIe deel, blz. 193 vindt men eene lijst der Pastoors „op de Cingel" tot Gislenus Priem, den Jansenist, die zich in deze statie had ingedrongen. – Priem noemt in zijne „Memorie voor Naekomelinge" „Guillemus Schepel" als pastoor dier kerk; – dezen naam vindt men niet bij v. H. en v. R. en ook mij is tot dusverre de naam van dezen Geestelijke in die statie nergens voorgekomen.

Dat het kerkje „op de Cingel" met Gislenis Priem te

gronde ging is niet te verwonderen. De Vicaris van Bijlevelt waarschuwde de goede Katholieken voor dezen „wolf" den onwettigen opvolger in het kerkje, dat „de „minste der statiën" [1]) was. Men kan gerust aannemen dat Priem's woorden „met de gansche gemeente overgevoert" slechts op grootspraak berusten.

De tweede bijzonderheid, welke wij in genoemd doopboek aantreffen is de noot over „Hr Borger, die zich „overgegeeven heeft aan de partye en de pastory heeft „moeten verlaaten."

De bekeering van den pastoor Petrus Borger vinden wij ook nog elders vermeld, en wel in één der drie briefjes, behoorende bij het ablutiekelkje, afkomstig uit de Oude kerk te Amsterdam en thans gelukkig in het bezit van „de Amstelkring." – Dat briefje luidt als volgt:

„Waarschuwing voor mijne kinderen en verdere naa-„komelingen.

„Alsoo den Eerw. Heer Petrus Borger, geweesene „pastoor der Janseniste, in onse [2]) kerck op de N. Z. „agterburgwal, toegewijd aan St. Nicolaas, maar naa „dato tot de waare R. C. Kerck overgegaan dese nevens-„gaande kelck, die ten tyde der geloovige, naa de uyt-„deeling der Alderh. Communie, in de oude kerck aan „St. Nicolaas insgelykx toegewyd gebruykt wirt, by syn „verandering aan myn Vader Judocus Haaken [3]) heeft „ter hand gestelt, zoo dient tot narigt myner kindere of „erfgenaame, dat wy dese kelck, als een autenticq stuk „in bewaaring houde en geen eygendom van ons is, maar „zoodra het God behaagde, dat in de Oude kerck, den

1) Bijdr. III, blz. 221.

2) J. C. van Anrae was mede-eigenaar van het kerkje.

3) Judocus Haaken ontving het kelkje van zijn oud-oom Petrus 't Zul van Egmond, den erfgenaam van zijn broeder Jacobus 't Zul, met opdracht het aan Petrus Borger te overhandigen.

„waare R. C. Godtsdienst, weder gecelebreert wirt of „dat onse kerck op de N. Z. agterburgwal onder een „wettig R. C. Priester gebragt wirt, dan soude men ver„pligt syn, denselve over te geve, onder conditie dat „dusdaanige Priester eene notarieele handtekening gaf, „dat die kelck ten Eeuwige daagen in onse kerck sal „bewaart worde omdat deselve naa de zoogenaamde refor„matie daarin overgebragt is en 's jaarlykx aan iemant „van de Familie verpligt zal syn, om die te laate sien „op verbeurte van 500 Gld. ten voordeele van den „R. C. Armenhuys, of Comptoir, dit versoeke dat alles „stiptelyk wort naagekome.

„Amsterdam, 12 July 1790."

De ZeerEerw. Heer Petrus Borger verliet waarschijnlijk, onmiddelijk na zijne bekeering, Amsterdam. In 1769 den 16 October vinden wij hem reeds terug als Pastoor te Westwoud [1]), in welk plaatsje de waardige man, die zich niet „overgegeeven" maar wel losgescheurd heeft van „de partye", in de maand December van genoemd jaar in den Heer ontslapen is.

Amsterdam, Januari 1887.

BERNARD J. M. DE BONT.

1) Arch. Aartsb. v. Utr. blz. 340, jaarg. 85.

ALPHABETISCH REGISTER.

A.

AALBERTSBERG. 57.
AALSMEER. 73.
AARLANDERVEEN. 84.
AARTSHERTOG ALBERT. Zie Annales, 358, 359.
ABBENBROEK. 44.
ABCOUDE. Zie Amsterd. Classis.
ABLUTIEKELKJE, afkomstig uit de Oude kerk te Amst., nu eigendom van den Amstelkring, 456.
ACHTERBURGWAL. Kerk der Jansenisten „op de Nieuwezijts Agterburgwal bij de korte Lynbaensteeg", 450 vv.
AERSSEN (C. van), baljuw, 94.
AFBEELDSELS van 24 Patroon-Heiligen, 11, 12, 39, 40.
AGENT van het Kap. te Rome: zijn inkomen, 34, 37, 38.
AKERSLOOT. 71.
ALAGON (Don Chaerles d'), 290.
ALENÇON (Franc. Hertog van), broeder van Karel IX. Zie Annal. 398.
ALKEMADE (District). 44, 45.
ALKEMADE treedt het Haarl. Kapittel uit, 21.
ALKEMADE (G.), past. van Schagen, 141.
ALKMAAR (Beleg van). Zie Annales, 408 vv.
ALLARDUS ab Alma, 15.
ALLART (Jan Bapt.), pr. 61.
ALMONDE (W. van), baljuw, 93.
ALPHEN. 74.
ALVA (Hertog van). Zie Annales.
AMERSFOORT. Zie Annales, 381.
AMMERSTOL. geen Roomsche priester aldaar, 44.
AMSTELKRING. 456.
AMSTELLAND. lijst van priesters, 45–47.
AMSTERDAM. Naamlijst der Roomsche priesters door den stedelijken Raad toegelaten tusschen 1730 en 1794, 177–194.
— Naamlijst der Oud-Roomsche priesters enz., 1730–1794, 195–198.
— Twee mededeelingen uit een Resolutie-boek van 1603–1649, 286.
— Register op het stedelijk archief, 450 vv.
— in 1572. Zie Annales, 384 vv.
AMSTERDAMSCHE CLASSIS (Uit de Acten der), 1646–1656. Paep op 't hondert, 288. Paepen van Ankeveen en Laren (schouten van Weesp en Naarden), 289, 290. Jesuit te Leiden, 290. Don Chaerles d'Alagon, 290. Paep te Blaricum, 291. eene vrouw getrouwd met een Paep bezoekt de Roomsche kerk, 291. Paep te Hilversum, 292. Nederzettingen van Paepen te Weesp, Hilversum, Bussum; Herman Olessen, paepsche schout te Loenen, Hendrick Lauwen, paepsche schepen te Hilversum; paepsche magistraten te Sloten, Amstelveen, Waveren, Willes, Diemen, Laren, enz. 293. over het verdeelen van gecollecteerde gelden tusschen diakens en armmeesters te Loenen, 294–299. Zie over Loenen, 306, 310, 314. over het bouwen eener Roomsche kerk te Loenen, 295, 297. over het weren van paepsche scholen, 294. van paep-

sche magistraets-personen, 299, 300, 301, 305, 307, 328, 329, 331–333. schip met Papen naar China, 301. Paap aan de Kwakel, een Jesuiet aldaer, en een paep te Waverveen, 302. Paapsche regenten vervangen door Gereformeerden, 302. Loendersloot en Abcoude, 303, 304. Paep en zijne vrouw, uitlegging van eene schenking, 305. Goylandt, 306, 309. Slootdyck, Loenen, verdrijving der Paepen uit de huizen waar zij te zamen komen, 309–311, 321–326, 327–329, 332. Paepsche regenten te Diemen enz. 312, 314–317, 322, 328, 229, 331–333. Stoutigheden des Pausdoms, vloeken en sweeren, 313. kerckelijke middelen tegen het Pausdom, 314. Zie hierover „Handelingen", waarbij hier vooral wordt aangedrongen op het uitvoeren van alle plakkaten, het opvoeden der kinderen en het drukken van boeken, terwijl gedreigd wordt met „kerckelijcke straffen en trappen der excommunicatie", 317–321, 328. geen huwelijken met Paepen aangaan, 322, 324, 328, 333. stoutigheden van Pater van der Cruych, 326. Emeloort, 330, 333. Personen die zich het meest voor de verdrukking der Katholieken in deze Acten doen gelden zijn de predikanten Kickius, Langelius, Carpentier, Schulerus, van Sanen, Scriverius, Romswinckel, Rulaeus, Wittenwrongel, Schoonhovius, Laarman, Winckelius.

AMURATHES. 449.

ANJOU (Hertog van), Hendrik, broeder van Karel IX, eerst Koning van Polen, 415. later van Frankrijk, 417. Zie Annal.

ANKEVEEN. 77, 289.

Annales Belgici, van Fr. van Dusseldorp. Deze Annalen, die volgens v. Heussen door den Prins van Oranje in toorn verbrand zouden zijn, zijn bewaard gebleven in de boekerij der stad Utrecht en voor het eerst opgehaald door J. J. Dodt van Flensburg. Zij loopen van 1566 tot 1615 en zijn geschreven door Fr. van Dusseldorp, een geleerd Priester uit Leiden, die te Keulen stierf in 1630 en voor de eerste vijf jaren hulp ontving van hetgeen door Jan Gerrit Stempelsoon, burgemeester van Gouda, was opgeteekend en hem door diens zoon den Kanunnik Gerrit Stempelsoon was medegedeeld. De WelEw. J. Hofman, Pastoor te Everdingen, geeft van deze Annales een afschrift, loopende over de jaren 1572–1575.

1572. 7 Januari. Brief van den hertog van Alva aan de Staten om aan eenigen amnestie te verleenen, die in de gevangenis waren naar aanleiding van het niet betalen der belasting, 336. 22 Jan. Antwoord der Staten, en dienzelfden dag beraadslaging hoe te handelen tegen de zeeroovers, 337. Middelen door Alva aangewend om de betaling van den tienden penning af te dwingen: 23 Febr. afkondiging van een edict te Brussel; 26 Februari brief aan de Provinciën, waarin eenige verzachtingen gemaakt zijn, 339. 5 Maart: nieuw edict te Brussel afgekondigd; 27 Juli: edict, waarin de waarde van het geld wordt aangegeven, 340.

In het begin van dit jaar kiezen de watergeuzen, die eene vloot hadden van 26 schepen en 1200 manschappen als hun hoofd Willem baron van Lumey, graaf van der Marck, uit Luik: deze was zoo woest dat hij den bijnaam

had van „woedende graaf." Hij was Roomsch opgevoed en heeft op zijn sterfbed nog een priester verlangd, maar te vergeefs. Hij dong naar de hand der zuster van den Prins van Oranje, welke later gehuwd is met den graaf van Swartsenburg, 341. Toen hij meester was geworden van het Vlie en Texel drongen de Staten er bij Alva op aan, dat hij vandaar verjaagd werd. Alva sloeg dit in den wind, en de watergeuzen namen spoedig toe in getal, namen vele steden in, en vermeesterden den 1n April, op Goeden Vrijdag, de stad Brielle. Alva had om Utrecht, dat zich met kracht verzette tegen den tienden penning, door militairen te kwellen, den Briel en Vlissingen als zonder bezetting gelaten.

De stadhouder van Holland, Bossu, waarschuwt Alva, die hulp zendt. Verraad van den schout van Vlaardingen. De Spaansche troepen te Geervliet, 342. Terugkeer van Bossu naar Rotterdam, waar de toegang geweigerd wordt aan de koningsgezinden. De Rotterdammers gewonnen voor de ketterij door Hubertus Duyfhuys. Bossu blijft meester te Rotterdam, trekt naar den Haag en Delftshaven, waar reeds de geuzen gedeeltelijk meester waren, 343. De geuzen gaan terug naar den Briel. Bossu versterkt Delftshaven en Schiedam, en keert terug naar den Haag, versterkt den Maasdijk en denkt den Briel te hernemen. 7 April zendt hij den schout van Schieland naar Gouda die echter gevangen wordt genomen; zoo ook zijne gezanten Quarebius en Tassius te Dordrecht, en die te Enkhuizen. Alva zendt terstond aanzienlijke versterking naar Vlissingen, deze wordt verslagen en moet wijken naar Bergen-op-Zoom. Alva laat Goes en Middelburg versterken, 344. tracht Vlissingen door list machtig te worden, maar door aanvoer van manschappen uit Engeland en Schotland en van de Hugenoten wordt de vijand steeds sterker en verovert Veere en Arnemuiden, en belegert onder aanvoering van Zarazo Middelburg. Alva verzamelt 20 kleinere schepen, herovert Middelburg en Arnemuiden en keert vol roem naar Antwerpen terug, 345. Alva onvangt bericht, dat Enkhuizen en geheel Noord-Holland afgevallen is, op 24 Mei drie tijdingen te gelijk. Waterland, Valencyn en Bergen in Henegouwen, 346. Bergen door verraad ingenomen. Alva verzamelt zijne macht tegen Valencyn, dat spoedig in zijne handen valt, en Bergen, 347. werft troepen aan in Duitschland. Zarazo verzamelt troepen in Walcheren, maar kan noch Gend, noch Brugge, noch Goes bemachtigen, wordt door Vlissingen niet toegelaten, en trekt naar Zoutelande, om Middelburg en Arnemuiden te bestoken, maar wordt alhier verdreven, 348.

3 Junij begint de belegering van Bergen onder Alva's zoon, Don Frederik van Toledo (Noircarmes, Chiapino Vitelli). De ketters worden overmoedig, vooral te Gouda. Proclamatie van den Prins van Oranje aan alle steden, staten enz. 349. Overgang tot den Prins in Gouda, Oudewater en Dordrecht; Adriaen van Zwieten: Leiden, Haarlem, Gorkum, 350. Voorbeelden van geweld, gepleegd aan priesters, kloosters en kerken: door van Zwieten te Gouda, vooral tegen de Minderbroeders, 351. te Leiden tegen de Dominicanessen, 352. te Alkmaar tegen de Minderbroeders; vervoer naar

Enkhuizen en overlevering aan de bewaking van een afgevallen priester Gerardus van Berkenrode, die hen: namelijk Adrianus van Gouda, Daniël van Arendonck, Cornelius van Diest, Joannes van Naarden en Ludovicus Voets, denzelfden dag doet ophangen voor hun geloof in de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het H. Sacrament. Wonderen na hun' dood; marteling van Engelbertus van Terburch, 354. Geweldddadigheden te Gorkum tegen de Minderbroeders, en andere Priesters, de HH. Leonardus van Vechel, Nicolaus Poppel, Godefridus van Duinen, Hieronymus van Weert. Beschrijving der marteling, vooral van den gardiaan, den Past. van Gorkum en Hieronymus van Weert. Wilhard van Denemarken, Nicasius van Heeze, Dirk van Emden, Antonius van Hoorn, Godfried van Mervel, Franciscus de Roy, Petrus van Assche, Cornelis v. Wijck, Joan v. Oosterwijk, 357. De lichamen der HH. Martelaren tot het jaar 1616. Reliquieënopgraving in 1616 op verlangen van den Aartshertog Albert door Jonkheer Evert Botter. Onderhoud van Petrus Gerritz., een Keulsch boekbinder, met eene oude vrouw, die de marteling heeft beleefd, en met wier zoon Leonardus Dirkz. bij overeenkomt. Botter brengt de reliquieën naar den Aartshertog; eerbied er voor betoond te Brussel, 359. Zoodra de Apost. Vic. Philippus Rovenius dit verneemt, doet hij genoemden Petrus weder naar den Briel gaan, die met Leonardus ook nog meerdere reliquiën vindt. Lumey te Schoonhoven; zijne woede tegen de kloosterlingen van „den Hem"; Dirk Gerritz., Corn. Simonsz. Thacy, Willem Cruyckius van Gouda, Cornelis Reyniers van Schoonhoven, Jasper Arnoldz.; de Minderbroeders te Zutphen, 361. Vergadering te Dordrecht, waarbij Marnix van St. Aldegonde den Prins van Oranje vertegenwoordigt en zegt, dat de Roomsche zoowel als de Gereformeerde godsdienst vrij zoude zijn; Oranje zelf wil hierdoor invloed krijgen in Amsterdam, dat hem echter niet gelooft; zij doen geheel anders, daar zij verbieden in processie het H. Sacrament openlijk naar de zieken te brengen, en de kerken plunderen; om Oranje 100,000 gulden te verzekeren, plunderen zij de kerken, leggen een 12en penning op, en verplichten ieder die 100 gulden waarde bezit, wekelijks van elke *f* 100.— een stuiver op te brengen, 362. Tocht van Rodericus Sapata naar Amsterdam over Soeterwoude en terug over Spaarnewoude, Zandvoort en Katwijk, om de Spanjaarden te Rotterdam van levensvoorraad te voorzien, 363. Een der voornaamste geuzen, Robol, valt hun levend in handen, 363. Komst van Medina Celi met 1600 man onder Juliaan Romero; landing te Sluis; koopvaardijvloot uit Lissabon; geduchte nederlaag, 364. Medina Celi met Alva te Brussel; Lodewijk van Nassau vraagt Genlis om dichter bij Bergen te komen; Alva vraagt den koning uit Frankrijk om Genlis niet te doen oprukken; Karel IX begunstigt in 't geheim de Hugenoten en Lodewijk. Alva's zoon, Don Frederik, verslaat Genlis na een hevig gevecht bij het dorp Hautrage, geen mijl afstand van Saint Ghislain; dapperheid van Juliaan Romero, 366. Alva laat alle manschappen, die in de steden overwinterd hadden, naar Bergen komen. Daar-

door openen Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Delftshaven en Delft hare poorten voor den vijand. Bevelschrift van Alva, dat allen, die voor geen oproerlingen willen gehouden worden, naar die steden zullen verhuizen, die den Koning getrouw waren; gevolgen hiervan in het voordeel der Prinsgezinden; schrijver zelf hierom gevlucht naar Braband, 368. Alleen uit den Haag vluchtten er 4000. Ferdinand van Toledo gaat naar den Haag, verslaat den vijand bij Spaarnewoude en komt over Amsterdam en Utrecht naar Bergen. Moordaanslag op den admiraal Caspar de Coligny. Bartholomeus-nacht, 370. Verbittering en ontrouw van koningin Elisabeth, 371. De Prins van Oranje komt Lodewijk te hulp. Beleg voor Roermond, 23 Juli; inneming dier stad; geweld gepleegd in de kerken, vooral in het Karthuizer-klooster en in de abdij der Cistercienzen-nonnen. Eenige voorbeelden, 373. Oranje's verdere veldtocht door Braband; inneming van Thienen, Diest en Mechelen. Leuven vindt hij zonder bezetting en zonder studenten; daar de inwoners geen weêrstand kunnen bieden, onderhandelen Elbertus Leoninus, Joannes Wamesius, Olivier van den Tympel en Hieronymus Winghe met Oranje en moeten geld geven. Dendermonde en Oudenaarden vallen in zijne macht. Oranje kan niet binnen Bergen; Juliaan Romero overrompelt hem; 19 Sept. kapitulatie van Bergen. Lodewijk gaat naar Roermond. Oranje dankt zijn leger af en bepaalt zich tot werken in het geheim, 375. Alva herneemt Dendermonde, Diest, Thienen en laat Mechelen plunderen, 376. Alva tracht het eerst Goes te hernemen. Beschrijving op welke wijze Goes door de Geuzen is belegerd en van den moord aan drie pastoors gepleegd, 377. Alva komt te Antwerpen en geeft aan Sanchio d'Avila en Christophorus Mondragon bevel om de belegerden te hulp te komen. Over de Schelde kon dit niet. Ontdekking van eene ondiepte, langs welke men door het water heen Zuid-Beveland kan bereiken. Een Hollander, Blommaert, onderzoekt deze ondiepte. Tocht van Mondragon met 3000 soldaten door het water en goede afloop daarvan; slechts negen man verliest hij. De vijand wordt geheel verslagen, 379. In Holland was alles in opstand gekomen, behalve Amsterdam en Schoonhoven. Bossu kan Schoonhoven niet te hulp komen, daar hij de handen vol heeft in Utrecht; Amsterdam verdedigt zich zelve, 380. Opstand in Gelderland; Graaf van den Berg verovert Zutphen, Lochem, Deutichem, Doesburgh, Hattem, Harderwijk, en in Overijssel: Kampen, Zwolle, Hasselt, Steenwijk, Oldenzaal, en zou ook Deventer bemachtigd hebben, als Alva het niet sterk genoeg bezet had gehouden.

In Vriesland valt Sneek, Bolsward en Franeker in hunne macht. Dokkum echter en Stavoren worden ontzet en de aanvoerder der Geuzen, van Schouwenburg, gedood, 380. Na de inneming van Bergen herneemt Alva en zijn zoon Don Frederik van Toledo Zutphen en de steden van Gelderland en Overijssel benevens Amersfoort. Beleg van Naarden, inneming en verwoesting dezer stad, 381. Don Frederik gaat naar Amsterdam en maakt zich gereed Haarlem te onderwerpen; de Haarlemmers zenden een gezantschap om den vrede te sluiten; Don Frederik

belooft daarover te schrijven aan Alva, maar de geuzenpartij in Haarlem maakt oproer en werpt de gezanten in de gevangenis. Daarop overwint Frederik door Juliaan Romero Sparendam en begint 12 December het beleg voor Haarlem, na het Leprozenhuis te hebben genomen. Verdeeling zijner troepen. Lumey tracht te helpen, doch wordt verslagen, 382. De vijand slaat te Sassenheim eene verschansing op, om van daar uit over de Haarlemmermeer met sleden over het ijs de Haarlemmers te voorzien van mondbehoefte; Don Frederik beraadslaagt van welken kant de stad het beste te nemen is, en besluit: van de Kruispoort. 18 December begint hij, maar de eerste twee dagen vordert hij zoo weinig dat Juliaan Romero het beleg afraadt, 383. Don Frederik laat de stad bestormen, maar moet wijken. Juliaan Romero verliest een oog. Zarazo komt met 600 Franschen binnen de stad. Don Frederik drijft den vijand in de stad terug. De Leidenaars zenden 1000 man onder Antonius Pinter, om den aanvoer van levensmiddelen van Amsterdam te beletten, 384. Maar de Amsterdammers drijven hen op de vlucht en dooden Antonius Pinter, en krijgen hiervoor van Alva 1000 goudstukken. Gedurende het beleg werpen de Spanjaarden de hoofden van twee honderd mannen binnen de stad; de Haarlemmers dooden daarop elf Spanjaarden en zenden de hoofden van dezen aan de Spanjaarden als tienden penning. De Prins van Oranje verbleef te Delft in het klooster van de H. Agatha, grenzende aan de groote Hippolytus-kerk, waar Cornelius Musius, een Delfenaar, overste was, die in den nacht van 10 op 11 December te Leiden gemarteld is, 385. Aanleiding tot diens dood was: Lumey, gehuisvest in de woning van Joës Huterus (de Huyter) te Delft, eischte van de stedelijke regeering dat zij den dood onrechtvaardig zoude verklaren van een' zijner soldaten; zoo niet dan zoude hij dien dood wreken, al was het op het hoofd van den overste des kloosters. Musius vernam dit en hoorde te gelijk dat Lumey, bij gelegenheid van een maaltijd bij Oranje, ongunstig over hem sprak, en dat Oranje het leven van Musius in de macht van Lumey zoude gesteld hebben, 386. Daarom vroeg Musius aan Oranje verlof den 9en December naar den Haag te mogen gaan, wat hij verkreeg en waarheen hij vertrok met eene der Eerw. Zusters Caroletta Merwia en zijn peetekind, een broeder's zoon, Cornelius Musius van der Meere. Om de vele sneeuw werd de reis per slede gemaakt. Zij worden achtervolgd door ruiters van Oranje, vooral door Hoverinck en zekeren Maselant, een bloedverwant van Musius, worden ingehaald aan het Leprozenhuis bij den Haag en genoodzaakt binnen te gaan in de herberg van zekere Truy op 't Hoff. Musius wordt gezegd naar Utrecht te willen gaan tot den vijand. Oranje zegt dat de gevangene zonder letsel weder naar Delft moet gebracht worden, 387. Tegelijkertijd wil Lumey Haarlem te hulp komen; eenige zijner soldaten gaan op Leiden aan, ontmoeten Musius en willen met geweld zijne slede met zich voeren. Het bevelschrift van Oranje echter doet hun geweld een oogenblik staken, maar bij de Tolbrug, waar de weg

afvoert naar het dorp Rijswijk, dwingen zij den voerman links af te slaan naar Leiden, waar Lumey zoude overnachten. De neef van Musius wordt met een ijzeren keten vastgebonden aan de arm van zijn oom. De inwoners van Delft zijn ontsteld over de gevangenneming van Musius en zenden een gezantschap met de priorin van het klooster Remigia naar Oranje om zijne bevrijding, 388. Oranje moet eerst beraadslagen hoe hulp te verleenen is aan Haarlem en laat daarna het gezantschap toe. Nog dien nacht schrijft hij een' brief aan Lumey, welke later nog te vinden was bij den neef Musius. De brief echter kwam te laat, maar het is de vraag of hij iets geholpen had, want Oranje en Lumey kenden elkander, 389, 390. Musius was denzelfden dag naar Leiden gebracht, troostte daar de Eerw. Zuster en voorspelde zijnen dood, gelijk hij dikwijls te voren gedaan had. Te Leiden wordt Musius eerst gebracht in het huis van v. Lockhorst, dat tijdelijk werd bewoond door Gijsbertus v. Duivenvoorde, heer van Opdam, een vriend van Musius' vader, 391. Hij wordt door dezen man bespot (een kettersch predikant komt om hem tot afval te brengen) en wordt overgebracht naar het huis van den syndicus Cornelius van Veen, waar Lumey verbleef, en waar in gevangenschap verbleven Christophorus, heer van Schagen en M^r^. Adriaan van Assendelft, 392. Tegen den avond komt de beul uit Haarlem en Musius wordt afzonderlijk opgesloten en onderzocht door genoemden heer van Opdam en den afvalligen Luikschen Kanunnik Jan van Omal, die aanstonds Musius uitstrekken op eene tafel; zij vullen zijn lichaam met koud water en onreinheid en laten dit, door hem te slaan en te schoppen, uit zijn keel weder uitloopen, ontkleeden hem en geeselen hem, zoodat zijn bloed langs alle wanden zichtbaar was. Vandaar brengen zij hem in een kelder-hok en hangen hem daar aan een dun koord met het hoofd naar beneden op aan een ijzeren ring; hij valt, daar het koord dun was, verliest een zijner teenen en kwetst zeer zijn hoofd; de woestelingen komen naar hem toe en mishandelen hem opnieuw, 393. Tusschen negen en tien uur in den avond brengen zij Musius naar buiten, laten hem blootvoets een langen weg afleggen en brengen hem naar de gereed gemaakte galg, alwaar zij hem ophangen; de nagels worden hem van de voeten afgesneden en eenige uren blijft hij nog leven zoodat zijn dood zeker eerst inviel op den volgenden dag 11 December. Tegen den middag komen de moordenaars terug, vermaken zich op de gruwelijkste wijze aan zijn lijk, en ter nauwernood krijgt eene zuster van het klooster Leeuwenhorst bij Noordwijk verlof, de overblijfselen te begraven, wat niet in een kist mocht maar in een mand. De plaats der begrafenis is nauwkeurig onthouden, maar later konden de overblijfselen niet teruggevonden worden, 395. Verhaal hoe de duivel zichtbaar inwerkte om de Katholieken te vervolgen, 396. Na Musius' dood worden Christophorus en Adrianus van Assendelft naar Delft gezonden, de laatste aldaar 12 Dec. opgehangen. Marteldood van een braven Katholiek uit Leiden, 397. Marteling van meerdere Priesters en den stads-praefect te Oudenaarden.

In dit jaar wordt door den Koning van Frankrijk Rentius gezonden naar Engeland, om te onderhandelen over het huwelijk van de Koningin met Karel's broeder en vermoedelijken troonopvolger, Franciscus, hertog van Alençon, wat tot niets geleid heeft, 398. Joannes, Koning van Zweden, vraagt na eene overwinning, den Paus om geleerde priesters, ten einde het volk te onderwijzen in den Kath. godsdienst; onder deze worden gezonden Nicolaus Wiggerus, een Haarlemmer en Franc. Haraeus, van Utrecht; hun arbeid is zeer vruchtbaar. — Overwinning van Moskou door Cham, keizer der Tartaren. — Komeet, het geheele jaar zichtbaar. — Geboorte van een wonderkind.

1573. Christophorus, heer van Schagen, wordt te Delft zoolang mishandeld, dat hij eindelijk in de gevangenis sterft, 399. Het beleg van Haarlem duurt voort: de winter is buitengewoon streng, wat den belegerden dit voordeel biedt, dat zij over het ijs van de Haarlemmermeer langs verschillende wegen 1200 soldaten binnen de stad kunnen krijgen, aangevoerd van Sassenheim en Hillegom. Het aantal soldaten van belegeraars en belegerden bijna gelijk. Don Frederik heeft zeer veel volk noodig om de wegen te beschermen en levensvoorraad aan te brengen, 400. Don Frederik besluit tot eene nieuwe bestorming, op 31 Januari, maar wordt met groot verlies teruggeslagen, zoodat velen het beleg willen opbreken; Alva verzet zich hiertegen, het beleg wordt voortgezet en op het einde van Februari valt de dooi in. De belegerden bedienen zich van postduiven; de vijand bemerkt het en komt alzoo het krijgsplan te weten. Uit Leiden worden eenige schepen met levensvoorraad en soldaten ingebracht. Wederom willen eenigen het beleg opgebroken zien, 401. Alva zendt B. Mendocius naar Frederik en zegt hem niet als zijn zoon te erkennen als hij terugkeert zonder de stad genomen te hebben. Haarlem wordt nauwer ingesloten, de vijand teruggedreven, en toen zij met grootere macht terugkwamen (meer dan 100 schepen) door Bossu verslagen.

Don Louis de Requesens krijgt in last om twee legioenen uit Milaan over te zenden, er wordt gezorgd voor geld om de soldij te betalen; maar de belegerden zijn hardnekkig, plaatsen, om de Katholieken te bespotten, de geroofde beelden der Heiligen op den stadsmuur, 402. en hangen twee oud-burgermeesters, L. Roosenfelt en Q. Thalessius, een burger H. Groenewegen en een priester Franciscus Jz. op. De dochter van Thalessius wordt in de Bakenesser-gracht geworpen. De oproerlingen trekken een legertje zamen van 1000 man uit Woerden en Oudewater te Breukelen en trachten langs de Vecht Haarlem te bereiken, zij worden echter verslagen door de Spanjaarden onder J. B. Taxius, die bezetting achterlaat onder F. Valdez. Te Haarlem, aldus ingesloten, begint de hongersnood zóó te heerschen, dat zij op de huiden der koeien gaan kauwen en brood trachten te maken van hennipzaad en rapen, 403. Van de torens worden de vlaggen geheschen en 's nachts vuur ontstoken ten teeken van uitersten nood. Komst der wittebroods-kinderen, onder aanvoering van t'Seraerts; langs het Mannenpad zijn zij op 8 Juli reeds zeer nabij de stad ge-

komen. Zij denken reeds buiten gevaar te zijn, willen door de trompet de belegerden kennis geven van hunne hulp, maar Frederik geraakt slaags en na een verwoed gevecht overwint hij; 1500 vijanden vallen. Alle hulp is nu onmogelijk en Haarlem geeft zich 13 Juli over op deze voorwaarden: dat den burgers na de aflegging der wapenen geen leed zoude geschieden; 240,000 florenen als losgeld binnen drie maanden zouden betaald worden, en het garnizoen, behalve die van Bergen en Zutphen of reeds vroeger begenadigden zonder wapenen mochten vertrekken, onder eede van nooit meer de wapenen tegen den Koning te voeren, 404. — Burgemeester Joës Vliet; Juliaan Romero in de stad; bevelschrift van Alva.

In het begin van April bericht Beauvoir Alva het gebrek aan levensvoorraad te Middelburg en Arnemuiden. Sanchio d'Avila wordt uit Antwerpen ter hulp gezonden, maar wordt bij Vlissingen verslagen. De Zeeuwen trachten daarop Tholen in te nemen, maar worden op hunne beurt op St. Maartensdijk door Mondragon verslagen, 405. Door Poyet wordt Geertruidenberg bij verrassing ingenomen en twee Priesters opgehangen. Een afvallig priester A. A. van Gock wordt gezonden om gevangengezette Priesters, onder wie F. Vogelsanck, tot afval te brengen, op wier weigering een vreeselijke dood volgt, 406. Middelburg wordt van levensvoorraad voorzien.

Na de overgave van Haarlem komt Alva te Utrecht om aan de soldaten soldij van vier maanden uit te keeren en een vloot uit te rusten. Bossu wordt aanvoerder en 12 September wordt hij slaags met den vijand, die van Enkhuizen kwam; een woedend gevecht volgt tusschen Bossu op zijn admiraalschip „de Inquisitie" en den vijand; ten laatste blijft Bossu met slechts 15 man over, moet zich overgeven en wordt naar Hoorn weggevoerd en aldaar schandelijk behandeld, 407. De Spanjaarden houden te Haarlem schrikkelijk huis. Na twee maanden moeten zij optrekken tegen Alkmaar; dit geschiedt op aanstoken van Amsterdam, dat hierbij op eigen voordeel bedacht is. Alva zendt F. Valdez om Alphen in te nemen; Don Frederik naar Alkmaar. Zoodra de Spanjaarden de stadsmuren naderen, worden zij teruggedreven; Don Frederik beproeft de stad van eene andere zijde te bestormen, maar wordt door het water verhinderd. Op bevel van Alva wordt daarom het beleg voor de stad opgebroken en moet Frederik zich begeven naar de duinen tusschen Egmond en Haarlem, 498. Fr. Valdez neemt Leiderdorp en vele andere plaatsen, Juliaan Romero den Haag en versterkt Katwijk, Valkenburg enz.; 4 November wordt ook genomen Maaslandsluis en Marnix van St. Aldegonde gevangen genomen, die naar Utrecht wordt overgebracht. Valdez besluit in den Haag te overwinteren; Romero gaat naar Braband, 409. Alva en de hertog van Medina worden op het eindë van dit jaar teruggeroepen naar Spanje, en in Alva's plaats benoemd Don Louis de Requesens, groot-kommandeur van Kastilië van de orde des H. Jacobus, beroemd om vele overwinningen en op het oogenblik landvoogd in het hertogdom Milaan; beschrijving der reis van Requesens en van Alva. 17 November komt de eerste te Brussel en volgt 29 Nov. Alva op, 410. Lofprijzing op Alva, 411. Als

bewijs voor zijne bekendheid met den toestand van dit land wordt aangehaald eene instructie, welke hij den Koning zond en 13 Artikelen bevatte, waaronder b.v.: om alle provincieën tot één rijk te maken met Brussel tot hoofdstad, om bisdommen op te richten, om overal dezelfde regeering in te voeren, dezelfde voorrechten te verleenen, en kwijtschelding te verleenen voor vroegere overtredingen enz., 414. De eerste zorg van Requesens is, Mondragon en de steden op Walcheren te hulp te komen. 4 October was Rammekens in de handen der vijanden gevallen en daardoor de weg voor groote oorlogschepen afgesneden. Twee vloten worden in gereedheid gebracht. In dit jaar werd eene Dioecesaan-Synode te Doornik gehouden door Z.D.H. G. Dogneysius.

Het vorig jaar was Sigismund Koning van Polen, gestorven zonder zonen; vandaar strijd over de troonopvolging; ten slotte wordt de broeder des Konings van Frankrijk, Hendrik (hertog van Anjou) gekozen.

1574. In Maart sterft Noircarmes. 7 Maart vaardigt de Prins van Oranje een bevelschrift uit, waarbij allen die het land verlaten hebben, rekenschap moeten geven van hun vertrek vóór het einde van Mei, en anders als vijanden des lands zullen behandeld worden, 416. 18 Februari wordt Hendrik door den Bisschop van Gnesen tot Koning van Polen gekroond; slechts drie maanden en 16 dagen was hij koning van Polen; door den dood zijns broeders Karel IX, verlaat hij heimelijk Polen om Koning van Frankrijk te worden, gaat naar Keizer Maximiliaan te Weenen, Venetië en komt 6 September in Frankrijk. 8 Maart geeft de Koning op verzoek van den groot-kommandeur annestie aan allen die de wapenen, tegen den Koning opgenomen, afleggen en zich verzoenen met de Katholieke Kerk, 417. hiervan eenigen uitgezonderd. Mondragon zendt bericht van den uitersten nood in Middelburg. Requesens gaat dadelijk naar Bergen-op-Zoom en zendt eene vloot onder Juliaan Romero en Glymes, de vloot zet koers naar Roemerswale; bij het uitvaren springt een schip uit elkander; den volgenden dag komt de vijandelijke vloot onder Lodewijk van Boisot in het gezicht, 418. welke veel beter is dan de koninklijke (vliebooten). Er wordt hardnekkig gestreden, maar de koninklijke vloot wordt geheel overwonnen. Glymes verliest het leven, Romero springt te water en bereikt het land, waar Requesens het gevecht had gadegeslagen; Romero zegt dat hij wel te land maar niet te water kan strijden, en als hem weder eene vloot ter besturing werd gegeven, hij alles zoude verliezen, 419. Sanchio d'Avila, uit Antwerpen vertrokken om zich te vereenigen met Romero, keert op het hooren der nederlaag ongedeerd terug. Mondragon moet Middelburg overgeven, reeds 1600 man waren van honger omgekomen; de voorwaarden zijn: de bezetting mocht met eigene wapenen aftrekken, Marnix en 4 andere gevangenen zouden vrijgelaten worden en de geestelijkheid ongedeerd de stad verlaten. De oproerlingen willen opnieuw met een leger in Braband vallen, en Leiden, dat belegerd werd en geheel Holland bevrijden, 420. Het geld, hiervoor noodig, was door Oranje verzameld uit Engeland en door verkoop van het buit-gemaakte,

en gezonden naar zijn broeder Lodewijk van Nassau; deze verzamelt ten spoedigste 3000 ruiters onder Christophorus, keurvorst van de Paltz en 6000 voetknechten uit Aquitanië en Lotharingen. 21 Februari trekt hij op naar Maastricht, om zich te vereenigen met zijnen broeder den Prins van Oranje, die te Geertruidenberg was met 6000 man voetvolk. Requesens zendt een leger onder Sanchio d'Avilla naar Maastricht. d'Avila verdrijft den vijand uit zijne stelling, Bemelen. Oranje had intusschen Hochstraten in Braband genomen, 421. Requesens zendt Bracamonte en Mondragon met nieuwe troepen. Hiermede trekt d'Avila den vijand te gemoet, die Valkenburg en Gulpen bezet had, maar op het gezicht van d'Avila terugtrekt, eerst naar Roermond, vervolgens naar Nijmegen, om zich te vereenigen met Oranje in den Bommelerwaard. Slag op de Mookerheide. d'Avila krijgt nog versterking van Aeg. Hierges, zoon van Barlaymont en stadhouder van Gelderland, die mededeelt, dat Fr. Valdez met nog grootere troepenmacht op weg is, 422. De overwinning van d'Avila is schitterend; de keurvorst van de Paltz sneuvelt, alsmede Lodewijk van Nassau en Hendrik van Nassau. — De Spaansche troepen maken oproer om de soldij, trekken naar Antwerpen en maken daar het garnizoen ook oproerig. Daar Oranje gevaarlijk gelegen was voor den Bosch, zendt de kommandeur de ruiterij daarheen; Valdez met voetvolk naar Holland, vooral om de versterkingen bij Leiden te heroveren, 423. Valdez zendt L. Cajetaan over Noordwijk, Valkenburg enz. naar den Haag, hij zelf trekt langs Alphen, Soeterwoude en Voorburg op, sluit Leiden van alle zijden in, en neemt Maaslandsluis en Vlaardingen in. Middelerwijl rust Philips zelf eene vloot in Spanje uit onder Petrus Melander, stadhouder van Florida, om Holland te hulp te komen. Requesens rust te Duinkerken en Antwerpen eene vloot uit ter bescherming der Spaansche, en verkrijgt van Engeland toezegging van bescherming, 424. De Koningin van Engeland doet dit omdat zij eenigermate wil goed maken de wijze waarop zij den Hertog van Anjou misleid had, en, nu deze Koning van Frankrijk werd, vreest voor diens wraak. Philips echter roept de vloot naar Spanje terug om meerdere redenen, vooral om den dood van Petrus Melander, 425. Oranje verzamelt zijne bekwaamste scheepskapiteinen, en bij het vernemen van den aftocht van Philips' vloot, stelt hij al zijne hoop op het ontzet van Leiden. Requesens zendt C. Vitelli en Romero; deze nemen Workum, Leerdam en Asperen in, en moeten daar blijven in de hoop van Bommel in te nemen. Intusschen is de annestie afgekondigd en wordt de stadhouder van Antwerpen, Frederik Perenot, Granvelle's broeder, heer van Champagny, naar Utrecht gezonden tot Marnix van St. Aldegonde, die toen nog gevangen zat, 426. Deze had Noircarmes beloofd, aan Oranje te vragen een einde te maken aan den strijd; van weerszijden werden gevolmachtigden benoemd om over den vrede te onderhandelen. Door den dood van Lodewijk van Nassau, meent Requesens dat de vrede niet als recht, maar als gunst kan worden toegestaan. 4 Juni begint Champagny te onderhandelen met Boisot, stadhouder van Middelburg, 427. daarop met Marnix

van St. Aldegonde, 428. deze gaat onder geleide naar Rotterdam om Oranje te raadplegen, waarheen ook gaan Joës van Matenesse de la Rivière en Joës Treslong, een advocaat. De rebellen antwoorden, dat zij niet den Koning willen verlaten, maar de wapenen opgevat hebben tegen Alva en de vreemde troepen, tegen de belasting en het ontnemen van privilegieën. Daarom moeten eerst alle vreemden het land ontruimen, 429. De onderhandelingen leiden tot niets, en openlijk spotten de rebellen met den Koning en vooral met den Katholieken godsdienst, 432.

Te Leiden is de nood groot: het rantsoen wordt voor iederen burger vastgesteld op een half pond brood daags. Er wordt te Gouda gevraagd om levensvoorraad, deze komen met 30 schepen, maar vallen in handen der Spanjaarden; deze sluiten de stad nauwer in en de hongersnood wordt nijpender, 433. De Leidenaars beproeven een uitval maar worden teruggedreven; zoo velen stierven dat na het ontzet de kerkhoven een menschen-lengte boven de straten uitkwamen, 434. Binnen Leiden lag geene bezetting, alleen de inwoners verdedigden de stad; de hoofden waren: Joannes van der Does, Petrus Adrianus van de Werf, Joannes van der Hout, Joës Joannesz. Halff-Leiden, die zich later noemde Baersdorp, Joës Paets, Jan Willemz. Heemskerk, P. Gz. Cortevelt, bijgenaamd Margaretula, Gijsbert Jz., Nicolaus van Montfoort, door velen Nicolaus zonder ziel genoemd, P. Pz. Oom, N. Hz. Gael en P. Gz. de Haes, 436. Door de rebellen buiten Leiden wordt besloten de stad te hulp te komen door het openzetten der sluizen en doorsteken der dijken; hoeveel schade dit mocht aanbrengen: liever bedorven landen dan volstrekt geene, 437. Ook binnen de stad moest alle medelijden met de uitgehongerden onderdoen voor den haat tegen Spanje en de Katholieken, vooral P. A. van de Werf verzette zich tegen elke onderhandeling. De rebellen beginnen hun werk te Rotterdam en te Delft. Valdez hiervan onderricht besluit de stad te bestormen, maar laat zich verbidden eenige dagen te wachten, daar de belegerden spoedig door den nood gedwongen zouden zijn zich over te geven. Deze menschen, die door valsch medelijden bewogen zulks vroegen, stierven nog vóór de Pacificatie van Gend, 438. De Leidenaars zenden gezanten om te Utrecht te onderhandelen over de overgave; deze werden door Valdez niet doorgelaten: als zij wilden onderhandelen, was hij de man. Daarop vragen dezelfde, die verzocht hadden om uitstel, aan Requesens te Brussel, om Valdez te gebieden dat hij onderhandele met Rupellanus. Om Valdez niet te stooten, zendt de kommandeur Romero, in schijn ter verdeeling der troepen, maar in werkelijkheid om Valdez te bewegen tot onderhandeling, wat deze doet met inwendige verontwaardiging. Een dubbele fout: 1° het terugzenden der gezanten uit de stad; 2° de bemoeizucht dier medelijdenden, 439. Het bevel van den kommandeur maakt Valdez wrevelig. 11 September komt Boisot. Bij afwezigheid van Valdez heeft er een hevig gevecht plaats, maar de belegerden worden teruggedreven. Valdez komt daags daaraan te Soetermeer, prijst de dapperheid der zijnen, vooral van zekeren Piedmontello, maar gebiedt de plaats te ontruimen; zoodat de rebellen ongestoord kunnen voort-

gaan, Soeterwoude nemen en gaan tot aan de brug bij Lammen, waar de Spanjaarden een schans langs „de Vliet" hadden aangelegd, 440. en waar Boria met een vrij groote macht in garnizoen lag. Op raad van voortvluchtigen wordt de Rijndijk op meerdere plaatsen doorgestoken, opdat het water weder uitlozing kon vinden. 1 October wordt een lage dijk (kerkweg genoemd) genomen bij de schans van Lammen en Valdez gebiedt de zijnen vandaar te gaan naar Voorschoten. Boria vezet zich maar moet ten slotte. Zes uren te voren was nog iemand droogvoets naar Warmond gekomen. De rebellen zelf hadden op deze vlucht geene gedachte; het eerst wordt het gemerkt door de belegerden, die een jongen te paard zenden om te zien wat gebeurd is, 441. deze waarschuwt de vloot der rebellen, om gerust naderbij te komen. Verslagenheid te Warmond. Boisot komt 3 October binnen Leiden; bij de 6000 waren van honger omgekomen; het laatste paard was dien dag geslagt en 5 October had zeker de overgave moeten geschieden. Hierbij komt dat een groot gedeelte van den muur der stad dien dag inviel, zoodat de Spanjaarden droogvoets hadden kunnen binnenkomen, terwijl de inwoners zoo afgemat waren, dat bijna niemand meer de hand boven het hoofd kon brengen, 442. Mishandeling van Dominicanessen door de geuzen. De Spanjaarden gaan naar Haarlem en den Haag, beginnen te muiten en nemen zelfs Valdez gevangen. Van Haarlem gaan zij naar Utrecht en beginnen aan de Katharinapoort de muren te beklimmen; reeds 40 zijn in de stad, maar worden teruggeslagen; de kommandeur zendt hen naar Maastricht en betaalt soldij, 443. Valdez was aan de vervolging ontkomen; over zijn gedrag wordt te Utrecht onderzoek gedaan door Joës Bapt. Taxius. Requesens zendt Elbertus Leoninus naar Holland, om over den vrede te spreken, 444. Dit jaar wordt tweemaal vergadering gehouden van predikanten, het predikambt geregeld en over de noodige zending(!) gesproken. Dit geschiedt in 1578 te Dordrecht weder, in 1581 te Middelburg, in 1586 in den Haag en was in 1571 geschied te Embden. Het conciliabuul te Dordrecht duurt van 16 tot 28 Juni: eenige punten worden opgegeven, 448. Toestand in Frankrijk; zending van den keurvorst van de Paltz naar Frankrijk. Wraak en overwinning door Selimus, keizer der Turken, op Spanje; dood van Selimus en opvolging op den troon door diens jongsten zoon Amurathes, 449.

Anrae (J. C. van), 455.

Antiphonarium, 4, 18.

Antwerpen. Zie Annal., 345 vv.

Approbatio: is de goedkeuring opnieuw aan te vragen voor een boek dat opnieuw wordt uitgegeven? 6, 12.

Arkel. 48.

Arnemuiden. Zie Annales, 345.

Arnoldus, pater Franciscaan, 9.

Asperen. 48, 49, 426.

Asperen (E. van), baljuw, 56.

Assendelft. 49, 50.

Assendelft (Jan × Anna van), Heer van Schagen, 123.

Assendelft (Mr. Adr. van). Zie Annales, 397.

Avila (Sanchio d'). Zie Annal., 378 vv.

B.

Baanderheer in de middeneeuwen, 228. (noot 1).

Backer (B. de), past. te Schagen, 139.

Backer (H.), pr., 77.
Baersdorp, 435.
Baert (J.), baljuw, 44, 83.
Bakkum (Noord- en Zuid-). Zie Limmen.
Baljiuwen: brieven ten antwoord op eene Missive van 21 Nov. 1730, 41-98.
Bannius (Mr. J. N.), gekozen Kanunnik als opvolger van Alkemade, 22, 23, 24, 25, enz.
— (J. A.), 1-40; werkzaamheid over het officie van den H. Bavo, 27, 28.
Barchman-Wuytiers (J. C.), 42.
Barlaymont. Zie Annal. 442.
Barnevelt, baljuw, 79.
Bartholomaeus-nacht. Zie Annales, 370.
Bauter, 4. Zie Visitatio.
Bavo (Heilige). Zie „Officie."
Beauvoir. Zie Annales, 405.
Beekman (M.), drossaard van Asperen, 48, 49.
Beenius, Kan., Sac. curatus van Haarlem, 1-40.
Beets (P.), schoolopziener, 100.
Beyerlanden. 80.
Beloijs (Landen van). 62.
Bemelen. 421.
Benedictus XIII, 41.
Bent (H. van), baljuw, 88.
Benthuysen. 50, 51.
Berchmans (Adr.), pr., 61.
Berg (Graaf Willem van den). Zie Annales, 380.
Berg (J. van den), past., 454.
Berg-Ambacht. 44.
Bergen in Henegouwen. Zie Annales, 346 vv.
Bergen-op-Zoom. Zie Annal. 344.
Bergh (J. van den), baljuw, 85.
Bergschenhoek. 51.
Berkel. 60.
Berkenrode (G. v.). Zie Annales, 354.
Berkenrode. 72.
Bernardi (H.), drukker, 20, 21, 24, 25.
Bernardus, past. van 't Beggijnhof te Delft, 30.
Bernaerts (F.), pr., 86.
Berty (L.), pr., 53.
Bervelingh (J.), 455.
Betteray (G. a), wereldl. pr. 47.
Beusekum, 21.
Beveland (Zuid). Zie Annales, 378.
Beverwijk. 52-56.
Bickers (M.), graf, 31.
Bilderbeecq (J.), baljuw, 76.
Bisdom: over het oprichten van nieuwe Bisdommen, 21, 22.
Blaricom. 77. Zie Amst. Class.
Bloclant (Mr. F.), 27.
Blois (Landen van). 52-56.
Bloklant (Neder-). 56.
Blommaert, 1-40.
Bodegraven. 93.
Boetselaar, 42.
Bogaert (A.), wereldl. pr., 51.
Bogarden, 14. Zie Aalmoes.
Bolsward. Zie Annales, 380.
Boisot (L. van). Zie Annales, 418 vv.
Bommelerwaard. Zie Annales, 442.
Boon (van Engelant K.), baljuw, 64.
Borger (P.), past., van het Jansenisme bekeerd, gestorven als past. te Westwoud, 454-458.
Boria, 441.
Boscoop. 94.
Bossu, stadhouder van Holland. Zie Annales, 342 vv.
Bosveld (J. Gool v.), baljuw, 53.
Bots (A. M. A.), kap. te Schagen, 175.
Botshol. (Lijst van priesters), 45-47.
Botter (Jhr. E.). Zie Annales, 358, 359.
Bovenkerk. 47.
Bracamonte. Zie Annal. 422.
Brand (J.), baljuw, 48.
Brandts (N.), pr., 54.
Brantegheм (J. van), pr., 93.
Breederode. 57.
Breukelen. Zie Annales, 403.
Brielle. 78, 93. Zie Annales, 342 vv.

BROEDERSCHAP van HH. Willibrordus en Bonifacius, 20, 21.
BROEK (N. N. van den), pr., 57, 58.
— (Th. van den), pr., 59.
BROUWER (C.), pr. 62.
BRUGGE (Fr. van der), past. te Schagen, 127.
BRUGGE. Zie Annales, 348.
BRUNDS (Nic.), pr., 73.
BRUNESIUS (L.), Deken van Deventer, 7, 22.
BRUSSEL. Zie Annales, 340 vv.
BUGGAEUS (J.), 1–40.
BUIJCKERSLOOTERMEER. Zie Handelingen.
BUITEN-PAROCHIËN. 18, 19, 20.
BUITENVELDERT (onder Amstelveen). 47.
BUL (G.), pr., 77.
BULLA „Unigenitus", 41, 55.
BULLEN (Twee Pauselijke), eene over de festa de praecepto en eene over de afbeeldsels der Heiligen, 39, 40.
BULLEWIJK (onder Ouderkerk). 46.
BULLIES (A.), officier van Zevender, 98.
BURCH (P. van der), baljuw, 85.

C.

CABAUW. 69.
CAJETAAN (L.), 423.
CALVERENBROECK. 88.
CAMPIUS (G.), 33.
CARPENTIER, drukker, 11, 16, 17, 18. Zie Amst. Classis.
CASEMBROOT (G.), baljuw, 81.
CASTRICUM. 70.
COSTER, past. te Alkmaar, † 25 Julij 1632; werkzaamheid en nagelaten tractaat over de muziek voor het Graduale en Antiphonarium, die ter perse waren, 4.
CATECHISMUS, gecompendieerd door J. Bugge, opnieuw uitgegeven, 3, 11.
CATER (J. de), past. te Alkmaar, 12 Oct. 1632 gekozen opvolger van past. Coster in het Kapittel, 7. 26 Oct. als zoodanig geinstalleerd, 10. Zie 20, 22, enz.
CATZ (J.), Dec. Cap., 1–40.
— (B.), Rector der Maagden in den Hoek te Haarlem, 22, 24 enz. benoemd Kan., 33. gekozen Deken van 't Kap., 34, 35.
— (C.), past. van 't Beggijnhof te Haarlem, 36, 37. Kanunnik, 38–40.
CEULEN (J. B. van), pr., 57.
CHRISTIAANS (W.), pr., 57.
CHAMBRE (C. de la), past. te Schagen, 138.
CHAMPAGNY (F. Perenot, heer van), 427.
CHRISTOPHORUS, Heer van Schagen. Zie Annales, 392 vv.
CHRISTOPHORUS, keurvorst van de Paltz. Zie Annales, 421.
CHRONICON der geschiedenis van Gend en van Haarlem, 28.
CINGEL. Kerk der R. K. „op de Cingel, 451; ligging dier kerk, 454, 456.
CLEMENS XI, 41.
CLUNDERT (Niervaart), 78.
COEQX (F. J. Jacobs), pr., 85.
COEVENHOVEN (J. van), 50.
COLEN (J.), pr., 62.
COLIGNY (de). Zie Annal. 370 vv.
COLLECTEN. toestemming der geestelijke overheid, 14.
COOLEN (Henr.), pr., 65.
COOLTUYN, predikant te Schagen, 123.
COOPALLIUS (G.), past. te Monnikendam; benoemd Kanunnik, 33, 34, 35.
CORNELISZ. (W.), wereldlijk pr., 46.
CORNICULA tegen Rivetus, 17, 19, 21, 22.
CORTEVELT (P. Gz.), 435.
COSTERUS (W.), baljuw, 96.
CRAGHT (Fr.), pr., 73.
CRALINGEN. 51.
CRAMER (Aeg.), wereldl. pr., 46.
— (Fr.), pr., 94.
CRIMPEN (F. X. van), deservitor te Schagen, 161.

CROMMENIE en CROMMENIER-DIJCK. 52, 54.
CRUYCH (van der), pater, 326.
CUDELSTAART. 84.
CUNERA (Cniertge Dirks Dochter), eene der „Maagden" uit den Hoek te Haarlem, 29-31.

D.

DALENOORT, 42.
DAM (J. ten), pr., 90.
DEYNSIUS, 27.
DELFT. Zie Annales, 367 vv.
DELFT en DELFLAND. 59.
DELFSHAVEN. Zie Annales, 367.
DENDERMONDE. Zie Annal. 376.
DESAERT (Adelb.), pr., 98.
DEUTICHEM. Zie Annales, 380.
DEVENTER (als Bisschopszetel). 22.
DIEMEN. Zie Amst. Classis.
DIEPENBROEK (Jac.), past. te Limmen, 108.
DIERHOUT (Ant. van), pr., 85.
DIEST. Zie Annales, 374.
DIJCK (F. van), Haarl. burger, 10.
DIJCKSLOOTH (J. J. van), baljuw, 63.
DIJK (P. H. van), past. te Schagen, 170.
DIRKSLAND. 60.
DISCALCEATI: over de toelating der „Patres Discalceati", 6, 13.
DODT (J. J.- van Flensburg). Zie Annales, 334.
DOES (J. van der), 435.
DOESBURGH. Zie Annales, 380.
DOKKUM. Zie Annales, 380.
DOLINS of DOLYNS (Jac.), Jesuiet, 42. mag niet in Vianen blijven, 90 vv.
DONGERDEEL, gemeente in Vriesland bij Dokkum, 9.
DOOPBOEK-aanteekeningen, 450-457.
DOORN (J. M. van), maire van Heilo, 108.
DORDRECHT. 61. Zie Annales, 362. vergadering van predikanten, 444 vv.
DOREN (H. van), pr., 92.
DORSTEN (P. van), pr., 75.
DORT (A. van), pr., 77.
DUYFHUYS (Hub.). Zie Annales, 343.
DUINKERKEN. Zie Annales, 424.
DUIVENDRECHT. 46.
DUIVENVOORDE (G. van). Zie Annales, 391.
DUSSELDORP (Fr. v.). Zie Annal. 334.
DUSSEN. 61.
DUSSEN (J. van), baljuw van Amstellard en Botshol, 46.

E.

EBBIUS, 2, 23.
EENHUIIUS (G.), past. te Hoorn, 36, 37. Kan., 38-40.
EILARIUS, 15. Zie Allardus.
EYCK (A. van der), baljuw van Abbelroek.
ELISABETH, koningin van Engeland. Zie Annales, 371 vv.
ELSACIER (J. B. van), pr., 60.
ELSKEN (D. van den), pr., 65.
ELST (P. van), wereldl. pr., 47.
EMELOORT. Zie Handelingen en Amst. Classis.
EMTIUELE (J.), baljuw, 75.
ENGELBERTO...., Deservitor in Warnondt enz., 29.
ENKHUIZEN. 15, 24. Zie Annal. 344 vv.
ESBECKMAN (H.), past. te Schagen, 170.
ESSELIJKERWOUDE. 67-69.
ESTOIDEUR (Hub. d'), pr., 95.
EVERDINGIUS (Jac.), curatus te 's Gravenhage, 29.
EXECUTEUR: Priester, executeur der nalatenschap eens priesters, 26.
EXORCISMUS energumenorum, 14.

F.

FACKIR (Flor.), pr., 72.
FAGEL, 42.
FEESTDAGEN. sub praecepto, 39, 40.
FEY (W.), pr., 63.

Folcquerus, 22.
Foncquius (J.), gewezen Haarlemsche Kanunnik, gestorven te Gend, 26.
Franeker. Zie Annales, 380.
Frederik (Don– van Toledo), Alva's zoon. Zie Annal. 348 vv.

G.

Gael (N. Hz.), 435.
Geeres (L. J.), past. te Limmen, 99 vv.
Geertruydenberg. 61. Zie Annales, 406, 421.
Geervliet. Zie Annales, 342.
Gelkenes. 74.
Gend. Zie „Officie." Zie ook Annales, 348, 438.
Genlis. Zie Annales, 363 vv.
Gesselius, 37.
Ghislain. Zie Annales, 366.
Gybelant (J. van), baljuw, 95.
Glymes. Zie Annal. 418, 419.
Gock (A. A. v.). Zie Annal. 406.
Goes. Zie Annales, 344 vv.
Gooiland. Zie Amst. Classis.
Gooilant. 76.
Goor (H. van), pr., 66.
Goos (J.), pr., 81.
Gorkum. Zie Annales, 350 vv.
Gorkum's HH. Martelaren. Zie Annales, 355 vv.
Gouda. Zie Annales, 344 vv.
Goudriaan, 62.
Graduale en Antiphonarium: ijver voor de uitgave hiervan betoond door past. Coster te Alkmaar, 4, vgl. 12, 18.
Gravenhage ('s). Zie Annales, 343 vv.
Greef (Th. de), pr., 84.
Grens der buiten-parochiein, 18.
Groenewegen (H.), vernoord, 403.
Groet (L. de), pr., 63.
Groningen. 15, 16. als Bisschopszetel, 21.
Groot (L. de), baljuw, 64.
Gueranger (Dom), 42.
Gulpen. Zie Annales, 422.

H.

Haaken (J.), 457.
Haarlem. Stedelijk Museum, beschrijving der straf- en foltertuigen in de *Martelkamer*, 199. wijze van straffen in de 17e eeuw enz. onderscheid tusschen dien tijd en thans, 200; steenboeten, banissement, 201. vonnissen tegen poorters in de 15e eeuw, waaruit duidelijk de zeden van dien tijd worden afgespiegeld, 225. Behalve banvonnis, dat dikwijls en spoedig wordt uitgesproken, is de straf: b. v. het loopen voor het kruis met het bewijs waarom men de straf onderging, 203, 205, 212, 217, 224. leveren van steenen en kalk, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 214, 221, 224. het ontsteken van waslicht in de kerk, 210. 214, 217, 223, 224. versiering van een altaar, 215. openbare schuldbekentenis, 216, 218, 223. Waarvoor deze straffen werden opgelegd? voor het ondiep maken van grachten; voor het weigeren van den stedelijken accijns; voor onruststokers die in een herberg twistten en spraken over Hoekschen en Cabeljauwschen; voor het gaan ter eerste Mis of ten uitvaart buiten Haarlem; het beleedigen van het H. Sacrament; lasteren en beleedigen der geestelijke overheid enz.; boomschenderij in den Haarlemmerhout; weigeren van Heerendiensten, verkoop van brood boven de zetting, diefstal.
— Klooster der Augustijnen, 40.
— Mededeeling uit de Thesaurier-rekening der stad, waaruit hare deelneming blijkt op het gouden priesterfeest van Gregorius Claesz., pastoor van Heemskerk, 286.
Haarlemmermeer. Zie Annales, 383 vv.
Haarlem's beleg. Zie Ann. 382 vv.

HAES (P. Gz. de), 435.
HAESTRECHT. 62.
HAGEN (E. S. van der), Aartspriester, 102.
HAGELMAN (P.), wereldl. pr., 51.
HALFF-LEIDEN (J. Jz.) [Baersdorp], 435.
HALLINCQ (J. H.), baljuw, 61.
HANDELINGEN (Uit de) Classis Amstelodamensis, 1646-1656. Zie Amsterdamsche Classis.
— der particuliere Synodi van Noord-Holland, 1657-1671, 288-285. kerckelijcke middelen tegen het Pausdom: prediking, huiszoeking, tractaten, catechisatie; papisten verdrijven als hoofd van school en weeshuis, werken op het leger, vooral op de school, het gebruik van schoolboeken, niet huwen met papisten, verhuren van land, de papisten overhalen tot het bezoek van de Gereformeerde kerk, niet te openbaar zijn' haat toonen, alles wat de papisten doen bekend maken, 272. Paepsche stoutichheden, vooral te Zijdewind, Buijckerslootermeer, Loenen en Emmeloort. Paepsche overheid zooveel mogelijk afgezet: b.v. Regenten, schoolmeesters; b.v. de burgemeester van Werfershoef, 285.
HANNEDOES Jr. (A.), balj., 97.
HANSSEN (A.), wereldl. pr., 47.
HARAEUS (Fr.), priester van Utrecht, gezonden naar Zweden, 399.
HARDENBERG (P. van), 455.
HARDERWIJK. Zie Annales, 380.
HARDINXVELT. 48.
HASSELT. Zie Annales, 380.
HATTEM. Zie Annales, 380.
HAUTRAGE. Zie Annales, 366.
HAZARTSWOUW. 63.
HEDICHHUYSEN. 66.
HEEL (J. F. van), pr., 61.
HEEMSKERK. 73.
HEEMSKERK (J. Wz.), 435.
HEENVLIET. 63.
HEER-AERTSBERGH ('s). 44.
HEESSEL (P. van), pr., 60.
HEYLOO. 71.
HEYNIUS, kap. te Haarlem, 39.
HEKENDORP. 82.
HEM" („den), klooster. Zie Annales, 360.
HENDRIX (J.), ass. te Schagen, 170.
HENDRIK VAN NASSAU. Zie Annales, 423.
HESSEN (J.), pr., 83.
HESSIUS, 23.
HEUKELOM. 64.
HEUSDEN. 64, 65.
HEUVELS (A.), past. te Schagen, 171.
HIERGES (Aeg.), 422.
HILLEGOM. 66. Zie Annal. 400.
HILVERSUM. 77. Zie Amst. Class.
HOFF (Truy op 't). Zie Annales, 387.
HOMADE. 69.
HONSEM (Fr. van), pr.. 96, 97.
HOOFT (W.), baljuw, 59.
HOOFT (J. C.), pr., 85.
HOOGWERF (P. van), baljuw, 78.
HOORN. Zie Annales, 407 vv.
HOOST (W.), baljuw, 97.
HOUT (J. van der), 435.
HOUTMAN (T. L. F.), assist. te Schagen, 173.
HOVERINCK. Zie Annales, 387.
HUGENOTEN. Zie Annal. 345 vv.
HUISMAN (F.), 57.
HUYBERT (De), heer van Kruyningen, 76.
HUYSMAN (C.), pr., 68, 84.
HULSCHER (H. F. ten), Aartspriester, 101, 456.
HUTERUS (J. de Huyter). Zie Annales, 386.

I.

IMMERMAN (G. W.), pr., 80.
ISINK (H.), past. te Limmen, 109.

J.

JAGER (J. de), pr., 73.
JANSEN (Andr.), pr., 84,

Janssens (M.), past., 454.
Jesuieten. Zie Monniken.
Jisp. 73.
Jobet (J. F.), kap. te Hilversum, 77.

K.

Kalf ('t). 73.
Kampen (G. N. van), Haarl. burger, 10.
Kampen. 16. Zie Annales, 380.
Kansman (Geldolph.), pr., 69.
Kapellaans moeten zooveel mogelijk geweerd, opdat de predikanten de macht behouden, 84.
Kapittel van Gend, 27, 28.
Kapittel (Uit de Akten van het Haarlemsche), 1-40. besluit om de portretten te doen vervaardigen der Kanunniken, 5. over het lezen der H. Mis „de Sanctissimo" en van uitvaartdiensten bij de Kapittel-vergadering, 8, 18, 26, 28. over de jurisdictie van het Kap. *Sede vacante*, 8, 13, 18, 20, 26. bij afwezigheid van den Vic. Gen. gaat diens volmacht over op den Deken van het Kap., en bij afwezigheid van den Deken de volmacht van dezen op den oudsten aanwezigen Kanunnik, 10, 11. over het gebruik van het Superpelliceum bij de Kapittel-vergadering, 15. Visitatie, 23, 24, 33, 36, 37. De Secretaris moet een staat opmaken van de overeenkomst des Kap. met den Vic. Ap. en der gemaakte bepalingen, 25. jaarlijks moet het getal en de staat der studeerende jeugd worden overgemaakt aan het Kap., 33, 36. Legaten aan het Kapittel gemaakt, 34, 35, 36, 37, 39. Archief voor de zaken van het Kap , 36. Kan. moet den graad hebben van Licentiaet in Theol. of Recht. Het Kap. ontvangt twee Pauselijke Bullen. Zie „Bullen", 39, 40.
Karel IX (Koning van Frankrijk). Zie Annales, 366 vv.
Keyzer (Adr. de), pr., 94.
Kemp (Ambr.), baljuw, 79.
Kemp (A.), past., 454.
Kennemerland. 70.
Kerken: over het bouwen van nieuwe kerken in dorpen, 19, 20.
Kerkhoven (W. v.), balj. 88.
Kerstiens (F. H.), 456.
Kethel. 59.
Keulen (A. van), pr., 65.
Keulen. Zie Annales, 336.
Kickius. Zie Amst. Classis.
Kinschot (G. R. van), 82.
Kistje met acten op het Kapit. betrekking hebbende door middel van eene „Maagd Cunera", gezonden door Jud. Catz aan Marius, 29-31.
Klooster: over het Augustijnerklooster te Haarlem, 40.
Klooster „den Hem." Zie Annales, 360.
Klooster, St. Agatha te Delft. Zie Annales, 385 vv.
Koningsvelt (H.), pr., 77.
Korthaerlem. 88.
Koudekerk. 73.
Kramer (Ign.), pr., 77.
Kriek (J. P.), past. te Limmen, 109.
Kun (Gijsb. van der), pr., 66.
— (Corn. van der), pr., 95.
— (Corn. Gijsbz. van der), pr., 96.
Kwakel. Zie Amst. Classis.

L.

Laarman (Jb.), Schout van Heyloo en Limmen, en Secretaris van Limmen, 101 vv. en Amst. Classis.
Laege (J. van der), pr., 66.
Lagerstond (Lamb.), pr., 60.
Lammen (brug bij). Zie Annal., 441.
Lansingh (A. B.), past. van Schagen, 142.
Langelius. Zie Amst. Classis.
Laren. 77. Zie Amst. Classis.
Laurentius, pater Jesuiet te Amsterdam, 2, 14.

LAUWEN (H.), paepsche Schepen, 293.
LAZAAR (J. B.), pr., 89.
LEE (H. van der), pr., 79.
LEERDAM. 426.
LEEUW (Hyacinth de), pr., 61.
— (Arn. de), pr., 66.
LEEUWARDEN (Bisschopszetel). 21.
LEGATEN. Zie Kapittel.
LEIDEN. Zie Annales, 351 vv. Beleg, 424 vv.
LELY (van der), baljuw, 96.
LEMMENS (J. J.), pr., 78.
LEONIUS (E.). Zie Annal., 374, 445.
LEUR (C. van der), baljuw, 81.
LEUVEN. Zie Annales, 374.
LICHTHART (Corn. Arentsz.), 30.
LIESVELT. 74.
LIJSTEN van de Feestdagen en vastendagen in de Dioecesen Utrecht en Haarlem verbeterd door het Kapittel, gedrukt te Amsterdam, 5000 ex., 1, 2, 3, 4, 11.
LIMMEN. 71. onder past. L. J. Geeres; suprematie der kleine minderheid van Hervormden blijkt bij benoemingen, bij het uitnoodigen van den predikant tot het houden van redevoeringen, 99, 100. Geschil tusschen Rinnegom en Limmen omtrent het gehucht Noord-Bakkum, 101, 102. Een paar feiten ter aanvulling van hetgeen Prof. J. A. de Rijk reeds mededeelde over de bedevaart naar O. L. Vrouw ter Nood, 102–105. over het Armwezen, 105–108. vertrek van past. Geeres naar Berkenrode, 8 Mei 1810; wordt 10 Mei opgevolgd door Jacobus Diepenbroek; deze heeft wegens ziekte in 1828 tot kap. B. Mathot, sterft 23 Oct. 1831 en wordt 20 Nov. 1831 opgevolgd door past. J. P. Kriek; in 1835 is kap. F. F. Schmedding; past. Kriek sterft 9 Nov. 1836 en wordt opgevolgd door past. H. Isink, die 29 Oct. 1838 reeds is vertrokken en 15 Dec. 1838 wordt opgevolgd door past. Schmedding. Doop-, trouw- en doodboek, 108, 109. Deze pastoor sticht eene begraafplaats voor de Katholieken, echter niet zonder hevigen tegenstand van eenige parochianen, hoofdzakelijk ontstaan door een geschil van den pastoor met ééne familie, 110–120. De nieuwe kerk 26 Sept. 1855 aangenomen werd op 30 Oct. 1856 ingezegend door den Deken van Beverwijk, B. de Groot; het bouwen van toren uitbesteed, 25 April 1862; 13 Sept. 1868 sterft past. Schmedding en wordt 1 Oct. opgevolgd door past. L. Scholte, terwijl voor diens komst Deservitor was J. Vrolijk. zielental, 121. Bijlage over de goederen der kerk, 122.
LINSCHOTEN (Zuyd- en Noord-). 82.
LISSE. 66.
LITH (H. F. van), past. van Schagen, 173.
LOCHEM. Zie Annales, 380.
LOCHEPIED (D.), baljuw, 72.
LOCKHORST (van). Zie Annales, 391.
LODEWIJK VAN NASSAU. Zie Annales, 365 vv.
LOENEN. 74. Zie Handelingen en Amst. Classis.
LOON (A. van), wereldl. pr., 51.
LOOSDREGT. 75.
LOUWEN (Wilh.), pr., 61.
LUIK. Zie Annales, 341.
LUMEY (Willem Baron van- graaf van der Marck). Zie Annales, 341 vv.

M.

MAARTENSDIJK (St.). Zie Annal. 405.
MAAS (H. de), baljuw, 82.
MAASDIJK. Zie Annales, 344.
MAASLAND. 60.
MAASLANDSLUIS. Zie Annal. 408, 424.

Made. 61, 62.
Maes (P. van der), van Avenrode, pr., 85.
Makke (J. K.), past. van Schagen, 161.
Mannenpad. Zie Annales, 404.
Marcellinus (Jz.), Schager van geboorte, Vicaris te Oldenzaal, 125.
Marcus (Joost), baljuw, 80.
Marik (A. D. v. d.), balj., 95.
Marius (Leon.), past. van 't Beggijnhof te Amsterdam; Praep. Cap., 1–40.
Marken. 78.
Marnix van St. Aldegonde. Zie Annales, 362 vv.
Maselant. Zie Annales, 387.
Matenesse (J. van- de la Rivière), 429.
Mathot (B.), kap. te Limmen, 109.
Matthiae (P.), 28.
Maximiliaan (Keizer). 417.
Mechelen. Zie Annal., 374 vv.
Medina Celi. Zie Annal. 364 vv.
Meer (van der), familie van den Hw. Vicaris van 't Capittel, geboren te Schaegen, 145 vv.
Meij (J. van der), past. te Rijpwetering, 44, 45.
Meijer (J.), pr., 52, 54.
Melander (P.), 423.
Mendocius (B.). Zie Annal. 402.
Merwia (Caroletta), kloosterzuster. Zie Annales, 387.
Metz (W.), onderwijzer te Limmen, 100.
Meulen (van der), echtgenoote van den edelman Peijme, 9.
Middelburg. 94. en Annales.
Middelburg (Bisschopszetel). 21.
Middelen (kerckelijcke), tegen het Pausdom. Zie Handelingen.
Middelharnis. 76.
Mynen. 75.
Missive van de Gec. raden van Z.-Holland aan de baljiuwen, van 21 Nov. 1730, waarin bevolen wordt eene lijst op te maken der Priesters, 43.
Molquerum, bij Workum, 16.
Mondragon. Zie Annal. 379 vv.
Monniken niet toegelaten, volgens plakkaat van 21 Sept. 1730, 41.
Monster. 83.
Montfoort (N. van), 435.
Mooy (P.), baljuw, 75.
Mookerheide (Slag op de). 422.
Moordrecht. 51.
Muyden. 76, 77.
Muyl en Munsterkerk. 61.
Muylwijk (G. van), pr., 90.
Mundanus, bekeerling, zielzorger te Schagen, 138.
Musius (C.), overste van het St. Agatha-klooster te Delft, gemarteld te Leiden. Zie Annales, 385 vv.
Musius (C. v. d. Meere), peetekind van Cornelis M. Zie Annales, 387.

N.

Naerden. 76, 77. Zie Annales, 381 vv.
Naters, 77.
Neys (Th.), past. te Schagen, 139.
Neobethius, kap. te Haarlem, 39.
Nessaeus, 23.
Neve (Alex. de), pr., 82.
Nieupoort. 74.
Nieuwendijk (A. van), wereldl. pr., 47.
Nieuwenhoven (C. van), baljuw, 60.
— (J.), ass. te Schagen, 173.
Nieuwenhuys (J.), 455.
Nieuwerbrugge. 93.
Nieuwkoop. 78, 79.
Nieuwveen. 93.
Nijmegen. Zie Annales, 422.
Nomius, Deken van het Haarl.-Kapittel, 32.
Noircarmes. Zie Annal., 349 vv. 416.
Noordeloos. 79.
Noord-Holland. Zie Handelingen.
Noordwijk. 79.

Noordwijkerhout. 66.
Notae. Strijdschrift van den predikant Voet. Zie De Katholiek, 60e deel, bl. 62. Zie Spongia.

O.

Obdam (Heer van). Zie Annales, 391 vv.
Ockerse (W. A.), predikant te Limmen, 100.
Oegstgeest. 80.
Oem (J. S. H.), pr., 72.
Oenen (J.), baljuw, 98.
Officie van den H. Bavo en andere eigen Heiligen, 26, 27, 28.
Officium S. Gregorii VII, 41, 42, 55.
Oldenzaal. Zie Annales, 380.
Olessen (H.). Zie Amst. Class.
Oly (Cath. Jans), 29.
Omal (J. v.). Zie Annales, 393.
Ommeren (S. van), past. te Schagen, 139.
Oom (P. Pz.), 435.
Ooms (officialis), 27, 28.
Opdam. 42.
Oranje (Prins van). Zie Annal.
Orszandt (J. E.), baljuw, 78.
Osdorp. 73.
Otgens (Ph. J.), pr., 79.
Oudenaarden. Zie Annal. 375 vv.
Oudengier (A.), pr., 98.
Ouderogge (G.), pr., 77.
Oude-Tonge. 81.
Oudewater. 82. Heer Henrick Henricks verkoopt een stuk land aan bestuurders van het Gasthuis, 247. Schenkingen aan het Heilige-Geest-huis, 248, 249. Schenkingen aan de Cellezusters, 256. S. Ursulen-Convent heeft geld opgenomen van eene weduwe, kan de som niet restitueeren, en geeft daarom een rentebrief, 258. buitengewone subsidie aan een zieken Priester, 260. aanbod van vast inkomen en ondersteuning en aanneming van dat aanbod, 263. verzoek om zekeren Jan Copper te bevestigen als Rentmeester van het Convent, 265. Eenige gegevens uit een boek „St. Ursula-Convent", thans op het Raadhuis aanwezig, en uit de rekeningen van den Rentmeester, 267. en zie ook Annales, 350.
Overdiemen (onder Diemen), 47.

P.

Paets (J.), 435.
Pancras-gors. 77.
Paridanus (H.), President van het College *Pulcheria* te Leuven, 5, 12.
Pausdom (kerckelycke middelen tegen het). Zie Handelingen en Amst. Classis.
Pauw, kapelaan van past. Coster te Alkmaar, 1.
Peijma, edelman, 9.
Perenot (Fr.), stadhouder van Antwerpen. Zie Annales, 426.
Permot. 93.
Perquin (B.), pr., 83.
Persijn, baljuw, 83.
Petri (Cunerus), 21.
Philippus van Kampen, pastoor in de Groninger-Ommelanden, 16.
Philips II, koning van Spanje. Zie Annales.
Piedmontello, 441.
Pinter (A.). Zie Annales, 384, 385.
Pyll (G.), baljuw, 62.
Pynaker. 60.
Plaatsvervanging: is voor de Paters de toestemming van den Ordinarius noodig, om bij afwezigheid een ander als plaatsvervanger aan te stellen? 6, 13.
Plempius (P.), 14. Zie Exorcismus.
Poeldyck. 83.
Poyet. Zie Annales, 406 vv.
Poyntz (D.), baljuw, 89.
Poll (J. J. van de), drossard, 65.
Polsbroek (Zuid-). 83.
Poringo (H. Th.), pr., 73.
Prauwer (G.), past., 454.

PRÉ (J. du), past. te Roelofaartjensveen, 45.
PRIEM (G.), Jansenistisch past. te Amsterdam, 454 vv.

Q.

QUAKEL (De). 47.
QUESNEL (Paschasius), 41.

R.

RABEN (G.), pr., 74.
RAEPHORST (Herbert van), beeldstormer te Wassenaar, 240–245.
RAMMEKENS. Zie Annales, 415.
RANDENBURG. 94.
REEDER (M. de), pr., 74.
REEUWYK, 94.
REGENTEN (Paepsche). Zie Amst. Classis.
REGISTER: doop-, vorm-, trouw- en sterfregisters op het stedelijk archief te Amst., 451 vv.
RELIQUIEËN van den HH. Bonifacius en gezellen, 9.
RELIQUIEËN der Gorkumsche HH. Martelaren. Zie Annales, 358 vv.
RENTIUS, gezant van Karel IX. Zie Annales, 398.
REPELAAR (A.), baljuw, 87.
REQUESENS (Don Louis de), opvolger van Alva. Zie Annales, 402, 409 vv.
REST (J. van), assist. te Schagen, 170.
RHOON. 86.
RIJNDIJK. 63.
RIJNZATERWOUDE. 68, 84.
RIJPWETERINGE. 44, 45.
RIJSWIJK. 85. Zie Annal. 388.
RINGERS (J.), past. te Alkmaar, 148–151.
RINNEGOM. Zie Limmen.
RIS (Diederik), baljuw, 51.
RIVETUS, professor te Leiden, 17.
RIVIÈRE (Matenesse de la). Zie Annales, 429.
ROBOL. Zie Annales, 363.
RODENRIJS. 60.
ROELOFAARTJENSVEEN. 44, 45.
ROEMERSWALE. Zie Annal. 418.
ROERMOND. Zie Annal., 375 vv.
ROMERO (Juliaan). Zie Annales, 364 vv.
ROMSWINCKEL. Zie Amst. Class.
ROOSENBOOM (C. A.), balj. 74.
ROOSENFELT (L.), vermoord, 403.
ROTTE (G. de), pr., 63.
ROTTERDAM. Zie Annal., 343 vv.
ROVENIUS (Ph.), Vic. Apost. 1–40. Zie ook Annales, 360.
RUYSENDAEL (W.), pr., 77.
RULAEUS. Zie Amst. Classis.
RUPPELLANUS. Zie Annal. 439.

S.

SAANDAM. Zie Zaerdam.
SALES (de), libellus, 3, 11, 16, 17, 19, 20.
SANCHIO D'AVILA. Zie Annales, 378 vv.
SANDWEGH (B.), baljuw, 86.
SANEN (van). Zie Amst. Classis.
SAPATA (Rodericus). Zie Annales, 363.
SASSENHEIM. 66, 84. Zie Annal., 383.
SCHAAF (v. d.), predikant te Limmen, 100.
SCHAGEN. De nieuwe leer hier spoedig verkondigd; 1573 volledige vrijheid van de kerk; 1578 twee predikanten; velen Katholieken echter getrouw gebleven en spoedig ook weder spraak van eene Katholieke partij, 123, 124; zelfs in het begin der 17ᵉ eeuw een Schager priester; bij Willem Vet komen de Roomschen te zamen, deze daarom beboet, 125, 126. Eerste pastoor na de Reformatie Fr. van der Brugge, was in Febr. 1630 waarschijnlijk reeds te Schagen, zijn geestelijke bediening, uitgestrektheid, 127–129; door de Kerkelijke overheid wordt te Schagen eene Latijnsche school opgericht voor de jongelingen van het Bisdom, bestuurd door Meester Schudt; hetgeen hierover is opgeteekend in de Synodale handelingen van Am-

sterdam, Haarlem en Hoorn, 132. De Schagers dwingen om een tweeden geestelijke, maar zijn niet tevreden met degenen die hun gezonden worden, 134. Kwestie over een testament tusschen den Pastoor en zekere Cornelia Hdr., welke kwestie 18 maal voor het Kapittel geweest is, 135. Waarschijnlijkheid dat de H. Geheimen gevierd zijn in het huis door Advocaat Rijp gelegateerd, 137. Pastoor v. d. Brugge sterft 19 Jan. 1653, wordt opgevolgd door Carolus de la Chambre, die reeds 17 Aug. 1654 sterft, 138. Interregnum: Mundanus, bekeerling, zielzorger. Volgt past. van Ommeren, † 7 Oct. 1676, Thomas Neys, † 1 Oct. 1681, 139. Barth. de Backer, 141. Gerardus Alkemade, † 27 April 1708, 142. A. B. Lansingh: notarieele akte omtrent zijne komst; zijne verantwoording dat hij geen Jesuiet is, 145. Familie van der Meer; geschenken aan kerk en armen, 147. Deze pastoor vertrekt naar Spaarnwoude en wordt opgevolgd door den pastoor van die plaats Petrus Siby, 148. Eenige bizonderheden over Joës Ringers, past. te Alkmaar, 151. Pastoor Siby: inventaris van inboedel, taxatie der kerk-goederen, 155. Nieuwe preekstoel, nu nog in gebruik, nieuw orgel. Testament van Cornelis Bregman, 157. Schenking van past. Siby. Hij wordt opgevolgd door Ant. Wiggerinck, 12 Sept. 1752, 158. De Katholieken behoeven niet meer te betalen aan den baljuw, 159. Uitkeering aan past. Siby. Weigering van den pastoor om eene toespraak te houden, 160. Zijn dood, 9 Sept. 1803. F. X. van Crimpen, deservitor. J. K. Mekke, pastoor tot 23 Dec. 1808, 161. Diefstal in de kerk, de dief gestraft, het gestolene terug, 162. zilveren sieraden verkocht, 163. Joseph Webbe, deservitor. Simon Terlaar, past. 1809, † 28 Oct. 1822, 164. past. van Kamp, benoemd opvolger, wordt niet toegelaten, de assistenten slecht behandeld; Schagen een jaar lang zonder priester. De pastoor stond geheel buiten de administratie, 166. eene commissie van Schagers bij den landdeken, antwoord van dezen na hunne tehuiskomst; zij willen den pastoor niet President van de kerkvoogdij zien; gevolg daarvan dat zij de geestelijke bediening moeten missen; na drie maanden komen de Schagers een weinig tot nadenken, zij wenden zich tot Koning, 168. waarneming der geestelijke bediening tijdens het quasi-interdict; de Schagers geven eindelijk toe, 169. Oct.-Nov. 1823 past. Herm. Esbeukman, die 1834 bedankt om de vele moeielijkheden en wordt opgevolgd door P. H. van Dijk, (assistenten 1838 J. v. Rest en 1839 J. Hendrix), die ook om de vele kwesties over de fondsen verplaatst wordt. Na hem is J. M. Tiebes deservitor en komt in 1850 A. Heuvels, 171. IJver en succes van zijn ijver: missie, vergrooting der kerk, kerkhof, vereeniging van den H. Vincentius van Paulo, bijleggen der kwestie, 172. Pastorie, bewaarschool, Parochiale school, broederschappen, 174. A. G. Schweitzer. Lijst van Kapelaans sinds 1864; twee hiervan te Schagen overleden, N. Wessels, die vol ijver stierf aan typhus en A. Bots, 176.

SCHEEPE (Joës), pr., 73.

SCHELLINGERHOUT (C. v.), balj., 69.

SCHELLUYNEN (F. T. v.), balj., 74.

SCHEP (G.), 451.

SCHIEDAM. Zie Annal., 344 vv.

SCHIMMELPENNINGH-MEERKERK (E. F.), baljuw, 91.

..IPLUYDEN. 60.
SCHMEDDING (F. F.), past. te Limmen, 109 vv.
SCHOONEBEEK (J.), 452.
SCHOONHOVEN. 44, 74, 83. Zie ook Annales, 380 vv.
SCHOONHOVIUS. Zie Amst. Class.
SCHOORL. 58.
SCHOUWENBURG (van). Zie Annales, 380.
SCHUDT (W.), hoofd der Lat. school te Schagen, 130 vv.
SCHULERUS. Zie Amst. Classis.
SCHWEITZER (A. G.), past. te Schagen, 174.
SCRIVERIUS. Zie Amst. Classis.
SELIMUS, keizer der Turken, 449.
SERAERTS (t'). Zie Annal. 404 vv.
SEVENHOVEN. 84.
SEVENSTERRE (Joës), wereldlijk priester, 47.
SIBY (Petrus), pr., 54. past. te Schagen, 145, 151 vv.
SIELHORST (W.), wereldl. pr., 47.
SIGISMUND (dood van), koning van Polen, 415.
SYLVIUS (C.), baljuw, 59.
SYNODE. Zie Handelingen.
SLYPE (Rogier v.), balj., 62.
SLUIS. Zie Annales, 364.
SLUYPWYK. 94.
SLUYTER (G.), pr., 52, 53, 54.
SMIDTS (A.), Aartspr., 27, 28.
SNEEK. Zie Annales, 380.
SNELREWAARDE. 82.
SOETEMEER. 84.
SOETERWOUDE. 85. Zie Ann. 363.
SONSBEECK (W. B.), pr., 83.
SOUTEVEENE. 96.
SOUTMANNUS (Joës); 35.
SPAANIUS (Gaspar), 33, 35, 36, 37, 39.
SPARENDAM. Zie Annal. 382 vv.
SPARREWOUDE. 54.
SPIEGEL (P. L.), 6 (noot), 13.
SPITHOLDIUS of Spithout, Kanunnik en plebaan van Antwerpen, 6, 13.
SPONGIA NOTARUM quibus Alexipharmacum aspersit Gisb. Voetius, Lovanii 1631: antwoord van Jansenius op de „Notae" van predikant G. Voet, 1. Dit werkje vertaald door de Haarl. Kanunnikken, vooral door J. Bugge; gedrukt bij Jac. Carpentier, 11, 16, 17, 22.
STAAT: over het opmaken van eenen *Staet* der Haarlemsche kerk aan de regeering, 7, 13.
STAET der studeerende jeugd over te maken aan het Kap., 33, 36.
STAPPERS (J.), pr., 96.
STAVOREN. Zie Annales, 380.
STEENIUS (Joës), past. te Akersloot, 24 vv.
STEENWIJK. Zie Annales, 380.
STEIJN. 88.
STEMPELSOON. Zie Annales, 335.
STENG (Ph. van der), notaris, 54.
STOMPWYCK. 85.
STOOT (Jac. v. d.), past., 50.
STRIJEN, Bisschop van Middelburg, 21.
STRIJEN (landen van). 87.
SWALUWENBUURT. 47.
SWAMMERDAM. 93.
SWARTSENBURG (Graaf van). Zie Annales, 341.
SWIETEN (G. B. v.), baljuw, 67.
SUYTWYK. 94.

T.

TAXIUS (J. B.), 403, 444.
TECCOP. 75.
TEYLINGEN (August. v.), 6, 12.
— (Joës van), 30.
TERAAR (Lage en Korte). 93.
TERLAAR (S.), past. van Schagen, 163.
TESTAMENT van overledene Priesters, 26.
TETTERODE. 57.
TEXEL. Zie Annales, 342.
THALESIUS (Q.), zijne dochter gedood, 403.
THIENEN. Zie Annal., 374, 376.
TIEBES (J. M.), deservitor te Schagen, 171.
TYMPEL (O. v. d.). Zie Ann. 375.
TYRAS (Joës), Pater Minderbroeder te Amst., 14. Zie Exorcimus.

TOESTEMMING der geestel. overheid noodig voor het bouwen van nieuwe kerken in dorpen, 19, 20.
TORRIUS, 37.
TRESLONG (J.), 429.

U.

UITGEEST. 71.
„UNIGENITUS." Zie Bulla.
UTRECHT. Zie Annales, 342 vv.

V.

VALDEZ (F.), Spaansch bevelhebber (beleg van Leiden). Zie Annales, 403 vv.
VALENCYN. Zie Annal. 346 vv.
VALKENBURG. 88.
VALOIS (Jac. de), pr., 84.
VASSEN (H. van Huyskes), assist. te Schagen, 173.
VASTEN: dispensatie op de Vigilie van H. Matthaeus enz. 8, 13.
VEEN (C. van), syndicus te Leiden. Zie Annales, 392.
VEERE. Zie Annales, 345.
VELDE (Th. v. d.), pr., 67.
VELDHOEN (Reynier), pr. 66, 84.
VELZEN. 57.
VENETIË. 407.
VERBRAKEN (W.), pr., 61.
VERKAMER. Zie Chambre.
VERMEY (Justus), pr., 93.
VERWER (Nic.), past. te Amsterdam, Kanunnik, 29, 33-40.
VEUR. 89.
VIANEN. 90 vv.
VISCHER, 40.
VISITATIE van geheel het Haarlemsche Bisdom, 23, 33, 36, 37.
VISITATIO. Bouteriana, 4 en 12, 16, 17, 19, 22, 24, 25.
VITELLI (Chiapino). Zie Annales, 349 vv.
VLAARDINGEN en ambacht, 92.
VLAARDINGEN. Zie Annal. 342 vv.
VLIE (het). Zie Annales, 342.
VLIET (G. van), pr., 73.
VLIET (J.), burgemeester van Haarlem, 405.
VLIJMEN. 65, 66.
VLISSINGEN. Zie Annal. 342 vv.
VOGELEZANG. 57, 66.
VOGELSANCK (F.), Zie Annal. 406.
VOOGT (P. D.), baljuw, 79.
VOORBURG. 85.
VOORHOUT. 66.
VOORNE. 92.
VOORSCHOTEN. 89.
VOS (Hub. de), pr., 82.
VOS (Th.), past. te Rinnegom, 102.
VOSHOL. 93.
VRIJEHOEF. 88.

W.

WAARDT (Th. v. d.), pr., 80.
WADDINGSVEEN (Noord-). 94.
WAMESIUS (J.). Zie Annal. 375.
WARMOND. 94 vv. Zie Ann. 442.
WASPIK. 61.
WASSENAAR. 95. Ouderdom der familie Wassenaer, 225. In 1339 verkrijgt Philippus de Wasnare het burggraafschap van Leiden, hetwelk aan de hoofdlijn der Wassenaeren blijft tot 1544, overgaat in de Ligne en in 1651 verkocht wordt aan de stad Leiden, 226, 227. Een Burggraaf van Leiden was pluimgraaf over Rijnland, Delfland en Schieland; rechten, wapen dier burggraven, wapen der Wassenaeren, 227. Ligging en ouderdom van het dorp Wassenaar. Het kasteel der baanderheeren van Wassenaar. Vluchtig overzicht der familie Wassenaer en Half-Wassenaar, bloed- of aanverwanten, wapen van Wassenaar-Zuidwijk, 230. Achteruitgang van Wassenaar in 1494 en 1514. Getal communicanten in 1514: 700, 234. Geschiedenis der kerk, 238. ameublement, patroon, altaren, vicarieën, 239. Pastoors vóór de Reformatie, 240. Pastoor Dirk Wouterse, geleerdheid, kunstzin maar vooral geloofsijver van dezen Pastoor, de wijze waarop hij behandeld werd bij den beeldstorm vooral door Herbert van Raephorst, zijn leven na den beeld

storm en dood, 245. Wie is de eerste predikant geweest? R. G. de Ridder, een voormalig R. C. Priester? 246.
Watergeuzen. Zie Annales.
Wateringen. 95.
Waterland. Zie Annales, 346.
Waveren. 47. Zie Amst. Class.
Webber (J.), deservitor te Schagen, 163.
Weerdt (Emmanuel de), pr. 53.
— (Jac. de), pr., 60.
Weert (Amand. de), pr., 73.
Weesp. 77. Zie Amst. Class.
Weesperkarspel. 77.
Weijerius, 16.
Wenkom (Ant.), pr., 84.
Werf (Adr. v. d.). Zie Annales, 435.
Werfershoef. Zie Handelingen.
Wesselingh (H.), pr., 89.
Wessels (N.), kap. te Schagen, 175, 176.
Westwoud. 457.
Wetweijs (Bern.), Provinciaal der PP. Franciscanen, 9.
Wierman (P. J.), baljuw van Alkemade, 45.
Wiggerinck (A.), past. van Schagen, 158.
Wiggerus (N.), priester van Haarlem, gezonden naar Zweden, 399.
Wijke (Theod.), 5, 20, 26.
Wilcken (H. F.), kap. te Rijpwetering, 44, 45.
Willes. 88. Zie Amst. Class.
Wilmers (Hend.), baljuw, 69.
Winckelius. Zie Amst. Classis.
Winghe (H.). Zie Annal. 375.
Wittebroods-kinderen. 404.
Wittenwrongel. Zie Amst. Clas.
Wyck op Zee. 53.
Wyngaerden, baljuw, 70.
Wytmans (W.), pr., 57, 58, 66.
Woerden. 96 vv.
Wolffius (Aug.), Poenitentiarius van het Kapittel, gestorven 19 Oct. 1635, 1–26.
Workum. 15, 16.
Wormer. 73.
Wormerveer. 54.
Woubrugge. 67.
Woudrichem. 97.
Wouterse (Dirk), past. te Wassenaar bij den beeldstorm, 240-245.

Y.

Ysselveen. 82.

Z.

Zaerdam. 52, 56.
Zandvoort. Zie Annales, 363.
Zarazo. Zie Annales, 345 vv.
Zellius, 24.
Zevenbergen. 98.
Zevender. 98.
Zijdewind. Zie Handelingen.
Zuylen van Nyevelt (A. v.), 51.
Zul (J. 't), „de laatste van het oud-Kapittel, welke de partij der scheuring aankleefde", 452 vv.
Zutphen. Zie Annales, 361 vv.
Zweden (Joës, Koning van), 399.
Zwieten (Adriaan van). Zie Annales, 350 vv.
Zwolle. Zie Annales, 380.

J. J. THUNNISSEN, Rect.

ERRATUM.

Dertiende Deel, 3de aflevering, pag. 347, 18de regel staat: kerkzuilen, moet zijn: „kerkuilen", kunstterm voor groote baksteenen.

EINDE VAN HET VEERTIENDE DEEL.